

HAZRET-İ ALİ CENKLERİ ÜZERİNE BİR TETKİK

(İNCELEME-METİN)

Eda BÜLBÜL

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA**

**Sivas
Haziran/2008**

HAZRET-İ ALİ CENKLERİ ÜZERİNE BİR TETKİK

(İNCELEME-METİN)

Eda BÜLBÜL

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA**

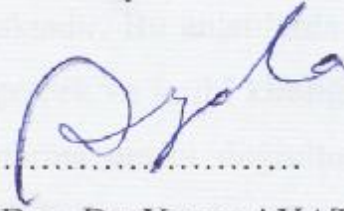
**Sivas
Haziran/2008**

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

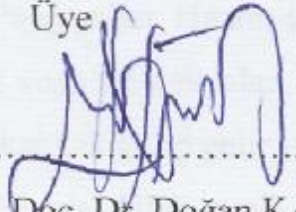
Eda BÜLBÜL'ün hazırlamış olduğu bu çalışma jürimiz tarafından Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.



Doç. Dr. Şeref BOYRAZ
Başkan



Yrd. Doç. Dr. Yunus AYATA
Üye



Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA
Üye
(Danışman)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

20 /06/ 2008

.....

Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk kültür ve tefekkürünün, millî birlik ve beraberlik duygusu çerçevesinde daimî kalmasını sağlayan önemli edebî eserlerimizden birisi de “Cenk kitapları”dır. Cenk kitapları bir başka deyişle Cenknemeler içerisinde Hazret-i Ali’ye nispet edilenler önemli bir yer tutmaktadır. Hazret-i Ali Cenklere, motif yapısı ve zenginliği, olay halkası, mesaj verme özelliği, dili ve üslûbu bakımından oldukça dikkat çeken eserler arasındadır. Cenknemelerin başkahramanı Hz. Ali’dir.

Cenknemeler içerisinde birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamakla beraber, kahramanları ve olayların geçtiği mekân ortaklığı sebebiyle birbirine bağlı muhtelif dokuz küçük cenk anlatısı bulunmaktadır. Bu anlatılarda Hazret-i Ali, kimi zaman hayalî ve masalsı, kimi zaman da gerçek ve tarihî kimliği ile İslamiyet’i yayma ve zulüm gören Müslüman halkı kurtarma amacı doğrultusunda çeşitli mücadeleler içerisine girmektedir. Bu mücadelelerde onun en büyük yardımcısı kılıcı Zülfikar ve atı Düldül’dür. Hazret-i Ali, son Peygamber Hazret-i Muhammed’den izin alarak çıktığı seferlerin her birinde hayalî veya gerçek olan birçok kahramanla mücadele eder. Bu mücadelelerin sonunda muhakkak galip gelir ve düşmanlarına ya İslamiyet’i kabul ettirir ya da onları öldürür. Eserde Allah rızası için fethedilen tüm topraklar İslam mülküne katılır.

13.-15. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin hâkim olduğu metin deyim yönünden oldukça zengindir. Yer yer masalsı öğelere de rastlanan metin, Türk halk kültürü açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

SUMMARY

One of the significant achievements of the Turkish culture and contemplation to ensure the national togetherness is also the “Battle Books”. Battle stories about Hz. Ali come into prominence in other books. “Battles of Hazret-i Ali” takes place in significant achievements with motive and substance, event, message and strong language. Hz. Ali has the leading role in the battle stories.

There are nine short stories depending on each other nevertheless they do not separate from one another. In these stories, Hz. Ali has been entered a variety of struggles in imaginary or real places at time convey the Islamism and to rescue the Muslims, which have been exposed the cruelty. In these struggles, the most important helpers of Hz. Ali are his sword Zülfikar and his horse Düldül.

Hz. Ali, in his military expeditions in which he adhered with the permission of Hz. Mohammed the last prophet, certainly overcomes at the end and he either kills his enemies or to get accept Islamism after struggling with imaginary or real heroes. Conquered lands were annexed to Islam possession for God’s sake.

Document having the features of thirteenth and fifteenth century old Anatolian Turkish language is rather rich in terms of idiom. Document sometimes encountered legendary items has a rich in terms of the Turkish folk culture.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
SUMMARY.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	XVIII
ÖN SÖZ.....	XIX
GİRİŞ.....	1
1- Çalışma ile İlgili Kuramsal Bilgiler ve Kaynak Taramaları.....	1
2- İnceleme Yapılan Metin ile İlgili Genel Bilgiler.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HZ. ALİ CENKNAMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	4
1.1. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Tarihçesi ve Konusu.....	4
1.2. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Yayıldığı Coğrafya.....	5
1.3. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Yazarları ve Yazılış Tarihleri.....	6
1.3.1. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Tasnifi, Nüshaları ve Musannifleri.....	7
1.4. Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknameleri.....	8
1.4.1. Türk Destan Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenknameleri.....	8
1.4.1.1. Türk Destan Kültürü İçinde Hz. Ali Cenknameleri'nin Yeri ve Önemi.....	13
1.4.2. Türk Hikâye Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenknameleri.....	13
1.4.3. Türk Meddah Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenknameleri.....	14
1.5. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Türü.....	15
1.6. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nde Anlatılan Olayların Tarihi Gerçekliği.....	16
1.7. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Kaynakları.....	18
1.8. Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknameleri ile İlgili Yapılmış Araştırmalar ve Çalışmalar.....	19

1.9. Hz. Ali Cenkmeleri'nde Yer Alan ve Alevi-Sünni Geleneklerinin Cenkmelerde Birleşmesi ve Bu Benzerliğin Sebepleri.....	20
1.10. Hz. Ali Cenklere'nde Sosyal Hayat ve Folklorik Unsurlar (Toplum Hayatından Örneklemeler).....	21
1.10.1. Hz. Ali Cenklere'nde Günlük Kıyafet.....	21
1.10.2. Hz. Ali Cenklere'nde Çeşitli Davranış, Gelenek, Görenek ve Âdetler.....	22
1.10.3. Hz. Ali Cenklere'nde Halk Hekimliği ile İlgili Uygulamalar.....	24
1.10.4. Hz. Ali Cenklere'nde Günümüz Şartlarının Etkisi.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. HZ. ALİ CENKLERİ'NİN DİL, ANLAM-ANLATIM, ŞEKİL ve ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	26
2.1. Hz. Ali Cenklere'nin Dil, Anlam-Anlatım Özellikleri.....	28
2.1.1. Kahramanların İsimleri.....	28
2.1.2. Benzetmeler.....	29
2.1.3. Ses Taklidî (Yansıma) Kelimeler.....	33
2.1.4. Ad Aktarması ve Yakıştırmalar.....	34
2.1.5. İkilemeler ve Tekrarlar.....	34
2.1.6. Tasvirler.....	36
2.1.7. Divan Edebiyatı Mazmunları.....	39
2.1.8. Mübalağalar.....	41
2.1.9. Kişileştirme ve Konuşturma.....	43
2.1.10. Seci.....	44
2.1.11. Aliterasyon.....	45
2.1.12. Asonans.....	45
2.1.13. Nida.....	45
2.1.14. Ses Türemesi.....	47
2.1.15. Ses Düşmesi.....	47
2.1.16. Ses Birleşmesi.....	47
2.1.17. Kısaltmalar.....	48
2.1.18. Deyimler.....	49

2.1.19. Atasözleri.....	54
2.1.20. Alkış ve Kargışlar.....	56
2.1.21. Söz Kalıpları (Formeller).....	57
2.1.21.1. Giriş Formelleri.....	57
2.1.21.2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri.....	61
2.1.21.3. Aynı Olayın Tekrarında Kullanılan Formeller.....	64
2.1.21.4. Bitiş Formelleri.....	65
2.1.21.5. Çeşitli Formel Unsurlar.....	67
2.1.22. Arasözler.....	67
2.1.22.1. Açıklayıcı ve Öğretici Arasözler.....	68
2.1.22.2. Kanaat, Yorum ve Tenkit İçeren Arasözler.....	70
2.2. Hz. Ali Cenklere'nin Şekil Özellikleri.....	71
2.2.1. Hz. Ali Cenklere'ndeki Manzum Kısımlar ve Özellikleri.....	71
2.2.1.1. Birinci Şiirin Şekil İncelemesi.....	73
2.2.1.2. İkinci Şiirin Şekil İncelemesi.....	74
2.2.1.3. Üçüncü Şiirin Şekil İncelemesi.....	75
2.2.1.4. Dördüncü Şiirin Şekil İncelemesi.....	76
2.2.1.5. Beşinci Şiirin Şekil İncelemesi.....	78
2.2.1.6. Altıncı Şiirin Şekil İncelemesi.....	79
2.2.2. Hz. Ali Cenklere'ndeki Mensur Kısımlar ve Özellikleri.....	80
2.3. Hz. Ali Cenklere'nin Üslûp Özellikleri.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. ALİ CENKLERİ'NİN TAHLİLİ.....	89
3.1. Hz. Ali Cenklere'nin Özetleri, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	91
3.1.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	94
3.1.1.1. Birinci Cenk Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	94
3.1.1.2. İkinci Cenk Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	98
3.1.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	102
3.1.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümr Ateşperest	

Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	110
3.1.4. Hazâ Gazâvât-1 Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	115
3.1.5. Hazâ Gazavât-1 İmâm-1 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderha-yı Der Mağrib Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	120
3.1.6. Gazâvât-1 Muhammed Hanifeyye Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	125
3.1.7. Hazâ Gazâvât-1 İmâm Hasan -Radiyallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	131
3.1.8. Hezâ Gazâvât-1 İmâm-1 Hüseyin -Radiyallâhu 'Anhu- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	134
3.1.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları.....	138
3.2. Hz. Ali Cenklere'nin Bakış Açısı.....	142
3.3. Hz. Ali Cenklere'nin Konusu, Temi ve Tezi	144
3.4. Hz. Ali Cenklere'nin Anlatım Tarzı.....	146
3.5. Hz. Ali Cenklere'nin Şahıs Kadrosu.....	147
3.5.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nin Şahıs Kadrosu	149
3.5.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	150
3.5.3. Hazâ Gazâvât-1 İmâm-1 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümr Âteşperest Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	150
3.5.4. Hazâ Gazâvât-1 Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	151
3.5.5. Hazâ Gazavât-1 İmâm-1 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	152
3.5.6. Gazâvât-1 Muhammed Hanifeyye Cengi'nin Şahıs Kadrosu,,,,,,152	152
3.5.7. Hazâ Gazâvât-1 İmâm Hasan -Radiyallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	153
3.5.8. Hezâ Gazâvât-1 İmâm-1 Hüseyin -Radiyallâhu 'Anhu- Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	153
3.5.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleyhi's-selâm- Cengi'nin Şahıs Kadrosu.....	154

3.6. Hz. Ali Cenklere'nde Mekân.....	158
3.6.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nin Mekânı.....	158
3.6.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi'nin Mekânı.....	160
3.6.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümur Ateşperest Cengi'nin Mekânı.....	161
3.6.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi'nin Mekânı.....	161
3.6.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nin Mekânı.....	162
3.6.6. Gazâvât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nin Mekânı.....	162
3.6.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyahallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nin Mekânı.....	163
3.6.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyahallâhu 'Anhu- Cengi'nin Mekânı.....	164
3.6.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi'nin Mekânı.....	164
3.7. Hz. Ali Cenklere'nde Zaman.....	166
3.7.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nde Zaman.....	168
3.7.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi'nde Zaman.....	168
3.7.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümur Ateşperest Cengi'nde Zaman.....	169
3.7.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi'nde Zaman.....	170
3.7.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nde Zaman.....	171
3.7.6. Gazâvât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nde Zaman.....	171
3.7.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyahallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nde Zaman.....	172
3.7.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyahallâhu 'Anhu- Cengi'nde	

Zaman.....	173
3.7.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi' nde Zaman.....	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HZ. ALİ CENKLERİ'NDEKİ KAHRAMANLAR.....	175
4.1. Erkek Kahramanlar.....	176
4.1.1. Müslüman Olan Erkek Kahramanlar.....	176
4.1.1.1. Hz. Muhammed.....	177
4.1.1.2. Hz. Ali.....	180
4.1.1.3. Hz. Hasan.....	186
4.1.1.4. Hz. Hüseyin.....	189
4.1.1.5. Muhammed Hanife.....	191
4.1.1.6. Mu'az Bin Cebel.....	193
4.1.1.7. Abdullah-ı Yemenî.....	194
4.1.1.8. Ebû Zer-i Gıffârî.....	195
4.1.1.9. Mikdâd Bin Esved.....	195
4.1.1.10. Hz. Ebûbekir.....	196
4.1.1.11. Hz. Ömer.....	197
4.1.1.12. Hz. Osman.....	198
4.1.1.13. Selmân/Selmân-ı Farisî.....	199
4.1.1.14. Abdullah İbn-i Mesûd.....	200
4.1.1.15. Abdülkerîm.....	201
4.1.1.16. Bilal/Bilal Habeşî.....	202
4.1.1.17. Kanber.....	202
4.1.1.18. Sa'd bin Ubbad.....	203
4.1.1.19. Halid bin Velid.....	203
4.1.1.20. Çoban Ömer.....	204
4.1.1.21. Beşir.....	204
4.1.1.22. Malik-i Ejder.....	205
4.1.1.23. Amr Madi-yi Kerb.....	206
4.1.1.24. Ebu'l Yemâme/Yemame.....	206

4.1.1.25. Amr bin Ümme	207
4.1.1.26. Beşir (Kul)	208
4.1.1.27. Zübeyr/Zübeyr bin Avvam	209
4.1.1.28. Talha	209
4.1.1.29. Said-i Vakkas	209
4.1.1.30. Ubeyd(e) bin Cerrah	210
4.1.1.31. Mikdad bin Esved	210
4.1.1.32. Enes bin Malik	210
4.1.1.33. Eflah	211
4.1.2. Sonradan Müslüman Olan Erkek Kahramanlar	211
4.1.2.1. Alkama	211
4.1.2.2. Ebu'l Muhsin	212
4.1.2.3. Tarık Zengi	213
4.1.2.4. Şahmaran	214
4.1.2.5. Şah-ı Şemsî Mağribî	214
4.1.2.6. Kays (Elçi)	215
4.1.2.7. Gözcü	216
4.1.2.8. Dev Reşid	216
4.1.2.9. Cumhuri	217
4.1.2.10. Zurre	217
4.1.2.11. Utarit (Cumhur'un Kardeşi)	218
4.1.2.12. Abdussanem/Abdussamed	218
4.1.2.13. Sanan Meliki	219
4.1.2.14. Ebu'l Hacem (Abdurrahim)	219
4.1.3. Müslüman Olmayan Erkek Kahramanlar	220
4.1.3.1. Anter	220
4.1.3.2. Kahkaha	220
4.1.3.3. Merhab	220
4.1.3.4. Ankebutü'l-Haman	220
4.1.3.5. Amr	221
4.1.3.6. Esved	221
4.1.3.7. Hüşam/Hüşam İbn-i Guşam	221

4.1.3.8. Asım.....	222
4.1.3.9. Hantale.....	222
4.1.3.10. Ka'ab.....	222
4.1.3.11. Şem'ûn.....	223
4.1.3.12. Zümür Ateş-perest.....	223
4.1.3.13. Utarid.....	223
4.1.3.14. Taygun.....	224
4.1.3.15. Mücahid (Kays-İblis).....	224
4.1.3.16. Tama Zengi	224
4.1.3.17. Kama Zengi.....	225
4.1.3.18. Kahkaha Melun.....	225
4.1.3.19. Kabtas.....	226
4.1.3.20. Tamruc.....	226
4.1.3.21. Yemliha.....	226
4.1.3.22. Menuc.....	227
4.1.3.23. Melik Avk.....	227
4.1.3.24. Zengi Pehlivan.....	227
4.1.3.25. Tayun (Rahip).....	228
4.1.3.26. Gazanfer.....	228
4.1.3.27. Muhteşem.....	228
4.1.3.28. Tavyil.....	229
4.1.3.29. Saygam.....	229
4.1.3.30. Vezir Şem'un.....	229
4.1.3.31. Ejderha-Dev Curcan.....	230
4.1.3.32. Rabi' İbn-i Malik.....	230
4.1.3.33. Zerka (Tehame Beyi).....	230
4.1.3.34. Cemir.....	231
4.1.3.35. Deve Çobanı (Sarban).....	231
4.1.3.36. Süryanî İbrî	231
4.1.3.37. Salba.....	232
4.1.3.38. Rüstem.....	232
4.1.3.39. Katran.....	232

4.1.3.40. İmlak.....	232
4.1.3.41. Taygur.....	233
4.2. Kadın Kahramanlar.....	233
4.2.1. Müslüman Olan Kadın Kahramanlar.....	234
4.2.1.1. Hz. Fatıma.....	234
4.2.1.2. Hz. Hatice.....	235
4.2.1.3. Hz. Ayşe (Aişe).....	235
4.2.1.4. Fizza.....	236
4.2.2. Sonradan Müslüman Olan Kadın Kahramanlar.....	236
4.2.2.1. Safiyye.....	236
4.2.2.2. Zü'l Hımar.....	236
4.2.2.3. Mariya.....	237
4.2.2.4. Arap Cariye/Avk Cariyesi/Zahibe.....	237
4.2.2.5. Nigar.....	238
4.2.2.6. Ebu'l Muhsin'in Kızları.....	238
4.2.2.7. Zamane.....	239
4.2.2.8. Kayser-i Rum Kızı/Hanife Hatun.....	239
4.2.2.9. Cemile Hatun.....	240
4.2.2.10. Hadice.....	240
4.2.2.11. Zeyne'l Arab.....	240
4.2.2.12. Sahir Zerka Cazu.....	240
4.2.2.13. Sehba Cazu.....	241
4.2.2.14. Katna Cazu.....	241
4.2.2.15. Mahire.....	241
4.2.3. Müslüman Olmayan Kadın Kahramanlar.....	242
4.2.3.1. Sahire Katna (Zümür'ün Annesi).....	242
4.2.3.2. Taye.....	242
4.3. Hayvan Kahramanlar.....	242
4.3.1. Düldül.....	242

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. HZ. ALİ CENKLERİ'NDE GEÇEN BELLİ BAŞLI MOTİFLER.....	245
--	------------

5.1. Dinî Motifler.....	245
5.1.1. İslâmî Unsurlar.....	247
5.1.1.1. İtikat	247
5.1.1.1.1. Tanrı ve Tanrı İnancı.....	247
5.1.1.1.2. Melekler (Ferişte).....	253
5.1.1.1.2.1. Cebrail.....	255
5.1.1.1.2.2. Mikail.....	258
5.1.1.1.2.3. İsrail.....	258
5.1.1.1.3. Kitaplar.....	259
5.1.1.1.4. Peygamberler.....	261
5.1.1.1.4.1.Hz. Muhammed.....	261
5.1.1.1.4.2. Hz. İsa.....	263
5.1.1.1.4.3. Hz. Davud	265
5.1.1.1.4.4. Hz. Süleyman.....	265
5.1.1.1.4.5. Hz. Nuh.....	267
5.1.1.1.5 Ahiret İnancı.....	268
5.1.1.2. İbadet.....	272
5.1.1.2.1. Kelime-i Şahadet.....	272
5.1.1.2.2. Namaz.....	273
5.1.1.2.3. Oruç.....	276
5.1.1.2.4. Kur'an-ı Kerîm (Hatm-i Şerîf) Okuma.....	277
5.1.1.2.5. Kurban Kesme.....	278
5.1.1.3. Ayetler, Hadisler ve Dualar.....	278
5.1.1.3.1. Ayetler.....	279
5.1.1.3.2. Hadisler	281
5.1.1.3.3. Dualar.....	283
5.1.1.4. Kutsal Mekânlar.....	285
5.1.1.4.1. Cami.....	285
5.1.1.4.2. Mescit.....	286
5.1.1.5. İslamî İnanç ve Nesnelere.....	287
5.1.1.5.1. Sünnet Merasimleri.....	287
5.1.1.5.2. Cenaze Merasimleri.....	288

5.1.1.5.3. Ezan Okuma.....	289
5.1.1.5.4. Kıyamet, Cennet ve Cehennem.....	289
5.1.1.5.5. Şehit Olma.....	289
5.1.2. Diğer Dinlere Ait Unsurlar.....	290
5.1.2.1. Güneşe Tapma/Tapınma.....	291
5.1.2.2. Ateşperestlik.....	292
5.1.2.3. Putperestlik.....	293
5.1.2.4. İnsana Tapma.....	297
5.1.2.5. Yahudilik.....	297
5.1.2.6. Hıristiyanlık.....	299
5.1.2.7. Kutsal Mekânlar.....	302
5.2. Menkıbevi Motifler.....	302
5.2.1. Mucize.....	303
5.2.2. Keramet.....	303
5.3. Efsanevi-Masalımsı Motifler.....	304
5.3.1. Sihir (Tılsım, Tılsım, Büyü).....	305
5.3.1.1. Sihirbaz.....	306
5.3.2.2. Sihrin Bozulması.....	306
5.3.2. Ejderha.....	307
5.3.3. Yılan ve Şahmeran.....	308
5.3.4. Sihirli Küp.....	309
5.3.5. Cadı/Cazu Karı.....	310
5.3.6. Canavar.....	311
5.3.7. Taş Üzerine Oturma.....	311
5.3.8. Kaf Dağı.....	311
5.3.9. Dev/Div.....	312
5.3.9.1. Devlerin Hâkimiyetine Girmek.....	313
5.3.9.2. Devlin Mağlup Olması.....	313
5.3.10. Yerin Altına İnme/Kuyu İçindeki Ülke.....	314
5.3.11. Ölüp Dirilme.....	315
5.3.12. Gelecekte Haber Verme.....	316
5.4. Hayvanlar.....	316

5.4.1. At	317
5.4.1.1. Düldül.....	319
5.4.1.2. Ukkab.....	320
5.4.2. Aslan/Arslan.....	320
5.4.3. Deve.....	321
5.4.4. Kedi.....	321
5.4.5. Köpek (Kelp, İt).....	322
5.4.6. Şahin.....	322
5.4.7. Hınzır.....	323
5.4.8. Öküz-Balık.....	323
5.4.9. Geyik.....	324
5.4.10. Kuş (Vuhuş Tuyur).....	325
5.4.11 Güvercin (Göğercin).....	326
5.4.12. Bülbül.....	327
5.4.13. Kaplumbağa.....	328
5.4.14. Koyun.....	328
5.4.15. Kuzu.....	329
5.4.16. Merkep.....	329
5.4.17. Sığır.....	329
5.4.18. Karınca.....	330
5.4.19. Kulan.....	330
5.5. Aletler.....	330
5.5.1. Alem-Sancak.....	330
5.5.2. Savaş Aletleri- Silahları.....	332
5.5.2.1. Kılıç.....	332
5.5.2.1.1. Zülfikar.....	333
5.5.2.1.2. Amr'ın -Dehhak'tan Kalma- Kılıcı.....	334
5.5.2.2. Sünü/Süngü.....	335
5.5.2.3. Topuz.....	336
5.5.2.4. Gürz.....	336
5.5.2.5. Ok-Yay.....	337
5.5.2.6. Kement.....	338

5.5.2.7. Kalkan.....	339
5.5.2.8. Kamçı (Kamıcı).....	340
5.5.2.9. Top ve Mancınık.....	341
5.5.2.10. Sapan, Sapan Taşı ve Tağarcık.....	342
5.5.2.11. Neft Yağı.....	342
5.6. Çalgılar.....	343
5.6.1. Savaş Çalgıları.....	343
5.6.1.1. Tabl (Davul).....	343
5.6.1.2. Nekkare.....	344
5.6.1.3. Kös (Kûs).....	345
5.6.1.4. Boru.....	345
5.6.2. Eğlence Çalgıları.....	346
5.6.2.1. Çenk.....	346
5.6.2.2. Def.....	347
5.6.2.3. Beşaret-i Tabl.....	347
5.7. Savaş.....	347
5.8. Engel.....	352
5.9. Şekil ve Kıyafet (Don) Değişirme.....	352
5.9.1. Şekil Değişirme.....	352
5.9.2. Kıyafet (Don) Değişirme.....	354
5.9.2.1. Görünmez Olma.....	354
5.9.2.2. Tebdil-i Kıyafete Bürünme ve Bezirgân Kılığına Girme.....	355
5.10. Aldatmalar.....	356
5.11. Din Değişirme.....	357
5.12. Formülistik Sayı.....	358
5.13. Renkler.....	364
5.13.1. Kara/Siyah.....	365
5.13.2. Kızıl/Kırmızı.....	367
5.13.3. Ak.....	367
5.14. Maden.....	368
5.14.1. Altın.....	368
5.14.2. Gümüş.....	370

5.14.3. Lal.....	370
5.14.4. Zümrüt.....	371
5.14.5. İnci/Dürdane.....	371
5.14.6. Yakut.....	371
5.14.7. Billûr.....	372
5.14.8. Yon(t)ma Taş.....	372
5.14.9. Mermer.....	372
5.14.10. Demir.....	373
5.14.11. Mıknatıs.....	373
5.14.12. Kömür.....	374
5.15. Evlilik.....	374
5.15.1. Aşk.....	376
5.15.2. Rüyada Âşık Olma.....	377
5.15.3. İlk Görüşte Âşık Olma.....	379
5.15.4. Dua Neticesinde Hamile Kalma.....	379
5.15.5. Çocuklara/Kişilere Ad Verme ve Ad Değişirme.....	380
5.16. Esirler ve Kaçaklar.....	381
5.16.1. Esir Olma ve Esirlikten Kurtulma.....	381
5.16.2. Kişileri Kaçırma ve Kaçırılan Kişileri Kurtarma.....	383
5.17. Cemiyet.....	384
5.17.1. Padişah.....	384
5.17.2. Vezirler.....	385
5.17.3. Zenginler.....	386
5.17.4. Baba ve Oğul.....	386
5.17.5. Erkek Kardeşler.....	388
5.17.6. Çoban.....	389
5.17.7. Sarban.....	390
5.17.8. Harami.....	391
5.17.9. Bezirgân (Tüccar/Kervancı).....	391
5.17.10. Gözcü.....	391
5.17.11. Zaferler ve Yenilgiler.....	392
5.17.12. Ziyafetler.....	392

5.18. Şans ve Kader.....	393
5.18.1. Yolların Seçimi.....	393
5.18.2. Yardımcılar.....	394
5.19. Ant ve Yeminler.....	395
5.19.1. Yemin Etme.....	395
5.19.2. Anlaşmalar ve Söz Vermeler.....	396
5.20. İmtihanlar.....	398
5.20.1. Tanıma İmtihanları.....	398
5.20.2. Hüner İmtihanları.....	399
5.20.3. İtaat/Vefakârlık İmtihanları.....	399
5.21. Olağanüstülükler.....	400
5.21.1. Harikulade Güçlü İnsanlar.....	400
5.21.2. Olağanüstü Yerler ve Eşyalar.....	400
5.21.3. Olağanüstü Tedaviler.....	403
5.21.4. Olağanüstü Islık.....	404
5.21.5. Olağanüstü Taş.....	405
5.22. Mükâfatlar ve Cezalar.....	406
5.22.1. Mükâfatlandırılmış İşler.....	407
5.22.2. Mücevher (Ganimet) Vererek Ödüllendirme.....	407
5.22.3. Padişahlık (Beylik) Vererek Ödüllendirme.....	408
5.22.4. Hapsederek Cezalandırma.....	408
5.23. Yasaklar.....	410
5.23.1. Cinsel Yasak.....	410
5.23.2. Yeme-İçme Yasağı.....	410

ALTINCI BÖLÜM

6. METİN ÇEVİRİMİ.....	413
SONUÇ.....	650
SÖZLÜK.....	655
KAYNAKÇA.....	663
EKLER.....	668

SİMGELER ve KISALTMALAR

()	: Metnin aslında olmayan anlam karışıklığını önlemek masadıyla tarafımızdan eklenen kısımları göstermektedir.
{ }	: Metnin içinde teknik hatalarla tekrarlanan kelimeleri belirtmektedir.
Age	: Adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agy	: adı geçen yayın
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
b.	: bin
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
CÜSBD	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Çev.	: Çeviren
DS	: Derleme Sözlüğü
HÜEFD	: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Hız.	: Hazreti
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KB	: Kültür Bakanlığı
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDTD	: Türk Dünyası Tarih Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Ü	: Üniversite
Yay.	: Yayımları

ÖN SÖZ

Türk halk kültürü, yüzyılların ardından büyük bir coşku ile birlikte gelen birikimin değişik ve farklı coğrafyalardaki engin yansımasıdır. Bu kültür birikimi, hangi coğrafyada olursa olsun insanın geçmişiyle geleceğini birbirine bağlar. Halk kültürü ve halk edebiyatı ürünleri bu bakımdan Türk toplum hayatının bir ifadesi, duygu-düşünce beraberliğinin dışı vurumu ve göstergesidir. İşte bu yönüyle ön plana çıkan ve halk edebiyatı içinde yer alan anlatıma dayalı olan türler; insanlık tarihinin hayata dair tecrübelerini, deneyimlerini, bilgilerini dikkat çekici hâle getirerek öğretmeyi ve eğlendirmeyi hedefleyen sonsuz bir hazine gibidir.

Türk Edebiyatında İslamiyet'in kabulünden sonra millî his ve düşüncelerle meydana getirilmiş olan birçok destan, bünyesine İslâmî unsurları da ekleyerek yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bir taraftan halkı coşturan, bir taraftan da dinî ve hamasî yönden büyük önem taşıyan cenk kitapları; işte bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Özkul Çobanoğlu gibi bir kısım araştırmacılar, Türk destanlarının tasnifinde tarihî ve kronolojik ölçüt içinde İslâmiyet'in olmasını doğru bulmamaktadırlar. Bu düşünce doğrultusunda “*epik destan*” olarak kabul ettikleri destanları eski ve yeni olarak iki ana gruba ayırırlar. Bu tasnif içinde Hz. Ali Cenklere yer almamaktadır. Fakat cenkname tarzında yazılmış olan “Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Sarı Saltuk Gazi Destanı, Hamzaname Destanı” yeni destan grubu içinde tarihî destan olarak değerlendirilmektedir. Biz de Hz. Ali Cenklere’ni yeni destanlar grubu içinde kahramanlık yönü ağır basan İslâmî duygular ve dünya görüşleri ile Türk epik destan geleneğini de devam ettirerek yeniden şekillenen “*tarihî destanlar*” olarak adlandırmayı yerinde gördük.

Hz. Ali Cenklere, konusu bakımından Arap ve Fars Edebiyatından 13.-14. yüzyıldan itibaren tercüme, telif ve adapte yoluyla edebiyatımıza kazandırılmış ve halk tarafından çok sevilmiş olan bu eserler, sözlü ve yazılı gelenekte yaşayarak epik Türk destan geleneği ve Türk hikâye etme anlayışı ile manzum, manzum-mensur yahut da sadece mensur biçimde şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Elazığ’ın Arıcak ilçesinde yapmış olduğumuz bir derlemede Hz. Ali Cenklere’nin hala halk arasında Zazaca anlatılıyor olduğunu gözlemleme imkânı bulduk. Bu durum da

yukarıda dile getirdiğimiz Hz. Ali Cenklere'nin sözlü gelenekte yaşadığı savını ispatlar niteliktedir.

Türk Edebiyatı içinde epik-destan karakteri baskın olan Hz. Ali Cenklere, birçok vasfı ile İslam dünyasında örnek şahsiyet olarak bilinen Hz. Ali'nin çevresinde gelişen olayları konu alır. Eserin genelinde Hz. Ali, idealize edilmiş tiplerden biridir ve başkahraman hükmündedir. Her hali ve her davranışı ile topluma model olarak sunulur ve “*alperen*” özelliği taşır.

Ülkemizde İbrahim Müteferrika tarafından 1729 yılında kurulan matbaa ile seri üretime geçen yazılı kültür ortamı, taş baskısı (litografya) eserler ile devam etmiştir. Taşbaskı, teknik anlam olarak; basılacak görüntünün taş bir kalıp üzerine çizimi ve su ile yağlı maddeler arasındaki ters reaksiyon sonucundan faydalanarak bunların pres yardımıyla kağıda basılmasıdır. Baskı teknikleri içerisinde özel bir yere sahip olan ve “*litos*” (taş) ile “*graphein*” (yazmak) sözcüklerinden türetilmiş bu teknik “*düz baskı*” tekniği olarak da bilinir. Avrupa’da 1796 yılında kullanılmaya başlayan bu teknik, Türkiye’ye çok erken denilebilecek bir tarihte yani 1831’de gelir. Özgün baskı olarak adlandırabileceğimiz bu teknik ile basılmış olan eserler içinde *tarihî destan* niteliği ağır basan Hz. Ali Cenklere de bulunmaktadır. Birçok halkbilimci, araştırmacı ve yazar tarafından “*yazma cenknamelerin aynısı yahut da bir benzeri olmakla*” küçümsenen ve araştırmaya-incelemeye değer bulunmayan taşbaskısı cenknameler, Türk epik destan geleneği ile halk hikâyeciliğinin geçirmiş olduğu evrelerden biridir ve pek çok folklorik bilgiyi de bünyesinde bulundurmaktadır. Hz. Ali Cenklere, aynı zamanda toplumsal değerleri güçlendiren ve toplumun sosyalleşmeyi sağlayan adeta halkın kendi kendini eğittiği bir okul gibidir. Yukarıda belirtmiş olduğumuz özellikleri itibarıyla Hz. Ali Cenklere, Türk Halk edebiyatı içinde oldukça önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. İşte bahsi geçen konularda fikir ve söz sahibi olabilmek için yapmış olduğumuz çalışma; “*Kısaltmalar ve Simgeler*”, “*Ön Söz*” ve “*Giriş*” kısımları dışında, “*Altı Bölüm*”, “*Sonuç*”, “*Sözlük*”, “*Kaynakça*” ve “*Ekler*”den meydana gelmiştir.

Üzerinde inceleme yaptığımız metin, çalışmamızın başından sonuna kadar Hz. Ali Cenklere olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızın “*Birinci Bölüm*”ü; “Hz. Ali Cenknameleri Hakkında Genel Bilgi” adını taşımaktadır. Türk Edebiyatı’ndaki Hz. Ali Cenknameleri’nin konusunu,

geçtiği coğrafyayı, yazarlarını ve yazılış tarihlerini, yeri ve önemini, kaynaklarını, nüshalarını, cenknameler üzerinde yapılan araştırma ve incelemeleri bu bölümde ele aldık. Söz konusu konular içinde Hz. Ali Cenklere'nde yer alan folklorik unsurları da kısaca bu bölümde özetledik.

“İkinci Bölüm”de, Hz. Ali Cenklere içindeki manzum ve mensur kısımları, dil, anlam-anlatım, şekil ve üslup özellikleri bakımından ayrıntılı bir biçimde inceledik,

“Üçüncü Bölüm”de, Hz. Ali Cenklere içinde yer alan dokuz farklı cenk anlatısının özetlerini serim-düğüm-çözüm şeklinde vererek; her bir anlatıyı olay ve olay örgüsü, bakış açısı, konu, anlatım tarzı, şahıs kadrosu özellikleri, mekân ve zaman kavramları bakımından ayrı ayrı tahlil ettik.

“Dördüncü Bölüm”de, Hz. Ali Cenklere içinde yer alan cenk kahramanları ve kahramanların özellikleri ile ilgili bilgiler verdik,

“Beşinci Bölüm”de, Hz. Ali Cenklere içinde yer alan dokuz farklı cenk anlatısı içinde geçen belli başlı motifleri Motif incelemesinde “*Stith THOMSEN'in Motif Index of Folk Literature*” isimli eserindeki karşılıklarını bulmak suretiyle tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu motifleri ise Türk kültür unsurları ile ortak yönleri bakımından değerlendirmeye çalıştık.

“Altıncı Bölüm”de, metnin Arap alfabesinden Latin alfabesine aktarımını verdik. Bu aktarım esnasında çalışmamızın devam ettiği aşamada kitap olarak yayımlanan “*Hz. Ali Cenklere*” (N. Demir, M. D. ERDEM 2007: 152-328) adlı eserin metin kısmında bizim metnimiz ile büyük oranda benzerlikler bulunduğunu tespit ettik. Bu tespitimizin ardından incelememize kaynaklık eden ve elimizde mevcut olan cenknamenin, bir varyantı olarak kabul edebileceğimiz diğer metnin bazı sayfalarının eksik-yırtık olması ve metnin farklı zamanlarda, farklı musannifler tarafından farklı biçimde derc edilmesi sebebiyle oluşmuş olduğunu düşündüğümüz bir takım değişiklikler, cenk anlatımında meydana gelen anlatım bozukluklarını engellemek ve okuyucunun metni tam olarak anlamasını sağlamak amacıyla “[]” içinde gösterilmek suretiyle bu bölüme dâhil edilmiştir. Metin içerisine eklenmiş bu kısımlar, incelememiz esnasında etkili olmamıştır.

Metnin içinde bulunan ve tarafımızdan tespit edilen bazı harf eksiklikleri “()” işareti ile teknik hatalar sebebiyle yapılan kelime tekrarları ise yanlış anlamaları

önlemek amacıyla “{ }” işareti içinde verilmiştir. Metnin özelliği gereği bu bölümde ayrıca “ñ”, “ā”, “ū” harfleri de kullanılmıştır.

Altıncı bölüm, birbirinden farklı dokuz küçük cenkten oluşmaktadır. Her bölüm birbirinden kesin olmayan çizgilerle ayrılmıştır. Fakat kahramanların ortaklığı, eserin genelinde bütünlük oluşmasına sebep olmuştur.

“*Sonuç*” kısmında ise çalışmamızın genel bir değerlendirmesini yaparak varmış olduğumuz sonucu açıkladık.

Çalışmamızın sonunda ise “*Sözlük*”, “*Kaynakça*” ve “*Ekler*” yer almaktadır.

“*Sözlük*” kısmında ise metinde anlaşılması zor bazı kelimelerin okuyucunun metni daha kolay anlamasını sağlamak için, Osmanlıca Lügat’teki karşılığı verilmiştir.

“*Kaynakça*” kısmında ise çalışmamız süresince yararlanmış olduğumuz kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş olup, aynı şahsa ait eserler kronolojik sıraya göre verilmiştir.

“*Ekler*” bölümünde ise incelememize kaynaklık eden metinden örnek sayfalar bulunmaktadır.

“*Hız. Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik*” adlı araştırma konusunu seçmemi ve bu konu üzerinde çalışmamı sürekli olarak teşvik etmekten başka, araştırmamın ve çalışmamın başından sonuna kadar engin bilgileri, tükenmek bilmeyen insan sevgisi, sınırsız hoşgörü ve sonsuz anlayışıyla eğlenceli ve motive edici rahat bir çalışma ortamı oluşturarak tarafıma her zaman yardımcı olan, şahsî kütüphanesinden faydalanmama imkân tanıyan ve ilim dünyasının sırlarla dolu kapısını aralayarak, olağanüstü binlerce güzelliği keşfetme sevincini ve heyecanını bana tattıran Sayın hocam ve sevgili tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA Beyefendi’ye sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Kendilerine minnet ve şükranlarımı bildirmek zevkli bir görevdir.

Ayrıca yapmış olduğum bu çalışma süreci içerisinde engellerle dolu her aşamanın çözümlenmesinde bana engin bilgisi ile her zaman ışık tutan ve yol gösteren, alanda daha geniş düşünmemi sağlayan, zamanını bana ayırmaktan çekinmeyen, her zaman bilgi ve görüşlerinden istifade ettiğim, her türlü yardım, teşvik edici yakınlık ve desteğini gördüğüm çok kıymetli hocalarım Sayın Doç. Dr.

Şeref BOYRAZ Beyefendi'ye ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Yunus AYATA Beyefendi'ye sonsuz şükranlarımı sunarım.

Son olarak çalışmam sırasındaki tüm stresimi sabırla karşılayarak bana her türlü desteği gösteren ailem ve metin yazımına yardım eden sevgili ablam Elif TURGUT da teşekkür borçlu olduğum kişiler arasında yer almaktadır.

Sivas, Haziran 2008

Edâ BÜLBÜL

GİRİŞ

1. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER ve KAYNAK TARAMALARI

“Halkbilimi çalışmaları bilindiği gibi birbiriyle ilişkili olan iki ana kısımdan oluşmaktadır.” (Çobanoğlu 2005: 65). Bunlardan birincisi sözlü ve yazılı kaynaklardan alan ile ilgili bilgi ve söz konusu materyalin derlenip toplanması hususudur. İkincisi ise toplanmış olan materyallerin ve her türlü kaynağın tamamının ya da bir kısmının genel geçerliliği olan veya öyle olduğu düşünülen model ve kavramlar doğrultusunda analizinin yapılarak çözümlenmesi ve çeşitli yorumlar ve bilgiler ışığı altında değerlendirilerek bilimsel bir neticeye ulaşmaktır.

Bilindiği gibi tüm toplumlar, kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini bir miras olarak geçmiş yaşantı ve değerlerden, tarihi oluşum ve niteliklerden devralır. Her gelenek, bu bağlamda toplumların ortak yaratısı ve kollektif davranışlarının bir ürünüdür.

Sözlü ya da yazılı kültür ortamı içinde gelişen ve şekillenen Türk destan ve hikâye anlatma geleneğinin önemli bir parçası “Hz. Ali Cenklere”nin taşbaskı bir nüshası olan bu metnin, Arap alfabesinden Latin alfabesine çevrilerek; metnin içeriğinin çeşitli açılardan ve halk bilimi araştırma yöntemleri doğrultusunda incelenmesi, incelemelerimizden elde etmiş olduğumuz sonuçların kısaca değerlendirilmesi tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmamızla, Arap alfabesiyle Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bu metnin Latin alfabesine çevirerek Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan kişilere ve yine bu coğrafyada yaşayacak yeni nesillere; Türk kültürünün en güzel yaratılarından biri olan “Hz. Ali Cenklere” metninin okuma kitapları haline gelmesini sağlamak, en önemli ve en öncelikli amaçlarımız içerisinde yer almaktadır.

Düzenlenerek Latin alfabesine aktarılmış olan bu çalışmamızın Türk edebiyatı sahasında ve halk bilimi bilim dalında; bu konuyla ilgili araştırma yapan ve yapacak olan tüm dünya ve Türk bilim adamlarına yardımcı nitelik ve içerik taşıyan kaynak olması.

Tahkiyeli bir anlatıma ve zaman zaman tarihsel bir içeriğe sahip olan bu eserin işlevsel özellikleri bakımından incelenerek; sosyal bilimlerin diğer kollarında da halk biliminin bu engin zenginlik kaynaklarından yararlanılmasını sağlamak.

Yine aynı eserin dil, anlam-anlatım, şekil ve üslûp özellikleri ile kahramanları ve motif düzeni bakımından incelenerek, cenk anlatılarının içerisinde yer alan ve Türk toplum hayatından örneklemeler diye adlandırabileceğimiz folklorik unsurların tespit edilerek alan içerisinde bu konuda araştırma yapacak kişilere kaynak niteliği taşıyan bir başvuru kitabı oluşturmak nihai hedeflerimiz arasında yer almaktadır.

Halk bilimi bilim dalında araştırma yapan bir araştırmacı için kapsam oldukça geniştir. Biz mümkün olduğu kadar bu kapsamı daraltmadan çalışma yapmaya özen gösterdik. Çalışmamız esnasında yaşamış olduğumuz en önemli sınırlılık metne bağlı kalma hususu olmuştur.

Bir diğer sınırlılık ise üzerinde çalıştığımız ve araştırmamıza kaynaklık eden eserin adlandırılması esnasında olmuştur. Eserin birbirine bağlı dokuz küçük cenk anlatısından meydana gelmiş olması sebebiyle eser tarafımızdan “Hz. Ali Cenklere” olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamıza kaynaklık eden metnin sabitleştirilmiş yazılı bir metin olması sebebiyle gözlem, görüşme ve anket gibi yöntemleri kullanmamız mümkün olmamıştır. Yazılı kaynaklardan yararlanma, bu doğrultuda araştırma ve inceleme yapma kullanmış olduğumuz yöntemdir.

2. İNCELEME YAPILAN METİN İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İnceleme Yapılan Metnin Tespiti

Üzerinde inceleme ve araştırma yapmış olduğumuz ve tezimize kaynaklık eden metin, Yrd. Doç. Dr Doğan KAYA'nın şahsi kütüphanesinden alınmıştır. Metin, taşbaskı bir metindir ve orijinalinden fotokopi çekilmek suretiyle çoğaltılarak günümüze kadar gelmeyi başarmış ve tezimiz için kaynak metin niteliği taşımıştır.

Tüm sayfaları tamam olan ve herhangi bir yıpranmaya maruz kalmayan metin, okuma ve inceleme sürecimizde bu hususta bize hiç bir problem oluşturmamıştır. 20x27 cm ebatlarındaki bu metin, 240 sayfadan ibarettir. Ana metin ve derkenar olmak üzere iki farklı kısımda, birbirinden bağımsız şekilde ilerleyen

cenk anlatılarından mürekkeptir. Orta kısımlar genellikle 21 satırdan, derkenar kısımlar ise genellikle 40 satırdan müteşekkildir. Derkenar kısımda yer alan cenklerin adı eserin en başında topluca şu şekilde tanıtılmıştır:

“İşbu kitabda sekiz 'aded gazavat cem' olunmuş. Birinci derunda "Billur-u 'Azam", ikinci haşiyede "Hayber Kal'ası", üçüncü haşiyede "Kan Kal'ası", dördüncü haşiyede "Kal'a-yı Berber", beşinci haşiyede "Muhammed Hanefi Ba Gazanfer", altıncı haşiyede "Ba Ejderha der Mağrib", yedinci haşiyede "Gazavat-ı İmam Hasan", sekizinci haşiyede "Gazavat-ı İmam Hüseyin" cem' ve tertib olunmuştur.” (s. 1)

Bu kısımda dikkati çeken husus ise “Mucizatü'l Nebi” adlı dokuzuncu anlatının bu kısımda yer almamasıdır.

Taşbaskı olan bu kitap, harekeli bir nesihle yazılmıştır. Musannif, müellif, müstensih ve herhangi bir tarih kaydı ile ilgili hiçbir bilgi tarafımızdan tespit edilememiş olup bu mevzuda eserin içeriğinde de herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Çalışmamız henüz tamamlanma aşaması içinde iken Haziran 2007 tarihi itibariyle yayınlanmış olan ve bizim ancak Ağustos ayı içinde elimize geçen “Hz. Ali Cenklere”¹ adlı eser, çalışmamız ile metin açısından büyük benzerlik göstermiş olması sebebiyle tarafımızdan ayrıca “edisyon kritik” niteliğinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırma sahasının özellikleri göz önünde tutularak yapmış olduğumuz bu değerlendirmede her iki metinde de müstensihin kimliği, istinsah tarihi tespit edilememiştir. Her iki metnin de taşbaskı olması, müellife dair bilgi bulunamamıştır. Metinler arasındaki farklılıklar tespit edilerek -aynı kelimenin farklı söylemleri hariç- olay örgüsünü etkileyecek cümleler ve metin içinde fazlasıyla yer alan anlatım bozukluklarını ortadan kaldıracak ifadeler “[]” işareti içinde metne eklenmiştir. Eser içinde yer alan bazı harf eksiklikleri sebebiyle tarafımızdan yapılan eklemeler ise “()” içinde gösterilmiştir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (Demir ve Erdem 2007: 152-328).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HZ. ALİ CENKNAMELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Tarihçesi ve Konusu

Her şeyden önce Türk edebiyatı içerisinde cenknamelerin çok eskiye dayandığını, Türk halkbiliminin ve Türk halk edebiyatının en eski kaynaklarından biri olduğunu; özellikle konu ve muhteva bakımından İslamiyet'in kabulünün ardından Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatından geçtiğini lakin dil, ifade ve anlatım özellikleri ve hikâye etme geleneği açısından ise tamamen Türk kültürünü ve Türk edebiyatını yansıtır bir nitelik taşıdığını belirtmek gereklidir. Cenknameler, özellikle bu yönüyle Halk edebiyatının en önemli yazılı kaynaklarından biridir.

Yerleşik düzene geçerek göçebe kültürün çeşitli etkilerinden yavaş yavaş uzaklaşan Türk milletinin İslam dinini kabul etmiş olmasının etkisi öncelikle toplum hayatına yansımıştır. Böylece İslamî motifler, günlük hayatın ve sıradan olayların içinde yer almaya başlar. Bu dönemlere ait olan pek çok eserde halka İslam dinini öğretme, öğretirken de eğlendirme amacı bulunmaktadır.

Cenkname, genellikle tek tema üzerine kurulu manzum, mensur veya hem manzum hem de mensur olan dinsel unsurların eski Türk inançları ve destan geleneği ile birlikte yeniden şekillenmiş olduğu bir türdür ve bu tür, epik destan olarak değerlendirilebilir. Cenkname tarzında yazılmış olan “Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı, Sarı Saltuk Gazi Destanı, Hamzaname Destanı” epik destanların bir kolu olan yeni destan grubu içinde tarihî destan olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda Hz. Ali Cenknameleri'ni de yeni destanlar grubu içinde kahramanlık yönü ağır basan İslamî duygular ve dünya görüşleri ile Türk epik destan geleneğini de devam ettirerek yeniden şekillenen “*tarihî destanlar*”ın ilk örneği olarak kabul edebiliriz.

İlerleyen zaman ve değişen toplumsal ve kültürel şartlar neticesinde tarihî destan olan Hz. Ali Cenklere'nin kapsamı biraz daha netleşerek tek kahramanın etrafında gelişen olayların ve durumların dile getirildiği bir anlatı haline dönüşür. Bu bakımdan Hz. Ali Cenklere'nin konusu Hz. Ali ve yoldaşlarının Allah yolunda

kâfirlere karşı yaptıkları mücadeleyi ve İslam dinini yayma düşüncesi etrafında şekillenir.

Otto Spies, halk kitaplarının kaynaklarını verirken tamamen mensur ya da manzum olanları Türk kaynaklı saymaz. Nazım ve nesir karışık olanları Türk kaynaklı saymaktadır (Spies 1941: 8). Üzerinde inceleme yaptığımız bu metin de mensur ve manzum kısımlardan oluşmaktadır. Bu özelliği ile de Hz. Ali Cenklere, Türk destan geleneğinin ürünü olduğunu ispatlar niteliktedir.

1.2. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknemeleri'nin Yayıldığı Coğrafya

Hz. Ali Cenknemeleri'nin yayıldığı ve bilindiği coğrafya özellikle İslam dini ile birebir olarak bağlantılıdır. Bilindiği gibi İslam dünyası, Hulefa-i Raşidîn döneminde Arap yarımadası içinde oldukça geniş bir coğrafya içinde hüküm sürmektedir. Bu sınırlar, doğuda Belucistan-Amu Derya (Ceyhun), batıda Trablusgarp, kuzeyde Antakya'dan Azerbaycan ve Hazar Denizi, güney kıyılarından Amu Derya kıyılarına kadar çizilen bir yay içindedir. Konu bakımından Hz. Ali Cenknemeleri'nin en önemli coğrafyası İslâmiyet'in doğduğu Mekke ve Medine çevresi iken Hz. Ali Cenknemeleri'nin anlatıldığı coğrafya çok daha geniş alanları kapsamaktadır. Bu alanın sınırları Türkiye'yi içine alacak şekilde genişler.

Hz. Ali Cenklere'nin merkezi durumunda olan yerleşim merkezi Medine (Yesrib) şehridir. Hz. Muhammed'in Medine şehrinde ikamet ediyor olması, cenknemenin başladığı yer olmasının asıl sebebi hükmündedir. Cenknemelerin içinde üç farklı nitelikte coğrafya adları geçmektedir. Bunlardan biri hayal ürünü yerlerdir gerçeğe alakası yoktur. Diğerleri ise çeşitli kale isimleri ve yer adlarıdır. Bu yer adlarının bir kısmının gerçek olmasına rağmen, yapılan tasvirlerde hayali unsurlar devreye girmiştir.

Arabistan'da bulunan yer isimleri Hayber, Umman, Yemen olarak geçer. Arabistan Yarımadası'nın dışında kalan yer ise Şam adıyla bilinen coğrafya ismidir.

Musannifin hayal gücü ile şekillenen hayalî olan coğrafya isimleri ise Teham Sahrası, Şehr-i Umman ve Bahr-ı Umman, Mağrip Diyarı, Kan Kalesi ve Berber Kalesi'dir.

1.3. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknemeleri'nin Yazarları ve Yazılış Tarihleri

Türk edebiyatı sahasında teşekkül eden dinî destanların kaynağı, 8. yüzyılda yazılmış olan İbni İshak'ın *Siretü'n Nebi* isimli eserine bağlanır. İbn-i İshak'ın Hz. Peygamber hakkındaki menkıbeleri, fıkraları ve çeşitli söylentileri yazdığı bu eser, destanî nitelik taşıyan başka eserlere de kaynaklık etmiştir. Hz. Ali Cenknemeleri de edebiyatımıza Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte söz konusu kaynaklardan da etkilenerak 13. yüzyıldan itibaren girmeye başlamıştır. Bu hususta Abdurrahman Güzel ve Mustafa Tatçı ise konusunu İslamî kıssalardan alan manzum hikâyelerin 14.-15. yüzyıllarda yazılan eserlerden aldığını söylemektedir (1990: 67-69).

Tercüme ve nakil yoluyla alınan ve çeşitli eklemeler ile çıkarmalar yapılarak değiştirilip geliştirilen ve böylelikle Türk edebiyatı içerisinde yer almaya başlayan Hz. Ali Cenknemeleri'nin yazarlarından ziyade musannifleri bulunmaktadır. Elimizdeki metnin kim tarafından kaleme alındığı ise şimdiye kadar aydınlığa kavuşturamadığımız bir konudur. Eserde Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde geçen “*Şems-i Hâkî Derviş*” adının ise eserin yazarı mı, müstensihisi mi yoksa müellifi mi olduğu tam olarak belirtilmemiştir.

Eser içinde adı geçen cenklerin bazılarının Türk edebiyatı sahasında yazılmaya başlanması ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

Hayber Kalası Cengi “ilk defa, İzzeddin Abde'l Hami ibn-i el-Halid es-Sab el Aleviyyat isimli eserinden Hayber Kalesi'nin fethi ile Hz. Muhammed'in Mekke'yi fethini ve Hüseyin'in ölümünü manzum olarak anlatmıştır. Bu ifadeler, cenknemelerin bazılarının kaynağı hakkında bilgi vermek bakımından önemlidir. Türk edebiyatı sahasında İslam tarihi ve özellikle Hz. Muhammed ile Hulefa-i Raşidin dönemini anlatan eserlerin 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başladığı bilinmektedir.” (Çetin 1997: 51-52).

Kahkaha Cengi ise 14. yüzyılda yazıldığı kabul edilen bir cenktir. Bu konuda Ağâh Sırrı Levent de hem fikirdir. Özellikle Kahkaha cenginin en eski nüshasının dil

özellikleri incelendiği zaman bu eserin en geç 14. yüzyılda kaleme alındığını söylemek mümkündür.

Berber Kalesi Cennamesi ise pek çok yazma eserde görülmeyen fakat taşbaskı eserlerde bulunan bir cenk anlatısıdır. Konusu ve içinde yer alan olağanüstü ve masalsı nitelikli unsurlar sebebi ile Haveran-name'ye çok benzeyen bu cenkname muhtemelen Haveran-name ile aynı dönemlerde yani 14.-15. yüzyılda edebiyatımıza girmiş olabilir. Bilindiği gibi Haveran-name, "İbn-i Hüsam tarafından 14. yüzyılda yazılmış Farsça bir eserdir." (Yaşar 2007: 8).

Kan Kalesi Cengi'nin de yine 14.-16. yüzyılda yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Özet olarak söylemek gerekirse Hz. Ali ve Ehl-i beyt etrafında teşekkül etmiş olan cenknameler, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında ve Türk edebiyatında görülmeye başlanmıştır. Bu eserler 13. yüzyıldan itibaren tercüme, telif ve adaptasyon yolu ile işlenmiş Anadolu halkının yaşam tarzını, dünya görüşünü, İslam sevgisini-muhabbetini ve ideallerini alarak Türk ruh, his, düşünce tarzı ile şekillendirilmiştir. Böylece Hz. Ali'nin şahsında ve etrafında idealize edilmiş örnek insan tipi oluşturulmuştur. Bu insan tipi, savaşçı nitelikleri önde olan Türk insan tipinin yansımasıdır.

Çoğu zaman dinî eserler kısmında bazen de gazavatnameler içinde yer alan Hz. Ali Cenknameleri şekli, hacimleri, icra ediliş tarzları ile Türk edebiyatı ve Türk halkbiliminin vazgeçemeyeceği ürünler içerisinde yer almaktadır.

1.3.1. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknameleri'nin Tasnifi, Nüshaları ve Musannifleri

Cenknameler, çoğunlukla 12. ve 13. yüzyıl içinde tercüme, nakil ve adaptasyon ile Türk diline ve edebiyatına mal olur. Bu yüzyıllar içinde tasnif edilmeye başlayan bu eserler, değişik isimlerle günümüze kadar gelmiştir.

Hz. Ali Cenknameleri'nin pek çok nüshası bulunmaktadır. 20 adet el yazması nüsha İsmet Çetin'in hazırlamış olduğu "*Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknameleri*"

adlı eserde özetleri ile birlikte verilmiştir. Bizim incelememize kaynaklık eden nüsha ise taşbaskı Osmanlıca bir nüshadır. Necati Demir ve M. Dursun Erdem'in hazırlamış olduğu ve metin kısmında karşılaştırma yaptığımız eser ile büyük benzerliklere sahip olan “*Hz. Ali Cenkləri*” adlı kitaba kaynaklık eden taşbaskı metin diğer nüshalardan biridir.

Cenname musannifleri arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaşamış olan âlim, şair ve devlet adamı Tursun Fakı, 14. yüzyılda yaşamış bir meddah ve şair olan Meddâh Yusuf, 13. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Şeyyâd İsa, 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başında yaşadığı söylenen Kirdeci Ali, Mazaoğlu Hasan bilinen musannifler arasındadır. Bunlara ek olarak incelememize kaynaklık eden eserde sadece Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir Cengi'nde “*Şems-i Hakî*” adı geçmektedir. Fakat bu kişinin Hz. Ali Cenkləri'ni yazan yazar mı yoksa tasnif eden musannif mi olduğu ise yukarıda da belirttiğimiz gibi tam olarak netlik kazanmamıştır.

1.4. Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenkenmeleri

Hz. Ali ve ailesi etrafında teşekkül eden Hz. Ali Cenkenmeleri'nin konu bakımından kaynaklarının İslam tarihi, dini kıssa ve menkıbeler ile Türk edebiyatı kökenli efsane ve masallardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Yine Hz. Ali Cenkenmeleri; Türk destan, hikâyecilik ve meddahlık geleneği içinde yaşayarak bu geleneklerden hem etkilenmiş, hem de bu gelenekleri etkilemiştir.

1.4.1. Türk Destan Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenkenmeleri

Eski Yunancada ve batı dillerinde “*epope*”, Farsçada “*destân-dasitan*” olarak adlandırılan kahramanlık temasının ön planda olduğu epik anlatılar, “Türk Edebiyatında ‘destan’ kelimesi ile karşılanır. Ayrıca destan kelimesinin yanı sıra, yine Farsça bir kelime olan ‘name’ terimi de özellikle mensur destanların isimlendirilmesi için kullanılmaktadır.” (Oğuz vd 2004: 130).

Halkbilimi çalışmalarının etrafında yayınlanmış pek çok eserin içinde destan ile ilgili olarak yapılmış birçok tanım bulunmaktadır. Bunlar arasında Şükrü Elçin'in şu tanımı zikredilebilir: “Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan ‘Kahraman-Bilge’ şahsiyetlerin menkabevî ve hakikî hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan; ozanların kopuzlarla terennüm ettiği; cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir ‘yaratma zemini’ ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında birtakım sarsıntılara sebep olması lazımdır.” (Elçin 1993: 72).

“Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra, dünya görüşlerinde ve hayat tarzlarındaki değişikliklerin destanlara yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla İslamiyet’in kabulünden sonra meydana gelen destanların konusunu Müslüman Türkler ile Müslüman olmayanlar arasında geçen savaşlar olmuştur.” (Yaşar 2007: 2). Özkul Çobanoğlu’nun da (2000: 2) şu şekilde belirtmiş olduğu “Halk edebiyatında destan olarak adlandırılan edebî türler içinde sayılan ve mensur biyografik eserler içinde yer alan Hz. Ali Cenknemeleri, özellikle Hz. Ali etrafında şekillenir. Dini yayma amacıyla din düşmanları ile cenge giden Hz. Ali’nin ve onun yoldaşlarının yegâne amacı Allah yolunda Allah rızası için savaşmaktır. Yapılan bu savaşlarda düşmana yani kâfirlere Müslüman olmaları teklif edilir, düşman bunu kabul etmezse öldürülür”. Hayalî ve gerçeküstü birçok olayın anlatıldığı cenknemelerde Hz. Ali bir destan kahramanına yakışır biçimde davranarak kahramanlıkları ve olağanüstü nitelikleriyle ön plana çıkar. Hz. Ali Cenknemeleri içinde “destan kahramanının hal ve hareketleri, onun başka bir ülkeye sefere/yolculuğa çıkması, kendi memleketini düşmanlardan kurtarması gibi olayların tamamı bir tek kişinin, başkahramanın karakteri etrafında birleştirilir ve onun kişilik özelliklerini belirgin kılmak için sırasına göre anlatılır. Aynı ayrı olayların fonksiyonu başkahramanın kişiliğini ortaya koymaya hizmet edecek şekilde, dikkati başkahraman üzerine toplama kuralına göre düzenlenir.” (Çobanoğlu 2003: 21).

Hız. Ali Cenknaneleri'nin başkahramanı olan Hazret-i Ali'nin deştanî kişiliği, diğer Türk deştanlarında da ön planda yer almaktadır. Hız. Ali'nin adı, adaleti, cesareti, insanlara olan yaklaşımı, özellikle de yiğitliği ile Battalname'de, Danişmendname'de ve Müseyyeb Gazi Deştanı'nda ismi sık sık zikredilir. Battal Gazi ve Danişmend Gazi, kendilerine hep Hız. Ali'yi örnek almaktadır.

Battal Gazi Deştanı'nın girişinde, Hazret-i Cebrail, Hazret-i Peygamber'e Battal Gazi'nin gelişini mjdelerken Hazret-i Ali'nin ismini şu Şekilde zikreder:

“Elçiliğin hükmü tamam olduktan iki yüz yıl sonra dünyaya bir yiğit gelecek, uzun boylu, güzel yzly, buğday tenli olacak. Senin oğullarından, Malatya'dan olacak. Adı Cafer olacak. Pehlivanlıkta Hamza'ya, *heybette Ali'ye benzeyecek*, zekilikte Emir ve mmiye'den ziyade olacak.” (Demir ve Erdem 2006: 67).

Yine *Battal Gazi Deştanı* içinde Abdlvevvab Gazi, Hazret-i Peygamber'in gönderdiği emanetleri Battal Gazi'ye ulaştırır. Emanetlerle birlikte gelen mektupta ise Hız. Ali hakkında şunlar yazmaktadır:

“Gaziler Allahu Tel'nın resulünün mektubunu gördiler, yerlerinden ayakları üstüne kalktılar, tekbir getirdiler. İpeğe sarılı mektup, misk ve anber kokusu ile herkesin dimağını güzel kokuya boğdu. Atılar, gördiler ki *Emirü'l- Mümin'in Hazret-i Ali* –radiya'llahu anh'ın- hattı. İlk olarak Allah adını yazmış.” (Demir ve Erdem 2006: 83-84).

Yine aynı eserde Halife, Battal Gazi'nin yaptığı kahramanlıklarını öğrenince ona bir takım kutsal emanetleri hediye olarak gönderir. Bu kutsal emanetler, *Battal Gazi Deştanı*'nda Hız. Ali ile ilişkilendirilerek şu Şekilde dile getirilir:

“...Emirü'l Müminin Hüseyin'in immesi, Muhammed Hafi'nin kılıcı, Lendha'nın gürzünü, *Emirü'l Müminin Hazret-i Ali'nin sancağını* Cafer'e gönderdi.” (Demir ve Erdem 2006: 84).

Yine aynı deştan içinde Battal Gazi, Hindistan'a gaza ve fetih niyetiyle gider ve gittiği bu yere daha önceden Hız. Ali'nin geldiğini ve orada günlerce düşmanlarla cenk ederek oradaki halkın Müslüman olmasını sağladığını öğrenir. Bu durum Battalname'de şu Şekilde anlatılır:

“Ey pehlivan! Dört yüz yıldır Müslümanım, *Emirü’l-Müminin Hazret-i Ali bu vilayete geldi ve kırk dokuz gün bu ak filin üzerinde cenk etti. O zamandan beri Müslümanlığı kabul ettim. Bu Kayser’in atası Ankay, Tanrı’nın Arslanı’nın elinde Müslüman oldu ve bu fili Hazret-i Ali, Ankay’a o vakit bağışladı.*” (Demir ve Erdem 2006: 238).

Yine bir yerde Battal Gazi, ölümle burun buruna geldiği zamanlardan birinde Hazret-i Ali’nin manevî desteğini görür ve bu destek destan içinde şöyle ifade edilir:

“Seyyid üzüldü ve uykusu geldi. Yatıp uyudu. Lâin pir gidip zengilere haber verdi. Lâinler Seyyid’in üzerine yürüdüler. Seyyid o anda düşünde *Emirü’l Müminin Hazret-i Ali’yi* gördü: ‘Ciğer-guşem, hemen yukarı kalk! Lâinler sana kast ettiler.’ dedi.” (Demir ve Erdem 2006: 301).

Anadolu’nun bir bölümünün Müslümanlar tarafından fethini anlatan Danişmendname’de de yine örnek bir şahsiyet olan Hz. Ali, ön plandadır. Allah rızası için yaptığı bir savaş sırasında Danişmend Gazi, çok güçlü bir düşman ordusu karşısında çok zorlanır ve oldukça güç bir durumda kalır ve onları yenmek için ant içer ve bu ant içinde Hz. Ali’nin adı şu şekilde geçer:

“Seninle Musa’nın razı hakkı için,

Halifen Davud’un avazı hakkı için,

Mesih’in bildiği hikmet hakkı için,

Anasının bulduğu masumluğun hakkı için,

Muhammed’in bastığı toprağın hakkı için,

Ali’nin kahramanlığı ve ilmi hakkı için,

Hasan’ın içtiği zehrin hakkı için,

Hüseyn’i katleden kahrın hakkı için,” (Demir ve Erdem 2006: 87-90).

Yine İslâmi Türk destanları içinde yer alan ve Türk destan kültürü zincirinin Hazret-i Ali ile Ebu Müslim destanı arasında kalan halkası konumunda olan *Müseyyeb Gazi Destanı*, eser olarak tespit edilemediği için birçok edebiyat tarihinde yer almamış ve Türk destanlarının tasnifi içine alınmamıştır. Destanın konusu kısaca Kербela'nın intikamını kapsamaktadır. Destanın ana kahramanı Müseyyeb Gazi; Hazret-i Hüseyin'in ve onunla birlikte Kербela'da şehit olan diğer din ulularının intikamını almak için yola çıkar. Yolda ilk karşılaştığı kişi, Haricîlerden Nu'man adı ile bilinen birisidir. Destanda Nu'man ile Müseyyeb Gazi'nin karşılaşması esnasında Hz. Ali'nin de ismi zikredilmektedir:

“Nu'man; Müseyyeb Gazi'yi gördü, baktı. *Müseyyeb Gazi'nin gözleri, Hazret-i Ali'nin gözlerine benzerdi.* Nu'man'ı titreme tuttu.” (Demir 2007: 48-52).

Yine aynı eserde başkahraman Müseyyeb Gazi, Haricilerin karşısına çıkmasından az önce, savaş için hazırlık yaparken *Hazret-i Ali'nin Kamkan* adlı kılıcını bulur ve Hz. Ali'nin kılıcı ile daha da güçlenmiş olur.

Buraya kadar vermiş olduğumuz örnekleri de göz önünde bulundurarak şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. Özellikle İslam dininin yayılması ile ilgili fetih ve gazaları konu alan Hz. Ali Cenknemeleri, İslam dini çerçevesinde oluşan Türk destanları içinde olayların tarihi gelişimi, ortaya çıkış özellikleri bakımından ilk sırada yer almaktadır. Eserlerin dil özellikleri de bu savımızı haklı çıkarmaktadır. Üstelik Hz. Ali Cenknemeleri, hem konu hem de üslûp bakımından Müseyyeb Gazi Destanını, Battalnameyi, Danişmendnameyi etkilemiştir.

Türk destan geleneği içinde şekillenen kahraman tipine ve konusuna uygun özellikler taşıyan Hz. Ali Cenknemeleri, genellikle manzum bir biçimde kaleme alınmıştır. İncelememize kaynaklık eden cenkname metni ise hem manzum hem de mensur biçimdedir.

İcra edilme tekniği bakımından destan geleneğimize özellikle de Dede Korkut Hikâyeleri'nden derin izler ve alametler taşıyan cenknemeler, dinî-kahramanlık destanları içinde yer alan kaynaklardan biridir. Türk kültür tarihi açısından önemli bir birikim olan bu eser Türk milletine din ulularını ve kutsal

toprakları tanıtması açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu yönüyle edebî zenginliklerimiz arasında yer almaktadır.

1.4.1.1. Türk Destan Kültürü İçinde Hz. Ali Cenknameleri'nin Yeri ve Önemi

Türk destan kültürü ve Türk hikâye etme geleneği içerisinde Hz. Ali Cenklere, toplumu aynı paydada birleştirme, halkı eğlendirme, moral ve güç verme, İslam dininin üstünlüğünü, emir ve yasaklarını bildirme gibi öncelikli amaçlar taşır. Bunun yanı sıra günlük yaşantı içerisinde kazanılmış olan tecrübe, bilgi, dostluk-düşmanlık gibi davranış biçimleri, görgü kuralları hakkında küçük bilgiler verirler.

Dilin gelişmesi, destan ve hikâye anlatma geleneğinin yaşatılması açısından son derece önem arz eden cenknameler ve Hz. Ali Cenklere, dinî, ahlâki ve didaktik yapısı ile Türk destan kültürü içerisinde değişmez ve devredilemez bir yere ve öneme sahip olan sözlü/yazılı kaynaklardan birisidir.

1.4.2. Türk Hikâye Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenknameleri

Milletlerin yaşadığı dönemlerin ve düşünce yapısının yansıması olan edebî eserler, aynı zamanda içinde şekillenmiş olduğu toplumun da hayat tarzını içinde barındıran eserler arasındadır. Bu sebeple Türk edebiyatında ve halk edebiyatında büyük bir yer kaplayan hikâyeler, kültürümüzün ve tarihimizin çok önemli zenginliklerindedir.

Arapça kökenli olan *hikâye* kelimesinin manası Türkçe sözlükte (1994:225) “bir sözü ve haberi nakl ve rivayet eylemek, bir nesneye benzemek bir kimseyi fiilen yahut kavlen taklit etmek, bir kimseden söz nakletmektir” şeklinde geçmektedir. Halk hikâyeleri önceki devirlerin bilgi, görgü, eğitim, düşmanlık, dostluk gibi davranış biçimlerini ve tecrübelerini yansıtır. Bu bakımdan halkın elinden düşürmediği ve severek okuduğu halk hikâyeleri içinde yine halk tarafından çok sevilen bir tür olan cenknamelerden derin izler taşır.

Genellikle manzum bazen de hem manzum hem de mensur şekil özellikleri ile yazılmış olan Hz. Ali Cenknemeleri’ni konusu itibariyle İsmet Çetin, “*dinî-kahramanlık hikâyeleri*” içinde mütalaa eder ve şöyle der “cenknemeler, bir taraftan örnek insanın teşekkülüne zemin hazırlarken bir taraftan da dinî-kahramanlık hikâye geleneğinin teşekkülünü hazırlamıştır. Bunların yanında da daha sonraki dönemlerde başta gazavatnameler olmak üzere Osmanlı kroniklerinin kaynağını da teşkil etmiştir.” (1997: XXXIV-XXXV).

Anlatım tarzı ve şekil özellikleri bakımından günümüzde yaşayan halk hikâyeleri ile benzerlik gösteren Hz. Ali Cenknemeleri, destan özelliği baskın olan ve halk hikâyelerine giden süreç içinde geçiş ürünü özelliği taşıyan eserlerdendir.

1.4.3. Türk Meddah Geleneğinde Hz. Ali ve Hz. Ali Cenknemeleri

Meddah, sözlükte (1999:1523) “öven aşırı övgüde bulunan anlamındadır ve taklitler yapan hoş hikâyeler anlatan sanatçı” olarak tanımlanmaktadır. Meddah aynı zamanda “*kıssahan, şehnâme hân*” olarak da adlandırılır (Boratav 1978: 74). Bugünkü anlamda tek kişilik tiyatro olarak kabul edebileceğimiz meddahın, hikâye anlatma geleneği içinde yeri ve önemi büyüktür. Bilindiği gibi Türk edebiyatında genellikle “âşıklık ve meddahlık geleneği birbirine çok yakın olmuştur.” (Sakaoğlu vd 1997:1)

Meddah hikâyeleri, “türün tarihî gelişimi boyunca, daha çeşitli görünüşleri olmuşsa da, son gelişim aşamasında sözlü halk geleneğinde kazandıkları nitelikler göz önünde tutularak onları ‘gerçekçi halk hikâyeleri’ diye tanımlanabilir.” (Boratav 1978: 72). Kıssahanlar-meddahlar, Arap hikâyecilik geleneği içinde sürekli olarak ehl-i beytin menkıbelerini okumakta, onları ve onların sözlerini anımsayan ve söyleyen, peygamber soyunu en çok seven kişiler olarak tanınmaktadırlar. Pertev Naili Boratav’a göre meddahlar, “konularını Şehname kalıntılarından başka, İslam tarihinin önemli olaylarından ve Müslüman dünyasının büyük şehir hayatının türlü yönlerinden alırlardı. *Ali’nin*, Hamza’nın, Horasanlı Ebû Müslim’in menkabeleri onların konuları içinde önemli bir yer tutardı.” (1978: 74). Bu bağlamda Peygamberleri, Ehl-i Beyt’i, sahabeleri ve İslam kahramanlarını övdüğü için toplum

tarafından çok sevilen ve sayılan kültürlü kişiler olarak görülen meddahların, Müslüman ülkelerde özel bir yeri ve önemi vardır. Anadolu’da da İslamiyet’in kabulü ile birlikte meddahlar, halk meclisleri içinde dinî hikâyelerin anlatımına daha fazla ağırlık vermişlerdir. Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt ve İslam büyüklerinin hayatları, kişilik yapıları, günlük yaşam şekilleri, yaptıkları fetihler ve savaşlar meddahlar tarafından halkı bilgilendirmek, İslam dinini anlatmak, halkın kahramanlık duygularına güç katmak maksadıyla sürekli olarak anlatılır hale gelmiştir. Bu bakımdan meddahlar için Hz. Ali Cenknemeleri de önemli bir anlatı kaynağıdır. Hatta bu eserler, meddah geleneğinin devamında da oldukça etkili olmuştur.

1.5. Türk Edebiyatındaki Hz. Ali Cenknemeleri’nin Türü

Destan, bozulmamış şekli ile yalnızca toplum içinde yer alan problemleri ve çelişkileri, bireylerin birbirleri ile olan mücadelelerini dile getirmez. Destanda toplumu yöneten ve topluma liderlik yapan “*idealize*” edilmiş kişilerin dış güçlerle yahut da olağanüstü nitelik taşıyan yaratıklarla olan mücadelesi ve savaşları dile getirilir. Hz. Ali Cenknemeleri de bu doğrultuda Hz. Ali nezdinde Müslüman-kâfir arasındaki mücadeleyi konu alır. Bu sebeple olsa gerek destanda yer alan her türlü mücadele esnasında tüm destan kahramanlarını dinî inanışları bakımından hep bir arada bir bütün halinde görürüz. Destan kahramanı, soylu ve yüce kişidir. Cenknemeler içinde Hz. Ali’nin bu soyluluğu ve yüceliği dinî anlamda Allah katında çok sevilen kul olma ile şekillenmiştir. Hz. Ali Cenknemeleri’nde İslam toplumuna yön veren kişi olarak Hz. Muhammed’in bulunması, Hz. Ali’nin idealize edilmesini ve destan kahramanı konumuna gelmesini engellemez.

Destanların özellikle ve öncelikle sözlü gelenekte oluşup şekillendiği düşününce olursak; destanı anlatan kişilerin zihnini yormayacak ve akılda kalma oranını yüksek tutacak, şaşırmadan söylemeyi kolaylaştıracak bir takım tekniklere ihtiyaç duyması gereklidir. Hz. Ali Cenknemeleri, bu anlamda hazır benzetme, övme, öğütme ve konuşma kalıplarına, çağrışım ile formel nitelikli söz birliklerine geniş

oranda yer verir. Bu durum, Hz. Ali Cenknemeleri'nin destan mantığı içinde gelişip şekillenerek yazılı kaynaklara aktarıldığını ispatlar niteliktedir.

Türklerin İslam dinini kabul etmesinin ardından destan konuları da bu doğrultuda tekrar şekillenir ve Türk epik destan geleneğinin devamı mahiyetinde yeni edebî eserler kaleme alınmaya başlanır. Hz. Ali Cenknemeleri'nin başkahramanı, Hz. Ali'nin tip özellikleri de geleneğe uygun olan alperen tipi özellikleri taşımaktadır.

Konusunu İslam tarihinden, Arap ve Fars edebiyatından alan Hz. Ali Cenknemeleri; 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında tercüme, adapte ve te'lif edilme suretiyle girmiş, dinî unsurlar ve Türk toplum özelliklerine göre tekrar şekillenerek Hz. Ali'yi alperen tipine uygun, cengâverliği ön planda olan, ideal bir destan kahramanı olarak adeta yeniden yaratılmıştır. Bu özellikleri ile cenknemeler içinde Hz. Ali, dinî bir lider olmaktan ziyade Anadolu'da yaşamış Türk insanın özelliklerini taşır.

Üzerinde inceleme yaptığımız ve Hz. Ali Cenklere adıyla bahsetmiş olduğumuz bu eserde birbirine bağlı dokuz küçük cenk anlatısı, kahramanlarının ortak olması bakımından destan özelliği göstermektedir.

Hz. Ali Cenklere, epik destan karakteri dini özelliklere göre daha baskın olan ideal insan anlayışı ile davranış şeklini Türk epik destan geleneğine ve hikâye etme özelliklerine bağlı olarak anlatan ve “dinî-kahramanlık konulu destan”lar olarak da adlandırılabilen “tarihî destan”lar içinde yer alır.

1.6. Hz. Ali Cenknemeleri'nde Anlatılan Olayların Tarihi Gerçekliği

Destanların oluşmasında, gelişmesinde ve değişmesinde destan anlatıcıları ve onların dinleyicileriyle olan ilişkisi kadar aynı şekilde destanların yaratılmasında da bir toplumun veya milletin tarihinde derin izler bırakmış savaşlar, göçler, doğal afetler, toplu kabuller gibi olaylar da önemlidir ve bu hadiseler destanların yaratılmasının temel sebeplerindedir. Söz konusu sebeplerin toplum üzerindeki etkilerinin çokluğuna bağlı olarak destanlar, anlatıcıları vasıtasıyla oluşup geliştiği toplum içinde uzun zaman yaşamıştır. Bu destanların bir kısmı çeşitli dönemlerde

yazıya geçirilerek yazarını bildiğimiz yahut da bilmediğimiz bir kitap olarak günümüze kadar ulaşmış, bazıları ise yazıya geçirilmemiştir; fakat destan anlatıcılarının etkisiyle günümüzde bile sözlü gelenek içinde yaşamaya devam etmektedir.

Bilindiği gibi destanlar, bir toplumun tarihinde meydana gelen önemli sosyal, kültürel ve siyasal olaylarla ilgili anlatmalardır. Fakat bu anlatmaların tarihî değeri olan vesikalar olmadığı, tarihî gerçekleri doğru ve objektif bir şekilde yansıtmadıkları da bilinmektedir. Tarihî kaynaklar ve tarihte olmuş olayları anlatan vesikalar, belirli ölçülerde bu kaynakları hazırlayan kişilerin yorumlarını dikkate alarak yazılmışlarsa da büyük ölçüde tarihî bir olayı gerçeğe en yakın bir biçimde ve tarafsız olarak yazılırlar. Destanlar, işte tam bu noktada tarihî kaynaklardan ayrılırlar. Çünkü destanlar; bir tarihî olayın oluşu ile sonuçlarının aktarılmasını ve bunların yorumunu değil, tarihî olayların bir kahraman tarafından yaşanış şeklini kahramanın bu olaydaki rolünü yaptığı işleri ve göstermiş oldukları başarıları anlatırlar. Yani tarihî olayları yaşamış ya da yaşamamış, şahit olmuş veya olmamış, birisinden duymuş yahut öğrenmiş kişiler olan destan anlatıcıları, olayları içinde yaşamış oldukları toplumun gelenek-göreneklerine, sosyal çevre şartlarına, dinleyici grubunun yapısına göre yorumlar yaparak anlatır.

Türk edebiyatında cenkname ve destan yazma-söyleme geleneği yüzyıllar boyunca bu şekilde devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz asıl husus, cenknamelerde anlatılan olayların gerçek ve tarihi olaylara dayanıp dayanmadığı meselesi değildir. Çünkü destanlar, zaten inanışları ve geçmiş ile alakalı olan bilgileri aktaran kaynaklardan biri olması sebebiyle içinde dinleyiciler tarafından anlatıcının anlattığı her türlü olayın ve bilginin, doğru kabul edildiği ve gerçekten olmuş gibi sayıldığı, hatta içindeki birçok bilginin sorgulanmadığı eserlerdir. Hâlbuki bu eserlere biraz eleştirel gözle bakıldığı zaman bu eserlerin özellikle de cenknamelerin tarihî gerçeklikten zaman zaman uzaklaştığını görmek mümkündür. Toplum içindeki işlevsel fonksiyonları düşünüldüğü zaman cenknamelerin bu gerçekliklerden uzaklaşmasının nedenlerini tespit etmek, sosyal bilimlerle ilgili önemli verilere sahip olmamızı sağlayacaktır.

Hız. Ali Cenklere'nde geçen cenkler içinde Hayber Kalesi'nin fethini anlatan cenk ilk bakışta tarihi bir olayı ve İslam tarihinde bilinen bir hadiseyi konu edindiğini düşünmek mümkündür. Aldülbaki Gölpınarlı, Hayber'in Medine'nin kuzeyinde Medine çok uzak olmayan bir Yahudi yerleşim yeridir. Teham Sahra'sı olarak geçen yer, tamamen gerçek dışıdır ve Hız. Muhammed'in fethine yirmi bin asker ile değil, bin beş yüz asker ile gittiği tarihi kayıtlara geçmiştir.

Yine Kan Kalesi'nin fethini anlatan cenkte kale fethi esnasında top ve mancınığın bir arada kullanılması söz konusudur. Ateşli silahların henüz icat edilmediği dönemde kullanılmış olması tarihi gerçekliği sıkıntıya düşürür niteliktedir. Zaten Kan Kalesi'nde geçen mekân ve olaylarda masalsi motifler cenk anlatısının tarihî gerçekliğini engellemektedir.

Buraya kadar anlattıklarımızı özetleyecek olursak özellikle üzerinde inceleme yaptığımız Hız. Ali Cenklere'nde anlatılan olaylar, bu eserin edebî bir ürün olduğunu ispatlar niteliktedir. Destanı anlatan yahut tasnif eden musannifin muhayyilesinde şekillenen hadiseler, tarihî vesika mantığı ile değil, anlatı mantığı ile ifade edilmiştir. Zaten destanların bilimsel ve objektif olma gibi bir iddiası hiçbir zaman olmamıştır. Fakat kültürel mesajlar ile küçük iletilerin dinleyici/okuyucu grubuna iletilmesinde destanlar araçsal niteliktedir ve bu yönü ile milletlerin tarihi içinde en az tarihsel belge-vesika kadar önemlidir. *Geçmişin yorumu, günün algılanması ve gelecek beklentisi* ile ilgili küçük ayrıntılar, destanların içinde adeta satır aralarında gizlenmektedir. Özellikle ocuklara ve gençlere tarih bilinci kazandırmak için² kurmaca da olsa, zaman zaman gerçek tarih ile hiçbir şekilde örtüşmese de Hız. Ali Cenklere'ni yeni nesle tanıtmalı ve sevdirmeliyiz.

1.7. Türk Edebiyatındaki Hız. Ali Cenknemeleri'nin Kaynakları

Arap ve Fars kökenli Hız. Ali Cenknemeleri, İslam dinini yayma ve İslam büyüklerini tanıtmaya maksadıyla yazılmış olan destanî, tasavvufî ve didaktik özelliklere sahip olan bir eserdir.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için "Tarihsel Roman ve Eğitimsel İşlevleri" (Şimşek 2006: 65-80) ile "Tarih Eğitiminde Efsane ve Destanların Rolü" (Şimşek 2001: 11-27) adlı makalelere bk.

İslamî edebiyat geleneği gereği besmele ve Hz. Peygamber'e övgü ile başlayan cenknamenin en önemli kaynağı İslam tarihi, dinî kıssa ve menkıbeler, Kur'an-ı Kerim, ayet ve hadisler ve ilmihal tarzı bilgilerdir. Bu özellikler özellikle Hayber Kalesi Cengi'nde ve Mucizatü'l Nebi anlatısında yoğun olarak hissedilir. Cenk anlatıcısı/musannifi her fırsatta bu bilgileri dinleyiciye/okuyucuya verebilmeyi hedefler.

Cenknamelerde efsanevî varlıkların ve masalsı unsurların yer almış olması durumu ise efsanelerin ve masalların da Hz. Ali Cenklere'nin kaynakları arasında bulunduğunu ispatlar. Efsanevî ve masalsı unsurlar özellikle Kan Kalesi Cengi'nde, Berber Kalesi Cengi'nde, Hz. Hasan ve Hüseyin Gazavatı'nda bulunmaktadır.

Önemli kültür değerlerimizi, farklı kaynak ve özellikleri bünyesinde bulunduran cenknameler, dinamizmini ve enerjisini kendinden alan ender eserlerden biridir. Her türlü yaş grubuna ve her seviyedeki topluluğa aynı anda seslenebilmeyi başaran bu eser, nesilden nesile ve dilden dile aktarılarak varlığını sürekli olarak sürdürecektir.

1.8. Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar ve Araştırmalar

Hazret-i Ali'nin Cenknemeleri ile ilgili çalışmaların başında İsmet Çetin'in "*Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Cenknemeleri*" adlı çalışma gelmektedir. O kitapta tespit edilmiş kitaplar, makaleler, cenknemelerden bahseden kaynaklar ve metin neşirlerini burada tekrar olmasın diye yinelemeyeceğiz. Orada belirtilmeyen ve yakın zamanda yayınlanmış kitapların ve yapılan çalışmalardan tespit ettiklerimizi bu kısımda belirtmeyi daha uygun bulduk.

Kitaplar:

- DEMİR, Necati, M. D. ERDEM. 2007b. Hz. Ali Cenklere, Destan Yay., Ankara.
 DEMİR, Necati, M. D. ERDEM. 2007c. Hz. Ali Destanları, Destan Yay., Ankara.
 MATTEI, Jean-Lois. 2004. Hz. Ali Cenknâmeleri. Kitabevi Yay., İstanbul.

Tez:

YAŞAR, Hülya. 2007. Hazret-i Ali'nin Haver-name Cenklere (İnceleme-Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

1.9. Hz. Ali Cenknemeleri'nde Yer Alan ve Alevi-Sünni Geleneklerinin Cenknemelerde Birleşmesi ve Bu Benzerliğin Sebepleri

“Hem Alevî, hem de Sünnî yazarlar arasında yüzyıllar boyunca cenkname yazma ve anlatma geleneğini sürdürmüşlerdir. Dursun Fakih, Kirdeci Ali gibi Sünnîler aslen bir Alevî geleneği olan cenkname yazarlığını benimsedikleri gibi, Nurullah Hoca ve benzeri Alevîler de Dursun Fakih'den uyarlanma cenknemeleri istinsah etmekten çekinmişlerdir. Hatta Nurullah Hoca, bir Sünnî olan Süleyman Çelebi'nin Mevlidi ile Kirdeci Ali'nin Kesik Baş hikâyesine de cenknamesinde yer vermektedir. Bu da en azından cenkname geleneğinde mezhep ayrılığını ortadan kaldırarak halka canlı ve güzel sunmak suretiyle onların maneviyatını destekleme amacının ön planda tutulduğunu göstermektedir.” (Mattei 2004: 41).

Türk cenkname müelliflerinin ve musanniflerinin örnek aldıkları asıl kaynaklar, Arap ve Fars ağırlıklıdır. Cenknamenin orijinalinden Türkçeye çevrimi daha sonraki yıllarda olmuştur. Hz. Muhammed'in merkez kişi konumunda olduğu cenknemelerde henüz Peygamberin vefatı söz konusu olmadığından mezhep tartışmalarından ve çatışmalarından söz edilmez. Cenknemeler de bu sebeple olsa gerek Alevî ve Sünnî yazarlar birbirlerine ait eserleri istinsah ederek kullanmış ve bu eserlerden mümkün olduğu kadar istifade etme yoluna gitmişlerdir. Bu hususta hiçbir yazar ve musannif tarafından herhangi bir ayrımcı tutum da sergilenmemiştir. Cenknemelerde Hz. Muhammed zamanının anlatılması ve Hz. Ali'nin yüceltilmesi her iki mezhep taraftarlarını da mutlu etmiştir. Bu hususta Hz. Ali'nin her iki mezhep içinde de çok seviliyor olması etkili olmuştur. Eserlerde Hz. Ali'nin her hali, her davranışı ve her sözü sürekli olarak idealize edilmiştir. Böylelikle Hz. Ali kahramanlığı ve yiğitliği, adaleti, ilme düşkünlüğü, letafeti-nezaketi, insanlara olan muhabbeti, çocuklarına olan sevgisi ile topluma örnek niteliği taşır.

Kısaca ifade edecek olursak Hz. Ali Cenknemeleri içinde ve bu gelenek bünyesinde Alevî ve Sünnîleri ihtilafa düşürecek herhangi bir ihtilaf söz konusu bile

değildir. Cenknemelerde tam aksine bir birliktelik ve beraberlik, ittifak söz konusudur. Bu duygularla meydana getirilmiş cenknemeler, toplumumuzdaki hoşgörünün de en net göstergelerinden birisidir.

1.10. Hz. Ali Cenklere'nde Sosyal Hayat ve Folklorik Unsurlar (Toplum Hayatından Örneklemler)

Üzerinde inceleme yaptığımız bu eserde, yazıldığı dönem ile ilgili küçük bilgiler veren folklorik unsurlar olarak kabul edebileceğimiz toplum hayatı ile ilgili örneklere rastlamak mümkündür.

1.10.1. Hz. Ali Cenklere'nde Günlük Kıyafet

Eserde erkeklerin kaftan tarzı kıyafetleri için kullandığı “*etek*” kavramı şu cümlelerde karşımıza çıkmaktadır³.

“*İki eteklerin der-meyan idüp*” (s. 11),

“*Amr-ı Ümmiyye iki eteklerin beline sokup*” (s. 160)

Savaşa hazırlık esnasında ise zırh giymek davranışı, cenkname içinde iki farklı biçimde karşımıza çıkar:

Bunlardan birincisi iki çuvalı üst üste giyerek *zırh* vazifesi görmesini sağlamaktır.

“Ol dahi kapuyı açup taşra çıkdı. *İki çuvalı birbirine giymiş* ve bir gürz eline almış, kılıç, hama'il kuşanmış bir tazı ata binmiş.” (s. 13).

Zırh giyme davranışını anlatan bir diğer söz grubu ise “*demir donlara gark olmak*”tır.

“Ol Kahkaha mel'unuñ gönderdiği yüz atlu hacibler *timür tonlara gark olmuşlar.*” (s. 67)

³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. (Görünür ve Ögel 2006: 59-68).

“Heman sa'at, Halid ve Ebu'l-Muhsin ve kızlar atlanup, *timür tonlara gark olup* 'acele yola revan oldılar” (s. 94)

“İki biş 'asker, bir uğurdan *timür tonlara gark olup* kal'adan taşra revan oldılar.” (s. 94-95)

Yine eserde karşılaştığımız cümle sayesinde siyah rengin eserin yazıldığı zaman diliminde de insanların giydiği kıyafetler içinde yası, üzüntüyü ve kederi temsil etmeye devam ediyor nitelikte olduğunu tespit etmek mümkündür.

“Medine'de bir '*azim yas itdiler*. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, *siyah 'emame sarındı.*” (s. 119)

Cenknamede erkek kahramanların kıyafetleri ile ilgili bir ayrıntı olarak boyunlarına tülbent taktıklarını da söylemek mümkündür.

“*Dülbendin* boynına takdı.” (s. 183)

1.10.2. Hz. Ali Cenklere'nde Çeşitli Davranış, Gelenek, Görenek ve Âdetler

“Toplumsal yaşam bireyler, gruplar ve cemaatler arasındaki ilişkilerin düzenli bir biçimde sürdürülmesi için bir dizi beklentiyi, kalıp davranışı, işlemleri, kaçınmayı ve yasağı gerektirir. Bu türden davranış ve beklentiler sosyal normlar kavramı içinde kümelenmektedir. Bir takım düzenleyici ve denetleyici mekanizmanın özlerini oluşturduğu sosyal normlar, sosyal alışkanlıklardan örf, âdet, töre, gelenek, görenek ve kanunlara kadar genişleyen bir tabloyu içine almaktadır.” (Örnek 1977: 126).

Görenek kelimesi sözlükte “bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı” olarak tanımlanmaktadır. (Türkçe Sözlük 1998: 874). Günlük yaşam içerisinde göreneklerle sık sık karşılaşmak mümkündür. “Görenekler fazla direnemezler. Ömürleri diğer sosyal kurallara göre daha azdır. Uyulabilmeli niteliği taşımaktadır.”(Karadağ 1995: 98).

Gelenek ise “bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar”dır. (Türkçe Sözlük 1998: 831). Gelenek'in kuşaktan kuşağa aktarılma

özelliği mevcuttur. Görenekteki “*yapılabilmeli, uyulabilmeli*” özelliği, gelenekte “*yapmalı, uymalı*” şekline dönüşür. Yani yaptırım olarak gelenek daha ağırdır. Geleneklere uymayan birey toplum tarafından kınanabilir, ayıplanabilir hatta gelenek halindeki bir davranışı yapmamak alay konusu olabilir.

Âdet kelimesinin sözlük tanımı (1998: 25) “topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre” olarak geçmektedir. Âdetlerde ise gelenek ve görenekten farklı olarak kalıpsallaşmışlığın varlığından söz etmek mümkündür.

Sosyal kurallar olarak adlandırabileceğimiz görenek, gelenek ve âdetleri kesin çizgilerle birbirinden ayırmak pek de mümkün değildir. Anlam açısından birbirine yakın özellikler gösteren ve zaman zaman birbirinin yerine kullanılan bu kavramların arasındaki en önemli fark; yaptırım gücü, oluşum ve devamlılık süreçlerinden meydana gelmektedir.

“*Boğaza ip takıp el aman dileme*”, cenknamenin içinde yer alan bu davranış, nadiren karşımıza çıkan bir davranıştır. Teslim olmanın ve yenilgiyi kabul etmenin remzidir.

“Her biri *boğazlarına birer ip takup el aman diledi.*” (s. 141)

Müjdecî gönderme, âdeti ise günümüzde hala yaşayan bir âdettir.

“Hazret-i 'Ali, 'Amr-ı Ümmiye'yi Hazret-i Peygamber'e *müjdecî gönderdi.*” (s. 142)

“Hazret-i 'Ali, 'Amr-ı Ma'dî'yi Medine'ye *müjdecî gönderdi.*” (s. 187)

“İmam-ı Hasan, 'Abdullah'ı Medine'ye *müjdecî gönderdi.*” (s. 227)

“Andan Ebu 'Ubeyd'i Medine'ye *müjdecî gönderdi.*” (s. 232)

Misafir gelen kişiyi ev sahibinin birkaç konak dışarıya uğurlaması ve ayrılırken büyüklerin elinin öpülmesi âdeti,

“Beşir üç konak Hazret-i 'Ali'yi gönderdi. Hazret-i 'Ali, bunlara destur virdi. *Elin öbüp döndiler.*” (s. 142)

Uzaktan gelen kişiyi yolda bekleyerek karşılama âdeti,

“Tiz Resûl -'aleyhi's-selam- *Şah-ı Merdan'a ashabıyla karşı vardı.*” (s. 143)

Düğüne çağırma, davet etme âdeti,

“*düğüne okudular.*” (s. 207)

Düğünde misafirleri ağırlamak için tedarik görme, onlara ikramlarda bulunma, gelini süsleme âdeti,

“*Kalkup Şam’a varup on deve yüki buğday alup geldi ve develer ve koyunlar ve sığırlar hazırladı ve dahi dürlü ta’amlar hazır kıldılar.*” (s. 38)

“*Her birine ziyafetler idüp erler evine gönderildi.*” (s. 38)

“*Cumhur ve karındaşları düğün tedarikini gördiler. Beşaret-1 tablı çalındı.*” (s. 207)

Düğünde hediye verme âdeti,

“*Halk dahi güruh güruh geldiler. Kimi deve, kimi altun, kimi gümüş getürdiler.*” (s. 38)

“*Sa’id bin ‘Ubbad’ın düğününe varavuz. Halk cem’ olur ve sahabeler saçılık virirler.*” (s. 39)

Kılıç kuşandırma âdeti,

“*İmam-ı ‘Ali’den kılıc kuşandılar.*” (s. 188)

Azık çantası taşıma âdeti,

“*Abdullah’ın sudağında hurma var idi.*” (s. 224)

1.10.3. Hz. Ali Cenklere’nde Halk Hekimliği ile İlgili Uygulamalar

Hz. Ali Cenklere içinde halk hekimliği ile ilgili sadece kanayan yaranın tedavi edilmesi ile alakalı olan ve çok bilinen bir tedavi yöntemine rastlamak mümkündür. Eserde anlatıcı tarafından bu uygulama keçenin üstüne tuz koyup kanayan yaraya basmak suretiyle cenk kahramanın kendisini tedavisi esnasında uygulanır.

“*Tuz kodu ve kice yakup yarenin üstüne basdı.*” (s. 159)

1.10.4. Hz. Ali Cenklere'nde Günümlü Şartlarının Etkisi

Eser içinde cenk anlatıcısı kesinlikle bir (eski-yeni olarak) zaman kıyaslaması içerisine girmez. Lakin eserin geçtiği olay zamanında var olması imkânsız bazı eşyalar anlatım içerisine eklenmiştir.

Bunlardan biri top ve mancınıktır, biri leğendir, bir diğeri ise sandalyedir.

Eserde geçen cümlelerden yola çıktığımız zaman leğenin (içinde ateş yanması sebebiyle) demir bir leğen olduğunu düşünmek mümkündür.

“*leğen* su koya ve bu sudan sağ eliyle gökyüzünden yağa saçsa” (s. 114),

“Tiz *leğenle* öñine su kodı.” (s. 137)

“Gördi ki bir *leğen* içinde ateş yanar. Tiz bu çadırın perdesin kaldırdı.” (s. 151)

“Ol sa'at sarayın ağaçları ditredi. Zümür'ün 'aklı başından gidüp, beñzi sarardı. Yine kendüsine geldi, emreyledi. Bir *sandaliyye* getürdiler. İmam-ı 'Ali, üzerine otura. Hazret-i 'Ali, *sandaliyye* debdi. Saraydan taşra düşdi.” (s. 127)

İKİNCİ BÖLÜM

2. HZ. ALİ CENKLERİ'NİN DİL, ANLAM-ANLATIM, ŞEKİL ve ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Kültürel bağların kurulmasında en etkili iletişim araçlarından biri olan *dil*, hem halk edebiyatı ürünlerinin günümüze kadar gelmesini hem de din, *folklor*, örf ve adetlerle beraber, sosyal birlikteliklerin oluşumunu ve devamını sağlar.

Dilin canlılığını, kelimelerin anlam zenginliğini ve farklılığını bünyesinde bulunduran Hz. Ali Cenklere, ister sözlü gelenekte icra edilsin ister yazılı metinler ile sabitlenmiş olsun dil ve sosyal yaşam hakkında vermiş olduğu bilgiler açısından bir halk bilimcinin arayıp da bulamadığı önemli bir kaynaktır, eşsiz bir bilgi birikimidir.

Halk edebiyatı içinde yer alan ve yazıya aktarılmış anlatıların, sözlü gelenek içinde performansa dayalı anlatılarla kıyaslandığı zaman daha az kıymet taşıdığı ve “*kadavra*” olarak düşünüldüğü bilinen bir gerçektir. Lakin üzerinde inceleme yaptığımız taşbaskısı bir metin olan cenkname kitabının epik destan geleneğinin devamı ve hikâye anlatma geleneğinin geçirdiği evrelerden birini temsil ediyor olması düşüncesinden hareketle gelenek hakkında verilen bilgilerin daha net ve anlamlı hale gelebilmesi için dil, anlatım, üslûp ve şekil özellikleri bakımından incelemenin gerekli olduğu kanaatini taşımaktayız.

Hz. Ali ve ehl-i beytini konu alan ve onların çevresinde teşekkül eden cenknameler, Türk edebiyatına İslamiyet’in kabulünden çok sonra tahminen 13.-14. yüzyılda tercüme, telif ve adaptasyon edilmek suretiyle girmiştir.

Her cenk için yazılış tarihi değişiklik göstermekle beraber öncelikle sözlü kültür ortamında yaygınlaşan bu eserler, 13. ve 14. yüzyıllarda yazılmaya başlanmıştır.

Eser geneline baktığımız zaman “j” sesinin sadece Farsçadan alıntı (ejder, ejderha ve müjde) yapılmış kelimelerde kullanılmış olması, “ğ” sesinin kelime içinde ve kelime sonunda (ağlamak-dağ) var olması, ilk hecede yer alan “e”lerin “i” olma temayülünün var olması (itmek/etmek, gice/gece, virmek/vermek), “ğ/ğ-y” seslerinde

görülen değişimin henüz olmaması, “-dı, -di; -da, -de, -dan, -den” (kaçdı, çıkdı, kopdı, uyuşdı, kılıcda, kırmakdan) bu eklerinin “t”li şekillerinin bulunmayışı “hani, hangisi” kelimelerinin “kanı, kangı” şeklinde ifade edilmesi, “-e” (itdi-etdi) değişikliğinin henüz meydana gelmemiş olması, Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve daha sonra kullanımdan düşen istek çekim eklerinden I. çoğul şahıs eki olan “-vüz” (gönderevüz, armağan idevüz) ekinin ve Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcanın başlarında kullanılan ve daha sonra unutulmuş II. teklik şahıs emir eki olan “-gıl, -gil” (digil, bilgil) eklerinin kullanılması ve bu kullanımların 13.,14.,15. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan dil özelliklerinden birkaçı olduğu için eserin Eski Anadolu Türkçesi ile yazıldığını söylemek mümkündür.

13.-15. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi ile yazıldığını düşündüğümüz bu eser, nesir ağırlıklı bir eserdir. Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını, anlatım gücünü ve ifade biçimlerini son derece akıcı cümle yapılarıyla aksettirmektedir. Cümlelerin dizilişi, Türk cümle yapısına uygundur.

Hız. Ali Cenklere'nin anlatım dili; son derece işlek, açık, veciz, anlaşılabilir ifade gücüne sahip niteliktedir. Eserin içinde geçen Arapça ve Farsça kelimeler, Türkçe konuşan insanların yabancı olmadığı kelimelerdir. Anlatım dilinin müşterekliği, konuşma dilinin ortak zenginliğini ve anlaşılabilirliğini yansıtır biçimdedir. Eserin anlatımında oldukça sık yer alan ve olay örgüsünün kahramanların ağzından bize aktarılmasını sağlayan konuşmalar ve diyaloglar, eseri monotonluktan ve tek düzelikten kurtararak cenknamenin açık ve anlaşılır olma özelliğinin tarafımızdan daha da iyi algılanmasını sağlar. Ayrıca eserde yer alan karşılıklı konuşmalarda geçen “*Ey, ya, bre kâfir, bre mel'un, iki gözüm nuru...*” gibi hitaplar sayesinde de kahramanların kızgınlığı, öfkesi, sevgisi, karsısındakini aşığılama ve küçümseme duygusu ifade edilir.

Metinde uzun ve ağır terkiplerin yerine kısa ve net, çoğunlukla hareket ifade eden kısa cümlelerin bulunması anlatımda bir akıcılık, canlılık ve serilik oluşmasına sebep olur. Bu bakımdan eserdeki dil, aksiyonla ve olay örgüsüyle paralellik sağlayacak biçimde hızla şekillenir.

2.1. Hz. Ali Cenklere'nin Dil, Anlam-Anlatım Özellikleri

2.1.1. Kahramanların İsimleri

Hazreti Ali Cenklere adlı bu eserde yer alan dokuz küçük cenk anlatısının geneline baktığımız zaman kahraman isimlerinin Arapça kökenli, ikili ve üçlü terkiplerden meydana gelmiş olan isimlerden oluştuğunu görmek mümkündür. Bu isimlerden bazıları ise şunlardır:

Mu'az bin Cebel (s. 3), 'Abdullah-ı Yemeni (s. 3), Ebu Zer- i Giffari (s. 3), Mikdad bin Esved (s. 3), Merhab, 'Ankebutü'l Haman, 'Amr, Esved, 'Anter, Hüşşam, 'Asım, Hantale, Ka'b, Şem'un (s.4), Kanber (s. 17), Hüşşam ibni Guşşam (s. 18), "Selman-ı Farisi" (s. 20).

Eserde geçen kahraman isimleri, zaman zaman tarih sahnesinde yaşamış gerçek kişilerin isimleri iken zaman zaman da hayalî nitelikli uydurma isimlerdir.

Hazreti Ali Cenklere içinde kahraman adları, onların inanışları ve eser içindeki görevleri itibarıyla çeşitli sıfatlar ve benzetmelerle özdeşleşmiş niteliktedir.

"*Kahkaha la'iniş*, 'alemdarı çıkageldi. Eman virmeyüp katleyledi." (s. 100)

"Bir elinde Zülfikar, bir elinde *Kahkaha mel'un*" (s. 102)

"*Şem'un-ı cühud'ı* on bin altını var idi." (s 186)

Eser içinde aynı zamanda kâfir kişilere hakaret olması için "*kelp, it, hınzır*" gibi hitaplarda bulunarak seslenme de söz konusudur.

"Gördün mi bu *kelbiş*, hiç kimseden havfı yoktur." (s. 30)

"Ey *kâfir it!* Allah birdir ve Muhammed -'aleyhi's-selam- Allah'ın Resûli'dir, di." (s. 140)

"Hüşşam *hınzırın* hatırına bu geldi ki" (s. 24)

Hz. Peygamber'e, Hz. Ebûbekir'e, Hz. Ali'ye eser içinde bazı takma isimler verilmiştir. Cesurluk, yiğitlik, yaralanmazlık, doğruluk ve halkı için kendini feda etme, kahraman tarafından yapılan işleri ve onun kişilik özellikleri gibi birtakım vasıfların vurgulanması için söylenen takma isimler, Türk epik destan geleneğinin bir yansıması niteliğindedir.

2.1.2. Benzetmeler

Hz. Ali Cenklere içinde benzetmeler, oldukça sık karşılaştığımız edebî sanatlardan biridir ve özellikle anlatıcının/musannifin, itibarî nitelik taşıyan olay örgüsü içinde söylediklerini daha gerçekçi kılarak anlatımı somutlaştırmaya çalışması esnasında dinleyiciye/okuyucuya anlatılan hadiseleri adeta “seyrediyormuş” hissi verebilmek amacıyla kullanılır. Bu niteliğiyle benzetmeler, adeta anlatıma yön verirler. Çünkü itibarî niteliğiyle ön plana çıkan Hazreti Ali Cenklere içinde anlatıcı/musannif tarafından yapılan bu benzetmeler; dinleyicinin/okuyucunun hayal dünyasında ve zihinlerinde cenk kahramanlarının portresini çizerek, büyü ve olağanüstü mekânların, olayın geçtiği yerlerin, kullanılan aletlerin şekillenmesini sağlar. Bilinmeyen ve algılanması zor olan tüm kavramlar ve nitelikler, tahkiye üslûbu ile türün bir gereği olarak benzetmeler yardımı ile açıklığa kavuşur.

Dilimizde genellikle “gibi” edatıyla yapılan benzetmeler, Hazreti Ali Cenklere içinde sadece bu kelime ile yapılmaz. Eser içinde “gibi” kelimesinin yanı sıra benzetme yapılırken bazen “benzer” kelimesi, bazen de “sanki” ve “kadar” kelimesinin de kullanıldığını görmek mümkündür.

Metin içinde yer alan benzetmelerde dikkati çeken en önemli husus, benzetmelerin -halk nesrinin bir özelliği olarak- içinde yaşanan hayatı yansıtır biçimde kullanılmasıdır. Eserde yer alan benzetmelerin birçoğunun -neredeyse tamamının- günlük yaşantı içinde kullandığımız ya da sürekli olarak karşımıza çıkan eşyalardan yahut da hayvan ve bitkilerden oluştuğunu görmek mümkündür.

Nergis-i rana gibi mükemmil ve mücella olmak,

“Es-salatü ve'sselamü 'aleyke ya Resûl-ullah, *nergis-i ra'na gibi mükemmil ve mücella oldı.*”(s. 9)

Eser yel gibi (revan olup) gitmek,

“Düldül, dahi şol eser yel *gibi* gitdi.” (s. 20), “Eser yel *gibi* revan olup gitdi.” (s. 45)

Minare gibi olmak,

“bir minare **gibi** kâfir” (s. 29)

Avratlar gibi kaba kaba öğünmek,

“Şol 'avratlar **gibi** kaba kaba öğünmek hüner değildir.” (s. 91)

Hazan yaprağı gibi titremek/dökülmek,

“hazan yabrağı **gibi** ditredi.” (s.48), “heman aç kurt bir sürü koyuna nice girdi ise öyle girüp kâfirlerin başını hazan yaprağı **gibi** dökerdi.” (s. 94)

Kazan gibi kaynamak ve kazan gibi güm güm gümleme,

“Tağlar ve taşlar, şol hasta adam gibi bir zaman inledi ve deryalar dahi nice şol kazan **gibi** kaynadı ve güm güm gümledi.” (s. 92)

Esrik deve gibi olmak,

“heman bir esrik deve **gibi** olmuş, deyü haber viridi.” (s. 97)

Dağ parçası gibi yıkılmak,

“Mel'un tağ paresi **gibi** yıkıldı.” (s. 98)

Güvercin yumurtası gibi darmadağın olmak,

“kim göğercin yumurtası **gibi** tar tağan olup” (s. 98)

Çakıl taşı gibi kâfir başı yığmak,

“Meydan yerine çakıl taşı **gibi**, kâfir başı yığıldı.” (s. 99)

... 'nın dağ gibi olması,

“gövdeler tağ **gibi** oldı.” (s. 100)

Kanı sel gibi akmak,

“kâfirlerin kanı meydan yerinde sil **gibi** akdı.” (s. 100)

İtler gibi ulumak,

“İtler **gibi** uludı, ta sabaha dek ağladı.” (s. 101)

Elinde kaplumbağa gibi tutmak,

“İmam-ı 'Ali'nin elinde kaplumbağa **gibi** tutardı.” (s. 102)

Kıyamet günü gibi olmak,

“Ol gün Kıyamet günü **gibi** oldu.” (s. 109)

Tepesi çürük kabak gibi darmadağın olmak,

“Kâfirin tepesi çürük kabak **gibi** tar tağan oldu” (s. 117)

Yıldırım gibi şakımak,

“İmam-ı 'Ali vay ki kakıdı, yıldırım **gibi** şakıdı.” (s. 140)

Kumun/gözyaşının su gibi akması,

“kum su **gibi** akar.” (s. 149), “gözyaşı seyl **gibi** akdı.” (s. 176)

Canı oda düşmüş pervane gibi yanmak,

“canı şem' odına düşmüş bir pervane **gibi** yanardı.” (s. 153)

Şahin gibi göğse konmak ve ... üzerinde arslan gibi durmak,

“Şahin **gibi** göğsine kondı.”, “göğsi üzerinde arslan **gibi** turur,” (s. 155)

Yüreği od gibi yanmak,

“Yüreği od **gibi** yandı ve dahi bir ah eyledi.” (s. 161)

Tatar kurdu tutmuş koca gibi yüreğini ovmak,

“İmlak'ı şol Tatar kurdu tutmuş koca **gibi** turmayup yüreğin uvardı.” (s. 208)

Hıyar gibi kesilmek,

“Öyle bir kılıç urdı ki hıyar **gibi** kesildi.” (s. 210)

Yerin göğün bulut gibi olması,

“yer gök bulut **gibi** oldu.” (s. 229)

... 'nın ayın on dördüne/bedir aya benzemesi,

“bir kız turur ki ayın on dördüne **benzer**.” (s. 20)

“yüzi bedir aya **benzer**” (s. 23)

Kadd-i kametin minareye benzemesi,

“*Otuz arşun kadar kameti var, minareye **benzer.***” (s. 22)

...’nın ak süte benzemesi,

“*Gördi kim bu deňiz ak süde **benzer.***” (s. 229)

Hazreti Ali Cenklere benzetmeler zaman zaman “*sanki*” ve “*kadar*” kelimesi ile de Şu Şekilde yapılır:

“*Sanki bir minaredir.*” (s. 89), “*Sanki Medine içinde kıyamet kopdı.*” (s. 160)

“*Bizim leşkerimiz bunıŐ yanında bir ahir kişiye bir lokma **kadardır.***” (s. 3), “*YüziniŐ eni on beş araba tahtası **kadar** var idi.*” (s. 91)

Metin içinde “*dön-*” fiiliyle yapılan benzetmelere de rastlamak mümkündür.

Kan Kalesi Cengi’nde Hz. Ali’yi öldürdüğünü başını kesip getirdiğini söyleyen Tamruc’un Hz. Ali tarafından bu söylediklerinin yalan olduğunun ortaya çıkarılacağı endiŐesi ile sinirlendiğindeki hali anlatıcı/musannif tarafından gözleri kuduz köpek gözlerine benzetilerek Şu Şekilde söylenir:

“*Gözleri kuduz kelb gözine **dönmüş** idi*” (s. 89)

İmam-ı Hasan Cengi’nde de askerler ve beyleri arasındaki ilişki çoban ve koyuna benzetilir. Benzetme yapılırken de “*dön-*” fiili kullanılır.

“*Beğleri geberdi. Çobansız koyuna **döndiler.***” (s. 223)

Eserin geneline bakıldığı zaman bazen benzetmelerin, teşbih-i beliğ, açık ya da kapalı istiare Şeklinde benzetme edatı ve benzetme yönü olmaksızın yapılmış olduğunu görmek mümkündür. Bu tür benzetmelerin sayısı oldukça fazladır. Anlatıma akıcılık, canlılık ve renklilik kazandıran bu benzetmelerin bazıları Şunlardır:

Eserde sultan olarak kabul edilen Hz. Peygamber’in yüzü, yüzündeki nur ve aydınlık bakımından güneşe benzetilmiştir.

“*Meğer ol güneş yüzli ve hak sözli sultanıŐ*” (s. 2)

Sahabelerin yüzü ise at süheyli olarak tanımlanır.

“*At süheylî erenler avazı 'ayyuka çıkdı.*” (s. 4)

Yerde akan kanın çokluğu nedeniyle akan kanın ırmağa benzetilmesi de söz konusudur.

“*Kan yere ceyhun oldı.*” (s. 6)

Eserde sahabelerin Allah yolunda savaşırken ölmeleri ise şerbet içmeye benzetilmektedir.

“*Şerbet-i şahadet içdiler.*” (s. 6)

Hz. Peygamber’in sözlerinin hatasız, açık, net, güzel ve insanı rahatlatan bir yönünün olması bakımından güneşe benzetilmiştir.

“Resûl -'a.m.- ol mübarek ağızından ve *şeker* sözünden fasih kelimıyla ashabına didi ki:” (s. 7)

Ayrılık duygusu ise bazen yanan bir ateşe bazen de uçsuz bucaksız bir denize benzetilir.

“*firak odına yanup*” (s. 161), “*firak denizine*” (s. 161)

Hz. Ali Cenklere içinde benzetmeler, zaman zaman güzel tasvirleri içinde divan edebiyatındaki haliyle Arapça ve Farsça kelimeler ile de yapılmaktadır.

“Gördi kim bir mahbube kız yatur. *San-ı Hurşid-i Haver'dir veyahud ay bedir iken yere inmiş. Kaşları kara, kirpiklerinin herbiri bir ok ve iki bölük saçı iki tarafa eflı yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine dürdaneler dizilmiş. Sanesin ki seher vaktinde gül üzerine çiğ düşmüş ve bir nergis gözleri mahmur olmuş.*” (s. 152)

“Şöyle ki *yüzi bedir olmuş aya beñzer, kadd-i kameti serviye beñzer*, yüziñ gören güneş nurından utanur. Kendi *merdane yiğit, şehbaz pehlivan arslana beñzer.*” (s. 153)

2.1.3. Ses Taklidî (Yansıma) Kelimeler

Yansıma kelimeler, tabiattaki canlı ve cansız varlıkların çıkardığı sesleri karşılayan kelimelerdir. Yansıma kelimelerde ön planda olan, ses açısından benzerliktir ve bir dilde mevcut olan bu tür kelimeler, günlük yaşamda karşımıza

çıkan seslerin taklit edilmesi sebebiyle medya gelir. Türkiye Türkçesinde “c, g, l, m, n, r, v, j, f” sesleri yansıma kelimeler ve pekiştirmeli kelimeler dışında başta kullanılmazlar. Cenname içinde geçen yansıma kelimeler genellikle yukarıda zikrettiğimiz kelimeler ile başlamaktadırlar.

Yansıma kelimeler, eser içinde anlatıma canlılık, ses ve ifade zenginliği katmaktadır. Hazreti Ali Cenklere’nde geçen bazı yansıma kelimelerden bazıları ise şunlardır:

“Ol kediniñ ağızın açdı, kedi gibi öyle *meledi*”, “Zira büyük kedi başı *meledi*.” (s. 66), “*gök gürleyüp*” (s. 114)

İkilemeler içinde de yansıma kelimelere rastlamak mümkündür.

“*güm güm gümledi*” (s. 92), “*Har har* solur.” (s. 113), “*yab yab* git.” (s. 149), “*yab yab* gideyim.” (s. 150)

2.1.4. Ad Aktarması ve Yakıştırmalar

Bir sözün benzetme amacı güdülmeden o sözle ilgili başka sözlerin yerine kullanılması ile ad aktarması yapılmaktadır. Hz. Ali Cenklere içinde sıklıkla olmasa da özellikle hitap cümleleri içinde bu uygulamayı görmek mümkündür.

“*Şerbet-i şahadet* içdiler.” (s. 6) Şehit olma anlamında kullanılmıştır.

“*Server-i 'âlem*” (s. 8) Hz. Peygamber’i ifade etmektedir.

“*Saray-i niran*” (s.180) Cehennem kelimesi yerine kullanılmıştır.

“Muhammed Mustafa’nın *kızı oğlıdır*.” (s. 230) Torun kelimesi yerine kullanılmıştır.

2.1.5. İkilemeler ve Tekrarlar

İkilemeler yani “tekrarlar, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır. Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu

taşıır. Bu kelime grubunun yapısının temelini kelimelerin arka arkaya tekrarlanması teşkil eder. Bu vasıfları ile tekrarlar en basit, en sade kelime gruplarıdır.” (Ergin 2004: 377).

Dilimizde her çeşit sözcük ile ikileme yapılabilir. Fakat ikilemeye en uygun, en elverişli kelime çeşitleri isimler, sıfatlar, zarflar ve bağ-fiillerdir. Cümle içinde ikilemeler; genellikle anlamı kuvvetlendirme ve anlatıma zenginlik kazandırma, bir çeşit çokluğu ifade etme veya bir hareketin ya da işin devam ettiğini belirtme niyeti ile kullanılırlar.

Hazreti Ali Cenklere içinde karşımıza çıkan ikilemeler, genellikle aynı kelimenin tekrar edilmesi ile yapılır. Zıt/eş anlamlı ve ilaveli ikilemeler, birkaç istisna hariç neredeyse hiç kullanılmaz.

“Gördi ki bir kişi deveye binmiş, *kâh ağlar, kâh güler.*” (s. 26)

Eserin genelinde en çok “*pare pare*” ikilemesi yinelenir. Bu ikileme etmek, eylemek, olmak yardımcı fiili ile beraber kullanılır ve dokuz farklı cenk anlatısının tümünde anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır.

“mektubı *pare pare* eyledi.” (s. 21), “İmdi eğer ben de seni *pare pare* idüp anıñ başını kesüp bu çadıra asmazsam” (s. 24), “kendüsine kuvvet virüp bendlerin *pare pare* eyledi.” (s. 31), “Yohsa şimdi sen *pare pare* iderim.” (s. 44), “urdu kim ejderhanıñ başını *pare pare* eyledi.” (s. 66), “ ‘Ya Allah!’ deyüp sıçrayup kâfirin kılıcın tutdı. *Pare pare* eyledi.” (s. 98), “Gövdesi kılıc zahmından *pare pare* oldı. (s. 103), “Yok dirseñiz şimdi sizi *pare pare* ideriz. (106), “Başını *pare pare* itdiler.” (s. 235).

Hazreti Ali Cenklere’nde geçen ve çoğunlukla zarf görevi üstlenen ikilemelerden bazıları ise şunlardır:

“Halk dahi *güruh güruh* geldiler.” (s. 38), “Heman *zarı zarı* ağladım.” (s. 44), “*güm güm* gümlledi.” (s. 92), “*dürlü dürlü* fikreylediler. (s. 103), “*döğe döğe* çıkarım.” (s. 106), “*Har har* solur.” (s. 113), “*yab yab* git.” (s. 149), “*yab yab* gideyim.” (s. 150), “*diz-be-diz* oturdı.” (153), “Dem-be-dem şi’ir okurdı.” (162), “*zarı zarı* ağladı.” (s. 183).

Hız. Ali Cenleri'nde geçen eş anlamlı ikilemelere örnek olarak ise şu örneği verebiliriz:

“İslam 'askeri, küffar leşkerine *hey hey* urdılar.” (s. 14)

“Azim *hay huy* eylediler.” (s. 61)

“Arab beğleri, *fevc fevc* leşkeriyle kimi” (s. 207)

Eserde zaman zaman ikilemelerin arasına “*be*”, “*fe*” gibi eklemelerin olduğunu da görmek mümkündür.

“*yevmen fe yevmen* gitdiler.” (s. 142), “*diz-be-diz* oturdu.” (s. 153)

Hazreti Ali Cenleri içinde ikilemeymiş gibi görünmesine rağmen olay örgüsü içinde herhangi bir anlam ifade etmeyen teknik hata olarak kabul edebileceğimiz çok sayıda kelime tekrarı vardır. Bunlar tarafımızdan “{ }” işareti içinde verilmiştir ve ikileme mantığına aykırı nitelik taşıdığı için tarafımızdan ikileme olarak değerlendirilmemiştir.

“Şah-ı Vilayet, Kanber'in bu zarlığın *görüüp {görüüp}* bir mikdar turdu.” (s. 30)

“Zira na'resi heybetlü *geldi, {geldi}*.” (s. 94)

“küffar-ı leşkerinden biñ yedi yüz kâfir *seray {seray}* nirana göçdiklerin” (s. 182)

“Yakın *gel de söyle {gel de söyle}*” (s. 205)

“Bunlar *otuz {otuz}* tokuz gündür oruc tutarlar.” (s. 215)

“*Kâfir {kâfir}* kakıyup kılıc havale eyledi” (s. 225)

“*diñleyüp {diñleyüp}* tahsin itdiler.” (s. 226)

“Zerka, *yahudi {yahudi}* katına varup selam viridi.” (s. 231)

2.1.6. Tasvirler

“Gözümüzle görebildiklerimizi bize gösterebilecek, göremediklerimizi de duyurabilecek melekeye edebiyatta tasvir denir.” (Özdemir 2005: 19). Tasvir, en genel tanımıyla mekânın ve mekân içinde yer alan her şeyin tanımlanması,

okuyucunun gözleri önüne sergilenmesidir. Hazreti Ali Cenklere içinde yer ve olgular tasvir edildiği gibi, kişiler de tasvir edilir. Kişi tasvirlerine bilindiği gibi “*portre*” denilmektedir. Eserin genelinde portrelere oldukça sık rastlanmak mümkündür. Bunlardan bazıları ise şunlardır:

“müddetle Hanife’den bir oğlı oldu kim ayıñ on dördü gibi. Kaşlar kara ve koyun gözli ve yüzi nurlu ve ak tenli. İş bu sıfatlarla bir oğlandır ki ‘âlemde mislin kimse görmüş değil.” (s. 146)

“Yedi kişi tururlar; amma boyunları ince ve beñizleri sarı ve karınları şiş, dizlerine inmiş.” (s. 166)

“Gördi kim bir cemile kızdır ki ayıñ on dördüne beñzer ve kadd-i kameti serve beñzer [ve gözleri nergise ve zülüfleri reyhana ve dudakları la’l-i Yemen’e ve yanakları kızıl güle beñzer]” (s. 201)

Hz. Ali Cenklere’nde tasvir; nesnelere, mekanların ve şahısların okuyucuya takdim edildiği, eserde okuyucunun hem dinlendirildiği, hem hayale sevk edildiği bazen de can sıkıntısına kapılabildiği yerlerdir. Bu bölümlerde anlatıcının/musannifin adeta üslubu değişir. Niteleme sıfatlarının, isim tamlamalarının, sıfat fiillerin ve bağlaçların sayısı çoğalır. Hareket unsuru yani fiillerin kullanımı azalır ve cümleler, genellikle isim cümlesi niteliği taşır. Eser genelinde tasvirin birden fazla görevi⁴ bulunmaktadır:

Eseri süslemek ve anlatılan olayı renkli kılmak fonksiyonu:

Bilindiği gibi halk anlatıları içinde tasvirin en öncelikli ve aslı görevi eserde süsleme yapmak değildir. Bu doğrultuda şekillenmiş olan Hazreti Ali Cenklere’nde zaman zaman da olsa anlatılanı renkli kılmaya maksadıyla tasvir cümlelerine rastlamak da mümkündür.

“Hakk Te’ala (‘azz ve celle) ol geyiği şöyle bir münakkaş itmiş ki ‘âlemde her ne dürlü renk var ise heb ol geyiğin postunda mevcut eylemiş.” (s. 17)

Bilgi vermek ve bilinmeyeni açıklamak fonksiyonu:

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için (Akdeniz, Safiye) “Betimleyici Anlatım, Tasvirî Metinler” adlı makalesine bk.

Mekân ve eşya tasvirleri, dinleyicinin/okuyucunun olayın gelişimini ve ilerlemesini daha iyi kavramasını sağlar. Özellikle yazılı metinlerde yer alan tasvirler, dinleyicinin/okuyucunun kafasında adeta resim ya da fotoğraf vazifesi üstlenmektedirler. Hazreti Ali Cenklere içinde tasvirin bu fonksiyonu oldukça sık kullanılmıştır. Çünkü olay örgüsü içinde dinleyicinin/okuyucunun bilmediklerini açıklama amacı, özellikle sözlü kültür ortamında şekillenmiş eserler için oldukça önemlidir. Cenkname içinde yer alan tasvirler, genellikle açıklama yapmak ve bilgi vermek maksadıyla kullanılmıştır. Bu bakımdan eserdeki tasvir cümlelerini nesnel nitelikli kabul etmek mümkündür. Eserdeki tasvirler, tahkiyenin önüne geçmemektedir.

Duyguları ifade etmek fonksiyonu:

Hazreti Ali Cenklere içinde yer alan bazı tasvirler; herhangi bir eşya veya yer hakkında bilgi vermek amacıyla yapıldığı gibi, bazıları da eşyalar ve olaylar karşısında hissedilen duyguların ifadesini dile getirmek için yapılır.

Olay örgüsü içindeki kahramanın duyguları ancak bu şekilde okuyucuya esere yansıtılmaktadır.

Gerçeğe benzerlik sağlamak fonksiyonu:

Cenkname içinde anlatıcı/musannif, ayrıntılara inerek gerçeğe benzerlik ve akla yatkınlık duygusunu tasvirler ile vermeye çalışmaktadır. Böylece cenknamenin okuyucu üzerindeki inandırıcılık ve gerçekçilik etkisi artırılmaya çalışılmıştır.

Görselleştirme fonksiyonu:

Bir tasvir metni, -aynen bir fotoğraf karesi gibi- bir mekânı yahut o mekânın herhangi bir halini zihnimizde ve hayalimizde canlandırma görevi üstlenebilir. Bu durumda anlatıcı/musannif okuyucunun zihninde kelimelerden oluşmuş bir dekor yaratarak mekânı görselleştirir. Hazreti Ali Cenklere'nde tasvirin bu fonksiyonunu da tespit etmek mümkündür.

Oyalama fonksiyonu:

Hazreti Ali Cenklere içinde yer alan bazı tasvirler, aynı zamanda olayların anlatımını geciktirme aracıdır. Cenk anlatıcısının, olayların anlatımı içinde farklı

amaçlar gözeterek araya bir tasvir sokması ile olay akışı kesilir. Olay akışındaki bu kısa süreli ve kasıtlı olarak yapılmış olan kesinti, okuyucu üzerinde bir ‘askıya alma’ etkisi yapar. Böylece okuyucuda olayın nasıl ilerleyeceği hususunda bir beklenti oluşur ve olay ile ilgili küçük bir merak unsuru yaratılır. Okuyucu bu sayede anlatıcı tarafından oyalanmış olur. Birçok eserde estetik kaygılarla yapılan ve halk anlatılarında pek bulunmayan bu tarz tasvirlerle cenknamede bir-iki yerde rastlanmaktadır.

Metnin bölümlerini birbirinden ayırabilme fonksiyonu:

Cenname, tahkiyeli bir eserdir ve tasvir tahkiyeli bir eserde bir mekândan diğer mekâna, bir şahıstan diğer şahsa geçişi sağlayabilir. Bu şekilde yapılan tasvirler, okuyucuya cenknamenin devamında olacak şeyleri tahmin edebilme imkânı tanımaktadır ve kelimelerle oluşturulan dekor, okuyucunun sonraki olayları anlamasını, mekânları idrak etmesini ve anlatının kahramanını tanımasını sağlar.

Cenknamede tasvir cümleleri yukarıda belirttiğimiz fonksiyonlara uygun bir biçimde yer (mekân), zaman, cisim (nesne-eşya), gelenek (davranış tarzı vb) ve portre tanımlamak için kullanılır.

“Gördi kim bir taze yiğid iki bölük saçını iki yaña salmış ve harb alatını eyünine giymiş.” (s. 26)

2.1.7. Divan Edebiyatı Mazmunları

Mazmun, “edebiyatta bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir.” (Pala 1999: 263). Mazmun, bir sözcüğün içine gizlenmiş olan sanatsal anlamdır.

Hazreti Ali Cenklere içinde divan edebiyatında klişe haline gelmiş ve yaygın olarak kullanıldığını bildiğimiz pek çok mazmunu tespit etmek mümkündür. Bunlardan bazıları şunlardır:

Hayber Kalesi’nin fethi anlatılırken Hz. Ali’nin gözlerindeki hastalığın tedavi edilmesi esnasında Hz. Peygamber’in gözü ile ilgili tasvir yapılırken bakışlarındaki mahmurluk *nergis* çiçeğine benzetilir. Bu benzetme çok klasik bir benzetmedir.

“*nergis-i ra'na* gibi mükemmil ve mücella oldu.” (s. 9)

Yine Hayber Kalesi'nin fethi esnasında Zü'l-hımar'a âşık olan Alkama'nın “*âh*” *edip felek aynasını siyah eylemesi* divan edebiyatında sık kullanılan bir hüsn-ü ta'lildir. Bilindiği gibi âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan âh'ın ateşi gökteki yıldızları, ayı ve güneşi yakarak simsiyah eder. Bu mazmun, Hayber Kalesi Cengi'nde de anlamına uygun olarak kullanılmaktadır.

“Bir katı “*ah*” *eyledi. Felek aynasını siyah eyledi.*” (s. 35)

“Yüreği od gibi yandı ve dahi bir *ah eyledi* kim ağzından bir duhan çıktı.” (s. 162)

İskendername'de geçen rivayete göre *İskender-i Zülkarneyn'in Azerbaycan'da Ye'cûc ve Me'cûc için yaptırmış olduğu set*, cenkname içinde iki defa tekrar edilerek telmih sanatına uygun nitelikte benzetme yapmak amacıyla kullanılır. Aynı cümlede mübalağa sanatını da görmek mümkündür.

“İmam-ı 'Ali, Düldül mübareğîñ üstünde *Sedd-i İskender* gibi turdı.” (s. 59)

“Askeriñ bir yanın yarup kapuda turanları kırup, kapuda *Sedd-i İskender* gibi turdı.”

Bad-ı saba mazmunu ise Kan Kalesi Cengi'nde bir tasvir içinde geçer. Anlatıcı/musannif, mazmunun sanatsal anlamı ile ilgili herhangi bir ek bilgi vermez.

“Ol hücrelerde küçük kuşlar vardır. Kimi la'lden, kimi zümrüdden, kimi cevahirden. Ola rakk üstadlar öyle yapmışlar ki *bad-ı saba* her ne kadar eserse anlar dahi *bad-ı sabaya* karşı yönlerin dönüp dürlü dil ile her biri öterler ki vasfa kabil değildir” (s. 76)

Eserin geneline bakıldığı zaman *gül-bülbül, afitâb, şem'-pervâne, zemin-asûman* kullanılan diğer mazmunlardandır.

“*Güller* açılmış, *bülbüller* öter.” (s. 79)

“Çün İmam-ı 'Ali, derun-ı dilden ve can-ı gönülden öyle bir na're urdı kim *zemin ve asuman*, tağ ve taş nice zaman ol na'reden ditredi” (s. 101)

“Çün İmam-ı 'Ali, ol nigarı gördi, hayran oldu. İmam-ı 'Ali, ol *afitaba* 'Arab diliyle selam virdi.” (s. 104)

“canı şem' odına düşmüş bir *bervane* gibi yanardı.” (s. 153)

Cenname içinde olay örgüsünün niteliğine göre Cemşid sülalesinden biri olan *Feridun*, eski Roma ve Bizans İmparatorlarına verilen isim olan *Kayser-i Rum*, efsanevî kadın padişah *Belkis*, âşıkların en ünlü temsilcisi *Mecnun* telmih yoluyla ismi zikredilen kişilerdir. Mecnun ismi, Hz. Ali Cenklere içinde benzetme amacıyla da kullanılmıştır.

“Ne *Feridun-ı Şah'ı* ve ne *Kayser-i Rum'ı* ola meğer kim *Belkis'ı* ola.” (s. 151)

“Beşir, biçare baş açık, yalın ayak *Mecnun* misali” (s. 159)

Hz. Ali Cenklere içinde sevgiliyi tasvirde de divan edebiyatının tesirini görmek mümkündür.

“Gördi kim bir cemile kızdır ki ayı on dördine beşer ve kadd-i kameti serve beşer [ve gözleri nergise ve zülüfleri reyhana ve tudakları la'l-i Yemen'e ve yanakları kızıl güle beşer]” (s. 201)

Özetle söylemek gerekirse bu mazmunların eser içinde sıklıkla kullanılması halk edebiyatı ürünlerinden biri olan Hazreti Ali Cenklere'nin klasik Türk edebiyatından etkilenmiş olduğunun ispatı niteliğindedir.

2.1.8. Mübalağalar

Mübalağa, İskender Pala (1999:298) tarafından “edebiyatta sözün etkisini arttırmak için bir şeyi olmayacağı biçimde yahut olduğundan çok veya az gösterme sanatıdır” şeklinde tanımlanır. Epik destan geleğinin en önemli üslûp özelliklerinden biri olan bu sanat, Hazreti Ali Cenklere içinde oldukça fazla kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Yapılan cengin büyüklüğünü anlatmak için “harp aletlerinin sesinin gözyüzüne çıktı” denilmesi,

“İki taraftan ol kadar cenk itdiler *ki harb avazı asumana çıkdı.*”(s. 6)

Kanın çokluğunu anlatmak için “ceyhun oldu, sel gibi aktı” vs denilmesi,

“*Kan yere ceyhun oldı.*”(s. 6), “Gördü ki *kan yerde seyl gibi akdı.*” (s. 6)

Cenk kahramanlarının yüceltilmesi ve ilâhîlik kazanması amacıyla olağanüstü nitelikte hareketleri yapabilmeleri hususunda yine mübalağa bulunmaktadır. Şöyle ki Hz. Ali'nin haykırmasının büyüklüğünü anlatmak için âlemin zelzeleye vardığının ve sırf bu sebeple on yedi bin insanın korkudan ödlerinin koparak öldüğünün söylenmesi durumu tamamıyla abartı içeren bir cümledir.

“Götürüp öyle yere çaldı kim kâfirin *haykırmasından 'âlem zelzeleye vardı.*” (s. 31)

“Raviler öyle rivayet ider ki İmam-ı 'Ali'niñ *ol na'resinden on yedi biñ dört yüz kâfirin ödi sındı. Canın Cehennem'e ismarladı ve dahi ol na'reden cem'i 'âlem cuşa geldi.*”(s. 92)

Yine Hz. Ali'nin insanüstü bir şekilde yedi gün yedi gece hiçbir şey yemeden ve içmeden yaşaması durumu mübalağadır.

“İmam *bu yedi gün yedi gice içinde bir lokma etmek yimedi ve su içmedi ve hem kâfirler öyle çoğaldı kim hesabın Allah'dan gayrı kimse bilemez ve kâfirlerin çokluğu İmam-ı 'Ali'niñ 'aynına hiç girmezdi.*” (s. 94)

Hz. Ali'nin bir kemik parçasını atmasıyla birlikte tam yirmi dokuz kişiyi öldürebilmesi eserde geçen abartılardan bir tanesidir.

“İmam-ı 'Ali, kâfirin *uylığını darb-ile öyle atdı kim uyluk yığirmi tokuz kâfiri helak eyledi.*” (s. 103)

Alkama'nın âhının büyüklüğü ve ateşi sebebiyle feleği yakıp siyah etmesi, âh ateşiyle âlemin ve âlemdeki tüm şulelerin kapkara olması mübalağadır.

“Bir katı *"ah" eyledi. Felek aynasın siyah eyledi.*” (s. 35)

“Yüreği od gibi yandı ve dahi bir ah eyledi kim ağzından bir duhan çıkdı. Şöyle kim Medine şehri karanlık odı. *Her ne kadar kandiller ki yanardı. Cümlesiniñ şu'lesi kabkara oldı.*” (s. 161)

Ağlamanın çokluğunu belirtmek için gözden yaş yerine kan çıkması da abartıdır.

“Çün şehzadeler bunu iştdiler, öyle ağladılar ki, gözlerinden kan olup gül yüzlerine akardı.” (s. 41), “Kanber’iñ gözlerinden yaş yerine kan akdı.” (s. 160)

Yemliha adlı vezrin iki yüz kırk yıl yaşadığının söylenmesi de abartıdır.

“Yemliha adlu iki yüz kırk yaşında bir veziri var idi.” (s. 99)

Acının büyüklüğünü ifade etmek için “üzüntüden ölme” davranışı yine mübalağa içeren bir cümledir.

“mü'minler ferahlarından güldiler; amma münafıklar gamlarından öldiler.” (s. 144)

Cenname genelinde abartılı ve mübalağalı ifadeler ve olağanüstülükler, kişisel duyguların büyüklüğünü dile getirmek için yahut da cenk kahramanlarının davranışlarını özellikle de fevkâlede güçlü bir düşmanın alt edilmesindeki ihtişamı daha da gösterişli göstermek için kullanılır. Mübalağaların gerçekten çok uzak oluşu, eserin inandırıcılığını azaltmaz. Çünkü eserde kutsiyet daha ön plandadır.

2.1.9. Kişileştirme ve Konuşturma

Teşhis ve intak “edebiyatta hayvanları veya cansız varlıkları insan gibi duygulandırma ve konuşturma” sanattır (Pala 1999: 394). Hazreti Ali Cenklere’nde teşhis ile intak sanatı bazen bir arada kullanılır ve sık olmamakla birlikte karşımıza çıkmaktadır.

Zülfikar’ın Hayber Kalesi’ni fethetmek istemesi eserde gördüğümüz ilk kişileştirmedir. Zülfikar burada fethi arzulayan insan hükmündedir. Zülfikar’ın bu dileğini dile getiren ise tabî ki sahibi Hz. Ali’dir.

“İmdi ben değılem kal'ayı isteyen. 'Anter eyder: "Ya kimdir?" 'Ali eyder: "İşbu kılıcdır ve Muhammed’iñ mu'cizatıdır.” (s. 10)

Yağmur suyunun Zülfikar’ın ateşini söndürmek istemesi ise eserde karşımıza çıkan ikinci teşhistir.

“Bu yağmur suyu diledi ki Zülfikar’ın odını söndüre.” (s. 137)

Kuşların insan gibi tesbih okumalarının dile getirildiği cümlede ise teşhis ve intak sanatlarının her ikisini de bir arada görmek mümkündür.

“Dürlü dürlü kuşlar tesbih okurlar.” (s. 193)

Cenkname de bulunan teşhis ve intak sanatının eser içindeki fonksiyonu olay örgüsüne canlılık ve hareket sağlamaktır.

2.1.10. Seci

Seci, nesir içinde, cümle, cümlecik veya tamlamaların sonlarında bulunan kelimeler arasında, iç kafiye oluşturma sanatıdır. Bu sanat, Hazreti Ali Cenklere içinde özellikle giriş formelleri içinde karşımıza çıkmaktadır.

“Raviyan-ı ahbar ve nakılanı asar” (s. 2)

“Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekme'lü't tehiyyat,” (s. 2)

“Zihi devleti düşmiş ve t'alî sürçmiş kişi” (s. 10)

“Ali yü'l Murtaza. Vir salâvat Ruh -ı pak Mustafa.” (s. 65)

“gül-i gülistan, bağ u bostan, bülbüller hezaran dasitan” (s. 66)

“Ya Kadiyyü'l-Hacat, ya Mucibü'l-da'vat.”

“koskota kuvvet, kamçıya bereket kaçdı.” (s. 102)

“Ben güc-ile tacın aldım. Sen kılıcla başın aldın. Paylu payımıza razıyuz.” (s. 142)

“Dervişe burhan aşığa nişan.” (s. 202)

Halk anlatılarının sözlü kültür içindeki “hatırlanabilirliğini” sağlamak ve cenk anlatıcısının anlatısını daha etkin hale getirmek için özellikle formel nitelikli kısımlarda kullanılan secinin, eser içindeki en önemli görevi müzakaliteyi artırarak hoş bir ahenk sağlamaktadır.

2.1.11. Aliterasyon

Aliterasyon bir beyit, mısra veya cümlede, art arda gelen dizelerde ve satırlarda, “aynı ünsüzün veya aynı hecelerin ahenk vücuda getirecek şekilde tekrar edilmesi” sanatıdır. (Kaya 2007: 50). Hazreti Ali Cenklere içinde aliterasyona çok fazla rastlanmaz. Eserde aliterasyon, anlatıcı/musannif tarafından bilinçli olarak kullanılmaz ve sadece rastlantısal olarak karşımıza çıkar. Müzikaliteyi artırarak hoş bir ahenk sağladığını söylemek mümkündür.

“*koskota kuvvet, kamçıya bereket kaçdı.*” (s. 102)

Cümlesinde “*k*” ünsüzünün altı kez tekrarlanmasıyla adeta koşarak kaçan bir insanın halinin metnin genel anlamına uyumlu bir biçimde verilmesiyle oluşmuş bir aliterasyondan söz etmek mümkündür.

2.1.12. Assonans

Assonans, Doğan Kaya (2007: 64) tarafından “şiiirde veya atasözü, deyim, tekerleme ve yanılmacalarda aynı seslerin kullanılması” şeklinde tanımlanır. Cenknamede kaşımıza çıkan bu sese dayanan söz sanatı, seci ve aliterasyonda olduğu gibi eser genelinde müzikaliteyi arttırarak ahenk sağlamaktan öteye geçmez.

“*Zihi devleti düşmiş ve ıalı'i sürçmiş kişi!*” (s. 10)

Cümlesinde “*i*” ünlünün dokuz defa tekrarlanmasıyla oluşmuş bir assonans vardır.

2.1.13. Nidâ

Nidâ “edebiyatta sevinç, şaşma, acıma, öfke vs. duyguları belirtmek için sesi yükseltmeye ve seslenmeye” denir. (Pala 1999: 315).

Nidâ sanatı Hazreti Ali Cenklere içinde sıklıkla kullanılır. “*Ey, yâ, hay/hây bire*” gibi ünlemler ile karşılıklı konuşmalar içinde kendini gösterir.

“*Ey eli kesilesi!*” (s. 18), “*Ey gulam!*” (s. 19), “*Ey mahbube-i cihan!*” (s. 23), “*Ey yar-i vefadarım!*” (s. 23), “*Ey Zeyd!*” (s. 27), “*Ey gaziler sultanı!*” (s. 35), “*Ey*

Emîrû'l Mü'minin!" (s. 55), "**Ey** karındaş!" (s. 60), "**Ey** na-bekar!" (s. 60), "**Ey** mel'un!" (s. 60), "**Ey** Kadir-i pür-Kemal ve **ey** Kerim Padişah-ı Zü'l-celal!" (s. 65), "**Ey** Bar-ı Hûda!" (s. 65), "**Ey** benim arslanım Ali!" (s. 65), "**Ey** vezirler!" (s. 67), "**Ey** yarenler" (s. 68), "**Ey** Kadir-i İlahi!" (s. 69), "**Ey** hacibler!" (s. 70), "**Ey** padişah-ı bi-zeval!" (s. 71), "**Ey** pehlivan!" (s. 74), "**Ey** bu makama gelen kişiler!" (s. 78), "**Ey** yaran-ı safa!" (s. 82), "**Ey** dilâver!" (s. 90), "**Ey** ahmak!" (s. 90), "**Ey** Zengi!" (s. 95), "**Ey** şa(h)u 'âlem!" (s. 100), "**Ey** ulu!" (s. 107), "**Ey** Tañrı'nın peygamberi ve iki cihanın serveri!" (s. 111), "**Ey** deriga!" (s. 118), "**Ey** gözlerim nurı!" (s. 122), "**Ey** beğ kişi!" (s. 129), "**Ey** Perverdigar!" (s. 137), "**Ey** ciğer köşem!" (s. 147), "**Ey** benim atım!" (s. 150), "**Ey** Şah-ı Mükerrrem!" (s. 172), "**Ey** dide-ban!" (s. 175), "**Ey** ciğer köşem!" (s. 189), "**Ey** yiğit sevgülü yârim, elveda" (s. 191), "**Ey** mahbube-i zama[n]!" (s. 201), "**Ey** Cumhur!" (s. 205), "**Ey** ata!" (s. 212), "**Ey** nur-ı didem Hasan!" (s. 223), "**Ey** mübarek!" (s. 234).

Yukarıda metin içinde geçtiği yerlerden bazılarını örnekler verdiğimiz "ey" seslenme edatı, cenkname genelinde oldukça fazla tekrarlanan ve en fazla kullanılan söz başı hitaplarından biridir.

"**Ya** Resûl-ullah!" (s. 97), "**Ya** 'Ali!" (s. 137), "**Ya** Allah!" (s. 97), "**Ya** mel'un!" (s. 102), "**Ya** rahib!" (s. 104), "**Ya** Malik!" (s. 212), "**Ya** Rabb!" (s. 213), "**Ya** Zeyne'l 'Arab!" (s. 215), "**Ya** Rabbe'l-Âlemin ve **ya** Hayra'n-nasirin." (s. 217), "**Ya** şeyh!" (s. 218), "**Ya** Cemir!" (s. 219), "**Ya** Lat-ı Mehmilat," (s. 220), "**Ya** 'Abdullah!" (s. 220), "**Ya** Sehba!" (s. 230), "**Ya** Habiballah!" (s. 235).

"**Bire** na-bekar çoban!" (s. 44), "**Hay bire!**" (s. 66), "**Bire** na-bekar!" (s. 88, 93, 106,), "**Bire** komañ şebazlarım!" (s. 93), "**Bire** pelid!" (s. 102), "**Bire hay** meded!" (s. 103), "**Bire hay!**" (s. 106), "**Bire** komañ!" (s. 128, 134), "**Bire** tutuñ bağlan!" (s. 134), "bunca işler idesiñ **bire** mel'un" (s. 186), "**Bire** kâfir!" (s. 210), "**Hay**" (s. 218)

Eserde Kan Kalesi Cengi'nde divan edebiyatında kelimenin ya da şairlerin mahlaslarının sonuna "a" eklenerek yaptıkları nidâ sanatına da rastlamak mümkündür.

“**Hudaya!** Sen 'inayetler ve hidayetler eyle. Bu kâfirler üzerine beni galib eyle.”
(s. 59)

2.1.14. Ses Türemesi

“Sesler gramer birlikleri içinde yan yana düşerken bazen birbirleriyle doğrudan doğruya birleşemez ve aralarına bağlanmayı sağlayacak ilave bir ses alırlar. Bu hadiseye ses türemesi denir.” (Ergin 2004: 51). Ses türemesi hadisesine cenkname içinde sadece bir-iki yerde rastlamak mümkündür.

“**Eyüvah!** Benim atcağım, çün sen kaldı. Benim dahi mecalim kalmadı.”
(s. 150).

2.1.15. Ses Düşmesi

Hazreti Ali Cenklere'nde karşımıza çıkan ses düşmesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi “**Sabridi,**” (s. 8) örneğinde olduğu gibi birleşik fiillerin yapımında meydana gelen ses düşmesidir. Diğeri ise “**tükrük**” (s. 9) kelimesinde de görülebileceği üzere teknik hata ya da yerel bir söylem sebebiyle yapılmış olan ses düşmesidir.

2.1.16. Ses Birleşmesi

“Gramer birlikteliklerinde bazen yan yana gelen vokaller, birleşerek tek bir vokal meydana getirirler. Bu kaynaşma neticesinde ortaya çıkan vokal bazen önceki gibi bazen de sonraki gibi olur.” (Ergin 2004: 51).

Ses birleşmesi olayı, Hazreti Ali Cenklere'nde genellikle “**ne**” soru eki ile “**etmek, eylemek, olmak**” gibi yardımcı fiillerin birleşmesinde şu örnekler ile karşımıza çıkmaktadır:

ne+eyler→**n'eyler** haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“N'eyler? (s. 10).

ne+eylersin→**n'eylersin** haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“n’eylersin”(s. 10).

ne+ola→ *n’ola* haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“n’ola”(s. 35), “n’ola” (s. 52), “n’ola” (s. 70), “n’ola” (s. 76), “N’ola”(s. 79), “n’ola?” (s. 107), “n’ola” (s. 164), “n’ola” (s. 207), “n’ola” (s. 209).

ne+eylesün(ler)→*n’eylesün(ler)* haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“n’eylesün?” (s. 60), “n’eylesün?” (s. 102), “n’eylesünler?” (s. 103), “n’eylesün?” (s. 149).

ne+eyleyim→*n’eyleyim* haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“n’eyleyim?” (s. 64), “n’eyleyüp” (s. 109) “n’eyledi?” (s. 137), “n’eylerler?” (s. 169), “n’eyledim?” (s. 185), “n’eyledi?” (s. 208), “n’eylersin?” (s. 220).

ne+idelim→*n’idelim* haline dönüşmüş, “e” sesi düşmüştür.

“n’idelim?” (s. 39), “n’itdiğin” (s. 109) “n’ideceğin” (s. 117), “n’ideceğin” (s. 124) “n’idersin” (s. 129), “n’etmek” (s.164).

2.1.17. Kısaltmalar

Kısaltma “*bir kelime, terim veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir.*” şeklinde tanımlanmaktadır. (<http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster>).

Hazreti Ali Cenkleri içinde kısaltma olarak sadece “ﷺ” harfleri “*aleyhisselam*” kelimesini ifade etmek için kullanılmıştır. Özellikle Hz. Muhammed ve Cebrail için kullanılan bu kısaltma tarafımızdan “-’a.m.-” şeklinde gösterilmiş ve cümle dışı unsur olarak değerlendirilmiştir.

“Ashab bildiler ki Cebra’il -’a.m.- geldi.” (s. 2)

“Çün Resûl -’a.m.- ‘Ömer’den bu sözi eşitdi.” (s. 5)

“bir hamlesin dahi Muhammed -’a.m.- ‘aşkına bağışladım.” (s. 91)

“Hazret-i Resûl -’a.m.- eyitdi.” (s. 145)

2.1.18. Deyimler

Dilin yapısı içerisinde anlatımı güzelleştirmek, savunulan fikir ve düşünceyi daha etkili kılmak üzere kalıplaşmış bir takım söz ve sözcük grupları bulunmaktadır. Bu tür kalıplaşmış sözler içinde günlük konuşma dilinde ve edebî eserlerde en sık rastladığımız sözcük grubu ise deyimlerdir.

Deyim, İskender Pala (2002: 9) tarafından “iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen ve kelimelerin öz anlamları dışında yeni bir anlam ifade eden söz gruplarıdır” şeklinde tanımlanır.

Deyimler, ortak bir dili konuşan milletin dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek ve göreneklerini, inanç sistemini ve değer yargılarını, önem verdiği varlık ve kavramları, ifade etmeye yarayan bazı mizahî unsurları da bünyesinde barındıran zenginlik kaynaklarındandır. Hazreti Ali Cenkleri içinde geçen deyimler de bu doğrultuda benimsenen dinî anlayışa, yaşanılan göçebe hayat tarzına ve hikâye edilen konuya, konunun geçtiği çevreye uygun nitelik taşımaktadır.

Hazreti Ali Cenkleri’nde geçen deyimlerin hemen hepsi kurallı cümle şeklindedir. Deyimler, metin içinde anlatıma güç katar ve kahramanın hareketlerini canlı hale getirir. Bu sayede düşünceler ve olaylar, muhataba yani okuyucuya daha etkili bir biçimde yansıtılır. Deyimler ile bazen kızılan, yadırganan üzülmeye sebep olunan ve tenkit edilen davranışlar ile özellikle vurgulanmak istenen düşünce dile getirilmiş olur.

Eserde geçen deyimlerin bir kısmı şunlardır:

Arkasın (mihriba) vermek: Sırtını dayamak, dayanarak oturmak.

“*Arkasın mihriba virüp oturdı*” (s. 2)

Kılıçtan geçirmek: Düşman askerinin tamamını öldürmek.

“*İmana gelmeyeni kılıçdan geçür.*” (s. 2), (s. 3)

At arkasına gelmek: Ata binmek.

“*Çünkü yine gaziler at arkasına gelüp saf bağladılar.*” (s. 4)

Göz(ün)e düş olmak: Bir anda görmek.

“Na-gâh burc üzerinden birisi *gözine düş* oldu.” (s. 5)

Herze ve hezeyan söylemek: Boş ve gereksiz konuşmak.

“İslam leşkerine *herze ve hezeyan* söylediler.” (s. 5)

Şehadet şerbeti içmek: Allah yolunda savaşan kişilerin, savaş esnasında ölerek şehit olmaları.

“*Şerbet-i şahadet* içdiler.” (s. 6)

Bahr-ı hayrete dalmak: Herhangi bir konu hakkında çözüm bulabilmek için etraflıca düşünmek, düşünceye dalmak.

“Aceb ne çare ideyim ki bu kal'a[yı] feth ola deyüp *bahr-ı hayrete taldı*.” (s. 8)

Kanını almak: Öldürülen kişinin yakınlarının intikam alması.

“Şimdi vakdidir ki bu kılıcla karındaşım *kanını senden alam*.” (s. 13-14)

Hey hey urmak: Tezahürat yapmak, bir konuda çok sevinmiş olmak sebebiyle alkışla ve sözlü olarak tempo tutmak.

“İslam 'askeri, küffar leşkerine *hey hey urdılar*.” (s.14)

Canını Cehennem'e ismarlamak/ulaştırmak: Müslüman olmayan kişilerin öldürülmesi.

“*Canıñ Cehennem'e ismarladı*.” (s. 14)

“ ‘Eman’ deyüp Müsliman oldılar ve 'Utarid *canını Cehennem'e ismarladı*.” (s. 34-35)

“*canını Cehennem'e ulaştırıram*.” (s. 131)

Halini hatrını sorup gönlü ele almak: Birinin içinde bulunduğu durumu halini hatrını sorarak hoşnut eylemek:

“Hazret-i İmam, Kanber’iñ *hali ve hatrını sorup göñlini ele aldı*.”

Vücutlarını cihandan götürmek: Öldürmek, katletmek.

“Muhammed didikleri kişinin başın kesem onların *vücutların bu cihandan götürem.*” (s. 17)

Kapuya yapışmak: Kapıyı sıkıca tutmak, tutup bırakmamak.

“Hayber’in *kapusına yapışdı.*” (s. 14)

Yüreği yarulmak: Çok büyük korku yaşama ve bu korku sebebiyle ölmek.

Gözleri kana dönmek: Bir durum ya da olay karşısında çok sinirlenip hiddete kapılmak.

“Ali’nin *gözleri kana döndü.*” (s. 23)

Aklı sersem olup yüreği oynamak: Hiddetlenerek sağlıklı düşünme yeteneğini kaybedip kişinin kendini sinirlendiren olay karşısında kayıtsız duramama isteği duyması.

“Ali’nin *gözleri kana döndü ve 'aklı sersem olup yüreği oynadı.*” (s. 23-24)

Vay ki kakımak: Ah u efgan etmek, çaresiz kalınan bir durum karşısında çok üzülmek ve “ah, vah, tüh” gibi sesler çıkararak yaşanan üzüntüyü dile getirmek.

“Tiz bir süngü getürdi. Kanber’i yüzi üzerine yaturdı. Hendek içine bıraktı. Çün İmam-ı 'Ali, bunu gördü *vay ki kakıdı.*” (s. 24)

Yüreği dağla(n)mak: Çok üzülmek, içi acılamak.

“Şah-ı Merdan *yüreğini dağladı.*” (s. 30)

Herze yemek: Yersiz ve boş söz söylemek, gereksiz davranışta bulunmak.

“Ya Hüşşam *herze yime!* Yiğitsin saña kıymayım.” (s. 32)

“ ‘Müsliman ölmekden yeğdir.’ deyüp *herze yemeğe* başladı.” (s. 34)

Kanını dök(me)mek: Herhangi bir nedenden ötürü insan öldürmek/öldürmemek.

“Zülfikar’ı anın boynına uğradıram ve *kanın dökerem.*” (s. 12)

“Ta ki canını saña bağışlayayım ve *kaniyi dökmeyüp* azad ideyim ve” (s. 32)

Kanına gir(me)mek: Birini öldür(me)mek.

“Ey Zü'l-Hımar! Sen dahi *kanına girme*. İmana gel, kâfir ölümü gibi ölme.”
(s. 32)

Aklı başından zail olmak/gitmek: Cinnetin hafif bir çeşidi olarak kabul edebileceğimiz; aşırı heyecan, aşırı korku, aşırı sinir sebebiyle kısa süreliğine sağlıklı ve düzgün düşünememe durumu.

“'Aklım başımdan za'il oldu.” (s. 16)

“'Aklı başından gitdi. İmam-ı 'Ali, tiz varup su getürdi.” (s. 21)

Aklı başına gelmek: İçinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtularak tekrar sağlıklı düşünür hale gelmek.

“'aklım başıma geldi ve gönlime ilham düşdi.” (s. 16)

“Kızıñ yüzine serpdı. 'Aklı başına gelüp” (s. 21)

Avazı ayyuka çıkmak: Sesin yükselerek göğün en yüksek yerine ulaşması.

“Avazı 'ayyuka çıkdı.” (s. 4)

Din gayretini yerine getirmek: Kutsal sayılan İslam dinine yabancıların (kâfirlerin) saldırmasını görme sebebiyle oluşan dayanamama duygusu ile dini korumaya ve esirgemeye çalışmak.

“Din gayretin yerine getüre.” (s. 7)

... **aşk(ı) ile meydana girmek:** ... sevgisi ve muhabbeti ile savaş olan yere savaşmak maksadıyla girmek.

“Seniñ 'aşkınla meydana gireyim.” (s. 7)

Yüreği yarılmak: Çok korkmak.

“yüreğini yarılırdı.” (s. 19)

Yüreği kaynamak: İçinde şüphe, endişe ve öfke duymak.

“Kâfiriñ elinde esir olmuş. İmam-ı 'Ali'niñ *yüreği kaynadı* ve gözleri kan-ıla toldı” (s. 22)

Yüreği kanamak: Herhangi bir konu hakkında çok üzülme, üzüntüden sarsılmak.

“Bir garib dürli oldı ve *yüreği kanayup*” (s. 189)

Benzi mütegayyir olmak: Üzüntü veren herhangi bir durum sebebiyle insanın yüzünün solması. Neşeli görüntüsünün kaybolarak üzüntü yansıtır hale gelmesi.

“*benzi mütegayyir oldı.*” (s. 22)

Ayağının tozuyla (...’ya) girmek: Henüz dinlenmeden, gelir gelmez ...’ya girmek.

“*Ayağı tozuyla çadıra girdi.*” (s. 23)

Kabarıp şişmek: Böbürlenip gururlanarak övünmek.

“Bu mel’unıñ *kabarup şişdiğine* bakarsıñ.” (s. 89)

(Kendi) Kanına susamak: Belasını aramak.

“*kanına susamış ola.*” (s. 89)

Kana susamak: Öldürme hırsı duymak.

Kanı ko(y)mamak: Birini öldüreni ölümle cezalandırmak.

“*Bu iki kanı saña kor muyum?*” (s. 137)

Gözleri kan ile dolmak: Sinirden, öfkeden, hiddetten gözleri irileşmek ve kızarmak.

“*gözleri kan-ıla toldı.*” (s. 138)

Takatı tâk olmak: Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, hâli, dermanı, kuvveti kalmamak.

“*Zümür’ün takatı tak oldı.*” (s. 139)

Paylı payına razı olmak: Bir bölüşme esnasında kendine kalan hisseye razı olmak.

“*Paylu payımıza razıyuz.*” (s. 142)

Şema uyarmak: Mum yakmak.

“*şem'a uyardılar.*” (s. 153)

Can başına sıçramak: Çok sinirlenmek.

“*can başına sıcramış*” (s. 157)

Ah edip yakaya el vurmak: Üzüntü sebebiyle üzerindeki kıyafeti parçalamak.

“*Ah idüp, yakasına el urdı.*” (s. 157)

Kılıçta kan uyuşmak: Kılıçta çok miktarda kan toplanması.

“*kılıcda kan uyuşdı.*” (s. 158)

Yüzini (toprağa) vurmak: Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

“*Yüzün toprağa urup*” (s. 159)

Yer delinip yere gitmek: Çok utanmak, utancı sebebiyle ölmek istemek.

“*Yer delinse yere girerdi*” (s. 183)

Yüzü kara eylemek: Kişiyi utandıracak davranışta bulunmak.

“*Evvel ahir benim yüzimi kara eylediñ*” (s. 185)

Benzi bozulmak: Ansızın yüzünün renginin solması.

“*İmam-ı 'Ali, yüzlerine bakup benzi bozuldı.*” (s. 189)

Düğüne okumak: Düğüne çağırarak.

“*düğüne okudılar.*” (s. 207)

Canına od düşmek: Yüreği yanmak, belli bir sebep sonucu büyük bir acı ve üzüntü duymak.

“*Canına od düşdi. Melül oldu.*” (s. 208)

Önüne düşmek: Birinin önünde yürüyerek gitmek.

“ ‘Ya Zeyn! Sen önümce yüri.’ Pes Zeyne'l 'Arab, şad oldu. Hazret-i 'Ali'niñ öñüne düşdi.” (s. 217)

2.1.19. Ata Sözlere

Bilindiği gibi Türk toplum yapısı içinde nasihatın yeri ve önemi oldukça fazladır. Ders ve öğüt verme yönü baskın olan atasözleri, Doğan Kaya (2007: 110-111) tarafından şu şekilde açıklanır: “Ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay

ve tecrübelerden aldıkları dersleri, bilgece düşünce yahut nasihatleri, değer yargılarını düsturlaştırarak sonraki nesillere devrettikleri ve herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir. İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayat tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan konunun az söz kullanarak, özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır. Atasözünün nesilden nesile geçmesi ve yaşaması, sadece sözün doğru olmasına bağlı değildir. Onun mevcudiyetini sağlayan bir takım faktörler vardır ki bunların başında da sık sık başvurulan tezat, teşbih ve tenasübün yanı sıra, kelimelerdeki hece ve ses zenginlikleri gelir. Kelime kadrosunu, özenle seçilmiş sözler oluşturur.

Bir milletin zekâsını, dünya görüşünü, ideallerini beklentilerini, düşünce, özlem ve inancını ihtiva eden atasözleri, bir bakıma o milletin göstergesi niteliğindedir ve bir fikri savunmada, bir davranışı yermeye, yorumlamada başvurulan etkili sözlerdir.”

Üzerinde çalıştığımız didaktik nitelik ve içerik taşıyan bu cenk kitabında, atasözlerinin deyimlere nispeten çok daha az ve sınırlı sayıda kullanılmış olduğunu tespit ettik. Eser içinde yer alan atasözleri ile ortaya koyulan anlatımın daha güçlü ve etkili olduğunu görülmektedir. Cenk anlatıcısının cenkleri anlatırken atasözlerini son derece bilinçli bir biçimde bilgece, yerli yerinde ve ustalıkla nasihat niteliği taşıyacak şekilde kullanmış olduğunu söylemek mümkündür.

“Eyüliğe eyülik kim gerekse ider. *Eyülik oldur ki kemliğe eyülik ola.*” (s. 29)

“*Bu dünya kimseye baki kalmaz.*” (s. 77)

“*Elçiye zeval olmaz.*” (s. 115)

“Ta sabah olunca bir yere irişdi ki *kuş uçup kulan⁵ yürümez.*” (s. 149)

“*Vezir ki hilekâr ola. Padişah işi tebah olur.*” (s. 184)

“*Dervişe burhan 'aşığa nişan.*” (s. 202)

“*Mızrak çuvala sığmaz.*” (s. 222)

⁵ Kulan, derleme sözlüğünde “iki üç yaşında tay, kısarak” olarak tanımlanmaktadır. (1975: 2239).

2.1.20. Alkış ve Kargışlar

Eski Türkçede ise alkış olarak bilinen bu kelime, günümüzde dua olarak karşılık bulur ve “iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış söz” anlamına gelir. (Kaya 2007: 261).

Kargış ise günümüzde beddua kelimesi ile karşılanır ve “çaresiz olan acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış söz” anlamındadır. (Kaya 2007: 146).

Alkış (hayır dua) ya da *kargış* (beddua, ilenç) kişilerin iyilik ya da kötülüklerinin otorite sayılan güçlerden talep edilen ve dilek bildiren kalıplaşmış olan sözlerdir ve bunları birilerini övmek ya da sövmek istediğimizde kullanırız. Bu kalıp sözler, aynı zamanda halkın/kişinin kimin ya da neyin iyi ya da kötü olduğuna dair değer yargılarını, duygu ve düşüncelerini iletme aracıdır. Hazreti Ali Cenkleri içerisinde belirli bir ritim ve ses uyumlarına başvurularak dile getirilen alkış ve kargışlarda amaç söylenenin akılda kalıcılığını sağlamak ve anlatılan olayların etki alanını geniş tutmaktır.

“İlahi! Ben bu yiğidi saña ismarladım. *Yavuz gözden, yavuz dilden sen sakla.*” didi.” (s. 189)

Yukarıdaki alkışta, “*dilek anlatımını*” oluşturan iki bölüme rastlamak mümkündür. Bunlardan biricisi *seslenme bölümüdür*, diğeri de *temel alkış bölümüdür*. Seslenme bölümünde sadece “*İlahi*” hitabını, temel alkış bölümünde ise “*sen sakla*” kelimelerini görmek mümkündür.

“*Ey eli kesilesi!* Çek elin yoksa şimdi seni helak iderim.” (s. 18)

Yukarıdaki kargışta da “*dilek anlatımını*”⁶ oluşturan iki bölüme rastlamak mümkündür. Bunlardan biricisi *seslenme bölümüdür*, diğeri de *temel kargış bölümüdür*. Seslenme bölümünde sadece “*Ey*” hitabını, temel kargış bölümünde ise “*eli kesilesi*” kelimelerini görmek mümkündür.

⁶ Dilek anlatımlarının yedi maddeden oluşan kompozisyon yapısı hakkında geniş bilgi için (Akalin 1990: 56) bk.

Çalışmamıza kaynaklık eden Hazreti Ali Cenklere'nde alkışlar ve kargışlar iç içedir. Bu sebeple olsa gerek duanın içinde bedduayı görmek mümkündür.

“Pehlevanların erliğine, Hakk Te'ala'nın birliğine, müşriklerin körliğine, Resûl-ullah'ın dostluğuna ve dostların şadlığına 'aşk-ıla Muhammed'e salâvat” (s. 232-233)

2.1.21. Söz Kalıpları (Formeller)

Yeryüzündeki bütün kültürler için geçerli olan şey, sözlü tarzda şekillenen “düşünce” geliştikçe, “hazır deyişler”in ince bir ustalıkla kullanılması gerçeğidir (Ong 1995: 50). Hazır deyişler ve kalıplar, edebiyatımızda “formel” ve “söz kalıpları” olarak anılmaktadır. Formeller, tahkiyeli bir eserin anlatımı esnasında aynı görevlerle ve hemen hemen aynı şekilde tekrarlanmış olan kalıp ifadelerdir. Özellikle sözlü kültür ortamında yaşayan ve şekillenen edebî ürünlerde sıkça karşılaştığımız formeller, Türk destan ve halk hikâyesi anlatma geleneğinin de vazgeçilmez bir parçası niteliğindedir ve bir eserin kolayca ezberlenmesini, akılda kalıcılığını, hatırlanabilir olmasını sağlarlar.

Üzerinde inceleme yaptığımız Hazreti Ali Cenklere'nde geçen formelleri⁷, beş ana grupta toplayabiliriz:

2.1.21.1. Giriş Formelleri

Cenk anlatılarının başında kullanılan klişe sözlerdir. Asıl metne geçmeden önce söylenirler.

Hayber Kalesi Cengi'ndeki giriş formeli “Besmele” ile başlar ve şöyle devam eder:

“Bismillahirrahmanirrahim

Raviyan-ı ahbar ve nakilani asar şöyle rivayet iderler ki Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekmelü't tehiyyat, Efendimiz Hazretleri bir gün irta namazın kılup mübarek

⁷ Formeller hakkında geniş bilgi için (Başgöz 1975: 47-59), (Kaya 2007: 334-337) bk.

arkasın mihraba virüp oturdı ve cümle ashab -Rıdvan'allahi Te'ala aleyhim ecma'in-katında oturlardı. Meğer ol güneş yüzli ve hak sözlü sultanın 'adet[ler]i bu idi ki sabah namazın kıldıkdan sonra bir mikdar ashaba nasihat iderdi.” (s. 2)

Kan Kalesi Cengi'nde ise giriş formeline rastlanmaz. Kahramanlar dinleyiciye/okuyucuya kısaca tanıtılır ve hemen olay anlatıcı/musannif tarafından hikâye edilmeye başlanır.

Berber Kalesi Cengi'nde ise giriş formelini bulmak mümkündür. Bu kısımdaki formel, Hayber Kalesi Cengi'ndeki başlangıç formeliyle neredeyse tıpa tıp aynı şekilde oluşturulmuştur. Bu formeldeki yegâne farklılık Berber Kalesi Cengi'nin giriş kısmında Hz. Peygamber'e atfedilen sıfatların diğer cenge göre daha fazla olması hususudur.

“Raviyan-ı ahbar ve nakılan-ı asar şöyle rivayet iderler ki ol Server-i ka'inat ve [ber] mefhar-ı mevcûdat ve hulasa-i din, seyyid-i kevineyn, Muhammed Mustafa Ahmed-i Muhtar ve Mihter-i 'âlem ve Bihter-i evlad-ı âdem ve tetimme-i devr-i zaman ve hoca-i kün fekan Allahu Te'ala 'aleyhi ve selem, birgün irtte namazın kılup Mescid-i 'Azamda, mübarek arkasını mihraba virüp oturdı ve ashaba nasihat iderdi. Ashab anıñ şeker sözine kulak urup diñlerlerdi. Na-gah mescid kapusına bir güzel yiğit geldi.” (s. 110)

Muhammed Hanife ve lanetlenmiş Gazanfer kâfir arasındaki mücadelenin anlatıldığı cenkte de Hz. Peygamber'e övgülerin bulunduğu giriş formelini görmek mümkündür.

“Ol server-i ka'inat ve mefhar-ı mevcudat ya'ni sultan-ı 'urefa müzekki, mu'alli, müctebi Muhammed Mustafa sallallahu Te'ala 'aleyhi ve sellem birgün irtte namazın kılup mübarek arkasın mihraba virüp ashaba nasihat iderdi. Ashab anıñ şeker sözine kulak virüp muntazır idi. Na-gah bir kimse gelüp eyitdi.” (s. 144)

Hz. Ali'nin Mağrip diyarına giderek oradaki ejderhaları öldürüşünün anlatıldığı cenkte ise şu şekilde bir giriş formeli kullanılır:

“Hüdavendan-ı ahbar nakılan-ı ruzigar ve raviyan-ı asar şöyle rivayet iderler ki bir gün ol Seyyid-i 'âlem ve mefhar-ı evlad-ı âdem ve ol mah-ı ruy ve'd-duha ve ol siyah-ı muy-i ve'l-leyl-i iza seca ve ol nuş-ı şirin-i 'abese ve tevella ve ol hoca-i

emrud-ı ferda ya'ni Muhammed Mustafa -sallallahu Te'ala 'aleyhi vessellem hazretleri birgün mescidde subh namazın kılup, ashabına nasihat iderdi. Na-gâh mescid kapusunda bir galaba peyda oldı. Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:" (s. 165)

Muhammed Hanife'nin gazasının anlatıldığı altıncı cenkte, diğer cenklerde karşımıza çıkan giriş formellerinden farklı olarak anlatıcı/musannif tarafından önce hikâye edilecek konu hakkında kısa bir bilgi verilir ve sonra oldukça kısa formel nitelikli şu şekilde bir giriş yapılır:

"Bu gaza, ol gazadır ki İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve İmam-ı Muhammed Hanife -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- bu üç biraderler, üç yola düşüp, her birisi bir yolu ihtiyar idüp, her biri bir yolda ne vakı'a oldı ise ve itdikleri gazadır ki beyan olunur.

Hüdavendan-ı ahbar ve nakılan-ı asar, şöyle rivayet iderler ki çün Muhammed Hanife, on beş yaşına girdi." (s. 188)

İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin gazasında cenk anlatısının girişinde anlatıcı/musannif geriye dönüş yaparak Muhammed Hanife gazasında üç kardeşin seçtiği yolları hatırlatır bir özetten sonra olayın anlatımına geçer. Bu iki cenkte diğer cenklerde olduğu gibi klasik bir giriş bulunmaz. Fakat burada da giriş formeli nitelikli sözleri görmek mümkündür.

"Ol nur-i dide-gan-ı Mustafa ve ol sürur-i sine-i Murtaza, anası Fatımatü'z-Zehra ve ol İmamzade-i müzekki -radiyallahu 'anha- çün Muhammed Hanife, kıssasında dimişdik ki üç yoluy birisini İmam-ı Hasan, ihtiyar eyledi. Ol sağ yol idi ve orta yolu; İmam-ı Hüseyin, ihtiyar eyledi ve sol yolu Muhammed Hanife ihtiyar eyledi. Her biri bir yola gitdiler. Muhammed Hanife, "Katran ve İmlak Cengi'ni" eyledi. 'Akıbet selamet ve şaduman gaza ile ve maksud-ıla yine Medine'ye geldi; amma biz geldik İmam-ı Hasan kıssasına." (s. 215)

"Hüdavendan-ı ahbar şöyle rivayet ider ki evvel ki kazziyyede şöyle dimişdik ki Muhammed Hanife -radiyallahu 'anh- sol yolu ihtiyar eyledi ve İmam-ı Hüseyin - radiyallahu 'anh- sağ yolu gitdi. Yolların herbirinde nice gazalar eylediklerini fi'l-cümle hikayet eyledik. Şimdi İmam-ı Hüseyin -Radyallahu 'anh- orta yola gitdi. Anı

beyan idelim, inşa'allah-u Te'ala. Ravi şöyle rivayet ider ki İmam-ı Hüseyin, ol gün ahşama” (s. 226)

Hz. Ali Cenklere içerisinde en son anlatı olan ve birçok yerde “*Deve hikâyesi*” olarak anılan *Mucizatü'l Nebi* anlatısında ise klişe giriş farklı bir nitelik taşır. Bu anlatıda giriş kısmında anlatıyı rivayet eden kişi hakkında kısa bir bilgi verilir ve hemen ardından olay şu şekilde anlatılmaya başlanır.

“Ebû'l-Hasan el-Bekri bin Muhammed bin İshak ve İbn-i Hüşşam Rahmihümullahu Te'ala şöyle rivayet iderler ki[m]: Ya'ni Habib-i Ekrem sallallahu 'aleyhi ve'ssellem hazretlerinin peygamberliği zahir olup, mu'cizati berekatı yedi iklimi irişüp çünkü [Muçdinki] San'an vilayetine irişdi. San'an on şakika 'Arablara uymuş idi ve dört yana el uzadup, çok vilayete hükm iderdi. Günlerde(n) birgün” (s. 233)

Özet olarak söylemek gerekirse eserin genelinde hikâyeye edilen hemen hemen tüm anlatılarda giriş formelleri kullanılmıştır ve hemen hepsinde benzer şekiller yinelenmiştir. Sözcükler değişiklik gösterse bile şekil bakımından büyük benzerlikler vardır.

Hz Ali Cenklere içinde geçen “*Hayber Kalesi Cengi, Berber Kalesi Cengi, Mağrip Diyarı Cengi, Muhammed Hanife Gazası*” giriş formellerindeki sözlerden yola çıkarak bu anlatıların, adı bilinmeyen ya da okuyucuya/dinleyiciye söylenmeyen raviler tarafından rivayet edilmiş olduğunu öğrenmek mümkündür. Dolayısıyla bu cenklere anlatıcı, ravinin rivayet ettiği anlatıyı dinleyiciye aktaran kişi konumundadır.

Kan Kalesi Cengi'nde ve olay örgüsünün başlaması itibari ile birbiriyle bağlantılı olan; ancak Muhammed Hanife, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin Gazaları adıyla ve şekil olarak birbirinden ayrılmış bulunan üç farklı cenkte -giriş formelinde herhangi bir bilgi verilmemiş olması sebebiyle- anlatıcı, dinleyicilere olayı doğrudan doğruya nakleden ve rivayet eden olmadan aktaran kişi konumundadır.

Muhammed Hanife, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin Cenklere'nde yer alan formellerde ise dikkat çeken bir diğer unsur ise anlatıcının anlatılar arasında bağ

kurmak için ya cengin konusunu önceden söylemeyi tercih etmesi ya da anlatılan olayları kısaca özetleyerek anlatıya geçmeyi tercih etmesi hususudur.

Hz. Ali Cenklere'ndeki tüm giriş formellerinde Hz. Peygamber'i sıfatlarıyla beraber saygıyla ve muhabbetle anma ve bu dinsel içerikli klişe girişten hemen sonra hikâye edilecek konu anlatılmaya başlanır. Ana kahramanın Hz. Muhammed olmamasına rağmen onun cenklere girişinde anılmış olması eserin yazılış amacıyla yakından ilgilidir ve geleneğin yansıması ile alakalıdır.

Giriş formellerinde müzikalitenin son derece yüksek olması, seci ve aliterasyonun bulunması, kelimelerin özenle seçildiğinin göstergesi, bilinçli kullanımın işaretçisidir.

2.1.21.2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

“Bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlayan formellerdir. Bu formeller, anlatıcıyı dinleyici üzerinde daha etkili kılar” ve dinleyicinin dikkatini çekerek heyecanın sürekli canlı kalmasına sebep olur (Kaya 2007:335). Cenkler içinde kullanılan bağlayış (geçiş) formellerini kullanılış amacına ve yerine göre ikiye ayırmak mümkündür:

Olayı, mekânı veya kahramanı değiştirmek için kullanılan formeller

“Amma raviyanı ahbar şöyle rivayet iderler ki” (s. 4)

“Ali’yi temaşa itmeğe çıkdı ve n’eyder hele görelüm n’eyler?” (s. 10)

“Bunlar bu sözde iken” (s. 21)

“Hele bir göreyim, hikâyet neye varır deyüp biraz sabreyledi.” (s. 23)

“Bizim hikâyemiz, Halid bin Velid’e geldi. Çünkü Halid, Medine’den taşra çıkup şol eser yel gibi” (s. 43)

“Amma kıssamız İmam-ı 'Ali'ye geldi.” (s. 46)

“Ravi[ler] öyle rivayet ider ki çünkü İmam-ı 'Ali, Medine’den taşra çıkup” (s. 46)

“*İmam-ı 'Ali, Bab-ı 'azim'de yiyüp içüp zevk ü safa itmekde olsun. Bizim hikâyetimiz Halid bin Velid'e geldi. Çünkü Halid, çobandan ayrıldı.*” (s. 71)

“*Halid, biraz sakin olup ikisi dahi du'aya meşgul oldılar. Bunlar gice-gündüz yolları beklemekte olsunlar. Raviler rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Bab-ı 'azim yanında çadır altında oturup dürlü dürlü endişeler kılur idi.*” (s. 75)

“*İmdi, İmam-ı 'Ali, bunda kâfirleri kırmakda olsun. Raviler öyle rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Tamruc kâfiri çaldığı vakit pek bir na're urmuş idi. Ol na're Halid Bin Velid'in ve Ebû'l Muhsin'in ve Tarık Zengi'nin kulağına değdi. Çünkü bunlar bu na'reyi işitdiler. Halid Bin Velid zarı zarı ağladı.*” (s. 94)

“*İrtesi gün Medine'ye revan oldılar. Giderken İmam-ı 'Ali, yolde ne gördü ise yine cümlesini gördü.*” (s. 105)

“*Biz geldik Sahire Katna'ya. Mel'un Zümür Ateş-perest*” (s. 118)

“*İmam-ı 'Ali, bunda. Biz geldik 'Amr Ma'di-i Kerb'e.*” (s. 121)

“*İşte bunlar, bunda karar itmekde, biz geldik Zümür Ateş-perest, hikâyetine.*” (s. 124)

“*Bu yañda Hazret-i 'Ali, dört yaña nazar itdi. Makabir-i şühedayı gördü.*” (s. 124)

“*Bunlar gelmekte. Biz gelelim Emir-zade hikâyetine.*” (s. 158)

“*Biz bunda şehzade[yi] ma'şukı yanında koyalım. Bu yaña küffar-ı leşkerine gelelim.*” (s. 159)

“*Ravi rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Düldül'e bindi, gitmekde. Biz gelelim Muhammed Hanife, yarelerinden kan çok akmağla takatı kalmayup bir yere düşdi; amma kılıcı elinden gidermedi.*” (s. 162)

“*Ol Hazret-i 'Ali'yi çadıra koyalım. Medine hikâyetine gelelim.*” (s. 162-163)

“*Velâkin Hazret-i 'Ali bunda, biz geldik Şah-ı Şems-i Mağribi hikâyetine. İslam leşkerini, İmam-ı 'Ali bunda koyup gitmişdi. Bunlarıñ kıssasın söyleyim.*” (s. 179)

“*Biz geldik, İmam-ı 'Ali hikâyetine ki içinde divlerle cenk ider.*” (s. 180)

“*Amma ba'de geldik sol yolu ihtiyar iden Muhammed Hanife çıkup gitdi.*” (s. 192)

“*Biz geldik, İmlak hikâyetine.*” (s. 207)

“*İşte İmlak, bu derdiñ içinde. Biz geldik Cumhur hikâyetine*” (s. 207)

“*Pes her 'Arab beyleri kimi at*” (s. 209)

“*amma biz geldik İmam-ı Hasan kıssasına. Çün İmam-ı Hasan -radiyallahu 'anh- sağ yola gitdi.*” (s. 215)

“*Pes 'Abdullah at depüp*” (s. 224)

Uzun zamanı-mesafeyi kısaltmak ve anlatıyı özetleyerek tekrara düşmemek için kullanılan formeller

Cenk anlatıcısı, eserinde uzun zamanı ve mesafeyi kısaltarak anlatı içinde okuyucuyu sıkacak ayrıntıları tekrara kaçmamak için aşağıdaki cümleler gibi formelleri kullanarak anlatıyı özetler.

“*İmam-ı 'Ali, Hazret-i Resûl'den ayrılalı ne vaki' olduysa bi'l-cümle haber viridi.*” (s. 35)

“*İmam-ı 'Ali dahi başladı [ta] evvelinden ahirine varınca hikâyet eyledi.*” (s. 62)

“*Ne kıssayı dıraz eyleyelim. Rivayet haber eyle. Rivayet olunur ki*” (s. 65)

“*Ne kıssayı dıraz idelim. Ey yaran-ı safa!*” (s. 82)

“*Ey yaran-ı safa! Kıssayı dıraz itmeyelim.*” (s. 99)

“*Üç gün üç gice ol kadar cenk oldu ki kıyasın Allahu Te'ala bilür.*” (s. 100)

“*Giderken İmam-ı 'Ali, yolde ne gördü ise yine cümlesini gördü.*” (s. 105)

“*N'eyleyüp n'itdiğın bir bir hikâye eyledi ve dahi*” (s. 110)

“*Çün Muhammed Hanife, dört yaşına girdi. Gayet 'akil oldu. Ba'dehu mu'allime virdiler. On iki yaşına dek 'ilmi kemal-i mertebe, derece-i nihayete irişdi ve edeb hâsıl eyledi ve dahi silahşörlüğü gereği gibi tahsil eyledi.*” (s. 146)

“Resûl-ullah, Mağrib’de olan *kıssayı su’al eyledi. Hazret-i 'Ali, bir bir beyan eyledi.*” (s. 187)

2.1.21.3. Aynı Olayın Tekrarında Kullanılan Formeller

Anlatı içinde karşımıza çıkan aynı olayın tekrarı durumunda kullanılan formellerdir. Kullanım şekline göre iki grupta toplanabilir:

Diyalog şeklinde olan ve aynı konuşmaları ihtiva eden formeller

Hz. Ali Cenklere’nde hem anlatımdaki monotonluğu veya tek düzeliği kırmak hem de anlatılan olayları daha kısa yoldan ifade etmek ve kahramanın kendisini tanıtmaları için sık sık karşılıklı diyaloglara yer verildiği görülür. Bu diyalogların da birçoğunun hep aynı şekilde formel niteliğinde dizayn edildiğini şu cümleler içinde görmek mümkündür.

“ ‘*Beni bilür misiy?*’ dedi. Sürdi 'Utarid'in üzerine. 'Utarid eyder: "*Yok bilmezem.*" Hazret-i 'Ali eyitdi: "*Eğer bilmediyse bil agâh ol ki Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan, Sahib-i Zülfikar-ı 'Ali benem ki 'âlemde söylenür, işidirsiy.*" dedi. 'Utarid eyitdi: "*Na'am işidirem.*" 'Ali eyitdi.” (s. 34)

Tarif ve tasvir nitelikli, olayın vuku buluşunu anlatan formeller

Bu tür formeller genellikle bir eşyanın, bir mekânın, bir olayın yahut da bir kişinin tarifi ve tasviri esnasında karşımıza çıkarlar. Eser içinde bu formeller sayesinde tarif ve tasvir yapılmaz ayrıntılara inilmez, her türlü ayrıntı okuyucunun/dinleyicinin muhayyilesine bırakılır.

“Alkama yerinden kalkup *bir cenk olmuşdur ki dimek olmaz.*” (s. 31)

“Gördiler, ulu kal'adır *ki diller ile şerh olmaz* ve bir ulu ırmak akar. Kal'aya yakın geldiler.” (s. 58)

“Ola rakk üstadlar öyle yapmışlar ki bad-ı saba her ne kadar eserse anlar dahi bad-ı sabaya karşı yönlerin dönüp dürlü dil ile her biri öterler ki *vasfa kabil değildir.*” (s. 76)

“İmam-ı 'Ali, gördi ki bağlar ve bağçeler ve köşkler ve saraylar ve sular revan olmuş akar. Güller açılmış, bülbüller öter. Dahı bölük bölük çadırlar içinde huri kızları oturular. Her biri dürlü *dil ile ta'birli kabil değil*. Yeyüp, içüp zevk-u safa iderler. Ol bahçelerde enva' dürlü meyveler vardır ki *ta'biri mümkün değildir*.” (s. 79)

“Ol yerde bir latif mahal var idi *ki dil ile ta'bir olunmaz* ve dahi bir mertebe hub-rûlardı ki *ta'biri kabil değildir*.” (s. 83)

“Sumat çekdiler kim ni'metler *dil ile ta'bir olmaz*.” (s. 86)

“Ol kadar ni'metler geldi *kim dil ile şerh olunmaya*.” (s. 86)

“Hasret ve bir firak itdiler *ki vasfa sığmaz*. Kanber ve Malik-i Ejder ve gözci ve şehzadeler, şöyle hasret ve firak yaşını dökdiler *ki şerh olmaz*.” (s. 176)

2.1.21.4. Bitiş Formelleri

Hz. Ali Cenklere'nin sonunda yer alan formellerdir.

Hayber Kalesi Cengi'nde, “Şah-ı Merdan'ın elin öpdiler ve Hazret-i 'Ali, boyunların öpdü ve koçtı. *Hasret, vuslatına kavuşdı ve muradlar hâsıl oldu. Bir zaman 'âlem münevver oldu. İlahi 'alimü's-sırrı ve'l-hafiyyatıñ! Cem'i maksudları tamam eyle! Ya kadiye'l- hacat, cümle hacetleri reva eyleye! Âmin ya Mu'in. Bi-hürmeti seyyidi'l-mürselin*.” (s. 37)

Kan Kalesi Cengi'nde, “*Bu hikâye bunda tamam oldu. Allahu Te'ala, bizleri dahi iki cihan serveri Muhammed Mustafa Sallallahu Te'ala 'aleyhi vesellem efendimiziñ ve İmam-ı 'Ali efendimiziñ şefa'atlerinden mahrum eylemeye. Âmin!*” (s. 110)

Berber Kalesi Cengi'nde, “*İlahi kadir-i Perverdigar hakkı-çün bu Şems-i Haki-yi, Habib'ini Muhammed Mustafa'nın 'aşkına ve cihar-ı yar-ı güzün ve cümle ehl-i beyt hürmetine rahmetinden [bi] nasib eyle[me]ye. Âmin. Ya Rabbe'l 'Âlemin*.” (s. 144)

Muhammed Hanife ve lanetli Gazanfer kâfir cenginde, “*Hasret-i vuslata yetişdi ve muradı hâsıl oldu ve kıssa dahi tamam oldu. Hakk Te'ala cümlemizi şefa'atlerine mazhar eyleye. Âmin, ya mu'in.*” (s. 165)

Hız. Ali'nin Mağrip diyarını fethettiği ve oradaki ejderhaları öldürdüğü cenkte, “cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar. *Kıssa dahi bunda tamam oldu.*” (s. 188)

Muhammed Hanife Gazavatı'nda, “*İşte bu kıssa burada tamam oldu. İmam-ı Hasan kıssası kaldı. İnşa'allah atıye de beyan ideriz. İlahi, bu kazıyyeyi okıyanı, dinleyanı, yazanı rahmetiyle yarlıgakıl, ya Gani!*” (s. 215)

İmam-ı Hasan Cengi'nde, “*İşte İmam-ı Hasan kıssası tamam oldu. Bundan sonra İmam-ı Hüseyin'i beyan idelim.*” (s. 226)

İmam-ı Hüseyin Cengi'nde, “*Bu kazıyye burada tamam oldu. Pehlevanların erliğine, Hakk Te'ala'nın birliğine, müşriklerin körliğine, Resûl-ullah'ın dostlığına ve dostların şadlığına 'aşk-ıla Muhammed'e salâvat: Allahümme salli 'ala Muhammedin ve 'ala âli Muhammed ve sahbihi, ecma'in. Âmin ya mu'in.*” (s. 232-233)

Mucizatü'l Nebi'de, “*Vallahu 'alemü bi's-sevab ve ileyhi el-merci'u ve'l-ma'ab.*” (s. 240)

Cümleleriyle karşımıza çıkan kısımlar, bitiş formeli niteliği ve şekli taşımaktadır.

Dua ile başlayan cenkname yine duayla biter. Dua sadece Hz. Peygamber'e, cihar-ı yar-ı güzine, ehl-i beyte ve cenkte adı geçen cesur pehlivanlara değildir. Dua, aynı zamanda Şems-i Haki ve “*hikâyeyi okuyan, yazan, dinleyen ve dinlerken aşk ile salâvat getiren*” kişileri de kapsamaktadır. Bitiş formeli kısmında bu kişiler için anlatıcı/musannif tarafından Allah'ın zatından günahlara af, merhamet, peygamberden şefaet ve dostluk niyaz edilir.

Cenk anlatısı, anlatıcı/musannif tarafından bitiş formelinde “*kıssa, kaziye, hikâye*” olarak farklı isimlerle adlandırılrsa da hepsi “*tamam oldu*” cümlesi ile son bulur.

Giriş formelleri bölümünde de belirttiğimiz ve birbirleriyle bağlantılı özellik taşıyan Muhammed Hanife, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin gazaları bitiş formellerinde de anlatıcı/musannif tarafından sözlü geleneğe uygun nitelikte şu şekilde cümlelerle;

Muhammed Hanife Cengi’nde, “*İşte bu kıssa burada tamam oldu. İmam-ı Hasan kıssası kaldı. İnşa'allah atıye de beyan ideriz. İlahi, bu kazıyyeyi okıyanı, dinleyanı, yazanı rahmetiyle yarlıgakıl, ya Gani!*” (s. 215)

İmam-ı Hasan Cengi’nde, “*İşte İmam-ı Hasan kıssası tamam oldu. Bundan sonra İmam-ı Hüseyin'i beyan idelim.*” (s. 226) ilişkilendirilirler.

Bu cümlelerden yola çıkarak çerçeve mantığı ile birbirine bağlı olan anlatılar için bitiş formelinin üstlenmiş olduğu bir görevden daha bahsetmek mümkündür. Zira bitiş formeli sayesinde anlatıcı, dinleyiciye/okuyucuya bir sonraki bölümde (gün ya da toplantıda) anlatılacak anlatının konusunu söyleyerek onları hem güdüler hem de merak unsurunu tekrar canlandırarak anlatının etkisinin optimum seviyeye ulaşmasını sağlar.

2.1.21.5. Çeşitli Formel Unsurlar

Hız. Ali Cenklere içinde renk, sayı, yer, zaman gibi çeşitli formel unsurlar da karşımıza çıkmaktadır.

“İçinden *beş* deve yüki malı aldılar.” (s. 105)

“Tamam *yüz yigirmi* dürlü hüner öğrendi.” (s. 146)

2.1.22. Ara Sözcükler

Ara sözcük, bir cümlenin kuruluşunda açıklayıcı olarak kullanılan, kaldırıldığı zaman cümlenin anlamını bozmayan ve genellikle iki virgül ya da iki çizgi arasına konulan kısım olarak tanımlanmak mümkündür.

Tahkiyeli eserlerde sıklıkla karşımıza çıkan ara sözcükler, “*ana konudan ayrılma, merkezi temadan uzaklaşma*” olarak görülmüş olsa da bu düşünce günümüzde artık

eskisi kadar kabul görmemektedir. Tam aksine ara sözler, üstlenmiş olduğu görevler bakımından halk bilimi içinde vazgeçilemez nitelik taşımaktadır.

Hz. Ali Cenklere içinde ara sözlerin kullanıldığı yere ve kullanılma amacına göre ikiye ayırmak mümkündür:

2.1.22.1. Açıklayıcı ve Öğretici Arasözler

Hz. Ali Cenklere içinde anlatıcı bu tip ara sözleri kullanarak anlatıda geçen herhangi bir kelimeyi, cümleyi ve ifadeyi açıklar. Aynı zamanda eser içinde geçen herhangi bir ismin ne amaçla kullanıldığını, kahramana niçin böyle bir ad verildiğini belirtmek için de ara sözlere başvurur. Kısacası anlatıcı, dinleyici tarafından manasının bilinmediğini düşündüğü her çeşit kelimeyi, tarihî-coğrafi bilgiyi, dinî inanışları ve anlaşılması zor konuları ya da açıklama gereği duyduğu her türlü mevzuu ara söz vasıtasıyla açıklayarak durumu dinleyici için açıklığa kavuşturur.

“Cebra'il Rabbü'l-âlemin dergâhına 'uruç eyledi, *ya'ni esna'-i kelimada eyder:*” (s. 2)

“Bağa 'Ukkab'ı getir.” deyü emreyledi. *Resûl-i Ekrem'in 'Ukkab namında bir mübarek atı var idi. Gayet yüğrek ve kademlü ve kuvvetlü idi. Selman, atı getürdi.*” (s. 5) Hayber Kalesi Cengi'nde Hz. Muhammed'in atı Ukkab, okuyucuya ara söz vasıtası ile tanıtılmış olur.

“ ‘La feta illa 'Ali, La seyfe illa Zülfikar!’ *Ya'ni yiğit yokdur 'âlemde illa 'Ali ve 'âlemde kılıç yokdur illa Zülfikar.*” (s. 13) Bu kısımda da ara sözle anlatıcı Arapça söylediği cümleyi Türkçeye çevirir.

“Ba'dehu hacibler geldiler. Andan çıkup gitdiler. *Bunda cennet, cehennemi Şeddad İbn-i 'Add yaptırmışdır, dirler.* İmam-ı 'Ali, hacibler ile gitmekte olup bir mu'azzam altun bir kapuya vardılar.” Anlatıcı, Kan Kalesi'nde bulunan cennet ve cehennem makamlarını Şeddad İbn-i Add'ın yaptırmış olduğu hakkında bilgi verir.

“ve 'Abdülkerim dahi İmam-ı 'Ali'niñ katına geldi ve *ol Müsliman olan vezir ki Hazret-i 'Ali'niñ çağırmağa gelmişdi.* Ol dahi geldi ve 'Amr-ı Ümmiye dahi geldi.”

(s. 141) Cenk anlatıcısı Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Abdülkerim'i bu şekilde bize tanıtmaktadır.

“ ‘Muhammed Hanife’ deyü ad virdi. *Anıy için Muhammed Hanife dirler.*” (s. 146) Eser içinde karşılaştığımız bu ara sözde ise Muhammed Hanife'ye niçin Muhammed Hanife denildiği açıklığa kavuşturulur.

“Muhteşem'e uğradı. *Cemile hatunıy babasıdır.* Bu dahi çadıra gelürdi.” (s. 157) Muhammed Hanife Cengi'nde, Gazanfer kâfirin babası Tavyil'in kardeşinin yanına gittiğinde cenk anlatıcısı Muhteşem'i okuyucuya bu şekilde tanıtmaktadır.

“Bir yere irişdiler ki ol Sehba'nın memleketidir. [Meğer] *Mağrib vilayetinde bir yer var imiş. Ol yerde bir kal'a var imiş. Adına, Kal'a-ı Ahenruba dirlerdi. Sehba'nın bir kızı var imiş. Aña Mahire, dirler imiş. Bu, Kal'a-ı Ahenruba'nın tahtı imiş ve bu kal'aya Emirü'l- Mü'miniy Hamza -radiyallahu 'anh- varmış. Murad eylemiş ki cenk idiüp bu kal'ayı ala. Lakin görmüş ki bir kal'adır ki kulesi 'ayyuka çıkmış ve burc, barısı fi'l-cümle poladdan ve kendiyesi bir kayadır ki vasfı kabil değil ve içinde mıknaıs taşı var imiş. Her ne kadar mağrib memleketinde temür var ise kal'aya getürmüş. Mıknaıs cezbe ider alurmuş. İmdi. ‘Ya İmam-ı Hüseyin! Gel sen Kal'a-ı Ahen'i temaşa itdireyim. Yine andan kubbeye iletayim.’ didi.” (s. 229-230)*

“Ebû'l-Hasan el-Bekri bin Muhammed bin İshak ve İbn-i Hüşşam Rahmihümullahu Te'ala şöyle rivayet iderler ki[m]: *Ya'ni Habib-i Ekrem sallallahu 'aleyhi ve'ssellem*” (s. 233)

Hız. Ali Cenklere içinde ara söz niteliği taşıyan ilginç bir cümle ile de karşılaşmak mümkündür. Olay anlatılırken anlatıcı, ara söz mahiyeti taşıyacak şekilde bir cümle kurar ve “*gösterme tekniği*”ni kullanır. Eserde bu tekniğin var olması halk bilimi ve halk edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Zira bu teknik bize, eserin sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarılmış olduğunu ispatlamaktadır. Çünkü cenk anlatıcısı ve dinleyicisi arasındaki geleneksel bir yol ile iletişim kurar.

“Ser-gerdan olup ol suyun kenarında bir büyük eğmeç kalmış idi. *Sunun gibi 'azim kemikdir ki* İmam-ı 'Ali, ol kemiği gördi, ta'accübe vardı.” (s. 64)

“Bu ejderhanın karargâhı olan kuyu yanında bir pınar vardır. Şunun gibi pınardır ki bu mağrib memleketi” (s. 166)

2.1.22.2. Kanaat, Yorum ve Tenkit İçeren Arasözler

Kanaat, yorum ve tenkit içeren “*ara sözler, anlatıcının dünya görüşünü, şahsî felsefesini, protesto ve eleştirisini ifade eder. Anlatmada geçen herhangi bir olaya karşı anlatıcının olumlu veya olumsuz yaklaşımı, geçmişteki olaylarla günümüzdeki mevcut hayat tarzı arasındaki bağlantı, karşılaştırma, dilek ve temenniler bu tip ara sözlerle ifade edilir*” (Ekici 1998: 25-34).

Kahramanlık konularının ve dinsel unsurların yoğun olarak dile getirildiği “*Hız Ali Cenklere*”nde, eleştiri ve protesto nitelikli ara sözlere hiç rastlanmamıştır. Eserin dinî, niteliği bu hususun bu doğrultuda oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Fakat anlatıcının olay örgüsü içinde şahsî kanaatlerini ve olaylar hakkındaki yorumlarını tespit etmek mümkündür.

“bu heybeti gördü -Allah u Ekber- şükreyledi.” (s. 50)

“Çün İmam-ı 'Ali, bu emanetleri ısmarladı -Allah u Ekber- Ebu'l-Muhsin ol kadar kadar ağladı kim gözlerinden kan geldi.” (s. 57)

“Her calmada yüz kırk kâfir helak iderdi, -Allah-u Ekber- bir 'azim cenk oldu ki gövdeler taş gibi oldu.” (s. 99)

“Tiz İmam, la'iniñ başını kesdi ve dahi bir na're urdı ki -Allah-u Ekber- cümle kâfir uykudan beñilleyüp birbirine girişdiler.” (s. 10)

“*Allahu Ekber*” şeklindeki ara söz, öğretici ve açıklayıcı bir nitelik taşımaktan ziyade sözlü geleneğin bir yansıması olarak dinleyici topluluğunu aşka ve galeyana getirici nitelik taşımaktadır. Anlatıcının anlatıma dâhil ettiği dini karakterli bu ara söz, eser içinde dikkat çekme amaçlı heyecan unsurudur.

“ 'Amr saray kapusından taşra revan oldu, ardına düşdiler. *Hiç uçan kuşa irilür mi?* Zümür mel'ûn, taht üzerinde tacsız rüsva oldu.” (s. 135)

Yukarıda geçen ara sözde ise hızla sarayın dışına çıkan ve adeta oradan kaçan Amr'a yetişilemeyeceğini ifade etmek için anlatıcı, “*Hiç uçan kuşa irilür mi?*” diyerek yapılan hareketi kendi cümleleriyle tamamlamıştır.

Bir başka bölümde ise anlatıcı adeta olay kahramanlarından biri ile bütünleşir ve şahsî duygularını şu cümleler ile dile getirir.

“*Kays biçare n’eylesiün evvel sözi geçmedi idi.*” (s. 183)

Cenk kitabının geneline bakıldığı zaman ise açıklayıcı ve öğretici arasözlere nazaran, kanaat, yorum ve tenkitler çok daha az oranda kullanıldığı görülür.

Sonuç olarak Metin Ekici'nin de (1998: 25-34) dediği gibi ara söz kullanımı bize “*nesir anlatmaların sadece eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için değil, aynı zamanda dinleyiciyi bilgilendirmek, onları eğitmek gibi bir fonksiyona da sahip olduklarını gösterir. Ara söz kullanımı bize halk anlatmalarının sadece metin aktarımıyla sınırlı kalmadığını, anlatımın gerçekleştiği çevre ve şartların anlatımla bütünleşerek sosyal bir durum, kültürel bir hadisenin gerçekleştiğini gösterir.*”

2.2. Hz. Ali Cenklere'nin Şekil Özellikleri

Hz. Ali Cenklere'ni oluşturan cenklere bazıları hem nazımdan hem de nesirden oluşmuştur. Duygu yoğunluğunun doruk noktaya çıktığı anlarda genellikle kahramanın ağzından söylenmiş olan ve eser içinde oldukça az yer kaplayan şiirleri şekil özellikleri bakımından inceleyip şiirler hakkında kısa ve genel bir değerlendirme yaptıktan sonra eserin nesir bölümlerinde yer alan özellikleri bu bölümde inceleyeceğiz.

2.2.1. Hz. Ali Cenklere'ndeki Manzum Kısımlar ve Özellikleri

Halk hikâyeleri içinde yer alan şiirleri inceleyen bazı araştırmacılar, şiirlerin bulunduğu kısımların olay örgüsü içine sonradan eklendiği ve bu bakımdan olayın devamını tek başlarına sağlayamayacakları hususunda hem fikirdirler. Yine onlara göre şiirler, “mensur hikâyede, hissiyat ve temayüllerin, cenk arzusu ve dar vaziyetlerin bildirildiği yere” eklenmekte ve “bir hissin veya bir heyecanın açığa

vurulması şeklinde” karşımıza çıkar (Spies 1941: 38). İncelememize kaynaklık eden bu metinde yer alan şiirler ister olay örgüsüne sonradan dâhil edilmiş olsun, isterse olayı tek başına ifade etmekten yoksun bir nitelik taşınsın; cenk kahramanının zaman zaman; ama özellikle kişisel duygularını dile getirdiği bölümlerde elem, çaresizlik, gariplik, üzüntü, ayrılık acısı vb yoğun duyguları ifade etmek amacıyla söylediği şiirlerdir.

Hz. Ali Cenklere içinde nesirden nazma geçişler esnasında karşımıza çıkan şiirler, -kanaatimizce- musanniften veya destanı söyleyen gerçek kişiden kalan kısımdır. Bu kısımlar, pek az ve genellikle kasıtlı olmayan değişikliklerle aktarıla aktarıla günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Günümüze kadar gelmeyi başaran ve orijinalliğini daha iyi muhafaza eden bu bölümler, eserin “*tasnif*” edildiği dönem hakkında bize daha gerçekçi bilgiler vermektedir.

İsmail Görkem’in (2000: 61) “Bir şiir metni ‘ahenk’, ‘estetik tefekkür’ ve ‘nazım şekli’ bakımlarından bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmelidir. Şiirde ahengi; armoni, ritm, asonans, vezin, alliterasyon, kafiye ve redif temsil eder. Estetik tefekkür ise; ferdî, millî, beşerî, toplumsal nitelikleri olan ‘hayal’, ‘duygu’ ve ‘fikir’ ile ‘dil’ sayesinde mevcut olacaktır.” cümlesiyle belirttiği doğrultuda cenkname içerisinde yer alan şiirleri inceleyeceğiz.

Eser içinde yer alan şiirlerin hepsinde divan edebiyatı ya da Arap edebiyatı etkisini görmek mümkündür. Bu kanıya varmamızın asıl sebebi ise şiirlerin içinde hem pek çok mazmun, Arapça ve Farsça kelimenin bulunması, hem de beyitler halinde ve aruz kalıpları ile yazılmış olmasıdır. Şiirlere hâkim olan bir takdi sisteminden bahsetmek pek mümkün değildir. Şiirlerin hemen hepsinde oldukça fazla aruz hatası bulunmaktadır. Bu hataların imale ve zihafarla düzeltilmesi nerdeyse imkânsız gibi görünmektedir. Müstensihin muhayyilesinde ve hafızasında yer alan şiirlerin doğrudan doğruya yazılmış olduğunu söylemek de mümkündür. Bazı şiirlerde kelime eklemesi bazılarında da kelime eksikliğinden söz etmek mümkündür.

Aruz vezni ve aruz kalıpları ile yazılmış olan şiirlerde ahenk, genellikle kafiye ve redif ile sağlanmaktadır. “a” ve “e” sesinin diğer seslere göre daha sık

kullanıldığını gözlemek mümkünse de şiirlerin genelini etkileyebilecek assonans bulunmamaktadır. Şiirdeki estetik tefekkür ise daha çok duygular ile açık ve anlaşılır sade Türkçe verilmiştir.

2.2.1.1. Birinci Şiirin Şekil İncelemesi

Eser içindeki ilk şiir metnin 4. sayfasında Hayber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar ve herhangi bir kahramanın ağzından aktarılmaz. Anlatıcı, birdenbire olay örgüsünü kesintiye uğratarak “*beyt*” dediği şiiri okur. Divan edebiyatında var olan mazmunlarının yoğun olarak kullanıldığı bu şiirde güneşin doğuşu tasvir edilmektedir.

Sadece üç beyitten oluşmuş olan bu şiir, teknik bakımdan oldukça zayıftır. Şiirin çok kısa olması ve konusunun bilinen konular içinde yer almaması sebebiyle mesnevî mi yoksa gazel mi olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Beyt olarak tanımlanan bu şiir, beyitler halinde aruz vezninin “*mefâ’îlün / mefâ’îlün / fe’ûlün*” kalıbı ile yazılmıştır. Şiirin kafiye ve redif düzeni ise şu şekildedir:

a..... <u>zama</u> na	“-a” eki ile redif,
a..... asu <u>ma</u> na	“-man” sesleriyle zengin kafiye yapılmış.
b..... sa <u>çıl</u> dı	“-dı, -di” eki ile redif,
b..... se <u>çil</u> di	“-çıl, -çil” sesiyle zengin kafiye yapılmış.
c..... ge <u>l</u> di	“-di, -dı” eki redif,
c..... ya <u>n</u> dı	“-l ve -n” sesleri ile çeyrek kafiye ⁸ yapılmış.

⁸ “Çeyrek kafiye” kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: (Kaya 2007: 394-396).

2.2.1.2. İkinci Şiirin Şekil İncelemesi

Cenk kitabında yine Hayber Kalesi Cengi içinde 30. sayfada karşımıza çıkan ikinci şiir örneği, ilkinen nispeten oldukça başarılı sayılabilir. Şiir, cenk kahramanlarından biri olan Kamber'in ağzından söylenir. Şiirde Hüşşam'a esir düşen, elleri ve ayakları bağlanarak bir çukura atılan ve geceyi çukurda geçirmek zorunda kalan Kanber'in çaresizliğinin ve garipliğinin dile getirilmesi söz konusudur.

İncelememize konu olan şiir, toplam beş beyitten meydana gelir ve ilk dördü, kahramanın ağzından söylenir. Son beyit ise cenk anlatıcısı tarafından eklenmiştir.

Konu bakımından Allah'a yalvarış niteliği taşıyan ve konusu itibariyle "münacat" olarak adlandırabileceğimiz bu şiirin nazım birimi beyittir. Şiir aruz vezniyle yazılmış ve "aa, bb, cc, dd, ee" şeklindeki kafiye düzeninde olması sebebiyle "mesnevî" nazım biçimi ile büyük benzerlikler göstermektedir. Şiirin sadece beş beyitten meydana gelmesi şiirin esere musannifin hafızasında kalmış şekli ile sonradan eklenmiş olduğu düşüncesini taşımamıza neden olmaktadır.

Aruz vezni ve yazılmış olan bu şiirin kalıbı "fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün"dür. Kafiye ve redif düzeni ise şu şekildedir:

a..... ezel

a..... Yezel "ezel" sesleriyle zengin (tunç) kafiye yapılmış.

b..... garib

b..... nasib "-ib" sesleriyle tam kafiye yapılmış.

c..... sana

c..... bana "-a" sesleriyle zengin kafiye yapılmış.

d..... meded

d..... Ebed “-ed” sesleriyle tam kafiye yapılmış.

e..... ağladı “-dı” eki ile redif,

e..... dağladı “-ağla” sesleriyle ise zengin (tunç) kafiye yapılmıştır.

2.2.1.3. Üçüncü Şiirin Şekil İncelemesi

Muhammed Hanife Cengi’nde ve sayfa 191’de karşımıza çıkan bu şiir, Muhammed Hanife’nin “*giden gelmez yoluna*” revan olma niyetiyle ağabeyleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile vedalaşırken söylediklerinin akabinde Hz. Hasan’ın ayrılık acısıyla dile getirdiği şiirdir.

İncelememize konu olan bu şiir, toplam dört beyitten meydana gelir ve tüm beyitler kahramanın ağzından söylenir.

Duygu yoğunluğunun oldukça yüksek olduğu bu şiirde, tam olarak şiir müzikalitesini ve ses uyumunu görmek mümkün değildir. Şiirde ahenk, zayıf nitelikli redif ve kafiye ile sağlanmaya çalışılır. Şiir içinde yer alan nida sanatı da ahengi ve şiirdeki müzikaliteyi artırır niteliktedir.

Kafiye şemasının “*ab, cd, ee, ff*” şeklinde olması, şiirin kafiye tekniği bakımından oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

Şiirdeki her beyiti kendi içinde değerlendirdiğimizde aşağıda gösterildiği gibi birbirinden farklı dört aruz kalıbını görmek mümkündür.

I. Beyit : “*fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün*”

II. Beyit : “*şah kalmadı*” kelimeleri eklendiğinde “*müfte’ilün / fâ’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün*” şeklindeyen,

“*şah kalmadı*” kelimeleri çıkarıldığında “*mef’ûlü / mefâ’ilün / mef’ûlü / fe’ûlün*” şeklini alır.

III. Beyit : “*mef’ûlü / .mefâ’ilün / fe’ûlün*”

IV. Beyit : “*mefâ’ilün / fe’ûlün / mefâ’ilün / fe’ûlün*”

Bu durumdan hareketle şiirdeki aruz hatalarının da imale ve zihafarla düzeltilecek gibi olmamasının da etkisiyle şiire hâkim olan bir takdî sisteminden ya da aruz kalıbından söz etmenin mümkün olmadığı sonucuna varabiliriz.

Bu şiirin kafiye ve redif düzeni ise şu şekildedir:

a..... biraderler, **elvedâ'**

b..... yarım, **elvedâ'**

c..... şimşād⁹-1 şah kılmadı

d..... dād

e..... gelür “-ür, -ur” eki ile redif,

e..... olur “-l” sesiyle ise yarım kafiye yapılmıştır.

f..... pehlivān

f..... müste'ān “-ān” sesleriyle ise zengin kafiye yapılmıştır.

2.2.1.4. Dördüncü Şiirin Şekil İncelemesi

Muhammed Hanife Cengi'nde ve sayfa 191'de karşımıza çıkan bu şiir, Muhammed Hanife'nin “*giden gelmez yoluna*” revan olması nedeniyle Hz. Hasan'nın ayrılık acısıyla söylediği şiirin ardından Hz. Hüseyin'in söylemiş olduğu

⁹ Bu beyitte musannif tarafından şiire müdahale edilerek kelime eklendiğini düşünmekteyiz. Zira şiirin genelinde sözde redif, redif ve kafiye ile verilen ahenk, bu beyitte aniden sekteye uğrar. Bu doğrultuda oluşan kanaatimize göre bu beytin bütünlüğü içinde anlam bakımından çok etkili olmayan “*şah kalmadı*” kelimesi sonradan eklenmiştir. Bu sebeple bu beyitte kafiye çeşidi söylenmemiştir.

şiidir ve toplam dört beyitten oluşur. “*Firak-name*” olarak adlandırılan bu şiirde dünyanın faniliği, duygu yoğunluğu içinde dile getirilir. Şiirde terkiplerin fazlalığı, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanımı, beyitler halinde yazılması, beyitlerin kafiye düzeninin gazele çok benzemesi, şiirin estetik tefekkür bakımından millî karakter taşımadığını göstermektedir. Tamamen ferdî duyguların dile getirildiği bu şiir, kafiye ve redif düzeni bakımından -diğer şiirlere nazaran- başarılı sayılabilir.

Bu şiirin de nazım birimi beyittir ve aruz vezni ile yazılmıştır. “*aa, ba, ca, da*” şeklindeki kafiye şeması göz önüne alındığında şiirin nazım biçiminin “*gazel*” olduğunu söylemek mümkündür.

Aruz vezninin “*mef’ûlü / fâ’ilâtün / mef’ûlü / fâ’ilâtün*” olan şiirde gazel biçimine uygun kafiyeleniş söz konusudur. Şiirin kafiye ve redif düzeni aşağıda gösterildiği gibidir:

- | | |
|------------------------------|--|
| a..... ka'in <u>ât</u> imiş, | “-miş” kelimesi ile redif, |
| a..... seb <u>ât</u> imiş. | “-ât” sesiyle ise zengin kafiye yapılmıştır. |
| b..... dürlü al ider, | “-miş” kelimesi ile redif, |
| a..... hayal <u>ât</u> imiş. | “-ât” sesiyle ise zengin kafiye yapılmıştır. |
| c..... ider müdām, | “-miş” kelimesi ile redif, |
| a..... seb <u>ât</u> imiş. | “-ât” sesiyle ise zengin kafiye yapılmıştır. |
| d..... hilekardır | “-miş” kelimesi ile redif, |
| a..... neb <u>ât</u> imiş. | “-ât” sesiyle ise zengin kafiye yapılmıştır. |

2.2.1.5. Beşinci Şiirin Şekil İncelemesi

Muhammed Hanife Cengi'nde ve sayfa 191. ve 192. sayfada karşımıza çıkan bu şiir, Muhammed Hanife'nin “*giden gelmez yoluna*” revan olması nedeniyle Hz. Hasan'nın ve Hz. Hüseyin'in ayrılık acısıyla söylediği şiirin ardından Muhammed Hanife'nin dile getirmiş olduğu şiirdir ve toplam dört beyitten oluşur. Eserde “*münacat*” olarak adlandırılan bu şiirde; Allah'ın zatına yalvarış söz konusudur. Şiirin duygu yoğunluğu da bu doğrultuda oldukça yüksektir. Allah'ın ad ve sıfatlarının sık sık kullanıldığı bu şiir, bu bakımdan didaktik nitelik taşımaktadır. Şiirde terkiplerin fazlalığı, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanımı, şiirin beyitler halinde yazılması... vb. özellikler sebebiyle şiirin estetik tefekkür bakımından millî karakter taşımadığını söylemek mümkündür. Tamamen ferdî duyguların dile getirildiği bu şiir, kafiye ve redif düzeni bakımından pek başarılı sayılmaz.

Bu şiirin de nazım birimi beyittir ve şiir aruz vezni ile yazılmıştır. Kafiye düzenini göz önüne aldığımız zaman ise bu şiirin nazım biçimini tayin etmek oldukça güçleşmektedir. Müstensihin hafızasında kalanları doğrudan doğruya aktardığımızı düşündüğümüz bu şiirin aruz hataları imale ve zihafarla düzeltilemeyecek kadar çoktur. Şiire hâkim olan bir takdî sisteminden bahsetmek de pek mümkün değildir.

Şiirin kafiye ve redif düzeni ise şu şekildedir:

a..... Radiyallahu 'anha'

b..... ey kerim!

c..... ey Kadim!

c..... ya Rahim

“-im” sesiyle tam kafiye yapılmıştır.

d..... halikkā

d..... mutlakkā

“-kā” sesiyle zengin kafiye yapılmıştır.

e..... teslim ider,

f..... raci'un.

2.2.1.6. Altıncı Şiirin Şekil İncelemesi

Muhammed Hanife Cengi’nde ve sayfa 192. sayfada karşımıza çıkan bu şiir, Muhammed Hanife’nin “*giden gelmez yoluna*” girip gittiği maşrık diyarında güneşin doğuşu esnasında seher vaktinde cenk anlatıcısı tarafından olay akışı kesilerek okunur. “*Seher-gahın çün ol sultan-ı Maşrık*” adının verildiği bu şiirde sabahın oluşu anlatılır.

Bu şiir, kafiye ve redif düzeni bakımından eserde yer alan şiirler göz önüne alındığında oldukça başarılı sayılır.

Şiirin de nazım birimi beyittir ve şiir aruz vezni ile yazılmıştır. Kafiye şemasının “aa, bc, dd, ee, ff ”halinde olduğu bu şiirin kafiye ve redif düzeni ise şu şekildedir:

a..... leşker

a..... eyerler

“-er” sesiyle tam kafiye yapılmıştır.

b..... nemed

c..... hademler

d..... cihana

“-a” eki ile redif,

d..... asumana

“an” sesiyle ise zengin kafiye yapılmıştır.

e..... na-gāh

e..... şehen-şāh “-āh” sesiyle zengin kafiye yapılmıştır.

f..... ruşe **olmuş** “olmuş” kelimesi ile redif,

f..... gülistann **olmuş** “n” sesiyle yarım kafiye yapılmıştır.

2.2.2. Hz. Ali Cenklere’ndeki Mensur Kısımlar ve Özellikleri

Manzum ve mensur bölümlerden oluşmuş olan Hz. Ali Cenklere’nde, eserin ağırlık noktasını mensur kısımlar oluşturmaktadır. Bu sebeple bu kısımda eseri oluşturan nesir bölümleri ayrıntılı olarak değerlendirmeyi uygun bulduk.

Bilindiği gibi “sözlü dilin ‘şiiir diline’ en çok yaklaşan tarafı, onun ‘etkili ve heyecan dili’ olma özelliğidir (Görkem 2002: 153). Hz. Ali Cenklere’nin genelinde etkin olan dil, “heyecan dili”dir ve üslup, ferdi üsluptan ziyade; sözlü gelenek içinde teşekkül etmiş olan “epik destan ve Türk hikâyecilik geleneğinin ortak üslubu”dur. Bu bakımdan Hz. Ali Cenklere’nde anlatım dilini belirleyen unsurlar içinde anlatıcının sahip olduğu üslup en önemli unsurdur. Cenkname anlatıcısının dili kullanmadaki becerisi ve bu anlamda sahip olduğu kültürel birikimi oldukça yüksek seviyededir. Eserin savaş ve fetih nitelikli bir eser olması sebebiyle, metin içinde “alay, çavuş, leşker, gaza, bahadır, âlem, subaşı, mukaddem, top, mancınık, ok-yay, giriş, kırbaç, kırban, kılıç, kalkan, silah, cenk, cenk bünyâdı vb” savaş terimlerinin sık sık tekrar edildiğini ve “at oynatmak, er/cenk meydanına çıkmak, at arkasına gelmek, yarag bağlamak, yarag giyip süvar olmak, kan dökmek, canını Cehennem’e ısmarlamak vb.” birçok deyimın konuya ve olay örgüsüne uygun nitelikte kullanıldığını görmek mümkündür. Bu bağlamda eserdeki kelimeler, atasözleri ve deyimler, sıfatlar, yansıma kelimeler, kullanılan söz kalıpları ve hazır deyişler, tasvirler ve benzetmeler, ikilemeler, mecazlar ve mübalağalar anlatıcının “öğrendiklerini” icrası sırasında bilinçli bir şekilde, özenle seçilmiş ve “yerli yerinde” kullanılmıştır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Hz. Ali Cenklere’ndeki

dil, geleneksel bir özellik taşımaktadır ve müşterek konuşma dilinin ortak zenginliğini ve anlaşılabilirliğini yansıtır.

Anlatım içinde cenk anlatıcısı eserine ahenk ve hareket kazandırmak için sentatik tekrarlardan yararlanır. Bu doğrultuda çeşitli kelime gruplarını, isim ve sıfat tamlamalarını ard arda dizerek farklı bir ahenk de oluşturur.

Hz. Ali Cenklere'nde üslûp mübalağa, benzetme, tezat, seci, asonans... gibi edebî unsurlarla süslenmiştir ve eserin zengin bir anlatım dili vardır. Zaman zaman anlamı kuvvetlendirmek ve ifade zenginliği kazandırmak için ikilemeler ve taklidî kelimelere de yer verilmiştir. Eserde geçen kalıpsal ifadeler ise anlatıya hem renk hem de ahenk katar.

Metinlerde kısa ve etkin cümlelerin sıklıkla kullanılması, hem eserin hikâye ettiği konuya uygun bir şekilde hızlı ve seri bir hareket ivmesi kazanmasına sebep olmuştur, hem de sözlü gelenek yapısı bu sayede bozulmamıştır. Eserde hareket unsuru aynı zamanda karşılıklı konuşmalar (diyaloglar) ile sağlanmıştır.

Hz. Ali Cenklere'nde geçen cümleler Türk cümle yapısına uygundur ve cümlelerin büyük çoğunluğu fiil cümlesidir. Rastgele sayfalardan seçilmiş ilk üç-dört cümle bu savımızı destekler niteliktedir.

“Allah u Te'ala'ya *şükür eyledi*. Biraz rahat olup *yatdı*. Döldül dahi karnıñ *toyurdı* ve ol sudan *içdi*.” (s. 50).

“Ol mel'un *eyitdi*: "Ey Şah! Sen bunlara zafer bulayım, dirseñ 'askeri dört *bölük eyle*. Her bölüğü bir pehlivan üzerine *havale eyle*. Birkaç gün böyle *cenk eyle*.” (s. 100).

“ne kadar didi ise *gitmedi*. 'Akıbet *eyitdi*: "Eyüvah! Benim atcağızım, çün sen *kaldıñ*. Benim dahi *mecalim kalmadı*.” (s. 150).

“Hele bir kez *göreyim*, hikâyet nice olur?” deyüp, bunlar ile saray üzerine *çıkıldılar*.” (s. 200).

Cenknamede kullanılan cümlelerin büyük çoğunluğu kurallıdır; lakin devrik cümle yapısına nadiren de olsa rastlamak mümkündür.

Cenkname'de neredeyse aynı sayfa içinde **basit** [“Çün kız bu cevabı işitti.” (s. 25)], **sıralı** [“Bu kişi bir bezirgân imiş, malını haramiler almış, kendi malını isteyü gelmiş.” (s. 25)], **şartlı** [“Eğer imana gelürse hoş, eğer gelmezse öldürmek lazım gelür.” (s. 27)], **bağlı** [“Bu gice başa Rabbü'l 'âlemin ma'ide gönderdi ve ben herkez kâfir ta'amından yemezem.” (s. 25)], **ki'li birleşik** [“Yarın ol kadar malı virem *ki* gani ola ve iki malı kadar ola.” (s. 25)], [“Umarım *ki* kendü dahi elime gire ben muradıma irem ve hem anı başını kesem.” (s. 25)], **iç içe birleşik** [“Çağırıp eyder, *bezirgân idim malımı haramiler aldı ve ben müflis kaldım, deyü.*” (s. 25)] cümle olmak üzere farklı yapıda olan cümlelere rastlamak da mümkündür.

Eserde sıfatların, yer yer de tasvirlerin eser içinde bulunması ise hem görselliğin oluşmasına hem de hikâye edilen mevzuların dinleyici/okuyucu zihninde tablo gibi şekillenerek olay örgüsünün daha iyi anlaşılmasına sebep olmuştur.

Cenkname içinde “*bejilleyüp*” (s. 108), “*develeri yede*” (s. 149), “*sesmeyüp*” (s. 163) gibi yerel söylemlere rastlamak da mümkündür.

Hz. Ali Cenklere içinde mensur kısımda mantık hatası, teknik hata, yazım yanlışlığı, olay akışını bozacak tarzda usulsüz geçişler ve anlatım bozukluğu son derece fazladır. Mensur bölümde yer alan bu hatalar ayrıntılı bir biçimde aşağıda incelenecektir.

Mensur bölümler içinde ilk **mantık hatası** Hayber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar. Burada anlatıcı/musannif, on bir kardeşten bahseder. Sırası ile adlarını saymaya başlar; ama sadece dokuzunu söyler ikisi ise söylenmeden kalır ve olay kaldığı yerden devam eder.

“Gürzini İmam-ı 'Ali'ni başına indirdi. İmam, ol kâfirin gürzi havadan inerken tutup öyle çekdi ki” (s. 13) cümlesinde de mantık hatası bulunmaktadır. Çünkü eylem önce tamamlanıyor gibi gösterilmiştir ama arkadan gelen cümlede eylem tamamlanmamış gibi anlatılmaya devam ediyor.

Sayfa 40'da Hz Ali'nin atını 24 adım sıçrattığı belirtilirken sayfa 42'de aynı olay ile ilgili olarak bu sayı 90 şeklinde telaffuz edilmiştir. Bu da eser içinde geçen mantık hatalarından biridir.

“Ey (...) 'acib bu kişi kimdir ki” (s. 23) bu cümlede ise hitap edilecek kişinin adı unutulmuştur.

Eser içinde bağlaç olarak kullanılan “**ki**”nin zaman zaman “*ki*” (کي) zaman zaman da “*kim*” (کم) şeklinde, “*yiğit*” kelimesinin ise bazen “*d*” (د) harfi ile bazen de “*t*” (ت) harfi ile yazılmış olduğunu, “*eyitdi/iyitdi*” kelimesinde ise süreklilik arz eden değişikliği görmek mümkündür (s. 26-27). Bu değişikliklerin var olması ise bize eserin, “*geçiş dönemi*” niteliği taşıdığını göstermektedir.

Yine aynı şekilde anlatıcı Hayber Kalesi Cengi’ni anlatırken sürekli “Hayber beği-Hayber padişahı” (s. 16) şeklinde değişiklik yapmış ve kahramana nasıl hitap edeceğine karar verememiştir.

86. sayfada ise cenk anlatıcısı, hitap edeceği kişinin sıfatını sürekli değiştirerek bazen *padişah*, bazen *la’in*, bazen *şah*, bazen *mel’un*, bazen de *bey* demektedir. Bu teknik hata da bize eserin olay inşasının zaman zaman zayıfladığını göstermektedir.

Mağrip diyarına giden Hz. Ali’nin karşısına ise önce “*ejderhalar*” çıkarken olay örgüsü içinde ejderhaların aniden anlatıcı tarafından değiştirilerek “*dev/div*” olarak adlandırılmış olması da cenknamenin kurgusunda meydana gelmiş olan teknik bir hatadır.

“Ol kediniğ ağzın açdı *kedi* (koyun) gibi öyle meledi kim” (s. 66) cümlesinde ise yansıma kelimeler ile ilgili yapılmış bir hata söz konusudur. Anlatıcının kedinin melemesini benzetirken “*koyun gibi*” meledi demesi gerekli idi.

“İmam-ı Ali’ ve Ebu’l-Muhsin, [ol] tağın başında bir bayır üstünde ince yol gösterdi, eyitdi:” (s. 56) Bu cümlede konu bütünlüğüne uygun olmayan bir söylem söz konusudur. Zira metin ve konu bütünlüğü içinde Ebu’l-Muhsin’in Hz. Ali’ye yol göstermesi gerekmektedir fakat anlatı içinde yolu Hz. Ali göstermiş gibi anlatılmıştır. Diğer cümlelerde de bu görüşümüzü destekler nitelik bulunmaktadır.

Sayfa 94 ve 95’te Hz. Ali’nin naresinin işitilmesi olayı anlatıcı tarafından iki defa anlatılmış. Tekrar edilen mevzu sebebiyle bu bölümde mantık hatası yapılmıştır.

Olay örgüsü içinde *ani ve usulsüz geçiş* ise yine Hayber Kalesi Cengi’nde şu cümlelerde karşımıza çıkar:

“Bu yiğirmi gün içinde iki biş yüz on kişi şehid olmuş ve nice biş kişi yaralu olmuşlar. Amma Hayber’iñ padişahu 'Anter, bir kâfir dahi 'Amr adlu var idi ve bunların bir ulusu dahi var idi.” (s. 8)

Cenkname içinde mensur bölümlerde harf fazlalığı ve harf eksikliği sebebiyle oluşan yazım yanlışlarını görmek mümkündür.

“değmamişdi.” Bu kelimeye fazladan “l” harfinin eklenmesi sebebiyle (s. 8), “Gör(di) ki bezirgân ” (s. 24) bu kısımda “s” harfi unutulmuş olması sebebiyle yazım yanlışı meydana gelmiştir.

Hz. Ali Cenklere’nde metin içerisinde yapılan **anlatım bozukluklarının** sayısı oldukça fazladır. Tarafımızdan tespit edilen bazı anlatım bozuklukları ise şunlardır:

Fiil ya da yardımcı fiil eksikliği:

“kavmini din-i İslama davet (*edeyim*) ve imana geleni azad eyleyim ” (s. 14) cümlesinde yardımcı fiil eksikliği vardır.

“Gördiğiniz bir güzel yiğid, kadd-i kameti serviye beñzer, yarağını üstünde (...)” (s. 26). Bu cümlede yüklem kullanımı unutulduğu için cümlede anlam kayması olmuş ve anlatım bozukluğu oluşmuş. Karşılaştırma yaptığımız diğer metinde¹⁰ “giymiş” yüklemine var olması böyle bir eksikliğin varlığını kesinlik kılmıştır.

“Düşman elinde (*ölmek*) müsliman ölmekten yeğdir.” (s. 34) Bu kısımda musannif tarafından yüklem unutulduğu için anlatım bozukluğu oluşmuştur.

“Çok il-vilayet harab (*etmiş*) ve çok vilayeti Muhammed dinine döndermiş.” (s. 87) sıralı cümle içinde ilk cümlenin yüklemi unutulduğu için anlatım bozukluğu oluşmuştur.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. (Demir ve Erdem 2007: 169).

“emreyledi ki sağ tarafdān (*hamle*) eyle ve Ebu’l Muhsin’e sol tarafdān hamle eyle.” Sıralı cümle içinde ilk cümleinin yüklemi unutulmuştur, bu sebeple de anlatım bozukluğu oluşmuştur. (s. 99)

“Kâh süngü ile (*hücum eder*), kâh kılıç çeker.” (s. 117)

“Bunda geldim ki anañ mel’una Hazret-i Resûl -‘aleyhi’s-selam-ıñ altı yüz ashabını sihirle şehit eyledi(*ğinin hesabını sorayım*).” (s. 139)

“Hazret-i Resûl dahi ‘Ali’niñ mübarek gözlerinden (*öptü*).” (s. 143)

“Emir-zade kılıc sallamakdan (*yoruldu-usandı*) ve atı sürüp çadır önüne geldi.” (s. 158)

“Baki ‘asker dahi cenk (*eyledi*), ta ikinci vakti oldu.” (s. 180) yüklem eksikliği.

Özne eksikliği:

“İslam leşkerinden iki yüz (*kişi/asker*) şerbet-i şehadet içdiler.” (s. 180) cümlesinde özne eksikliği sebebiyle anlatım bozukluğu meydana gelmiştir.

Dolaylı tümleç eksikliği:

“kıyamet kopdı ve yeryüzü(*nde*) zelzele oldu.” (s. 15) cümlesinde,

“Ben (*bana*) seniñ ahiretiñ için saklanan cevahiri alup saçılık virmek reva değildir.” (s. 43) cümlesinde, ben yerine bana kelimesi kullanılarak cümlede meydana gelmiş olan anlatım bozukluğu giderilebilir.

“zira bu saray(*dan*) Kal'a-ı Cumhur ve Div Sefid vilayetleri görünür.” (s. 199) cümlesinde, yine dolaylı tümleç eksikliği bulunmaktadır.

“küffar leşkerinden bir pehlivan Zümür meydan(*a*) diledi.” ve cümlesinde dolaylı tümleç eksikliği sebebiyle anlatım bozukluğu oluşmuştur.

“Hazret-i İmam’ı (*a*) ziyafet eylediler” (s. 36) Bu kısımda dolaylı tümleç yerine belirtili nesne kullanılması sebebiyle anlatım bozukluğu oluşmuştur.

Soru eki eksikliği:

“Haddiñ var (*mi*) ki beni öldiresin?” (s. 19) soru eki “*mi*”nın eksik olması. Soru anlamı vurgu ile verilmiştir.

“Ya server! Bizim hediyemizi kabul eylemediñ (*mi*)?” (s. 55) Soru anlamı vurguyla sağlanmış. Bu da bize sözlü edebiyattan yazılı edebiyata yine sözlü olarak icra edilsin diye yazılma amacında olduğunu göstermektedir.

Zarf tümleci eksikliği:

“Kız, mektubı alup okuduktan (*sonra*) ağladı ” (s. 21) cümlesinde ve “Bunlar gazab ile ol uyuyamadılar.” (s. 159) cümlesinde zarf tümleci eksikliği sebebiyle anlatım bozukluğu oluşmuştur.

İyelik eki eksikliği:

“Hasan(*ımı*) ve Hüseyin’imi” (s. 57), “eyledi(*m*). Bu kez def’a mecal” (s. 74) bu kısımda da iyelik eki eksikliği sebebiyle anlatım bozukluğu oluşmuştur.

Tamlayan-tamlanan ekinin eksikliği:

“kâfirinñ kılıcı(*ni*) inerken tutdı.” (s. 102) cümlesinde tamlanan eki eksikliği,

“Kahkaha(*nın*), beş yüz kızını dahi aldılar.” (s. 105) cümlesinde ise tamlayan eksikliği,

“Resûl-ullah(*m*) yanına geldi.” (s. 143) tamlayan eki eksikliği nedeniyle cümleler içinde anlatım bozukluğu oluşmuştur.

Aynı kelimenin tekrarı:

“Gayet havf iderdi ki bir hile ile gele bize dahi bir zararı tokuna, deyü *gayet* korkardı.” (s. 87)

Aynı anlama gelen kelimenin/cümlenin tekrarı:

“Tekrar yine sordı.” (s. 88) bu cümlede aynı anlama gelen iki kelimenin kullanılmasıyla oluşmuş olan anlatım bozukluğu vardır.

“Haciblerden biri eyitdi, bunlarıñ biri eyitdi.” (s. 101)

“Var habibime söyle, eyit ki” (s. 119)

Kelimenin anlamı dışında kullanılması:

“Ol dem bir tağ yerinden kopdı.”(s. 137) Bu cümlede parça ve bütün ilişkisinin yanlış kullanıldığını ve bu sebeple anlatım bozukluğu oluşmuş olduğunu görmek mümkündür. Zira kaya parçası yerinden kopar dağ değil.

“Mağaranın kabusına biraz kan *dökülmüş*.” (s. 178) yüklem yanlış anlamda kullanılmıştır. Çünkü kapıya ancak kan sürülür.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz bu mantık hataları, yazım yanlışlıkları, usülsüz geçişler ve anlatım bozuklukları bize cenk anlatıcısının anlattığı cenknameyi geleneksel bir biçimde “*usta-çırak tekniği ile*” öğrendiğini ve anlattığını ispat eder niteliktedir.

2.3. Hz. Ali Cenklere'nin Üslûp Özellikleri

Biçem, şîve, tavr-ı ifade, stil, söylem gibi pek çok terimle ifade edilen ve Nurullah Çetin (2007:273) tarafından üslûp, “bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş ve ifade ediş biçimi” olarak tanımlanmaktadır. Üslûp, yazarın kendi bakış açısına ve yaşama biçimine göre dili özel bir anlam ifade edecek biçimde kullanılmasıdır. Bu yönüyle olsa gerek üslûp taklit edilemeyecek kadar da özgündür.

Hz. Ali Cenklere'nin yukarıdaki bölümlerde dil, anlam-anlatım, şekil özellikleri bakımından yaptığımız incelemelerimizden de yararlanarak “*epik üslûp*” (Çetin 2007: 281) ile yazıldığını söyleyebiliriz. Öyleki eser mübalağa, benzetme, tezat, mukayese gibi edebî unsurlarla süslenmiş; deyimlerle ve atasözleriyle zenginleştirilmiş; açık, anlaşılır ve veciz bir dil kullanılmıştır. Eserde anlatımı, ifadeleri kuvvetlendirmek ve okuyucuyu eserin içindeymiş gibi hissettirmek için de taklidî kelimeleri kullanarak adeta efekt etkisi sağlanmıştır. Anlatının başından sonuna kadarki kompozisyon içinde geçişler, bütünlük içerisinde kalıp ifadelerle sağlanmış. Bu sayede hem okuyucuya/dinleyiciye geçen zaman hissettirilmemiştir, hem de söze renk ve ahenk katılmıştır. Birbirini anlam bakımından tamamlayan cümle ile fiil yapıları, aliterasyonlar ile müzikalitesi yüksek söz grupları ise akıcılık ve akılda kalıcılık sağlanmıştır.

İşte cenk anlatıcısı, eserde epik destan geleneğinin ve Türk halk hikâyeciliğinin sahip olduğu bu dil özelliklerinin de etkisiyle kendisine ait bir bakış açısı ve anlatım stili oluşturmuştur. Bu doğrultuda Hz. Ali Cengi'ndeki olayları, ayrıntıları, kişileri gerçekçi bir biçimde tasvir etmemiş ve eserdeki tüm başarıları, olağanüstü niteliklere sahip olan destan kahramanlarına yükleyerek bu kahraman tipler sürekli olarak yüceltmıştır. Hatta olayların yürütülmesinde ve elde edilen başarılarda diğer kişilerin ve sebeplerin hemen hemen hiç rolü yokmuş gibi davranmıştır. Kahramanın beşerî zaaflarına, eksikliklerine de yer vermeyerek onları adeta dondurulmuş bir basmakalıp içine sokmuş ve kişiler ile olayları tek bir boyuta indirmiştir. Mucize ve keramete, büyüye olan inanç, anlatıda iç tutarlılığı sağlamıştır.

* * *

Üzerinde çalışmış olduğumuz Hz. Ali Cenklere dil, anlatım ve üslûp özellikleri bakımından eşsiz bir eser hükmündedir ve pek çok araştırmacıya kaynaklık edecek yeterlilikte olan zenginlikleri bünyesinde barındırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HZ. ALİ CENKLERİ'NİN TAHLİLİ

Tahkiyeli metinlerin “sözlü kültür ortamında icra edilmesi, ait olduğu toplum fertlerinin değer, inanç, kanaat ve dünya görüşlerini ifade etme yolu olarak kabul edilebilir.” (Görkem 2000: 95). Lauri Honko’ya (1984: 108-109) göre tahkiyeli folklor metinlerinin “*yapılan*” ve “*gerçek*” anlamları vardır. “*Gerçek anlam*”, folklor eserlerinin icra edilişi esnasında çıkar ve halk anlatılarının tabii durumlarında var olan anlamdır. “*Yapılan anlam*” ise, bilim adamlarının tahkiyeli metinleri yorumlaması neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Sözlü kültür ortamında yaşayan folklor eserlerinin, eserin her icra edilmesinde, anlatıcının ve dinleyici topluluğunun özelliğine göre değişiklik arz ettiği ve her icranın da birbirinden farklı özellikler taşıdığı görüşü artık kabul edilmiş bir gerçektir. Ancak analize geçmeden önce çalışmamız boyunca “Hz. Ali Cenkları” olarak adlandırdığımız metnin taşıdığı sözlü kültür ortamı özelliklerinden birkaçına işaret etmemizin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Eseri anlatan ya da düzelterek kayıt altına alan kişi, eserin hangi sözlü kaynaklar yoluyla kendine iletildiği hakkında eser genelinde hiçbir bilgi vermez. Hikâyelerin yani cenklerin rivayet edildiği şeklindeki söylemlerle bu durumu bizim için tamamen belirsiz hale getirir. Yalnız Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir Cengi içerisinde bitiş formeli kısmında “İlahi kadir-i Perverdigar hakkı-çün bu *Şems-i Haki*'yi Habib'in Muhammed Mustafa'nın 'aşkına” (s. 144) cümlesi bize bu cenklerden bazılarını *Şems-i Haki* denilen bir zatın anlatmış olabileceğini düşündürür. Cenkname, dinî nitelik taşıdığı için anlatıcı, anlattıklarının gerçeğe uygun olup olmadığını kanıtlama yoluna gitmez. Eserde yaşananlar eserin kahramanları ilâhi özellikleri ile ön plandadırlar. Dogmatik bilgilerin sorgulanması söz konusu değildir.

Sözlü kültür ortamındaki işlevleri itibariyle üzerinde inceleme yaptığımız cenkname metni, savaş ve barış zamanlarında kahvehanelerde, köy odalarında, bozahanelerde... velhasıl bu ve benzeri mekânlarda -özellikle erkeklerin oluşturduğu

gruplara- okunarak dinlenilmek üzere meydana getirilmiş olan bir eserdir. Zira cenkname içinde anlatıcının Muhammed Hanife Cengi'nde “Ta ki bir 'aşkıla Muhammed Mustafa 'Aleyhi's-selam'a münevver, mütahhir ruh-ı şeriflerine bir *salavat viresiz!*” (s. 192) “*İlahi, bu kazziyyeyi okkıyanı, dinleyanı, yazanı rahmetiyle yargılakıl!*” (s. 215) ” sözlerinden yola çıkarak okuyucuların yanında dinleyicilerin de var olduğunu ya da var olacağını hesap ettiğini söylemek mümkündür.

Eserde sözlü kültür ortamının bir yansıması olarak zaman zaman dinleyiciye “*salâvat viresiz*” şeklinde hitapların bulunmuş olması, “Ser-gerdan olup ol suyiñ kenarında bir büyük eğmeñ kalmış idi. *Şunıñ gibi 'azim kemikdir* ki İmam-ı 'Ali, ol kemiği gördi” (s. 64) cümlesinde olduğu gibi “*gösterme tekniğinin*” var olması, incelememize ve araştırmamıza kaynaklık eden Hz. Ali Cenkeri'nin yazılma yahut basılma amacının “*okuma*” eyleminden ziyade “*dinleme*” eylemine yönelik olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Eserin üslûbu, bu konuda bize önemli ipuçları vermektedir.

Yine aynı şekilde kopya edildiğini düşündüğümüz ve araştırmamız esnasında kitap olarak yayınlanmış olan Hz. Ali Cenkeri adlı kitabı incelediğimiz zaman metin üzerinde bazı değişikliklerin yapılmış olduğunu tespit ettik. Bu değişikliklerden bazıları şunlardır:

Necdet Demir ve Dursun Erdem'in bulmuş ve Latin alfabesine çevirmiş oldukları varyantta “*Tanrı*” olarak kullanılan kelime bizim incelemiş olduğumuz metinde “*Allah*” (s. 28) karşımıza çıkmaktadır. Yine “*kız*” kelimesi yerine “*mahbube*” (s. 16), “*kılıç çıkarmak*” yerine “*kılıca el urmak*” (s. 16), “*irte olunca çün sabah oldı, güneş toğdı.*” yerine “*İrte olup güneş togdı*” (s. 20), “*kovagittiği*” yerine “*kovaladıği*” (s. 21) gibi pek çok kelime değişikliği söz konusudur. Anlatıcının kendinden veya başka bir metinden etkilener eklediği bazı kısımlar ise tarafımızdan altıncı bölümde verdiğimiz metin içinde “[]” şekli içine yazılmak suretiyle gösterilmiştir. Bütün bu eklemeler ile çıkarmalar, Arapça ve Farsça kelimelerin değiştirilmesi, metin ve olay örgüsünün içinde yapılan gerekli-gereksiz tüm müdahaleler, yazılı kültür ortamında üretilen bu eserin sözlü kültür ortamının etkisinde kaldığını ve sürekli olarak kendini yenilediğini göstermektedir. Eser bu özelliği ile tıpkı sözlü kültür ortamında olduğu gibi canlı bir yapı arz eder. Üstelik

yazılı kültür ortamında üretilmesine rağmen, sözlü kültür ortamının eserin dil ve yapı özellikleri üzerinde olan etkisini ortaya koyar.

Yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden yola çıkarak sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçirilerek sabit bir metin haline getirildiğini düşündüğümüz ve üzerinde çalışma yaptığımız bu eseri, icra edildiği ortamı gözleme imkânımızın olmaması sebebiyle gerçek anlam bakımından inceleyemeyeceğiz. Lakin eserde geçen bazı kelime, kavram, deyim ve atasözleri üzerinde yaptığımız araştırmalardan yola çıkarak, cenk metinlerinin “*gerçek*” anlamlarını sezebilmiş durumdayız. Bu sezgilerin de yardımıyla, metinlerin “*yapılan anlam*”larını anlamaya ve açıklamaya çalışacağız.

3.1. Hz. Ali Cenklere'nin Özetleri, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Tahkiye kelimesi, kelimenin kendisinden de anlaşılacağı üzere hikâyeye ile ilgili Arapça bir kelimedir ve “*hikâyeye etme, anlatma*” anlamına gelir. Dolayısıyla tahkiyeli eser dediğimizde, içerisinde herhangi bir olayın veya herhangi bir durumun anlatıldığı eserleri düşünmek gereklidir. Öyleyse tahkiyeli eserler, anlatıma dayalıdır ve eserin esas unsuru da vak'a yani olaydır. Olay, “herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetleri” neticesinde ortaya çıkar. (Aktaş 2005: 46).

“Anlatım biriminin en küçüğü” yani ‘çekirdeğ’i olan vak'a, İngilizce ‘motive’den mülhem olarak, Türkçede ‘motif’ kelimesiyle karşılanmaktadır. Motif ise bir edebi eserde olayın çekirdeğini, şeklini ve anlamını karşılamak üzere, “konuyu doğuran ve olaya şekil veren ilk unsur” olarak ifade edilebilir.

Edebî bir eserde anlatılan olay tarihî veya yaşanmış olsa bile, burada anlatılanlar aynen yaşanan dünyadaki gibi değildir. Çünkü yazar/cenk anlatıcısı, bu olayların sadece eser için gerekli olanlarını kullanır. Yine bu sebeple bir edebî eserde bir olay bir de olay örgüsü diyebileceğimiz iki kavram vardır. Olay, meydana gelen hadiselerin ard arda anlatılmasıyla olay örgüsü, bir edebî eserde anlatılmak istenen olayın yazar/cenk anlatıcısı tarafından okuyucuya yahut dinleyiciye sebep-sonuç ilişkisine göre takdim edilmiş şeklidir. Yani yazar/cenk anlatıcısı ya olayı başından

sonuna kadar geriye dönmeksizin anlatacaktır ya da olayın ortasından veya sonundan başlayacaktır. Olay örgüsünde, neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır ve bir eserin başarısı olay örgüsünün yapısının kuvvetli olmasına bağlıdır.

Sabahattin ÇAĞIN'a (2002: 13-18) göre beş çeşit olay örgüsü vardır:

Kronolojik Olay Örgüsü (Düz Çizgi Şeklindeki Olay Örgüsü):

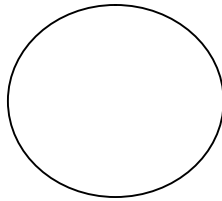
Bu tür olay örgülerinde, anlatılan olay belli bir noktada başlar ve hiç geriye dönmeksizin sonuç bölümüne kadar devam eder. Olayın anlatımı esnasında ne anlatıcı geçmişte yaşanan bir olayı ne de kahramanlardan biri geçmişte yaşadığı bir olayı anlatır. Olay, daima ileriye doğru gider. (Şekil 1).



Şekil 1

Çember Şeklindeki Olay Örgüsü:

Bu olay örgüsü, kronolojik olay örgüsünün tersine doğru bir istikamette seyreder. Bu tip olay örgülerinde geçmişte yaşanmış bir hadise ya anlatıcı ya da kahramanlardan biri tarafından anlatılır. Bu tür olay örgüsünde, sondan başa dönüş, baştan da tekrar sona varış söz konusudur. Sondan başlayan hikâye, en başta olan olaylardan başlayarak -genelde mektupta ya da hatıra defterlerinde- anlatılır ve sona yani tekrar olayın ilk başladığı yere gelir ve anlatı tamamlanmış olur (Şekil 2).

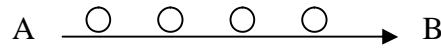


AB

Şekil 2

İlmikli Olay Örgüsü:

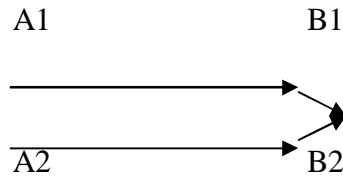
Bu olay örgüsü, kronolojik olay örgüsünde kronolojik olay örgüsü ve çember şeklindeki olay örgüsünün birleşmesiyle oluşur. Yani olay belli bir noktada başladıktan sonra ya anlatıcının geçmişteki bir hadiseyi ya da kahramanlardan birinin geçmişteki hatırasını anlatmasıyla bir müddet geçmişe dönülür. Daha sonra olay tekrar ileriye doğru devam eder. Bu ileriye gidiş esnasında yine zaman zaman geçmişe dönülür ama en sonunda ileride bir noktada olay sona erer (Şekil 3).



Şekil 3

Paralel İki Çizgi Şeklindeki Olay Örgüsü:

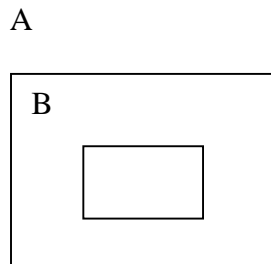
Genellikle romanlarda görülen bu olay örgüsünde diğerlerinden farklı olarak birden fazla olay vardır. Bunlar birbirinden farklı iki noktada başlar ve yine birbirinden bağımsız olarak gelişmelerini sürdürürler. Bu iki olay, belli bir noktada birleşir. Roman veya hikâye ya bu noktada sona erer ya da bir müddet her ikisi birlikte devam ettikten sonra ileride bir noktada sona erer (Şekil 4).



Şekil 4

İç içe Geçmiş Olay Örgüsü:

Bu tür olay örgülerinde ise bir çerçeve olay örgüsü ile bu çerçeve olay örgüsünün içinde yer alan küçük ve bir veya birden fazla hikâye bulunmaktadır. Bu tür olay örgüsüne en iyi örnek Bin Bir Gece Masalları'dır (Şekil 5).



Şekil 5

Hikâyenin sonuçlanmasına göre ise olay örgüsü ikiye ayrılır. Hikâye eğer kesin bir neticeye ulaşıyorsa buna *kapalı olay örgüsü*, eğer belirsiz bir şekilde sona eriyorsa ve sonuç okuyucuya bırakılıyorsa buna da *açık olay örgüsü* denir.

Üzerinde inceleme yaptığımız bu eser, hikâye ettiği konu bakımından birbirinden farklı olan ama kahramanları ve cenknamenin yazılış amacı bakımından birbiriyle bağlantılı sayabileceğimiz dokuz farklı bölümden oluşmaktadır. Cenk kitabının derkenar kısmında bulunan bu bölümlerin önce olay örgüsünü oluşturan, motif halkaları, serim-düğüm-çözüm bölümüne uygunluk arz eder biçimde ayrı ayrı özetlenecek daha sonra ise anlatının olay örgüsü hakkında bilgi verilecektir.

3.1.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Hayber Kalesi'nin fethi cengini iki farklı olay örgüsü oluşmuştur. 1-16. sayfalar arasında Hayber Kalesi'nin fethi anlatılır ve cenk anlatısı kalenin fethedilmesiyle nihayet bulur. Lakin fetih bitti ve anlatılan olay son buldu diye konu başlığı değişmez, aynı bölüm içinde 16-37. sayfalar arasında bir geyiği yakalamak için yola çıkan Kanber'in ardından giden Hz. Ali'nin başından geçenleri konu alan ikinci bir cenk daha anlatılır.

Bu bölümde cenk anlatıları tahkiyeli bir nitelik taşıdığından özetler serim, düğüm çözüm planına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda aynı başlık içerisinde yer alan iki farklı cenk tarafımızdan ayrı ayrı özetlenmiştir.

3.1.1.1. Birinci Cenk Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 1-16 sayfaları arasında bulunan ve ilk cengin birinci bölümü olan Hayber Kalesi Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Hz. Muhammed, bir gün sabah namazını kılıp mescitte ashabıyla oturup sohbet ederken Cebrail ona Hayber Kalesi'ni fethetmesi gerektiği vahyini getirir.

Peygamberin Cebrail'in getirdiği vahyi ashaba bildirmesinin ardından, ehl-i İslam olan ve din gayreti taşıyan herkes gaza niyetiyle Hayber Kalesi'nin fethine çağırılır. Bu çağrıya kulak veren yirmi bin Müslüman er, savaş tedariki görür. Yapılan bu hazırlıkların ardından İslam dinini sembolize eden alemlerini de omuzlarına alan ashap, Mekke'den Hayber'e doğru Hayber Kalesi'ni fethetme niyeti ile yola çıkar. Müslüman ordusu, Hayber'e varır varmaz Hz. Ömer, Hz. Muhammed tarafından Hayber Kale'sine elçi olarak gönderilir. Hz. Ömer, Hayber ehlini imana ve İslam'a davet etmek için kaleye gider fakat burada taş, sopa ve od ile karşılaşır. Hz. Ömer'in İslam dinine olan daveti, yedi kapısı olan Hayber Kalesi'nin on iki beyi ve kale içinde yaşayan halk tarafından kabul edilmez. Bu olayın hemen ardından fetih süreci başlar.

Düğüm Bölümü

Hz. Muhammed, fetihden önce Hayber Kalesi'nin etrafını gezer ve fethedilecek kalenin ihtişamını ve azametini görür. Hz. Muhammed, bu geziyi yaparken kale beyinin kızı Safiyye de Hz. Muhammed'i görür ve bir bakışta can-ı gönülden ona âşık olur.

İleriki günlerde sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman İslam sancağını alarak ashap ile birlikte Hayber Kalesi'ne kaleyi fethetmeye gider. Lakin tüm uğraşlara rağmen ashaptan hiç kimse bu konuda bir türlü muvaffakiyet gösteremez. Üstelik ashaptan pek çok kişi şehit olur. Hayber'in yirmi gün geçmesine rağmen fethedilememesi ve pek çok kayıp verilmesi ashabin ve Hz. Muhammed'in müteessir olmasına sebep olur. Bu sırada Hz. Muhammed, ashaba Hz. Ali'yi sorar. Hz. Ali'nin gözlerinin hasta olması sebebiyle Hayber Kalesi'nin fethine katılmadığının Hz. Muhammed'e söylenmesinin ardından Allah'ın izniyle Hz. Ali'nin gözlerinin olağanüstü bir tedavi ile yani Hz. Muhammed'in ağzından tükürük çıkarıp sürmesiyle tedavi edilir. "Allah'ın Arslanı" sıfatı ile bilinen Hz. Ali, gözlerinin iyileşmesinin ardından hemen silahını kuşanıp Zülfikar'ı takar ve Düldül'e binip Hayber Kalesi'ni fethetme amacıyla tek başına yola çıkar. Hayber Kalesi'nin etrafındaki kırk arşınlık su dolu hendeği bir sıçrayışta sıçrayarak geçen Hz. Ali, bu davranışıyla herkesi şaşırır. Hendeğin öbür tarafında Hz. Ali, Hayber Kalesi beyinin kardeşi Anter ile savaşmaya başlar. Hz. Ali Anter'i İslam dinine davet eder; ama

Anter bu davete icabet etmez. İmana gelmeyen Anter, Hz. Ali'nin Zülfikar'ından eman bulamaz ve tek vuruşta atı ile birlikte iki parçaya ayrılmak suretiyle canını cehenneme ısmarlar.

Kardeşinin öldürüldüğünü gören Amr, kısa bir şaşkınlığın ardından iki çuvalı üst üste giyerek kaleden dışarı çıkar ve Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'yi öldürmek, ehl-i beyti esir etmek niyetiyle Hz. Ali ile savaşımaya başlar. Hz. Ali, Dehhak'ın neslinden gelen ve onun kılıcına sahip olan Amr'ı da imana davet eder; ama Lat-ı Menat'a tapan Amr da kardeşi Anter gibi bu daveti kabul etmez ve Hz. Ali'nin Zülfikar'ının bir hareketiyle atıyla beraber iki parça olup ölür.

Hz. Ali'ye hamle yapmak isteyen iki leşkerin de Hz. Ali'nin narası sayesinde sersem olup ölmesinin ardından Hz. Ali, Hayber Kalesi'nin kapısına yapışır ve otuz bin batman ağırlığında olan bu kapıyı yerinde koparır. Sonra bu kapıdan Hayber Kalesi'nin önündeki hendeğin üzerine köprü yapar. Hz. Muhammed o sırada kaleden Hz. Ali'nin üzerine atılan olağanüstü ağırlıktaki kaya parçasını mucizevî bir şekilde Hz. Ali'ye haber verir. Hz. Ali de bu taşlardan İsm-i Azam duasını okuyarak korunur ve taşlara Zülfikar'ı karşı tutarak iki parça eder.

Köprü üzerinden geçerek kaleye giren İslam askerleri, Hayber Kalesi'ndeki cühudların kimini kırar, kimini Müslüman yapar. Böylece kale fethedilir ve kalenin içindeki mallar, silahlar fethin yirminci gününde Müslüman askerleri tarafından ganimet olarak ele geçirilmiş olur. Kale burcu üzerinde Hz. Muhammed'i görüp muhabbet bağı sayesinde Müslüman olan Hayber Beyi'nin kızı Safiyye de ele geçirilen kale ganimetleri içindedir ve ganimetlerle birlikte getirilip Hz. Peygamber'e sunulur.

Çözüm Bölümü

Hayber Kalesi'nin fethi cengi, Hz. Muhammed'in Safiyye Hatun'ı Allah'ın emriyle zevceliğe kabul etmesi ve Hayber Kalesi üzerinde mescit yapıp şerait-i İslam'ı anlatıp Mekke ve Medine'den gelen mücavirlere ganimet malını pay etmesi ile sona erer.

* * *

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde anlatılan ilk olay, oldukça kısadır. Tarihî bir konunun hikâye edilmesi sebebiyle anlatıcı cenk içinde çok fazla ayrıntıya yer vermez. Olaylar birbirine küçük ama kuvvetli bağlarla bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki İslam askeri ve Hz. Muhammed, İlahi emir doğrultusunda fethi niyet ederek Hayber'e doğru yola çıkar, kalenin azameti ve Hz. Ebubekir'in, Hz. Ömer'in kaleye gitmelerine rağmen bir netice elde edememesi ashabin ümitsizliğe kapılmasına neden olur. Tam bu esnada gözlerinin iyileşmesiyle birlikte olaya dâhil olan hikâyenin başkahramanı Hz. Ali, Hayber Kalesini bir anda ve tek başına fetheder.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*fethetmek*” fiilinden doğmaktadır. “*Fethetmek*” arzusuyla hareket eden Hz. Muhammed ve beraberindeki ashap, bu fiil sayesinde anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Allah'ın Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'den fethedilmesini istediği Hayber Kalesi fethedilir. Böylece İslam topraklarına yeni topraklar katılmış olur. Metin tamamıyla “*gaza ve fetih*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*füli*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Hayber Kalesi Cengi, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz.



Hz. Peygamber'in mescitte oturduğu bir gün, vahiy meleği Cebrail'in Allah'ın zatının Hayber Kalesi'nin fethedilmesini istediğini bildirmesi ile olay A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Hayber Kalesi'nin fethedilip şerait-i İslam'ın tahsis edilmesiyle birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde B noktasında neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Hz. Ali, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Hayber Kalesi Cengi, birinci anlatıda olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.1.2. İkinci Cenk Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 16-37 sayfaları arasında bulunan ve ilk cengin ikinci bölümü olan Hayber Kalesi Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Hayber Kalesi'nin fethedilmesi ve İslamî düsturların öğretilmesinin ardından, Hz. Muhammed ve İslam askeri, Mekke'ye dönmek üzere yola çıkar. Bir menzil kadar yol gittikten sonra Hz. Muhammed, çadırını kurdurup döşeğini döşetip istirahat çekilmek ister. İşte tam bu sırada Hz. Muhammed ve ashap, Allah tarafından türlü renklerle münakkaş edilmiş güzel bir geyik görür. Hz. Muhammed, bu garip geyiğin hemen öldürülmesini ister. Ma'az bin Cebel, geyiğin Hz. Hasan'a ve Hz. Hüseyin'e hediye edilebileceğini söyleyerek Hz. Muhammed'i geyiği öldürme kararından vazgeçirir. Sahabeler içinde bulunan Kanber, geyiği yakalamak için çadır kurulan istirahat yerinden ayrılarak geyiğin ardı sıra yola çıkar.

Düğüm Bölümü

Geyiğin arkasından giden Kanber, iki defa geyiğe kement atıp yakalayacak olur; ama geyik olağanüstü bir şekilde kemendin içinden kurtulur. Geyiğin bu hareketi Kanber'i hayrete düşürür. Bunun üzerine Kanber, büyü olduğu karar verdiği geyiği yakalayamayacağını anlar ve ok atarak öldürmeye karar verir. Kanber, tam ok atıp geyiği öldürecekken cebe cevşene gark olmuş, Hayber Beyi'nin oğlu Hüşşam ibn-i Guşşam çıkıp gelir. Kanber, Hayber Beyi'nin oğlu Hüşşam ibn-i Guşşam'ın Hz. Peygamber'i ve Hz. Ali'yi öldürmek niyetiyle Medine'ye gittiğini ve oradan geri döndüğünü öğrenince Hayber Kalesi'nin Hz. Ali tarafından fethedilip halkının da ehl-i İslâm olduğunu anlatır. Duydukları karşısında hiddete kapılan Hüşşam İbn-i Guşşam, Kanber ile kavga eder. Kavga esnasında Hüşşam, Kanber'in Hz. Ali'nin kulu olması sebebiyle onu esir alır ise Hz. Ali'yi de ele geçireceğini

düşünür ve Kanber'i öldürmekten vazgeçer. Kanber'in elini bağlayarak yürüterek otağına götürür.

İstirahat yerinde çok fazla bekleyen Hz. Peygamber ve ashap, Selman-ı Farisî'nin uyarısı ile göç etmek için toplanır ve giderler. Hz. Ali ise Hz. Muhammed tarafından Kanber'i arayıp bulmak için görevlendirilir ve hemen Kanber'in gittiği yola doğru revan olur. Hz. Ali biraz gidince bir yere varır. Burada Kanber'in silahını yerde ve atını sahipsiz başıboş bir halde gezerken bulur ve Kanber'in başına kötü bir şey geldiğini yani esir edildiğini anlar. Kanber'in atının ayak izlerini takip eden Düldül, adeta yel gibi gidererek Hz. Ali'yi etrafında hurma ağacının olduğu bir çadırın yanına getirir. Hz. Ali, çadırdan çıkan ayın on dördü gibi görünen Zü'l-hımar'dan gerçek kimliğini saklar ve ona çölde mallarını haramilere kaptırmış bezirgân olduğunu söyler. Hz. Ali ile Zü'l-hımar, tam bu şekilde konuşurken Kanber'in arkasından gittiği geyik gelir. Hz. Ali, boynuzunda iki mektup bulunan geyiği görünce bu geyiğin sihirli olduğunu anlar. Zü'l-hımar, küçüklükten beri beslediği ve yavuklusu ile arasında casusluk yapan geyiğin boynuzdaki mektuplardan ilkinin alır okur ve o mektubun içinde Hüşşam'ın Hz. Muhammed'i Medine'de bulamadığı için öldürmeden geldiğini yazdığı için parça parça eder. Diğerinde ise babasını ve amcasını öldüren Hz. Ali'nin kulunu yakaladığını ve çadıra doğru geldiğini okunca okuyunca mutluluktan güler. Hz. Ali, Kanber'in Hüşşam tarafından yakalandığını bu sayede Zü'l-hımar'dan öğrenmiş olur. Az sonra bir toz bulutunun içinden Hüşşam ile Hüşşam'a esir düşmüş Kanber, çıkar ve çadırın olduğu yere gelir. Zü'l-hımar'ın sevgilisi Hüşşam, Hz. Ali'yi çadırın yanında görünce biraz hiddetlenir. Zü'l-hımar'ın Hz. Ali'nin gelişinin sebebini açıklaması ile sakinleşen Hüşşam, esiri Kanber'i saçından bir ağaca bağlar. Bentlerinden kendi kendine kurtulan Kanber'i, bu sefer de bir hendek içine attıklarında Kanber'in bu halini gören ve daha fazla sabretmeye takati kalmayan Hz. Ali, Zü'l-hımar ve Hüşşam'ın ne yaptığını bakmak için çadıra doğru gider. Tam bu sırada Hüşşam, Hz. Ali'yi görür. Bu durum karşısında Zü'l-hımar ile Hz. Ali arasında bir şey olduğundan şüphelenerek onu sıkıştır. Zü'l-hımar'ın ettiği yeminlerine inanan Hüşşam, kimseye zarar vermez. Zü'l-hımar, Hz. Ali'ye yemek vermek için çadırdan dışarı çıktığında; kâfir yemeği

yemeyeceğini söyleyen Hz. Ali, kimliğini Zü'l-hımar'a açıklar ve sabah bu yaptıklarının hesabını soracağını söyleyerek çöl tarafına doğru gider.

Hz. Ali gece karanlığında Allah'ı zikir ile meşgulken; bir deveye binmiş kah ağlayıp kah gülerken gelen ve harp aletlerini giymiş olan Hantala'nın oğlu Alkama ile karşılaşır. Zü'l-hımar'a âşık olan Alkama da sevdiğine kavuşmak için Hz. Ali'yi öldürmek istemektedir. Alkama, Hz. Ali'nin kimliğini bilmediği için sürekli ona onun boyu, kuvveti, heybeti hakkında sorular sorar. En sonunda da Hz. Ali ile cenk eder ve cenkte yenilir. Hz. Ali, Alkama'ya kıyıp öldüremez ve ona kimliğini açıklar. Hz. Ali'nin civanmertliğinden çok etkilenen Alkama, zünnarlarını keserek Müslüman olur. Hz. Ali de ona sevdiğine kavuşması için yardım edeceğini söyler. Sabaha kadar yol gidip Hüşşam'ın çadırına varırlar. Burada Hz. Ali, Hüşşam ile Zü'l-hımar da Alkama ile savaşır. Zü'l-hımar, tam kılıç çekip Alkama'yı öldürecekken Hz. Ali, bir nara atar. Bu naranın etkisiyle Zü'l-hımar, kendinden geçerken hendek içinde kalmış olan Kanber de aşka gelerek bağlarından kurtulur. Hz. Ali, Hüşşam'ı İslam dinine davet eder ama Hüşşam Müslüman olmaz ve Zülfikar'dan eman bulamaz ve Hz. Ali, başını gövdesinden ayırır. Bu sefer de Zü'l-hımar'ı din-i İslam'a çağırır. Zü'l-hımar, Müslüman olmak için Alkama'nın başındaki yaranın iyileşmesi şart koşar. Hz. Ali, Alkama'nın başına biraz tükruk sürünce Alkama'nın yarası iyileşir, böylece Zü'l-hımar da Müslüman olur. Hz. Ali, Hüşşam'ın malını ve atını Kanber'e verir. Bir saat sonra Hüşşam'ın hazinesi ganimet olarak toplanırken çölden bir toz bulutu içinde Hüşşam'ın kardeşi Utarit ve dokuz adamı gelir. Kardeşinin öldüğünü gören Utarit, hemen Hz. Ali ile savaşmaya başlar. Hz. Ali, Utarit'e Müslüman olursa onu kardeş bileceğini, Müslüman olmazsa öldüreceğini söyler. Utarit, bu daveti reddeder ve Hz. Ali tarafından öldürülür. Beylerinin öldüğünü gören ve Hz. Ali'nin narası ile sersem olan bu dokuz kişi ise Müslüman olup canlarını kurtarırlar.

Çözüm Bölümü

Hz. Ali, Alkama Zü'l-hımar'ı nikâhlar. Hz. Ali, Kanber, Alkama ve Zü'l-hımar, Alkama'nın babasına ait olan üç gün uzaklıktaki bir mesafede bulunan kaleye doğru yola çıkarlar. Alkama'nın babası Hantala, vezir Taygur ve kale halkı savaşmadan Müslüman olurlar. Hantala Hz. Ali'yi oğul edinir ve ona üç gün üç gece

ziyafet ve Hz. Hasan'a, Hz. Hüseyin'e ve Kanber'e hediyeler verir. Cenklerin tamamlanması halkın da Müslüman olmasının ardından Hz. Ali, yaklaşık otuz beş gün önce ayrılmış olduğu Medine'ye geri döner. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hayır dualar etmesi ile anlatı sona erer.

* * *

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde anlatılan ikinci anlatı, oldukça kısadır. Rastgele sıradan bir konunun hikâye edilmesi sebebiyle anlatıcı cenk içinde çok fazla ayrıntıya yer vermez. Olaylar birbirine küçük ama kuvvetli bağlarla bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki İslam askeri ve Hz. Muhammed, İlahî emir doğrultusunda fethi niyet ederek Hayber'e doğru yola çıkıp fethi gerçekleştirip Medine'ye doğru giderken konakladıkları yerde gördükleri geyiği, yakalama arzusu ile giden Kanber'in

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “geyiği yakalama” ve Kanber'i “kurtarma” fiilinden doğmaktadır. “Geyiği yakalama” arzusuyla hareket eden Kanber'i, Hz. Ali “kurtarma” fiili sayesinde geri getirir. Anlatının olay örgüsünün ana zeminini bu iki fiil belirler. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Kanber'i bulmak için gönderir. Kanber'in bulunup kurtarılması ile olay tamamlanır. Metin tamamıyla “gaza, fetih ve cenk” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “harici” ve “fiili” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Hayber Kalesi Cengi'nde bulunan ikinci cenk anlatısı, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz:



Şekil 7

Kanber'in geyiğin arkasından geyiği yakalamak için gitmesiyle olay, A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Kanber'in kurtarılıp etrafta bulunanlara şerait-i İslam'ın anlatılması ile

birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde B noktasında neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Hz. Ali, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Hayber Kalesi cengi, ikinci hikâyede olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 37-110 sayfaları arasında bulunan ve ikinci cenk olan Kan Kalesi Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü şeklinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Medine padişahı olan ve Hz. Muhammed Medine'ye göç ettiğinde padişahlığını ona bırakan sonrada Müslüman olan Said bin Ubbad, Hz. Peygamberin sağ tarafında oturan güzide sahabelerden biridir. Günlerden birgün Hz. Peygamber'in yanına gelerek izzetle selam verir, oturur ve eğer Hz. Peygamber, izin verir ve uygun görürse oğlunu sünnet ettirmek istediğini dile getirir. Hz. Muhammed, bu düşüncüyü uygun bulur ve Said bin Ubbad'a sünnet düğünü için hazırlık yapmasını söyler. Hz. Ali ve beraberindekiler Medine'nin çevresinde bulunan Arap Beylerine haber göndererek sünnet düğününe çağırırlar. Said bin Ubbad da Şam'a giderek düğün tedariki görür. Arap Beyleri çok sayıda hayvan, mal ve parayı Said bin Ubbad'a "saçılık" olarak verir. Medine ve çevresindeki misafirlerin izzetle ağırlanıp gönderilmesinin ardından sıra Medine içindeki ashaba gelir. Said bin Ubbad, bu niyetle Hz. Ali ve eşi Hz. Fatıma'yı da oğlunun düğününe davet eder. Hz. Ali de düğüne gelmeyi kabul eder.

Düğüm Bölümü

Said bin Ubbad'ın oğlunun sünnet düğününe gitmeyi kabul eden Hz. Ali eve geldiğinde farklı melâl hali içindedir. Eşi Hz. Ali'nin bu garip hali Hz. Fatıma'nın

gözünden kaçmaz. Hz. Fatıma, sorularına aldığı cevapların sonunda bu Hz. Ali'nin bu melalinin sebebinin Said bin Ubbad'a "saçılık" olarak verebileceği bir mala sahip olmayışı olduğunu öğrenir ve eşinin üzülmemesi için annesi Hz. Hatice'den kalma olan gerdanlığı ona vermeyi teklif eder. Fakat Hz. Ali, bu cevahiri, Müslümanların şefaati için vaat edilmiş bir gerdanlık olmuş olması sebebiyle kabul etmez ve geri çevirir. Hz. Ali bu üzüntülü hal ile yatsı namazını kılar, evradını okur, sonra da kıyafetlerini çıkarmadan yatar. Sabah olduğu zaman Hz. Hatice, Hz. Ali'nin savaş aletlerini takımp Zülfikar'ı ve Düldül'ü de alarak girmiş olduğunu görür. Bunun üzerine zarı zarı ağlamaya başlar. Hz. Fatıma'nın ağlama sesine Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de uyanır ve onlar da anneleri ile beraber ağlamaya başlar. Çocuklarını bir türlü susturamayan Hz. Fatıma, Bilal Habeşi tarafından sabah ezanının okunmasının ardından onları cariye Fizza ile beraber Hz. Peygamber'in mescidine gönderir. Hz. Ali'yi mescitteki yerinde göremeyen Hz. Peygamber, tam Hz. Ali'yi ashaba sorarken cariye Fizza, torunları Hasan ve Hüseyin çıkagelir. Fizza'dan Hz. Ali'nin gecenin bir yarısı evinden ve Medine'den ayrılmış olduğunu öğrenen Hz. Peygamber, vakit geçirmeden Hz. Fatıma'nın evine gider ve Hz. Ali'nin kendisine danışmadan bu ani gidişinin sebebinin öğrenir. Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin evinin önünde Düldül'ün kırk adımlık sıçramasını görünce Hz. Ali'nin aceleyle çıktığını anlar ve onu Allah'a emanet eder.

Hz. Ali için endişelenen Hz. Muhammed, mescitte Hz. Ali ile ilgili bir haber getirecek olan kişiyi kendine Cennet'te komşu edineceğini açıklar. Bunun üzerine şecaatli bir pehlivan olan Halid bin Velid, Hz. Peygamber'in verdiği yüz altın ile birlikte Hz. Ali'yi aramak için Medine'nin doğusuna doğru dört günlük yol gider. Dört günün ardından Halid bin Velid, Emir bin Kaytan kabilesine ait olan bir ovada düşünce Hz. Muhammed'i görerek Müslüman olmuş çoban Ömer ile karşılaşır. Çoban Ömer'den iki gün önce aslana benzeyen birinin yani Hz. Ali'nin ovadan geçtiğini öğrenir ve Halid bin Velid, dönüşte tekrar görüşmek üzere Ömer ile vedalaşarak oradan ayrılır. Bu arada Hz. Ali, berr-i yaban içinde kâfirlerden savaşarak alacağı ve Said bin Ubbad'a "saçı" olarak vereceği ganimeti bulmak umuduyla atı Düldül ile sürekli yol almaktadır. Üç gün üç gece yol gittikten sonra Hz. Ali, bir subaşında Avk bin Kadir'in ovası içinde bir hurma ağacının altına

istirahat etmek için oturur. Tam o sırada kara gözlü bir cariyeye elinde su maşrapası ile su almaya Hz. Ali'nin yatmakta olduğu yere gelir. Hz. Ali'nin aslana benzeyen görüntüsünden, çatal kılıcı Zülfikar'dan korkar ve ne yapacağını bilemez hale gelir. Hz. Ali, cariyeye zarar vermeyeceğini söyler suyunu alıp gitmesini söyler. Hz. Ali aynı zamanda cariyeye kısaca kendini tanıtır. Kara gözlü cariyeye de efendisine gidip Hz. Ali'yi gördüğünü ve onun kendine söylediklerini anlatır. Cariyenin sözlerinden yola çıkarak Hz. Ali'nin heybetinden korkan Melik, nasıl kurtulacağını düşünürken; ulu ve çok yaşlı olan pir onlara Hz. Ali'ye taam vermelerini salık verir. Pire göre eğer Hz. Ali gönderilen yemekleri yerse Melik'in kabilesine zarar vermeyecektir. Zamane adlı bu kara gözlü cariyeye, süt ve poğaça olarak tekrar Hz. Ali'nin yanına gider. Hz. Ali, Zamane'nin getirdiği yiyecekleri yer sonra da cariyenin kabilesinin kurtulduğunu söyler ve Düldül ile beraber oradan ayrılarak tekrar yola çıkar. Üç gün üç gece yol gittikten sonra Hz. Ali, bir dağı aşar ve bülbüllerin öttüğü, güllerin-sümbüllerin olduğu "Düşler Sahrası" denilen bir ovaya gelir. Bu ovada yan yana kurulmuş olan iki çadır görür. Bu çadırlardan biri kara, diğeri de kıızıdır. Kara atlas çadırın içini altınlarla, incilerle doludur. Kıızıl atlas çadırda ise bir çenginin biri efendisine şiirler okutmakta ve efendisi ile sohbet etmektedir. Bu sohbet sırasında kırk gün önce arkadaşı Mariyya ile bir düş görüp Müslüman olmuş olan çengi, hayatı pahasına da olsa "Hz. Ali" ismini söyler ve onu efendisiyle beraber oturdukları kıızıl çadıra çağırır. Hz. Ali, kızın bu itikadına hayran olur ve hemen kıızıl çadıra girer. Hz. Ali'nin bir anda çadırın içinde belirmesine çenginin efendisi olan Ebu'l Muhsin, çok şaşırır ve Hz. Ali ile bir anlaşma yapar. Anlaşmaya göre Hz. Ali ve Ebu'l Muhsin, güreş tutacaklar ve güreşte yenilen kişi, kendini yenen kişinin dinine girecektir. Ebu'l Muhsin, Hz. Ali'ye yenilir ve vadinde durarak Hz. Ali'nin dinine girerek kâmil Müslüman olur. Bu arada da rüyalarında Hz. Muhammed'i ve çihar-ı yâri güzini görerek Müslüman olmuş olan Ebu'l Muhsin'in kızları, Hz. Ali'ye kendilerinin Müslüman olduğunu ispat etmek için Er Rahman suresini okurlar. Hz. Ali'nin cenge çıkış amacını öğrenen Ebu'l Muhsin, Hz. Ali'ye Said bin Ubbad'a saçılık vermesi için kendi mallarını hediye etmek isterse de Hz. Ali, kâfir malını ganimet olarak alacağına dair yemin etmiş olması gerekçesiyle Ebu'l Muhsin'in hediyelerini kabul etmez. Bunun üzerine Ebu'l Muhsin, Hz. Ali'ye içinde buldukları Düş Sahrası'na kırk günlük uzaklıkta bulunan çok zengin bir kale olan Kan Kalesi'ne giden yolu Hz.

Ali'ye tarif eder, biraz da onunla birlikte yürür sonra da memleketine döner. Hz. Ali, Ebu'l Muhsin'in tarifine uygun bir biçimde Kan Kalesi'ne doğru gitmek üzere yolda ilerlerken karşısına altı yüz elli yaşında ve altmış arşın boyunda olan, kendini "Mücahid" adıyla tanıtan ve Hz. Ali'yi kendinin Allah tarafından ona yardımcı olmak üzere gönderildiğine inandıran İblis, çıkar. Aksakallı, ehl-i dindar görüntüsüyle Hz. Ali'nin doğru yoldan çıkmasına sebep olan İblis, onu yanıltarak Kala-ı Lak da denilen Zengiler kalesine getirir. Zengilerin, meliki, Tarık Zengi; Mesih dinine inanmaktadır. Hz. Ali'nin Müslüman olduğunu Kays' tan (İblisten) öğrenen Tarık Zengi, onu öldürmesi için yüz kırk arşın boyunda olan Tama Zengi'yi gönderir. Hz. Ali'nin heybetinden korkan Tama Zengi, hiçbir şey yapmadan kaleye geri gelir. Bunun üzerine Tarık Zengi, Hz. Ali'nin üzerine yüz kırk arşın boyundaki emmi zadesi Kama Zengi'yi gönderir. Kama Zengi ile cenge tutuşan Hz. Ali, Kama Zengi'yi de kılıcı Zülfikar ile iki parça ederek canını cehenneme ısmarlar. Kama Zengi' den sonra yüz kırk pehlivanı da arka arkaya öldüren Hz. Ali, bu arada bir narası ile üç kere yüz bin askerden bin beş yüz tanesinin ödünü sındırarak katleder. Gazaba gelen Hz. Ali, daha sonra ise Zengiler Kalesi'nin kapısını koparır. Bu kadar işi Hz. Ali'nin tek başına yaptığını gören Tarık Zengi, Hz. Ali'nin dininin Hak dini olduğuna inanır ve İslam dinine girerek Müslüman olur ve üç gün üç gece dinlenir. Tarık Zengi'den de mal almadan ayrılan Hz. Ali, beş gün beş gece sonra Kan Suyu'nun kenarına gelir. Üç gün üç gece Kan Suyu'nun etrafını dolaşır ve dördüncü gün üzerinde tılsımlanmış birçok hayvanın olduğu Kan Kalesi köprüsüne varır. Tılsımları Allah'ın izniyle tek tek bozan Hz. Ali, yine O'nun rızası ve kılıcı Zülfikar, sayesinde Kan Suyu üzerinde kıyamete kadar yaşayacak bir köprü yapar ve bu köprüden geçip Hz. Süleyman'ın seneler önce yaptırmış olduğu Kan Kalesi'ne varır. Kan Kalesi'nin Beyi Kahkaha Melun'un askerleri tarafından karşılanan Hz. Ali, kendini vezir Kabtas'a ve onun askerlerine bezirgân Vamık bin Avk olarak tanıtır. Yedi burcu, üç yüz altmış kapısı olan ve her köşesi değerli taşlarla ve olağan üstü unsurlarla bezenmiş olan bu kalede Hz. Ali, Bab-ı Ala denilen bir odada üç gün üç gece süresince dinlenmeye başlar. Bu arada Hz. Ali'yi arayan Halid bin Velid' de cariye Zamane'nin olduğu yere yani Düş Sahrası'na ulaşır ve o da Hz. Ali gibi subaşında hurma ağacı altında istirahat etmeye başlar. Tesadüfen yine aynı kara gözlü cariye su almaya gelir ve Halid bin Velid'e de süt ve poğaçaya ikram eder. Halid

bin Velid, can-ı gönülden Hz. Muhammed'e bağlı olan cariye Zamane'yi geri dönüşte alacağı ve Hz. Peygamber'e götüreceği sözünü vererek oradan ayrılır. Bin bir zahmet sonunda Ebu'l Muhsin'in atlas çadırına varabilen Halid, burada Ebu'l Muhsin ile tanışır ve onunla birlikte Hz. Ali'yi beklemeye başlar. Halid bin Velid, Ebu'l Muhsin'in yanda dinlenirken Hz. Ali, üç günlük istirahatın ardından Kan Kalesi'ni gezmeye başlar. Burada Süleyman peygamber tarafından Arapça hat ile yazılmış bir yazıda Kan Kalesi olan bu kalenin kendisi tarafından fethedileceğini okuyunca Hz. Ali, kendinin Allah tarafından bu hikmetle İlahî bir biçimde gönderilmiş olduğunu anlar. Kan Kalesi'nde gezerken kalenin içinde yer alan cennet kısmında yaşayan Kahkaha Melun'un rüyada Müslüman olmuş kızı Nigar ile tanışan Hz. Ali, Nigar'a onu almak için geri döneceğini söyler ve Kan Kalesi'nin cehennem bahçelerini de ziyaret eder. Cehennem bahçesinin azameti ve korkunçluğu karşısında Hz. Ali, bir nebze de olsa korkar. Buradan sonra Hz. Ali, Bab-ı Amik kapısından içeri girerek o anda güneşe tapan kel Kahkaha Melun'un karşısına geçer ve oturur.

Kahkaha ve Hz. Ali oturup konuşurken Kahkaha'nın Hz. Ali'yi öldürmesi için baş veziri olma vaadiyle tuttuğu kâfir Tamruç gelir. Kahkaha'ya Hz. Ali'yi hurma ağacından düşürerek öldürdüğü yalanını söyleyen Tamruç'un yalanının üzerine giden Hz. Ali, onunla bir meydan içinde üç gün üç gece savaşır. Hz. Ali'nin imana davet ettiği Tamruç kâfir, Müslüman olmayınca Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar tarafından iki parçaya ayrılmak suretiyle, canı cehenneme ısmarlar. Hz. Ali'nin bu heybeti ve cesareti karşısında hiddete kapılan Kahkaha, meydana yüz kere elli bin asker gönderir. Bu askerlerin dört yüz bini Hz. Ali'nin olağanüstü narasının etkisi ile ölür. Medine'den bile duyulan bu kuvvetli nare, Halid bin Velid'i, Ebu'l Muhsin ile kızlarını ve iki bin askeriyle Tarık Zengi'yi Hz. Ali'nin yardımına gelme amacıyla harekete geçirir. Hz. Ali'ye yardıma gelen yoldaşları, Hz. Ali'ye güven; Kahkaha Melun ve Kan Kalesi halkına korku salarlar. Hz. Ali ve yoldaşları, iki gün iki gece aralıksız cenk ederler. O gün Halid bin Velid; Menuc kâfiri, kardeşini ve yirmi dört pehlivanı öldürür. Sonra Hz. Ali ve yoldaşları, cenge ara verip yedi gün dinlenir ve cenk etmezler. Cenk etmedikleri bu yedi günde meydanın ortasında otururken yirmi sekiz gündür yemek yememiş olan Hz. Ali, bir miktar hurma yer ve biraz olsun kendine gelir. Sonra ashap ve Hz. Ali, tekrar kâfir leşkeri ile savaşmaya başlarlar. Bir

gün bir gece yine aralıksız cenk ederler ve o günde toplam yüz seksen altı bin kâfiri kırarlar ve yüz elli Müslüman askerini şehit verirler. Müslüman askerini bu şekilde yenemeyeceğini anlayan Kahkaha, iki yüz kırk yaşındaki veziri Yemliha'nın tavsiyesi üzerine yüz elli bin kâfirin hepsini birden Hz. Ali ve yoldaşları üzerine gönderir. Kâfir leşkerinin ortasında kalan Müslümanlar, sol kanattan Ebu'l Muhsin ile ortadan Tarık Zengi ile sağ kanattan da Halid bin Velid ile hücum ederler. Hz. Ali de bu arada önce Kahkaha'nın alemdarını öldürür sonra da Kahkaha ile cenk etmeye başlar. Hz. Ali, Kahkaha'ya imana gelmesini teklif etse de Kahkaha bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Hz. Ali, Kahkaha'yı öldürür ve onun cesedini adeta kendine kalkan edinir. Bu şekilde Hz. Ali, kâfir leşkerine doğru Zülfikar'ını her çalmasında elli-altmış kâfiri birden öldürür. Kahkaha melunun da ölmesi ile Kan Kalesi halkı Müslüman olmaya karar verirler ve beyaz mendil çıkarırlar. Fakat kâfirler bu isteklerini bir türlü Hz. Ali'ye duyuramazlar. Yüz kırk yaşındaki rahibin tavsiyesine uyan Kan Kalesi halkı en sonunda Hz. Ali'nin mabudu Allah'a dua ederler. Bunun üzerine Hz. Ali'nin durmaksızın kâfirleri kıran kılıcı Zülfikar, birdenbire kesmez olur.

Çözüm Bölümü

Hz. Ali, böylece Kan Kalesi'nin fethinin tamamlanmış olduğunu anlar ve Zülfikar'ı kımına sokar. Kan Kalesi'nin tüm halkı Müslüman olur ve kalede şerait-i İslam tahsis edilir. Kan Kalesi'ne Hz. Ali tarafından Ebu'l Muhsin padişah, Tarık Zengi vezir olarak görevlendirilir. Ertesi gün Hz. Ali ve ashabı Kahkaha melunun Müslüman kızı Nigar Hatun'un yüzüne nikap çeker, cenk ganimetlerini toplar ve beş deveye yükleyerek ve Medine'ye doğru yola çıkarlar. Böylece Kan Kalesi'nin fethi tamamlanmış olur.

Medine yolu üzerinde ilerleyen Hz. Ali ve yoldaşları, günlerden bir gün Hz. Ali'nin önünde iman eden Avk bin Kadir'in cariyesi Zahibe'nin yaşadığı obaya gelirler. Hz. Ali Melik-i Avk'ı haraca keser ve Müslüman Zahibe'yi alarak yola devam ederler. Halid bin Velid, söz verdiği çoban Ömer'i de bulur ve Zahibe cariye on ona verirler. Ömer'in efendisi padişah Kaytan'ı kızıl çadırında on dört bin askeriyile uyurken bulurlar. Kaytan Kabilesi'nden sadece iki yüz kişi imana gelir geri kalanları ise Müslümanlar tarafından kırılır.

Tüm fetihleri tamamlayan Hz. Ali ve yoldaşları, Medine'ye varırlar ve Halid bin Velid'i müjdecî olarak gönderirler. Hz. Peygamber'e Kan Kalesi Cengi'nde yaşananlar tek tek hikâye edilir. Halid bin Velid'e Hz. Muhammed, Cennet'te beraber olacakları müjdesini verir. Hz. Ali de bin beş yüz deve ile getirdiği ganimetleri Sa'd bin Ubbad'a saçı olarak verir. Zamane Hatun, Hz. Peygamber ile evlendirilir ve duayla anlatı sona erer.

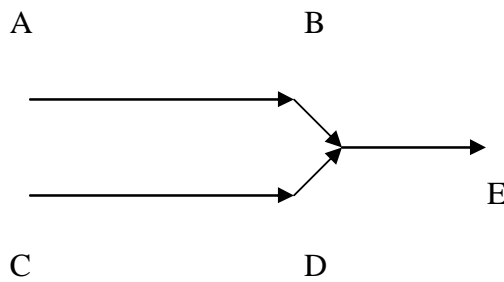
* * *

Kan Kalesi'nin fethi cenginde tam seksen üç sayfada anlatılan olay, oldukça uzun ve karmaşık niteliktedir. Eserde hayalî bir konunun, soyut olan ütopyik nitelikli bir mekan içinde hikâye edilmesi sebebiyle anlatıcı, cenk içinde çok fazla ayrıntıya yer vererek anlatıyı mümkün olduğu kadar inandırıcı kılma amacındadır. Kan Kalesi Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile pek çok küçük ama kuvvetli bağla bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Hz. Ali, Hz. Muhammed'den izin almaksızın, kimseye haber vermeden ve İlahî bir emir olmadan Sa'd bin Ubbad'a kâfirden saçı bulma niyeti ile evinden ayrılır. Bu maksatla ilerlerken yolda Ebu'l Muhsin'i ve Tarık Zengi'yi tanır. Onların Müslüman olmasını sağlar. Sonra Kan Kalesi'ne gelir kalenin büyüklüğü, düşmanın kuvvetli ve kendinin de yalnız oluşu Hz. Ali'yi zaman zaman ümitsizliğe düşürse de; Allah'ın mucizatiyle o kaleye gitmiş olduğunu bilmesi, kılıcı Zülfikar'ın ve atı Düldül'ün varlığı onu rahatlatır. Yoldaşları Ebu'l Muhsin ve Tarık Zengi'nin de yardımıyla Kan Kalesi fethedilir. Hz. Ali, Sa'd bin Ubbad'a saçı olarak verebileceği pek çok ganimeti de elde etmiş olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*saçı bulmak*” fiilinden doğmaktadır. Sa'd bin Ubbad'a “*saçı bulup vermek*” arzusuyla hareket eden Hz. Ali, bu fiil sayesinde anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Süleyman Peygamber'in yıllar önce bir levhaya bu fethi yazdırmış olması da bu fethin ilahî bir nitelik taşıdığını ispat eder niteliktedir. Tüm bunların etkisiyle Kan Kalesi fethedilir. Böylece İslam topraklarına yeni topraklar, kaleler ve ganimetler katılmış olur. Metin

tamamıyla “*gaza ve fetih*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Kan Kalesi Cengi’nde, paralel olay örgüsü ile kronolojik olay örgüsünün birleşmesiyle oluşmuş olan karma bir olay örgüsü şekli görmek mümkündür. Şematik olarak göstermek gerekirse anlatının seyrini şu şekilde ifade etmek mümkündür:



Şekil 8

Kan Kalesi Cengi, bu şemaya uygun biçimde olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Hz. Peygamber’in mescitte oturduğu bir gün, Sa’d bin Ubbad’ın oğlunu sünnet ettirmek istediğini bildirmesi ve Hz. Ali’nin Sa’d bin Ubbad’a vermek üzere saçı bulmak amacıyla evden ayrılması ile A noktasındaki olay başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Bu arada olay örgüsü, küçük ilmiklerle hareketlendirilir.

Hz. Ali’yi bulma maksadıyla Halid bin Velid’in Medine’den ayrılması ile ikinci olay C noktasında başlar. İlk olaydan bağımsız bir şekilde ilerler. Burada da ilmikler bulunmaktadır.

A noktasından B’ye, C noktasından D’ye doğru giden iki olay, Hz. Ali ve Halid bin Velid’in Kan Kalesi’nde buluşup beraber cenk etmesiyle birleşir. Bir müddet ilerler. Kan Kalesi’nin fethedilip şerait-i İslam’ın tahsis edilmesi ve saçının bulunup Medine’ye dönülmesi ile F noktasında olay biter. Anlatı, sürekli ileriye doğru giden düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Hz. Ali, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Kan Kalesi Cengi'nde, olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümur Ateşperest Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 110-144 sayfaları arasında bulunan ve üçüncü cenk olan Berber Kalesi Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Hz. Peygamber, birgün Mescid-i Azam'da irte namazını kıldıktan sonra oturup ashabına nasihat ederken mescit kapısına yol zahmeti çekmiş sürekli ağlayan bir yiğit gelir, içeri girer ve Hz. Muhammed'e dilsiz olduğu için remizle selam verir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ağzından bir parça tükürük alarak o yiğidin ağzına koyar. Böylece o yiğidin dili hoş olur ve Hz. Peygambere adının Beşir olduğunu İncil'den okuduklarının neticesinde Müslüman olduğunu, öğrenen babası Zümür Ateşperest tarafından dilinin kesilip onu şehirden dışarı attıklarını anlatır. İştikleri karşısında üzülen Hz. Muhammed, ashabına oğluna bu işkenceleri yapan Zümür Ateşperest'i kimin hak dine davet etmek için Berber Kalesi'ne gitmek istediğini sorar. Malik-i Ejder bu göreve talip olur.

Düğüm Bölümü

Hz. Muhammed, Malik-i Ejder'i İslam ordusunun başına emir, Halid bin Velid'i ser leşker, Amr Madi-yi Kerb'i ise başpehlivan tayin eder ve iki gün içinde savaş tedariki gören otuz bin Müslüman askerini Berber Kalesi'ne doğru fetih için gönderir.

Malik-i Ejder başkanlığında yola çıkan İslam ordusu seksen günde Berber Kalesi'ne varırlar ve kaleye karşı otlu ve sulu olan bir yere oturup dinlenmeye başlarlar. Yedi gün dinlendikten sonra Malik-i Ejder, sahabelerden biri olan fasih lisanlı Arap Yemame'yi Berber Kalesi'ne kalede yaşayanları dine davet etmek için elçi olarak gönderir. Fakat Ateşperest Zümür İslam elçisinin bu teklifini kabul etmez

ve ‘‘Savaş olsun!’’ der böylece Berber Kalesi’ne gidişlerinin sekizinci gününde İslam askerleri sağlı sollu olarak ikiye ayrılmış atlı kâfir askerlerle cenk etmeye başlar.

Kâfir ordusundan demir olanlara gerek olmuş bir kâfir, Abdullah Yemeni tarafından göğsünden vurulmak suretiyle öldürölür. Abdullah Yemeni, bu kâfirin arkasından dört kâfir daha öldürölür ve İslam askerinin olduğu yere geri döner. Abdullah Yemeni’nin ardından savaş meydanına Amr Madi’yi Kerb, çıkar o da imana gelmeyen kâfir pehlivanına tekbir getirip bir defa sıkıca vurmak suretiyle başını gövdesinden ayırır. Sonra bir tane daha kâfir katleder. Akşamın olmasıyla Amr Madi’yi Kerb, geri döner. İslam askeri namaz kılıp tespih çekmekle sabahı eder. Bu arada da Zümür’ün annesi Sahire Katna, daha fazla kayıp verip Müslüman elinde helak olmamak için bir büyü yapar. Sahire Katna’nın yaptığı büyü neticesinde adeta gökyüzü ve yeryüzü birbirine karışır. İslam askeri birbirinden ayrılıp dağılır ve o gece, Müslüman askeri altı yüz şehit verir. Amr Madi’yi Kerb de Zümür’ esir düşer. Geriye kalan askerler ise korkularından seksen günde geldikleri yolu yirmi günde koşarak kaçarcasına giderek Medine’ye varır. Üç gün sonra da geri kalan asker ile Malik-i Ejder gelir. İslam askerinin bozguna uğraması Hz. Peygamber’in çok melül olmasına sebep olur ve siyahlar giyerek yedi gün evinden dışarı çıkmaz. Sekizinci gün, Cebrail Allah’tan Hz. Muhammed’e Amr Madi’yi Kerb’i kurtarması altı yüz şehidin kanının intikamını alması ve Berber Kalesi’ni fethetmesi için Hz. Ali’yi görevlendirmesi gerektiği vahyini getirir. Hz. Muhammed, vahyi Hz. Ali’ye bildirir ve Hz. Ali fethetmeyi hemen kabul eder. Fetih için asker istemez. On deveye sandıklar yükler ve her devenin başına güzel yüzlü sahabeleri geçirir. Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zümür’ün oğlu Beşir’i ve Kanber’i de alır ve bezirgân suretinde Berber Kalesi’ne doğru yola çıkarlar akşama kadar yol giderler ve akşam olunca bir yerde konup kalırlar. Akşam namazını kılıp dua ederler. Zindanda kalmış Amr’ın münacatı sebebiyle İsrail’in Hz. Hüseyin’i, Mikail’in Hz. Hasan’ı, Cebrail’in Ali’yi diğer meleklerin de develeri ve ashabı taşması sayesinde seksen günlük yolu bir gecede alarak Berber vilayetine varırlar. Bir yerde durup beklemeye başlarlar. Sabah olduğunda Hz. Ali, ileride bir karaltı görölür ve Beşir’e onun ne olduğunu sorar. Beşir, o karaltının Hz. Süleyman’a asi olup yılan şekline büründürölümüş bir kavim olduğunu söyler. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i göndererek yılanların beyi

Şahmaran'ın ve halkının bulunduğu bu yerden başka bir mekâna göç eylemesi gerektiğini söylemelerini ister. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, yılanlardan hiç korkmazlar ve babalarının sözlerini Şahmaran'a iletirler. Müslüman olan Şahmaran, halkıyla birlikte hemen o yerden ayrılır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in bereketiyle yılanlara ait olan zehirli su bal gibi olur. Hz. Ali ve beraberindekiler, yılanların yerine çadırlarını kurup oturmaya başlarlar tüm bu olanları Ateşperest Zümür, hem develerin üstünde yüklü olan mallardan hem de yılanlara bile hükmü geçen kişinin kullarından birine sahip olmak ister. Bu sebeple Zümür, senelerce önce kendine esir düşmüş olan Hz. Ali'nin eski öğrencisi olan Abdulkerim'i, Hz. Ali'ye elçi olarak gönderir. Abdulkerim, Hz. Ali'ye Berber Kalesi hakkında bilgi verir ve kaleye geri döner. Zümür'e Hz. Ali'nin incileri deldirmek için Bağdat'a giden zengin bir bezirgân olduğunu söyler. Bunu duyan Zümür, veziri ile bezirgânı hemen sarayına misafir olarak davet eder. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Amr bin Ümmiye ve on sahabe Zümür'ün sarayına giderler. Beşir ise dağ üzerindeki çadır içinde develere bekçi olarak kalır. Allah'ın selamını vererek içeri giren Hz. Ali, Zümür'ün verdiği sandalyeyi teper ve kâfir döşeği diye oturmaz. Ne yapacağını şaşırان Zümür, misafirlerine altın sahanlarda yemek getirerek ikramda bulunup onları hoşnut etmek ister. Sahabeler, getirilen yemekleri afiyetle yerler. Sahabelerden biri olan Amr bin Ümmiye, yemek yediğı sahanı çalar. Zümür Ateşperest, bunu görür. Amr'ın üstünü arar ama sahanı bulamaz. Amr, Zümür'ün burnuna bir fiske vurur ve onun burnunu kanatır. Bu duruma bozulan Zümür, Hz. Ali'nin kullarını eleştirmeye başlar. Hz. Ali de sadece Amr'ın biraz yaramaz olduğunu ama diğerler kullarının çok hünerli olduğunu söyler. Bunun üzerine Zümür, dört yüz yirmi dört hünerin sahibi olan Hz. Hasan'ı kendine satmasını ister, Hz. Ali, Zümür'ün bu isteğini kabul etmez. Lakin onun askeri ile Hz. Hasan'ın yapacakları bir cenkte eğer onun askeri Hz. Hasan'ın sırtı yere getirebilirse kulunu karşılıksız olarak vereceğini dile getirir. Bunun üzerine yirmi arşın boyundaki Zengi pehlivanla cenk eden Hz. Hüseyin, kendine yedi hamle yapan Zengi pehlivanı tek hamlede öldürür. Elli bin kul içinde bir tane olan bu cesur kulunun öldürüldüğünü gören Zümür Ateşperest, hiddete bürünür ve Hz. Ali'den ölen kulu yerine diğer kulu Hz. Hüseyin'i ya vermesini ya da satmasını ister. Hz. Ali, Zümür'e bu kulunun at üzerinde öbür kulundan daha yetenekli olması ve bu iki kulu birbirinden ayıramayacağı için kesinlikle veremeyeceğini söyler. Bunun üzerine

Ateşperet Zümür, kendisine deli ve hırsız olan, Amr bin Ümme adlı hırsız kulu satmasını söyler. Hz. Ali, Zümür'e Amr'ın çok iyi ata bindiğini, sapanıyla her attığını vurduğunu yalnız hırsızlık yapan ve kaçmayı çok seven bir kul olduğunu söyler. Zümür, Amr'ın hem iyi hem de kötü özelliklerinin hepsine birden razı olur. Amr'ın da Zümür'e verilmeyi istemesi üzerine Hz. Ali, Amr'ı Zümür'e verir. Zümür, orada nöbet tutan çavuşlardan birine Amr'ı saraydan çıkararak kalacağı yere götürmesini ister. Amr, çavuşla giderken önce onun burnuna fiske vurur ve kanatır, sonra da Zümür'ün Berber vilayetinin yedi yıllık haracı olan tacını alır ve koşarak saraydan kaçır. Sahanın çalınmasına, pehlivan kulunun öldürülmesine ses çıkarmayan Zümür, tacı çalınca adeta delirir ve Hz. Ali cenk meydanında cenk etmeye davet eder. Tam Hz. Ali ile cenk ederken elinde yılanan bir kamçı ile ateşten yılanları yöneten Zümür'ün cazu anası Sahire Zerka gelir. Oğlu Zümür'e, cenk ettiği kişinin bezirgân değil, Hz. Ali olduğunu söyler ve Hz. Ali ye sihirle yaptığı ateşten askerleri ve ipten yaptığı ejderha ile hücum eder. Hz. Ali, ipe doğru İsm-i azam duasını okur ve bu sihri bozar. Sonra Allah'ın izniyle Zülfikar'dan çıkan ateş Sahire Katna'nın ateşlerinin hepsini yer. Sahire'nin büyü ile yaptığı tufan şeklindeki sel ve yağmur suyunu da Zülfikar ateşiyle dindirir. Hz. Ali karşısında çaresiz kalan Sahire cazu iman etmeyince altı yüz şehidin kan hakkı için Hz. Ali tarafından tek hamlede öldürülür. Zümür, anasının ölüm acısıyla tekrar Hz. Ali ile cenk etmeye başlar. Bu arada Zümür'ün atının arkasına binen Amr, Zümür'ün kulağını ısırarak koparır. Eli yüzü kan içinde kalan ve can acısından anasının acısını unutan Zümür, artık ne yapacağını şaşırır.

Sonuç Bölümü

Hz. Ali, imana daveti ile imana gelmeyen Zümür'ü atıyla birlikte dört parça eder. Sahire cazuya ve oğlu Ateşperest Zümür'e olanları gören Berber vilayeti halkı, boyunlarına ip takıp "el-eman" dilerler ve Müslüman olurlar sonra kaledeki kiliseyi mescit yaparlar. Berber Kalesi'nin fethi, Beşir'in kaleye padişah, Abdulkerim'in Emirü'l leşker olmasıyla tamamlanır.

Hz. Ali, Amr'ı Medine'ye müjdecî olarak gönderir. Medine'de Hz. Peygamber'e Berber Kalesi'nde olanların hikâye edilmesinin ardından, elde edilen

ganimetin dağıtılması ve Hz. Ali'nin mescitten ayrılıp kendi evine gitmesiyle cenk anlatısı dua ile sona erer.

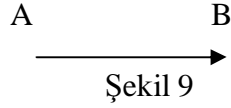
* * *

Berber Kalesi'nin fethi cenginde anlatılan olay, kısadır ve karmaşık bir nitelik arz etmez. Hayalî bir konunun mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde hikâye edilmesi sebebiyle cenk anlatıcısı, Berber Kalesi ve cenk içindeki olaylar hakkında çok fazla ayrıntıya yer vermeden, yuvarlak kelimeler ve tasvirler ile anlatıyı inandırıcı kılma amacındadır.

Berber Kalesi Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Hz. Muhammed, Müslüman olan Beşir'in dilini keserek eziyet eden babası Ateşperest Zümür'ün kalesini fethetmesi için Emir olarak Malik-i Ejder'i, Ser leşker olarak Halid bin Velid'i, Ura pehlivan olarak da Amr Madi'yi Kerb'i ve bir grup askeri Berber vilayetine gönderir. Fetih ve gaza niyetiyle yola çıkan Müslüman ordusu, Ateşperest Zümür'ün cazu anası Katna'nın sihirleriyle bozguna uğratılır. Bu sebeple kaçarcasına Medine'ye dönen Malik-i Ejder ve ashap fethi gerçekleştirememiş olur. İşte tam bu noktada İlahî bir emir ile Hz. Ali Berber Kalesi'nin fethi için Hz. Muhammed tarafından görevlendirilir. Hz. Ali'nin Zümür Ateşperest'i ve anası Sahire Katna'yı öldürmesi ve kale halkının da ehl-i İslâm olmasıyla Berber Kalesi fethedilmiş olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*fethetmek*” fiilinden doğmaktadır. “*Fethetmek*” arzusuyla hareket eden Hz. Ali ve beraberindeki ashap, bu fiil sayesinde anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Allah, Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e Berber Kalesi'nin fethinde Hz. Ali'nin görevlendirmesini bildirir. Berber Kalesi'ne İlahî emirle giden Hz. Ali, fethi gerçekleştirir ve böylece İslam topraklarına yeni toprakların katılmasını sağlar. Metin tamamıyla İslamî “*gaza ve fetih*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Berber Kalesi Cengi, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz:



Hız. Peygamber'in mescitte oturduğu bir gün, dili babası Ateşperest Zümür tarafından kesilmiş olan Beşir'in memleketi Berber'in fethedilmesini istediğini bildirmesi ile fetih için ashaptan Malik-i Ejder, Halid bin Velid, Amr Madi'yi Kerb ve İslam askerinin yola çıkmasıyla olay, A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Hız. Ali tarafından Zümür Ateşperest'in, Sahire Katna'nın öldürülmesi ve Berber Kalesi'nin fethedilip şerait-i İslam'ın tahsis edilmesiyle birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde B noktasında neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Hız. Ali, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Berber Kalesi Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 144-165 sayfaları arasında bulunan ve dördüncü cenk olan Gazanfer Kâfir Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Hız. peygamber, birgün ırte namazını kıldıktan sonra mescitte otururken bir müjdecî gelir ve Kayser iline altı önce fethedilen Hz. Ali'nin fetihden döndüğünü söyleyerek müjde verir. Mescide gelen Hz. Ali, Kayser ilini harab ve Kayser'in kızını Hanife Hatun'u da esir ettiğini anlatır. Ganimet malının dağıtılmasının ardından sıra Rum Kayseri'nin kızına gelir.

Düğüm Bölümü

Hz. Muhammed, Hanife'ye imana gelmesini söyler. Hanife de Hz. Ali ile evlenmek, Hz. Fatıma'nın kendisine eziyet etmemesi ve bir Hz. Ali'den olacak oğlunun adını "Muhammed Hanife" koymak şartıyla imana geleceğini söyler. Hz. Muhammed, ilk iki şartı kabul eder. Lakin üçüncü şartın elinde olmadığını dile getirir. Bunun üzerine Cebrail, Hz. Muhammed'in bu şartı da kabul etmesini, bildiren vahyi getirir. Böylece Hanife hatun önce Müslüman olur, sonra da Hz. Ali ile nikâhlanır ve dokuz ay sonra bir erkek çocuk dünyaya getirir. Üçüncü şarta uygun olarak "Muhammed Hanife" adını verirler. Üç yaşından sonra hocaya gidip ders almaya başlayan Muhammed Hanife, on iki yaşına geldiğinde yüz yirmi türlü silahşorluk hüneri öğrenir. Bir gün kendi kendine düşünür ve on iki yaşına kadar kendisine mukabil er çıkmadığı için hiç yüz yirmi türlü hüner bilmesine rağmen cenk yapmamış olduğundan çok muzdarip olur ve babası Hz. Ali'den izin alarak atlarının ve develerinin yemini temin eden Ebu Yemane'nin köyüne kulu Beşir ile birlikte gider. Hz. Ali, oğluna gece orada kalmamalarını söyleyerek onları Allah'a emanet eder. Köye varan ve Ebu Yemane'nin evinde yemek yiyen Muhammed Hanife, yedi deve yükü yeni alarak ikindi vakti Medine'ye dönmek niyetiyle tekrar yola çıkarlar. Yolda çok uykusu gelen Muhammed Hanife, Beşir'e yavaş yavaş gitmesini söyler ve kendi bir köşede biraz uyur. Muhammed Hanife, uyandığında hava kararmıştır. Daha önce hiç evden ayrılmamış olan Muhammed Hanife, yol bilmemesinin etkisiyle çöl karanlığında kaybolur. Sabaha kadar çölde dolaşır. Biraz oturur dinlenir, sonra tekrar akşama kadar dolaşır ama bir türlü Medine yolunu bulamaz. Çölün sıcağından, açlıktan ve susuzluktan kendi ve atı da yorgun düşer. Çölde atını sırtına alıp dolaştığı bir anda uzakta belirmiş bir ateş görür, ateşe doğru yürür. Haramilere ait olan bir çadır görür. Çadırın kenarındaki delikten içeri bakar ve taht üzerinde yatan güzel bir kız görür. Bu arada Muhammed Hanife'yi kızın dadısı görür ve ona çadırın kenarından gitmesini söyler. Kız uykudan uyanır ve dadısına yalnızlıktan çok sıkıldığını dile getirir. Dadısı da kıza çadırın kenarında gördüğü ay yüzlü Muhammed Hanife'den bahseder. Gecenin bir yarısı çadırına habersizce gelen kişinin dost olmayacağını düşünen Cemile, hemen silahlarını kuşanıp çadırdan dışarı Muhammed Hanife'yi öldürmek niyetiyle çıkar. Muhammed Hanife'yi gören cemile,

hemen âşık olur ve aşkın ateşiyle akli başından gider ve bayılır. Muhammed Hanife, kıza düşmanlığa gelmediğini dost olduğunu çölde yolunu şaşırılmış bir bezirgân olduğunu söyler. Cemile, yol yorgunu olan Muhammed Hanife'ye yemek vermek isterse de Muhammed Hanife, kâfir taamı yemediğini söyler ve sadece su içer. Sabah olunca namazını kılıp oturur. Tam bu sırada Cemile'nin yavuklusu olan Lat-ı Menat'a tapan Gazanfer, çok hiddetlenir ve Muhammed Hanife ile bir cenge tutuşur. Muhammed Hanife, Gazanfer'e İslam dinini telkin eder ama Gazanfer kâfir razı olmaz. Bunun üzerine Muhammed Hanife, Gazanfer'in başını gövdesinden ayırarak canını cehenneme gönderir. Sonra cemile'ye bezirgân değil, Hz. Ali'nin oğlu olduğunu söyleyerek kendini tanıtır. Cemile, Muhammed Hanife'ye yemek getirir; ama Muhammed Hanife, kâfir taamı olduğu için yemeği geri çevirir. Cemile, sevdiğinin daha fazla aç kalmasına razı olmaz ve Müslüman olur. Muhammed Hanife, bunun üzerine yemeği yer. Tam bu sırada Gazanfer kâfirin babası Tavyil, Cemile'nin çadırına gelir. Oğlu Gazanfer'i iki parça olmuş yerde yatar halde gören Tavyil, iki kere bin asker ile beraber Muhammed Hanife ile savaşır. Muhammed Hanife, hem iki bin askeri dağıtır, hem de yüz yetmiş kâfiri tepeler. Canını zor kurtaran Tavyil, hemen Cemile'nin babası olan kardeşi Muhteşem'in yanına gider. Muhteşem'e Cemile'nin Müslüman olduğunu, Gazanfer'in de öldüğünü anlatır. Muhteşem ile Tavyil, seksen alem ve seksen bin asker ile birlikte Muhammed Hanife'nin yanına giderler ve onunla savaşmaya başlarlar. Kuşluk vaktinden ikindiye, ikindiden akşama kadar kâfir leşkeri ile cenk eden Muhammed Hanife, bin dört yüz kâfiri öldürür ve tam üç yerinden yaralanır. Yaralarını keçeyle koyduğu tuzu basarak tedavi eden ve akşamdan sabaha kadar dinlenen Muhammed Hanife, sabah olunca kâfir ordusu içinde iyi bilinen tam yirmi beş şehzadeyi öldürür. Bu arada Medine'den ayrılmış beş gün olan ve kulu ile zahiresi gelen Muhammed Hanife'nin evine gelmeyişi, başta annesi Hanefi Hatun'u, babası Hz. Ali'yi, kulu Beşir'i, kardeşleri Hz. Hasan ile Hüseyin'i ve ashâbı çok üzer ve derin bir eleme duçar olmalarına sebep olur. Ashaptan Amr-ı Ümmiye, dağarcığına sapan taşı doldurup Hz. Muhammed Hanife'nin gittiği köye bakmaya gider. Kanber ise Mekke'ye doğru yol alır. Muhammed Hanife'nin Medine'den ayrılışının beşinci gecesini yatsı namazından sonra Cebrail, Hz. Muhammed'e torunu Muhammed Hanife'nin Ben-i Kaftan kabilesinde seksen bin kâfir ile savaştığını, bildiren vahyi getirir. Hz. Muhammed,

“ah” ları ile felekleri siyah eyleyen Hz. Ali’nin daha fazla üzülmeyin diye hemen Mu’az bin Cebel ile haber gönderir. Kılıcı Zülfikar’ı alan ve atı Döldül’e binen Hz. Ali, tek başına Ben-i Kaftan kabilesinin olduğu yere doğru gitmeye başlar. Savaşmaktan takati kalmayan ve oturduğu yerden kâfir Saygam ile cenk eyleyen Muhammed Hanife, babasına Hz. Ali’nin narasıyla adeta cana gelen Muhammed Hanife, Saygam’ı bir hamlede tek parçaya ayırarak canını cehenneme gönderir. Muhammed Hanife’yi aramaya giden ve hiçbir şey bulamayan Amr, Hz. Hasan, Hüseyin ve on beş sahabe de kuşluk vakti Kaytan Kabilesi’nin olduğu yere varır. Amr bin Ümmiye üzerine on dokuz pehlivan birden hamle ederler. Amr ise sapanı ile attığı kırk taşla, kırk kişiyi öldürür. Kuşluk vaktinden ikindiye kadar savaşır. Bir miktar dinlendikten sonra cenk, tekrar başlar. Altmış yıldır Lat-ı Menat’a tapan Tavyil, Hz. Hüseyin’in iman teklifine olumsuz cevap verir ve böylelikle canını cehenneme ısmarlar. Üstünü değiştirmek için oraya gelmiş olan Muhteşem, Tavyil’in ikiye ayrıldığını görünce dehşete düşer ve libasları bırakır kaçar. Yolda Hz. Ali ile karşılaşan Muhteşem kâfir, imana gelmez ve Zülfikar’ın tek darbesiyle atıyla birlikte dört parça olmaktan kurtulamayıp o da canını cehenneme gönderir. Tavyil ve Muhteşem kâfirin sonunu gören kâfir askerleri kaçmaya başlar. Kâfir ordusundan kaçan askerler, Müslümanlar tarafından kırılır. Ölmeyip sağ kalanlar da Müslüman olur. Cenk resminin tamam olmasıyla Hz. Ali, bir yere oturur ve Muhammed Hanife’nin sevgilisi Muhammed Hanife ile tanışır, evlenmelerine razı olur.

Çözüm Bölümü

Sabaha kadar Ben-i Kaftan kabilesinde istirahat eden Hz. Ali ve ashap, sabah olunca çadırda bulunan ganimeti ve seksen tane alemleri de alarak Medine’ye dönerler. Gazanfer kâfir ile yapılan cenk, bir bir Hz. Muhammed’e hikâye edilir. Ben-i Kaftan kabilesinden getirilen ganimet mücavirlere dağıtılır ve dua ile bu cenk sona erer.

* * *

Muhammed Hanife’nin lanetlenmiş Gazanfer kâfir ile olan mücadelesinin anlatıldığı bu cenk anlatısında olay, kısadır ve karmaşık bir nitelik arz etmez. Gerçeğe yakın olan hayalî bir konunun mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde

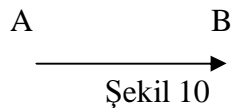
hikâye edilmesi sebebiyle cenk anlatıcısı, cenk içindeki olaylar hakkında çok fazla ayrıntıya yer vermeden, yuvarlak kelimeler ve tasvirler ile anlatıyı inandırıcı kılma amacı taşımaktadır.

Muhammed Hanife Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Muhammed Hanife, babası Hz. Ali'den izin alarak gezme ve gezintisi esnasında şikâr bulursa öldürme niyetiyle yola çıkar ve yakın bir köye arpa almaya gider. Beşir'den ayrılan ve yolunu azıtan Muhammed Hanife, Cemile Hatun'un da yaşadığı Gazanfer kâfirin çadırına gelir. Muhammed Hanife'nin kâfir Muhteşem, Tavyil, Gazanfer ve Saygam'ı öldürmesinin ardından Cemile hatun ile evlenir ve babası Hz. Ali ile beraber Medine'ye döner.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*şikâr etmek*” fiilinden doğmaktadır. “*Savaşmak*” arzusuyla hareket eden Muhammed Hanife, bu fiil sayesinde anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Muhammed Hanife, babası Hz. Ali'den izin alıp çıktığı yolda ay yüzlü bir Cemile Hatun'a âşık olur ve karşısına çıkan tüm kâfirleri kırar. Cenk sonunda elde ettiği ganimetlerle birlikte Medine'ye döner.

Metin tamamıyla İslamî “*gaza ve fetih*” anlayışının yanı sıra “*sevdiğine kavuşma*” duygusuyla da beslendiği için olay örgüsü içinde zaman zaman “*harici*” ve “*fiili*” çatışmaya rastlamak mümkündür.

Muhammed Hanife Cengi, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz:



Muhammed Hanife Cengi, ana kahraman Muhammed Hanife'nin gezmek, arpa almak ve şikâr etmek için Ebu'l Yemame'nin evinin olduğu köye doğru gitmek üzere Medine'den ayrılması ile A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Muhammed Hanife'nin Gazanfer kâfiri

tepeleyip öldürmesinin ardından Cemile Hatun ile evlenmesi ile olay örgüsü B noktasında sona erer.

Muhammed Hanife Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 165-188 sayfaları arasında bulunan ve beşinci cenk olan Ejderha Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Hz. Muhammed, sabah namazını kılıp Mescid-i Âzam'da oturup ashabına nasihat ederken mescit kapısının önünde bir kalabalık peyda olur. Hz. Peygamber, kalabalığın sebebini öğrenmesi için Selman'ı dışarı gönderir. Selman, mağrib diyarından gelen boyunları ince, karınları şişmiş ve dizlerine kadar inmiş olan yedi kişiyi mescidin içine alır ve bu yedi kişi Hz. Muhammed'e mağrib diyarından padişahları Şah-ı Şems'in emriyle geldiklerini şehirlerinde dört yüz kalenin su aldığı pınarın yanındaki kuyuda yaşayan ve yedi yılda bir dışarıya çıkan ejderha derdinden kurtarırsa tüm mağrib halkının Müslüman olacağını, söyler. Hz. Muhammed, mağrib diyarından gelen elçilerin getirdiği bu haberi ashaba bildirir ve bu fethi kimin gitmek istediğini sorar, iki yüz bin kişiyi bir anda yakan ejderhanın azametinden ve şerrinden endişeye düşen ashaptan kimse mağribe fethi gidecek cesareti kendinde bulamaz.

Düğüm Bölümü

Yardım isteyen yardım edememenin üzüntüsüyle Hz. Peygamber, siyahlar giyer ve üç gün yas tutar, evinden dışarı çıkmaz. Dördüncü gün Cebrail, Hz. Muhammed'e fethi Hz. Ali'nin gitmesi gerektiği vahyini getirir. Hz. Ali'ye gidip durumu izah eden Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin "*Başım gözüm üstüne.*" demesi üzerine çok şad olur ve bu dünyada Hz. Ali'yi sevmeyen kişinin düşmanı olacağı

sözünü söyler. Hz. Muhammed, Bilal'e sahabeleri çağırması için sala okumasını söyler. Ashaptan Malik-i Ejder, Ebu Zer-i Gıffari, Amr Madi'yi Kerb, Zübeyr, Talha Said-i Vakkas ve iki bin asker, üç gün savaş tedariki görürler. Üç konak Müslüman askerlerini yollayan Hz. Muhammed, arşın kulağı Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i ve diğer ashabı Allah'a ısmarlar. Hz. Ali'nin Kays'a iman teklif etmesi üzerine Mağribden gelen elçilerden biri olan Kays, Müslüman olmak için Hz. Ali'ye hastalığını şart koşar. Hz. Ali'nin İsm-i Azam duasını okumasıyla iyileşen Kays, canı gönülden Müslüman olur. Müslüman askeri kırk günde mağribe varırlar. Elçi Kays, Medine'den bekledikleri misafirlerin geldiğini haber vermek için hemen Şah-ı Şems'in yanına gider. Şah-ı Şems ile konuşurken orada bulunan vezir Şem'un, Hz. Ali ve Müslüman askerlerinin Şems'in tahtına göz dikip ülkesini ele geçirme niyetinde olduklarından ejderhadan daha tehlikeli olacaklarını söyleyerek şahın aklını karıştırır ve Müslüman askerinin saraya girmesini, şehre alınmasını engeller. Biraz dinlenip istirahat eden Hz. Ali, iki bin askerin başına Amr Madi'yi bırakarak Malik-i Ejder, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Kanber ile birlikte İslam sancağını da alarak ejderhanın yaşadığı yere doğru gitmeye başlarlar. Bir dağ üzerinde oturup ejderhanın kuyudan çıkışını haber veren gözcünün de hastalığını Fatiha suresini okuyarak iyileştiren ve onun da Müslüman olmasını sağlayan Hz. Ali, gözcüden ağacın dibinde ak tütün çıkan yerdeki kuyuda ejderhanın yaşadığını öğrenir. Çocukları ile helalleşen Hz. Ali, onların merak etmemesini sağlamak için ve aralarında bir nevi haberleşmeyi sağlamak için özel anlam ifade eden üç nara işareti üzerinde anlaşır. Bu anlaşmaya göre Hz. Ali ilk narayı, ejderhayı görünce, ikinciyi ejderhayla cenk ederken, üçüncüyü de ejderhayı tepeleyince atacaktır. Bu üç narayı duymazlarsa en fazla üç gün daha o dağ üzerinde bekleyecekler; Hz. Ali yine gelmezse tedbir ederek Medine'ye gideceklerdir. Bu konuşmanın ardından Hz. Ali, Düldülü ve İslam sancağını alarak kuyuya doğru gider. Ağaç dibine varınca Düldül'den iner ve sancağı ağacın dibine asar. Kafası dışarıda olan ejderha içeri doğru kaçır ve yüz bin urgan gibi kuvvetli olan nefesiyle Hz. Ali'yi kuyudan içeri çekmeye çalışır. Hz. Ali, bu nefesten ancak attığı nara ile kurtulur. Ejderhanın ağızından saçtığı ateşe karşı Zülfikar'ı karşı tutan Hz. Ali, edigindeki demir ile ejderhanın başını deler ve başı kanamaya başlar. Ejderha can havliyle kuyuya kaçır, Hz. Ali de onların arkasından kuyuya iner ve kaçır ejderhayı tahtın üzerinde

yatarken bulur. Hiddete kapılan ejderha, dört yüz batman ağırlığındaki taşı Hz. Ali'nin üzerine atar. Hz. Ali, taşa karşı Zülfikar'ı tutar ve taş iki parça olur. Bu arada ikinci narayı atan Hz. Ali, yakasına yapışan devden havaya sıçrayarak kurtulur. Yere indiğinde de devin kafasını Zülfikar ile ikiye koparır ve üçüncü narayı da atar. Üç narayı da duyan şehzadeler sevinirler. Devin ölürken çıkardığı ses sebebiyle, mağaranın içindeki dört duvardan sürekli dev çıkmaya başlar. Sabahtan öğlene, öğlenden akşama kadar devlerle cenk eyleyen ve Ali, devleri kırıkça artar. Bu arada vezir Şem'un Şah-ı Şems'e: "Ejderha Ali'yi helak etti!" diye yalan söyler ve yirmi bin er ile Müslüman askerinin üzerine yürür. Üzerinde durdukları dağı hisar eden Amr-ı Ma'di Kerb, Said Vakkas ve Halid bin Velid akşama kadar cenk ederler ve ancak iki yüz kişiyi öldürürler. Sabah olunca tekrar savaşmaya devam eden Said, ok ve yay kullanarak altmış kişiyi öldürür. Bu şekilde çok kayıp verdiğini düşünen Şem'un, yirmi bin askerini iki bin askerın üzerine bir uğurdan salar. İkindiden akşama kadar iki yüz Müslüman şehit olurken bin yedi yüz tane de kâfir ölür. Mağara içindeki kalan ve Zülfikar'ı ile kırıkça artan devler karşısında iyiden iyiye bunalan Hz. Ali, artık ne yapacağını bilemez hale gelir ve Allah'a münacat edip O'ndan yardım ister. Tam bu esnada devlerin padişahı olan Reşid dev çıkagelir ve Hz. Ali'yi sıkıştıran tüm devlerin gitmesini emreder. Ölen ejderha yani Dev Curcan'ın sihir ile hapis ettiği Dev Reşit, Hz. Ali'nin devi öldürmesi ile büyü bozulmuş ve hapis edildiği yerden kurtulmuştur. Hapis edildiği yerde Hz. Muhammed ile konuşarak Müslüman olmuş olan Dev Reşit, Dev Curcan'ın kızı Hadice'ye âşıktır. Hadice de Dev Reşit'e âşıktır fakat büyü yüzünden vücudunda çıkmış olan kıllar yüzünden Dev Reşit ile evlenememektedir. Hz. Ali tarafından okunan İsm-i Azam duası ile Hadice'nin tüm kılları dökülür ve Hadice de Müslüman olur. Hz. Ali de Dev Reşit ile Hadice'yi nikâhlar. Sonra da Dev Reşit'ten Müslümanları incitmeyeceğine dair söz alarak mağaradan ayrılmak üzere yola çıkar. Hz. Ali bu arada bir nara daha atar. Üç gün geçtiği halde gelmeyen Hz. Ali'nin narasını duyan Melik-i Ejder ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin sevinirken, Hz. Ali'nin hala ölmediğini öğrenen kâfirler üzürlürler.

Hz. Ali, kuyudan dışarı çıkınca iki yüz bin kâfirin İslam leşkerine saldırdığını görünce bir nara daha atar. Bu naranın etkisiyle yerinde çakılmış gibi kala kalan kâfir

askerlerinin tüm malları, atları ve eğerleri Müslümanlar tarafından ganimet olarak alınır. Kâfir ordusunun bu hezimetini yaşamasının ardından korkuya kapılan ve canı için endişelenen yalancı kâfir Şem'un, Kala-ı Renca'ya kaçar.

Çözüm Bölümü

Mağrib padişahı Şah-ı Şems ise elçi Kays'ı Hz. Ali'ye ricacı olarak gönderir. Şems'in affedilmesini dileyen Kays'ın hatırı için Hz. Ali, bu isteği kabul eder ve Şemun'un suçunu bağışlar ve onu öldürmez. Şah-ı Şems'in Müslüman olduğunu gören dört yüz on dört parça kalede yaşayan tüm mağrib halkı da Müslüman olur. Renca adlı kaleye kaçan ve imana gelmeyen Şem'un, Malik-i Ejder tarafından tek hamlede öldürülür. Mağrib diyarının dini İslama girmesinin ardından savaş ganimetleri de alınarak Medine'ye doğru yola çıkılır. Hz. Ali, tarafından Hz. Muhammed'e Amr Madi'yi Kerb'i müjdecisi olarak gönderilir. Hz. Ali'nin Mağrib diyarında olanları Hz. Peygambere kısaca etmesi ganimetlerin dağıtılması ve Ubeyde bin Cerrah'ın, Mikdad bin Esved'in, Zübeyr bin Avvam'ın, Abdullah Yemeni'nin, Said bin Ubbad'ın, Abdullah İbn-i Mesud'un ve Enes İbn-i Melik'in İmam-ı Ali'den kılıç kuşanması ile bu cenk tamam olur.

* * *

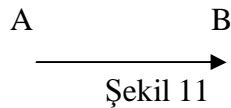
Berber Kalesi'nin fethi cenginde anlatılan olay, kısadır ve karmaşık bir nitelik arz etmez. Hayalî bir konunun mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde hikâyeye edilmesi sebebiyle cenk anlatıcısı, Berber Kalesi ve cenk içindeki olaylar hakkında çok fazla ayrıntıya yer vermeden, yuvarlak kelimeler ve tasvirler ile anlatıyı inandırıcı kılma amacındadır.

Berber Kalesi Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Hz. Muhammed, Müslüman olan Beşir'in dilini keserek eziyet eden babası Ateşperest Zümür'ün kalesini fethetmesi için Emir olarak Malik-i Ejder'i, Ser leşker olarak Halid bin Velid'i, Ura pehlivan olarak da Amr Madi'yi Kerb'i ve bir grup askeri Berber vilayetine gönderir. Fetih ve gaza niyetiyle yola çıkan Müslüman ordusu,

Ateşperest Zümür'ün cazu anası Katna'nın sihirleriyle bozguna uğrattılır. Bu sebeple kaçarcasına Medine'ye dönen Malik-i Ejder ve ashap fethi gerçekleştirememiş olur. İşte tam bu noktada İlahî bir emir ile Hz. Ali Berber Kalesi'nin fethi için Hz. Muhammed tarafından görevlendirilir. Hz. Ali'nin Zümür Ateşperest'i ve anası Sahire Katna'yı öldürmesi ve kale halkının da ehl-i İslâm olmasıyla Berber Kalesi fethedilmiş olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*fethetmek*” fiilinden doğmaktadır. “*Fethetmek*” arzusuyla hareket eden Hz. Ali ve beraberindeki ashap, bu fiil sayesinde anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Allah, Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla Berber Kalesi'nin fethinde Hz. Ali'nin görevlendirmesini bildirir. Berber Kalesi'ne İlahî emirle giden Hz. Ali, fethi gerçekleştirir ve böylece İslam topraklarına yeni toprakların katılmasını sağlar. Metin tamamıyla İslamî “*gaza ve fetih*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Berber Kalesi Cengi, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz:



Hız. Peygamber'in mescitte oturduğu bir gün, dili babası Ateşperest Zümür tarafından kesilmiş olan Beşir'in memleketi Berber'in fethedilmesini istediğini bildirmesi ile fetih için ashaptan Malik-i Ejder, Halid bin Velid, Amr Madi-yi Kerb ve İslam askerinin yola çıkmasıyla olay, A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Hz. Ali tarafından Zümür Ateşperest'in, Sahire Katna'nın öldürülmesi ve Berber Kalesi'nin fethedilip şerait-i İslam'ın tahsis edilmesiyle birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde B noktasında neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Hz. Ali, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Berber Kalesi Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.6. Gazâvât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 188-215 sayfaları arasında bulunan ve altıncı cenk olan Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Gazanfer Cengi'nde kendini sınyan ve on beş yaşına gelen ve kendine mukabil bir er çıkmayan Muhammed Hanife, bu durumdan çok muzdarip olur ve babası Hz. Ali'den izin alarak biraderleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile birlikte cenk niyetiyle yola çıkarlar. İkinci vaktine kadar giderler ama kendilerinin karşısına şikâr çıkmaz. Hz. Hasan, kardeşlerine eve dönmeyi teklif etse de Muhammed Hanife, bunun kendilerine ar olacağı düşüncesiyle bu teklifi reddeder. Bu düşüncelerle biraz daha ilerleyince karşılarına önünde mermer bir direk olan ve üçe ayrılan bir yol çıkar. Ayrılık acısı ile birbirlerine şiirler okuyan ve birbirlerinden helallik dileyen bu üç kardeşin her biri bir yola niyet ederler. Mermer direkte yazan, gidenin hiç gelmediği yol alan sol yola Muhammed Hanife, gidenin ya gelip ya gelmediği yol olan orta yola Hz. Hüseyin, gidenin selametle geldiği yol olan sağ yola da Hz. Hasan revan olur.

Düğüm Bölümü

Muhammed Hanife, sol yolda üç gün üç gece ilerler. Akşamüzeri, yeşillik olan ve etrafında sular akan bir diyara gelir. Muhammed Hanife, burada dinlenmeye karar verir. Atını oradaki ağaçlardan birine bağlar ve yatar uyur. Sabah olunca atına biner ve biraz yol gider. Maşrık diyarı olarak bilinen bu ilde mihları hep altından olan bir çadır görür ve çadırın perdesini kamçısıyla kaldırarak içine bakar. Çadırın içinde yüz yirmi sekiz türlü putu olan ve bir tahtın üzerinde uyuyan ihtiyar bir pir görür. Muhammed Hanife, bir hışımla çadıra girerek yüz yirmi sekiz tane putu parça parça eder. Bu gürültüye uyanan ve neye uğradığını şaşırıp kalan pir, korkusundan yattığı

tahttan aşağı düşer ve o anda kaybolur. Hemen çadırdan dışarı çıkan Muhammed Hanife, piri yakalar ama pirin Muhammed Hanife'ye arkasından gelmeyeceğine dair yemin ettirmesi üzerine onu salıverir. Muhammed Hanife'nin iyilik yaparak salıverdiği pir, bir zaman sonra yirmi bin asker ile geri gelir. Muhammed Hanife, o an Katran adlı bu piri bıraktığı için pişman olur. Katran, Muhammed Hanife'ye puta tap, der ama Muhammed Hanife, bunu kabul etmez ve cenk başlar. Muhammed Hanife, Katran'ın yirmi beş arşın boyundaki imana gelmeyen Taygur kâfiri, yirmi bin kâfir askerine ibret olsun diye uyluklarını kopararak öldürür. Otuz puta tapan ve otuz arşın boyunda olan, İbn-i Kilâb'ın oğlu İmlak kâfir, Taygur'un bu halini görünce çok korkar ve yalandan imana gelir. İmlak kâfirin efendisi Katran da İmlak'ın yaptığı gibi sözde Müslüman olur. Görünüşte Müslüman olan bu iki kâfirin münafıklıkları bir türlü içlerinden gitmez ve Muhammed Hanife'ye zarar vermek için onu şehirde yaşayan halk da Müslüman olsun, diye kandırarak şehirdeki kaleye götürürler. İmlak ve Katran kâfir, uzun yoldan gelerek yorulmuş olan Muhammed Hanife'ye bir sırçanın içine koydukları zehirli şerbeti ikram ederler. Oldukça susamış olan Muhammed Hanife'nin tam şerbeti içeceği sırada babası Hz. Ali'nin "zinhar, kimsenin elinden şerbet içmeyin." sözü aklına gelir ve içmekten vazgeçer. Hemen ardından da şerbeti önce ikram edene ikram etmek lazım diyerek İmlak kâfire uzatır. Şerbetin zehirli olduğunu bilen ve içmek istemeyen İmlak ne yapacağını şaşırır. Elindeki kılıç ile başında bekleyen Muhammed Hanife'nin korkusundan titremeye başlar ve korkudan titremesi sebebiyle sırçayı yere düşürüp kırar. Kendine tuzak kurulduğunu anlayan Muhammed Hanife, gazaba gelir. İmlak ve Katran kâfir, Muhammed Hanife'nin babası Hz. Ali'yi överek özür dilerler. Bunun üzerine Muhammed Hanife, o iki kâfiri babası hatırına affeder. İmlak ve Katran kâfir, bir zaman sonra tekrar münafıklık etmeye başlar ve ikinci bir tuzak daha hazırlarlar. Bu tuzağı tatbik edip Muhammed Hanife'yi kalenin burçlarının üzerinden aşağı atmak amacıyla İmlak ve Katran kâfir, Muhammed Hanife'yi bir kız, yedi erkek kardeşin yaşadığı Kala-ı Cumhuri' ve Hz. Süleyman'ın kuyuya hapsettiği Dev Sefid'in vilayetlerini göstermeyi bahane ederek kalenin tepesine çıkarırlar. Planlanan bu tuzağa düşmeyen fakat Cumhuri'un kalesini çok merak eden Muhammed Hanife, bu kaleyi görmek için hemen yollara düşer ve bir saatte Kala-ı Cumhuri'a gelir. İkinci namazının vaktinin girmesiyle bu kalenin bahçesinde namaz kılan Muhammed

Hanife, pencereden bakan ve ayın on dördü gibi güzel olan bir kız görür. Türlü turunç ve hurma ağaçlarının olduğu bahçeyi gezerken ise kulağına Kur'an sesi gelir. Sonra Muhammed Hanife, Kur'an okuyan kişinin düşünde Müslüman olan ve Hz. Peygamber'in Muhammed Hanife'ye nikâhladığı, Cumhur kardeşlerin ayın on dördü gibi güzel kız kardeşleri Zeyne'l Arab, olduğunu öğrenir. Zeyne'l Arab, tam Muhammed Hanife'ye Müslüman olduğunu ispatlamak için Kur'an okurken en büyük ağabey olan Cumhur, kaleye gelir. Kaleden içeri girerken Muhammed Hanife'yi görmeyen Cumhur, kardeşi Zurre'ye onu bulup yanına getirmesini emreder. Muhammed Hanife'yi görüp onun heybetinden ve attığı naradan çok korkan Zurre, hiçbir şey yapmadan tekrar kaleye döner. Bunun üzerine diğer kardeş Utarit, Muhammed Hanife'nin yanına gider. Muhammed Hanife, Utarit'e Hz. Ali'nin oğlu olduğunu söyler. Sonra cenk etmeye başlarlar. Utarit, Muhammed Hanife'ye yenilir. Muhammed Hanife, onu saçlarından ağaca bağlar. Bunun üzerine diğer erkek kardeş Hüşşam, Muhammed Hanife'nin yanına gider ve cenk eder. O da Muhammed Hanife'ye yenilir ve Muhammed Hanife, Hüşşam'ı da ağaca bağlar. Bu olanlara anlam veremeyen Cumhur, Muhammed Hanife'nin yanına en sonunda kendi gider ve onunla cenk etmeye başlar. Muhammed Hanife, tam Cumhur'u öldürecekken; bu kadar erliği yapan kişinin dininin hak olacağı düşüncesiyle Cumhur, iman eder ve Müslüman olur. Cumhur'un diğer kardeşleri de Müslüman olur. Muhammed Hanife, onlara namaz kılmayı ve oruç tutmayı öğretir. Cumhur kardeşler bu arada, kız kardeşleri Zeyne'l Arab'ın rüyasını öğrenirler ve kız kardeşlerini Muhammed Hanife ile evlendirmek için bir diğer adı da Seba Kalesi olan Kala-ı Cumhur'da düğün tedariki görürler ve dostlarını düğüne çağırırlar. Muhammed Hanife'nin ölmesi için gönderdiği kalede yıllardır sevdiği kız Zeyne'l Arabla evlendiğini duyan Katran'ın veziri İmlak, adeta hiddetinden delirecek gibi olur. Bu evliliği engellemek için kendi gibi Zeyne'l Arab'a âşık olan Dev Sefid'e bir name göndererek durumu haber verir. Dev Sefid, düğün resmini tamamlayarak gerdeğe giren Muhammed Hanife ve Zeyne'l Arab'ı, Cumhur Kalesi'nde uyurken bulur ve hemen o dakika Zeyne'l Arab'ı kaçıtır. Zeyne'l Arab'ın çığılığı ile uyanan Muhammed Hanife, Cumhur kardeşlere karşı mahcup olduğu için çok üzülür ve Dev Sefid'in yaşadığı yeri bilmediğinden hemen Kâfir Vezir İmlak'ın yanına gider ve onu da yanına alarak tekrar yola çıkar. Muhammed Hanife, Dev Sefid'in Hz. Süleyman tarafından kapatıldığı kuyunun

üzerindeki kırk batman ağırlığındaki taşı kaldırarak aşağı iner. Muhammed Hanife, aşağıdaki kuyudaki mağarada göbeğine kadar ak, göbeğinden sonrası kara olan ve bir tahtın üzerinde yatan Dev Sefid ile tahtın ayağına saçlarından bağlanmış helali Zeyne'l Arab'ı görür. Muhammed Hanife'yi fark eden Dev Sefid, onunla cenk etmeye başlar ve dört yüz batman ağırlığındaki taşı Emirzade'nin üzerine atar. Muhammed Hanife ise taşa karşı kılıcını tutar ve İsm-i âzam duasını okuyunca taş iki parça olur. Bunun ardından Muhammed Hanife, deve bir defa vurur ve dev, Allah'ın izniyle hıyar gibi ikiye ayrılır. Muhammed Hanife, helali Zeyne'l Arab'ı kurtarır ve Dev Sefid'in hazinelerini de iki sandığa doldurarak onları yukarı çekmesi için kuyunun başındaki İmlak'a seslenir. Önce ganimetleri yukarı çeken, sonra da Zeyne'l Arab'ı kuyudan çıkararak İmlak, ganimeti atına yükler ve Zeyne'l Arab'ı da zorla yanına alarak Muhammed Hanife'yi de kuyunun içinde bırakıp hızlıca oradan uzaklaşır. Kuyu içinde çaresiz bir şekilde kalan Muhammed Hanife ise atının uzattığı kement sayesinde yukarı çıkarak kuyudan kurtulur ve İmlak'ı yakalamak için hemen yola koyulur. Muhammed Hanife, yolda Cumhur kardeşleri görür ve onlara durumu anlatır. Bu arada Muhammed Hanife'nin kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de onun yardıma gelir ve Muhammed Hanife'ye babaları Hz. Ali'nin de otuz bin askerle geldiği müjdesini verir. Babası Hz. Ali'ye başına gelenleri anlatan Muhammed Hanife, helali Zeyne'l Arab'a bir zarar erişecek diye korktuğunu dile getirir. Oğlu Muhammed Hanife'nin üzülmeye dayanamayan Hz. Ali, İsm-i Âzam duasını üzerine okumak suretiyle görünmez olur ve İmlak'ın Zeyne'l Arab'ı hapsediği kalenin içine girer. Kalede sadakat ve vefa sınavından alınının akıyla geçen Zeyne'l Arab, Hz. Ali tarafından kurtarılır. Hz. Ali, İmlak'ın elini ve ayağını bağlayıp onu bir çubuğa geçirmek suretiyle omzuna alır ve içeri girdiği bu kalenin kapısını kopararak dışarı çıkar.

Çözüm Bölümü

İmlak'ı Malik-i Ejder'e verir. İmana gelmeyen İmlak, tek hamlede Malik-i Ejder tarafından öldürülür Muhammed Hanife'nin yanında sabaha kadar kalan Hz. Ali ve ashap, sabah olur olmaz hemen Katran'ın Kalesi'ne giderler. Katran Kalesi'nin halkının hepsi imana gelir ve Müslüman olur. Bunu duyan Katran, kahrından kendini kale burçlarından aşağıya atmak suretiyle öldürür. Hz. Ali, bu

kaleyi Cumhur ve kardeşlerine verir. Dev Sefid'den ve İmlak'tan elde ettikleri ganimetleri deveye yükleyip Medine'ye giderler. Bu cenkte yaşananların Hz. Peygamber'e anlatılmasının ardından ganimet malı mücavirlere dağıtılır ve cenk anlatısı duayla sona erer.

* * *

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde anlatılan olay, kısadır ve karmaşık bir nitelik arz etmez. Hayalî bir konunun mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde hikâye edilmesi sebebiyle cenk anlatıcısı, cenk içindeki olaylar hakkında çok fazla ayrıntıya yer vermeden, yuvarlak kelimeler ve tasvirler ile anlatıyı inandırıcı kılma amacındadır.

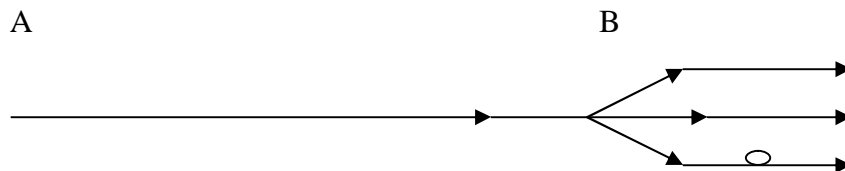
Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Muhammed Hanife, biraderleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile beraber kendilerine mukabil bir er bulup şikâr etmek ve kâfirlere dini anlatmak niyetiyle babaları Hz. Ali'den izin alarak evden ayrılır. Hz. Ali'den izin alarak Medine'den ayrılmış olan üç kardeş, yolda kendilerine mukabil er ararlar lakin bulamazlar. Bu niyet doğrultusunda biraz daha ilerlerler ve üçe ayrılan bir yol ağzına gelirler. Muhammed Hanife, giden gelmez yolu olan sol yola; Hz. Hasan giden gelir yolu olan sağ yola; Hz. Hüseyin de giden ya gelir ya gelmez yolu olan orta yola revan olur. Bu çerçevede girişten sonra cenk anlatıcısı, sol yolda ilerleyen Muhammed Hanife Cengi'ni anlatmaya başlar. Burada Şemun ve onun veziri İmlak ile tanışır. Münafık alametleri taşıyan bu iki kişinin her türlü hainliği ile baş eden Muhammed Hanife, Seba Kalesi adıyla da bilinen Kala-ı Cumhur'u fethedip Cumhur kardeşlerin Müslüman olmasına vesile olur ve onların kız kardeşleri Zeyne'l Arap ile evlenir. Zevcesini kaçıran ve yerin altında bir kuyuda yaşayan Dev Sefid'i öldürür ve kendine yardıma gelen babası Hz. Ali'nin sayesinde İmlak Kalesi'ni fetheder. Kale halkının şerait-i İslam'a tabi olmaları ile Muhammed Hanife, kendi cengini tamamlamış olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde diğer cenklerde de olduğu gibi “*fethetmek*” ve “*kurtarmak*” fiillerinden doğmaktadır. Yalnız bu cenkte “*fethetmek*” fiiline ek olarak “*savaşma*” arzusunun da var olduğunu görmekteyiz. “*Cenk etme*” arzusu da esere hareket kazandıran ikinci unsurdur. Bu üç fiil, anlatımın olay örgüsünün ana zeminini belirler. Muhammed Hanife, kendine mukabil olabilecek bir er bulup şikâr etmek ister. Bu amaçla kardeşleriyle birlikte Medine’den ayrılır ve fethi gerçekleştirir üstelik ganimet elde eder. Muhammed Hanife, böylece İslam topraklarına yeni toprakların katılmasını sağlar. Metin tamamıyla İslamî “*gaza ve fetih*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Muhammed Hanife Cengi, “*Bin Bir Gece*” masallarında olduğu gibi çerçeve nitelikli bir girişe sahiptir. Nitekim bu çerçeve giriş İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin cenklerinde tekrar yenilenmeyecektir. Buradaki çerçeve girişin “*Bin Bir Gece*” masallarından farkı ise girişte karşımıza çıkan cenk kahramanlarının eserin ilerlemesi ile değişmemesi hususudur.

Muhammed Hanife Cengi’nde A noktasından üç kardeşin Medine’den yola çıkmaları ile başlayan olay örgüsü, B noktasında yolların üçe ayrılması ile farklı düzlemde hareketine devam eder. Bu noktadan sonra cenk yine kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır ve şerait-i İslam’ın tahsis edilmesi ile birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Muhammed Hanife, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Muhammed Hanife Cengi’nin olay örgüsünü şekil ile ifade edecek olursak şu biçimde göstermek mümkündür:



Şekil 12

Muhammed Hanife'nin şerait-i İslam'ı tahsis etmesiyle Muhammed Hanife Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyahallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 215-226 sayfaları arasında bulunan ve yedinci cenk olan Hz. Hasan ve Rabi İbn-i Malik Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Muhammed Hanife Cengi'ndeki üçe ayrılan yollardan Mekke tarafında kalan ve sağ yol olarak adlandırılan giden gelir yoluna revan olan Hz. Hasan, akşama dek gider. Bir dağın üzerine çıkıp aşağıya doğru bakar ve aşağıdaki beriyye içinde bulunan ilde, on bin kadar sığırın, atın, devenin ve koyunun olduğunu ve burada yaşayan insanların adam şeklinde yapılmış bir puta taptıklarını görür ve Hz. Hasan bu şehre gitmeye karar verir.

Düğüm Bölümü

Hz. Hasan, şehre varmak için ilerlerken yolda bir koyun çobanına rastlar ve kendini develerini çaldırılmış bir bezirgân olarak tanıtır. Hz. Hasan, çobandan Rabi' İbn-i Malik'e ait olan bu kavmin, Hz. Ali'nin berr-i yabanda gezen oğlunu öldürmek niyetiyle Tehame Beylerinden altı kişi tuttuğunu ve bu altı kişinin akşama yakın geleceği için şenlik hazırlığı yaptığını öğrenir. Çobandan ayrılan Hz. Hasan, yolda ilerlerken Rabi' İbn-i Malik'in çağırması olduğu silahlı ve atlı yedi Tehame Beyi ile karşılaşır. Hz. Hasan, kendini Ben-i Zübeyr Kabilesi'nden Zübeyr İbn-i Ebi Turab oğlu olduğu şeklinde tanıtarak Yemen'e ticaret için geldiğini söylese de Tehame Beyleri içinde daha önce onu Medine'de mescitte görmüş olanlardan birinin olmuş olması sebebiyle bu söylediklerine kimseyi inandıramaz. Bunun üzerine Hz. Hasan ile Tehame Beyleri cenk etmeye başlar. Tehame Beylerinin başkanı Zerka, Hz. Hasan'ın üzerine Cemir'i gönderir. Hz. Hasan ve Cemir arasında üç nöbet usulü cenk yapılır. Hz. Hasan'ın iman teklifine rağmen imana gelmeyen Cemir, Hz. Hasan'ın

Hız. Hamza'dan kalma yirmi beş batman ağırlığındaki gürzünü onun kafasına vurması suretiyle katledilir. Hız. Hasan, Zerka'dan savaşmak için er diler; fakat korkudan kimse meydana çıkmaz. Bunun üzerine meydana Zerka çıkar. Hız. Hasan ile savaşan Zerka da gürzden nasibini alarak canını cehenneme ısmarlar. Hız. Hasan, geri kalan beş Tehame Beyini de Rabi' İbn-i Malik'e haber vermesin diye öldürür. Sonra da Rabi'İbn-i Malik kabilesine gitmek üzere yola çıkar. Hız. Hasan, yolda giderken tekrar koyun çobanına haber verir. Tehame Beylerinin içinde onları çağırarak için gitmiş olan kardeşinin de öldüğünü duyan çoban adeta delirir ve Hız. Hasan'dan duyduğu bu haberi hemen Rabi' İbn-i Malik'in çadırına gider ve anlatır. Bunun üzerine aceleyle sadece kılıcını alarak çadırdan çıkan Rabi' İbn-i Malik, yolda Hız. Hasan ile karşılaşır ve onunla cenk etmeye başlar. Hız. Hasan, Rabi kâfiri de gürzü ile öldürür. Akşam olunca da kendi aç, atı aç olan Hız. Hasan, yeşillik bir yerde dinlenmek için yatar ve orada uyuya kalır. Rüyasında Hız. Peygamber'i görür. Dedesi torununa yaptığı bu gazanın ulu olduğunu ve yarın melekleri ona yardımcı kılacağını söyler. Sabah olduğunda büyük bir mutlulukla şad olmuş ve rahatlamış bir biçimde uykudan uyanan Hız. Hasan, önceki gün savaşmış olduğu deve benzer kâfiri öldürür. Tam bu sırada ashaptan Abdullah Yemenî, bir alem ve bin kişi ile Medine'den Hız. Hasan'a yardıma gelir ve ona bir miktar hurma vererek henm doymasını hem de dinlenmesini sağlar. Hezil vilayetindeki Süryanî İbri, Rab'i İbn-i Malik'in ve Zerka ile altı yoldaşının öldüğünü görünce; askerlerini sağlı sollu olarak bunları onlara yapan Hız. Hasan'ın üzerine yürür. Abdullah, İbri'nin üzerine gönderdiği bahadırın kafasını dağıtır. Sonra iki koldan askeriyle hücum eden İbri'nin üzerine bin Müslüman asker ile sağ tarafta İmam-ı Hüseyin, sol tarafta Abdullah Temenî olmak üzere saldırıya geçerler. Hız. Hasan'ın karşısına çıkan İbri, Müslüman olmayınca Hız. Hamza'nın gürzü ile öldürülür.

Çözüm Bölümü

İbri'nin de öldürülmesi ile başsız kalan kâfir ordusu, iman ederek Müslüman olur. Şerait-i İslam'ın Rabi' İbn-i Malik kabilesinde tamam olması ile elde edilen ganimetler de alınarak Medine'ye doğru yola çıkarlar. Hız. Hasan, Abdullah'ı önden müjdecisi olarak gönderir. Medine'ye varıp babası ve dedesi ile sarılan Hız. Hasan,

başından geçenleri bir bir anlatır. Getirilen ganimetlerin mücavirlere dağıtılması ile bu cenk dua ile sona erer.

* * *

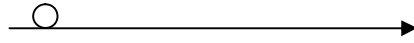
Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde sadece on bir sayfada anlatılan olay, oldukça kısadır ve karmaşık bir nitelik arz etmez. Hayalî bir konunun mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde hikâye edilmesi sebebiyle cenk anlatıcısı, cenk içindeki olaylar hakkında çok fazla ayrıntıya yer vermeden, genel geçer kelimeler ve tasvirler ile tezini gerçek, anlatıyı inandırıcı kılma amacı taşımaktadır.

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Bu cenk, aynı zamanda giriş kısmı bakımından Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi ile de ortaktır. Cenk anlatıcısı küçük bir geri dönüş ile bu ortaklığı anlatı girişinde kısaca ifade eder. Bu anlatıda olay örgüsü, motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili küçük birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Hz. Hasan, Muhammed Hanife Cengi'nin giriş bölümünde anlatılan giden gelir yolu olarak ifade edilen ve Mekke yolu olan sağ yola; revan olur. Burada dokuz adet kâfir Tehame Beyini, Rabi İbni Malik'i, Cebir'i ve Süryanî İbri'yi kendine yardıma gelen Abdullah Yemenî ile beraber öldürür. Beylerini öldürdüğü halkın da şerait-i İslam'a tabi olmaları ile Hz. Hasan, kendi cengini tamamlamış olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde diğer cenklerde de olduğu gibi "*fethetmek*" fiilinden doğmaktadır. Yalnız bu cenkte de Muhammed Hanife Cengi'nde olduğu gibi "*fethetmek*" fiillerine ek olarak "*şikâr etme*" arzusunun da var olduğunu görmekteyiz. "*Şikâr etme*" arzusu da esere hareket kazandıran ikinci unsurdur. Bu iki fiil, anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Kardeşleriyle birlikte Medine'den ayrılan Hz. Hasan, sağ yola revan olur ve gittiği yolda karşılaştığı kâfirlerden kimini öldürerek, kimini de Müslüman ederek fethi gerçekleştirir ve böylece İslam topraklarına yeni toprakların katılmasını sağlar. Metin tamamıyla İslamî "*gaza ve fetih*" anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir "*harici*" ve "*fiili*" bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Muhammed Hanife Cengi'nde A noktasından üç kardeşin Medine'den yola çıkmaları ile başlamış olan olay örgüsü, B noktasında yolların üçe ayrılması ile farklı düzlemde ve Gazavat-ı İmam Hasan Cengi adı altında hareketine devam eder. Olay örgüsü içinde A ve B noktasındaki ile ifade ettiğimiz bu ilerleme, cenk anlatıcısı tarafından eserin başında küçük bir geriye dönüş ile kısaca ifade edilir. Bu noktadan sonra cenk, yine kronolojik olay örgüsüne bağlı kalınarak anlatılır ve Hz. Hasan'ın şerait-i İslam'ı tahsis etmesi ile birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde neticelenir.

Hz. Hasan Cengi'nin olay örgüsünü şekil ile ifade edecek olursak şu biçimde göstermek mümkündür.



Şekil 13

Hz. Hasan'ın kâfirleri öldürüp şerait-i İslam'ı tahsis edip Medine'ye dönmesi ile Hz. Hasan Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyallâhu 'Anhu- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 226-233 sayfaları arasında bulunan ve sekizinci cenk olan İmam Hüseyin Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Giden ya gelir ya gelmez yolu olan orta yola revan olan Hz. Hüseyin, sabahtan akşama kadar yürür ve akşam olup karanlık bastırınca bir yerde biraz dinlenir. Sonra sabahtan öğle vaktine kadar etrafında mugaylan dikenini hariç hiçbir şeyin olmadığı bir yol üzerinde biraz daha ilerler ve bir yerde teyemmüm edip öğle namazını kılar. Hz. Hüseyin, uzaklarda belirmiş bir kubbe görür ve bu kubbeye doğru ilerler.

Düğüm Bölümü

Hz. Hüseyin, kubbenin önüne geldiğinde altın bir hat ile ak bir mermere yazılmış yazıyı görür ve bu yazıyı okuyarak; miftahı taşın dibinde olan bu kubbenin içinde Sahir Zerka adıyla yaşayan cadının varlığından haberdar olur ve bu cadıya nasıl hükmedeceğini, cadının kullandığı küpe nasıl inip bineceğini, nasıl hareket ettireceğini öğrenir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, taşın dibini kazarak kubbenin anahtarını alır ve kubbenin içine girer. Kubbenin içindeki taşa oturarak yetmiş arşın boyundaki dev Sahire Zerka'yı kendine hizmetkâr kılar. Zerka'nın çubuğunu bir kez küpe vurmasıyla döne döne havalanan küpün binerek gitmeyi dilediği Umman'a doğru yola çıkarlar. Kısa bir zaman sonra altı aylık uzaklıkta bulunan Umman'a varırlar. Zerka, Hz. Hüseyin'e bu ilin her bir köşesinde yüz bin cazunun yaşadığını söyler. Duydukları karşısında biraz da olsa korkan ve müteessir olan Hz. Hüseyin'e, Zerka'nın onun çok korktukları Hz. Ali'nin oğlu olması sebebiyle zarar vermeyeceklerini söylemesi ile rahatlar. Umman denen bu şehirde Hz. Hüseyin, adam suretli, tek ayaklı, yirmi arşın kolu ve tüylü elleri olan sürekli balık yiyen garip varlıklarla karşılaşır. Hz. Hüseyin ve Zerka daha sonra Mağrib diyarında olan ve Medine'ye altı aylık mesafede yer alan ve adına Ahenruba Kalesi denilen, Hz. Hamza'nın almak isteyip de alamadığı ve her bir köşesi mıknatıs taşlarıyla dolu Zerka'nın üstadı Sehba cazunun sarayına gelirler. Zerka, Katna, Sehba, Sehba'nın kızı Mahire ve insan eti yiyen yedi yüz cadı, bir yere toplanırlar ve imana gelip Müslüman olmak için Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'den bir keramet göstermesini dilerler. İki rekât namaz kılan Hz. Hüseyin, Allah'a dua eder. O dakika kalede zelzele olur ve bu zelzele yüzünden Hable'l ala dâhil tüm sanemler yerle bir olur, altı yüz yıldır yanan ateş bir anda söner, kalenin duvarları yıkılır, Sehba ve Zerka cazu tahttan aşağı düşerler. Kaledeki kilise içinde bulunan keşişler zelzelenin şiddetinden kutsal kitapları İncil'i unutarak kelime-i şahadet getirirler. Ahenruba denilen bu kaledeki herkesin Müslüman olması ile Hz. Hüseyin, buradan ayrılarak bir yahudiye ait olan kaleye gelirler. Sahire Zerka'nın Müslüman olduğunu öğrenen Abdussanem de Müslüman olur ve adını Abdussamed olarak değiştirir. Beylerinin Müslüman olduğunu gören kale halkı da Müslüman olur. Hz. Hüseyin, ona beş vakit namazı öğretir. Sonra Abdussamed, malının yarısını Hz. Hüseyin'e hediye eder.

Çözüm Bölümü

Hz. Hüseyin, Abdussamed'in verdiği hediyelerin yarısını alır, yarısını da Zerka'ya emenet eder ve Umman'a gelirken bindiği küpe binerek Medine'ye döner. Yolda Ubeyd bin Cerrah'a uğrayıp kardeşlerini sorar sonra da onu Hz. Peygamber'e müjdeci olarak gönderir. Sağ selamet Medine'ye dönen Hz. Hüseyin, yaşadıklarını ve gördüklerini tek tek dedesi Hz. Muhammed'e anlatır. Umman İli'ndeki Abdussamed'den aldığı ganimet mallarının mücavirlere dağıtılmasının ardından dua ile bu cenk sona erer.

* * *

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nde sadece yedi sayfada anlatılan olay, oldukça kısadır ve karmaşık olmayan sade bir yapı arz eder. Bu cenk, tamamen hayalî olan bir konunun masalsı unsurlar ve olağanüstü özellikler ile bezendiği bir cenklerdir. Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nin mümkün olduğu kadar kısa bir biçimde ve ayrıntılara yer verilmeden hikâye edilmesinin nedenleri içinde bu durumun da ehemmiyet taşıdığı düşünülebilir.

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nde de anlatılan olaylar, birbirine motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri ile bağlanmıştır. Bu cenk, aynı zamanda giriş kısmı bakımından -Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nde olduğu gibi- Gazavat-1 Muhammed Hanife Cengi ile ortakdır. Cenk anlatıcısı küçük bir geri dönüş ile bu ortaklığı anlatı girişinde kısaca ifade eder.

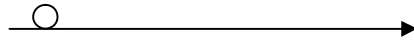
Cenk anlatısında olay örgüsü, motif ve motif halkaları, şahıs kadrosu ve mekân tasvirleri bakımından tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili küçük birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki Hz. Hüseyin, Muhammed Hanife Cengi'nin giriş bölümünde anlatılan giden ya gelir ya gelmez yolu olarak ifade edilen orta yola revan olur. Burada Sahire Zerka'nın yaşadığı kubbenin içine girip onu kendine tabii ettikten sonra küpe binerek tek bacaklı, uzun kolları ve tüylü elleri olan insanların ve milyonlarca cazunun yaşadığı Umman'a gider. Umman'da Sehpa, Katna, Mahire ve diğer cazuların bir de Abdussanem'in Müslüman olmasını sağlayan Hz. Hüseyin

küpe binip Medine'ye döner ve tüm gördüklerini dedesi Hz. Muhammed'e anlatması ile bu cenk de tamamlanmış olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde diğer cenklerde de olduğu gibi “*fethetmek*” ve “*uçmak*” fiilinden doğmaktadır. Yalnız bu cenkte de Muhammed Hanife Cengi ve Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde olduğu gibi “*fethetmek*” ve “*uçmak*” fiillerine ek olarak “*şikâr etme*” arzusunun da var olduğunu söyleyemeyiz. “*Fethetmek*” ve “*uçmak*” fiili, anlatının olay örgüsünün ana zeminini belirler. Kardeşleriyle birlikte Medine'den ayrılan Hz. Hüseyin, orta yola revan olur ve gittiği bu yolda Umman ilinde karşılaştığı cazuların Müslüman olmasını sağlar ve Umman'dan mücavirlere dağıtılmak üzere ganimet getirir. Metin tamamında İslamî “*gaza ve fetih*” ile “*tebliğ ve irşad*” anlayışından beslendiği için olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Muhammed Hanife Cengi'nde A noktasından üç kardeşin Medine'den yola çıkmaları ile başlamış olan olay örgüsü, B noktasında yolların üçe ayrılması ile farklı düzlemde ve Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi adı altında hareketine devam eder. Olay örgüsü içinde A ve B noktasındaki ile ifade ettiğimiz bu ilerleme, cenk anlatıcısı tarafından eserin başında küçük bir geriye dönüş ile kısaca ifade edilir. Bu noktadan sonra cenk, yine kronolojik olay örgüsüne bağlı kalınarak anlatılır ve Hz. Hüseyin'in Umman ilindeki cazulara şerait-i İslam'ı tahsis etmesi ile birlikte sürekli ileriye doğru giden olay, düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde neticelenir.

Hz. Hüseyin Cengi'nin olay örgüsünü şekil ile ifade edecek olursak şu biçimde göstermek mümkündür.



Şekil 14

Hz. Hüseyin'in Umman'a gidip oradaki cazulara şerait-i İslam'ı tahsis edip Medine'ye dönmesi ile Hz. Hüseyin Cengi olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.1.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi Özeti, Olay Örgüsü ve Motif Halkaları

Eser içinde 233-240 sayfaları arasında bulunan ve dokuzuncu cenk olan Mu'cizâtü'l Nebi Cengi'nin özeti (serim, düğüm ve çözüm bölümü halinde), motif halkaları ve olay örgüsü incelemesi şu şekildedir:

Serim Bölümü

Peygamberliği Sanan şehrine kadar uzanan Hz. Muhammed'in adı, dört bir yana el uzatıp birçok vilayete hükmeden Sanan padişahının gönlünde içten içe ona bir muhabbet ve sevgi duymasına sebep olur. Bu duygularla ve onu görme arzusuyla uyuyan padişah, gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Rüyası sayesinde yirmi gün ömrü kaldığını öğrenir ve Müslüman olur. Düşünün Rahmanî olduğunun fark eden padişah, büyük bir mutlulukla hazine odasına gider ve iki sandığın içine hediyeler doldurur. Sonra da Yahudi'nin birinden on dört bin akçeye bir deve alır. Ölümüne birkaç gün kala oğlu Abdurrahim'e yani Ebu'l Hacen'e bu hediyeleri Medine'nin padişahı olan ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'ya iletmesini vasiyet eder ve ölür.

Düğüm Bölümü

Ebu'l Hacen, babasının bu dünyadan bekâ sarayına göçmesi ile Sanan şehrine padişah olur. Kırk gün içinde de tüm işlerini hallederek yerine bir vekil tayin eder ve baba vasiyetini gerçekleştirmek için hediye sandıklarını hediye deveye yükleyerek Medine'ye doğru yol almaya başlar. Akşam olunca bir yerde konaklar. Daha önce hiç yalnız yolculuk yapmamış olan Ebu'l Hacen, biraz tedirgin bir şekilde sandıkların üzerinde uyuyakalır. Hz. Peygamber'in mucizesiyle aynı gece Medine'ye gelir. Devesinin dürtmesiyle uyanan Ebu'l Hacen, sakalları ak, sufi gibi bir ellerinde asa bir ellerinde tespih olan, sürekli salâvat getiren on kişi ile karşılaşır ve bu kişilere Hz. Peygamber'e Sanan şehirden babasının vasiyeti üzerine hediyeler getirdiğini ama evinin yerini bilmediği için nasıl gideceğini sorar. Ebu'l Hacen'in yaptıklarıyla ve Müslüman olmasıyla dalga geçen aslında münafık olan bu kişiler, konuştuklarının Hz. Peygamber'in kulağına gidip münafık oldukları ortaya çıkacak diye endişe ederler ve paniğe kapılırlar. On münafık, Ebu'l Hacen'in konuşmasını önlemek için

onu konuşamayacak hale gelinceye kadar öldüresiye döverler ve gözlerinden birini çıkarırlar. Sonra da Ebu'l Hacen'i mescidin önüne getirirler. On münafıktan biri olan Salba, Hz. Peygamber'e evine misafir olarak aldıkları Ebu'l Hacen'in bir yaşındaki oğlunu öldürüp tüm malını ve on dört bin değerindeki devesini çalarken yakaladığını söyler ve Ebu'l Hacen tarafından öldürüldüğünü söylediği bir yaşındaki oğlunun kanını talep eder. Salba'nın söylediklerini dinleyen Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir, tüm bu anlatılanların Ebu'l Hacen tarafından yapıldığına inanmaz ama sesini de çıkarmaz Salba'ya şahidi olup olmadığını sorar. Bu arada Bilal, Ebu'l Hacen'i kucağına alarak mescide getirir. Salba da geriye kalan dokuz münafığı şahit olarak getirir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye Ebu'l Hacen'in ellerini kesip darağacında asmalarını daha sonra da ateşe atmalarını buyurur. Hz. Ömer, Ebu'l Hacen'i siyaset meydanına getirir ve cellât Eflah tarafından ellerinin kesilmesini sağlar. Daha sonra da başına karşılık ayağını keser. Böylece Ebu'l Hacen'in sadece kan kisası kalmış olur. Bu arada Medine halkı da Ebu'l Hacen'in yanacağı yere odun taşımakla meşgul olur. Hz. Osman'ın yanından Kuran taliminden gelen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Ebu'l Hacen'in bu durumunu karşısında çok üzülür ve dehşete düşerler. Hz. Hasan, Ebu'l Hacen'in yüzünün Hz. Hüseyin'e çok benziyor olması sebebiyle -Hz. Peygamber'in sözüne binaen- kimseye zarar vermeyeceğine ve hata yapmayacağına inanırlar. Siyaset meydanından ayrılan bu iki kardeş, ağlayarak dedeleri Hz. Muhammed'in yanına gidip ondan Ebu'l Hacen'i kurtarmasını dilerler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Bilal'e sahabelerin ve on münafığın tekrar mescide gelmesi için sala okumasını buyurur. Herkesin tekrar mescide gelmesinin ardından münafıklarla ilk konuşmayı Hz. Ebubekir yapar.

Hz. Ebubekir, daha bu dünya yaratılmadan önce Allah'ın emriyle ruhlar aleminde güvercin kılığında ahir zaman peygamberi olmak için Hz. Muhammed ile yarıştığı ve çok az farkla bu yarışı kaybettiğini anlatır. Allah katında nerdeyse peygamber olacak çok sevilmesi hürmetine, hatırı için münafıklardan Ebu'l Hacen'i kendisine bağışlamalarını diler. Münafıklar, kabul etmez. Daha sonra söz alan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in "benden sonra bir peygamber gelse o, Hz. Ömer olur." dediğini hatırlatır ve Ebu'l Hacen'i hatırı için affetmelerini ister. Münafıklar bu isteği de reddeder. Sıra Hz. Osman'a gelir. Hz. Osman, Hz. Peygamber'in Cennet'te

koşusu olacağını eğer Ebu'l Hacen'i bağışlarsa kendilerini de komşuluğa dileyeceğini söyler. Münafıklar bu teklifi de kabul etmezler. Daha sonra söz Hz. Ali'ye gelir. Hz. Ali, Cennet'te Kevser sakiliği yapacağını ve Ebu'l Hacen'i affederlerse Kevser'den ilk olarak onlara vereceğini söyler. Fakat münafıklar, Ebu'l Hacen'i affetmeyi yine reddederler.

Son olarak Hz. Resul, söz alır ve Ebu'l Hacen'i affederlerse ahrette ilk olarak onlar için şefaet dileyeceğini söyler. Münafıklar, bu isteği de kabul etmezler. Bunun üzerine mescitte bir vaveyla kopar. Bu vaveylanın arkasından da Cebrail, gelir ve Hz. Peygamber'in Ebu'l Hacen'in devesini mescidin içine alarak başını örtüp ona soru sorması gerektiğini ve Allah'ın izni ve kudretiyle deveyi konuşturacağını vahyedir. Mescidin içine alınan ve başı Hz. Peygamber'in ridası ile örtülen deve dile gelir ve Hz. Peygamber'in sorularına cevap vererek başına gelenleri tek tek anlatır. Bunun üzerine Allah'ın izni ile Ebu'l Hacen, aksırarak canlanır.

Çözüm Bölümü

Ebu'l Hacen'e iftira eden ve yalan yere şahitlik eden on münafık türlü işkencelerle öldürülür ve cesetleri yakılır. Sonra Ebu'l Hacen'in babasının vasiyeti gereği Hz. Muhammed'e teslim edilen hediyeler, ashaba dağıtılır. Hz. Muhammed'in yanında senelerce hizmetkârlık yapan Ebu'l Hacen, Irak'ın fethinde Rüstem'i öldürür.

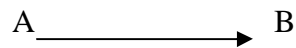
* * *

Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- anlatısında anlatılan olay, oldukça kısadır. Mucizevî yönü ağır basan ve halk arasında “*Deve Hikâyesi*” olarak da bilinen bir konunun hikâye edilmesi söz konusudur. Bu anlatıda olaylar birbirine küçük ama kuvvetli bağlarla bağlanmıştır. Olay örgüsü, bu bakımdan tamamen birbiriyle ilgili ve ilintili birimlerden oluşmaktadır. Şöyle ki bir gece Ebu'l Hacen'in babası olan Sana'an şehri padişahı Hz. Muhammed'i görür, Müslüman olur ve yirmi gün sonra öleceğini öğrenir. Bunun üzerine padişah, Hz. Peygamber'e verilmek üzere hediyeler hazırlar ve oğluna bunları ona iletmesi için vasiyet eder, sonrada ölür. Babasının vasiyetini yerine getirmek için deveye yüklediği iki sandık hediye ile Medine'ye

giden Ebu'l Hacen, yolda karşılaştığı on münafık tarafından öldüresiye dövülür ve iftiraya uğrar. Hz. Peygamber tarafından yargılanan Ebu'l Hacen, münafıkların yaptığı yalancı şahitlik yüzünden siyaset meydanında asılıp ateşte yanma cezası alır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in dedeleri Hz. Muhammed'e rica etmeleri üzerine Ebu'l Hacen bir kez daha yargılanır. On münafıktan çeşitli vaatler karşılığında Ebu'l Hacen'in affını dileyen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Muhammed, bu isteklerinde muvaffak olamazlar. Bu esnada Ebu'l Hacen, yaralarının fazlalığı nedeniyle ölür. Bunun üzerine Cebrail, Hz. Muhammed'e Ebu'l Hacen'in devesini mescitte konuşurması gerektiği vahyini getirir. Devenin konuşması ile on münafığın yaptıkları ortaya çıkar. Münafıklar, öldürülür. Ebu'l Hacen ise mucizevî şekilde Allah'ın izni ile dirilir ve senelerce Hz. Peygamber'in hizmetinde olur.

Metinde olay örgüsünü var eden dinamizm, büyük ölçüde “*affetme*” ve Ebu'l Hacen'i “*kurtarma*” fiilinden doğmaktadır. Ebu'l Hacen'i “*kurtarma*” arzusuyla hareket eden ashap, Hz. Muhammed'in bir “*mucizesi*” sayesinde onu diriltirler. Anlatının olay örgüsünün ana zeminini “*affetme+kurtarma*” fiili ve “*mucize*” kelimesi oluşturur. Ebu'l Hacen'in Hz. Muhammed yanına gelmesiyle başlayan olay, haksızlığa ve iftiraya uğrayarak ölen Ebu'l Hacen'in dirilip Hz. Muhammed'in hizmetine girmesiyle son bulur. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm anlatısının olay örgüsü içinde herhangi bir “*harici*” ve “*fiili*” bir çatışmaya rastlamak mümkün değildir.

Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm anlatısında olay, kronolojik olay örgüsüne bağlı olarak, anlatılır. Olay örgüsünü şematize edecek olursak şu şekilde gösterebiliriz:



Şekil 15

Ebu'l Hacen'in Hz. Muhammed'in yanına gelmek için Medine'ye doğru yola çıkmasıyla olay, A noktasından başlar. Bu noktadan sonra hiçbir şekilde geriye dönüş söz konusu değildir. Ebu'l Hacen'in tekrar hayata dönmesi ve Hz. Peygamber'e hizmet etmeye başlaması ile birlikte sürekli ileriye doğru giden olay,

düz yani kronolojik olay örgüsüne uygun biçimde B noktasında neticelenir. Bu süreç içinde ne anlatıcı ne de ana kahraman Ebu'l Hacen, geçmişte yaşadığı bir olayı anlatarak geri dönüşler yapar.

Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm anlatısında olay örgüsü, herhangi bir belirsizliğe mahal vermeden kesin bir neticeyle bittiği için kapalı bir olay örgüsü niteliği taşımaktadır.

3.2. Hz. Ali Cenkleri'nin Bakış Açısı

Bir edebî eserde bakış açısı, olayların, mekânların, zamanın ve şahıs kadrosunun kim tarafından görüldüğü, kim tarafından anlatıldığı ve anlatıcının olayın ve şahısların neresinde bulunduğu sorularına verilen cevaptır. Burada bakış açısından kasıt anlatıcının olaylar karşısında takındığı tavırdan ziyade, anlatıcının eser içindeki konumunu belirleyen teknik bir unsurdur. Bilindiği üzere bu tarife uygun üç farklı bakış açısından bahsedebiliriz.

Hâkim Bakış Açısı:

Bu bakış açısında anlatıcı her şeyi bilen, duyan ve gören kişi konumundadır. “Eserde yer alan bütün olayları bilir ve şahısları her yönüyle en ince ayrıntısına kadar tanır. Kahramanların iç konuşmalarını duyan, düşüncelerini bilen hatta zihninden ve kalbinden geçenleri okuyan ve tüm bunları yine okuyucuya aktaran kişi, anlatıcını ta kendisidir. Yani anlatıcı, olayları bilme ve şahısları tanımada adeta ilahi bir güce sahiptir. Tüm bunları nereden ve nasıl öğrendiğini belirtmek zorunda değildir. Hâkim bakış açısında anlatıcı III. Tekil kişidir.” (Çağın 2002: 19)

Kahraman Anlatıcı Bakış Açısı:

Bu tip bakış açısında, anlatıcının bilgi alanı hâkim bakış açısına göre daha dardır. Anlatıcı adeta kahramanla aynîleşir ve olayı sanki “kendi başından” geçmiş gibi anlatır. Bu üslup doğrultusunda artık “anlatıcı eserin kahramanlarından biridir ve okuyucu her şeyi ancak onun gözüyle ve onun gördüğü kadar görebilir. Okuyucunun olaylar ve şahıslar hakkındaki bilgisi anlatıcının bilgileriyle sınırlıdır. Anlatıcının şahit olmadığı veya duymadığı hadiseleri okuyucuya aktarması söz konusu değildir.

Bu tip bakış açısında anlatıcı I. Teklik şahıstır” (Çağın 1998: 19). Bu bakış açısı, hâkim bakış açısına göre okuyucuda daha fazla bir gerçeklik hissi uyandırır.

Müşahit Bakış Açısı:

Bu bakış açısında da anlatıcı yine III. Teklik şahıstır ancak hâkim bakış açısında olduğu gibi olayları ve şahısları bütün yönleriyle tanıtmak yerine olaylar ve şahıslar içinde sadece bir gözlemci tutumunu almayı yeğler. Eserdeki olaylar ve kahramanlar hakkında hiçbir yorumda bulunmaz ve onların geçmişine dair hiçbir bilgi verilmez.

Geleneğe uygun olarak şekillenen bu eser içinde yer alan ve tarafımızdan tahlil edilen cenkler -yazılı olsa bile- anlatıcının zaman zaman ikili diyalogların ve anlatı akışını keserek verdiği bilgilerin var sebebi ile bize gerçek bir sözlü kültür ortamı içinde olduğumuz hissini verir.

Anlatıcı ve dinleyici sözlü gelenek içinde yaşayan gerçek bir insandır. Lakin yukarıda da izah ettiğimiz nedenlerden ötürü sözlü gelenek içinde icra edilmiş ve daha sonra yazıya geçirilmiş hatta sözlü olarak çeşitli ortamlarda okunduğunu düşündüğümüz bu eserin genelinde anlatıcıya ait hiçbir kişisel bilgiye rastlanmaz. Anlatıcının ne yaşını ne de yaşadığı yeri söylemek mümkündür.

Üzerinde inceleme yaptığımız bu eserde anlatılan bütün cenklerde, hâkim ve kahraman anlatıcı bakış açısı olmak üzere iki farklı bakış açısının ağırlıklı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Cenk anlatıcısının/yazarının anlatıyı anlatma tarzı içinde büyük ölçüde “*hâkim bakış açısı*” hâkimdir. Çünkü anlatıcı/yazar hikâyeye ettiği cenklerin “*itibari/gerçeğimsi*” (fictif) dünyasına ait her şeyi bilir, görür ve duyar. Cenkname kahramanlarının duygularını, aklından geçen tüm düşünceleri bilir.

Cenklerin anlatımı esnasında III. Tekil şahıs ağzının kullanılması da hâkim bakış açısının var olduğunu göstermektedir.

İncelememize kaynaklık eden Hz. Ali Cenklere adlı eserde anlatıcı, cenk kahramanları hakkında bizim bilmemizin mümkün olmadığı her türlü bilgi ve ayrıntı

ile kahramanların duygu ve düşüncelerini bilen, onların zihninden geçenleri duyan ve olayı nakleden kişi konumundadır.

Anlatıcı, eserin genelinde anlatılan her olay ile ilgili olarak -adını söylemeye gerek duymadığı- bir ravinin rivayet ettiğini söyler ve bu şekilde anlatım esnasında kendi hâkimiyetini azaltmaya çalışır. Lakin anlatıcının anlattığı cenk hikâyesinin gerçeğimsi (fictif) dünyasına ait her şeyi bilir, görür ve duyar durumda olması hedeflenen bu düşüncenin etkisini azaltır.

Metnin geneline bakıldığında zaman zaman anlatıcının/yazarın anlatma ve hikâye etme yetkisini Hz. Ali Cenkleri'nin kahramanlarına da bıraktığını gözlemlemek mümkündür. Özellikle diyaloglar ve cenkler içerisinde yer alan manzum parçalar, sözün tamamen kahramana bırakıldığı bölümlerdir. Diyalog özelliği gösteren karşılıklı konuşmalar ve soru cevap tarzındaki deyişmeler, kahraman anlatıcının kendi ağzından ve birebir yaşadığı olayları naklettiği kısımlardır. Anlatma işine çeşitlilik ve renklilik katan bu bölümlerde bazen ruh tahlillerine de rastlamak mümkündür.

3.3. Hz. Ali Cenkleri'nin Konusu, Temi ve Tezi

Edebî bir eserde konu, “anlatılan şeyin hüküm cümlesi içindeki ifadesidir.” (Çetin 2007:121). Hz. Ali Cenkleri, zaman zaman hayalî ve masalsı unsurlara, kahramanlara ve motiflere yer vermiş olsa da genel yapısı ve nitelikleri göz önüne alındığında zaman tarihî konuları konu edinen bir eserdir. Eser içinde bu konunun şekillenmesini sağlayan alt yapılarıdaki temel güç ise İslamî ideoloji ve din'dir.

Hz. Ali Cenkleri, Hz. Peygamber zamanında İslam dininin yeni yeni yayıldığı dönemlerde Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Muhammed Hanife gibi kişilerin ve sahabelerin; Arap yarımadasında ve Allah yolunda İslam dini için yaptıkları mücadeleleri konu alır.

“*İzlek, tema, ana düşünce, ileti, mesaj, öz*” gibi kelimelerle de ifade edilen tem, anlatımın “üzerine temellendiği konunun yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı halinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihaî hedefi ve romancının asıl amacıdır.” (Çetin 2007:123).

Hız. Ali Cenklere içinde birbirinden müthiş savaşlar, mücadeleler ile olaylar içinde işlenen konuların, çekirdeği hükmünde olan temalar, Allah'ın adının ve İslam dininin yayılması; iyi, doğru, dürüst olan ve Allah'a inanan Müslümanların zafer kazanması; kötü, yanlış, yalancı ve kfir olanların bir şekilde elde ettikleri güç, kuvvet ve zenginlik ile oluşturdukları zulmün sona ereceği gerçeğidir.

Hız. Ali Cenklere'nde ana tema, İslam dininin üstünlüğünü de dile getirerek İlahi adaleti sağlamakla görevlendirilmiş Hız. Ali'nin ve onun ehl-i beytinin Allah rızası için yaptıkları savaşların ve fetihlerin bilinerek okuyucu tarafından onların tanınmasını ve sevilmesini sağlamaktır.

Tema ile karıştırılma ihtimali olan hususlardan biri de tezdur. Anlatı içinde tez, "bir iddiayı ispat etme çabasıdır. Önceden belirlenmiş bir davanın roman yoluyla ispatlanmaya çalışılmasıdır." (etin 2007: 127).

Hız. Ali Cenklere açık tez ile yazılmıştır. Çünkü cenkname anlatıcısı, İslam dininin üstünlüğü düşüncesini ve Hız. Ali ve ehl-i beytini sevmenin gerekliliği iletisini okuyucuya benimsetmek için eser içindeki olayları ve olayların şekillenmesini sağlayan cenk kahramanlarını olduğu gibi değil olması gerektiği gibi anlatır. Eser içinde cenk anlatıcısının dünya görüşünü açıkça ortaya koyması ile tez belirgin bir hal alır.

Hız. Ali Cenkler içinde bulunan cenklerin konusu ise şöyle özetlenebilir:

Hayber Kalesi Cengi, Hız. Peygamber zamanında Hız. Muhammed'in, Hız. Ali'nin ve sahabelerin Hayber'e gidip Hayber Kalesi'ni fethetmesini konu alır.

Kan Kalesi Cengi, Hız. Peygamber zamanında Hız. Ali'nin Sa'd bin Ubbad'ın oğlunun sünnet düğününde verilmek üzere kfir bir kavimden saçı bulmak için gittiği olağanüstü niteliklerle donanmış Kan Kalesi'ni fethetmesini konu alır.

Berber Kalesi Cengi, Hız. Peygamber zamanında Müslüman olması sebebiyle oğlu Beşir'in dilini kesen Ateşperest Zmr'n, annesi Sahire Katna'nın ve Berber vilayeti halkının Müslüman olması için Bereber Kalesi'ne giden Hız. Ali'nin ve ashabın verdiği mücadeleyi konu alır.

Muhammed Hanife Cengi, Hz. Peygamber zamanında Muhammed Hanife'nin Gazanfer kâfir ve beraberindekileri İslam dinine davet etme süreci içinde yaşadığı mücadeleyi konu alır.

Mağrib Diyarındaki Ejderha Cengi, Hz. Muhammed zamanında Mağrib diyarında yaşayan ve o yörenin halkına zarar veren ejderhaların Hz. Ali tarafından öldürülmesini ve Mağrib halkının Müslüman olmasını konu alır.

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi, Muhammed Hanife'nin giden gelmez yoluna giderek orada Şemun, İmlak ve Dev Sefid ile yaşadığı mücadeleyi konu alır.

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi, giden gelir yoluna revan olan Hz. Hasan'ın Tehame Beyleri ve Süryani İbri ile yaşadığı mücadeleyi konu alır.

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi ise giden ya gelir ya gelmez yolu olan orta yola revan olan Hz. Hüseyin'in Zerka cadısını kendine tabi ederek küp içinde Umman iline yaptığı seyahatini konu alır.

Hz. Ali Cenklere içinde yer alan ve son anlatı olan *Mucizatü'l Nebi* adlı bu cenkte Hz. Muhammed'in bir deveyi konuşturması mucizesini konu alır.

3.4. Hz. Ali Cenklere'nin Anlatım Tarzı

Hz. Ali Cenklere içinde en belirgin, en baskın ve birinci planda yer alan anlatım tarzı “*diyalog*”dur. Cenk anlatıcısının ya da yazarının naklettiği olaylar dizisinde yaşananlar, kahramanın ağzından dinleyiciye/okuyucuya nakledilmektedir. Anlatıcının/yazarın olay akışı içinde aradan çekilip sözü kahramana bırakarak oluşturduğu diyaloglar, hem Hz. Ali Cenklere'ni monoton olmaktan kurtarmakta hem de kahramanın ağzından anlatılan olaylar zinciri, cenklere dinleyicinin/okuyucunun gözünde daha inanılır kılmaktadır. Karşılıklı konuşmalar sayesinde eser daha anlaşılır olmaktadır. Çeşitli şekillerde karşımıza çıkan ve beyitler halinde yazılmış olan manzum kısımları ise diyaloglar içine dâhil edemeyiz. Çünkü bu kısımların çoğu çaresizlik içinde kalan kahramanın duygu yoğunluğunu dile getirmek için kullanılmıştır. Bu parçalar, ruh tahliline oldukça yakın nitelik taşımaktadır.

Hiz. Ali Cenklere'nde görülen ikinci anlatım tarzı ise “*tahkiye/hikye etme*” dir. Anlatıcı/yazar hikyesini bu yolla dinleyicisine/okuyucusuna aktarmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin asıl sebebi ise sözlü kültür ortamının ve sözlü geleneğinin, meydana gelen eserleri hala etkiliyor olmasıdır. Tahkiye tarzı bir anlatım ile anlatıcı anlattığı konuya bütünüyle hkim olduğunu göstermektedir bize.

Cenkler içinde görülen üçüncü derecedeki anlatım tarzı, tamamıyla anlatıcıya ait olan ve arasz olarak kabul ettiğimiz “*açıklama/yorumlama*”dır. Anlatıcı yeri geldikçe ve sık olmamakla birlikte, olay, durum ve konu hakkında bazen genel bilgi verir, bazen de kendi kanaatlerini açıklar. Bu ifadelerde dinleyicinin/okuyucunun dikkatini anlatıya çekmek, bilgi vermek ve onları Őevke getirmek planlanmıŐtır.

Betimleme tarzının kullanıldığı anlatım biçimine ise eser içinde oldukça sık yer verilmiştir. Gerek eşya, gerek mekn ve evre, varlık ve insanların özellikle fizik tasvirlerinde anlatıcı/yazar oldukça baŐarılıdır ve yeterlilik arz eder. Dil ve anlatım bölümünde ayrıntılı bir biçimde incelediğimiz tasvirlerde zaman zaman divan edebiyatı mazmunlarına da rastlamak mümkündür. Betimlemeler, dinleyicinin/okuyucunun anlatılan olayın geçtiği meknı, olayı yaşayan kahramanı zihninde canlandırmasını sağlayacak kadar ayrıntılıdır. Anlatıcı/yazar betimlemelere inandırıcılık katabilmek için benzetmelerden yararlanır ve sık sık sıfatlar kullanır.

3.5. Hiz. Ali Cenklere'nin Şahıs Kadrosu

Bir edebiyat eserinde olayın ortaya çıkabilmesi için birden fazla “*varlığa*” ihtiyaç vardır. İŞte eserdeki olayın oluŐmasını sağlayan insan veya insan vasfı verilmiş varlıklar o eserin, Şahıs kadrosunu meydana getirirler.

Edeb eserlerin Şahıs kadrosu incelendiğinde ise tip ve karakter olmak üzere birbirinden farklı iki kavram ile karşı karşıya kalırız. “Destan, mesnev, roman, hikye ve tiyatro gibi vakaya dayanan edeb eserlerde, o vakayı gerçekleŐtiren asli bir kahraman vardır.” (Kaplan 1996: 5) Bazı eserlerde bu asli kahramanlar, kompleks yapılarıyla (birbirinden farklı çeşitli özellikleriyle), bazen de sadece bu özelliklerden bir tanesinin sivriltilmesi ile okuyucunun önüne çıkarılırlar. İŞte biz bunların birincisine *karakter*, ikincisine ise *tip* adı vermekteyiz.

Tipler yukarıda da belirttiğimiz gibi, günlük hayatımızda ve toplum içinde birden fazla örneğini bulabileceğimiz, bir davranışın ya da yaşam tarzının abartılarak ve yoğunlaştırılarak eserdeki kahramanın üzerine giydirilmesidir. Türk Edebiyatında mevcut olan tipler üzerine araştırma yapan Mehmet Kaplan (1996: 5), basit ve sabit karakterli bu kişilerin küçük farklarla, aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülebileceğini dile getirir. Tipler için aynı zamanda sosyal bir anlam yükleyerek şöyle devam eder:

“Tipler, sosyal bakımdan manalıdır. Onlar, muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil eder. Bunların arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de vardır.” (Kaplan 1996: 5). Belli başlı tipleri ise alp tipi, veli tipi, gazi tipi, ahi tipi, âşık tipi, orta insan tipi, yeni aydın tipi olarak sınıflandırır ve bu başlıklar altında inceler. Bu tipler içinde cenknamede özellikle karşımıza çıkan tip, eserin yazılış amacına uygun nitelik taşıyan gazi (alperen) tipidir. Türk epik destan geleneğinin yaratmış olduğu idealize alperen tipi, dünyayı fethetme arzusu taşır ama bu işi Allah rızası ve İslam dinini yayma amacıyla yapar. Alperen tipi bilindiği gibi cesur, korkusuz, gözü pek, savaşçı olma, toplumun problemlerini kendini problemleri sayma ve inandığı değerler için bilhassa Allah rızası için hayatını feda etmekten çekinmeme gibi özellikleri ön planda olan fertler ile temsil edilmektedir. Cenknamedeki alperen tipi, hem içe dışa dönük bir yapıya sahiptir ve sürekli tabiat, düşman, hayvan, kâfir... vs ile mücadele halindedir, anı zamanda geniş mekân insanıdır. “Garipnameye göre alp olarak vasıflandırılan bir kişide sağlam yürek, pazı kuvveti, gayret, iyi at, iyi kılıç, süngü, yay, özel kıyafet ve sadık arkadaş olmak üzere dokuz özellik bulunması gerekir.” (Kaya 2007: 52). Hz. Ali Cenklere içinde yer alan cenklerdeki kahramanlarda bu doğrultuda özellik taşımaktadır.

İsmail Görkem’e göre (Görkem 2000:122) “tahkiyeli bir eserde, dramatik durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan fonksiyon/güçler” ise şunlardır:

Asıl (Baş) Kahraman/Birinci Derecedeki Kahraman:

Tematik güç olarak isimlendirilen vakaya ilk dramatik hamleyi veren şahıstır. Başkahramanın hareketi arzu, ihtiyaç veya endişeden kaynaklanır.

Hasım/Karşı Güç:

Başkahramanın hareketini engeller. Böylece ortaya çıkan çatışma, vaka zincirini düğümler.

Arzu Edilen/Korkulan Nesne:

Değerin temsili ismi verilen bu nesne, belirli bir cazibe gücüne sahiptir. Hedef alınmış gaye/korkulan objeyi temsil etmektedir.

Yönlendirici/Verici:

Eserde aksiyonu yönlendiren, bir anlamda vakayı yönetme hüviyeti ile karşımıza çıkan ve hakem rolü oynayan şahıstır.

Yardımcı:

İlk dört fonksiyonu gerçekleştirenlerden her biri, bir başkasının tahrikine ihtiyaç duyabilir. Bunlara, yardımcı adı verilir.”

Bu bilgileri özet şeklinde verdikten sonra, aşağıdaki kısımda eserde anlatılan her cengin şahıs kadrosunu ayrı ayrı, sonra topluca değerlendireceğiz. Şahıslar, hakkında ayrıntılı bilgi tip özellikleri ile ilgili olan dördüncü bölümde verileceği için burada tekrar edilmeyecektir.

3.5.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Hayber Kalesi'nin fethini anlatan cenk, şahıs kadrosu bakımından oldukça kalabalıktır. Birçoğu gerçek hayatta yaşamış olan kahramanlar da hayalî kahramanlar da olay örgüsü içinde yer almaktadır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Ali'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi; Hz. Peygamber Muhammed'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Ankebu't-ul Haman, Amr, Esved, Anter, Hüşşam İbn-i Guşam, Hantale, Ka'b, Şem'un, Utarit, Utarit'in dokuz adamı, Taygur ve Hayber kalesi veziridir.

Başkahraman Ali'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Ma'az bin Cebel, Abdullah-ı Yemenî, Ebû Zer-i Giffarî, Mikdâd bin Esved, Hz.

Ömer, Selman/Selman-ı Farisî, Bilal, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Kanber, Abdullah İbn-i Mesûd, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Alkama ve Düldül'dür.

Arzu edilen nesne konumunda olan iki kişi vardır. Bunlar Safiyye ve Zü'l Hımar'dır.

3.5.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu-Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Kan Kalesi'nin fethini anlatan bu cenk, olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmasının da etkisiyle şahıs kadrosu bakımından oldukça kalabalıktır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Ali'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi; Hz. Peygamber Muhammed'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Mücahit/Kays, Tama Zengi, Kama Zengi, Kahkaha-ı Melun, Kabtas, Tamruc, Yemlika, Menuc, Melik Avk, Kaytan ve rahiptir.

Başkahraman Ali'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Sa'd bin Ubbad, Bilal/Bilal-i Habeşî, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Halid bin Velid, Emir bin Kaytan çobanı Ömer, Ebu'l Muhsin, Tarık Zengi, Hz. Ayşe, Hz. Fatıma, Hz. Hatice, Fizza, Arap cariye, Çengi, Mariya, Ebu'l Muhsi'nin kızları, Avk cariyesi Zamane ve Düldül'dür.

Arzu edilen nesne konumunda olan bir kişi vardır o da Nigar'dır.

3.5.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümur Âteşperest Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Berber Kalesi'nin fethini anlatan bu cenk, şahıs kadrosu bakımından oldukça kalabalıktır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Ali'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi; Hz. Peygamber Muhammed'dir.

Başkahramanın karşısında olağanüstü özelliği ile olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Ateşperest Zümür, Tayun, Zengi Pehlivan, Ateşperest Zümür'ün annesi Sahire Katna ve pek çok kâfir leşkeridir.

Başkahraman Ali'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Beşir, Malik-i Ejder, Halid bin Velid, Amr Madi'yi Kerb, Yemâme, Abdullah Yemenî, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Kanber, Amr bin Ümmiye, Abdulkerim, Zümür Ateşperest'in veziri.

Bu cenkte arzu edilen nesne konumunda kimse bulunmamaktadır.

3.5.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmamasının da etkisiyle şahıs kadrosu oldukça azdır.

Eser içinde başkahraman, Muhammed Hanife'dir. Başkahramanı yönlendiren kişiler ise; Hz. Peygamber Muhammed ve Hz. Ali'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Gazanfer, Tavvil, Muhteşem, Saygam ve pek çok kâfir leşkeri.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Ankebu't-ul Haman, Amr, Esved, Anter, Hüşşam İbn-i Guşam, Hantale, Ka'b, Şem'un, Utarit, Utarit'in dokuz adamı, Taygur ve Hayber kalesi veziridir.

Başkahraman Muhammed Hanife'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Beşir(Kul olan), Ebu Yemâme, Kanber, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Mu'az bin Cebel, Amr bin Ümmiye ve Rum Kayseri'in kızı Hanife Hatun, Taye'dir.

Arzu edilen nesne konumunda olan tek kişi vardır. O da Cemile Hatun'dur.

3.5.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Mağrib diyarının fethini ve oradaki ejderhanın katlini anlatan bu cenk, şahıs kadrosu bakımından çok kalabalık değildir. Birçoğu gerçek hayatta yaşamış olan kahramanlar da hayalî kahramanlar da olay örgüsü içinde yer almaktadır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Ali'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi; Hz. Peygamber Muhammed'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Ejderha/Dev Curcan ve onun halkı olan diğer devler, Şem'un çok sayıda küffar leşkeri.

Başkahraman Ali'ye hasım güçlerle olan mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Selman/ Selman-ı Farisî, Bilal, Malik-i Ejder, Ebu Zer-i Gıffarî, Amr Madi Kerb, Zübeyir, Talha, Said-i Vakkas, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Kanber, Ubeyd bin Cerrah, Mikdad bin Esved, Zübeyr bin Avam, Abdullah-ı Yemenî, Şâh-ı Şems-i Mağribî, Kays (Elçi olan), Dev Reşid, Hadice.

Arzu edilen nesne konumunda olan kimse bulunmamaktadır.

3.5.6. Gazâvât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Gazavat-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nde olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmamasının da etkisiyle şahıs kadrosu oldukça azdır.

Eser içinde başkahraman, Muhammed Hanife'dir. Başkahramanı yönlendiren kişiler ise; Hz. Peygamber Muhammed ve Hz. Ali'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Taygur, İmlak, Katran (Pir) ve Dev Sefid.

Başkahraman Muhammed Hanife'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Beşir Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Malik-i Ejder, Cumhur, Zurre, Utarit'tir.

Arzu edilen nesne konumunda olan tek kişi vardır. O da Zeyne'l Arab'dır.

3.5.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyahallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmamasının da etkisiyle şahıs kadrosu oldukça azdır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Hasan'dır. Başkahramanı yönlendiren kişiler ise; Hz. Peygamber Muhammed ve Hz. Ali'dir.

Başkahramanın karşısında kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Rabi' İbn'i Melik, Tehame Beyleri ve Zerka, Cemir, Deve çobanı, Süryanî İbri ve çok sayıda küffar leşkeridir.

Başkahraman Hz. Hasan'ın hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Abdullah-ı Yemenî ve bin İslam askeridir.

3.5.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyahallâhu 'Anhu- Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Gazavat-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nde olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmamasının da etkisiyle şahıs kadrosu oldukça azdır.

Eser içinde başkahraman, İmam Hüseyin'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi ise; Hz. Peygamber Muhammed'dir.

Başkahramanın karşısında, eserdeki tüm kahramanların Müslüman olması sebebiyle düşmanı yoktur.

Başkahraman Muhammed Hanife'ye hasım güçlerle mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Ubeyd bin Cerrah, Abdussanem/Abdussamed, Sahir Zerka, Sehba Cazu, Katna Cazu, Mahire.

3.5.9. Mu'cizâtü'l Nebi - 'Aleyhi's-selâm- Cengi'nin Şahıs Kadrosu

Mucizâtü'l Nebi adlı anlatıda olay örgüsünün ve olay örgüsü içinde yer alan düğümlerin fazla olmamasının da etkisiyle şahıs kadrosu oldukça azdır.

Eser içinde başkahraman, Hz. Muhammed ve Ebu'l Hacen'dir. Başkahramanı yönlendiren kişi bu cenkte bulunmaz.

Başkahramanın karşısında münafık ve kâfir olmaları sıfatıyla hasım güç olan kişiler ise; Salba ve dokuz münafık arkadaşıdır.

Başkahraman Hz. Muhammed ve Ebu'l Hacen'in hasım güçlerle olan mücadelesinde yardım eden yardımcıları ise; Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Bilal, Eflah ve Ebu'l Hacen'in devesidir.

* * *

Cenknamede şahıs kadrosu hususunda en fazla dikkati çeken unsur, dokuz farklı bölüm halinde anlatılan cenklerin hemen hepsinde Hz. Muhammed'in olayların merkezinde yer almasına rağmen olay örgüsü içinde genellikle Hz. Ali'nin bazen de Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ya da Muhammed Hanefi'nin ön planda ve aktif bir biçimde hareket ederek ana kahraman olarak vazifelenirilmesi hususudur. Eserdeki tüm cenklerde var olan iki şahıs Hz. Muhammed ve Hz. Ali'dir. Eser bu yönüyle Dede Korkut hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir.

Cenknamenin geneline bakıldığı zaman şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Her cenk kendi içinde düşünüldüğü zaman ise şahıs kadrosunun çokluk arz etmediği görülmektedir. Metinler büyük ölçüde baş/ana kahramanın etrafında şekillenmektedir. Bu sebeple olsa gerek cenklerin hepsinde en fazla dikkati çeken kişi, ana kahramandır. Olay örgüsünün ağırlık noktası, ana kahramandır. Cenklere verilen adlar, bu durumun dışı yansımasıdır ve en açık delili niteliğindedir. Eserde yer alan ana kahramanların ve bazı ikinci-üçüncü derecedeki kişilerin ise tarihi gerçekliği söz konusudur. Cenknamede adı geçen Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatma, Hz. Sa'd Bin Ebî Vakkas, Hz. Abdurrahman Bin Avf, Hz. Ebu Ubeyde Bin Cerrah, Hz. Zübeyr

Bin Avvam, Hz. Halid Bin Velid... gibi ismi geçen cenk kahramanları 7. yüzyılda Arap yarımadasında yaşamış ve İslamiyet'in yayılması için çalışmış kişilerden birkaçıdır.

Türklerin İslam kültür dairesine dâhil olmaları ve yerleşik hayata geçmelerinden sonra, kadının kahramanlık vasıflarını kaybettiği, sadece “aşk ve haz” mevzu olduğu söylenmektedir.” (Kaplan 1985: 41). Lakin Hz. Ali Cenkları içinde bu duruma aykırı nitelikte bazen Ebu'l Muhsin'in kızları gibi silah kuşanıp cenge gitmeye hazırlanan bazen Zü'l Hımar gibi düşmanıya savaşan, bazen de Cemile hatun gibi çadırına gelen yabancından kendini korumaya kalkan savunmacı ve savaşçı kadın tiplerini de görebiliriz. Eserde bu özelliklere sahip kadınlar, adeta Özkul Çobanoğlu'nun (2003: 106-107) Türk epik destan geleneği kadın tipi savını ve bu tipin özelliklerini destekler niteliktedir.

Hz. Ali Cenkları içinde ikinci bazen de üçüncü derecedeki kahramanlar, genellikle kadın kahramanlardır.

Kadın kahramanlar, eserde dört farklı görev üstlenirler. Bunlardan birincisi Hz. Fatma gibi Müslüman eş ve anne konumunda olan tarihi gerçeklik arz eden kadın kahramanlardır. Bu kişilerin cenkname içinde aktif bir rolü üstlenmesi söz konusu değildir. Genellikle cenklerin girişinde karşımıza çıkarlar. Sadık ve vefakâr olan bu eşler, “yardımcı” kişi konumundadır. Yardımcı nitelik taşıyan diğer kadın kahramanlar ise eser genelinde dadı, hizmetçi, köle, cariye... vb görevler üstlenirler ve çoğunlukla dekoratif unsur olarak kullanılırlar. Üçüncü çeşit kadın kahramanlar ise genellikle ana kahraman tarafından “arzu edilen nesne” konumunda sevgi-muhabbet duyulan ve “karşı cins” olma özellikleriyle belirginleşen kişilerdir ve genellikle cenklerin içinde gelişme bölümü olarak adlandırabileceğimiz düğüm bölümünde olay örgüsüne dâhil edilirler. Bu kişiler, çeşitli vesilelerle ana kahramanın dikkatini üzerine çeker ve kahramanın kendine yönelmesini sağlarlar. Cenkname genelinde sadece birkaç cenk içerisinde İslam dinini yayma gayreti, sevgiliye ulaşma amacının gölgesinde ve gerisinde kalır. Bu sebeple Gazavat-ı Muhammed Hanefi cenginde olduğu gibi sevgiliye kavuşma, aslî amaç niteliği taşır. Bu aslî amaca ve arzu edilen nesneye ulaşma esnasında ana kahramanın karşısına çeşitli “engel” ve “karşı güç” çıkmaktadır. Engellerin zorluğuna ve karşı güçlerin

çokluğuna göre olay örgüsü uzamaktadır. Ama eserde en önemli mücadele kahramanın kendi kendine karşı vermiş olduğu mücadeledir. Fakat engeller ne kadar zor, karşı güçler ise ne kadar çok olursa olsun bir şekilde nihayet bulur ve ana kahraman arzu ettiği nesneye yani sevgiliye kavuşur. Arzu edilen nesne olan kadın kahramanın da zaman zaman çeşitli “*imtihan*”lar ile sınanması söz konusudur. Metinde şahıs kadrosu içinde var olan kadın kahramanlar son olarak “*yardımcı*” ve “*arzu edilen nesne*” olma özelliğinden çok daha farklı bir fonksiyonla karşımıza çıkar. Daha çok masallarda görmeğe alışkın olduğumuz ve “*kötü niyetli oluş*”un simgesi sihirbaz ve cadı/cazu karı olarak adlandırılan bu yaşlı kadın kahramanlar, zaman zaman “*hasım güç*” iken zaman zaman da “*korkulan nesne*” niteliği taşımaktadırlar. Bu tip kadın kahramanlar, iyi niyetli ve Müslüman değillerdir. Bu sebeple cenkname olumsuz tipler içinde yer alırlar.

Eser genelindeki cenklerde “*karşı güç/hasım*” özelliği taşıyan kahramanlar, sosyal statüleri, dinî inançları, ana karamana olan yakınlıkları ve direnme gücü bakımından farklılık arz ederler. Kâfir-cühud kale beyleri, padişahlar, vezirler, 3-5-7-11 erkek kardeş, papazlar, devler-ejderhalar, sihirbazlar, münafıklar hasım niteliğindedir. Hasımlarla olan mücadelede ana kahraman idealize edilmiştir. Fiziki yapı bakımından çok güçlü olan “*karşı güç*”lere karşı ana kahraman, fiziksel gücü, silahları kullanma becerisi, kuvveti, zekâsı vb açılardan sürekli olağanın dışına çıkarılmaktadır. Bu sebeple olay örgüsü içinde ana kahraman gerçek üstü özellikler taşır. Reelin dışına çıkma hususunda kahramanlar üzerinde dinî inancın da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Eser içinde sosyal hayatın ve olayların anlatımı esnasında olayın geçtiği manzarayı tamamlar nitelikte “*dekoratif unsur*” olarak kullanılan kişiler “*asker, kâfir, rahip, taye... gibi*” bulunmaktadır. Bu kahramanların genellikle ya cinsiyet ve görevleri bakımından ya da sayı olarak ifade edildiklerini görmek mümkündür.

Cenkname içinde yer alan şahıs kadrosuna sosyal statü itibari ile baktığımız zaman çoğunluğu üst seviyeden olmak üzere her gelir düzeyinden insanı tespit etmek mümkündür. Eserde genellikle zengin ve varlık sahibi olan padişah, vezir, kale beyi, padişah kardeşleri ve çocukları fonksiyon olarak önem arz eder. Orta ve alt gelir gruplarına mensup olan diğer çoban, köle, kul, cariye, dadı... vb kahramanlar,

fonksiyonları bakımından daha geri planda kalırlar. Müslüman olup olmama durumu ise eser içindeki sosyal statüyü belirleyen en önemli unsurlardan biridir.

Şahıs kadrosu içerisinde dikkati çeken bir diğer konu ise eserde yer alan cinsiyet durumudur. Erkek kahramanların sayısı, kadın kahramanlara oranla çok fazladır. Kanaatimize göre bu duruma neden olan ana sebep anlatının savaş ağırlıklı olmasıdır.

Hz. Ali Cenklere içerisinde yer alan kahramanların geneli psikolojik derinlikleri olmayan birer tip özelliği göstermektedir. Bu tipler, tek yönlüdür ve iman etmiş-iman etmemiş, kâfir-Müslüman, kuvvetli-zayıf, galip-mağlup, iyi-kötü biçiminde kalıplaşmıştır.

Eserde şahıs kadrosu içinde kahramanlar, okuyucuya sunulurken adlandırma tekniğinden de yararlanılmıştır. Bu teknik aslında bizim eski destanlarımızda ve Dede Korkut Hikâyelerinde de görülmekte ve kahramanlar, bazı topluluklar içinde yaptıkları işlere göre adlandırılmaktaydı. Aynı şey cenkmamede de kahramanların dini inançlarına veya sosyal mevkilerine uygun adların verilmesi ile karşımıza çıkar.

Ayrıca eserdeki kahramanların hemen hepsinin anlatıcı/yazar tarafından tanıtılmaları statik (durağan) veya dinamik (sürekli gelişen) metot olarak bildiğimiz metotlarla olmuştur. Kahramanların pek çoğu bu iki metottan ilki olan statik metoda uygun bir biçimde bütün yönleriyle tek paragrafta anlatılmaktadır. Eserin bölümleri içinde yavaş yavaş ama süreklilik arz eder şekilde yani dinamik metotla tanıtılan tek kahraman ise Hz. Ali'dir.

Cenkname kahramanlarının iç dünyaları (psikolojileri) ciddi bir tahlile gerek kalmadan ve herhangi bir çözümlemeye tabi tutulmadan ya bir-iki cümleyi geçmeyen iç monologlarla ya da bizzat kahramanın kendisine söylenen beyitler ve münacatlar ile yapılır. Söz konusu şiir parçaları duygu yoğunluğunun yükseldiği zamanların ürünüdür zaten.

Masallara has bir yaratık olan ve olağanüstü özelliklerle bezenen dev, masalsı motiflerin oldukça çok kullanıldığı Berber Kalesi Cengi'nde önce ejderha olarak karşımıza çıkar. Olay örgüsünün ilerlemesi ile birlikte ejderha, anlatıcı tarafından

dev olarak adlandırılmaya başlanır. Mağrip diyarındaki halka ve ana kahraman Hz. Ali'ye zarar vermek için ortaya çıkan dev, “*hasım güç*” niteliği taşımaktadır.

Hayvan kahramanlardan ana kahramanın dostu ve en büyük yardımcısı olan Düldül, cenkname içinde adeta kişileştirilerek insanî vasıflar yüklenir.

Üzerinde inceleme yapmış olduğumuz bu eserde ana kahramanın tanıtılması esnasında sık, diğer kahramanlarda seyrek olmak üzere özellikle fiziki tasvirlerde kalıplaşmış söz grupları kullanılmaktadır.

3.6. Hz. Ali Cenklere'nde Mekân

Mekân adından da anlaşılacağı tahkiyeli bir eserde olayın geçtiği, vakanın sahnelendiği yerdir. “Edebî bir eserde, mekân ve onu tamamlayıcı nitelikteki varlık ve olaylar, ‘haricî âlem’de göründükleri gibi anlatılmaz; insanın üzerine bıraktığı ‘intibalar’ ve bunların sebep olduğu ‘haller’ ifade edilerek tanıtılır.” (Görkem 2000: 119). Bir kültürdeki sosyal ve kültürel yapı, çevre sayesinde yansıtılır. Sabahattin ÇAĞIN’a göre bir edebî eserde mekân ikiye ayrılır:

Açık (Geniş-Dış) Mekân

Açık mekân, tabî çevredir. “Eğer olay, dört duvar arasındaki bir bina (okul, ev, fabrika vb) dışında haricî bir yerde geçiyorsa buna açık (geniş-dış) mekân denir (Çağın 2002: 31).

Kapalı (Dar-İç) Mekân

Kapalı mekân, düzenlenmiş çevredir. Eserde anlatılan olay “eğer dört duvar arasındaki bir binada (okul, ev, fabrika vb) geçiyorsa buna kapalı (dar-iç) mekân denir.” (Çağın 2002: 31).

3.6.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nin Mekânı

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde olay, kapalı bir mekânlar içinde başlar. Hz. Muhammed, *mescitte* fetih emrini alır ve tüm ashap cenk hazırlığı görmek için evine gider. Eserdeki olay örgüsünün ilerlemesiyle birlikte mekân değişir ve giderek

genişler, tabileşir. Cenkname savaş meydanlarında devam eder. Bu kısımda ise Hz. Muhammed'in çadırı diğer kapalı mekânlardan biridir. Daha sonra ise oldukça basit bir şekilde ve ayrıntılara girilmeden Hayber Kalesi tasvir edilir. Bilindiği gibi "Hayber Kalesi, Hz. Peygamber'in hicretin 7. yılında fethettiği, Şam-Medine yolu üzerinde Medine'nin 151 km. kuzeyinde Yahudilerin oturduğu bir yerleşim merkezidir ve 'Hayber' Yahudi dilinde kale demek olup burası aynı zamanda hurma ve tahıl merkezidir. Kalesinin yedi burcu vardır. Bunlar Nâim, Kamûs, Şik, Netah, Sülâfim, Vatih ve Ketîbe'dir." (<http://www.ansar.de/itarih22.htm>).

Eserde ise Hayber ili ve Hayber Kalesi ile ilgili herhangi bir tarihi bilgiye yer verilmez. Anlatıcıya göre hem azametli hem de çok büyük bir kale olan Hayber Kalesi hakkında okuyucuya verilen en keskin ve net bilgi kalenin etrafının su ile çevrili olmasıdır. Bu suyun üstünden Hz. Ali'nin yaptığı kale kapısından köprü ile geçilir. Konu kale fethi olsa bile, açık mekânın kapalı mekâna karşı öne çıktığı söylenebilir.

Bu cenkte geçen Mekke, Medine, Hayber ili ve Hayber Kalesi reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Mekân tasvirlerini anlatıcı tarafından bazen kalıpsal ifadelerle geçiştirilirken bazen de ayrıntılarla anlatılır.

"Çün *Hayber Kal'ası* görindi. Gördiler kim *bir hisardır*, vasfı mümkün değil." (s. 2)

"Hayber kavmi cem' olup *birkaç, burç baru ve üzerine çıktılar*. İslam leşkerin temaşa iderlerdi. Resûl-i Ekrem, *Hayber'in hendek kenarına* geldi, gördi *kim bir hendek, kırk arşun boyı, kırk arşun eni vardır. İçi tolu sudur. Çevre yanında mugaylan dikenini bitmiş, kuş uçup içinden geçemezdi*. Pes Resûl -'a.m.- Hayber'in çevresini *tolaşup burc barûsina* nazar eyledi. Na-gah *burc üzerinden birisi gözine düş* oldu." (s. 5)

3.6.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu-Cengi'nin Mekânı

Kan Kalesi'nin fethi cenginde olay, kapalı bir mekân olan *Mescid-i Âzam* içinde başlar. Şöyle ki Hz. Muhammed, *mescitte* oturup ashabı ile sohbet ederken Sa'd bin Ubbad, oğlunu sünnet ettirmek istediğini dile getirir. Sa'd, izin aldıktan sonra cenk hazırlığı görmek için *Şam'a* gider. Hz. Ali ve ashap da *Medine'nin çevresinde* yaşayan Arap beylerini düğüne çağırır. Hz. Ali'nin *evine* gitmesiyle tekrar kapalı bir mekâna geçiş söz konusu olur. Hz. Ali'nin saçı bulmak için *evden* ayrılması ve olay örgüsünün ilerlemesiyle birlikte mekân değişir ve giderek genişler, tabileşir. Hz. Ali *çöller* geçer, *dağlar* aşar ve önce *hurma ağaçlarının olduğu yeşillik bir yere çeşme başına* yani açık bir mekâna, sonra da Ebu'l Muhsin'e ait olan *kızıl ve kara çadırların* olduğu kapalı bir mekâna gelir. Daha sonra ise Kan Kalesi'ne gitmek için *yol yürüyen* Hz. Ali açık bir mekânda hareket eder ve daha sonra Mücahit adındaki iblis tarafından aldatılarak kapalı bir mekân olan *Zengiler Kalesi'ne* giden Hz. Ali, buradan açık bir mekân olan *Kan Suyu kenarına*, oradan da kapalı mekân *Kan Kalesi'ne* geçer. Kan kalesinde kapalı bir mekân olan Bab-ı Ala'da dinlenir, yine aynı kale içinde sonra da açık bir mekânlar olan *Cennet adlı bahçeleri* gezer ve Tamruç kâfir ile *meydan içinde* savaşır. Kan Kalesi'nin fethinin gerçekleşmesi ile Medine'ye geri dönen ve yine *mescide* gelen Hz. Ali, böylece kapalı bir mekân olan mescitte başlayan olayı yine kapalı bir mekân içinde sona erdirir.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam, Şam, Hz. Ali'nin evi, Mekke, Medine ve Kudüs* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan başta bu cenge isim veren *Kan Kalesi ve Kan Suyu* olmak üzere, olay örgüsü içinde geçen *Kale-i Lak yani Zengiler Kalesi ve Kavus Vilayeti* gerçekliği olmayan ütöpik mekanlardır. Özellikle Kan Kalesi, her şeyin son derece mükemmel, lüks ve güzel olduğu ideal bir mutluluk diyarı olan bir düş ülkesi hükmündedir.

Yine Kan Kalesi Cengi'nde yer alan ve ilk etapta metafizik bir mekân olduğu düşünülen *Cennet ve Cehennem makamları* metafiziklikle hiç alakası olmayan ve düş ülkesini tamamlayan parçalardan biridir.

3.6.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümur Ateşperest Cengi'nin Mekânı

Berber Kalesi'nin fethi cenginde olay, kapalı bir mekân olan *Mescid-i Âzam* içinde başlar. Hz. Muhammed, *mescitte* oturup ashâbı ile sohbet ederken mescide babası tarafından dili kesilen Beşir gelir. Hz. Peygamber'in isteği üzerine *Mağrib* tarafında bulunan açık mekân olan *Berber Vilayeti'ne* gidilir. Olay örgüsünün ilerlemesiyle birlikte mekân değişir ve giderek genişler, tabii bir hal alır. Müslüman askerler Berber Kalesi'nin karşısında bulunan ve açık bir mekân olan *otlu ve sulu bir yerde* otururlar ve *savaş meydanında* cenk ederler. Sonra Amr Madi-yi Kerb kapalı bir mekân olan *zindan* içinde kalır. Hz. Ali, Şahmaran'ı kaldırarak onun bulunduğu açık mekâna kapalı bir mekân olan *çadırını* kurdurur. Sonra kapalı bir mekân olan *Berber Kalesi'ne* gider ve *kale* içinde açık bir mekân olan *meydana* çıkar. Berber Kalesi'nin fethinin gerçekleşmesi ile *Medine'ye* geri dönen ve yine *mescide* gelen Hz. Ali, böylece kapalı bir mekân olan mescitte başlayan olayı yine kapalı bir mekân içinde sona erdirir.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam, Mekke, Medine, Fırat Suyu kenarı* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan başta bu cenge isim veren *Berber Kalesi* olmak üzere, olay örgüsü içinde geçen *otlu ve sulu yer, Şahmaran'ın yaşadığı tepe ve şehitlik*, gerçekliği olmayan dekoratif mekânlardır.

3.6.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir 'Aleyhilla'ne Cengi'nin Mekânı

Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir arasındaki mücadeleyi anlatan bu cenkte olay, kapalı bir mekân olan *Mescid-i Âzam* içinde başlar. Şöyle ki Hz. Muhammed, *mescitte* oturup ashâbı ile sohbet ederken iki aydır *Rum vilayetini* fethedilen Hz. Ali'nin dönmüş olduğunu haberi gelir. Rum kızı Hanife Hatun ile nikâhlanan Hz. Ali, kapalı bir mekân olan *evinde* gerdeğe girer. Bu evlilik neticesinde dünyaya gelen Muhammed Hanife on iki yaşına gelince şikâr etme arzusuyla açık bir mekân olan çölü geçerek bir köye gider, orada kapalı bir mekan

olan Yemame'nin evinde yemek yer, sonra tekrar açık bir mekan olan çöle gelir. Çölde günlerce dolaşan Muhammed Hanife, yine kapalı bir mekân olan çadıra gelir. Açık mekânlardan biri olan çadırın kenarında cenk eder ve cenk işinin tamam olmasıyla Medine'ye geri döner ve *mescide* gelen Muhammed Hanife, böylece kapalı bir mekân olan mescitte başlayan olayı yine kapalı bir mekân içinde sona erdirir.

Bu cenkte adı geçen, *Medine* şehri reel mekânlardır. Fakat bu şehrin reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez.

3.6.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nin Mekânı

Mağrib diyarındaki ejderhanın anlatıldığı bu cenkte olay, kapalı bir mekân olan *Mescid-i Âzam* içinde başlar. Hz. Muhammed, *mescitte* oturup ashabı ile sohbet ederken mescide açık bir mekân olan 400-414 parçadan oluşan *Mağrib* ilinden altı tane elçi gelir. Sonra Hz. Peygamber kapalı bir mekân olan *evine* gelir. Hz. Ali'nin gittiği ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in babalarını beklediği *dağ ve ağaçların olduğu yer* açık mekân iken ejderhanın ve devin yaşadığı yer olan *kuyu* kapalı mekândır. Şems'in veziri Şemun'un kaçtığı Renca Kalesi de kapalı bir mekândır. Ejderha'nın öldürülmesi işinin gerçekleşmesi ile *Medine*'ye geri dönen ve yine *mescide* gelen Hz. Ali, böylece kapalı bir mekân olan mescitte başlayan olayı yine kapalı bir mekân içinde sona erdirir.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam* ve *El-Burz dağları* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan başta bu cenge isim veren *Ejderhanın yaşadığı kuyu ve mağara* olmak üzere, olay örgüsü içinde geçen *400-414 parçadan oluşan Mağrib diyarı ve Renca Kalesi*, gerçekliği olmayan hayalî mekânlardır.

3.6.6. Gazavât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nin Mekânı

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde olay, on beş yaşına gelen Muhammed Hanife'nin kendi kendine düşünüp söylediği bir yerde ne açık ne de

kapalı olduğu belli olmayan bir mekân içinde başlar. Hz. Ali'den izin alarak kardeşleri ile açık bir mekân olan, *çölde ilerler ve üçe ayrılan bir yolun sol tarafına doğru gider*. Bu *yolda* yürüyüp açık mekân olan *berr-i yabanda* ilerleyen Muhammed Hanife daha sonra kapalı mekân olan *kızıl çadıra ve Katran Kalesi'ne* gelir. Buradan da *bahçesinin* olmasıyla açık, *kale olmasıyla* da kapalı mekân özelliği taşıyan *Kala-ı Cumhur (Seba Kalesine)* gelir. Buradan da olağanüstü özelliğiyle dikkat çeken Türk destan yapısı içinde önemli bir yeri olan yerin altında bulunan kapalı bir mekân olan *Dev Sefid'in vilayetine* gelen Muhammed Hanife, yine kapalı mekânlar olan *İmlak ve Katran Kalesi'ne* gider. Muhammed Hanife Cengi, ashabın Medine'ye dönmesiyle kapalı bir mekân olan *mescit* içinde sona erer.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam* reel mekândır. Fakat Medine adının reelliği isminden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. *Öte yandan berr-i yabandaki garip çadır, Kala-ı Katran, Kala-ı Cumhur, Dev Sefid'in vilayetleri ve yerin altındaki kuyu ve İmlak Kalesi* gibi olay örgüsü içinde geçen bu yerler gerçekliği olmayan hayalî mekânlardır.

3.6.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nin Mekânı

İmam Hasan cenginde olay, açık bir mekân olan çöl dünyası içinde bulunan giden gelir yolu olan *sağ yolda ve berri yaban içinde* ilerlemesi ile başlar. Sonra İmam-ı Hasan, koyun çobanı ve Tehame Beyleri ile açık bir mekân olan *çölde* karşılaşır ve buradan yine on bin kadar hayvanın bulunduğu açık bir mekân olan *Rabi' İbn-i Malik'in kabilesinin yaşadığı yere* gelir. Açık mekânda başlayan bu cenk, Hz. Hüseyin'in *Medine'deki Mescid-i Âzam'a* gitmesiyle kapalı bir mekânda sona erer.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam, Mekke ve Yemen* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan olay örgüsü içinde adı geçen *Tehame ve Rabi' İbn-i Malik'in kabilesinin olduğu yer* gerçekliği olmayan ütöpik mekanlardır.

3.6.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyallâhu 'Anhu- Cengi'nin Mekânı

İmam Hasan cenginde olay, açık bir mekân olan çöl dünyası içinde bulunan giden gelir yolu olan *sağ yolda ve berri yaban içinde* ilerlemesi ile başlar. Sonra İmam-ı Hasan, koyun çobanı ve Tehame Beyleri ile açık bir mekân olan *çölde* karşılaşır ve buradan yine on bin kadar hayvanın bulunduğu açık bir mekân olan *Rabi' İbn-i Malik'in kabilesinin yaşadığı yere* gelir. Açık mekânda başlayan bu cenk, Hz. Hüseyin'in *Medine'deki Mescit-i Âzam'a* gitmesiyle kapalı bir mekânda sona erer.

Bu cenkte adı geçen *Umman, Mescid-i Azam ve Medine* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan olay örgüsü içinde geçen *Umman ili ve mıknatıslarla kaplı Ahenruba Kalesi* gerçekliği olmayan ütöpik mekanlardır.

Eserde özellikle Umman şehri, her şeyin son derece garip ve sıra dışı olduğu bir düş ülkesi hükmündedir.

3.6.9. Mu'cizâtü'l Nebi - 'Aleysi's-selâm- Cengi'nin Mekânı

Mucizatü'l Nebi Aleyhisselam anlatısı, Medine'ye çok uzak olan ve Sanan şehrinde bulunan kapalı bir mekân olan bir sarayda başlar. Olay örgüsünün ilerlemesiyle ana kahraman Ebu'l Hacen geniş mekân olan çöle gelir. Sonra yine kapalı bir mekân olan mescide oradan da açık bir mekân olan siyaset meydanına geçer. Kapalı bir mekânda başlayan bu anlatı, yine kapalı bir mekân olan mescitte sona erer.

Bu cenkte adı geçen *Mescid-i Azam, Hz Osman'ın evi ve Irak* reel mekânlardır. Fakat bunların reelliği isimlerinden öte bir anlam ve gerçeklik ifade etmez. Öte yandan olay örgüsü içinde geçen *Sanan şehri ve siyaset meydanı* gerçekliği olmayan ütöpik mekanlardır.

* * *

Üzerinde inceleme yaptığımız cenknamenin ana dış mekânlarına topluca baktığımız zaman, reel (*Hayber, Mekke, Medine, Şam, Kudüs, Horasan, Bağdat, Umman*) ve irreelin (*Berber Kalesi, Mağrib diyarı, Kan Suyu ve Kan Kalesi, Kale-Lak, Zengi Kalesi, Seba Kalesi, Kale-i Cumhuriyet, Ahenruba Kalesi, İmlak Kalesi, Dev Sefîd Vilayeti*) bir arada ve iç içe olduğunu görüyoruz. Ancak mekânların adlandırılmasında irreel ön plana çıkmaktadır. Lakin irreel nitelik taşıyan bu adlandırmalarda geniş mekânlar, gerçekçi bir biçimde okuyucunun/dinleyicinin zihninde canlandırabilmesine imkân taşır nitelikte tasvir edilir. Nitekim dış tabiata ait dere, dağ, ova, deniz vs gibi mekânlar anlatılırken bile anlatıcı/yazar, ince ayrıntılara rahatlıkla inebilir. Bu ince ayrıntılarda yazarın günlük yaşantısının geçtiği mekânlarla ve eşyalarla benzerlik kurduğunu görmek de mümkündür. Anlatıcı/yazar Hz. Ali Cenkeri'nin konusuna uygun olarak zaman zaman çöl, çöl iklimini, çöldeki bitkileri (*hurma ağacı, mugaylan dikenini*), çöl hayvanlarını (*at, kulan, deve, geyik*) da bu çok iyi bildiği ve içinde yaşadığı çevreye dâhil ederek eserde geçen mekânların anlatımına devam eder. Böylece olayların geçtiğini söylediği yerlerin gerçekliğine olan inancın artmasını sağlar. Bunun yanında Mekke, Medine, Şam, Hayber vb adlarla yer alan ve anlatıcının/yazarın hakkında bilgi sahibi olmadığı ve yakından tanımadığı şehirler, iller, kaleler eser içinde isim olmaktan öte bir değer taşımazlar.

Cenk anlatılarının genelinde açık (geniş-dış) ve kapalı (dar-iç) mekânların birbirine olan üstünlüğü değişiklik gösterir. Aralarında belirli bir dengenin var olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaman zaman iç mekânların (*özellikle Kan Kalesi Cengi'nde*), zaman zaman da dış mekânların biraz daha ön plana çıktığı ve daha belirgin bir nitelik taşıdığı dikkat çekmektedir. Bu durum cenkerin kahramanının sosyo-kültürel hayatı, karakter yapısı ve eserin meydana getiriliş amacıyla doğrudan ilgilidir. Açık mekânların çokluğu eser içinde savaş gibi geniş planlı hareketler ve eylemler için dinamizm imkânı sağlamaktadır.

Eser içinde açık ve kapalı mekânların adlandırılmasında da o mekâna ait özelliklerin mekân adına yansımaları görmek mümkündür. Örneğin Kan Kalesi kıpkırmızı altınla kaplı olduğu için Kan Suyu da kan gibi olduğu için kan ismiyle adlandırılırken, Arapça yedi anlamına gelen Seba Kalesi olarak da bilinen Kala-ı

Cumhur'da Cumhur ve altı kardeşi olmak üzere yedi kardeş yaşamaktadır. Dev Sefid'in yaşadığı yer ve çevresi Dev Sefid Vilayeti olarak anılırken içinde zenci insanların yaşadığı Kale-i Lak Zengiler Kalesi olarak adlandırılmaktadır.

Hz. Ali Cenklere'nde, "resme has" bir perspektif içinde şekillenmiş; renk, koku ve gölge gibi ayrıntıları çok açık ve net olan tasvirle sık olmasa da rastlamak mümkündür.

Cenklerdeki mekânlar, büyük ölçüde olayların geçtiği "sahne" konumundadır. Anlatıcı sahnedeki dekoru, tabiat ve eşya tasvirleri ile oluşturur.

3.7. Hz. Ali Cenklere'nde Zaman

"Edebî eserlerde yazar, şahıslar etrafında gelişen bir şahıs kadrosu ile bunların içinde yer aldığı mekân veya mekânları kurguladığı gibi muhayyel bir zaman da oluşturabilir. Böylece fiktif bir eserde zaman, eserde geçen olayın hangi zamanlarda geçtiği ve eserde zamanla ilgili unsurları içerir." (Çağın 2002: 31).

"Tahkiyeli bir eserde ise eserin metin halkalarının her birinde, üç farklı zaman kavramı vardır. Bunlardan birincisi itibari 'vakanın meydana geldiği müddet', ikincisi eserdeki anlatıcının onu öğrenme ve anlatması için 'geçen süre', üçüncüsü eseri 'yazma zamanı', dördüncüsü ise okuyucunun edebî eseri 'okuma zamanı'dır. Vaka ve anlatma zamanı, okuma ve yazma zamanından itibarî olması bakımından farklıdır." (Aktaş 2005: 103-104, 117-118).

Üzerinde inceleme yaptığımız eser, sözlü gelenekte icra edilmiş ve daha sonra yazıya geçirilmiş olması muhtemel bir eserdir. Elimizdeki metin yazılı olduğu için eserin yazılma ve okunma zamanı üzerinde durmanın faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Hz. Ali ve ehl-i beytini konu alan ve onların çevresinde teşekkül eden cenknemeler, Türk edebiyatına İslamiyet'in kabulünden çok sonra tahminen 13.-14. yüzyılda tercüme, telif ve adaptasyon edilmek suretiyle girmiştir. Her cenk için yazılış tarihi değişiklik göstermekle beraber öncelikle sözlü kültür ortamında yaygınlaşan bu eserler, 13. ve 14. yüzyıllarda yazılmaya başlanmıştır. Hz. Ali

Cenkleri içinde geçen bazı ekler, kullanıldığı dönem itibariyle eserin yazıldığı zaman hakkında bize bilgi verir niteliktedir.

Eser içinde eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve daha sonra kullanımdan düşen istek çekim eklerinden I. çoğul şahıs eki olan “-vüz” ekinin oldukça sık bir biçimde tekrarlandığını görüyoruz. “görevüz” (s. 7), “virevüz” (s. 22), “iletüvüz” (s. 68, 197), “gidevüz” (s. 75, 174, 189), “gönderevüz-gizleyevüz” (s. 153), “girevüz” (s. 154, 173), “öldirevüz” (s. 163), “ikdam idevüz” (s. 167), “fa’ide idevüz” (s. 173), “getürevüz” (s. 217, 225), “armağan idevüz” (s. 218)

Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcanın başlarında kullanılan ve daha sonra unutulmuş II. teklik şahıs emir eki olan “-gıl, -gil” eklerinin sık olmasa da kullanıldığını görüyoruz. “digil” (s. 4, s. 205), “bilgil” (s. 111)

Bu eklerin varlığından yola çıkarak eserin yazılma zamanının 13.-15. yüzyıl olduğunu söylemek mümkündür.

Elimizdeki metnin el yazma bir eser olmayıp taşbaskı bir nitelik taşıması sebebiyle el yazma bir eserden kopya edilmiş olması da ihtimali söz konusudur. Bilindiği gibi taşbaskı tekniği 1831’de Osmanlı Devleti’ne gelmiştir ve ilk defa eski Harbiye Nezareti’nde (İstanbul Üniversitesinde) askeri amaçlı kitaplar bu teknikle basılmıştır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında ise Anadolu’da açılan matbaalar sayesinde taşbaskı eserler giderek çoğalmıştır. Herhangi bir sanatsal kaygı olmaksızın anonim olma özelliği ile ön plana çıkan, okuma yazma bilen sayısını arttırma amacı taşıyan ve kültürün bir nevi yazılı anlatıma geçmesine vesile olan taşbaskı eserler içinde cenknameler de bulunmaktadır. Bu bakımdan düşünülünce Hz. Ali Cenkeri’nin yazım ve basım tarihi yakın geçmişimize kadar gelmektedir.

Araştırma ve incelememize kaynaklık eden bu eser, kullanılan dil bakımından 13.-14. yüzyılı, yazım ve basım tarihi bakımından ise 19.-20. yüzyılı ihtiva eder niteliktedir.

Hz. Ali Cenkeri içinde geçen cenklerin kapsadığı zaman diliminin ve zaman ile ilgili bilginin ayrıntılı bir biçimde verilebilmesi amacıyla ayrı ayrı aşağıda incelenecek ve daha sonra toplu bir değerlendirme yapılacaktır.

3.7.1. Gaza-yı Feth-i Kal'a-yı Hayber Cengi'nde Zaman

Hayber Kalesi Cengi'nde yer alan ilk olay yirmi, ikinci olay ise on beş günlük bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda çok kısadır. Anlatıcı Hz. Muhammed'in bir sabah, sabah namazını kılıp mescitte otururken Allah'ın Cebrail vasıtası ile Hayber Kalesi'ni fethetmesi vahyini bildirmesiyle olay zamanını başlatır. Kalenin fethedilip Kanber'i kurtarması ile de sona erdirir.

Bilindiği gibi Hayber Kalesi, Hicretin yedinci yılında (622) on günlük bir kuşatma neticesinde fethedilmiştir. Lakin eserde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Hayber Kalesi Cengi'nde vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, ikindi namazı, akşam namazı, sabah ezanı, dünü günü gitmek, üç gün üç gece... vs sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel zaman geçişleri yapılır.

Hayber Kalesi Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere bu cenkte hiç yer verilmez. Olay zamanı ile yazma zamanı arasında büyük bir boşluk olmasına rağmen vaka zamanının reel zamana çok yakın olması bu boşluğun etkisini azaltmıştır. Anlatıda reel zamana yakınlık ise cenk anlatıcısının sürekli raviden rivayet etmesi ile sağlanmaktadır.

3.7.2. Tarih-i Kal'a-i Kan Hazret-i 'Ali -Kerremallâhu Vechehu- Cengi'nde Zaman

Kan Kalesi Cengi'nde yer alan olay yaklaşık yüz on dört gün içinde üç aylık bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda uzun sayılabilir. Cenk anlatıcısı Sa'd bin Ubbad'ın bir sabah, sabah namazını kılıp mescitte oturan Hz. Muhammed'in yanına gelerek oğlunu sünnet ettirmek için izin istemesi ile olayı başlatır ve Kan Kalesi'nin yüz on dört günde fethedilmesinin ardından tekrar

Medine'ye dönmesi ile sona erer. Bu cenk içinde anlatılan olaylardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Kan Kalesi Cengi'nde vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, bir gün bir gece, iki gün iki gece, üç gün üç gece, beş gün beş gece, yedi gün yedi gece, ... vs sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel zaman geçişleri yapılır.

Kan Kalesi Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere bu cenkte hiç yer verilmez. Anlatıda reel zamana yakınlık ise cenk anlatıcısının sürekli raviden rivayet etmesi ile sağlanmaktadır.

3.7.3. Hazâ Gazâvât-ı İmâm-ı 'Ali Kal'a-yı Berber Bâ Zümür Ateşperest Cengi'nde Zaman

Berber Kalesi Cengi'nde yer alan olay yaklaşık yüz otuz beş gün içinde üç aylık bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda uzun sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını Hz. Muhammed'in bir sabah, sabah namazını kılıp mescitte otururken yanına Zümür Ateşperest'in oğlu Beşir'in gelmesi ile başlatır. Berber Kalesi'ni fethetmek için Hz. Ali'nin tekrar Medine'ye dönmesi ile de sona erer.

Bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Kan Kalesi Cengi'nde vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, bir gün bir gece, iki gün iki

gece, üç gün üç gece, beş gün beş gece, yedi gün yedi gece, ... vs sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel zaman geçişleri yapılır.

Kan Kalesi Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Zaman zaman Süleyman Peygamber'den bahsedilmesi hariç eser içinde geri dönüşlere yer verilmez. Anlatıda reel zamana yakınlık ise cenk anlatıcısının sürekli raviden rivayet etmesi ile sağlanmaktadır.

3.7.4. Hazâ Gazâvât-ı Muhammed Hanife Bâ Gazanfer Kâfir

'Aleyhilla'ne Cengi'nde Zaman

Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir Cengi'nde yer alan olay, on üç yıllık uzun bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda uzun sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını Hz. Ali'nin Kayser-i Rum'u fethedip mescide gelmesi ile başlatır. Muhammed Hanife'nin doğup on iki yaşına gelmesinin ardından Gazanfer Kâfir'i tepeleyip öldürmesinin arkasından Medine'ye dönmesi ile de vaka zamanı sona erer.

Bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir Cengi'nde vaka zamanı; üzerinde özet anlatım çok belirgindir. Çünkü ana kahraman Muhammed Hanife'nin doğumundan on iki yaşına gelinceye kadarki dönem iki cümle ile kısaca ifade edilir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, sabah ezanı, bir gün bir gece, üç gün üç gece, yedi gün yedi gece, ... vs sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel biçimde zaman geçişleri yapılır.

Kan Kalesi Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere bu cenkte hiç yer verilmez.

3.7.5. Hazâ Gazavât-ı İmâm-ı 'Ali Kerremallâhu Vechehu Bâ-Ejderhâ-yı Der Mağrib Cengi'nde Zaman

Mağrib Kalesi'nin fethinin ve ejderhanın öldürülmesini konu edinen bu cenkte yer alan olay, yaklaşık yüz gün içinde iki buçuk aylık bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda kısa sayılabilir. Cenk anlatıcısı anlatısını Hz. Muhammed'in sabah namazını kılıp mescitte oturup ashabıyla sohbet ederken mescidin kapısına Mağrip diyarından altı elçinin gelmesi ile başlatır. Yüz gün içinde Hz. Ali'nin ejderhayı öldürüp Mağrip diyarını fethetmesi ve tekrar Medine'ye dönmesi ile olay örgüsündeki vaka zamanı sona erer.

Bu cenk içinde anlatılan olaylardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Ejderha Cengi'nde vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, sabah ezanı, bir gün bir gece, iki gün iki gece, üç gün üç gece... vs sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel zaman geçişleri yapılır.

Ejderha Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere bu cenkte hiç yer verilmez. Anlatıda reel zamana yakınlık ise cenk anlatıcısının sürekli raviden rivayet etmesi ile sağlanmaktadır.

3.7.6. Gazâvât-ı Muhammed Hanifeyye Cengi'nde Zaman

Muhammed Hanife Cengi'nde yer alan olay, sadece beş günlük bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda oldukça kısa sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını on beş yaşına gelen Muhammed Hanife'nin şikâr için Medine'den ayrılması ile başlatır ve Muhammed Hanife'nin Katran ile İmlak kâfirleri tepeleyip öldürmesinin arkasından Medine'ye dönmesi ile de vaka zamanını sona erdirir.

Bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Muhammed Hanife Cengi'nde vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, sabah ezanı, bir gün bir gece, üç gün üç gece... gibi kalıpsal ifadeler anlatı içinde sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel biçimde zaman geçişleri yapılmaktadır.

Muhammed Hanife Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Geri dönüşlere bu cenkte hiç yer verilmez.

3.7.7. Hazâ Gazâvât-ı İmâm Hasan -Radiyahallâhu 'Anhu- Rabi' İbni Mâlik Cengi'nde Zaman

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde, yer alan olay, sadece iki günlük bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda oldukça kısa sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını; Hz. Hasan'ın kardeşleri ile beraber çıktıkları Medine'den sağ yola revan olması ile başlatır ve Hz. Hasan'ın Rabi ve Süryanî İbri kâfirleri tepeleyip öldürmesinin arkasından Medine'ye dönmesi ile vaka zamanını sona erdirir.

Bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde de vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, ikindi namazı, akşam namazı, yatsı namazı, sabah ezanı, bir gün bir gece, havanın kararması, sabahın olması... gibi kalıpsal zaman ifadeleri sık sık söylenir ve bu sayede geleneksel biçimde zaman geçişleri yapılmaktadır.

Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Bu cenk içinde anlatının başındaki özet nitelikli küçük geri dönüş haricinde geri dönüşlere hiç yer verilmez.

3.7.8. Hezâ Gazâvât-ı İmâm-ı Hüseyin -Radiyahallâhu 'Anhu- Cengi'nde Zaman

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nde, yer alan olay, sadece üç günlük bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda oldukça kısa sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını; Hz. Hüseyin'in kardeşleri ile beraber çıktıkları Medine'den orta yola revan olması ile başlatır ve Hz. Hüseyin'in Umman'a gidip oradaki cazu halkının Müslüman olmasını sağlamasının arkasından Medine'ye dönmesi ile vaka zamanını sona erdirir.

Tamamen masalsı unsurlarla bezenmiş bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nde de vaka zamanı; bazen aynen aktarılırken, bazen özetlenmekte bazen de genişletilmektedir.

Zaman kavramı bu cenk içinde de oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Sabah namazı, öğle namazı, akşam namazı, bir gün bir gece, havanın kararması, sabahın ve akşamın olması... gibi kalıpsal zaman ifadeleri sık sık tekrar edilir ve bu sayede geleneksel biçimde zaman geçişleri yapılmaktadır.

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Anlatının başındaki özet nitelikli küçük geri dönüş hariç geri dönüşlere bu cenk içinde hiç yer verilmez.

3.7.9. Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi'nde Zaman

Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi'nde, yer alan olay, kırk iki günlük bir zaman dilimini konu edinmektedir ve vaka zamanı bu doğrultuda oldukça kısa sayılabilir. Cenk anlatıcısı, anlatısında vaka zamanını; Sanan padişahının gördüğü

rüyayı anlatması ile başlatır ve Ebu'l Hacen'in dirilip on münafığın cezalandırılması ile sona erdirir.

Deve hikâyesi olarak da bilinen bu cenk içinde anlatılanlardan yola çıkarak nesnel nitelikli belirgin bir tarihten söz etmek mümkün değildir.

Zaman kavramı bu cenk içinde de oldukça izafidir ve fiktif zaman akışı özellikle İslam dini ile bağlantılı olarak bazı kalıp ifadeler kullanılarak verilir. Havanın kararması, sabahın ve akşamın olması... gibi kalıpsal zaman ifadeleri sık sık tekrar edilir ve bu sayede geleneksel biçimde zaman geçişleri yapılmaktadır.

Mu'cizâtü'l Nebi -'Aleysi's-selâm- Cengi'nde kronolojik (dün, bugün, yarın şeklinde) bir ilerleme söz konusudur. Bu anlatıda geri dönüşlere hiç yer verilmez.

* * *

Tarihî kahramanlık destanları içinde İslamî unsurların yoğun olduğu bir destan olara kabul ettiğimiz Hz. Ali Cenklere'nde yıllarca sürmüş olan İslamî fetih dönemi kronolojik bir sırayla ve tümüyle ele alınmaz. Lakin anlatıcı çoğu kez bu dönemi bir form-platform gibi kullanarak destan kahramanını o dönemde yaşamış ya da yaşanmamış olayların tam ortasına ustalıkla yerleştirmektedir.

Cenname içindeki cenklerin hemen hepsi birbirine çok yakın bir olay zamanı içinde şekillenmektedir.

İncelediğimiz eserin genelinde olay zamanının büyük ölçüde kronolojik bir biçimde akıp gitmesidir. Zaman kavramı düzenlenirken olaylar, “*dün, bugün, yarın*” gibi bir oluş sırasına göre anlatılır. Geçmiş zaman, yaşanan zaman ve gelecek zaman bir arada verilmez. Bu kronolojik zaman anlayışı, bazen aynı zaman diliminin iki defa anlatılması mecburiyeti karşısında bozulmakta ve “*geri dönüşler*” niteliğinde özetler ile bozulabilir.

Hz. Ali Cenklere'nde formülistik sayılarla ifade edilen zaman (üç gün üç gece gider, kırk günlük yol, altı aylık yol) eser içindeki iki şehir ya da kat edilen mesafe kavramının somut bir biçimde şekillenmesi için kullanılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. HZ. ALİ CENKLERİ'NDEKİ KAHRAMANLAR

Tahkiyeli eserlerin kurgusundaki önemli parçalardan biri de kişilerdir. Çünkü eserdeki olayların canlı ve hareketli bir biçimde seyredilmesi için olaylara yön veren ve olayların olmasını sağlayan, motifleri birbirine bağlayan kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kişilerin belli özelliklerinin sivriltilmesi ile de tip dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Tip, “ayırıcı özellikleri olan bir zümrenin, bir grubun, bir sınıfın temsilcisi konumundadır.” (Çetin 2007: 149). Bu özelliği ile tipler, edebî bir eserde eserin kaleme alındığı dönemin yaşam biçimini ve düşünce tarzını ortaya koymaktadır. Çünkü tip, kişinin içinde yaşadığı fiziksel ve sosyal çevreyle, varlıklarla birlikte belirmektedir.

Edebî yaratmalardan biri olan destanlarda yüceltilmiş ideal insan tipi, genellikle kendi şahsî hırsları ile arzularının çok üstünde olan ve kendi hayatını içinde yaşadığı toplum için feda edebilme cesaretine sahip kahramanlar üzerinde bina edilmiştir. Özkul Çobanoğlu'na göre (2003: 98) “Türk epik destan geleneğinde idealize edilerek topluma model olarak sunulan tiplerin başında başkahraman olan ‘Alperen tipi’, ‘Bilge devlet adamı tipi’, ‘Kadın tipleri’ ve ‘Hayvan kahraman tipleri’ vardır. Bu tiplerin yanı sıra destan kahramanlarının düşmanları, destan kahramanlarının yoldaşları da destanlarda üzerinde durulması gereken tipler olarak karşımıza çıkmaktadır. Destanlarda yapılan seferler esnasında destan kahramanlarının kahramanlıkları ortaya çıkmakta ve onların ne büyük ‘yapılamayı yapacak, başarılamayı başaracak’ kahramanlar oldukları işlenmektedir.” Özellikle sözlü kültür ortamında şekillenmiş olan destan kahramanları, başka edebî ürünlerde olduğu gibi karakteristik bakımdan herhangi bir değişim ve dönüşüm yaşamazlar. Destan kahramanının gelenek içinde dinleyiciye ve okuyucuya adeta bir model olarak sunulması Hz. Ali Cenklere için de geçerlidir. Bu sebeple cenk kahramanlarına anlatıcı tarafından bir takım, olumlu ve olumsuz özellikler atfedilir. Eserde olumlu özelliklere sahip olan tipler, İslam dinini benimsemiş olan Müslümanlar ya da bu dini benimseme istidadı gösterecek olan kişilerdir. Cenname içinde yer alan bu kişiler;

adil, cesur, imanlı, bilgili, iyi ahlâk sahibi, yardımsever, tok gözlü insanlardır ve yaşadıkları toplum içinde hep istendik yönde davranışlar sergilemektedir. Olumsuz özelliklere sahip olanlar ise İslam dinini kabul etmeyenler ya da bütünüyle benimsememiş münafık özelliği gösteren kişilerdir. Kısaca söylemek gerekirse eserin genelinde İslam dinine inanma, tiplerin belirlenmesinde etkili olan ana unsurdur.

Hz. Ali Cenklere içinde yer alan ve Türk epik destan geleneğinde idealize edilerek topluma model olarak sunulan temel tipler ve taşıdıkları özellikler tarafımızdan erkek kahramanlar ve kadın kahramanlar içinde sınıflandırılarak izah edilecektir.

4.1. Erkek Kahramanlar

Hz. Ali Cenklere içindeki erkek kahramanlar, eserin konusuna ve dinleyici grubunun özelliklerine uygun nitelik taşıyacak biçimdedir. Yani sayı bakımından karşılaştığımız zaman erkek kahraman sayısı, kadın kahraman sayısına oranla oldukça fazladır.

Hz. Ali Cenklere'nde kahraman kadrosu içinde en fazla dikkati çeken unsur, dokuz farklı bölüm halinde anlatılan cenklerin hemen hepsinde Hz. Muhammed'in olayların merkezinde yer almasına rağmen olay örgüsü içinde genellikle Hz. Ali'nin bazen de Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ya da Muhammed Hanefi'nin ön planda ve aktif bir biçimde hareket ederek ana kahraman olarak vazifelenmesi hususudur. Eserdeki tüm cenklerde var olan iki şahıs Hz. Muhammed ve Hz. Ali'dir. Eser bu yönüyle Dede Korkut hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir.

Eserde tespit ettiğimiz erkek kahramanlar ise şunlardır:

4.1.1. Müslüman Olan Erkek Kahramanlar

Eser içinde olumlu özellikleri ile sürekli yüceltilen Müslüman erkek kahramanlar, genel olarak tip özelliği göstermektedir ve bu tipler, kusursuz ve olağanüstü niteliklerle ve her bakımdan üstün olan özelliklerle donatılmış kişilerdir. Güçlü, kuvvetli, yürekli ve son derece cesur olan bu tipler, kendini aşmış benlikle ve

Allah aşkıyla sürekli olarak İslam dini için hareket etmektedirler. Günlerce yemek yemeden su içmeden savaşılabirler. Fetih ve gaza anlayışıyla çıktıkları her savaşta, şehit olma arzusu taşımaktadırlar. Bu tiplerin dışa dönük bir yapıları bulunmaktadır.

“Alperen” tipinin doğruluğunu ve istendikliğini ve ideallerini taşıyan bu tipler, Hz. Ali Cenklere'nin başkahramanı olan Hz. Ali'nin din kardeşi olan yoldaşları, arkadaşları ve yardımcılarıdır.

Hz. Ali Cenklere içinde yer alan birçok Müslüman kahramanın tarihî gerçeklikleri onların olumlu özelliklerini daha da belirgin hale getirmektedir.

Hz. Ali Cenklere'ndeki anlatılar büyük ölçüde baş/ana kahramanın etrafında şekillenmektedir. Bu sebeple olsa gerek cenklere hepsinde en fazla dikkati çeken kişi, ana kahramandır. Olay örgüsünün ağırlık noktası, ana kahramandır. Cenklere verilen adlar, bu durumun dışa yansımasıdır ve en açık delili niteliğindedir.

4.1.1.1. Hz. Muhammed

İslâm peygamberi olan Hz. Muhammed, İsmail Peygamber neslindedir ve 571 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Doğmadan önce babası Abdullah'ı, altı yaşında da annesi Âmine'yi kaybetmiştir. Babadan yetim anadan öksüz kalmış olan Hz. Muhammed'e dedesi Abdulmuttalib bakmıştır. Dedesinin ölümü üzerine ise onu amcası Ebû Talib yanına almıştır. Amcası ile ticaret yapan ve halk arasında “emin” sıfatı ile anılan Hz. Muhammed, bu dönemde Hz. Hatice ile evlenmiştir.

Hz. Muhammed'e kırk yaşında nübüvvet, kırk üç yaşında ise risalet gelmiştir. Yirmi üç senelik peygamberlik hayatında hiç durmadan ve dinlenmeden çalışan Hz. Muhammed 631 yılında vefat etmiştir.

“Üstün bir kudrete, parlak bir zekâyâ, ıslahatçı bir karaktere sahip olan Hz. Muhammed, on bir evlilik yapmış onlardan; Zeynep, Rukayya, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve İbrahim isimli çocukları doğmuştur.” (Çetin 1998: 150).

Cenname içinde merkez kişi konumunda olan ve “*On Sekiz Bin Âlemin Sultani*”, “*Resûl-Resûllullah*”, “*Fahr-ı Kâinat*”, “*İki Cihan Serveri*”, “*Nebiler Hatemi*” vb. birçok isim ve sıfatlarla anılan Hz. Muhammed, eserin genelinde olay

örgüsü içinde aktif olarak yer almayarak edilgen bir konum sergiler. Bu özelliği ile epik destan geleneği içinde yer alan ve alperen özellikleri taşıyan başkahramanın akıl danıştığı bilge devlet adamı tipi hükmünde değerlendirilebilir. Bu eser içinde Hayber Kalesi Cengi'nde de şu şekilde ifade edilir:

“İmam-ı 'Ali, eyitdi: Ey yiğid! Ben Medine'den gelürem. *Benim hocam Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam-dır.*” (s. 26)

Hız. Muhammed, eserde yer alan şahıs kadrosu içinde yaşanan gerçek hayattan alınmış tarihî kişiler içinde yer alır. İdealize edilmiş olan olumlu tiplerden biridir. İyi, güzel ve faydalı olduğuna inanılan değerlerle donatılmış olan yapıcı bir yapıya sahiptir. Ona ait özellikler, genellikle ruhî ve fikrî yapısıyla verilir. Fiziksel özellikler ise hiç belirtilmez.

İnsanî vasıflarıyla öne çıkan Hız. Muhammed, sıradan hayatı ile eser içinde yer alır. O da diğer insanlar gibi üzülür, ağlar, benzi sararır, üzüntüsü sebebiyle siyah elbiseler giyer, kızı Fatıma'yı ziyaret eder, torunlarını sever, evlenir.

“Medine'de bir 'azim yas itdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, *siyah 'emame sarındı ve ashab gayet melul oldılar.* Resûl -'aleyhi's-selam-, yedi gün taşra çıkmadı.” (s. 119)

“ ‘Var, bunları dedelerine ilet ki hatırları hoş ola deyüben, huzurınıza getürdüm.” didi. *Resûl-i Ekrem bu cevabı işitdi, gayet melul oldı, ağladı eyitdi: ‘Ey benim, ciğer köşelerim ağlamayın!’ deyüp, öpdı. Bağrına basdı. Gözlerin yaşın mübarek ridasıyla sildi. Hatırcıkların teselli idüp, ohşadı.*” (s. 41)

“Kahkaha mel'unıñ kızı ağlayup Resûl-i Ekrem'in ayağına düşdi. İmam-ı 'Ali, duheri Resûl-i Ekrem'e takdim eylediği zaman ol mübarek *'âşık oldı.* Resûl-i Ekrem, dahi anı gördi, emreyledi. *Nikâh itdiler. Resûl-i Ekrem'i Zamane Hatun'ı ile gerdeğe kodılar. İkisi dahi muradlarına irdiler.*” (s. 109)

“ve dedemiz Muhammed Mustafa” (s. 132)

Hız. Ali Cenklere içinde Hız. Muhammed, başkahraman Hız. Ali'nin akıl danıştığı, başından geçenleri hikâyeye ettiği, zor anlarında duasıyla ve sözleri ile

yardımcı olduğu yaralarını iyileştirdiği, dertlerine çare bulan, silahını kuşatan, kişidir.

“ 'Ali'nin başını Resul -'a.m.- dizi üzerine aldı. Mübarek ağzı yarından bir pare tükürük alup İmam- 'Ali'nin gözine sürdi. Bi-izn-illahi Te'ala açıldı. İmam-ı 'Ali'nin gözleri hoş oldu.” (s. 9)

“Pes Resûl -'a.m.- mübarek eliyle kendi silahını, *Hazret-i 'Ali'ye kuşatdı ve Düldül'e süvar eyledi ve cümle leşkere giceden tenbih eyledi.*” (s. 9)

“ ‘Ya kızım! Ağlama, anı Allah’a ısmarladım.’ deyüp elin kaldırıp *İmam-ı 'Ali için du'a eyledi.* Dahi Fatıma’nın hatırım ele alup evine geldi. Resûl du'ayla meşgul olmada.” (s. 43)

Müslüman olmayan kişiler tarafından olağanüstü özellikleri sebebiyle cadı olduğu söylenen Hz. Muhammed, Medine şehrinin padişahıdır.

“*Bu Muhammedî cadu dirlerdi vaki'muş,* bize [bir] sihr eyledi.” (s. 10)

“Na-gâh ol Muhammedî cazu dirlerdi. Bunda anın cazulığı ziyade[dir dirler] olmaya ki bizlere bir iş ide sihirle.” (s. 11)

“Ve ol benim 'emim oğlu *Muhammed ki Medine'de padişahdır*” (s. 139)

Hayber Kalesi'nin fethini anlatan cenkte İlahî emirlerle fethi koordine eden kişidir.

“*Ya Muhammed! Hakk Te'ala, sana selam itdi ve buyurdi ki: 'Habibim, bugün İslam sancağını arslanım 'Ali eline virsün. Ta kim Hayber Kal'ası'nı feth eyleye.'* didi. Çün Cebra'il -'a.m.- ilan eyledi. Resûl -'a.m.- eyitdi.” (s. 9)

Zülfikar, Hz. Muhammed'in mucizelerinden biridir.

“*İşbu kılıcdır ve Muhammed'in mu'cizatıdır.*” (s. 10)

Hz. Muhammed'in cemali bir bakışta insanı kendine âşık edecek şekilde güzeldir. Bu güzellik, Hayber beyinin kızı Safiyye'nin imana gelmesini bile sağlar.

“Ol vakit, *na-gâh mübarek cemalinizi gördüm. Ol günden berü cenabınıza derûn-ı dilden 'âşık oldum ve hem ol muhabbet eseriyle imana geldim.*” (s. 16)

Hız. Muhammed'in son Peygamber olması ve İslam dininin onunla özdeşleşmesine sebep olmuştur.

“*Muhammed dinine girmiş, didiler.*” (s. 44)

“*Ya İmam! Muhammed dini hak mıdır?*” (s. 61)

“*Dinim, Muhammed dinidir.*” (s. 71), (s. 74)

“*Dinim, Muhammed dinidir ve buraya geldim ki ol*” (s. 74)

“*çok vilayeti Muhammed dinine döndermiş.*” (s. 87)

“*Ve dinim, Muhammed dinidir.*” (s. 95)

“*Oğlın Muhammed dinine girdi.*” (s. 112)

“*Benim dinim, Muhammed dinidir.*” (s. 165)

“*Din, Muhammed dinidir.*” (s. 235)

4.1.1.2. Hz. Ali

İslam tarihinde en yüce kamet ve kıymetlerden biri kabul edilen Hz. Ali, dört büyük halifenin sonuncusudur (598-661). Hz. Peygamber'in amcazadesi ve damadı olan Hz. Ali, İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden biridir. Yüzünü hiç puta döndürmediği için “*kerremallahu veche*” olarak tazim edilen Hz. Ali, dokuz-on yaşlarında iken İslamiyet'i kabul etmiştir. Cennet ile müjdelenen on kişiden biridir.

“*Çün Hazret-i 'Ali -kerremallahü veche- şehre yakın geldi.*” (s. 172)

“*Eğer bilmediyse ki bil. Ey la'in ol Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan Ebu't-turab lakablu 'Ali benim.*” (s. 139)

Hız. Ali, Hız. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında emanetleri sahiplerine vermek için onun yerine geçmiştir. Çocuk yaşta göstermiş olduğu bu cesaret, tüm İslam âleminde efsaneleşmiştir.

Hız. Ali Cenklere içinde “Şah-ı Merdan”, “Şah-ı Vilayet”, “Merd-i Meydan”, “Şîr-i Yezdan”, “Düldül-i Zülfikar sahibi”, “Tanrı Arslanı”, “Emirü'l Müminin”, “Civanmerd”, Gaziler sultanı”, “Gaziler ulusu”, “Seyyid-i Ali”, “Hazret-i Ali”,

“Veliler Serveri”, “Şîr-i Huda”, “Haydar-ı Kerrar”, gibi isimlerle ve sıfatlarla anılan Hz. Ali, Türk epik destan geleneğinde görülen örnek tip olan “*alperen tipi*” dir.

Hz. Ali'nin ortaya yakın kısa boylu, koyu esmer tenli, iri siyah gözlü, sık ve geniş sarıya yakın sakalı olduğu rivayet edilmektedir. Kan Kalesi Cengi'nde ise cariyeye efendisine, subaşında gördüğü Hz. Ali'yi Düldül ve Zülfikar ile birlikte şu şekilde tanıtmaktadır:

“Arslana beşzer, [belinde] bir kılıcı var iki çatal[dır]. Kendisi kumral [al] sakallu, yassı bağırlu, boğun yapılı, çakır ala gözlü bir erdir. [Ve] Bir ata biner, ol atın gözleri yanar ateşe beşzer.” (s. 48)

“Şöyle kim gözleri yıldırım gibi şakır, kendisi ejderhaya beşzer. Bir kılıcı var; iki çataldır. Birbirinden ayrılmazlar. Kendü dahi bir heybetlü pehlivandır ki heybetine ve salâbetine divler toyamazlar. Gözleri yıldırım gibi şakır.” (s. 67)

“Bir arslana beşzer. [Anıı] Atı, kılıcı buranı atına ve kılıcına beşzemez.” (s. 70)

Hz. Ali, Kan Kalesi Cengi'nde duvarda asılı olan levhada şu şekilde tanıtılır:

“Medine şehrinden bir pehlivan gele adına, İmam-ı 'Ali dirler. Ahir zaman peygamberi Muhammed -'aleyhi's-selam-ıı 'emmisi oğlu ola ve hem damadı ola. Yeryüzünde aña mukabil er bulunmaya ve dahi Hakk Sübhan'a ve Te'ala kudret kılıcın vire. Anıı adı, Zülfikar ola. Anıı ile nice kâfir helak eyleye. Bir zaman İmam-ı 'Ali, buna dahi gele Kahkaha la'ini helak ide.” (s. 78)

“İmam-ı 'Ali'yi gördi ki heybetlü ve salabetlü bir erdir ki heman bir arslana beşzer. Yüreği ağzına geldi.” (s. 85)

“İmam-ı 'Ali, dirler imiş. Ol, Muhammed'ıı ser-kablanı imiş. Gayet heybetlü imiş. Nice kal'alalar feth idiüp, kavmin kırup ve bazısını Müsliman idermiş. Çok ilvilayet harab ve çok vilayeti Muhammed dinine döndermiş. Gittikçe çoğalmış.” (s. 87)

“Bir zaman, ben Medine şehrine birkaç def'a seferim vardır. Ben İmam-ı 'Ali'yi pek eyü bilürem. İmam-ı 'Ali, orta boylu, yassı bağırlu, ela gözlü, kumral

sakallu, heybetli, heman arslana bejzer ve güldiğime sebep budur ki bu baş İmam-ı 'Ali'niñ başı değıldir." (s. 88)

Hz. Ali, "*Mürtaza*", "*Esedullahi'l Galib*" ve "*Ebû Türab*" gibi lakaplarla anılmaktadır. Mürtaza, Allah'ın razı olduğu kişi manasında kullanılmıştır.

"meşhurdır Zülfikar'ı tut, ya *Murtaza!* Ey namudar" (s. 65)

"Benem ol Şah-ı Merdan, *Esedu'llahi'l- galib* 'Ali İbn-i Ebû-Talib. İşte geldim ki cümleñizi kıram. Meğer imana gelüp başıñızı benim kılıcımdan kurtarasız." (s. 92)

Hz. Ali, Kan Kalesi Cengi'nde Sa'd bin Ubbad'a saçı götüreceğ nesne bulamayacak kadar fakirdir.

"Benim hud bilürsin dünyada bir dirhem gümüşe malik değılem ve sa'ir bir nesneye malik değılem." (s. 39)

Cenname içinde Hz. Ali, sürekli olarak evrad okuyup ve namaz kılan kişi konumundadır.

"*Yatsu namazın kıldı. Bir mikdar evradın okudı. Ba'dehu esvabıyla yatdı.*" (s.40)

Cenname içinde, epik destan geleneğine uygun bir biçimde Hz. Ali velidir, keramet ve vilayet sahibidir.

"Geldiğime sebep budur ki bir gece ol Hazret-i 'Ali didikleri *evliya* ga'ib oldı." (s. 45)

"Muhammed Mustafa adlı bir peygamber zuhura geldi. Anıñ bir damadı varmış. *Sahib-i Vilayet imiş.* Her kangı meclise gelse; ol meclisde hazır olurmuş. İmdi ya pehlivan! Bir kez ol ere çağırayım, ola kim vilayet-i kuvvetiyle hazır ola" (s. 52)

"Benim bir *kerametim* budur ki her kim baña "Ya 'Ali, gel yetiş!" dise; Hakk Te'ala 'inayetiyle, Muhammed -'a.m.- mucizatiyle gelürem." (s. 52)

"Ol Kan Suyı'nıñ üzerine kurulmuş, bildiler kim İmam-ı 'Ali'niñ *kerametiyle* olmuşdır." (s. 96)

“Zira ki yılanların yerine çadır kurup oturmak *kerametdir ve hem vilayettir*. Keramet ve vilayet Hazret-i 'Ali'ye ve oğullarına mahsusdur.” (s. 124-125)

Hiz. Ali, dış görünüşü itibarıyla aslana benzemektedir ve Kan Kalesi Cengi'nde çoban Ömer tarafından şu şekilde tanıtılır:

“Heybetinden *arşanlar* kaçdılar. *Adam suretinde amma arşana beşzer*. Bir ata binmiş ol anıñ gözleri yıldırım gibi şakır. Gördüm başa bir korku düşdi. Bir ağaç dibinde gizlendim. Eser yel gibi revan olup gitdi. *Var ise İmam-ı 'Ali oldur*.” (s. 45)

Cenkname içinde her haliyle ideali yaşayan Hiz. Ali, kadınlara ve savunmasız insanlara kesinlikle zarar vermeyecek kadar merhamet sahibi biridir.

“Ya cariye! Ne korkarsın? Bir ol kişi değilüz ki kimseniñ cariyesine hem hatunına tama' itmeyüz. Gel suyiñ al, git.” (s. 47)

Cenkname içinde Hiz. Ali kendini tanıtırken soyunun Hatiplere dayandığını söyler.

“Ali cariyeden bu cevabı işitti, eyitti: ‘Ben Medine şehrindenim.’ didi. Cariye eyitti: ‘Kimlerdensin?’ İmam-ı 'Ali eyitti: ‘*Hatiblerdenim*.’ Cariye eyitti: ‘Hatibler kimlerdir?’ İmam-ı 'Ali eyder: ‘*Hatibler, İmam-ı Abdulmuttalib oğullarıdır*. Dünyaya kerem bizden bünyad olmuştır.’ didi, eyitti.” (s. 47)

Hiz. Ali Cenklere'nde bazı özellikleri ile okuyucuya tanıtılan Hiz. Ali, yemeğini ve ekmeğini yediği kişilere kesinlikle zarar vermez.

“Ol İmam-ı 'Ali didikleri kişi ise varıñ biraz ta'am gönderiñ. Eğer ta'amı yer ise saña ve kavmine nesne dimeye. Zira ol 'Ali didikleri etmeğini yediği kişiniñ başına ve kavmine ve malına kıymaz.” (s. 49)

Kan Kalesi Cengi'nde cenk anlatıcısının söylemine göre yoldaş Hiz. Ali'ye zor gelir, bu sebeple o yalnız sehayat etmeyi ve yürümeyi sevmektedir.

“ ‘Ya İmam-ı 'Ali! Eğer dilersen Bismillah biz de seniñle bile varalım.’ didi. İmam-ı 'Ali, Melik-i Zengi'niñ bu sözün eşitti, eyitti: ‘*Kerem eylediñ. Lutfiñ da'im olsun; amma ben yalnızca yürimeği severim. Başa yoldaş güç gelir*.’ didi.” (s. 63)

“Melik-i Zengi, gördi. *İmam-ı 'Ali, تنها yürimek severmiş*.” (s. 63)

Cenname içinde Hz. Ali, zaman zaman peygambermişcesine Allah ile konuşmaktadır.

“Hakk Te'ala Hazretleri'nden nida geldi ki: *'Seni bu sudan asandır ya veli! Saña kudret kılıcını virdim, ey yar ki adı ma'lum ve meşhurdur Zülfikar'ı tut, ya Murtaza! Ey namudar! Kan Suyı'na çal Zülfikar'ı ki sehi.'* Çün İmam-ı 'Ali, eşitdi. Ol merd Hüda'ya şükr-i Yazdan eyledi, turdı. Bir kez Murtaza suya adım eyledi. Hakk Celle ve 'Alanın kudreti ile Zülfikar'ı çalıcak ol namudara bir yol oldı kim iki kişi yan yana gider. Çün İmam-ı 'Ali anı gördi.” (s. 65)

Savaşta hilenin caiz sayılması hükmünce Hz. Ali, Kan Kalesi Cengi'nde Kahkaha'yı şöyle kandırır:

“Ey yarenler! *Benim adıma 'Amık bin Vec dirler. Horasan'dan geliirem. 'Âlem-i seyyah benim san'atlarım çokdur. 'Âlemde silahşorlık 'ilmin yahşi bilürem. Hiç varmadığım vilayet yokdur.'*” (s. 68)

Hz. Ali, eserde içinde bulunduğu çaresizliği yalnızca Allah'a bildirilir ve ona dua eder.

“*Ya İlahe'l 'âlemin! Sen 'inayetler eyle. Ben bi-çare kuluña bu kal'anın fethin müyesser eyle. Yerime, hasretime kavuştur.*” (s. 75)

“*Ey Bar-ı Hüda! Hazretiñden 'inayet ve hidayet olmazsa ben bu kadar kâfirlere nice cevab vireyim."* deyüp münacat eyledi.” (s. 92)

“İlahi kadirsin! Ey Perverdigar! *Ben za'if kuluña 'inayet eyle, deyüp münacat eyledi. Çün münacatı tamam oldı. Kulağına bir avaz; 'Ya 'Ali! Üşenme, kudretim hakkı-çün Zülfikar'ı yere bırak. Ol Sahire Katna'nın odına karşı sal. Ta ki benim kudretim göresiñ.'* didi.” (s. 137)

Hz. Ali'nin kâfire zarar veren ve kilometrelerce öteden bile duyulan bir narası vardır. Bu nara çok kuvvetlidir.

“Zülfikar'ı çeküp İmam-ı 'Ali'niñ eline virdi ve dahi İmam-ı 'Ali'niñ *na'resini* Medine şehrinde Resûl-i Ekrem kulağına değdi. Ashablarına eyitdi: *'Ey yarenler! İmam-ı 'Ali'niñ avazın işitdiñiz mi?' didi.*” (s. 92)

Cenkname içinde savaşıllığı ile ön planda olan Hz. Ali, olağanüstü şekilde adam öldürür.

“İmam, Zülfikar’ı yalın idüp yiğirmi dört kerre yüz biñ kâfire nice girdiyise heman aç kurt bir sürü koyuna nice girdi ise öyle girüp kâfirlerin başını hazan yaprağı gibi dökerdi. İmam-ı 'Ali, kâfirleri kırdıkca artardı. Bu minval üzere yedi gün, yedi gice cenk eyledi. İmam bu yedi gün yedi gice içinde bir lokma etmek yimedi ve su içmedi ve hem kâfirler öyle çoğaldı kim hesabın Allah'dan gayrı kimse bilemez ve kâfirlerin çoklığı İmam-ı 'Ali'niñ 'aynuna hiç girmezdi.” (s. 94)

Hz. Ali mucizevî bir biçimde yirmi sekiz gün hiçbir şey yemeden yaşayabilir.

“ ‘Yaranlar! Bu gün yiğirmi sekiz gündür ta'am yimedim ve su içmedim. Sizlerde hiç ta'am var mı?’ didi.” (s. 87)

Allah tarafından vahiylerle ilahî bir biçimde fethedilen Hz. Ali, yine Allah'ın takdiriyle Zülfikar'ı kesmeyince savaşa son verir.

“Bu kerre İmam-ı 'Ali, Zülfikar'ı çaldı, kesmedi. Heman silüp kınına kodı. Zira Hakk Te'ala'dan nida gelmişdir. Aña binaen aman virmeyüp kırardı. Bu kerre kılıc kesmedi. Bildi kim Allah'ın emri yerine geldi. Kâfirler gelüp İmam-ı 'Ali'niñ elin öpdi. Ayağına düşdiler. İman getirüp Müsliman oldılar. Allah'ı bir bülüp, Muhammed'i hak peygamber bildiler.” (s. 104)

Allah tarafından Hz. Süleyman'a verilmiş bir mucize olan hayvanlarla konuşma, Hz. Ali Cenklere'nde Hz. Ali'nin de yapabileceği bir davranış gibi gösterilir ve Hz. Ali, Berber Kalesi Cengi'nde yılanlarla konuşur.

“Bilmiş olsun kim Şah-ı maran! Beni Hakk Te'ala gönderdi. Berber Kal'ası'nı almağa gelmişim. Ol seniñ hala karargâhınız olan yere çadır kurup konmak murad ider. İmdi Şah-ı maran, ol yerden göç eylesün ve hem imana gelsün ve Muhammed -'aleyhi's-selam-ı, hak peygamber bilsün. Leşkeriyle Müsliman olsun. Bizim dinimize rağbet eylesünler.” (s. 124)

Hz. Ali, kâfire ait olan ufacık bir lüksten bile hoşnut olmaz ve Berber Kalesi Cengi'nde olduğu gibi bu lüksü reddeder.

“Bir sandaliyye getürdiler. İmam-ı 'Ali, üzerine otura. Hazret-i 'Ali, sandaliyyeyi debdi. Saraydan taşra düşdi. Diz oturdu. Zümür eyitdi: ‘Ey bezirgân, sandaliyye üzerinde niçün oturmadı?’ Hazret-i 'Ali eyitdi: ‘ ‘Ömrümde kâfir döşeğinde oturmadım. Şimdi dahi oturmazam. Meğer Müsliman olasıy oturam.’ didi.” (s. 127)

Ejderha Cengi’nde Zümür’ün inatla batıl olan dininde ısrar etmesi Hz. Ali’yi çok sinirlendirir ve Hz. Ali sinirlendiğinde vücudundaki kıllar adeta donundan dışarı çıkar.

“İmam-ı 'Ali vay ki kakıdı, yıldırım gibi şakıdı. Gövdesinde her ne kadar kıl var ise heb tonundan taşra çıkdı. Zülfikar’ı çevirdi ve bir tekbir ve peygambere salâvat getürüp bir na're urdı kim cihan ol na'reniñ heybetinden ditredi ve Zülfikar’ı, şöyle çaldı ki Zümür atıyla dört pare oldu.” (s. 140)

Hz. Ali, Ejderha Cengi’nde olduğu gibi Allah’ın emriyle vahiylerle cenge gider.

“Ben aña dünyada iki nesne virdim ki hiçbir peygambere virmedim. Biri bu ki 'Ali Arslanım’dır. Aña [yar-ı yoldaş] virdim, biri dahi budır ki Zülfikar’ı kılıc virdim aña ki hiç kimsede yokdur. İmdi ol Zülfikar’ı Arslanım 'Ali, eline virsün, varup Arslanım 'Ali, ol vilayetini ejderhadan halas eylesün.” (s. 167)

Berber Kalesi Cengi’nde Allah yolunda din uğruna, peygamber aşkına canını ortaya koymaktan çekinmeyen Hz. Ali’yi bu dünyada kim sevmezse Hz. Muhammed, onun düşmanı olduğunu dile getirmektedir.

“Ya 'Ali! Her kim seni sevmeye, dünyada ve ahiretde ben anıy düşmanıyam.” (s. 169)

4.1.1.3. Hz. Hasan

Hz. Hasan, Hz. Ali’nin büyük oğludur ve gerçek adı Al-Hasan bin ‘Âli bin Ebi Talib’dir. 625 yılında doğmuştur. Lakabı Mücteba’dır. On iki imamın ikincisi olan Hz. Hasan, 669 yılında ölmüştür. Yüzü Hz. Peygamber’e benzeyen Hz. Hasan, Hz. Ali Cenklere içinde aktif olan erkek kahramanlardan biridir. Eser içinde yer alan

Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nin de başkahramanı hükmündedir. Tarihi gerçekliği, cenk anlatıcısını, onun okuyucuya tanıtılması hususunda zorlamaktadır. Sürekli kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte anılan Hz. Hasan, cenknamenin çocuk kahramanlarından. Cesareti ve yiğitliği bakımından babası Hz. Ali'ye benzeyen Hz. Hasan, eser içinde yer alan birinci derecedeki kahramanlardan biridir.

Hz. Hasan'ın ismi, Hayber Kalesi Cengi'nde, Kan Kalesi Cengi'nden Berber Kalesi Cengi'nde, Muhammed Hanife Cengi'nde, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Cengi'nde ve Mucizatü'l Nebi olmak üzere tüm cenklerde geçer.

Hz. Ali'nin en büyük yardımcılarından biri olan Hz. Hasan, idealize edilmiş kahramanlardan biridir ve alperen tipi özelliği taşımaktadır.

Hz. Ali Cenklere içinde İmam-1 Hasan ilk olarak Hayber Kalesi Cengi'nde çıkmaktadır. Burada Hz. Hasan, annesi Fatıma'dan babasının gittiğine üzülen küçük bir çocuktur. Ancak dedesi Hz. Muhammed, tarafından teskin edilebilir.

“Fatıma'nın ağladığından *Hasan* ve Hüseyin uykudan uyandı.” (s. 41)

“*İmam-1 Hasan* ve İmam-1 Hüseyin'in ellerinden tutup mescide götürdü.” (s. 41)

“Benim zarılığımın *Hasan* ve Hüseyin dahi uyanup, onlar dahi *ağlamağa başladılar.*” (s. 43)

Berber Kalesi Cengi'nde ise babası Hz. Ali ile cenge giden Hz. Hasan'ı kaleye ileten melek, Mikail'dir.

“İmam-1 Hüseyin'i götüren İsrail idi ve *İmam-1 Hasan'ı* götüren *Mika'il* idi ve İmam-1 'Ali'yi götüren Cebra'il idi.” (s. 121)

Yine Berber Kalesi Cengi'nde her türlü savaş silahını ustalıklarla kullanabilen ve Zümür'e dört yüz yirmi dört tane hüner sahibi kişi konumunda olan Hz. Hasan'dır.

“*İmam-1 Hasan* her silahı kim takıyordu. Bir dürlü hüner gösterirdi. Her kim anı görse hayran olurdu. Çünkü *şehzade* silahların geydi. At getürdiler, bindi. *Zümür'ün köşüne karşı geniş meydan içinde cevlan gösterdi.*” (s. 129)

Hız. Hasan Berber Kalesi Cengi'nde Zümür'ün elli bin yiğit içinde bir tane olan Zengi Pehlivanını öldürür.

“Ol kalkanı getirüp Zengiye virdiler. *İmam-ı Hasan, yine hamle eyledi. Zengi, ol kalkanı karşı tuttu. İmam-ı Hasan, kılıç çıkarup*” (s. 131)

“*İmam-ı Hasan* eyere gelüp zengiye bir kılıc urdu. Ta eyerkaşına dek iki pare eyledi. Canını cehenneme ısmarladı. Zümür, çün bu hali gördi vay ki kakıdı, eyitdi: ‘Ey bezirgan! Gördin mi, kuluñı? *Benim şunuñ gibi kulumu öldürdi. Elli biñ kişi içinde bir pehlivan idi.*’ didi.” (s. 132)

Hız. Hasan, kendini cenk ettiği bir pelivana şu şekilde tanıtır:

“*Emirü'l-Mü'min, 'Aliyyü'l Murtaza'dır. Ben anıñ oğluyam. Adım, İmam-ı Hasan'dır ve karındaşım adı; İmam-ı Hüseyin'dir ve validemiz Fatımatü'z-Zehra'dır ve dedemiz Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam-dır.*” (s. 131-132)

Hız. Muhammed'in eser içinde “*gözüm nuru*” dediği İmam Hasan, Hız. Ali'ye Allah'ın bir emaneti hükmündedir. Arşın sağ kulağında yer almaktadır ve arşın süsü hükmündedir.

“Ya 'Ali! *Gözüm nuri İmam-ı Hasan'ı* ve İmam-ı Hüseyin'i saña Tañrı emaneti virdim. *Gafil olma, zira anlar Tañrı emanetidir. Zira arşın iki kulağı vardır. Ben Mi'rac'a varınca 'arşın sağ kulağında İmam-ı Hasan'ı* ve sol kulağında İmam-ı Hüseyin'i gördüm. Cebra'il'e su'al eyledim. ‘Bu ne makamdır?’ didim. Cebra'il eyitdi: ‘Bu, 'arş-ı 'azamdır.’ Ben eyitdim: ‘*İmam-ı Hasan* ve Hüseyin bunda n'eylerler?’ Cebra'il eyitdi: ‘Bunlar 'arşın bezeğidir. Zira sen göklere çıktığında Hakk-ı Sübhan'a ve Te'ala cümle gökleri ve Sidret-i münteha'yı bezedi ve '*Arş-ı 'azam'ı, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ile bezedi.*’ Ol sebebden saña emanetdir, direm.” (s. 169-170)

İmam-ı Hasan, Hız. Ali Cenkler içinde Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde orta yola ihtiyar etmiştir. Bu yolda Tehame Beylerini Cemir ve Zerka, Rabi İbn-i Malik'i, Süryanî İbri'yi öldürerek büyük cesaret göstermiştir.

“*İmam-ı Hasan, ihtiyar eyledi. Ol sağ yol idi* ve orta yolu; İmam-ı Hüseyin, ihtiyar eyledi ve sol yolu Muhammed Hanife ihtiyar eyledi.” (s. 215)

“İmam-ı 'Ali'niñ büyük oğlu İmam-ı Hasan sensin!” (s. 218)

Hz. Hasan, yirmi beş batman ağırlığındaki Hz. Hamza’dan kalma gürzü kullanmaktadır.

“Nevbet İmam-ı Hasan’a değdi. İmam-ı Hasan’ın dahi bir gürzi var idi. Atası Emirü’l-Mü’minin 'Ali, virmişdi. Tamam, yigirmi beş batman idi. Heman ol gürzi, İmam-ı Hasan eline aldı.” (s. 229)

“Bu gürz, Hamza pehlivanın gürzidir. Kâfirler, takat getüremezler. Bir başı boynı pekçe yiğit gönder. Cemir’in başı çürük imiş, gürze tayanmadı.” (s. 230)

4.1.1.4. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, Hz. Ali’nin oğlu ve Hz. Peygamber’in torunudur. On iki imamın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i beytin beşincisidir. 628 yılında doğan Hz. Hüseyin, 638 yılında Kerbela’da şehit edilmiştir.

Hz. Ali Cenklere içinde Hz. Hüseyin “Gazavat-ı İmam Hasan” cenginde başkaraman hükümdedir. Tarihi gerçekliği, cenk anlatıcısının eserinde onun hakkında ayrıntılı bilgiler vermesini engellemiştir. Eser içinde Hz. Hüseyin, sürekli olarak abisi Hz. Hasan ile birlikte anılmaktadır. Hz. Peygamberin ve anneleri Hz. Fatıma’nın “*Ciğer köşelerim*” diye sevdiği torunlarından biri olan Hz. Hüseyin, arşın sol kulağını dengede tutan kişilerden biridir. Hz. Peygamber, tarafından Hz. Ali’ye emanet edilmiştir.

Eser içinde ilk olarak Hayber Kalesi Cengi’nde babalarının arkasından ağlayan ve dedesi Hz. Muhammed, tarafından teselli edilen çocuk çıkan Hz. Hüseyin, kâfirleri kıracak kadar güçlü ve kuvvetli, bilinmeyen diyarlara küp içinde seyahat edecek kadar cesur, haksızlığa uğramış olan Ebu’l Hacen’in halini görünce üzülüp onun hakkını Hz. Peygamber’den soracak kadar adalet duygusu gelişmiş, güzel sevip âşık olacak kadar insan olan bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Hz. Ali Cenklere içinde idealize edilmiş tiplerden birisidir.

“Fatıma’nın ağladığından Hasan ve *Hüseyin uykudan* uyandı. ‘Ya ana! Niçün ağlarsın?’ didiler. Fatıma eyitdi: ‘Ey ciğer köşelerim! Bu gice babañız İmam-ı ‘Ali, ga’ib oldu.’ didi.” (s. 41)

“İmam-ı Hasan ve *İmam-ı Hüseyin’i* ellerinden tutup mescide götürdi.” (s. 41)

“Hal ü hatırıñ sordu. Hasan ve *Hüseyin geldiler. Babalarının* elin öpdiler. İmam, anları bağrına basdı.” (s. 109)

Hz. Hüseyin’in ismi Hz. Ali Cenklere’nde Gazavat-ı İmam Hasan Cengi hariç tüm cenkler içinde zikredilmektedir.

Hz. Hüseyin, Hz. Hasan’ın ve Muhammed Hanife’nin küçük kardeşi olması sebebiyle eser içinde her iki abi tarafından korunup sakınılan bir kahramandır.

Berber Kalesi Cengi’nde ise babası Hz. Ali ile cenge giden Hz. Hüseyin’i kaleye ileten melek, İsrail’dir.

“*İmam-ı Hüseyin’i götüren İsrail idi*” (s. 121)

Hz. Ali, Berber Kalesi Cengi’nde yılan kavmine elçi olarak Hz. Hüseyin’i göndermektedir.

“Çün *İmam-ı Hüseyin’i* ol yılanlardan yaña gönderdi.” (s. 123)

“İmam-ı Hüseyin mübarek ağzının yarından ol suya bıraktı. Bi-iznillahi Te’ala su şekerden tatlı oldu.” (s. 123)

Hz. Hüseyin, Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi’nde babası Hz. Ali gibi narasıyla bir aslanı helak eder.

“İmam’ın atına hamle eyledi. *İmam-ı Hüseyin, heman ayak üzre gelüp bir na’re urdı. Arslan kendinden gitdi.*” (s. 227)

Yine Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi’nde Sahire Zerka’nın kubbesi önündeki mermerde Hz. Hüseyin, şu şekilde tanıtılmaktadır.

“*bunda bir Emir-zâde gele ki ol Haşimi Kureys-i Ebtahi Zemzemi ve Mekke ve Medine sultan-ı ‘Arab ulusu ‘Abdü’l-muttalib neslinden Muhammed Mustafa’nın*

kızı oğlu ola ve İsm-i şerifleri Hüseyin ola. Bu kubbe önüne gelüp bu hatdı okıya” (s. 227)

4.1.1.5. Muhammed Hanife

Muhammed Hanife, “bilindiği gibi dursun fakih tarafından uydurulmuş bir kahramandır.”(Mateki 2004,30).

Muhammed Hanife, Hz. Ali'nin Rum Kayseri'nin kızı Hanife ile yaptığı evlilikten doğmuştur. Hanife Hatun'un Müslüman olmak için Hz. Muhammed'den istediklerinin üçüncüsü oğlu olursa adını “Muhammed Hanife” vermektir.

“Ol üçüncü hacetim bu ki eğer 'Ali'den bir oğlum olur ise adını Muhammed Hanife viresiz.” (s. 145)

“ ‘Adım Muhammed Hanife'dir.’ Kethüda: ‘Şayed sen Kayser-i Rum kızından olasın.’ didi.” (s. 148)

Hz. Ali Cenklere içinde Muhammed Hanefi'nin doğumu olağanüstü bir özellik taşımasa da Cebrail'in getirdiği vahiy ile doğumunun müjdelenmesi sebebiyle ilahi nitelik taşımaktadır.

“Ol iki hacet ki didiñ, kabul kıldım ve bu bir hacet ki didiñ oña kudretim yokdur. Ol Hakk Te'ala'nın kudreti elindedir." deyüp bir zaman melul oldı. Fi'l-hal Cebra'il -'a.m.- gelüp eyitdi: ‘Ya Resûl-ullah! Tanrı Te'ala -'azz ve celle- saña selam itdi ve buyurdu ki: ‘Habibime di, kabul etsün.’ deyüp gitdi. Resûl-i Ekrem, dahi eyitdi: ‘Ya Hanife! Ol muradını dahi kabul eyledim. İmana gel.’ didi.” (s. 145)

Muhammed Hanife, doğduğunda ayın on dördü gibi güzeldir.

“Zaman ve müddetle Hanife'den bir oğlu oldı kim ayın on dördü gibi. Kaşlar kara ve koyun gözli ve yüzi nurlı ve ak tenli. İş bu sıfatlarla bir oğlandır ki 'âlemde mislin kimse görmüş değil.” (s. 146)

Muhammed Hanife'nin adını Hz. Muhammed koyar.

“ ‘Ya Resûl-ullah! Hanife'niñ ol sizden hacet eylediği oğlan vücuda geldi.’ didi. Hazret-i Resûl -'a.m.-: ‘Muhammed Hanife’ deyü ad viridi.” (s. 146)

Dört yaşından on iki yaşına kadar muallime giden Muhammed Hanife, savaşçılık üzerine pek çok hüneri bilen cengâver bir kahramandır.

“Muhammed Hanife, dört yaşına girdi. Gayet 'akil oldu. Ba'dehu mu'allime virdiler. On iki yaşına dek 'ilmi kemal-i mertebe, derece-i nihayete irişdi ve edeb hâsıl eyledi ve dahi silahşörlüğü gereği gibi tahsil eyledi. Tamam, yüz yigirmi dürlü hüner öğrendi silahşörlük 'âleminde.” (s. 146)

Hız. Hasan'ın ve Hız. Hüseyin'in üvey kardeşleri hükmünde olan Muhammed Hanife, kardeşleri ile geçinen gaza yapma, şikâra çıkma arzusıyla yanıp tutuşan bir şahsiyettir.

Babası Hız. Ali'yi Muhammed Hanife, çok sevse de zaman zaman onun emirlerine itaat etmeyerek gazalara çıkar ve Gazavat-ı Muhammed Hanife ve Gazanfer Cengi'nde olduğu gibi kâfirler ortasında güç durum içinde kalabilmektedir.

“ ‘Ey İmam-zade! Hâsıl-ı kelam, Şah-ı Merdan'dan izin olmayınca ben gitmezem.’ didi. Muhammed Hanife eyitdi: ‘Eğer halk-ı 'âlem, atama düşman ise benim anlardan hiç pervam yokdur. Zira ben, Hazret-i 'Ali oğlıyam a'dadan ne pervam vardır.’ didi. Beşir gördi. Muhammed Hanife beklemez, vardı. İki at getürdi ve bir yarak getürdi ve ikisi dahi silahların kuşanup atlarına bindiler.” (s. 147)

Muhammed Hanife'nin kâfir ordusu içinde kalışı ve zor durumda oluşu Hız. Ali'ye söylenmek üzere Allah tarafından Cebrail ile Hız. Peygamber'e bildirilir.

“Cebra'il -'aleyhi's-selam- geliip eyitdi: ‘Ya Resûl-ullah! Tanrı selam itdi ve buyurdi ki Arslanım 'Ali'ye e[yü]tsün kim Muhammed Hanife, seksan biş kâfir içinde kalmışdır ve çok yare yemişdir ve kan çok akup katı za'if olmuşdır. Eğer bu gice yetişmezseñ kâfir elinde helak olur.’ didi.” (s. 125)

Hız. Ali Cenklere içinde anlatıcı tarafından ayın on dördü gibi güzel, şecaatli bir pehlivan olarak tanıtılan Muhammed Hanefi'nin Zeyne'l Arab ile olan evliliği gibi Allah'ın izni ve Hız. Muhammed'in mucizesiyle düş içinde olmaktadır.

“Hazret-i Resûl eyitdi, bu Muhammed Hanife'dir. Ben eyitdim, ya kanı 'Ali? Na-gâh bir heybetli kişi çıka geldi. Yüziş nurıyla 'âlem münevver olmuş. Kadd-i

kameti hub, yassı ya'renlü, Hazret-i Resûl eyitdi: Ya Zeyne'l 'Arab seni bu kişiniñ oğlı bu yiğide virdim.” (s. 206)

“Ben ol kişiniñ oğlı değılem ki bu kâfirler baña elem irişdireler. *Ben Emirü'l-Mü'miniñ 'Ali oğlıyam. Adım Muhammed Hanife'dir.” (s. 159)*

“Ey Cumhur! Şöyle bil ki benim *Emir-zade Haydar-ı Kerrar ve Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan 'Ali bin Ebi Talib ve benim adım, Muhammed Hanife'dir.” (s. 205)*

Muhammed Hanife Cengi'nde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyim kardeşleri çöl içinde kayboldu diye ağlarlar.

“*Emirü'l-Mü'minin Hasan ve Hüseyin başların açup ağlaşdılar. Sanki Medine içinde kıyamet kopdı.” (s. 160)*

“Muhammed Hanife, on beş yaşına girdi. 'Arab 'Uraba içinde kimise aña hemta bulunmadı. Behlivanlık ve bahadır anda Muhammed Hanife, müselleme oldu.” (s. 188)

İyi at kullanan, savaş aletlerini kullanmada çok becerikli olan, cesareti ile herkesi kendine hayran bırakan Muhammed Hanife, alperen tipi özellikleriyle bezenmiş, cenk anlatıcısı tarafından idealize edilmiş tiplerden biridir. Eser içinde oldukça aktiftir.

Muhammed Hanife'nin adı, Muhammed Hanife ve Gazanfer Cengi'nde ve Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde geçmektedir. Muhammed Hanife, her iki cengin adlarından da anlaşılacağı üzere birinci derecedeki kahramanı hükmündedir.

4.1.1.6. Mu'az Bin Cebel

Ashab içinde kıymettar bir yere sahip olan ve hadis rivayet etmiş olan Mu'az bin Cebel, Hz. Ali Cenklere içinde Muaz bin Cebel, Hayber Kalesi' Cengi'nde, Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkar.

Hayber Kalesi Cengi'nde Hz. Muhammed'in İslam sancağını eline verdiği kişi Mu'az bin Cebel'dir ve ana kahramanın yardımcılardanındır.

“Hazret-i Resul -'aleyhi's-selam- dahi yarağın geyüp süvar oldılar. İslam sancağın *Mu'az bin Cebel*, eline virdi.” (s. 3)

Mu'az bin Cebel, Gazavatı-ı Muhammed Hanife Cengi'nde ise Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'den haber götüren kişidir.

“Çün Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- bu hali gördi. *Mu'az Bin Cebel'i*, Hazret-i 'Ali'ye gönderüp İmam-ı 'Ali'ye” (s. 161)

4.1.1.7. Abdullah-ı Yemenî

Yemenli olduğu için “Yemenî” denilen Abdullah-ı Yemeni, Arap kabileleri içinden bir alem ve bin kişi ile beraber gelen sahabelerden biridir. Onun adı, Hayber Kalesi Cengi'nde Mekke taallukatından biri olması sebebiyle geçer. Abdullah-ı Yemenî İslam dinini temsil eden alemler taşıyan alemdarlardan biridir.

Savaşçı yapısı ile dikkat çeken Abdullah Yemenî'nin adı, eser içinde Hayber kalesinin fethi, Berber Kalesi ve Ejderha Cengi, Gazavat-ı İmam Hasan olmak üzere dört cengin içinde geçer.

Abdullah, Hayber Cengi'nde sancak taşıyan kişilerden biridir.

“Arab içinden gelen 'Abdullah-ı Yemenî dirler, bin kişi ile ve bilesince bir 'alem getürdi.” (s. 3)

Berber Kalesi Cengi'nde ise baştan ayağa demire gark olmuş bir küffarın karşısına çıkan ve onu bir hamlede gürzüyle tepeleyen kişidir.

“İslam 'askerinden er diledi. İslam 'askerinden dahi '*Abdullah Yemenî* dirler bir pehlivan var idi. Meydana geldi. At oynadup biraz ” (s. 115)

“*Abdullah Yemenî*, elin sunup gürzi kâfirin elinden alup havaya atdı. 'Ey kâfir! Gafil olma! İşte vardım.' deyüp gürzi kâfirin başına şöyle çaldı ki mel'unun başı tar u tağan oldı.” (s. 116)

Ejderha Cengi'nde de Hz. Ali'den kılıç kuşananların içinde Abdullah Yemenî vardır.

“*Abdullah-ı Yemeni* ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar.” (s. 188)

4.1.1.8. Ebû Zer-i Gıffârî

Ebu Zer-i Gıffârî, İslamiyet'i kabul edenlerin ilklerindedir. İlk bedevi Müslüman olarak kabul edilir. Cahiliye döneminde bile putlara tapmaktan nefret eden bir kişidir. İslamiyet'i kabulden evvel kabilesi ve kendisi yol kesmekle meşhur iken, Müslüman olduktan sonra tamamen değişmiştir. Müslüman olduğunu Mekke'de açıktan ifade edince büyük bir saldırıya uğramıştır. Peygamber Efendimizin (asm) sürekli bir şekilde yanında bulundurduğu sahabelerdendir.

Hz. Ali Cenklere içinde Ebu Zer-i Gıffârî'nin adı Hayber Kalesi Cengi'nde ve Ejderha Cengi'nde geçer. Cenk anlatıcısı tarafından çok fazla anlatılmaz. Dekoratif amaçla kullanılmış tarihî niteliği olan kahramandır. Müslüman olması sebebiyle kahramana yardımcı olan kişiler arasındadır.

Hayber Kalesi'nin fethine giden ve alem taşıyanlardan biri de Ebu Zer'dir.

“Arab içinden gelen 'Abdullah-ı Yemenî dirler, bir kişi ile ve bilesince bir 'alem getürdi. Andan sonra *Ebu Zer-i Gıffari* -radiyallahü 'anh- geldi.” (s. 3)

Hz. Ali ile Mağrib diyarına giden sahabeler arasında o da vardır.

“*Ebu Zer-i Gıffari* ve 'Amr Ma'di ve Zübeyir ve Talha ve Sa'id-i Vakkas ve Halid bin Velid ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -rıdvanıllahu Te'ala 'aleyhim ecma'in- turdı. gelüp Hazret-i Resûl'in dizin öpüp; 'Ya Resûl-ullah! Biz de gideriz.' didiler.” (s. 169)

4.1.1.9. Mikdâd Bin Esved

Mikdâd bin Esved'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babası Amr, işlediği bir cinayetten dolayı kabilesini terk etmiş ve Kinde Kabilesine sığınmıştır. Mikdad bu olaydan sonra doğmuştur. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 584

olarak gösterilmektedir. Esved bin Abdiyagüs tarafından evlatlığa kabul edilmiştir. Bu evlatlık hadisesinden sonra Mikdâd bin Amr yerine Mikdâd bin Esved olarak anılmaya başlanmış ve bu künye ile meşhur olmuştur.

İslamiyet’i kabul edenlerin ilklerinden olan Mikdâd, Peygamber Efendimizin okçularından olup, birçok savaşa katıldı. Mikdâd, Bedir Savaşına katılan Müslümanların tek atlısı ve süvari olanı idi. Bu sebepten ötürü kendisi için “*Resulullah’ın Süvarisi*” denilmekteydi.

Hayber Kalesi’nin fethini anlatan cenkte karşımıza çıkan Mikdâd bin Esved de Mekke taallukatındandır ve Hayber Kalesi’nin fethine giden ashab içinde yer almaktadır. Cenname içinde İslam dinini temsil eden alemleri taşıyan bir alem dar görevindedir.

“bir 'alem getürdi. Andan sonra Ebu Zer-i Gıffari -radiyallahü 'anh- geldi. Andan sonra *Mikdâd bin Esved* geldi.” (s. 3)

Ejderha Cengi’nde de Hz. Ali’den kılıç kuşananların içinde Mikdâd bin Esved de vardır.

“*Mikdâd bin Esved* ve Zübeyr bin 'Avvam ve 'Abdullah-ı Yemeni ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar.” (s. 188)

4.1.1.10. Hz. Ebûbekir

Dört büyük halifeden birincisi olan Hz. Ebubekir’in asıl Abdullah’tır. Cennetle müjdelenmiş on kişiden biridir. Lakabı, Sıddîk ve Atik’tir.

571 yılında Mekke’de doğan Hz. Ebubekir, Hz. Peygamber’in en yakın dostudur. Hz. Peygamber’in eşi aîşe onun kızıdır. Bütün savaşlarda Hz. Peygamber’inyanında yer almıştır. 634 yılında vefat etmiştir. Cömertliği, tevazusu, sabrı, ferasati ile hep örnek insan konumunda olan Hz. Ali Cenklere içinde idealize edilmiş tiplerdendir.

H. Ebubekir Hayber Kalesi Cengi'nde İslam alemini Hayber Kalesi'ne iletmeye çalışan bir alemdar görevini üstlenirken; Mucizatül Nebi'de H. Peygamber ile yarışan bir güvercin kılığındadır.

“Nekkareler çalındı, merdaneler cenk yerine geldiler. Hazret-i Resûl -'a.m.-'alemi, *Ebûbekir'in omuzına viridi.*” (s. 6)

“*Emirü'l-Mü'minin Ebubekire's Sıddık* ayak üzre turup bunlara selam virüp eyitdi: 'Beni bilür misiz?' Eyitdiler: 'Bilürüz. Ben-i Temim kabilesinin ulusu, Hazret-i Resul'in yarigarısın.' 'İşte zahirim budur, batınım dahi bilür misiz?', 'Bilmeyüz.' didiler. *Ebubekir, eyitdi: 'Batınım budur ki bir gün Resul-i Ekrem'e Cebra'il buyurdu ki bu yerler ve gökler, yoğ iken ne var idi.' Cebra'il buyurdu ki: 'Yerler ve gökler, yoğ iken vahdet meydanı var idi ve ol meydanın ortasında bir direk var idi. Direğin başında iki göğercin var idi. Biri benim, biri Ebubekir'in ruhu idi. Cenab-ı Hakk'dan hitab geldi ki: 'Uçuş! Her kangıñız geçerse anı ahir zaman peygamberime yarigar ve şefa'at hil'atini aña geydirem.' didi. Ruhlarımız 'azamet meydanında şöyle pervaz eyledi ki şehadet parmağı orta parmak ile bir yere gelse orta parmak nice geçerse ancak ol kadar ilerü geçdi' didi.*” (s. 236-237)

4.1.1.11. H. Ömer

H. Ömer, dört halifenin ikincisidir ve 591 yılında dünyaya gelmiştir. Cennetle müjdelenen on kişiden biridir. yirmialtı yaşında Müslüman olmuştur. H. Ömer'in Müslüman olmasıyla İslam dini açıktan açığa söylenmeye başlamıştır. Adaleti ve doğruluğuyla bilinen ve “Faruk” lakabıyla anılan H. Ömer, 644 yılında Hristiyan köle Ebu Lü'lü'a Firuz tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

H. Ali Cenklere'nde aktif olarak rol oynamayan H. Ömer'in adı, Hayber Kalesi Cengi'nde ve Mucizatü'l Nebi'de geçmektedir.

H. Ömer de Hayber'in fethine katılmış ve İslam sancağını taşımıştır. Aynı zamanda H. Ömer, H. Muhammed tarafından Hayber Kalesi'ne elçi olarak gönderilmiştir.

“*Ömer'i elçiliğe gönderdi.*” (s. 4)

“Pes, *Hazret-i 'Ömer* yerinden turı gelüp, "Ya Resûl-ullah! Baña destur vir, yarın İslam sancağını ben götüreyim.” (s. 7)

Mucizatü'l Nebi'de ise Hz. Ömer, Ebu'l Hacen'i cellât Eflah'ın yanına götüren kişidir.

“Resullallah, çün bu sözi diñledi. Emirü'l-Müminin, 'Ömer ile 'Ali'ye emreyledi ki ta bu oğlanı götürüp ellerin kesüp darağacına asalar ve andan oda yakup külini havaya savuralar. *Hazret-i 'Ömer*, heman ayağa kalkup Eflah dahi mazlum oğlanı arkasına alup siyaset meydanına getürdi.” (s. 236)

Yine Mucizatü'l Nebi anlatısında Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in kendisine “Benden sonra bir peygamber gelseydi, Hz. Ömer peygamber olurdu.” dediğini öne sürerek hatırı için Münafık Salba'nın Ebu'l Hacen'i affetmesini istemektedir.

“Nevbet, *Emirü'l Mü'miniñ 'Ömer'e* geldi. Ayak üzere turup selamdan soñra: ‘Benim batnım bilür misiz?’ ‘Ömer -radiyallahu 'anh- eyitdi: ‘Resul-i Ekrem'den işitdim buyurur, *Hazret-i Rabbü'l- 'Âlemin* buyurmuş ki: ‘*Benden sonra peygamberlik gelse saña gelürdi.*’ ‘İmdi bu oğlanı baña bağışalayın.’ ‘Seniñ mertebenden bize ne? Bağışlamayız.’ didiler. ‘Ömer -radiyallahu 'anh- ebsem oldı.” (s. 238)

4.1.1.12. Hz. Osman

Hz. Osman, dört halifenin üçüncüsüdür ve Cennet ile müjdelenmiş on kişiden biridir. 574 yılında doğmuştur. Beşinci Müslümandır. “Zü'n-Nureyn” ünvanıyla anılmaktadır. 82 yaşında Kur'an okurken şehit edilmiştir. Mezarı Medine'dedir. Utangaç bir yapıda olan Hz. Osman, hayâ ve hilm sahibi bir sahabedir.

Hz. Ali Cenklere içinde olay örgüsü içinde aktif bir rol almayan Hz. Osman'ın adı Hayber Kalesi Cengi'nde ve Mucizatü'l Nebi'de geçmektedir. İkinci derecede olan erkek kahramanlardandır.

Hayber Kalesi Cengi'nde fethetmeye katılan sahabelerden biri olan Hz. Osman, İslam sancağını taşıyan sancaktarlardan biridir.

“*Hazret-i Osman*, yerinden kalkup eyitdi: ‘Ya Resûl-ullah! Baña destur vir, yarın İslam sancağını ben götürüp meydana girem ve seniñ yolña kurban olam.’ didi. Resûl -‘aleyhi’s-selam- şad oldı. Çün sabah oldı. *Hazret-i ‘Osman*, İslam sancağını omuzına alup ‘asker-i İslam önünce yürüdi” (s. 7)

Mucizatü’l Nebi anlatısında ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Osman’dan Kuran taliminden gelmektedir.

“*Hazret-i ‘Osman’dan Kur’an ta’liminden yemeğe [destur ile] giderken şehrin içinde bu ‘azim feryadı görüp”* (s. 236)

Yine Mucizatü’l Nebi’de karşımıza çıkan Hz. Osman, münafık Salba’nın Ebu’l Hacen’i affetmesi için şu şekilde bir ricada bulunmaktadır.

“Bu kerre *Cami’-ül Kur’an Emirü’l Mü’miniñ ‘Osman*, ayak üzre turup selamdan soñra: ‘Batınımı bilür [mi]siz?’ ‘Bilmeyiz.’ didiler. *Hazret-i ‘Osman*, eyitdi: ‘*Resul-i Ekrem’dan işitdim, her peygamberiñ Cennet’de komşusu vardır. Benim de Hazret-i ‘Osman’dır. Pes Cennet’de komşuluğa dilek ideyim sizi.*’ didi. Anlar eyitdiler: ‘Biz Cennet’de olıcak, yakın ırak birdir. Bağışlamayız.’ didiler. *Hazret-i Osman*, ebsem oldı.” (s. 238)

4.1.1.13. Selmân/Selmân-ı Farisî

Selman-ı Farisî, İran asıllıdır ve ateşe tapan Mecusî bir aileye mensuptur. Ailesi tarafından Mecusî inancına bağlı olarak yetiştirildiği halde Hıristiyanlığı tanıdıktan sonra bu dine bağlanmıştır. Hıristiyan din adamlarından son peygamberin vasıflarını öğrendikten sonra onu aramaya koyulmuştur. Bu özellikleri Hazret-i Muhammed’in üzerinde gördükten sonra hemen Müslüman olmuştur. Asıl adı Mabeş bin Büzahşah’tır. Selman, ismi Peygamber Efendimiz tarafından kendisine verilmiştir. Selman-ı Farisî adıyla tanınmıştır.

Selman, zamanın büyük bir kısmını Peygamber Efendimiz ile beraber geçirmeye büyük itina göstermiştir. Hendek Savaşı ile birlikte tüm savaş ve seferlere katılmış ve Resulullah’ın sohbetlerinde bulunarak iltifatlarına mazhar olmuştur.

Ashab-ı Suffa ile birlikte kalmış ve altmış civarında hadis rivayet etmiştir. İlme büyük merakı olup, kendini geliştirmek için büyük gayret sarf etmiştir.

Müslüman olduktan sonra büyük hizmet gösteren ve ömrünün sonuna kadar örnek bir hayat yaşayan Selman, 655 yılında Medine'de Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

İncelememize kaynaklık eden Hz. Ali Cenklere adlı metin içinde Selman-ı Farisî, “*Selman ve Selman-ı Farisî*” olarak iki şekilde kullanılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Selman tarihî bir kimliği olan ve gerçek bir şahsiyettir. Eser içinde sadece Hayber Kalesi Cengi’nde ve Ejderha Cengi’nde karşımıza çıkar tarihî kimliği ile ilgili olarak cenk anlatıcısı tarafından herhangi bir bilgi verilmez ve ayrıntılı açıklama yapılmaz. Selman-ı Farisî, Hz. Muhammed’in atı Ukkab’ı getiren, Hz. Ali’yi çağırarak, Hayber’deki durumun akıbetini soran ve Kanber’in geyiği yakalamak için geyiğin arkasından gidip de uzun zaman gelmeyince göç vaktinin geldiğini hatırlatan kişidir. Anlatıda ve olay örgüsü içinde yer alan dekoratif kişilerden biridir.

“Resûl-i Ekrem, *Selman’a*: ‘Başa 'Ukkab’ı getir.’ deyü emreyledi.” (s. 5)

“Na-gâh *Selman-ı Farisi*, ayak üzere gelüp eyitdi: ‘Ya Resûl-ullah! Çok kişi bizimle bile yaralı oldu ve nice şehid oldu. Hal nice ola?’ didi.” (s. 6)

“Server-i ‘âlem sevinüp *Selman’a* varup eyder: "Var 'Ali’yi katıma al, gel." didi. *Selman, varup İmam-ı Ali’yi Resûl -'aleyhi’s-selam-ı huzuruna getürdi.*” (s. 9)

“ol esnada *Selman-ı Farisi* -radiyallahü 'anh.- gelüp eyitdi: ‘Ya Resûl-ullah! Göc geldi ne buyurursınız?’ didi.” (s. 20)

4.1.1.14. Abdullah İbn-i Mesûd

Abdullah İbn-i Mesud, ashâb-ı kirâmın meşhurlarından ve İslâm’a gelenlerin altıncısıdır. Genç iken iman etmiştir. İki kere Habeşistan’a ve Medine’ye hicret etmiş, bütün gazalarda ve Yermük muharebesinde bulunmuştur. Cennetle müjdelenen sahabelerden biridir.

İncelememize kaynaklık eden Hz. Ali Cenklere adlı metin içinde adı, Abdullah İbn-i Mesud olarak geçmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Abdullah

İbn-i Mesud, tarihî bir kimliği olan ve gerçek bir şahsiyettir. Eser içinde sadece Hayber Kalesi Cengi'nde ve Ejderha Cengi'nde karşımıza çıkar ama tarihî kimliği ile ilgili olarak cenk anlatıcısı tarafından herhangi bir bilgi verilmez ve ayrıntılı açıklama yapılmaz. Hayber Kalesi'nde olay rivayet eden kişilerden biridir.

“İmam-ı *'Abdullah İbn-i Me'sud* -radiyallahu 'anh- eyder ki: 'Resûl-ullah'ın yanında idi. Cümle ashab hazır olmuşlar idi.' ” (s. 29)

Ejderha Cengi'nde de Hz. Ali'den kılıç kuşananların içinde Abdullah İbn-i Mesud da vardır.

“*'Abdullah İbn-i Mes'ud* ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar.” (s. 188)

4.1.1.15. Abdülkerîm

Adı sadece Berber Kalesi Cengi'nde geçen Abdülkerîm Hz. Ali'nin kullarından biridir. Eser içinde Hz. Ali'ye yardımcı olan kişiler içinde yer alır. Seneler önce Medine'den ayrılmış ve Zümür Ateşperest'e esir düşmüş olan Abdülkerim, Berber kalesi hakkında Hz. Ali'ye bilgi verir. İkinci planda kalan kahramanlardandır. Anlatıcı tarafından şöyle tanıtılır.

“Dönüp kendinin bir kulu var idi adına *'Abdulkerim dirlerdi; amma ol kul evvel Hazret-i 'Ali'niñ idi. Yiğirmi yıl var idi, İmam-ı 'Ali'den ayrılatı. Bunca vakıtdan berü Zümür katına gelüp karar itmişdi.*” (s. 124)

Abdulkerim fethin sonunda Hz. Ali tarafından, Berber Kalesi'nin emirü'l leşkeri olarak görevlendirilerek ödüllendirilir.

“Abdülkerim'i emirü'l-leşker eyledi.” (s. 142)

4.1.1.16. Bilal/Bilal Habeşî

Bilal Habeşî olarak tanınan bu sahabenin künyesi Abdullah bin Reâh'tır. Habeşli bir köledir ve Hz. Ebubekir tarafından azad edilmiştir. Hicretin birinci

yılında Hz. Peygamber'in öğrettiği ezanı okuyan ilk kişidir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra hiç ezan okumamıştır.

Bilal adı, incelememize kaynaklık eden Hz. Ali Cenklere adlı metin içinde “*Bilal ve Bilal-i Habeşî*” olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bilal tarihî bir kimliği olan ve gerçek bir şahsiyettir.

Eser içinde sadece Kan Kalesi Cengi'nde, Ejderha Cengi'nde ve Mucizatü'l Nebi anlatısında karşımıza çıkar. Tarihî kimliği ile ilgili olarak cenk anlatıcısı tarafından herhangi bir bilgi verilmez ve ayrıntılı açıklama yapılmaz ama Sesinin güzelliği ile bilinen Bilal eser içinde ezan okuyan ve Hz. Peygamber'in emriyle ashabı mescide çağıran kişidir.

“çün sabah oldı. *Bilal-i Habeşî* ezan okıdı.” (s. 41)

“Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, şad u hurrem oldı. *Bilal-ı Habeşî*'ye emreyledi: ‘Ashabıma sala eyle.’ didi. *Bilal*, bi-hesabü'l-ferman ashaba sala eyledi.” (s. 169)

4.1.1.17. Kanber

Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi pek bulunmadığı Hz. Ali'nin azadlı kölesi olarak bilinen Kanber'in adı Hayber Cengin'de, Berber Kalesi Cengi'nde, Gazavat-ı Muhammed Hanife'de ve Ejderha Cengi'nde geçer.

Özellikle Hayber Kalesi Cenginde aktif bir rol alan Kanber, geyiği yakalamak için gittiği yolda esir düşer ve bir çukurda gece gündüz ağlar.

“İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhümalara- armağan iletürem” (s. 17)

Kanber, Hz. Ali ile Berber Kalesi'nin fethine gider.

“On deve yükiyle ve on oğlanlarla Emirü'l Mü'minin, Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- ve *Kanberle* on beş kişi oldılar.” (s. 120)

“İmam-ı 'Ali, *Kanber'e* işaret eyledi. Kanber, tiz Düldül'i getürdi.” (s. 136)

Muhammed Hanife kaybolduğunda Kanber'de üzüлp ağlayanlar arasındadır.

“ve *Kanber’i* gözlerinden yaş yerine kan akdı. Emirü’l-Mü’minin Hasan ve Hüseyin başlarını açup ağlaştılar.” (s. 160)

Zeyne’l Arab’ın bulunuşunu Muhammed Hanife’ye müjdeleyen kişi de yine Kanber’dir.

“*Kanber*, varup Muhammed Hanife’ye müjde eyledi” (s. 214)

4.1.1.18. Sa’d bin Ubbad

Sahabelerden biri olan Sa’ad bin Ubbad, Hz. Muhammed tarafından ikinci akabe biatinde seçilmiş Müslümanlardandır. Medine’nin okuryazarlarından ve zenginlerindedir. Maddî açıdan İslam ordusunu desteklemiştir.

Sa’d bin Ubbad, Hz. Ali Cenklere içinde sadece Kan Kalesi Cengi’nde Hz. Muhammed’den izin alarak oğlunu sünnet ettirmek maksadında olan bir baba olarak karşımıza çıkmaktadır.

“*Sa’id bin ‘Ubbad’* bir oğlı var idi. Ol dahi Müsliman olup imana gelmiş. Bir gün *Sa’id bin ‘Ubbad oğlunu* sünnet itmek murad eyledi.” (s. 39)

4.1.1.19. Halid bin Velid

Hz. Muhammed tarafından “*Allah’ın kılıcı*” ünvanı verilmiş olan Halid bin Velid İslam tarihi içinde pek çok fethetmiş, Suriye valiliği yapmış ve Medine’de vefat etmiş güzide ashaplardandır.

Halid bin Velid’in adı, Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi ve Berber Kalesi Cengi’nde geçmektedir. Cesaretiyle, kılıç kullanışıyla, mertliğiyle idealize edilmiş tiplerden biridir. Olay örgüsü içinde ana kahraman Hz. Ali’ye sürekli olarak yardım eder ve sürekli olarak onun safında yer alır.

Kan Kalesi Cengi’nde Hz. Ali’yi aramaya giden Halid, Menuc kâfiri öldürür.

“ ‘Ya *Halid*, eğer sen İmam-ı ‘Ali’den varup bir haber getirürsen ben zamin olam. Cennet’de seni komşu edineyim.’ didi. *Halid bin Velid* Resûl-i Ekrem’den bu cevabı işitti, heman yerinden turup evine geldi. Eyni ve tonın ve silahın kuşandı,

geldi. Resûl-i Ekrem'in mübarek elin öbdi. Resûl-i Ekrem, *Halid'e* yüz altun bahşış viridi.” (s. 42)

“Adına Menuc dirlendi. Bu kâfir meydana girdi. Halid aña mukabil oldu. Kâfir, Halid'e hamle eyledi. Halid, gürzin men' eyledi. Bu kere süngü havale eyledi. Halid, yine men' eyledi. Bu kerre nevbet Halid'e geldi. Halid eyitdi: 'Ey kâfir! Müsliman ol! Cehennem'den halas olasın.' didi. Kâfir herze yemeğe başladı. Halid, gördi ki kâfirden ıslah yokdur” (s. 97-98)

4.1.1.20. Çoban Ömer

Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Çoban Ömer, rüyasında Hz. Muhammed'i görerek Müslüman olmuş biridir. Halid bin Velid'in Hz. Ali'yi araması esnasında çölde karşısına çıkar. Halid bin Velid, çobandan Hz. Ali'nin gittiği yönü öğrenir. Dönüşte onu Hz. Muhammed'e götürüleceğine söz vererek yanından ayrılır. Fetihden sonra Ömer'in yaşadığı Emir bin Kaytan kabilesi Hz. Ali tarafından kırılır ve Ömer kurtarılır. Daha sonra da Ömer, Avk cariyesi Zahibe ile evlendirilir.

“Ben Emir [bin] Kaytan çobanıyam. Adım 'Ömer'dir. Düşümde Muhammed'i gördüm. Öjünde iman getürdüm. Çün uykudan uyandım. Şevk u zevk-i[la] Muhammedü'l-Mustafa kalbime tolmuş. Heman zarı zarı ağladım. Benim halim görüp Kaytan'a haber virdiler. 'Ömer, Muhammed dinine girmiş” (s. 44)

4.1.1.21. Beşir

Berber Kalesi'nin Padişah'ı Zümür Ateşperest'in oğludur. Akı ve idrak yeteneği sayesinde Müslüman olmuştur. Müslüman olduğunu öğrenen babası tarafından öldürülmeye kıyılmadığı için dili kesilerek cezalandırılmıştır. Hz. Muhammed'i görmek için mescidi gelince Hz. Muhammed, Beşir'in durumuna çok üzülmüş ve ağındaki tükürükten onun ağzına koyarak iyileşmesini sağlamıştır.

“Bilgil ki ben Berber Kal'ası'nın padişahının oğlıyam. Adım *Beşir'dir* ve atama Zümür Ateş-perest dirler. ...usandım. İslam muhabbeti gönlime toldı. Gördüm

ki onların dinlerinin ve mezheplerinin ahirette hiç hayr u salah yoktur. Anı terk eyledim. Vardım babamın sarayında bir yıl bir hücre içinde oturup gice gündüz senin medhiyi zikr ettim. Na-gâh benim halime muttali' olmuşlar. Birgün babasına varup söylemişler ki: 'Oğlın Muhammed dinine girdi. Gice-gündüz zikri fikri Muhammed'i medh itmekdir. Hiç kimseye karışmaz ve cümle Yahudi'den ve Nasranî'den 'uzlet eyledi.' deyü bildirmişler. Atam dahi beni bir halvet yere da'vet eyledi. Baña ol yalan ve çürük mezhepleri söyledi. Kabul itmedim ve sözün eşitmedim. Çün kendi batıl dinine da'vet ide gördi. Çare olmadı, gazaba geldi. Öldürmeğe kıyamadı, emreyledi. Dilimi kesdiler ve şehirden taşra aç ve yalın ayak sürdiler. Uş bir yıldır seni isterdim ki seni bulam.” (s. 111-112)

Berber Kalesi fethedildikten sonra Beşir, ödüllendirilerek bu kaleye bey olur.

“Hazret-i 'Ali, *Beşir'i Berber Kal'ası'na padişah idüp*” (s. 142)

4.1.1.22. Malik-i Ejder

Gerçek adı Mâlik bin Haris el Nihaî'dir. Hz. Ali'nin en yakın arkadaşlarından biridir ve Hz. Ali'ye ilk biat edenler arasındadır.

Beşir'in dilini keserek ona zulüm eden Ateşperest Zümür'ün yaşadığı Berber Kalesi'ni fethetmeye gidenlerden biri de Malik-i Ejder'dir. Hz. Muhammed tarafından Müslüman ordusunun emiri olarak görevlendirilir.

“Andan sonra *Malik-i Ejder*, yerinden turı geldi. Resûl -'aleyhi's-selam-ın mübarek elin öpdü, eyitdi: 'Ya Resûllah! Baña destur viriñ Berber Kal'ası'na ben gideyim.' didi.” (s. 112)

“İslam leşkerine Halid bin Velid, *Malik bin Ejder* ve 'Amr Ma'di-yi Kerb ve emir 'Arab pehlivanları bir yere cem' oldılar.” (s.114)

“baki leşkerle *Malik-i Ejder* çıkageldiler. Medine'de bir 'azim yas itdiler.” (s. 119)

4.1.1.23. Amr Madi-yi Kerb

Amr Madi-yi Kerb'ın adı, karşımıza Berber Kalesi Cengi'nde ve Ejderha Cengi'nde çıkmaktadır.

Berber kalesi'ni fethetmeye giden ve Hz. Muhammed tarafından Ura pehlivan olarak görevlendirilen Amr, korkusuz bir yiğittir ve cenk içinde savaşçı yapısıyla ön plandadır. Berber Kalesi Cengi'nde Sahire Katna'nın yaptığı büyü neticesinde kâfir ordusuna esir düşer ve zindanda kalır. Zindandan ve esirlikten Hz. Ali tarafından kurtarılır.

“Kâmilen altı yüz ashab şehid oldu. *'Amr Ma'di-yi Kerb, tutsak oldu.* Baki askerî her biri bir yaña başını alup kaçdı.” (s. 118)

“kerre 'Ali'yi göndersün ve *'Amr Ma'di-yi Kerb'i* esirlikden halas eylesün ve ol altı yüz ashabın kanını alsun”(s.119)

“Hakk Te'ala, *'Amr Ma'di-yi Kerb'ij* niyazını kabul idüp ol gice” (s. 121)

“bilesince sahabe-zadeler ve *'Amr-ı Ma'di-yi Kerb* hoş selamet gelürler; amma Hazret-i 'Ali, işler işledi ki vasfa sığmaz.” (s. 143)

Ejderha Cengi'de ise iki bin kişi, Malik-i Ejder, Ebu Zer, Zübeyir, Talha, Sa'id-i Vakkas ve Hz. Ali ile Şah-ı Şems'in kalesini fethetmek için gidenlerden biri de Amr Madi'yi Kerb'dir.

“Andan sonra Ebu Zer-i Gıffari ve 'Amr Ma'di ve Zübeyir ve Talha ve Sa'id-i Vakkas ve Halid bin Velid ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -rıdvanıllahu Te'ala 'aleyhim ecma'in- turdı. gelüp Hazret-i Resûl' in dizin öpüp; 'Ya Resûl-ullah! Biz de gideriz.' didiler.” (s. 161)

Eser içinde Hz. Ali'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.1.24. Ebu'l Yemâme/Yemame

Ebu Yemâme/Yemame adı, Berber Kalesi Cengi'nde ve Ejderha Cengi'nde karşımıza çıkmaktadır.

Ebu Yemame/Yemame adı, Hz. Ali Cenklere içinde Berber Kalesi Cengi'nde ve Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde geçmektedir.

Berber Kalesi Cengi'nde ise Ateşperest Zümür'ü imana davet etmek için savaştan önce Hz. Ali tarafından gönderilen elçidir. Lisanının güzelliği ile ön plandadır. Eser içinde yer alan dekoratif kahramanlardan biridir.

“Sekizinci gün Yemame dirler bir fasih lisan 'Arab var idi. Anı Zümür'e elçiliğe gönderdiler. Ya'ni vara Zümür'ü imana da'vet eyleye.” (s. 114)

Hz. Ali'nin oğullarından Muhammed Hanife'nin arpa almaya gittiği köyde evine misafir olup yemek yediği kişi sahabelerden Ebu Yemâme'dir.

“Anda olan ashab-ı Resûl'den *Ebu Yemame*, dirlerdi. Bir salih kişiydi. Anı evine kondurdu. Öğine ta'am ve hurma getürdiler ve koyun boğazladılar. Hoş ziyafet eylediler.” (s. 148)

4.1.1.25. Amr bin Ümmiye

Amr bin Ümmiye'nin adı, Hz. Ali Cenklere içinde Berber Kalesi Cengi'nde ve Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde geçmektedir.

Müslüman tipler içinde tipe tezat oluşturacak şekilde “*hırsız olması*” gibi bazı garip özelliklere sahiptir.

Kara kösece olan bu kahraman özellikle Berber Kalesi Cengi'nde aktiftir. Fırat suyu kenarından gelerek cenge katılan Amr, Ateşperest Zümür'ün hayatını zehir eder adeta. Oldukça iyi ata binen Amr'ın en önemli özelliği attığını kaçırmadan sapanı ve taşı ile vurabilmesidir. Anlatılarda bu özellikleri vurgulanacak ve belirgin hale gelecek şekilde görevler almaktadırlar.

Berber Kalesi Cengi'nde yemek yeğidiği altın sahanı çalan, Zümür'ün ve Zümür'ün çavuşunun burnuna vurarak burnunu kanatan, Zümür'ün tacını çalan, cenk meydanında Hz. Ali ile cenk eden Zümür'ün kulağını ısırp koparan kişi hep Amr'dır.

“*Amr Bin Ümmiyye* çıkageldi. Hazret-i 'Ali, ol” (s. 121)

“*Amr*, başın aşağı idüp söyle yer ki dürlü şenlikler iderek Zümür’e hoş gelüp teferrüc eyleyüp hayran oldu. *Bir zamandan sonra başın kaldırdı. Ol ta'am idi ki sahanı yaladı ve sildi. Heman koynuna kodı.*” (s. 128)

“Kanber arayı Mekke tarafına gitdi ve '*Amr-ı Ümmiyye* iki eteklerin beline sokup ve birkaç sapan taşı kodı. Sapanı eline alup” (s. 160)

“*Amr*, tiz tağarcığından taşları çıkardı. Yere dökdi. Bir taş eline olup sabana kodı. Birkaç kere çevirüp atdı. ‘Hay sakınıñ göziñizi.’ deyüp bir kişiniñ gözine değdi. Eñsesinden çıkup canını ceheneme ısmarladı. El- kıssa kırk taş atdı. Kırk kâfiri tepeledi.” (s. 164)

Eser içinde Hz. Ali’ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.1.26. Beşir (Kul)

Hz. Ali’nin hizmetkârlarından biri olan Beşir, Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi’nde karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali, oğlu Muhammed Hanife’yi kulu Beşir ile beraber hayvanları için arpa getirmeye köye gönderir. Geri dönüş yolunda Muhammed Hanife’nin ısrarlarına dayanamayarak onu uyuması için tek başına bırakır. Tek başına kalan Muhammed Hanife’nin çölde kaybolmasından da kendini sorumlu tutar.

“*Beşir* namında bir kulu var idi. Aña eyitdi: ‘*Ey Beşir!* Hatırım şöyle ister ki ata binem varup şikare gidem. Bir müddet berr-i yabanı seniñle temaşa eyleyem.’ didi. *Beşir* eyitdi: ‘*Ey Emir-zâde! Hocam 'Ali'den korkaram.*’ (s. 146)

““*Ya Beşir!* Deve ile yab yab git. Ben biraz şunda yatup uyuyayım. Tiz yine ardınızdand yetüşürem.” didi. Beşir dahi n’eylesün oğlan kulu idi. Hocası sözünü saymadı Deveciyle ilerü gitdi; amma şehzade atından inüp atını bir mugaylan dikenine bağladı.” (s. 149)

“*Beşir, biçare baş açık, yalın ayak Mecnun misali beriyye tarafına aramağa gitdi*” (s. 160)

Eser içinde Muhammed Hanife'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. Üçüncü derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.1.27. Zübeyr/Zübeyr bin Avvam

Zübeyir bin El Avvam, 586 yılında doğmuştur. Hz. Ebubekir'in daveti ile İslamiyet'i kabul etmiştir. Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'nde isim olarak anılmak suretiyle eserde adı geçmektedir. Dekoratif kahramanlardandır.

4.1.1.28. Talha

Talha, İslamiyet'i ilk kabul eden sahabelerden biridir ve Hz. Peygamber zamanındaki tüm fetihlere katılmıştır.

Talha'nın ismi Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'nde fethetmek isteyen bir grup Müslüman içinde adı geçer. Dekoratif bir kahraman olmanın ötesine geçemez.

“Andan sonra Ebu Zerr-i Gıffari ve 'Amr Ma'di ve Zübeyir ve *Talha* ve Sa'id-i Vakkas ve Halid bin Velid ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -rıdvanıllahu Te'ala 'aleyhim ecma'in- turdı. gelüp Hazret-i Resûl'îj dizin öpüp.” (s. 169)

4.1.1.29. Said-i Vakkas

Said-i Vakkas, aşere-i mübeşşereden ve ilk hicret edenlerden biridir. Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'nde fethetmek isteyen bir grup Müslüman içinde adı geçer. Dekoratif bir kahraman olmanın ötesine geçemez.

“Andan sonra Ebu Zerr-i Gıffari ve 'Amr Ma'di ve Zübeyir ve Talha ve *Sa'id-i Vakkas* ve Halid bin Velid ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -rıdvanıllahu Te'ala 'aleyhim ecma'in- turdı. gelüp Hazret-i Resûl'îj dizin öpüp; "Ya Resûl-ullah! Biz de gideriz.” (s. 169)

4.1.1.30. Ubeyd(e) bin Cerrah

Yiğitliği ve feragatı ile bilinen Ubeyd bin Cerrah, aşere-i mübeşşeredendir. Hz. Ömer'in "yaşıyor olsaydı, halife tayin ederdim dediği" bu kutlu kişi, Amvas'ta şehit olmuştur.

Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'nde fethine katılmak isteyen bir grup Müslüman içinde adı geçer. Dekoratif bir kahraman olmanın ötesine geçemez.

"Ebu 'Ubeyde bin El Cerrah ve Mikdad bin Esved ve Zübeyr bin 'Avvam ve 'Abdullah-ı Yemeni ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar." (s. 169)

4.1.1.31. Mikdad bin Esved

Mikdad bin Esved, İslam dinini ilk kabul edenlerden biridir. Hz. Muhammed'in Süvarilerinden biri olan Mikdad, savaşçılığı ile nam salmıştır. Hz. Huhammed'in vali olarak tayin ettiği Mikdâd, âmir olmama kararından dolayı tayin edildiği zaman komutanlığı bırakacak kadar alçakgönüllü bir şahsiyettir.

Mikdad bin Esved'in adı, Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'de geçmektedir. O da cengin sonunda Hz. Ali'den kılıc kuşanan ashaptan biridir. Dekoratif bir kahraman niteliği taşımaktadır.

"Ebu 'Ubeyde bin El Cerrah ve Mikdad bin Esved ve Zübeyr bin 'Avvam ve 'Abdullah-ı Yemeni ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar." (s. 188)

4.1.1.32. Enes bin Malik

Tam ismi Enes bin Malik Abu Hamza olan bu kişi henüz on yaşında iken Hz. Peygamber'in hizmetine girmiştir.

Enes bin Malik'in adı Hz. Ali Cenklere içinde sadece Ejderha Cengi'de geçmektedir. O da Ejderha cenginin sonunda Hz. Ali'den kılıç kuşanan ashaptan biridir. Enes bin Malik, sadece isim olarak geçer. Olay örgüsü içinde herhangi bir vazifeleri bulunmamaktadır. Bu sebeple Enes, dekoratif bir kahraman olmanın ötesine geçemez.

“Ebu 'Ubeyde bin El Cerrah ve *Mikdad bin Esved* ve Zübeyr bin 'Avvam ve 'Abdullah-ı Yemeni ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıç kuşandılar.” (s. 188)

4.1.1.33. Eflah

Eflah, Mucizatü'l Nebi anlatısında kısasın olması için Ebu'l Hacen'in ellerini ve ayağını kesen cellatın adıdır. Sadece bu cenkte geçer ve anlatıcı tarafından ek bir açıklama yapılmaz.

“*Eflah* dahi mazlum oğlanı arkasına alup siyaset meydanına getürdi. Meydana geldi. *Eflah*, Ebu'l Hacen'in iki ellerini kesdi. Andan; 'As!' deyü emreyledi. Andan *Eflah*, eyitdi: 'Ya gulam! Boğazına ibi geçürdim. Hiçbir cevap virmek yok mıdır?' diyince oğlan eyitdi” (s. 236)

4.1.2. Sonradan Müslüman Olan Erkek Kahramanlar

4.1.2.1. Alkama

Alkama, Hayber Kalesi Cengi'nde adı geçen ve sonradan Müslüman olan kişiler arasındadır.

Hayber Kalesi Cengi'de Zü'l-Hımar'ın çadırının olduğu yere üç günlük mesafede babası Hantala'nın sarayı vardır. Zü'l-Hımar'a âşıktır. Zü'l-Hımar'ı elde edebilmek için Hz. Ali'nin başını kesmek niyetiyle evden ayrılır ve çöl içinde Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali ile cenge tutuşan Alkama, cenk ettiği kişinin Hz. Ali olduğunu öğrenince Hz. Ali'nin rızasıyla elini bağlar, kılıcını alır. Tam onu öldürecekken

kendine bu yiğitliği gösteren kişinin gittiği yolun doğru olduğuna inanır ve Müslüman olur.

“Ya *Alkama!* Şimdi seniñ başını ve canını Allah 'aşkına bağışladım” (s. 27)

“*Alkama*, İmam-ı 'Ali'niñ başını kesmeğe hamle itmişken Hazret-i 'Ali'niñ civanmerdliğin anladı, eyitdi: ‘Eğer kâfir isem ne [var] ola? Ol benim kâfirliğimde ah itdiğimi ve 'aşığam didiğimi esirgeyüp beni bendden halas idüp, sözümü kabul eyledi. İmdi bende kerem olsa ne fa'ide. Eyüliğe eyülik kim gerekse ider. Eyülik, oldur ki kemliğe eyülik ola.’ diyüp elinden kılıcı bıraktı. Heman geldi. İmam-ı 'Ali'nin ayağına düştü.” (s. 29)

Alkama, aynı zamanda Zü'l-hımar'ı da sevmektedir.

“*Zü'l-Hımar'a 'aşıkam*. N'ola kerem idüp hakk na-müstahakkına irgüresin.” (s. 35)

Hüşam'ın öldürülmesinin ardından Müslüman olan Zü'l-Hımar ile Hz. Ali tarafından nikâhları kıyılmak suretiyle evlenir ve babasının kalesine yerleşir.

Eser içinde Hz. Ali'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.2.2. Ebu'l Muhsin

Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Ebu'l Muhsin, Hz. Ali ile gürüşüp ona yenilen ve onun dinini kabul ederek sonradan Müslüman olan kahramanlardan birisidir.

Ebu'l Muhsin Hz. Hasan'a benzemektedir. O sebeple Hz. Ali'nin canı onu gördüğü ilk anda ona kaynar.

“dahi İmam-ı 'Ali, ol yiğidi gördi. *Ol sa'at canı sevdi. Heman sureti İmam-ı Hasan'a beşzerdi*. İmam-ı 'Ali eyitdi: ‘Ey kadir padişah! Bu yiğide iman müyesser eyle.’ deyüp münacat eyle” (s. 52)

“*Amma ya 'Ali! Gel seniyle [bir] kavl idelim. Seniyle güleş tutalım. Eğer sen beni basarsan hiç hüccet gerekmez dinine gireyim ve eğer ben de seni basarsam sen de benim dinime girer misin?*” (s. 52)

“*hem rahmet melekleri gelüp Ebu'l Muhsin'in göğsini sıkadı ve eyitdi: 'Ya İmam-ı 'Ali! Er oldur ki ahdinden dönmeye. Başa iman talkın eyle.'* didi. Çün İmam-ı 'Ali, bu civanı işitdi. Heman kalkup *Ebu'l Muhsin'i* kaldurup bağrına basdı ve iki gözlerinden öbdi.” (s. 53)

Hz. Ali oğlu Hasan'a benzeyen Ebu'l Muhsini iman edince kendine oğul edinir.

“İmam-ı 'Ali, *Ebu'l Muhsin'i* oğul itdi. İki dahi gayet şad oldılar.” (s. 53)

Hz. Ali'nin narasını duyunca Ebu'l Muhsin ve kızları daha sonra Halid bin Velid ile birlikte Hz. Ali'ye yardım etmek için Kan Kalesi'ne gelerek savaşırlar.

“Ol na're Halid Bin Velid 'in ve *Ebû'l Muhsin 'in* ve Tarık Zengi'nin kulağına değdi. Çünkü bunlar bu na'reyi işitdiler. Halid Bin Velid zarı zarı ağladı. *Ebu 'l-Muhsin:* ‘Bu gelen, İmam-ı 'Ali 'nin avazıdır. Kâfirler arasında kalmışdır. Zira na'resi heybetlü geldi, {geldi}. Tiz yola irişmek gerek.’ didi. Heman sa'at, Halid ve *Ebu'l-Muhsin* ve kızlar atlanup, timür tonlara gark olup 'acele yola revan oldılar” (s. 94)

Eser içinde Hz. Ali'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.2.3. Tarık Zengi

Tarık Zengi, Kan kalesi'ne giderken İblis tarafından yolu şaşırılan Hz. Ali'nin Kala-ı Lak denilen zengiler kalesine gidip orada tek başına cenk eylemesinden etkilenerek Müslüman olan kale padişahıdır. Altmış arşun boyu vardır. Müslüman olduktan sonra canla başla İslam dini için mücadele eder. Eser içinde cenk anlatıcısı tarafından “Melik Zengi” olarak da adlandırılır.

“Kal'a-yı Lak dirler. Zengiler Kal'ası idi. Üç [kerre] yüz biñ ere malik idi. *Beğlerine 'Tarık Zengi' dirlerdi.* Yavuz mel'un idi. Altmış arşun boyı vardı.” (s. 58)

Hız. Ali'nin heybetini gören Tarık Zengi, Hız. Ali'den korkmaktadır.

“Çün kâfirler ve Tarık Zengi, İmam-ı 'Ali'den bu heybetini göricek hazer eylediler.” (s. 59)

“Tarık Zengi, fikreyledi ki ve hem bu heybetleri gördi. Gönli İslam dinine girmeye meyleyledi, eyitdi: "Eğer bu kişiniñ dini hak olmasa yalnız bun[ıñ elin]dan bu kadar iş gelmez idi. Hem rahmet melekleri geliüp Tarık Zengi'niñ göğsini sığadı. Gönli İslam dinine meyleyledi.” (s. 61)

Tarık Zengi harir libaslar giyen, beline altın kemerler takan birisidir.

“İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Gördi kendiye çağırın bir erdir ki 'âlemde naziri yokdır. Başında altın tac, belinde kemer, arkasında pak harir libaslar. İmam-ı 'Ali, bildi kim bu Zengilerin padişahıdır.” (s. 61)

Eser içinde Tarık Zengi, Hız. Ali'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.2.4. Şahmaran

Hız. Süleyman zamanında asi olan bir kavmin Allah tarafından yılan haline dönüştürülmesi şeklinde cezalandırılan yılan kavminin beyi Şahmaran, sadece Berber Kalesi Cengi içinde geçer.

Hız. Ali'nin onu ve kavmini İslam dinine davet ermesiyle de Müslüman olur.

“Şah-ı maran, bunları görüp başın kaldırdı. Bunlara 'izzet ve ikram eyledi. Ben de Şah-ı maran'a şehzadeler, İmam-ı Ali'niñ cevabların bir bir 'arz eyledi. Şah-ı maran, dahi; 'Aliyyü'r-re'is ve'l-'ayn' deyüp imana geldi ve ol yerden leşkeriyle göçdiler.” (s. 123)

4.1.2.5. Şah-ı Şemsî Mağribî

Ejderha Cengi'nde Mağrib diyarındaki dört yüz on dört kaleye hükmeden Şah-ı Şems, Hız. Muhammed'e elçiler gönderip yardım isteyen kişidir. Veziri Şemun tarafından kandırılarak Müslüman olması geciktirilmiştir. Müslüman olan elçi

Kays'ın sayesinde Hz. Ali, Şah-ı Şems'in Müslüman askerlerine savaş açma davranışını affetmiştir.

“Biz *mağrib diyarından geliürüz ve padişahımız Şah-ı Şems-i Mağribi* dirler ve bizi size irsal eyledi.” (s. 162)

“ ‘Ben ki Şah-ı Şemsi Mağribi’yem ve sen ki ahir zaman Peygamberi Muhammed Mustafa’sın. Eğerçi Hakk Peygambersen bu belayı cümle bu [Mağrib] vilayet[in]den savasın ve ben zamin oluram ki cümle Mağrib halkı heb 'aşkına Müsliman olalar ve ben dahi seniñ diniñe girem. Eğer Mağrib iline bu mu'cizatı gösterirsen.’ demiş.” (s. 167)

“Şem'un-ı Mel'un, *Şah-ı Şems'e* eyitdi: ‘Ey şah! Ejderha, Ali’yi helak eylemiş. Biz anıñ şerrinden halas olduk. İmdi biz de, bunda olan leşkeri kırılım.’ didi. Şah eyitdi: ‘Yalan olmasun?’ Vezir mel'un, eyitdi: ‘Biz haber aldık. 'Ali'niñ işi tamam bitmiş. Biz de bu leşkeriñ hakkından gelelim.’ *Şah-ı Şems*, eyitdi: ‘Öyle mi olsun?’ Şem'un la'in, eyitdi: ‘Tiz, yiğirmi biñ er hazır olsun, cenk idelim!’ didi.” (s. 179)

4.1.2.6. Kays (Elçi)

Ejderha Cengi içinde Şah-ı Şemsi'nin Hz. Muhammed'e gönderdiği elçiler içinde olan Kays, Hz. Ali'nin hastalığını iyileştirmesi şartının yerine gelmesi ile Müslüman olur. Daha sonra hep bu safta kalarak Hz. Ali'ye ve diğer Müslümanlara yardım eder.

“ ‘*Ya Kays!* 'Ömriñ ahir oldu. Gel barü Müsliman ol, ahirete iman-ıla gidesiñ.’ didi. *Kays eyitdi:* ‘Ya Emirü'l Mü'miniñ! Eğer Hakk veliyyûllah isen bir velayet göster. Ta ki rencimüz gitsün, biz dahi imana gelelim.’ didi. Pes Hazret-i 'Ali: ‘Na'am’ deyüp. İsm-i 'azam okıdı. Bunlarıñ rencine urdı. Tanrı kudretiyle ve kelam-ı kadim berekatıyla rencleri gitdi. Tenleri sıhhat buldı. Fi'l-hal imana gelüp Müsliman oldılar.” (s. 170)

4.1.2.7. Gözcü

Ejderha Kalesi Cengi'nde yedi senede bir dışarı çıkan ejderhanın çıkışını haber vermek üzere ejderhanın yaşadığı kuyuya yakın bir tepenin üzerinde bekleyen bu gözcü de tıpkı elçi Kays gibi hastadır. Hz. Ali'nin hastalığını iyileştirmesi ile o da Müslüman olur.

“ ‘Ben bunda *gözcüyem* bir garib kişi gafletle bu yere gele. Ol ejderhayı bilmez ola. Anda varup helak olmasun, deyü beni bunda gözci kodılar. İşte feryadımın sebebi oldur ki girü dönesiñiz.’didi. İmam-ı 'Ali, tiz atından inüp, gözci katına geldi” (s. 175)

“Hazret-i 'Ali, bakdı ki *gözciniñ* beñzi sarı ve karnı dizinden aşağı inmiş, eyitdi: ‘Ey gözci! Gel Müsliman ol.’ didi. Gözci eyitdi: ‘Bir keramet göster, Müsliman olayım.’ didi. Hazret-i 'Ali, bir kez Fatıha suresin okuyup 'üstüne üfürdi. *Gözciniñ* 'illeti ve zahmeti gitdi. *Heman zünnarın kesüp Müsliman oldı.*” (s. 175)

4.1.2.8. Dev Reşid

Ejderha Cengi'de karşımıza çıkan ve Dev Curcan tarafından senelerce hapsedilerek eziyet gören ve Dev Curcan'ın kızı Hadice'ye âşık olan, devlerin padişahı Dev Reşit, Hz. Peygamber ile mağarada konuşarak Müslüman olur ve Hz. Ali'yi diğer devlerin elinden kurtarır.

“Ben *divlerin padişahıyam*. *Adım, Reşid'dir* ve divler cümlesi benim hükmümde idi. Çün babam öldi. Bu tepelediğün bed-baht div, beni tutup bu mağara içinde hapis eyledi ve hem babam sağ iken babama hizmet iderdi ve hem bu diviñ bir kızı var idi. Baña yavuklı idi. Çün babam öldi, kızı baña virmedi. Tutup beni habis eyledi.” (s. 180)

Dev Reşid kendinin ve halkının Müslüman halka zarar vermeyeceğine dair Hz. Ali'ye söz verir.

“ ‘İmdi, bu divler bizimle *'ahd eylesün ki Muhammed ümmetini incitmeseler.*' didi. *Reşid eyitdi: 'Ahd olsun ki Muhammed ümmetine ziyan değmeye.'* didi.” (s. 182)

4.1.2.9. **Cumhur**

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Cumhur, yedi erkek kardeşin bir de Zeyne'l Arab'ın olduğu kalede yaşamaktadır. Kardeşlerin en büyüğüdür. Kalesine gelen Mühammed Hanife'nin cesareti ile yiğitliğine hayran olarak iman eder ve ona kız kardeşi Zeyne'l Arab'ı verir. Anlatının sonunda Katran'ın kalesine bey olur.

“*Kal'a-ı Cumhur*, dirler. Beğleri, yedi kardaşlardır ve bir kız[kar]daşları vardır.” (s. 200)

“*Meğer Cumhur* karındaşları[yla] ava çıkdı. Kız karındaşları dahi kal'a kapusına gelmişdi.” (s. 201)

“Bu gelen benim karındaşım *Cumhur'dur*. 'Arab 'Uraba içinde katı behlivandır. Naziri yokdur ve hem İslam ehlini sevmez” (s. 202)

“*Cumhur*, gördi ki gelmediler, [haberleri dahi bilinmedi. Heman atına bindi ve silahın takınup, kal'adan hurma bağçesine vardı. Gördi ki sofa üzerinde bir yiğid oturur ve altı karındaşları herbiri bir ağaca bağlı turur. *Cumhur*, ta'accub bir zaman” (s. 204)

“ ‘Bu yiğidiñ dini hakk olmasaydı bu kadar [erlik idüp bu kadar] pehlivanları tutup [esir gibi] bağlamazdı.’ eyitdi: ‘[İmdi] Heman bunun dinine girmek gerekdir.’ deyüp eyitdi: ‘Ey pehlivan! Seniñ diniñ ne dindir? Eyit başa taparım.’ didi. Şehzade eyitdi: ‘Benim dinim budur ki parmak getürüp eyidesiñ: Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammedin 'abdehu ve Resulehu, digil.’ didi. *Cumhur*, *heman parmak kaldırup Müsliman oldı.*” (s. 206)

Eser içinde Tarık Zengi, Muhammed Hanife'ye yardımcı kişiler arasında yer almaktadır. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir.

4.1.2.10. **Zurre**

Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Zurre, Cumhur'un kardeşlerinden biridir. Muhammed Hanife'nin heybetinden korkar ve onunla

savaşamayıp kalesine geri döner. Abisi Cumhur'un Müslüman olmasıyla o da Müslüman olur.

Eser içinde aktif olmayan dekoratif bir kahramandır.

“Bu gelen kâfiriñ adına *Zurre* dirlerdi. Gayet pehlivan [kişi idi]. Çün şehzadeniñ heybetin gördi. Heman kal'aya kaçdı. Cumhur, gördi ki *Zurre*'niñ beñzi bozulmuş, elleri ditrer, [yüreği oynar]. Cumhur eyitdi:” (s. 204)

4.1.2.11. Utarit (Cumhur'un Kardeşi)

Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Utarit, Cumhur'un altı kardeşinden biridir. Muhammed Hanife ile cenk eder ama yenilir. Muhammed Hanife onu saçından ağaca bağlar. Abisi Cumhur'un Müslüman olmasıyla o da Müslüman olur.

Eser içinde aktif olmayan dekoratif bir kahramandır.

“*Utarid*, heman atına binüp gürzin eline alup bağçeye geldi. Gördi kim sofaniñ üzerinde bir pehlivan oturur [ki heman bir arslana beñzer. Adam yüzine bakamaz]. Heman şehzade [fi'l-hal] atına binüp '*Utarid*'e karşı vardı. Pes '*Utarid*, şehzadeye bir gürz urdı. Şehzade dahi elin uzatdı, çekdi elinden alup” (s. 203)

4.1.2.12. Abdussanem/Abdussamed

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde Umman'da yaşayan ve Yahudi olan Abdussanem, Zerka cadının Hz. Hüseyin'i götürdüğü kalelerden birinde yaşamaktadır. Hz. Hüseyin'in iman talkın etmesiyle Müslüman olur ve malının yarısını Hz. Hüseyin'e ganimet olara verir.

“Heman Yahudi, Zerka ile İmam-zadeye geldi ve bir er rahib [var idi], bunlara galebe avazla: 'Es-selatü ve's-selam 'aleyke ya Resûl-ullah!' deyü şehadet getirüp Müsliman oldılar.” (s. 232)

“Adıñ '*Abdüssamed* olsun." didi ve '*Abdüssamed*, yarı malını İmam-ı Hüseyin'e virdi. Bunlara beş vakit namaz öğretti.” (s. 232)

4.1.2.13. Sanan Meliki

Sanan Meliki, ad olarak Mucizatü'l Nebi'de cenginde karşımıza çıkar. Sanan Meliki, Hz. Peygamber'i rüyasında görür ve Müslüman olur. Ölmeden önce hazırladığı hediyeleri oğlu Ebu'l Hacen ile de Hz. Muhammed'e hediyeler gönderir. Cenk anlatısı içinde aktif olan bir kahraman değildir. Dekor amaçlı kullanılmıştır.

“*Melik*, bu heybetle uyanup içi nur ile münevver olmuş. Bildi ki düşü [Rahmani ve] gerçektir. Bu şadlıkla [kalkup] hazineye vardı. Bir [çift] sandık içinde enva' dürlü armağan ve tuhfeler toldırup mühürleyüp ve bir Yahudiden on dört bin akçeye bir deve alup emaneti götüre, deyü padişahın on dört yaşında bir oğlu vardı. Adı, 'Abdurrahim ve lakabı Ebu'l Hacen idi. (s. 238)

“ ‘Evvel, Hakk Sübhane ve Te'ala'nın birliğine ve benim peygamberliğime iman getüresin.’ *Melik*, *heman parmak kaldırup kelime-i şehadet getürüp Müsliman oldı. Hazret-i Resûl, hitab idüp; ‘Ya sa'id, şimden sonra* [bu fani 'âlemde] yirmi bir gün 'ömrün kaldı. [Andan] Rahmet-i Rahman'a gark ile ahirete nakl idesin.’ didi.” (s. 233)

4.1.2.14. Ebu'l Hacen (Abdurrahim)

Mucizatü'l Nebi aleyhisselam cenginde karşımıza çıkan Ebu'l Hacen, anlatının başkahramanı hükmündedir. Babasının vasiyeti üzerine Medine'ye gider. Münafıklar, onun ölümüne sebep olur. Haksızlığa ve iftiraya uğrayan ve Allah'ın izni ile tekrar dirilen Ebu'l Hacen, dirildiği an iman ederek Müslüman olmuştur.

“*Oğlı Ebu'l-Hacen*, padişah oldı. Bir kaç gündən sonra baba vasiyyetine meşgul oldı. Memleket ulularını cem' eyledi. Birini yerine vekil eyledi. Sandıkları deveye yükledüp yanına bir kimse aldı. Medine canibine revan oldı. Ahşama dek yürüdi.” (s. 234)

“Resul-i Ekrem, secde-i şükür idüp, münacat eyledi. *Derhal kabul oldı. Ebu'l-Hacen*, aksırup ayak üzere geldi. *Ashab dahi, salâvat-ı şerife getürdiler. Ebu'l Hacen*, gözün açup, *Resul Hazreti'ni göricek ayağına düşüp* ‘Eşhedü enla ilahe

illallah vaidehu la şerifike leh ve eşhedü enne Muhammed abduhu ve resuluhu.’ didi.” (s. 240)

“Resul Hazretiyle nice yıllar gazalarda beraber olup 'Irak fetihinde Rüstem'i bu katl eyledi, deyü haber 'âlemde dasitan oldu.” (s. 240)

4.1.3. Müslüman Olmayan Erkek Kahramanlar

4.1.3.1. Anter

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Anter, Hayber Kalesi beylerinden biridir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin Esved, birinin 'Anter, birinin Hüşşam, birinin 'Asım” (s. 4)

Dekor amaçlı kullanılmıştır.

4.1.3.2. Kahkaha

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Kahkaha, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Müslüman olmayınca Hz. Ali tarafından öldürülür.

4.1.3.3. Merhab

Hayber Kalesi cenginde karşımıza çıkan Merhab, Hayber Kalesi'nin beyi olan on bir erkek kardeşten biridir. Hz. Ali'nin heybetinden çekinir ve onunla savaşmaz. Dekor amaçlı kullanılmıştır eser içinde ciddi bir fonksiyon taşımaz.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, *Merhab* ve birinin” (s. 4)

4.1.3.4. Ankebutü'l-Haman

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Ankebutü'l Haman, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Dekor olarak kullanılmıştır.

Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, '*Ankebutü'l Haman,*” (s. 4)

4.1.3.5. Amr

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Amr, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Dekor olarak kullanılmıştır.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin Esved, birinin 'Anter, birinin Hüşşam, birinin” (s. 4)

4.1.3.6. Esved

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Esved, Hayber Kalesi beylerinden biridir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin *Esved*, birinin 'Anter, birinin” (s. 4)

4.1.3.7. Hüşşam/Hüşşam İbn-i Guşşam

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan ve eserde Hüşşam/Hüşşam İbn-i Guşşam şeklinde anılan bu kahraman Hayber Kalesi beylerinden biridir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin Esved, birinin 'Anter, *birinin Hüşşam*, birinin 'Asım, birinin Hantale, birinin Ka'b, on birincinin adı Şem'un idi ve Hayber Kal'ası'nın yedi kapusu var idi. Her bir kapuda bir beğ tururdu.”

Alkama'yı yakalayan Hüşşam, Zü'l Hımar'ın sevgilisidir. Hz. Ali tarafından imana gelmeyince öldürülür.

“Ey kişi! Ol geyik *benim ta'allukatımdır ve adım Hüşşam ibni Guşşam'dır ve ben Hayber padişahının oğluyam. Bu dem, Medine'den gelürem.*” dedi. Kanber eyitdi: ‘Ey la'in! Medine'de ne işlediğin?’ dedi. Hüşşam, Medine'ye anı-çün vardım ki ol Muhammed didikleri kişinin başın kesem onların vücudların bu cihandan götürem.” (s. 18)

“*Hüşşam bin Gaşşam'dır. Hayber'iy beğidir. Bunun bir düşmanı var ki Muhammed'iy 'emmisi oğludur. Ağa, 'Ali dirler ve Muhammed ve 'Ali bize katı düşmandır.*” (s. 22)

Hayber Kalesi Cengi'nde Hüşşam, putlara tapmakta olan bir kâfirdir.

“*Ya Hüŧŧam! Bu but seniñ tañrıñdır. Bu but hakkı-çün ben ol bezirgân ile zerre turmadım ve bir kelam dahi söyleŧmedim.*” (s. 25)

“Hazret-i 'Ali tebelemiŧ ve Hüŧŧam veled-i Gaŧŧam dirler ki Hayber beğinin oğlıdır.” (s. 27)

Eser içinde Hz. Ali'ye hasım güç görevi taşıyan bu kahraman, ikinci derecede önem arz eden kişilerdendir.

4.1.3.8. Asım

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karŧımıza çıkan Asım, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Sadece ismiyle anıldığı için eser içinde dekor hükmündedir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beğı var idi. Biriniğ adı, Merhab ve biriniğ adı, 'Ankebutü'l Haman, biriniğ 'Amr, biriniğ Esved, biriniğ 'Anter, biriniğ Hüŧŧam, biriniğ 'Asım, biriniğ Hantale” (s. 4)

4.1.3.9. Hantale

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karŧımıza çıkan Hantale, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Sadece ismiyle anıldığı için eser içinde dekor hükmündedir.

Hayber Kal'ası'nın on iki beğı var idi. Biriniğ adı, Merhab ve biriniğ adı, 'Ankebutü'l Haman, biriniğ 'Amr, biriniğ Esved, biriniğ 'Anter, biriniğ Hüŧŧam, biriniğ 'Asım, *biriniğ Hantale*, biriniğ” (s. 4)

Eser içinde yine Hayber Kalesi Cengi'nde sonradan Müslüman olan Alkama'nın babasının adı da Hantala'dır. Zü'l-Hımar'ın çadırına üç günlük mesafede bulunan bir kalenin de beyidir.

4.1.3.10. Ka'ab

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karŧımıza çıkan Ka'b, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Sadece ismiyle anıldığı için eser içinde dekor hükmündedir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beğı var idi. Biriniğ adı, Merhab ve biriniğ adı, 'Ankebutü'l Haman, biriniğ 'Amr, biriniğ Esved, biriniğ 'Anter, biriniğ Hüŧŧam, biriniğ 'Asım, biriniğ Hantale, biriniğ *Ka'b*, on birinciniğ adı ŧem'un idi ve Hayber Kal'ası'nın yedi kapusu var idi. Her bir kapuda bir beğ tururdu.” (s. 4)

4.1.3.11. Şem'ûn

Hayber Kalesi'nin fethi cenginde karşımıza çıkan Şemun, Hayber Kalesi beylerinden biridir. Sadece ismiyle anıldığı için eser içinde dekor hükmündedir.

“Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin Esved, birinin 'Anter, birinin Hüşşam, birinin 'Asım, birinin Hantale, birinin Ka'b, on birincinin adı *Şem'un* idi ve Hayber Kal'ası'nın yedi kapısı var idi. Her bir kapuda bir beğ tururdu.” (s. 4)

4.1.3.12. Zümür Ateş-perest

Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Zümür, hem ateşe hem puta tapar. Başı keldir. Oğlu Beşir'in Müslüman olduğunu öğrenince onu öldürmeye kıyamadığından dilini keserek cezalandırmıştır. Bunu öğrenen Hz. Muhammed, Berber Kalesi'ne önce Malik-i Ejder komutanlığında asker göndermiştir. Fakat Zümür'ün büyücü olan Sahire Katna denilen bir anası vardır. Bu anası sayesinde Zümür, Müslümanlara galip gelmiştir. Bunun üzerine Berber Kalesi'ne Hz. Ali ve on beş sahabe gitmiştir. Hz. Ali'nin imana davetini reddeden Zümür, ikiye parçalanmak suretiyle öldürülmüştür.

“*Zümür'ün* bir kılıcı var idi. Kırk batman timürdendi. Hazret-i 'Ali'ye havale eyledi. Hazret-i 'Ali, karşı turdu. La'in gürzi indirdi. Hazret-i 'Ali, dahi kamçıyla red eyledi. *Zümür*, gürzin yenemeyüp elinden yere düştü. Ol dem el kılıca urdu.” (s. 138)

“*'Ya 'Ali! Ben Lat-ı Mühmilat kılıyam. Senin didiğin benim elimden gelmez.'* *İmam-ı 'Ali* vay ki kakıdı, yıldırım gibi şakıdı. Gövdesinde her ne kadar kıl var ise heb tonından taşra çıkdı. Zülfikar'ı çevirdi ve bir tekbir ve peygambere salâvat getirüp bir na're urdu kim cihan ol na'reniň heybetinden ditredi ve Zülfikar'ı, şöyle çaldı ki *Zümür atıyla dört pare oldı.*” (s. 140)

4.1.3.13. Utarid

Hüşşam'ın kardeşi olan Utarid, Hz. Ali'nin Hayber Kalesi Cengi'nde savaşta öldürdüğü yüz kırk arşun boyundaki kâfirlerden biridir.

“*Meğer ol hamle iden Hüşşam'ın karındaşı 'Utarid* imiş. Hayber'in alındığı işitmiş. Sürmüş Hayber'e gelmiş, görmüş ki Hayber'in işi bitmiş, tamam olmuş, dimişler ki Hüşşam, Medine'ye gitdi anda Muhammed'in ve 'Ali'nin başını kesüp

getire ve 'Utarid dahi isteyüp, sürüp Zü'l-Hımar'ın katına geldi kim Hüşşam'dan haber ala." (s. 34)

4.1.3.14. Taygun

Hayber Kalesi Cengi'nde Alkama'nın babası Hantala'nın veziri olan bu kişi, akıl danışılan kişi hükmündedir. Hantala tarafından Alkama'nın yanına gönderilir.

“Bu kavim işitdiler. Hantala, vezirine eyitdi: "*Ey Taygur! Gel, sen evvel git 'Alkama'yı bul. Haber al, gör ne maslahata gelmişdir? Islaha ne-vech ile kabilsen 'Alkama bize disün, biz aña razıyuz.*" diyüp Taygur'u gönderdi. Taygur, 'Alkama yanına geldi. Diledi ki 'Alkama'nın elini öbe. 'Alkama eyitdi: "Sen imana gelmeyince ben saña elim öbdürmezem. Zira Müsliman olup pak oldum. Eğer siz de imana gelürseniz hoş. Eğer gelmezseniz ol iş ki Hayber'e oldı size dahi olur." didi. *Çün Taygur, 'Alkama'dan bu sözleri işitdi, eyitdi:*" (s. 35)

4.1.3.15. Mücahid (Kays-İblis)

Mücahid, Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Ali'yi Ebu'l Muhsin'in götürdüğü doğru yoldan şaşırarak Zengiler Kalesi'ne götüren aksakallı pir kılığında bürünmüş İblis'in kullandığı addır.

“Ya İmam-ı 'Ali! Benim adıma 'Mücahid' dirlen. Altı yüz elli yaşındayım. Hazret-i İsa devrinden berü bir mağarada bunca 'ibadet iderim. Bu gece nısfu'l-leyde hatifden bir nida geldi ki: 'Ya Mücahid! Saña beşaret olsun. İmam-ı 'Ali hazretini görmek müyesser oldı; amma İmam-ı 'Ali, Kan Kal'esi'ne gidiyor. Kan Suyı'nın geçidin göster.' didi." (s. 57)

4.1.3.16. Tama Zengi

Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Tama Zengi, Tarık Zengi'nin kardeşlerinden biridir, yüz kırk arşun boyundadır. Hz. Ali ile cenk etmek için abisi Tarık Zengi tarafından görevlendirir. Fakat Tama Zengi, Hz. Ali'nin heybetinden korkar ve savaşmaz, geri kaleye döner.

“Meğer Melik Zengi’siñ bir karındaşı var, idi. Adına, *Tama Zengi dirler*. Gayet gürbüz pehlivan idi. Anıñ yüz kırk arşun boyı var idi. Melik Zengi, İmam-ı 'Ali'yi bu heybetle gördi. *Tama Zengi'ye* emreyledi; eyitdi: ‘Karındaşım! Var, şu turan eri alup gelesiñ. Ne işe gelmişdir, göreyim.’ didi.” (s. 59)

4.1.3.17. Kama Zengi

Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan Kama Zengi, Tarık Zengi’nin kardeşlerinden biridir. Hz. Ali ile cenk etmek için abisi Tarık Zengi tarafından görevlendirilen fakat Hz. Ali’nin heybetinden korkarak ve savaşamayıp geri dönen Tama Zengi’nin yerine cenk etmeye gider. Yüz kırk arşun boyundaki bu kfir, imana gelmeyince Hz. Ali tarafından öldürülür.

“meğer bunıñ bir 'emmi-zadesi var idi. Adına "*Kama Zengi*" dirlerdi. Bunıñ dahi yüz kırk arşun boyı var idi. Aña emreyledi: "Tiz var, tut, yanıma getir." didi. *Çün Kama Zengi*, bu cevabı işitdi. Heman İmam-ı 'Ali'niñ yanına vardı. Bir dilâver pehlivandır ki 'âlemde naziri olmaya amma n'eylesün? Dava' ile gelmiş. Heman İmam'a gürz havale eyledi” (s. 60)

4.1.3.18. Kahkaha Melun

Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan ve Kan Kalesi’nin beyi olan Kahkaha Melun’un, zenginlikte bir benzeri yoktur. Her bir köşesi bin bir türlü olağanüstülüklerle dolu olan Kan Kalesi’nde yaşamaktadır.

Hz. Süleyman zamanından kalma olan Kan Kalesi’nde Tanrılık davası eden bu kişi hakkında levhalara yazılmış yazılar vardır.

Katı bir İslam dini düşmanı olan Kahkaha Melun, Hz. Ali tarafından öldürülür.

“ ‘Ya Allah!’ deyüp öyle girdi kim zemin ü asuman ditredi. Der-akab elindeki *Kahkaha'yı kalkan idüp kâfirlere öyle girdi kim her çalmada yetmiş-seksen kâfiri helak iderdi. İmam, kendine urayım, diyene elindeki kâfiri karşı tutardı. Kâfir ol kadar darb yidi kim kemikleri birbirinden ayrıldı. Kâfiriñ bedeni etden köpriye döndi. Gövdesi kılıc zahmından pare pare oldu. İmam-ı 'Ali'niñ elinde heman bir*

uyulğı kaldı. *İmam-ı 'Ali, kâfirin uyulğını darb-ile öyle atdı kim uyluk yigirmi tokuz kâfiri helak eyledi. Kahkaha mel'un, canını cehenneme ısmarladı.*” (s. 103)

Hz. Ali Cenklere içinde Kahkaha Melun, Hz. Ali'nin düşmanları hükmündedir. İkinci derece kahramanlardan sayılabilir.

4.1.3.19. Kabtas

Kan Kalesi Cengi'nde adı geçen Kabtas, Kahkaha melunun veziridir.

“Çün padişah bu cevabı söyledi. Bir vezir var idi. *Kabtas* dirlerdi. Ol vezir, turı gelüp varup yüz pehlivan silahlandırdı. Gök timüre gark oldu. Kan Suyı'na gönderdi” (s. 66)

4.1.3.20. Tamruc

Kan Kalesi Cengi'nde adı geçen Tamruc, Kahkaha melunun veziri olması vaadiyle Hz. Ali'yi öldürmek için tuttuğu kâfirdir. Tamruc, Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Ali'yi öldürdüğü yalanını söyler ve Hz. Ali tarafından öldürülür.

“didik *Tamruc* eyitdi: ‘Ya padişahımız! Siz namenizde buyurdunuz gibi biz dahi silahımız kuşanup atımıza binüp İmam-ı 'Ali uğrına yola revan olduk. Bir nice zaman yol” (s. 88)

“*Tamruc mel'un*, ziyade gazablanup ol meydana geldi. İmam-ı 'Ali, Düldül mübareğin üzerine binüp, Zülfikar'ı kuşanup eser yel gibi revan olup meydana geldi. İki dahi karşı karşıya geldiler.” (s. 90)

4.1.3.21. Yemliha

Kan Kalesi Cengi'nde adı geçen Yemliha, Kahkaha'nın akıl danıştığı rahibidir. İki yüz kırk yaşında olduğu söylenmektedir.

“La'in gayet melul oldu. *Yemliha* adlu iki yüz kırk yaşında bir veziri var idi. Şöyle haram-zade idi kim şeytan anı şerrinden korkardı. Kahkaha kâfir dahi korkardı. Ol mel'un eyitdi: ‘Ey Şah! Sen bunlara zafer bulayım, dirseğ 'askeri dört bölük eyle. Her bölüğü bir pehlivan üzerine havale eyle. Birkaç gün böyle cenk eyle.’ didi.” (s. 99-100)

4.1.3.22. Menuc

Kan Kalesi Cengi'nde Halid bin Velid'in öldürdüğü kâfirlerden biridir. Sadece adı geçer. Özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmez.

“Bir gürbüz pehlivan var idi. Adına *Menuc* dirlerdi. Bu kâfir meydana girdi. Halid aña mukabil oldu. Kâfir, Halid'e hamle eyledi. Halid, gürzin men' eyledi” (s. 97)

4.1.3.23. Melik Avk

Avk kabilesinin melikidir. Hz. Ali tarafından bu kabile Müslüman Zahibe'nin alınması ile haraca bağlanır.

“ ‘Sen dahi eğer başa *Zahibe*'yi virirsen anıñ hürmetine sen ve kavmiñ kurtıla.’ didi. 'Avk dahi razı olup; 'N'ola pehlivan! Saña cariyeye değil, benim canım yolıña feda olsun.' didi.” (s. 107)

4.1.3.24. Zengi Pehlivan

Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Zengi pehlivan yirmi arşın boyundadır ve Zümür Ayeşperest'in elli bin kul içinde bir tane dediği kuludur. Hz. Hasan ile hüner yarışırır. Hz. Hasan'ın dört yüz yirmi dört hünerine karşılık bildiği yirmi dört hüneri vardır. Hz. Hasan'a yalandan cenk edip kendine yenilmesini tavsiye etse de bu amacı gerçekleşmez ve Hz. Hasan ile cenk eder ama Müslüman olmaması sebebiyle Zengi Pehlivan, Hz. Hasan tarafından öldürülür.

“Ey bezirgân! Benim bir zengi kulım vardır. *Aña Zengi pehlivan dirler. Eğer seniñ kuluñ aña mukabil olursa seniñ olsun.* Eğer benim kulum seniñ kuluña mukabil olursa sen ne dirdiñ?” (s. 124)

“Ey zengi! Pehlivanlık babında kaç dürlü oyun bilürsiñ?” *Zengi eyitdi: 'Yiğirmi dört dürlü oyun biliürem. Altısı at üstünden yere iniüp yine binmekdir. Altısı süngü oynamakdır. Altısı dahi kılıç oynamakdır.'* Emir-zade eyitdi: ‘Bu kadar hünerle meydana gelüp n'idersiñ? Ben 'ar iderim yiğirmi dört dürlü hünerden ötüri meydana girmeğe.’ deyüp at başın çeküp turdı. Zengi eyitdi: ‘Ya yiğit! Sen ne kadar

hüner bilürsün?’ Şehzade eyitdi: ‘Dört yüz yigirmi dört dürlü oyun bilürem.’ didi.” (s. 130)

“*İmam-ı Hasan eyere gelüp zengiye bir kılıc urdı. Ta eyerkaşına dek iki pare eyledi. Canını cehenneme ısmarladı.*” (s. 132)

4.1.3.25. Tayun (Rahip)

Berber Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan Tayun, rahiptir ve Müslüman olmak isteyen Beşir’in sorularına doğru cevap vermez.

“*Âlemde misali yokdur ve bir rahibi vardır adına Tay'un dirler ulu rahibdir. Arab 'Ureba içinde olan hep aña tabi'dir. Küfri muhkem ha'indir ve ben andan İncil okurdım. Birgün okurken bir yere irişdim ki seniñ mu'cizatıñ yazılmış ve ehl-i beytiñ*” (s. 111)

4.1.3.26. Gazanfer

Muhammed Hanife Cengi’nde karşımıza çıkan Gazanfer, Cemile Hatun’un yavuklusudur. Otuz arşun boyunda olan Gazanfer, Müslüman olmaması sebebiyle Muhammed Hanife tarafından iki parça edilmek suretiyle öldürülür.

“*‘Ey mahbube-i zaman! Seniñ yavuklına Arab 'Uraba içinde kim dirler?’ Kız eyitdi: ‘Gazanfer kâfir dirler. Otuz arşun kameti vardır. Kendisi gayet pehlivandır.’*” (s. 153)

4.1.3.27. Muhteşem

Muhammed Hanife Cengi’nde karşımıza çıkan Muhteşem, Cemile Hatun’un babasıdır. Müslüman olmaması sebebiyle oğluna yardıma gelen Hz. Ali tarafından öldürülür.

“*Heman geldiği yola gitdi. Muhteşem’e uğradı. Cemile hatunıñ babasıdır. Bu dahi çadıra gelürdi. Gördi kim karındaşı Tavyil’iñ can başına sıcramış, serasem olmuş gelür. İki biñ askerleri dahi sınımış ve Gazanfer kâfir dahi tepelenmiş ve bu oğlan çadırı ve Cemile’yi zapt itmiş.*” (s. 157)

Muhteşem kâfir, iman etmemiş olması sebebiyle Hz. Ali'nin düşmanları içinde sayılmaktadır. Olay örgüsü içinde aktif olan karakterlerden biri değildir. Dekor hükmünde kullanılmıştır.

4.1.3.28. Tavyil

Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Tavyil, Gazanfer kâfirin babası ve Cemile Hatun'un amcasıdır. Müslüman olmaması sebebiyle kardeşine yardıma gelen Hz. Hüseyin tarafından iki parça edilmek suretiyle öldürülür.

“*Tavyil*, gördü ki Gazanfer’iñ başı kesilmiş, leşi yatur.” (s. 156)

“*Tavyil* kâfir eyitdi: "Ey yiğit! Ben altmış yaşıma geldim. Lat-ı Mehmelat'a taparım. Şimdi bu ne sözdür ki başa söylersin?" didi. İmam-ı Hüseyin dahi eyitdi: 'Ey kâfir! Hazır ol.' deyüp şöyle çaldı kim taze hıyar gibi iki pare oldı” (s. 164)

4.1.3.29. Saygam

Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Saygam, Tavyil'in büyük pehlivanlarından biridir. Cemile Hatun'ı ele geçirmek için Muhammed Hanife ile cek eder. Müslüman olmaması sebebiyle Muhammed Hanife, tarafından iki parça edilmek suretiyle öldürülür.

“ ‘Her kim ki bugün meydana girüp oğlanıñ başın kese, yarı malımla, kızımı aña virirem.’ didi. *Çün Saygam adlu bir kâfir vardı. Bu nidayı eşitdi. Heman atına bindi ve süngisin eline aldı. Şehzadeye hamle eyledi. Şehzadeniñ tamam otuz beş yerde zahmi var idi. Şol kadar kan akdı kim mecali kalmadı. Saygam kâfir, diledi ki şehzadeyi iki pare eyleye. Mübarek başını Muhteşem’e ilete ve Cemile Hatun’ı ala.*” (s. 162)

4.1.3.30. Vezir Şem'un

Ejderha Cengi'nde Şah-ı Şems'in veziri olan Şemun ikiyüzlü, çıkarlarına düşkün, yalancı biridir. Kaçtığı Renca adlı kalede yakalanarak Malik-i Ejder tarafından öldürülür.

“*Meğer Şah-ı Şems’iñ bir veziri var idi. Gördi ki Kays, gelmiş. Teni dürüst olmuş, eyitdi: ‘Ya Kays, halin nedir? Kazıyye nice oldı?’ Kays eyitdi: ‘Ya Şem’un! Elhamdülillah halimiz hoşdur.’*” (s. 171)

“Şem’un cühud eyitdi: ‘Ya Şah! Şimdi 'Ali bunda gele bir nice gün bunda istirahat eyleye. Andan sonra [da], dönüp ide gelin. Müsliman olun. Ya bu kılıca cevab virin.’ deyü bu bela bize ejderha belasından ziyade ola.” (s. 172)

“ ‘Ey vezir! Nice idelim?’ Şem’un eyitdi: ‘Ey padişah! Buyur kal'a kapuların bağlasunlar ve kulleler üzerine cenk alatın döğünler. Anı şehre girmeye komayalım.’ didi.” (s. 172)

4.1.3.31. Ejderha-Dev Curcan

Ejderha Cengi’nin masalsı kahramanı olan ejderha Dev Curcan olarak adlandırılır. Hadice adında bir kızı olan Dev Curcan, Hz. Ali ile cenk eder ve bu cenk neticesinde ikiye parçalanmak suretiyle öldürülür.

“*Div Curcan’ın kızıyım. Babam yigirmi yıldır, divlerin padişahıdır. Sen gelüp babamı öldürdün. Cümle tılsım bozuldu ve biz garib kaldık.*

4.1.3.32. Rabi’ İbn-i Malik

Kabileli olan ve Gazavat-ı İmam Hasan Cengi’nde karşımıza çıkan bu kahraman, iman etmeyince Hz. Hasan tarafından öldürülür.

“ ‘Biz Tehama beğlerindeniz. *Rabi’ İbn-i Malik’e* gideriz.’ didiler. İmam-ı Hasan eyitdi:” (s. 217)

“ ‘Andan sonra *Rabi’ İbn-i Malik* ordusına varayım.’ deyüp heman ol firar iden kâfirlere yetişüp biraz gürz urup anları dahi cehenneme ulaştırdı.” (s. 221)

4.1.3.33. Zerka (Tehame Beyi)

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi’nde karşımıza çıkan bu kahraman Tehame Beylerinden biridir ve Hz. Ali’nin oğullarını öldürmek üzere Tehame’den gelirken yolda Hz. Hasan ile karşılaşır ve iman etmemesi sebebiyle Hz. Hasan tarafından öldürülür.

“Zerka yolda 'Ali'niñ oğlıyla buluşmışlar. Anları tepelemiş.” (s. 222)

4.1.3.34. Cemir

Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nde Tehame Bey'i Zerka'nın Hz. Hasan üzerine gönderdiği pehlivanlardan biridir. İmana gelmeyince Hz. Hasan tarafından yirmi beş batman gürz ile kafası dağıtılarak öldürölür.

“ ‘İşte sana bir pehlivan vardı.’ Adına Cemir, dirlerdi. Heman atını debüp ilerüye varup gürzin çevirdi. İmam-1 Hasan, üzerine indirdi. İmam-1 Hasan, heman el uzatdı. Kâfirin gürzi inerken şöyle çekdi ki kâfirin kolı kopayazdı. Çün Cemir bu işi gördi, 'aklı başından gitdi.’” (s. 218-219)

Cemir, Müslüman olmaması sebebiyle Muhammed Hanife'nin düşmanıdır.

4.1.3.35. Deve Çobanı (Sarban)

Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nde Hz. Hasan'ın çölde karşılaştığı kişilerden biri olan deve çobanı, Hz. Hasan'ın öldürdüğü Tehame Beylerinden birinin ağabeyidir.

4.1.3.36. Süryanî İbrî

Gazavat-1 İmam Hasan Cengi'nde karşımıza çıkan Süryanî İbrî, imana gelmeyince Hz. Hasan'ın gürzü ile öldürölür.

“Çün 'İbri, bu işi gördi vay ki kakıdı. Leşkerini sağına solına bağladı ve kendi şikârın ortasında bir geniş yerde meydan bağladılar.” (s. 224), “Meğer 'İbri'niñ bir pehlivanı var idi.” (s. 224)

“Ser-i bi-devleti tartağan oldı. Süryani 'İbri, bu hali gördi vay ki kakıdı. Tiz bir kâfir dahi gönderdi. Ol kâfir dahi 'Arab içinde nam-dar idi. At depüp meydana girdi. Kâfir, İmam-1 Hüseyin'e mukabil olup şehzadeye süngü havale eyledi.” (s. 225)

4.1.3.37. Salba

Salba adlı bu kahraman, Mucizatu'l Nebi Cengi'nde Ebu'l Hacen'e iftira atan münafıklardan biri olarak karşımıza çıkar. Cengin sonunda öldürülür.

“Münafıklar, gelüp selam virdiler. Altısı[nı] bir yaña, beşi bir yaña oturdılar. *Salba*, Ebu'l Hacen'in yanına gelüp eyitdi.” (s. 236)

4.1.3.38. Rüstem

Mucizatu'l Nebi Cengi'nde sadece ismi ile karşımıza çıkar. Eserde dekor hükmündedir. Ebu'l Hacen tarafından öldürüldüğü söylenmektedir.

“Resul Hazretiyle nice yıllar gazalarda beraber olup Irak fetihinde Rüstem'i bu katl eyledi” (s. 240)

4.1.3.39. Katran

Katran adı, Gazavatı Muhammed Hanife Cengi'nde geçmektedir. Muhammed Hanife'nin korkusundan Müslüman olmuş gibi görünse de Müslüman olmayan ve münafıklık alametleri içinden çıkmayan bir kahramandır. Anlatının sonunda kale burclarından aşağıya atlayarak intihar etmiştir.

“Pes *Katran* ile İmlak ittifak itdiler. *Katran* eyitdi: "Ey İmlak! Nice itdin ki anıñ dinine girdiñ?" İmlak, eyitdi: "Tañrı birdir ve Muhammed Hakk peygamberdir." deyüp yalandan Müsliman oldum. Sen de öyle it." didi.” (s. 197)

“*Katran*, ayak üzre turup hizmet eylediler. Andan soñra İmlak ile *Katran*, [birbirlerine bakup işaret idüp] taşra çıkup danışık eylediler.” (s. 197)

4.1.3.40. İmlak

İmlak, Katran kâfirin veziridir. O da efendisi gibi görünüşte Müslüman olur ve sürekli olarak Muhammed Hanife'ye zarar vermeye çalışır. Malik-i Ejder tarafından öldürülür. Muhammed Hanife'nin evlendiği Cumgur kardeşlerin kız kardeşi olan Zeyne'l Araba'a âşıktır.

“Ba'dehu *İmlak*, Katran, Emir-zade huzurına geldiler. Katran, dahi yalandan Müsliman oldu; amma iclerinden münafıklığı gitmedi. İmam-zade'ye, hile tedariginde oldılar.” (s. 197)

4.1.3.41. Taygur

Taygur adı, Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkar. Muhammed Hanife ile mücadele eder.

Müslüman olmayan Taygur, Muhammed Hanife tarafından öldürülür.

“ ‘Bu kâfiri, bir haliyle öldireyim ki bu leşker korka.’ Heman atına binüp, kâfir dahi şehzadeye hamle eyledi. *Bu gelen kâfirin adına Taygur dirlerdi. Yiğirmi beş arşun boyı var idi.* Şehzadeye hamle idüp, bir gürz indirdi. Şehzade elinden alup yabana atdı. Kâfir, süngü havale eyledi. Anı dahi savdı. Kılıc havale eyledi. Şehzade anı dahi kamcı ile savdı.” (s. 195)

4.2. Kadın Kahramanlar

Türk toplumunda aile en önemli sosyal birlik ailedir. Ailenin temelini oluşturan kadın ise Türk destanları ve felsefesi içinde yüce bir mertebede yer almaktadır. Eşinin biricik yoldaşı ve çocuklarının annesi olmak gibi bir takım vazifelere sahip olan kadın; aynı zamanda özellikle göçebe toplum içinde ata binen, kılıç kuşanan, ok atan, ava çıkıp savaşan kişidir. Bu kadın tiplerinin yanı sıra sadakatiyle, güzelliğiyle, iffetiyle, eşine destek olan kadın tipleri de bulunmaktadır.

cenknamede yer alan kadın tipler, erkek egemen toplum yapısı içinde yerleşik hayata geçmiş olmanın etkisiyle kısmen de olsa pasifize olmuş ve İslam dini anlayışıyla tekrar şekillenmiş tiplerdir.

Olumlu ve olumsuz özellikleri taşımada Müslüman olma yine ön plandadır.

4.2.1. Müslüman Olan Kadın Kahramanlar

Hz. Ali Cenklere içinde Müslüman olan kadın tipleri içinde İslamî devirde yaşamış tarihî ve gerçek kişiler bulunmaktadır. Bu kadın tipleri, olay örgü içinde son derece pasiftir fakat idealize edilerek yüceltilmiş kişilerdir. Birçoğu dinî kimlikleri ile ön plandadır.

Türklerin İslam kültür dairesine dâhil olmaları ve yerleşik hayata geçmelerinden sonra, kadının kahramanlık vasıflarını kaybettiği, sadece “aşk ve haz” mevzu olduğu söylenmektedir.” (Kaplan 1985: 41). Lakin Hz. Ali Cenklere içinde bu duruma aykırı nitelikte bazen Ebu'l Muhsin'in kızları gibi silah kuşanıp cenge gitmeye hazırlanan bazen Zü'l Hımar gibi düşmanı ile savaşan, bazen de Cemile hatun gibi çadırına gelen yabancidan kendini korumaya kalkan savunmacı ve savaşçı kadın tiplerini de görebiliriz. Eserde bu özelliklere sahip kadınlar, adeta Özkul Çobanoğlu'nun (2003: 106-107) Türk epik destan geleneği kadın tipi savını ve bu tipin özelliklerini destekler niteliktedir.

4.2.1.1. Hz. Fatıma

Hz. Ali'nin karısı Hz. Muhammed'in kızı olan Hz. Fatma eser içinde en çok Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar. Eşi Hz. Ali'ye destek olan kişi konumundadır.

“*Fatıma*, İmam-ı 'Ali'yi karşıladı, eyitdi: ‘Ya İmam-ı 'Ali! Ne hikayettir? Hazretinize bu hal nedir? Ey benim seyyidim! Melaliniz nedir? Bize bildiriş.’ deyüp mübarek gözlerinden yaş revan oldu.” (s. 38-39)

“ ‘Ya Murtaza! Hiç gam yime. Anam Hadice'den başa bir boğmak cevahir kalmışdır. Anı saña vireyim, Sa'id bin 'Ubbad'e saçı vir, Muradıñ hâsıl” (s. 39)

Hz. Ali'nin eşi olan Hz. Fatıma, Hz. Muhammed'in kızıdır. Çok dindar ve hassas bir kadındır. Hz. Hatice'nin kızlarının en küçüğüdür. Akli, zekâsı, güzelliği, zühd ve takvası ile tanınmıştır. Hz. Peygamber'in soyu onda devam etmiştir. Hz. Fatıma, yüzünün çok beyaz olması sebebiyle “Zehra” lakabıyla anılmıştır. Hz. Ali, Hz. Fatıma vefat edene kadar başka biri ile evlenmemiştir.

Hz. Fatma'nın Hz. Ali Cenklere içindeki konumu tarihi gerçekliğine uygun olarak şekillendirilmektedir. Hz. Peygamber'in kızı olması onun tüm Müslümanlar için endişelenerek şefaata isteginde bulunmasına sebep olmuştur.

Hz. Ali'nin eşi olan Hz. Fatıma Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Ali'nin Sad bin Ubbad'a saç verememesi sebebiyle muzdarip olmasına dayanamaz ve eşinin bu acısını hafifletmenin çarelerini arar.

Hz. Ali Cenklere'nde iyi bir anne, eşinin üzüntüsüne ortak olan ve sıkıntısını paylaşan vefakâr bir eştir. İkinci derecedeki kahramanlardan biridir. Eserin didaktik olma özelliği içerisinde idealize edilmiş kadın kahramanlardan biridir.

4.2.1.2. Hz. Hatice

Hz. Hatice, Peygamberimizin ilk zevcesidir ve "Kübra" lakabıyla anılır. Ticaretle meşgul dul bir kadın iken kırk yaşında Hz. Peygamber ile evlenmiş ve ona beş çocuk vermiştir. Hz. Hatice, hicretten üç yıl önce vefat etmiştir.

Hz. Hatice'nin ismi sadece Kan Kalesi Cengi'nin başında geçer. Hz. Ali Cenklere içinde sadece ismi ile vardır olan kadın kahramanlardan biridir. Dekoratif nitelik taşımaktadır.

Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Hatice, Hz. Fatıma'nın sahip olduğu boğmak cevahiri hediye eden kişidir.

"Anam *Hadice'den* başa bir boğmak cevahir kalmıştır." (s. 39)

4.2.1.3. Hz. Ayşe (Aişe)

Hz. Aişe, Peygamberimizin zevcesi ve Hz. Ebubekir'in kızıdır. 614 yılında Mekke'de doğan Aişe, 678 yılında Medine'de vefat etmiştir. Hz. Aişe Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti en iyi bilen sahabelerdendir.

Hz. Ali Cenklere içinde sadece Kan Kalesi Cengi'nin girişinde adı geçen Hz. Aişe, eserde dekoratif nitelik taşıyan kadın kahramanlardandır.

Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Peygamber, Sa'd bin Ubbade tarafından pişirilmiş bi kuzuyu biraz yedikten sonra Hz. Aişe'nin evine gönderir.

“Bakîsin Resûl-i Ekrem, 'Aişe evine bahş eyledi. *Hazret-i 'Aişe*, dahi Resûl-i Ekrem'îñ tokuz evine kuzı bahş eyledi.” (s. 37-38)

4.2.1.4. Fizza

Hz. Ali'nin cariyelerinden biri olan Fizza, sadece Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in mescitte oturan dedelerine ileten kişi konumundadır. Dekor hükmündedir.

“Heman bir *Fizza* adlu cariye var idi. Fatıma aña emreyledi: ‘Şehzadeleri dedelerine ilet, ola ki ağlamaları sakın ola.’ didi. *Fizza*, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin'îñ ellerinden tutup mescide götürdi.” (s. 41)

4.2.2. Sonradan Müslüman Olan Kadın Kahramanlar

4.2.2.1. Safiyye

Hayber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Safiyye, Hayber Beyi'nin kızlarından biridir ve ilk görüşte Hz. Muhammed'e âşık ve Müslüman olur. Kale'nin fethedilmesi ile Hz. Muhammed ile evlenir.

“*Meğer beğîñ kızı Safiyye idi. Ol dahi Resûl-ullah'ı gördi. Safiyye çün Resûl-ullah'ıñ mübarek cemalini gördi. Fi'l-hal 'âşık oldı. Pes Resûl -'a.m.- Hayber'in etrafını temaşa ederek bir kapu yanına geldi.*” (s. 5)

4.2.2.2. Zü'l Hımar

Hayber Kalesi Cengi içinde karşımıza çıkan Zü'l Hımar aslında Hz. Ali'nin düşmanıdır. Alkama ile de cenk eder lakin cenk sonunda kalbi İslam dinine ısınır ve Müslüman olur. Daha sonra da Alkama ile evlenir.

“ol kızın adı *Zü'l Hımar'dır. Meğer ol kızın babasını ve 'emmisini Hazret-i 'Ali tebelemiş ve Hüşşam veled-i Gaşşam dirler ki Hayber beğinin oğlıdır. Ol kızın aña yavuklu itmişler.*” (s. 27)

“Zü’l-Hımar eyitdi: ‘Ya 'Alkama! Varup cadular dinine mi girdiñ?’ didi.” (s. 31)

“Gördi ki Zü’l-Hımar ve kılıc çekiüp 'Alkama’ya havale eylemiş, 'Alkama dahi kalkan[in] karşı tutmuş ve kılıc çalup kalkan 'Alkama’nıñ başına inmiş ve iki dizi üzerine çöküp 'Alkama’yı gayet zebun eylemiş.” (s. 31)

“ ‘Ey Zü’l-Hımar! Gel Müsliman ol.’ didi. Zü’l-Hımar eyitdi: ‘Ey ['Ali], Hüşşam’ıñ gussası, yeter. Sen beni incitme.’ 'Ali eyder: ‘Ya Zü’l-Hımar! Hüşşam gibi kişiden 'Alkama yeğdir.’ didi. Çün Zü’l-Hımar bu sözi işitdi, eyder:” (s. 33)

“Bunca zamandır Zü’l-Hımar’a 'aşıkam. N’ola kerem idüp hakk namüstahakkına irgüresin.” didi. Hazret-i 'Ali: ‘N’ola?’ deyüp teslim eyledi, *hutbe okuyup nikâh eyledi. Anlar dahi ber-murad oldılar. ‘Âşık ma’sukına vasıl oldu.’* (s. 35)

4.2.2.3. Mariya

Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan Mariya, Hz. Peygamberi düşünde görerek Müslüman olmuş kadın kahramanlardan biridir. Düşler sahrasında yaşamaktadır. Ebu’l Muhsi’nin cariyelerinden biridir.

“Ebu’l-Muhsin diñlediler. Hayran oldılar. Ebu’l-Muhsin’iñ 'itikadı ziyade oldı. *Andan soñra kızın birisiniñ adı: Mariya* idi, eyitdi: ‘Ya veliyullah! Hazret-i risalet, başa eyitdi: ‘Ya Mariya! Saña beşaret olsun ki kırk günden soñra İmam-ı 'Ali bunda varsa gerekdir. Ebu’l- Muhsin, anıñ öñünde iman getürüp Müsliman ola. Sizler dahi iman getüresiniz gerekdir.’ didi. ‘Ya Mariya! Benim dinime girdiñ. Hakk Te’ala’yı bir bildiñ.’ didi.” (s. 54)

4.2.2.4. Arap Cariye/Avk Cariyesi/Zahibe

Arap Cariye Hz. Ali ile bir pınarın başında karşılaşır ona süt ve poğaça ikram eder. Hz. Ali’nin muhabbeti ile Müslüman olur. Kan Kalesi’nin fethinden sonra Hz. Ali ve Halid bin Velid onu efendisi Avk’tan haraç olarak talep edip alırlar ve çoban Ömer ile evlendirirler.

“Günlerde[n] bir gün *'Avk cariyesi Zahibe* ki İmam-ı 'Ali'niñ öñünde Müsliman olmışdı. Ol obaya gelmişlerdi. Zahibe dahi iman getüreliden berü herkez aram itmeyüp yolları gözedirdi.” (s. 105)

“ ‘Sen dahi eğer başa *Zahibe*'yi *virirseñ anıñ hürmetine* sen ve kavmiñ kurtıla.’ didi. 'Avk dahi razı olup; 'N'ola pehlivan! Saña cariyeye değıl, benim canım yoluña feda olsun.’ didi. 'Avk buyurdi. *Zahibe*'yi getürdiler. Çün *Zahibe*, İmam-ı 'Ali'yi gördi. Seğırdüp ayağına düşdi.” (s. 107)

4.2.2.5. Nigar

Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Nigar, Kahkaha melunun Müslüman olmuş kızıdır. Kalede Cennet makamı içinde yaşamaktadır. Kan Kalesi'nin fethedilmesi ile yüzüne nikap çekilerek Hz. Peygamber ile evlendirilmek üzere götürülür.

“Çün İmam-ı 'Ali, *ol nigarı* gördi, hayran oldı. İmam-ı 'Ali, ol afitaba 'Arab diliyle selam virdi. Ol dilber eyitdi: ‘Safa geldiñ, ya İmam-ı 'Ali! Bihamdillah mübarek cemaliñiz ben bi-çareye nasib oldı.’ deyüp ağladı ve eyitdi.” (s. 80)

“Ya Veliyullah! Ben bu padişahıñ kızıyam. *Adıma Nigar* dirler. Bu zalim tañrılık da'vası ider. Hâşâ ve kella ol tañrı ola. Tañrı oldur ki cemi' 'âlemi yokdan var idüp yine yok eylese gerekdir.” (s. 80)

4.2.2.6. Ebu'l Muhsin'in Kızları

Kan Kalesi Cengi içinde yer alan bu kadın kahramanlar, düşlerinde Hz. Peygamber'i görerek Müslüman olurlar. Hz. Ali'nin naresini işitince demir donlara gark olarak Hz. Ali'ye yardıma giderler.

“*Ebu'l-Muhsin* ol kadar kadar ağladı kim gözlerinden kan geldi. *Kızlar* dahi cümlesi zarılık kıldılar.” (s. 89)

“Heman sa'at, Halid ve Ebu'l-Muhsin ve kızlar atlanup, timür tonlara gark olup 'acele yola revan oldılar.” (s. 94)

4.2.2.7. Zamane

Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Zamane, düş görerek Müslüman olmuş kadın kahramanlardan biridir ve Kan Kalesi'nin fethinden sonra Hz. Muhammed ile nikâh yapılmak sureti ile evlendirilir.

“Nikâh itdiler. Resûl-i Ekrem'i *Zamane Hatun*'ı ile gerdeğe kodılar. İkisi dahi muradlarına irdiler. Andan sonra *Zamane Hatun*'ı düş görüp kendiye 'âşık olup kendiye 'iman getürdiğini bir hikâye eyledi. Resûl-i Ekrem, anı tasdik, eyledi. Ba'dehu Medine'ye geldiler.” (s. 109)

Sonradan Müslüman olmuş kadınlar içinde aktif olarak hiçbir olay örgüsünde yer almaz. Dekoratif niteliklidir.

4.2.2.8. Kayser-i Rum Kızı/Hanife Hatun

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan Hanife Hatun, Kayser-i Rum'dan ganimet olarak getirilmiştir. Müslüman olunca Hz. Ali ile evlenmiş ve Hz. Ali'den adına Muhammed Hanife dedikleri bir çocuk dünyaya getirmiştir. Eser içinde anne rolü ön plandadır.

“hem Kayser'i imana da da'vet eyledim, gelmedi. Başını kesdim ve malını yağma eyledim ve bir mahbube kızı *Hanife* adlu var imiş. Anı esir idüp getürdüm.” (s. 145)

“*Resûl-ullah! Ben Kayser-i Rum kızıyam. Adım Hanife'dir.*” (s. 145)

“ ‘Ya Resûl-ullah! Ne diyicek imana gelinür?’ Resûl-ullah eyitdi: ‘Eyit, Eşhedü-enla ilahe illallah ve eşhedü en Muhammedü'r Resûl-ullah, di.’ didi. Fi'l-hal *Hanife kelime-i şehadet getirüp Müsliman oldu.* Andan sonra Hazret-i Resûl -'a.m.- *Hanife Hatun*'ı Hazret-i 'Ali'ye nikâh eyledi, teslim eyledi ve *Fatıma*'yı vasiyyet idüp eyitdi: ‘Ya Fatıma! *Hanife Hatun*'ı bir hoşça tut ve hem seniñ evinde tut.’ didi.” (s. 145-146)

“Zaman ve müddetle *Hanife'den* bir oğlı oldu kim ayın on dördü gibi.” (s. 146)

4.2.2.9. Cemile Hatun

Muhammed Hanife Cengi'nde Muhammed Hanife'nin kızıl çadır içinde görüp âşık olduğu Gazanfer kâfirin sevgilisi olan kadın kahramandır. Muhammed Hanife'ye olan muhabbeti sebebiyle önce ona âşık olmuş sonra da onunla nikâhlanmıştır.

4.2.2.10. Hadice

Ejderha Cengi'nde karşılaştığımız bukadın kahraman, Dev Curcan'ın kızıdır ve Dev Reşid'e âşıktır.

Büyü ile vücudunda çıkmış olan kılların Hz. Ali'nin İsm-i Azam'ı okumasıyla geçmesi üzerine Müslüman olur.

“Çün Hazret-i 'Ali, *Hadice*'den bu cevabı eşitdi. İsm-i 'azam du'asın okudı. Kızıñ üzerine okurdu. Kız ditremeğe başladı. Gövdesinde ne kadar kıl var ise döküldi. Heman saçıyla kirbiği kaldı. *Hadice*, heman Müsliman oldı. Çün maksudı tamam oldı. Hazret-i 'Ali, kızı Reşid'e virdi. Hutbe okıdı, du'a idüp, el-yüze” (s. 181)

4.2.2.11. Zeyne'l Arab

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkmaktadır. Zeyne'l Arab, Hz. Muhammed'i rüyasında görmek suretiyle Müslüman olur. Cumhur kardeşlerin tek kız kardeşi olan Zeyne'l Arab, Muhammed Hanife ile evlenir ve Dev Sefid ve İmlak kâfir tarafından da kaçırılır. Zeyne'l Arab'ı Hz Ali kurtarır.

“Ey Emir-zade! Ben bir gice yaturken düşümde Muhammed Mustafa'yı gördim. *Seni başa gösterdi ve beni saña helalliğa virdi ve benim adım Zeyne'l-Arab'dır.*” (s. 202)

4.2.2.12. Sahir Zerka Cazu

İmam-ı Hüseyin Cengi'nde Hz. Hüseyin'in kendine tabi ettiği ve küpüne bindiği cazıdır. Müslüman olmuştur.

“*Zerka*, seni görüp sihir eylese gerekdir. Gafil olursañ *Zerka* seni alır; amma kubbe içinde bir taş vardır. Evvel girdiğin gibi ol taşın üzerinde oturursñ, *Zerka*, saña muti' [olur].” (s. 228)

“kubbeniň gün tođdı tarafında bir küb vardır. *Zerka*, aña biner ve bir çıbık vardır. Eline alır ve seni küpün içine kor ve küpe bir çıbık [ile bir kez] urur. Küb iňler.” (s. 228)

“ ‘Gel imdi, rahiblere gidelim.’ deyüp [Katna ve Sehba ve Zerka] bu üçü kalkup rahiblere geldi. *Gördiler kim bunlar kelime-i şehadet getirürler. Bildiler ki bunlarıň dini batıldır. Din, Muhammed dinidir.* Heman cazularıň cümlesi bir araya geldiler. İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anha- haber eylediler. Mübarek yüzün gördikleri gibi; ‘Lâ İlâhe illallâh Muhammedü'r-Resûl-ullah!’ deyüp zünnarların kesdiler.” (s. 231)

4.2.2.13. Sehba Cazu

İmam-ı Hüseyin Cengi'nde karşımıza çıkan Sehba cazu, Umman vilayetinde Ahenruba adlı kalede yaşamaktadır. İnsan eti yiyen ve Sahir Zerka'nın ustası olan Sehba, Hz. Hüseyin'in duasıyla olan zelzele keramatinden sonra Müslüman olur.

“*Ya Sehba!* Ben [bu] yiğidi emanet getürdim.” (s. 230)

“Tanrı Te'ala'nıň ['azamet-i] kudretiyle zelzele kobdı.” (s. 231)

4.2.2.14. Katna Cazu

İmam-ı Hüseyin Cengi'nde karşımıza çıkan Katna cazu, Umman vilayetinde Ahenruba adlı kalede Sehba cau ile birlikte yaşamaktadır. O da Sehba Cazu gibi, Hz. Hüseyin'in duasıyla olan zelzele keramatinden sonra Müslüman olur.

“Tanrı Te'ala'nıň ['azamet-i] kudretiyle zelzele kobdı.” (s. 231)

“Lâ ilâhe illallâh, Muhammed Resûl-ullah!” deyü çağırışdılar ve *Sehba tahtından düşdi ve Katna cazu sersem oldı.*” (s. 231)

4.2.2.15. Mahire

İmam-ı Hüseyin Cengi'nde karşımıza çıkan Mahire, Sehba cazunun kızıdır. O da Sehba ve Katna Cazu gibi, Hz. Hüseyin'in duasıyla olan zelzele keramatinden sonra Müslüman olur.

“Mağrib vilayetinde bir yer var imiş. Ol yerde bir kal'a var imiş. Adına, Kal'a-ı Ahenruba dirlerdi. Sehba'nın bir kızı var imiş. *Ağa Mahire*, dirler imiş. Bu, Kal'a-ı Ahenruba'nın tahtı imiş.” (s. 229-230)

“Tanrı Te'ala'nın [azamet-i] kudretiyle zelzele kobdı.” (s. 231)

4.2.3. Müslüman Olmayan Kadın Kahramanlar

4.2.3.1. Sahire Katna (Zümür'ün Annesi)

Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan Zümür Ateşperest'in annesi cazılığıyla nam salmış, büyücülerdendir. Adı Katna Cazu olan bu cadı, Müslüman olmaması sebebiyle Hz. Ali'nin Zülfikar'ı tarafından katledilir.

“ve *Katna cazuyı* atıyla, topıyla, yılanıyla cümlesini yakup kül” (s. 137)

4.2.3.2. Taye

Muhammed Hanife Cengi'nde kızıl çadır içinde yaşayan bu kadın kahraman, Cemile Hatun'un dadısıdır. Zaman zaman hanımına akıl da vermektedir.

4.3. Hayvan Kahramanlar

4.3.1. Düldül

Hz. Ali'ye Hz. Peygamber tarafından hediye edilmiş olan bu at olağanüstü özellikleri bünyesinde taşıyan ve her daim Hz. Ali'ye yardımcı olan bir hayvan kahramandır.

İncelememizin beşinci bölümü olan motif incelemesi kısmında “at” başlığı adı altında “Düldül” adı altında ayrıntılı bir değerlendirme yapılmış olması sebebiyle tekrarı önlemek maksadıyla bu kısımda ek açıklama yapılmayacaktır.

* * *

Eserin genelini göz önünde tutarak bir değerlendirme yapacak olursak Hz. Ali Cenklere'nde “*karşı güç/hasım*” özelliği taşıyan kahramanlar, sosyal statüleri, dinî

inançları, ana karamana olan yakınlıkları ve direnme gücü bakımından farklılık arz ederler. Kâfir-cühud kale beyleri, padişahlar, vezirler, 3-5-7-11 erkek kardeş, papazlar, devler-ejderhalar, sihirbazlar, münafıklar hasım niteliğindedir. Hasımlarla olan mücadelede ana kahraman idealize edilmiştir. Fiziki yapı bakımından çok güçlü olan “*karşı güç*”lere karşı ana kahraman, fiziksel gücü, silahları kullanma becerisi, kuvveti, zekâsı vb açılardan sürekli olağanın dışına çıkarılmaktadır. Bu sebeple olay örgüsü içinde ana kahraman gerçek üstü özellikler taşır. Reelin dışına çıkma hususunda kahramanlar üzerinde dinî inancın da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Eser içinde sosyal hayatın ve olayların anlatımı esnasında olayın geçtiği manzarayı tamamlar nitelikte “*dekoratif unsur*” olarak kullanılan kişiler “asker, kâfir, rahip, taye... gibi” bulunmaktadır. Bu kahramanların genellikle ya cinsiyet ve görevleri bakımından ya da sayı olarak ifade edildiklerini görmek mümkündür.

Cenname içinde yer alan şahıs kadrosuna sosyal statü itibari ile baktığımız zaman çoğunluğu üst seviyeden olmak üzere her gelir düzeyinden insanı tespit etmek mümkündür. Eserde genellikle zengin ve varlık sahibi olan padişah, vezir, kale beyi, padişah kardeşleri ve çocukları fonksiyon olarak önem arz eder. Orta ve alt gelir gruplarına mensup olan diğer çoban, köle, kul, cariye, dadı... vb kahramanlar, fonksiyonları bakımından daha geri planda kalırlar. Müslüman olup olmama durumu ise eser içindeki sosyal statüyü belirleyen en önemli unsurlardan biridir.

Şahıs kadrosu içerisinde dikkati çeken bir diğer konu ise eserde yer alan cinsiyet durumudur. Erkek kahramanların sayısı, kadın kahramanlara oranla çok fazladır. Kanaatimize göre bu duruma neden olan ana sebep anlatının savaş ağırlıklı olmasıdır.

Hız. Ali Cenklere içerisinde yer alan kahramanların geneli psikolojik derinlikleri olmayan birer tip özelliği göstermektedir. Bu tipler, tek yönlüdür ve iman etmiş-iman etmemiş, kâfir-Müslüman, kuvvetli-zayıf, galip-mağlup, iyi-kötü biçiminde kalıplaşmıştır.

Eserde şahıs kadrosu içinde kahramanlar, okuyucuya sunulurken adlandırma tekniğinden de yararlanılmıştır. Bu teknik aslında bizim eski destanlarımızda ve

Dede Korkut Hikâyelerinde de görülmekte ve kahramanlar, bazı topluluklar içinde yaptıkları işlere göre adlandırılmaktaydı. Aynı şey cenkmamede de kahramanların dini inançlarına veya sosyal mevkilerine uygun adların verilmesi ile karşımıza çıkar.

Ayrıca eserdeki kahramanların hemen hepsinin anlatıcı/yazar tarafından tanıtılmaları statik (durağan) veya dinamik (sürekli gelişen) metot olarak bildiğimiz metotlarla olmuştur. Kahramanların pek çoğu bu iki metottan ilki olan statik metoda uygun bir biçimde bütün yönleriyle tek paragrafta anlatılmaktadır. Eserin bölümleri içinde yavaş yavaş ama süreklilik arz eder şekilde yani dinamik metotla tanıtılan tek kahraman ise Hz. Ali'dir.

Cenkname kahramanlarının iç dünyaları (psikolojileri) ciddi bir tahlile gerek kalmadan ve herhangi bir çözümlenmeye tabi tutulmadan ya bir-iki cümleyi geçmeyen iç monologlarla ya da bizzat kahramanın kendisine söylenen beyitler ve münacatlar ile yapılır. Söz konusu şiir parçaları duygu yoğunluğunun yükseldiği zamanların ürünüdür zaten.

Masallara has bir yaratık olan ve olağanüstü özelliklerle bezenen dev, masalsı motiflerin oldukça çok kullanıldığı Berber Kalesi Cengi'nde önce ejderha olarak karşımıza çıkar. Olay örgüsünün ilerlemesi ile birlikte ejderha, anlatıcı tarafından dev olarak adlandırılmaya başlanır. Mağrip diyarındaki halka ve ana kahraman Hz. Ali'ye zarar vermek için ortaya çıkan dev, "*hasım güç*" niteliği taşımaktadır.

Hayvan kahramanlardan ana kahramanın dostu ve en büyük yardımcısı olan Düldül, cenkname içinde adeta kişileştirilerek insanî vasıflar yüklenir.

Üzerinde inceleme yapmış olduğumuz bu eserde ana kahramanın tanıtılması esnasında sık, diğer kahramanlarda seyrek olmak üzere özellikle fiziki tasvirlerde kalıplaşmış söz grupları kullanılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. HZ. ALİ CENKLERİ'NDE GEÇEN BELLİ BAŞLI MOTİFLER

Motif, “mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde yaşama gücüne sahip en küçük ögeye verilen addır” ve bu yönüyle “hikâye etme geleneğinin en küçük unsuru” olarak kabul edilmektedir. (Kaya 2007: 532; Alptekin 2002: 287). Halk nesri ürünleri içinde motifin olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için olağanüstü nitelikler taşıması gerekmektedir. Bu olağanüstü nitelikler, eserin şahıs kadrosunda, olay örgüsünde, zamanda ve mekânda kısacası anlatı içindeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir. Motifler, gelenekte var olup metnin özünde önemli fonksiyonlar icra ettikleri için Türk destanlarında, halk hikâyelerinde ve masallarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Doğan Kaya'nın da (2007: 532) söylediği gibi “sayı, renk, ışık, maden, bozkurt, kadın, dev ve olağanüstü yaratıklar, Hızır, bilge kişi, don değiştirme, kuyuya atılma, Kafdağı, harikulade yerler, mağara, dağ, su, ateş, hayvan (at, geyik, aslan), alet, ad koyma vs motifler metne doğrudan doğruya güç kazandıran motiflerdir” ve bu motifler, milletlere aidiyeti hususiyetiyle bir bakıma millî kimliği de belirleyici niteliktedir.

Hiz. Ali Cenklere'nde yer alan motifler, Stith Thomsen'in “*Motif Index of Folk Literature*”, Ali Berat Alptekin'in “*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*” ve İsmet Çetin'in “*Türk Edebiyatında Hiz. Ali Cenklere*” adlı eserleri göz önüne alınarak incelenmiştir. *Motif Index*'te tespit edilemeyen bazı motifler, yukarıda sözü geçen eserlerden yararlanılarak adlandırılmaya çalışılmıştır.

Hiz. Ali Cenklere içinde Türk masallarına, destanlarına ve hikâyelerine ait pek çok motifin varlığını tespit etmek mümkündür. Eserde geçen motifler ise şunlardır:

5.1. Dinî Motifler

“Hikâyeler, yazıldıkları dönemin hayat tarzını, dünya görüşünü ve bunların kaynağı olan kültür ve medeniyet dairesi ile toplumun onları yorumlama şeklini anlatırlar. Hem yazılı kaynaklarda hem de sözlü gelenekte yaşayan cenknâmeler,

ister tamamen milli ve yerli malzemeden kaynaklansın, ister başka kültür ve edebiyatlardan bizim edebiyatımıza geçmiş olsun, Türk hayat tarzı ve dünya görüşüne uygun olduğu için kabul görmüş ve günümüze kadar gelmiştir. Türk hayat tarzını belirleyen iki kaynak vardır. Bunlar, Türk kültürü ve İslamiyet'tir. Bu iki unsur, Türk insanının bütün varlığını çepeçevre kuşatmıştır.” (Çetin 1997: 327).

İslamî kurallar benimsenerek yazılmış olan ve günümüzde hala sözlü gelenekte yaşadığını tespit ettiğimiz Hz. Ali Cenklere'ndeki temel ideoloji, Türk kültürünün ve İslam dininin birleştiği en önemli noktalardan biri olan İslami fetih ve gaza anlayışından beslenmektedir. Fakat zaman zaman cenkname içinde şecaat ve ganimet elde etme amacının da eserin teşekkülünde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bunlara rağmen cenk anlatıcısı tarafından “Allah'ın kelamı yüce olsun maksadıyla mukatele eden Allah yolundadır.” (Canan 1996:7) sözünün de cenk kitabının genelinde düstur olarak benimsendiği ve cenk kahramanlarının bu doğrultuda hareket ettiği tarafımızdan tespit edilmiştir. Burada Allah kelamından maksad, Allah'ın İslam'a davetidir. Öyleyse sırf Allah'ın kelamı yüce olsun gayesiyle savaşan Allah yolundadır. Bu yüce maksadın yanına şecaat ve ganimet elde etmek gibi maksadları eklemek, asıl gayeyi ihlal eder ve ihlâsı zedeler. O sebeple mukateleyi sırf Allah rızası için yapmak elzemdir. Cenkname içerisinde Müslümanların kâfirlerle yaptığı mücadeleler ise genel olarak bu çizgidedir.

Üzerinde çalışma yaptığımız bu eser içinde anlatılan cenklerde; İslam dinini anlatma, yayma ve benimsetme en önemli ve öncelikli hedef olarak belirlenmiş ve bu ana hedefe ulaşmak için her türlü uygulama tartışmasız kabul görmüştür. Eserde dinin propagandası, kahramanların yaptığı mücadelelerin içinde hedefin ulvîliği ve haklılığı ile birlikte yapılmaktadır. Bu propagandayı etkili ve gerçekçi kılmak, okuyucu/dinleyici kesimini daha çabuk etkileyebilmek ve oluşan etkiyi uzun süre koruyabilmek amacıyla da cenkler içinde yaşanmış çeşitli tarihî nitelikli vakalar, ayetler-hadisler, İslami unsurlar ve dinî bilgiler sıklıkla kullanılmaktadır.

Hz. Ali Cenklere'ndeki kahramanların dinî kimlikleri, eser içindeki şahıs kadrosunun oluşmasındaki en belirleyici unsurdur. Hz. Muhammed, dinî mücadeleler içinde aktif olarak yer almaz ve adeta epik destan geleneği içindeki bilge kişidir. Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Muhammed Hanefi ise cenknamenin

konusuna ve amacına uygun olarak hep savaş meydanında karşımıza çıkar. Dinî mücadelerin içinde de aktif olarak yer alır.

5.1.1. İslâmî Unsurlar

“*Motif Index*” içinde birebir karşılığını bulamadığımız unsurlardan biri de İslami unsurlardır. İlahî dinler içerisinde yer alan İslam dinine ait unsurlardan eser içinde tespit ettiklerimiz şunlardır:

5.1.1.1. İtikat

İtikad kelimesi, Arapça akd “عقد” kökünden gelir ve Osmanlıca lügatte “gönülden tasdik ederek inanma” olarak tarif edilir (Devellioğlu 1999: 468). Kavram olarak itikad, dinin temellerini meydana getiren esasları kabul ederek, gönülden inanmak demektir. İsmet Çetin’e (1997: 328) göre itikadî esaslar “kesin bilgilere dayalı olup, değişmezler. İtikadın esasları Allah’a, kitaplara, Peygamberlere, ahirete, kaza ve kadere, meleklerine, hayrın ve şerrin Allah’tan geldiğine inanmaktır.”

5.1.1.1.1. Tanrı ve Tanrı İnancı

Motif incelemesi yaparken dinî motifleri İslami motifler ve diğer dinlere ait motifler olarak iki ana gruba ayırmış olmamız sebebiyle bu kısımda sadece Allah ve Allah inancından bahsedilecektir.

Kavram ve anlam bakımından edebiyatta Allah, İslami inançlara uygun olarak pek çok vasfıyla birlikte zikredilmektedir. Şeriat bilginleri ile mutasavvıflar arasında zahirî ve batınî bilgiler ile medrese-tekke çekişmesi Allah’ın zatî ve sübutî sıfatlarının zikredilmesinde de kendini göstermiş, Allah’ın varlığı ile âlemin varlığı hususunda sürekli olarak te’viller yapılmıştır. İskender Pala (1999: 27-28) tarafından ise Allah, “O, ezeli ve ebedîdir. Âlem ise hâdis (sonradan yaratılmış) ve fânidir. Allah’ın sıfatları; zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi, âlemi kuşatmıştır. O, birdir; eşi ve benzeri yoktur. Cihetlerden münezzehtir, mekâna sığdırılmaz. Sûret, şekil ve renkten uzaktır. Korku, keder ve hastalık çekmez. Aciz değildir. Hiçbir şey yokken O

vardı. Her şey O'na muhtaç olduğu halde O'nun bir kimseye ve bir şeye ihtiyacı yoktur. İstedğini anında var veya yok eder. Bunun için 'kün' (ol) demesi yeterlidir. Hayy (diri) ve âlim (her şeyi bilici)dir. O'nun izni olmadan yaprak bile kıpırdamaz. İnsanın içindekini ve dışındakini bilir. Doksan dokuz ismi vardır ve her birinin muktezâsını zatında toplamıştır. Görür; ama gözle değil. Duyar; ama kulağa ihtiyacı yoktur. Söyler; ama dilden münezzehtir. İyi ve kötü hep O'nun izni dâhilinde vücut bulur. Peygamberler vasıtası ile insanlara kanunlar bahşeder. Peygamberleriyle bazen doğrudan bazen Cebrail vasıtasıyla konuşur. Kur'an, O'nun kelimeleridir. Ezeli ve ebedidir. Mahlûk ve fâni değildir. Rızıkları O verir, öldüren ve dirilten O'dur. Tasavvufa göre O, Vücut-ı Mutlak (salt varlık), Kemâl-i Mutlak (salt olgunluk), Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-ü Mutlak (salt güzellik)tir. Bu yüzden aşk-ı zatiyesi bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. İnsan O'ndan bir cüzdür ve O'na ulaşmak ister." şeklinde ifade edilerek anlatılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız Hz. Ali Cenkleri'nde Tanrı inancı, "yazıldığı veya tercüme edildiği dönemin insanların anlayacağı, İslamiyet'e inanmayanların sığ zihinlerinin kavrayabileceği sade ifadeler" ile anlatılmaktadır. (Çetin 1997: 328). Zaman zaman Allah-Allahu Te'ala, zaman zaman Tanrı-Tanrı Te'ala, Hakk-Hakk Te'ala, Rabb, Rabbi Te'ala, Te'ala-Hakk Sübhan, İlahî, Kadir- Kadir-i Perverdigâr, Padişah-Padişah-ı Lâ-yezal, Padişah-ı bi-Zeval, Kerîm ve Rahîm Padişah, Hayr'an Nasîrin, Bar-ı Huda, Huda Rabbü'l-âlemin, vb "olarak geçen Tanrı ismi, Vahdaniyet, Vücut, Kıdem, Sem, Basar, İradi, Kadir, Tekvin sıfatları ile birlikte geçmektedir. Tanrı fikri tartışmasız iman etmiş bir mü'min düşüncesi ile yansıtılır." (Çetin 1997: 328-329). Tanrı'nın zatına ait olan bu sıfatlar; Hz. Ali Cenkleri'nin içinde, olay örgüsünü kesintiye uğratmaksızın, karşılıklı konuşmaların içinde, özellikle iman etmemiş ve Müslüman olmamış kişilere İslam dinini anlatmak maksadıyla; kavram olarak değil, anlam olarak verilir. Bu yönüyle eser, meydana getiriliş ve yazılış amacına uygun nitelik taşır. Tanrı'nın adı eser içinde çoğunlukla O'nun kutsiyetine ve büyüklüğüne binaen "namı yüce ve yüksek olsun" anlamı taşıyan Te'âlâ "تعالى" kelimesi ile birlikte kullanılır.

Vahdaniyet sıfatı yani "Allah'ın bir oluşu", eşi ve benzerinin olmayışı Hz. Ali Cenkleri'nde şu kısımlarda geçer:

“Siz kim *Taḥrı birdir* ve Muhammed -'a.m.- hak peygamberdir diyemez, iman ve şehadet getüresiz”(s. 4)

“Benim dinime girdiñ. *Hakk Te'ala'yı bir bildiñ.*” (s. 57)

“Ey mel'un! İyit ki *Taḥrı birdir* ve Muhammed hak peygamberdir, di yohsa bir kılıc uram ki cem'i 'âlem senden 'ibret ala.” (s. 60)

“Eyit ki ya Melik! On sekiz biñ 'âlemde *Taḥrı birdir* ve Muhammed hak peygamberdir, habibdir.” (s. 62)

“*Allah'ı bir bülüp*, Muhammed'i hak peygamber bildiler.” (s. 104)

“Selam şol kişilerin üzerine olsun ki *Taḥrı'yı bir bilüp* ve Muhammed'i hak peygamber bile!” (s. 127)

“*On sekiz biñ 'âlemde Taḥrı birdir*” (s. 183)

“Ey Cumhur! Gel Müsliman ol, *Taḥrı Te'ala Hazretleri'ni bir bil* ve Muhammed'i Hakk peygamber bil.” (s. 205)

“*Hakk Te'ala'nın birliğine*, müşriklerin körliğine, Resûl-ullah'ın dostlığına ve dostların şadlığına 'aşk-ıla Muhammed'e salâvat” (s. 231)

Tanrı'nın Tekvin “*var etme, yaratma*”, Kadir “*kudret sahibi*”, Kıdem “*başlangıcı olmayacak kadar eski olma*”, Vücûd “*var olma*”, Sem'i “*işiten*”, Basar “*gören*” gibi ad ve sıfatları ise anlamlarına uygun biçimde, Tanrı kelimesini ihtiva edecek kelimelerle birlikte eser içinde şu cümlelerde zikredilirler:

“ ‘İlahi! *Sen ol Padişahsın ki cem'i dermandelere destigir olursın* ve bir *senin sebebiyle bir ağır yeri turgarursın*. İlahi! Sen ol Padişah'sın ki *lutfın bi-nihayetdir* ve ben za'if kul kim Senin ve Habib'in 'aşkına canı terkin iderim. İlahi! *İzzetin ve celalin hakkı-çün başa kuvvet 'inayet eyle.*' deyüp hamle eyledi ve 'aşkla tekbir getirüp kendini atdı. Kırk arşun hendeği Hakk'ın 'inayetiyle sıçradı.” (s. 11)

“İmam-ı 'Ali ol hinde Hakk Te'ala'ya münacat idüp eyitdi: ‘Ey Kadir-i *Perverdigar!* Eğer şimdi bu kâfirle cenk idersem bu 'âşıkdır.’ didi.” (s. 27)

“İnşa'allah yarın *Taḥrı Te'ala'nın 'inayetiyle* ve Muhammed Mustafa'nın mu'cizatiyle ol kâfiri ya dine da'vet idüp” (s. 36)

“Ol kadar mal cem' oldu ki kıyasın *Allahu Te'ala* biliürdi.” (s. 37)

“Ya Melik! Bil ve agâh ol kim *Hakk Te'ala* yerleri ve gökleri 'arşı ve kürsi ve cümle mahlûkatı heb Muhammed'in dostlığına yaratmışdır ve eğer Muhammed'in vasfını biş yıl ömrüm olsa yalnız bir mübarek barmağının vasfın idemem.” (s. 65)

“ ‘*Tağrı* oldur ki cemi' 'âlemi yokdan var idiüp yine yok eylese gerekdir.’ didi.” (s. 80)

“*Tağrı* oldır ki ‘*Kün*’ demekle, on sekiz biş 'âlemi halk eyledi. ‘*Fe-yekün*’ demekle yine yok eylese gerekdir. Şeriki ve naziri yokdur. Cümle 'azalardan münezzeh bir *Tağrı*'dır.” (s. 84)

“*Tağrı* aña dirler ki turmakdan ve oturmakdan ve yatmakdan ve uyumakdan oğlan ve kız toğurmaktan münezzeh bir padişahdır. Cem'i 'âlem anıñ mahlukıdır. Birdir, şer'iki ve naziri yokdur. Bir kerre ‘*Kün*’ demekle on sekiz biş 'âlemi yaratdı. "Fe-yekün" demekle yine yok olsa gerekdir. *İşte Tağrılık 'aña yaraşur.*” (s. 102)

“*Hakk Te'ala'nın kudretiyle* ol ateş mahvoldı.” (s. 105)

“Bu beriyye içinde kaldım aç susuz. Atım dahi za'if oldu. İmdi kalanların elin tutar, *sen sem'isin, basirsin* deyüp bir zaman ağladı ve gariblik bahrına talmış ve gözleri yaş-ıla toldı.” (s. 150)

“*Tağrı kudretiyle* ve kelam-ı kadim berekatıyla rencleri gitdi.” (s. 170)

“*Hakk Te'ala'nın inayetinde* bir keramet ki cümleñize fa'ide ola.”(s. 230)

“*Tağrı Te'ala'nın [azamet-i] kudretiyle* zelzele kobdı.” (s. 231)

Cenk kitabındaki cenklerin içinde her davranış, her olay, her durum, Allah'ın rızası dâhilinde, O'nun emriyle, inayetiyle ve izniyle, yapılır ve gerçekleşir. O'nun emri olmaksızın taş bile yerinden oynamaz. Allah'ın emriyle ve izniyle imkânsız olan şeyler, mümkün hale gelir. Örneğin en son anlatı olan “*Mucizatü'l Nebi*”de Allah'ın izni ve emriyle bir hayvan olan deve bile dile gelebilmektedir.

Hz. Ali Cenklere içinde Allah'ın emirleri, ya Cebrail'in elçiliğinde Allah'tan Peygamber'e bildirilir, ya da Allah tarafından bi'z-zat Hz. Muhammed'e, bazen de

Hız. Ali'ye bildirilir. Allah'ın emirlerine itaat ise her daim şeksiz şüphesiz kesinlik arz etmektedir.

“*Hakk Te'ala emr eyleyüp buyurmuş.*” (s. 2)

“Ben bunda *Hakk Te'ala'nın emriyle geldim. Yine Hakk Te'ala nice buyurur ise ana mut'i olmak gerek cümlemiz. Eğer yine dönersem Allah'ın emriyle dönerim.*” didi.” (s. 7)

“*Tağrı Te'ala -'azz ve celle- başa emreyleyüp ben ol zelzeleye tutmayaydım*” (s. 16)

“*İlahi 'izzetini hakkı-çün kankısın ideyim?*” (s. 27)

“Ya Resûl-ullah! Bir 'acayib hikmet oldu. Ya'ni ben fakire uyuma olmazdı. *Hakk Te'ala emriyle ol kadar uyku galebe etdi ki ta'biri mümkün değil.*” (s. 43)

“*Hakk Te'ala 'inayetiyle, Muhammed -'a.m.- mucizatiyle gelürem.*” (s. 52)

“Hakk Te'ala Hazretleri'ne naliş idüp ağladı. Kan Suyı'nı geçmek diledi ve eyitdi: "Ey Kadir-i pür-Kemal ve ey Kerim Padişah-ı Zü'l-celal! *Senin emriyle* bu suyu geçem. Kuş değilim ya İlahi, ben uçam. Nefsime ısmarladım bu gün saña 'aşkla, -İnna lillahi ve inna ileyhi raci'ün- deyüp zarı iderdi. *Hakk Te'ala Hazretleri'nden nida geldi ki: "Seni bu sudan asandır ya veli! Saña kudret kılıcını virdim, ey yar ki adı ma'lum ve meşhurdur Zülfikar'ı tut, ya Murtaza! Ey namudar! Kan Suyı'na çal Zülfikar'ı ki sehi. Çün İmam-ı 'Ali, eşitdi. Ol merd Hüda'ya şükr-i Yezdan eyledi, turdu. Bir kez Murtaza suya adım eyledi. Hakk Celle ve 'Ala'nın kudreti ile Zülfikar'ı çalıcak ol namudara bir yol oldu kim iki kişi yan yana gider.*” (s. 65)

“*Hakk Sübhan ve Te'ala, Cebra'il ile emreyledi:*” (s. 92)

“*Hakk Sübhan ve Te'ala emriyle Zülfikar'ı yetmiş arşun uzardı.*” (s. 93)

“*Ey Bar-ı Hüda! Hazretini'den 'inayet ve hidayet olmazsa ben bu kadar kâfirlere nice cevap vireyim?*” (s. 94)

“Allah-u Te'ala, *'inayetinden* umarım.” (s. 100)

“*Ya Resûl-ullah! Tağrı Te'ala 'azz ve celle saña selam itdi ve buyurdu ki*” (s. 146)

“*Ya Resûl-ullah! Tağrı selam itdi ve buyurdi ki*” (s. 161)

“*Hakk Sübhanehu ve Te'ala, saña selam idüp buyurdi.*” (s. 167)

“İmdi *Hakk Sübhanehu ve Te'ala Cebra'il'i irsal eylemiş*: "Ya Muhammed! Saña dünyada iki nesne virdim ki hiçbir peygambere virmedim." (s. 168)

“Her kim Allah Te'ala -'azz ve celle- Hazreti'nden ben bendesine *emir ide. Başım üzerine olsun. Varayım, Hakk Te'ala yoluna ve seniñ 'aşkına canımı feda ideyim. Ol memlekete varayım. Tağrı Te'ala -'azz ve celle- başıma ne yazdıysa görelim. Hakk emrine ve Resuli'ne muti'yem.*" didi." (s. 169)

“ ‘Ya Muhammed! Biz canımız kimseden ötüri getürmezüz. *Hakk Te'ala'nın kelamında buyurdunuz* [idi] kim: ‘Vela tektümü'ş-şehadete!’ İmdi biz tanıklık viririz kim, bu kişi bu oğlanı hakkında ne dirse gerçektir.’ didiler.” (s. 236)

“Ya Nebiyyallah! Hakk Te'ala saña selam eyledi ve buyurdi ki:” (s. 239)

“Resul-i Ekrem, Hakk Te'ala'nın fermanı üzre gidüp minbere çıkıdı ve Hakk Te'ala Hazretine hamd ü senalar eyledi.” (s. 239)

“*Tağrı Te'ala selam idüp buyurdi ki*: Ben Kerîm, Rahîm padişahım” (s. 240)

Hız. Ali Cenklere'nin genelinde Allah'ın emriyle çıkılan yer yolda en temel amaç, O'nun rızasını kazanmaktır.

“*Maksudum, Hakk rızasıdır* ve ben Tağrı Arslanıyım. Bir yerde kim Hakk Te'ala'nın rahmeti ola beni ol yere gönderir.” (s. 30)

Müslüman olan her kişi, Tanrı'nın bir olduğuna iman etmiştir.

“Ey Kadir-i perverdigar ve ey padişah-ı la-yezal! Bend içinde kaldım. Giriftar oldum. *Ehl-i birsin, birliğin hakkı-çün* başa meded eyle.” (s. 121)

Cenk kitabı içindeki bölümlerin tümünde İslami inanç gereği şükür Allah'ın zatınadır. Her türlü istek, dualar ile münacatlar eşliğinde bazen de inleyişlerle beraber O'ndan istenir.

“İtikadın berekatinde *Hakk Sübhane ve Te'ala* seni ol Muhammed'e kavuşdura.” (s. 46)

“*Allahu Te'ala'ya şükür eyledi.*” (s. 50)

“*Hakk Te'ala'ya naliş eyledi*, eyitdi: ‘Ey Bar-ı Hûda! Bu kadar ben kulına ihsan eylediñ. *Hazreti'ne niyaz iderim*. Zülfikar'ı çaldı kim yerden kıyamete dek yol ola.’ deyü münacat eyledi. Bir nida geldi ki: ‘Ey benim arslanım Ali! Ta kıyamete dek tursun.’ deyü hitab geldi. İmam bu lutf u keremi gördi. *Bar-ı Te'ala'ya şükür eyledi.*” (s. 55)

“Bu yoldan ayrılmayasın. *Hakk Te'ala*, *işin asan eyleye.*” (s. 56)

“*Rabb-i Te'ala'ya münacat eyledi* ve atı sürüp ol ağacıñ” (s. 71)

“*Hakk Te'ala'ya şükreyledi.*” (s. 74)

“*Bar-i Te'ala'ya münacatlar idiüp* ‘Ya Rabb! Bu diyarı ehl-i İslam'a müyesser eyle.’ didi.” (s. 76)

“*Ya Rabb!* Bu kal'anıñ fethin ben kuluna asan vech-ile nasib eyle.” (s. 86)

“*Hakk Te'ala'ya şükür itdiler.*” (s. 96)

“*Ya Allah!* deyüp *iñledi* ve *naliş idiüp* *Hakk Te'ala'ya temenni eyledi.*” (s. 177)

“*Hazret-i 'Ali*, gayet melûl oldı. 'Aciz kaldı. *Hakk Te'ala'ya münacat eyledi:* "Ya Rabb! Beni bundan halas eyle.” (s. 180)

“*Heman kılıcıñ taşa karşı tutdı* ve Allah'ıñ İsm-i 'Azâm'ıñ okıdı. Taş iki pare oldı. Mel'un div, bu işi gördi ki bir hamle dahi eyledi. Şehzade *Allah u Te'ala'ya münacat itdi*. ‘İlâhi Padişah-ı lâ-yezâl! Sen başa fırsat vir.’ deyüp heman havaya agdı.” (s. 210)

“*dervişi hayır du'a ile yâd ideñe* *Hakk Te'ala* rahmet eylesün. ‘Âmin. Ya Rabbe'l-Âlemiñ ve ya Hayr'an-nasirin. Bir'rahmatike ya er'hame'r-rahimin.’ ” (s. 215)

“*Hakk Te'ala* dergâhına reca *du'a idesiz* ki hayat bula.” (s. 237)

5.1.1.1.2. Melekler (Ferişte)

Kur'an-ı Kerîm'de pek çok yerde ve Fatır Sûresi 1. ayette (Yazır 2001: 424) “Hamd gökleri ve yeri yaratan, *melekleri* ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yarattıklarına dilediği kadar ilave eder. Şüphesiz ki Allah, her

şeye gücü yetendir!” diye bahsedilen melekler, semavî dinlerde var olduğu kabul edilen ilahî varlıklardandır. Çeşitli dinlerde de sıkça anılan melekler, genellikle ortak özelliklere sahiptir. Öyle ki melekler, “nurdan yaratılmışlardır, dişi ve erkek değildirler, yemezler, içmezler ve uyumazlar. Halleri başka yaratılmışlara benzemez. İlahi emirlerin gerçekleşmesinden sorumludurlar. Allah, bunlara kudret vermiştir. Daima tesbih ve zikir içindedirler.” (Pala 1999: 267).

Hac Sûresi 75. ayette (Yazır 2001: 337) “Allah, hem meleklerden elçiler seçer, hem insanlardan! Şüphesiz ki, Allah her şeyi işiten ve hakkıyla görendir!” belirtildiği gibi melekler içinden de Allah elçi olarak melekler seçmiştir Bunların içinde dört tanesi (Cebrail, Mikail, İsrâfil, Azrail) büyük melekler olarak bilinmektedir.

Zuhruf Sûresi 80. ayette (Yazır 2001: 506) “Yoksa onlar, bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz (hafaza melekleri de) yazmaktadırlar.” ve Kaf Sûresi 17-18. ayette “Sağında ve solunda oturan iki zabıt memuru zabıt tutarlarken, her ne söz söylerse, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır.” şeklinde belirtilen, “Kiramen Kâtibin, Munker-Nekir, Rıdvan melekleri de diğer meleklerden ayrı ve üstündürler” diye bilinen melekler de vazifeleri bakımından diğer meleklerden ayrılır.

Melekler, gece-gündüz, Allah’a ibadet edip O’nun emriyle iş görür, O’ndan önce söz söyleyemezler. Allah’ın kendilerine emrettiği hususlarda asla asi olamazlar. “Zaman zaman insan şekline de giren melekler, gayb âleminin varlıklarıdır ki bunların mahiyetini araştırmak mümkün değildir.” (Çetin 1997: 330). Meleklerle inanma, İslam akaidinde imanın şartları içerisinde yer almaktadır. Onlar, peygamberler ve Kur’an-ı Kerîm ile var olduğu bildirilen iman edilmesi gerekli olan varlıklardır.

Melekler, kavram olarak Türk edebiyatında oldukça sık kullanılmaktadır. Allah’ın emriyle hareket eden melekler, iyilere dosttur ve mümin kullara maddi ve manevî bakımdan her zaman yardım eder.

Üzerinde inceleme yaptığımız metin içerisinde dört büyük melekten üçü Cebrâîl, Mikâîl, İsrâfîl isimleriyle anılırken, bunun dışında da genel melek kavramı

ile birlikte “*ferište*” kelimesinin de kullanıldığını tespit ettik. Özel isimleriyle bilinen bu dört büyük melekten üçünü Cebrâîl, Mikâîl, İsrâfîl haklarında verilen bilgileri etraflıca açıklayabilmek amacıyla ayrı ayrı ele alacağız.

5.1.1.1.2.1. Cebrail

Cebrâîl, İslam dininde var olan dört büyük melekten biridir. “Allah ile peygamberleri arasında elçilik ifa etmesi ve Allah’ın emir ve vahiylerini tebliğe memur mukarrebdir. Hz. Muhammed, Hira dağındaki mağarada yalnız başına tefekküre dalmışken ilk defa olarak Allah’ın vahiylerini Peygamberlerimiz kalbine indiren ve bazen insan suretinde görünen Cebrâîl, minyatürlerde iki kanatlı olarak görünür. Allah Te’âlâ bir ayette ‘Kim Allah’a peygamberlerine, Cebrâîl’e, Mikâîl’e düşman olursa bilsin ki Allah kâfirlerin düşmanıdır.’ der.” (Pala 1999: 80).

Cebrâîl, yukarıda melekler için söylenen bütün özelliklere sahiptir. Fakat bunlardan başka Kur’an’da belirtilen özelliklere de sahiptir. Kur’an-ı Kerîm ve hadislerden hareketle İslam âlimleri onun birçok özelliğinden bahsetmişlerdir. Bunlara göre “Cebrâîl; altı yüz kanatlı, çetin bir kudrete sahip, emin, akl-ı kâmil, Allah katında itibarlı ve güzel görünüşlüdür. Vahyi getiren Cebrâîl, Şerefli bir elçi, Hz. Muhammed’in dostu, katı sözlüdür ve sur’ate akıllara durgunluk verir.” (Çetin 1997: 331).

Vahiy meleği olan Cebrâîl, Tekvir Sûresi 19-21. ayetlerde (Yazır 2001: 581). ise; “Muhakkak ki Kur’an, şerefli bir elçinin getirdiği kelimedir! O, güçlü bir elçidir ve Arş’in sahibinin nezdinde de itibarlıdır. Orada kendisine itaat edilir ve güvenilir.” şeklinde tanıtılmaktadır.

Hız. Ali Cenklere içerisinde Cebrâîl, genellikle ilahî görevi doğrultusunda hareket eder ve Allah’tan Hız. Muhammed’e bazen de Hız. Ali’ye haber taşır, bilgi verir. Cebrâîl’in, Peygamber’in yanına geldiğini ashab Peygamber’in hal ve hareketlerinden fark etmektedir. Bu da Cebrâîl’in Peygamber dışındakilere -insan suretine büründüğü zamanlar hariç- görünmez nitelik taşıdığını göstermektedir.

Cebrâîl, İslam inancına göre sadece peygamberlere vahiy getirmekle görevli bir melek iken cenk anlatıları içerisinde Cebrâîl’in zaman zaman Hız. Ali’ye de

Allah'tan haber ve bilgi içeren konuşmaları ilettiğini, zaman zaman da kendi iradesiyle Hz. Ali'ye iltifatlarda bulunduğunu ve -Allah'ın izniyle- Hz. Ali'nin elinden Zülfikar'ı aldığını görmek mümkündür. Bu durum ya cenk anlatıcısının Cebrâîl'in vazifesini bilmemesi yahut da eser içinde Hz. Ali'nin Allah tarafından peygambermişçesine muhatap kabul edilerek yüceltilmesi sebebiyle yansımış olabilir.

Eserin geneline bakıldığı zaman “*Cebra'il*” kelimesinin bazen “جبرائيل”, bazen de “*Cibril*” “جبريل” şeklinde ama sürekli olarak “*aleyh-is-selam*” “عليه السلام” kelimesi ya da “*a.m.*” “عم” kısaltması ile beraber kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.

“*Cebra'il -'a.m-* geldi.” (s. 2)

“Resul -'aleyhi's-selam- *Cebra'il* haberin ashaba bildirdi.” (s. 2)

“*Cebra'il* Rabbü'l-âlemin dergâhına 'uruç eyledi, ya'ni esna'-i kelamda eyder.” (s. 2)

“Resul -'aleyhi's-selam- *Cebra'il* haberin ashaba bildirdi.” (s. 2)

“Ravi şöyle rivayet ider ki yigirmi gün olmuştu. *Cebra'il -'a.m.-* gelmemişti ve aña 'ulufesi değmamişti.” (s. 8)

“Atlandılar, leşker içinde avaze olunca *Cebra'il -'a.m.-* geldi.” (s. 9)

“Çün *Cebra'il -'a.m.-* 'ilan eyledi.” (s. 9)

“Amma ol gün *Cebra'il -'a.m.-* vahyi getirüp 'Ali gelmesine eğlendiler.” (s. 9)

Hayber Kalesi'nin fethinde yukarıda da belirttiğimiz gibi Allah'ın emri ve izniyle ortaya çıkan Cebrâîl, Hz. Ali'nin elindeki Zülfikar'ı tutar ve öküzü-balığı kesip dünyanın zelzeleye uğramasını engeller. Bu olayın hemen arkasından da 625 yılında yapılmış olan “Uhut Savaş'ında Hz. Ali'nin gösterdiği fevkaladeliklerden dolayı Cebrâîl tarafından” (Kaya 2007: 806-807) söylendiği rivayet edilen “*Lâ fetâ illa 'Ali, Lâ seyf illâ Zülfikar!*” sözlerini söyleyerek Cebrâîl'in Hz. Ali'yi övdüğünü görmekteyiz. 629 yılında feth edilmiş olan Hayber Kalesi'nin fethinde bu sözlerin yinelenmesi Hz. Ali Cenkleri'nin bir tarih kitabından ziyade halk anlatısı olma özelliğinin ağır bastığını göstermektedir.

“İmam-ı 'Ali, şöyle çaldı ki Zülfikar, kalkanın kesüp tepesinden omuzına, andan beline ve andan eyeri kesüp iki pare eyledi ve Zülfikar'ı taşdan çeküp yere indi. Fi'l-hal *Cebra'il* -'a.m.- eline yetişüp Zülfikar'ı tutdı. Eğer tutmayaydı öküzü balığı keserdi. Andan *Cebra'il* -'a.m.- eyitdi: '*Lâ feta illâ 'Ali, Lâ seyf illâ Zülfikar!*' *Ya'ni yiğit yokdur 'âlemde illâ 'Ali ve 'âlemde kılıç yokdur illa Zülfikar.'*” (s. 13)

“Na-gâh *Cebra'il* -'a.m.- geldi, eyder:” (s. 17)

“Na-gâh Resûl -'aleyhi's-selam- mübarek yeğini yüzine tutdı. Ashab bildiler ki *Cebra'il* -'a.m.- geldi.” (s. 29)

“Nazar itdim. *Cebra'il* ve *Mika'il* -'aleyhi's-selam-ı gördüm.” (s. 29)

“Hakk Sübhan ve Te'ala, *Cebra'il* ile emreyledi: "Tiz İmam-ı 'Ali'niñ kılıcını tut yohsa öküzü, balığı toğrar." didi. *Cebra'il* -'aleyhi's-selam- eyitdi:” (s. 92)

“ ‘Ya Resûl-ullah! *Cebra'il* [mi] haber getürdi?’ ‘Na'am, *Cebra'il* haber viridi.’ didi.” (s. 118)

“Resûl -'aleyh's-selam-, yedi gün taşra çıkmadı. Sekizinci gün, *Cebra'il* -'aleyhi's-selam-a gelüp eyitdi:” (s. 119)

“Hakk Te'ala, 'Amr Ma'di-yi Kerb'îñ niyazını kabul idüp ol gice *Cebra'il*, *Mika'il*, *İsrafil*, 'Azra'il” (s. 120)

“İmam-ı Hasan'ı götüren *Mika'il* idi ve İmam-ı 'Ali'yi götüren *Cebra'il* idi” (s. 120)

“Fi'l-hal *Cebra'il* -'a.m.- gelüp eyitdi:” (s. 146)

“Na-gâh *Cebra'il* -'aleyhi's-selam- gelüp eyitdi” (s. 161)

“ ‘Muhammed Hanife Ben-i Katfan içinde seksan bin kâfir arasında kalmış. *Cebra'il* haber getürdi, aña giderim.’ didi. Zülfikar'ı takındı.” (s. 162)

“Dördüncü gün *Cebra'il* -'aleyhi's-selam- gelüp, eyitdi:” (s. 167)

“İmdi Hakk Sübhanehu ve Te'ala *Cebra'il*'i irsal eylemiş:” (s. 168)

5.1.1.1.2.2. Mikail

Mikâîl, dört büyük melek arasında yer alır. Allah tarafından “rızkıların taksimi ile görevlendirilmiştir. Hamale-i Arş’tan biridir. Rahmet yağdırır, rüzgârları estirir. Diğer tüm melekleri o idare eder.” (Pala 1999: 282).

Mikâîl kelimesi, metnin genelinde Cebrâîl kelimesine nazaran çok az sayıda anılır. Mikâîl’in ismi, Hayber Kalesi’nin ve Berber Kalesi’nin fethinden bahseden bölümlerde geçmektedir.

Cenk anlatıcısı tarafından Mikâîl kelimesinin geçtiği her iki yerde de mutlaka Cebrâîl kelimesinin de kullanılmış olması dikkat çekici bir unsurdur. Kudretinin ve nüfusunun kâinatın derinliklerine kadar indiği söylenen Mikâîl, metnin anlam bütünlüğü içinde kendisine verilen görevin gereklerinden sadece diğer melekleri idare etme vazifesini yerine getirir. Hz. Ali Cenklere içinde bu göreve ek olarak Mikâîl, bir de İmam-ı Hasan’ın Zümür Ateşperest’in kalesi olan Berber Kalesi’ne naklini sağlarken karşımıza çıkar.

“Nazar itdim. Cebra'il ve Mika'il -'aleyhi's-selam-ı gördüm. Yetmiş bin ferişterle hazır turmuşlar.” (s. 29)

“Hakk Te'ala, 'Amr Ma'di-yi Kerb'ini niyazını kabul idüp ol gice Cebra'il, Mika'il, İsrâfil, 'Azra'il -'aleyhi's-selam-ı irsal eyledi. Her bir adamı birer ferişte götürdi ve her deveyi birer ferişte götürdi. İmam-ı Hüseyin'i götüren İsrâfil idi ve İmam-ı Hasan'ı götüren Mika'il idi ve İmam-ı 'Ali'yi götüren Cebra'il idi.” (s. 121)

5.1.1.1.2.3. İsrâfil

İsrâfil, de dört büyük melekten birisidir. Hz. Âdem peygambere ilk secde eden melek İsrâfil’dir. “Kıyamete dek Levh-i Mahfuz’a bakacak ve diğer üç meleğe ne yapacaklarını haber verecektir. Kıyamet gününü, haşr ve neşri Sûr’uyla o haber verecektir. Sûr’u ilk üfürüşünde bütün canlılar ölecek, ikinci üfürüşünde ise hesap için dirileceklerdir.” (Pala 1999: 214).

Hız. Ali Cenklery içerisinde Mikâil meleğinin anıldığı kadar anılmış olan İsrâfîl'in ilahî vazifesi hakkında hiçbir bilgi verilmez. Sadece İmam-ı Hüseyn'in Zümür Ateşperest'in kalesi olan Berber Kalesi'ne naklini sağlar.

“Hakk Te'ala, 'Amr Ma'di-yi Kerb'in niyazını kabul idüp ol gice Cebra'il, Mika'il, *İsrafil*, 'Azra'il -'aleyhi's-selam-ı irsal eyledi. Her bir adamı birer ferişte götürdi ve her deveyi birer ferişte götürdi. *İmam-ı Hüseyn'i* götürən *İsrafil* idi ve İmam-ı Hasan'ı götürən Mika'il idi ve İmam-ı 'Ali'yi götürən Cebra'il idi.” (s. 121)

5.1.1.1.3. Kitaplar

Hız. Ali Cenklery adı ile inceleme yaptığımız bu metinde kitap motifi olarak kastedilen asıl unsur, bu eserlerin yazılış amacına uygun ve öncelikli olarak Kur'an-ı Kerîm'dir.

Kur'an-ı Kerîm, “dört semavi kitabın en son indirilenidir. Vahiy yoluyla, Cebrâîl vasıtasıyla Peygamberimiz'e gönderilmiştir. Diğer kutsal kitaplar, bir kavme indirildiği halde Kur'an-ı Kerim bütün insanlık içindir. 114 sûre ve 6666 ayettir. Ayetlerin her biri ve tertipleri tevatür yoluyla sabittir. Vahiy kâtipleri tarafından yazılan bu ayetler, tek kelime hatta tek nokta eksik veya fazla olmayıp Allah'tan Peygamberimize gönderildiği şeklini korumaktadır. Halife Hız. Ebubekir zamanında çoğaltılarak çeşitli İslam merkezlerine gönderilmiştir. Söz ve anlamca tam bir mucize olan Kur'an, daima '*Kerîm*' sıfatıyla birlikte anılır.” (Pala 1999: 248).

Hız. Ali Cenklery'nde, Kur'an-ı Kerîm ve onun hükümleri kesinlikle tartışılmaz. Bilindiği gibi cenknamelerin kaynağı ve cenknamelerdeki Müslüman hayat tarzını belirleyen ana unsur öncelikle Kur'an-ı Kerîm'dir. Bu sebeple olsa gerek Kur'an-ı Kerîm eser içinde cenk anlatıcısı tarafından teferruatlı olarak anlatılmaz ve diğer kutsal kitaplar ile mukayese bile edilmez.

İncil, Tevrat ve Zebur adı ile bilinen ve aslı bozulmuş olan bu kitaplar ile bu kitaplara mensup olan insanlar, Hız. Ali Cenklery içinde kâfir olarak görülürler ve din düşmanı diye anılırlar. Kutsiyeti malum olan bu kitaplardan İncil'e inanan kişiler, kitapların içinde yazanları bazen okuyup benimserler, bazen de okurlar ama benimsemezler. Bu kişiler ellerindeki kitabı gerçekten okumuş olsalar; son din

İslamiyet'ten ve son Peygamber Hz. Muhammed'in geleceğinden haberdar olacaklar, Hz. Ali'yi de tanıyacaklardır. Bu idraki ve kabullenışı gösteren kişiler, eserde cenk anlatıcısı tarafından yüceltilip “*kardeş*” ve “*dost*” olarak benimsenirken, göstermeyen kişiler “*kâfir*” ve “*din düşmanı*” olarak adledilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz durumu Berber Kalesi'nin fethini anlatan cenkte görmek mümkündür. Ateşperest Zümür'ün oğlu Beşir, kendisine İncil dersleri veren Tay'un adlı rahibe İncil'de ismi zikredilen İslam dini ile ilgili mevzular hakkında sorular sorar ama sorularına rahibin verdiği cevaplar karşısında tatmin olmaz. Böylelikle Beşir, İncil'i ve Hıristiyanlık dinini idrak yoluyla terk eder. Hatta İslam muhabbetinin gönlüne dolmasıyla girdiği din uğruna ağızındaki dilin kesilmesine bile rıza gösterir hale gelir.

“ben andan *İncil* okurdım. Birgün okurken bir yere irişdim ki seniñ *mu'cizatıñ yazılmış* ve ehl-i beytiñ ve 'Aliyyü'l-Murtaza'nın kerameti evvel gelüp geçen peygamberleriñ mu'cizatları ve ümmetleri nice da'vet itdiler ve ümmetleri kendülere uyanı uydu, uymayanına beddu'a idüp helak oldılar ve seniñ yarın kıyamet gününde ümmetlerine nice şefa'at ideceğın cümlesi yazılmış. Meşhur bu sıfatları rahibe sordum. 'Aksine cevap virdi. *Hiç göñlüm inanmadı. Ahir İncil'den usandım. İslam muhabbeti göñlime toldı.* Gördüm ki anlarıñ dinleriniñ ve mezhebleriñ ahiretde hiç hayr u salah yokdur. Anı terk eyledim. Vardım babamın sarayında bir yıl bir hücre içinde oturup gice gündüz seniñ medhiñi zikrettim.” (s. 111)

“Şimden gerü 'ömrüm oldukca hidmetiñde oluram ve *İncil'de* seniñ fazlıñ gördiğım vakit imana geldim. İşte iki yıldır ki ben saña iman ideli." didi.” (s. 112)

“Ol sa'at söyüñdi ve kal'a [-ı Ahenruba]nın divarları yarıldı ve bedenleri ve kulleleri yıkıldı ve kiliselerde olan keşişler *İncil'i unıtdı*[lar]. Dillerine” (s. 232)

Hz. Ali Cenklere içinde Hayber Kalesi'nin fethi cenginde Kur'an-ı Kerim'in “*Fatihatu'l Kitab*” olarak adlandırıldığını görürüz.

“Hakk Te'ala'ya tevekkül idüp ve *Fatihatu'l- Kitab* okuyup el kaldırıp du'a eyledi.” (s. 11)

Metin genelinde dini kitap olarak sadece Kur'an-ı Kerim ve İncil'den bahsedildiğini lakin Tevrat'ın ve Zebur'un ise hiç adının bile geçmediğini görmekteyiz.

“Hakk Te'ala'dan anı melekler geldi ve *Kur'an adlu bir kitab* getürdi.” (s. 47)

“Küfri muhkem ha'indir ve ben andan *İncil* okurdım.” (s. 111), “Ahir *İncil*'den usandım. İslam muhabbeti göğlime toldı.” (s.111)

5.1.1.1.4. Peygamberler

Peygamber kelimesi İskender Pala (1999: 324) tarafından “haber getiren; Allah'ın buyruklarını insanlara haber veren, rasul, nebi anlamlarında kullanılır.” diye tanımlanır.

Hz. Ali Cenkleri'nin İslamiyet'in yayıldığı dönemdeki fetihleri konu edinmesi ve eserin merkez kişinin Hz. Muhammed olması sebebiyle metin içerisinde en fazla son Peygamber olan Hz. Muhammed'den bahsedilir. Konuların ilerlemesine göre eser içinde Hz. Muhammed'in yanı sıra “*Hz. İsa, Hz. Süleyman, Hz. Davut ve Hz. Nuh*” gibi peygamberlerin adlarının da anıldığını görmek mümkündür. Eser içinde bahsi ve adı geçen peygamberleri alt bölümlerde ayrı ayrı ele alacağız.

5.1.1.1.4.1.Hz. Muhammed

Muhammed kelimesi, Osmanlıca lügatta Devellioğlu (1999: 667) tarafından “pek çok defalar hamd ü sena olunmuş, tekrar tekrar övülmüş” olarak tanımlanmaktadır.

İslam dini peygamberi Hz. Muhammed Mustafa, 571 senesinde, dünyaya gelmiştir. Hz. Âdem'den itibaren devam eden elçilik görevi ve peygamberlik nuru O'nda son bulmuştur. Oldukça çileli ve meşakkatli bir hayat süren Hz. Peygamber, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Allah'ın Habib'im dediği bu kişi, 632 yılında vefat etmiştir.

İncelememize ve araştırmamıza kaynaklık eden cenk kitabında Hz. Muhammed, “*On Sekiz Bin Âlemin Sultani*”, “*Habib*” (Sevgili), “*Resûl*” (Elçi, Peygamber), “*Resûlullah*” (Allah’ın elçisi), “*Hazret-i Resûl*”, “*Resûl Hazreti*”, “*Resul-i Ekrem*”, “*Fahr-i Kâinat*” (Âlemin övüncü, gururu), “*Hazret-i Risalet*” (Elçi Hazretleri), “*Server-i Âlem*” (Âlemin başı, başkanı), “*Seyyid-i Kevnenyn*” (İki cihanın ulusu efendisi), “*İki Cihan Serveri*” (İki dünya başkanı), “*Hayrül Beşer*” (Yaratılmışların en hayırlısı), “*Nebiler Hatemi*” (Peygamberlerin sonuncusu), “*Muhammed*”, “*Muhammed Mustafa*”, “*Sultan-ı Enbiya*” (Nebiler Sultanı), “*Medine Sultanı*”, “*Hateme'n-nebiyyin Muhammed Mustafa*”, “*Hazret-i Muhammed*”, “*Dünyayı kerem*” gibi pek çok isim ve sıfatlarla birlikte anılmaktadır. Eser içinde geçen bütün bu isimler ve sıfatlar, Hz. Muhammed’in “*emin, arabulucu ve son Peygamber olma, Allah’ın emriyle hareket etme*” gibi özellikleri öne çıkarma maksadını taşımaktadır.

Hz. Ali Cenklere içindeki cenklerin hepsinde hâkim olan inanış, evrenin ve on sekiz bin âlemin Hz. Muhammed’in hatrına ve O’nun hürmetine yaratılmış olduğudur. Cenknamedeye göre Hz. Muhammed, varlığın ilkidir ve cihan O’nun güzelliğinin tecellisidir. Hz. Muhammed, tüm yaratılmışların üstündedir. O, Allah’ın Habib’i, tüm insanlığın efendisidir. O, Allah katında mü’minler için şefaet eder. Samimidir ve ekmelü’t tahiyat’tır. Ezelin ve ebedin tek sahibidir.

“*Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekmel'üt tahiyat, Efendimiz Hazretleri*” (s. 2)

Metin içerisinde Hz. Muhammed’in Peygamberliğine dair Kur’an-ı Kerîm’den alınarak metne eklenen birkaç ayeti görmek diğer Semavî dinlere ait olan kitaplardan biri olan İncil’de de Hz. Muhammed’in Peygamberliğine dair bilgileri ve işaretleri bulmak da mümkündür.

“*incil okurdım. Birgün okurken bir yere irişdim ki seniñ mu'cizatıñ yazılmış ve ehl-i beytiñ ve 'Aliyyü'l-Murtaza'nın kerameti evvel gelüp geçen peygamberlerin mu'cizatları ve ümmetleri nice da'vet itdiler ve ümmetleri kendülere uyanı uydı, uymayanına beddu'a idüp helak oldılar.*” (s. 111)

Hız. Muhammed, eserin genelinde zikir ve fikir ile meşguldür ve cenk anlatıları içinde genellikle mescitte ashabına nasihat ederken karşımıza çıkar. Bütün işlerinde Allah'a du'a eder ve niyaz halinde olur.

“Raviyan-ı ahbar ve nakılanı asar şöyle rivayet iderler ki *Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekmelü't tehiyyat, Efendimiz Hazretleri bir gün irta namazın kılup mübarek arkasın mihraba virüp oturdı ve cümle ashab -Rıdvan'allahi Te'ala aleyhim ecma'in-* katında otururlardı. Meğer ol güneş yüzli ve hak sözli sultanın 'adet[ler]i bu idi ki *sabah namazın kıldıkdan soğra bir mikdar ashaba nasihat iderdi. Anın fesahat ve belagatına hayran olup otururlardı.*” (s. 2)

Hız. Muhammed, “cenknameler içinde merkez kişi durumunda olup vakalar O'na bağılı olarak gelişir. Ancak kahramanlık konusu üzerine kurulan cenknamelerde ön planda bulunmaz. Biat edilen, emir alınan ve şefaata dilenilen Hız. Muhammed, Tanrı ile Cebrail vasıtasıyla haberleşir. Müslümanlara rehberlik ve onları organize eder.” (Çetin 1997: 153).

“Ya *Resül-ullah* Hakk Te'ala sağı selam idüp, buyurdı ki ”(s. 1)

“*Habibime* benden selam it ki Habbibim varsun Hayber Qal'asına feth iylesün.” (s. 1)

5.1.1.1.4.2. Hız. İsa

Meryem Sûresi 30. ayette “çocuk: Haberiniz olsun, ben Allah'ın kuluyum, O bana Kitap verdi ve beni bir peygamber kıldı.” diye anlatılan ve İsrailoğullarının son peygamberi olan Hız. İsa Peygamber, bir mucize olarak Hız. Meryem'den babasız olarak doğar. Hız. İsa, Cebrail'in Hız. Meryem'e üflediğı ruh olarak kabul edilir. Bu nedenle neye dokunsa ona can verdiğıine ve ölüleri diriltiğıine inanılır. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler hep Hız. İsa peygamber'e verilmiştir. Hız. İsa “ahir zamanda Şam'a incek ve halkı İslam dinine davet edecektir. Kıyamet alametlerinden biri de bu hadisedir. Yere inince Kudüs'te Deccal'i öldürecek ve Tur-ı Sina'ya çıkacaktır. O sırada Yecüc ve Mecüc yeryüzünde fesat çıkaracaktır. Sonra

kendisi de insanlarla birlikte Tur'dan incek ve adaletle hüküm sürecektir.” (Pala 1999: 211).

Hız. Ali Cenklere içinde Hız. İsa'dan sadece Kan Kalesi Cengi'nde iki yerde bahsedilir. Hız. İsa'nın *elini sürdüğü hastaları derhal iyi etmesinden dolayı* almış olduğu *Mesih* lakabı ve *babasız olarak dünyaya geldiği için* kendisi hakkında kullanılan *Ruhu'llah* tabirinin her ikisi de Hız. İsa adının yanı sıra şu şekilde kullanılmıştır:

İslam tarihi içinde İblis'in yani Şeytan'ın kılık değiştirerek yaşlı bir piri fani kılığına girmesi olayı, Hicret'ten hemen önce yaşanmış bir olaydır. “İblis, Darun Nedve'ye Necdli ihtiyar bir fani kılığına girerek oradaki insanlara Hız. Muhammed hakkında sözler söyleyerek kandırır. Bu sebeple İblis, ‘Şeyh-i Necdî’ olarak anılmaktadır.” (Pala 1999: 376). Kan Kalesi Cengi'nde de Kan Kalesi'ni arayan Hız. Ali'ye tesbihi elinde aksakallı bir pir kılığında yaklaşan İblis, Hız. Ali'ye kendini mücahid olarak tanıtır ve Hız. İsa döneminden kaldığını, 650 senedir bir mağarada ibadet ederek yaşadığını söyleyerek Hız. Ali'yi kandırır ve Ebu'l Muhsin'in getirdiği doğru yoldan saptırarak, yanlış yola gitmesine sebep olur.

“Ya İmam-ı 'Ali, benim adıma "Mücahid" dirlere. Altı yüz elli yaşındayım. *Hazret-i İsa devrinden* berü bir mağarada bunca 'ibadet iderim. Bu gece nisfu'l-leylde hatifden bir nida geldi ki” (s. 57)

Yine Kan Kalesi Cengi'nde, Kan Kalesi beyine kendini Kays, adıyla tanıtan kişi İblis'tir. Kudüs'ten gelmektedir ve Hız. İsa'nın “*Mesih*” olma sıfatına atıfta bulunur. İblis'in söylemine göre “*Ruhullah*”, onu bin seneden beri diri kılmış ve kendinden sonra gelerek büyü ve sihir ile “*Mesih dinini*” bozan Muhammed'in sağ kolu olan Ali'yi öldürme görevi ile görevlendirmiştir. Hız. Ali'nin ölümü ile Muhammed yalnız kalacak, böylece işi tamam olacak ve “*Mesih dininin*” devamını sağlayacaktır.

“Benim adım Kays'dir. Ben *Kudüs-i Şerif'den* gelürem. Biş yıldır dünyadan geçeli *'İsa Ruhullah beni diri kıldı*, eyitdi: ‘İşidir misin Mekke'de bir peygamber zahir oldu. Cazulık ile *Mesih dinini* bozdu. ...*Mesih dini* bozulmasun. İmam-ı 'Ali,

öldükten sonra Muhammed'in işi tamamdır.' didi. Ba'dehu 'İsa ruh[ullah], ga'ib oldu.'" (s. 58-59)

5.1.1.1.4.3. Hz. Davud

Hz Davud, Yehuda kabilesi ile İsrailoğullarının peygamberidir ve peygamberlik ile sultanlığı şahsında toplamıştır. "Kudüs'ü feth edip, ilk defa baş şehir yapan odur. Dört semavi kitatan biri olan Zebur ona indirilmiştir. Zebur, nasihat ve ilahî neşideden ibaret olup din hükümleri ile ilgili değildir. Bu yüzden o, Musa peygamberin şeriatı ile hüküm sürmüştür." (Pala 1999: 101). Kur'anda adı on dört yerde anılan Hz. Davud'un sesinin güzelliği de bilinmektedir. Hz. Davud aynı zamanda demiri yumuşatma mucizesine sahip olmuştur. Davud peygamber 70 yaşındayken 40 yıllık sultan olarak vefat edince yerine yine sultan ve peygamber olan oğlu Hz. Süleyman geçmiştir.

Eser genelinde Hz. Davud sadece bir yerde geçmiştir. O da yukarıda belirttiğimiz özelliklerinden yalnızca bir tanesi -Hz. Süleyman'ın Hz. Davut'un oğlu olması- ile ilgilidir. Hz. Davut'un adı, Hz. Ali'nin Sa'id bin Ubbad'a saçılık bulmak niyetiyle Medine'den ayrılıp gittiği Kan Kalesi Cengi'nde, hazine kapısının üzerine asılmış olan la'lden bir levha üzerine Arapça yazılmış olan birkaç satırda Hz. Süleyman'ın kendini tanıtırken kullandığı cümle içinde Hz. Davud'un oğlu olduğunu söylemesi sırasında "عليه السلام" kelimesi ile birlikte geçer.

"Davud peygamber -'aleyhi's-selam- oğlu Süleyman'ım ben. Mağribden maşrika hükm itmişem."(s. 77)

5.1.1.1.4.4. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, Davud peygamberin oğlu olan peygamberdir. Bilindiği gibi on iki yaşındayken babası yerine tahta geçmiştir. Hz. Süleyman hem padişaktır, hem de peygamberdir. Geçimini devlet hazinesinden değil, ördüğü zembiller sayesinde kazanmış. Babasının vefatından sonra ve onun vasiyeti üzerine Kudüs'teki, yarım kalmış olan Mescid-i Aksa'yı yapmaya başlamış ve yapımını yedi senede

tamamlamıştır. “Hz. Süleyman peygamberin M.Ö. X. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. 40 yıl büyük bir ihtişam ile devlet sürdürmüştür. 52 veya 60 yaşında vefat etmiştir. Vefatından sonra ülkesi Yehuda ve İsrail adıyla ikiye ayrıldı. Yehuda devleti Kudüs’te kaldı ve uzun müddet yaşadı.” (Pala 1999: 359-360). Kur’an-ı Kerîm’de Hz. Süleyman ile ilgili 53 ayet vardır. Bu ayetler ile O’na verilen ilim ve hikmetler anlatılır.

Süleyman peygamberin adı eser içinde ilk defa ikinci anlatı olan Kan Kalesi Cengi’nde çıkar karşımıza. Yarısı kızıl kan gibi olan ve diğer yarısı kara katrana benzeyen, kement atıldığı zaman kemendin dibe değmediği azim bir su olan Kan Suyı’nın üzerindeki köprüyü ve her bir köşesi olağanüstü niteliklerle donatılmış olan mucizevî Kan Kalesi’ni Hz. Süleyman’ın yaptırmış olduğu inancı cenk anlatıcısı tarafından söylenir.

“Ol kal'ayı *Süleyman -'a.m.-* yaptırmışdı. Ol köprüyi dahi *Süleyman -'a.m.-* yaptırmışdı. Anlardan sonra nice padişahlar bu kal'aya şah olmuşlardı.” (s. 64)

Kan Kalesi Cengi anlatısına göre olağanüstü niteliklerle dolu olan Kan Kalesi, Hz. Süleyman’a Allah tarafından verilen ilm ve hikmetle devler tarafından yapılmıştır.

“Zira bu kal'ayı *Süleyman Peygamber -'aleyhi's-selam-* divlere yaptırmışdı.” (s. 70)

Mağrib vilayetindeki ejderhaları öldürmeğe giden Hz. Ali, Şem’un cühudun kaçtığı Renca adlı kale yine debdebeli ve olağanüstü nitelik taşır ve bu kaleyi de yapdıran yine Hz. Süleyman’dır.

“Ravi şöyle rivayet ider ki bu Mağrib vilayetinde bir kal'a var idi. Adına Renca dirler idi. Ol kal'ayı *Süleyman Peygamber* yapmışdı.” (s. 185)

Kan Kalesi Cengi’nin olay örgüsünün ilerlemesi ile birlikte anlatı içinde Hz. Süleyman’ın diğer özelliklerinden de bahsedildiğini görmek mümkündür. Kur’an-ı Kerîm’de Sebe Sûresi 12. âyette (Yazır 2001: 419) “Rüzgârı da Süleyman’ın emrine verdik. Sabah bir aylık, akşam dönüşü bir aylık yol alıyordu. Erimiş bakır madenini de ona sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle elinin altında cinnilerden de çalışan vardı. Onlardan da her kim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırdık.” şeklinde

belirtildiği üzere Hz. Süleyman'ın cinnîlere hükmetme özelliği Hz. Ali Cenkleri içinde devlerin ve perilerin kendine musahhar olması şeklinde dile getirilir Hz. Süleyman'ın muallimi tarafından Hz. Ali'nin bu kaleye teşrif edeceği Hz. Süleyman'a bildirilir. Bu sebeple Hz. Ali'ye hitaben Arapça bir levha hazırlanarak duvara asılır ve Hz. Süleyman, kendini Kur'an-ı Kerîm'de geçen özelliklere uygun biçimde şöyle tanıtır.

“Hazret-i Süleyman -'aleyhi's-selam- dimiş ki: 'Ey bu makama gelen kişiler! Buna Kan Kal'ası dirler. Bu kal'anıñ burcı kıvıllı yakutdan, divarı kan şöyle ve taşları kan rengine döndermiş. Anıñ-çün kıvıllı kan rengine beñzer ve içinde hücreler vardır. Altundan ve gümüşden ve la'lden dürlü dürlü cevahirler ile toldurmuşlar. Davud peygamber -'aleyhi's-selam- oğlı Süleyman'ım ben. Mağribden maşrika hükm itmişem. Divler ve periler baña müsaħhar idi. Çün havada gezerken bu makama rast geldim. Göñlüm 'âşık oldı. Tiz divlere emridüp bu makamı yapıdıp ben itdim. Hiç 'aca'ib ve gara'ib kalmadı. Bunlara temaşa kıldım ve elim irmediği bir nesne kalmadı. Nice zaman bu makamı benim sandım.' ” (s. 77)

Berber Kalesi Cengi'ni anlatan bölümde ise Hz. Süleyman hakkında dile getirilenler, Neml Sûresi 16. ve 17. âyette (Yazır 2001: 373) “Süleyman, Davud'un yerine geçince 'Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi, bize her şeyden verildi. Şüphesiz ki bu, açıkca bir lutüf ve ihsandır!' dedi. Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları huzurunda toplandı. Hepsisi de O'nun tarafından sevk ve idare olunuyordu.” şeklinde belirtilen özelliklerine uygun nitelik taşımaktadır.

“Ya İmam! O tağ değildir. Anlar yılandır. Şol zaman kim Süleyman Peygamber ins ve cin ve vuhuş tuyura Hakk'ıñ emriyle hükm iderken bu yerin kavmi 'asi olup hükmüne ram olmamışlar. Ol sebebden Süleyman Peygamber, anlara beddu'a eylemiş. Hakk Te'ala ol kavme kat'ı azab eylemiş, yılan olmuşlar. Sonra istiğfar eyleyüp Allah'a muti' olmuşlar.” (s. 122)

5.1.1.1.4.5. Hz. Nuh

Nuh peygamber, Hz. İdris göğe çekildikten sonra doğru yoldan ayrılan ve putlara tapmaya başlayan kavme Cenab-ı Hakk tarafından gönderilmiştir. Bu kavmi

Hız. Nuh, uzunca bir zaman imana davet etmiş fakat davetinde muaffak olamamıştır. Sonunda ümitizliğe düşen Hız. Nuh onlara beddua etti ve “bedduası kabul oldu. ‘Gemi yap’ diye Allah tarafından kendisine vahiy geldi. Hız. Nuh kırdı ve sudan uzak bir yerde gemi yapmaya başladı. Kavmi oradan geçerken onun ile eğleniyorlardı ve ‘Peygamber idin, dülger oldun.’ diyorlardı. Geminin inşası bitti. Tufan alametleri görüldü. Hız. Nuh müminler ile gemiye bindi ve her çeşit hayvandan birer çift aldı. Her taraftan su görüldü. Tufan her yeri kapladı. Su dağları aştı. Yeryüzündeki insanlar ve hayvanlar tamamen yok oldu. O sırada Nuh’un gemisi dağlar gibi büyük dalgalar arasında yüzyordu. İşte böylece tufanın hali altı ay sürdü. Sonra Allah’ın emriyle yağmurların arkası kesildi ve sular çekildi. Âlem bir başka âlem oldu.” (Pala 1999: 317-318).

Üzerinde inceleme yaptığımız bu cenk kitabında yukarıda belirttiğimiz hususlardan Nuh Peygamber ile ilgili olarak sadece Nuh tufanından bahsedildiğini görmek mümkündür. Berber Kalesi’nin fethi esnasında Zümür Ateşperest’in annesi Sahire Katna yaptığı sihirlerin etkinliğini ve büyüklüğünü ifade etmek amacıyla Nuh tufanına gönderme yapmak suretiyle bahsedilmiştir.

“Bu Sahire Katna’nın sihiri ol kadar meşhur olmuş idi ki kaçan önüne bir leğen su koya ve bu sudan sağ eliyle gökyüzünden yağa saçsa ol sa’at gök gürleyüp tolu yağardı. Şöyle kim ‘âlem zelzeleye varırdı ve yeryüzündeki canavarlar heb helak olurdu ve eğer sol eliyle saçsa şol kadar yağmur yağardı ki *Nuh tufanı* olurdu.” (s. 114)

5.1.1.1.5 Ahiret İnancı

Osmanlıca sözlükte (Devellioğlu 1999: 16) “öbür dünya”, “son ikamet edilen mahal” anlamına gelen ahiret kelimesi “İslamiyete göre insanların öldükten sonra yaşayacakları ebedî hayat” anlamında kullanılmaktadır. (Pala 1999: 20; Çetin 1997: 338).

Allah, bütün varlıkları ve bu dünyayı geçici olarak yaratmıştır. Kur’an-ı Kerîm’in birçok ayetinde ahiretten bahsedilmektedir. Kıyamet koptuğu zaman dünya üzerinde yaşayan her türlü varlık, dünya hayatını terk edecek ve ahiret hayatı

başlayacaktır. Öbür dünyadaki bu hayat, bu dünyada işlenen iyi ya da kötü amellere göre Cennet'te veya Cehennem'de devam etmeye başlayacaktır. Bu sondan kaçış ise mümkün değildir.

Hz. Ali Cenklere içinde ise ahiret inancı ile ilgili -kıyamet gününün varlığı haricinde- iki kavram ağırlıklı olarak esere yön verir nitelik taşımaktadır. Bu iki kavramdan biri Cennet'tir, diğeri de Cehennem'dir. İsmet Çetin'e (1997: 339) göre "birbirinden kesin çizgilerle ayrılan bu mefhumlar, iyi kötü çatışmasını, Müslüman-kâfir farklılığını" anlatmak için kullanılmaktadır.

Cenknamenin genelinde Müslüman olan kişiler Cennet'e giderken, Müslüman olmayan kişiler Cehennem'e gider ve sürekli küçük görülerek aşağılanırlar.

Osmanlıca sözlükte (Devellioğlu 1999: 134,) "bahçe" anlamına gelen Cennet, ahirette müminlerin gidecekleri yerdir. Allah, Kur'an-ı Kerim'de Kalem sûresi 34. ayette (Yazır, 2001: 556) Cennet hakkında "Şüphesiz ki takva sahipleri için nimetleri bol Cennetler vardır." diye buyurmaktadır.

Arş'ın sağ tarafında yer alan ve sekiz kapı (*Cennet, Huld, Me'va, Nâim, Âliye, Adn, Firdevs, Dâru's-Selâm ve Hayevân*) ve kattan oluştuğuna inanılan Cennet, eserin genelinde bu inancı doğrular nitelik taşır. Aynı zamanda Cennet ile ilgili küçük ayrıntılara da yer verilir. Zira Hz. Ali Cenklere'nde anlatılanlara göre Cennet'in içinde huriler ve gılmanlar bulunmaktadır.

"Arş-ı 'azam ditredi. Sekiz Cennet hurileri bile ağladılar." (s. 39)

"Benim emrimi anıñ sünnetini terk idüp *Cehennem* azabına layık olalar, anları 'afv idüp *Cennet-i 'Ala'da* 'âli makam virem." (s. 40)

"Böyle *huriler, Cennet-i hakikat'de* olur. Şöyle kâfirlerin [bina] ma eylediği şeyde dürlü *huriler ve gılmanlar* ol kadar çokdur ki hesabın Allah'dan gayrı kimse bilmezdi." (s. 80)

Müslüman olmuş kişileri, Cennet ve Cennet'te Hz. Muhammed'e komşu olma vaadi adeta aşka ve galeyana getirir. Kan Kalesi'nin fethini anlatan cenkte Hz. Ali'nin Sa'id bin Ubbad'ın yaptığı sünnet düğünü merasiminde vermek niyetiyle

saçılık bulmak için evden ayrılışının ardından Hz. Muhammed, Hz. Ali'den haber getiren kişi ile Cennet'de komşu olacağını müjdeler. Mucizatü'l Nebi'de ise Hz. Osman'ın Cennet'te Hz. Muhammed'e komşu olduğu dile getirilir.

“Her kim İmam-ı 'Ali'den başa bir haber getüre aña benden zamin oluram. *Cennet'de benim ile bile ola.*” (s. 41)

“Ya Halid, eğer sen İmam-ı 'Ali'den varup bir haber getirürsen ben zamin olam. *Cennet'de seni komşu edineyim.*” (s. 42)

“Her kim ki varup İmam-ı 'Ali'den bir haber getüre ben aña zamin olup *Cennet'de benim ile bile ola.*” (s. 45)

“Ben dahi takabbel eyledim. İmam-ı 'Ali'den nişan bulam *Cennet'de Muhammed'e komşu olam.* Bugün dört gündür gezerim.” (s. 45)

“Resûl-i Ekrem eyitdi: ‘Ya Halid! Saña beşaret olsun kim benim ile *Cennet'de bile olasın.*’ didi.” (s. 109)

“Resul-i Ekrem'den işitdim, her peygamberiñ *Cennet'de komşusu vardır.* Benim de Hazret-i 'Osman'dır. Pes *Cennet'de komşuluğa dilek* ideyim sizi.” (s. 238)

Cehennem kelimesi Osmanlıca sözlükte (Devellioğlu 1999: 130) “ahirette günahkâr kulun gideceği azap yeri, tamu” olarak tanımlanır. İskender Pala'ya (1999: 81).göre ise Cehennem, “imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günahkârların son uğrağıdır.” Hz. Ali Cenklere içinde Cehennem, anlamına uygun bir biçimde şu şekilde zikredilir:

“Habibim Mustafa'nıñ ahir zamanda bir bölük *'asi ümmetleri* geleler. Benim *emrimi anıñ sünnetini terk idüp Cehennem azabına layık olalar,* anları 'afv idüp Cennet-i 'Ala'da 'âli makam virem.” (s. 39)

Cenk kitabı içindeki cenklere Cehennem'in yakıcılığını ve ateş özelliğini vurgulamak için “*Saray-ı niran*”, “*nâr-ı cahim*” ve “*tamu*” kelimelerinin de kullanıldığını görmek mümkündür.

“Eğer 'aklın var ise dinine giresiñ, *nar-ı cahimden* halas olasın.” (s. 62)

“Leşker-i küffardan biñ yedi yüz kişi *Saray-i niran*'a göçdi.” (s. 180)

“İmam-ı 'Ali, gördü kim ol *yedi cehennem* dürlü 'aca'ibler vardır. Ol kâfir anı *tamuya* temsil itmiştir.” (s. 182)

Hz. Ali Cenklere'nde yer alan cenklere Müslüman olmamış olmak, kişinin canını Cehennem'e ısmarlaması yani öldürülmesi için haklı ve yeterli bir nedendir.

“İnşa'allah yarın Tağrı Te'ala'nın inayetiyle ve Muhammed Mustafa'nın mu'cizatıyla ol kâfiri ya dine da'vet idüp Müsliman iderim yahud *başını kesüp can-ı habisiñ Cehennem'e ulaştırırım.*” (s. 26)

“İmdi ya cariyeye! Eğer 'aklıñ var ise ol Muhammed'e iman getir[esin]. Edebü'l abad Cennetlik olasın ve hem *Cehennem'den halas olasın.*” (s. 47)

“Ya Hanife! *İmana gel. Rahmet bulup ehl-i cennet olasın.*” (s. 145)

Cennet ve Cehennem ile ilgili şu küçük ayrıntıyı da burada belirtmeliyiz. Kan Kalesi Cengi'nde Cennet ve Cehennem motifi, İslam dinî inanç özellikleri dışında güzellik ve çirkinlik açısından benzetme yapmak amacıyla kullanılmıştır.

“Padişahımız güneşe tapar. Bizi dahi aña taparız. Tağrımız padişahımızdır ve katı maldardır ve 'askerine nihayet yokdur ve dahi *cenneti ve cehennemi* vardır. İçinde zebaniler ve *cennet içinde hurileri* vardır.” (s. 68)

“İmdi Ya 'Ali! Babam *cennet ve cehennem eyledi* ve başa cem'i hurilerin sultanlığın viridi. Zira benim gibi hub bir padişah yokdur.” (s. 80)

“ ‘*Tağrımızñ cehennemini* seyrider misin?’ didiler. İmam-ı 'Ali, ‘Anı dahi görelim.’ didi. Heman İmam-ı 'Ali'niñ önüne düşdiler. Bu kerre sol tarafa gitdiñiz. *Makam-ı cehenneme* vardılar. İmam-ı 'Ali, gördü ki bir dereniñ içinde genişliğiniñ nihayeti yokdur. Ol dereniñ içinde yedi yerden tütünler çıkar. Ol tütün dünyanıñ yüzün kaplamış. İmam-ı 'Ali, anı gördü. Dahi yakın vardı. Ebr dereniñ içinde mu'azzam kapu vardır. Ol kapunıñ bir yanında bir kara taht kurulmuş ol tahtıñ üstünde bir çirkin yüzlü kâfirler ellerinde tobuslar ya'ni *cehennem zebanileri*, taht üzerinde oturan mel'un, bunlarıñ ulularıdır. İmam-ı 'Ali, gördü kim ol *yedi cehennem dürlü 'aca'ibler* vardır. *Ol kâfir anı tamuya temsil itmiştir.*” (s. 81-82)

5.1.1.2. İbadet

Osmanlıca lügatta (Develioğlu 1999: 401) “Allah’ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma” anlamına gelen ibadet kelimesi, İslami motif olarak kendini oluşturan unsurlar ile ifade edilmiştir O sebeple biz de bu alt başlıkları ayrıntılı olarak incelemeyi uygun gördük.

5.1.1.2.1. Kelime-i Şahadet

İslam dininin ilk şartı olan Kelime-i Şahadet, Tanrı’nın birliğine ve Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna inanmaktır. Hz. Ali Cenkleri’nde Müslümanlar saflarında olanlar, zaten Kelime-i Şahadet’i benimsemişlerdir. Müslüman olmayanların ise üç seçeneği vardır. Bu kişiler ya Kelime-i Şahadet getirip Müslüman olurlar ve bu sayede Cehennem’den halas olurlar, ya Müslüman olmadıkları için canları Cehennem’e ismarlanarak öldürülürler, ya da canlarının bağışlanması karşılığında cizye/haraç vermeye tabii tutulurlar.

“İmam-ı 'Ali, *şehadet kelimesin* talkın eyledi ve namaz, abdest erkânın gösterüp, ta'lim etdi. İmam, gayet ferah idüp eyitdi: "Ya cariyе! Bi-hamdillahu Te'ala hak dine girdiñ. *Cehennem'den halas oldıñ*. Hayır du'a eyle.” (s. 47)

Kelime-i şahadet, Hz. Ali Cenkleri içinde kavram olarak kullanıldığı gibi eserin öğretici özelliğine uygun olarak ayrıntılı biçimde de kullanılabilir.

“ ‘Eyit, *Eşhedü-enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü en Muhammedü'r Resûl-ullah*, di.’ didi. Fi'l-hal Hanife *kelime-i şehadet* getirüp *Müsliman oldı*.” (s. 145-146)

“[Katna ve Sehba ve Zerka] bu üçü kalkup rahiblere geldi. Gördiler kim bunlar *kelime-i şehadet* getirürler. Bildiler ki bunlarıñ dini batıldır. Din, *Muhammed dinidir*.” (s. 231)

Kelime-i şahadet getirme esnasında parmak kaldırarak Allah’ın birliği de vurgulanabilir.

“Evvel, Hakk Sübhane ve Te'ala’nıñ birliğine ve benim peygamberliğime iman getüresin. Melik, heman *parmak kaldırup kelime-i şehadet getirüp Müsliman oldı*.” (s. 233)

5.1.1.2.2. Namaz

Namaz, “Müslümanların belli zaman veya durumlarda Kur’an-ı Kerim’de emredildiği ve Peygamberimizin de tarif edip yaptığı şekilde Allah’a karşı yapmış oldukları ibadet”tir. (Pala 1999: 306). İslamın şartlarından biri olan bu ibadeti günde beş vakit yapmak farzdır.

Hz. Ali Cenklere içinde namaz kavramı beş vakit olan *sabah* (subh-irte), *öğle*, *ikindi*, *akşam*, *yatsı* namazının haricinde ve *kaza*, *hacet* (dilek) ve şehidlerin arkasından kılınan *cenaze namazı* olmak üzere sekiz farklı şekilde karşımıza çıkar.

“Agâh ol kim ben ol Muhammed’in ashablarındanım. *Günde beş vakit namazı* Muhammed ile kılarım.” (s. 45)

“Bunlara *beş vakit namaz* öğretti.” (s. 232)

“Çün *sabah oldi*. *Irte namazın kılup* tesbih okudılar andan sonra emr oldı, yine atlanup silahlandılar.” (s. 5)

“*Subh namazın kılup* tesbih okudılar” (s. 118)

“Ta ki *sultanı* [kuşluk] oldı. Bir nesne bulamadı. Lakin bu yol tağıldı. Bir ince yola düşdi. Şol kadar gitdi ki *öğle namazı vakti* oldı.” (s. 227)

“Ol dem, *ahşam* idi. İmam-ı 'Ali'nin ol gün *öğle ve ikindi namazları kazaya* kaldı.” (s. 142)

“Çün yine *ahşam* oldı. Tiz teyemmüm idüp *namaz* kıldı. El kaldırup du'a eyledi, eyitdi:” (s. 149)

“Yine içeri girdi. *Yatsu namazın* kıldı. Bir mikdar evradın okudı. Ba'dehu esvabıyla yatdı.” (s. 40)

“Pes İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anh- abdest aldı. *İki rek'at namaz* kılup du'a eyledi ve eyitdi: ‘Ya Allah, ya Rahman, ya Rahim’” (s. 207)

“Yüz elli adam şehid olmuş ol *şehidlerin namazın kılup* defn itdiler. Üzerlerine Kur'an okudılar. Kahkaha mel'un dahi hisab eyledi. Tamam yüz seksen altı biş kafir kırılmış.” (s. 100)

Hız. Ali Cenklere içinde yer alan üç farklı cenk, Hız. Muhammed'in sabah namazını kılmasıyla birlikte başlar. Bu klişe girişler ve söylemler halinde okuyucuya/dinleyiciye verilmek istenen İsmet Çetin'e (1997: 340) göre "örnek insan olan Hız. Muhammed'in örnek bir davranışının sergilenmesi" hususudur.

Hayber Kalesi'nin ve Berber Kalesinin fethini anlatan cenkte ayrıca mağrib diyarındaki ejderhaları öldürmeye giden Hız. Ali'yi anlatan bölümde yukarıda dile getirdiğimiz özellikleri görmek mümkündür.

"*Raviyan-ı ahbar ve nakılanı asar şöyle rivayet iderler ki Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekmelü't tehiyyat, Efendimiz Hazretleri bir gün irtne namazın kılup mübarek arkasın mihraba virüp oturdu*" (s. 2)

"*Raviyan-ı ahbar ve nakılan-ı asar şöyle rivayet iderler ki ol Server-i ka'inat ve [ber] mefhar-ı mevcûdat ve hulasa-i din, seyyid-i kevineyn, Muhammed Mustafa Ahmed-i Muhtar ve Mihter-i 'âlem ve Bihter-i evlad-ı âdem ve tetimme-i devr-i zaman ve hoca-i kün fekan Allahu Te'ala 'aleyhi ve selem, birgün irtne namazın kılup Mescid-i 'Azamda, mübarek arkasını mihraba virüp oturdu ve ashaba nasihat iderdi. Ashab anı şeker sözine kulak urup dinlerlerdi.*" (s. 110)

"*Hüdavendan-ı ahbar nakılan-ı ruzigar ve raviyan-ı asar şöyle rivayet iderler ki bir gün ol Seyyid-i 'âlem ve mefhar-ı evlad-ı âdem ve ol mah-ı ruy ve 'd-duha ve ol siyah-ı muy-i ve 'l-leyl-i iza seca ve ol nuş-ı şirin-i 'abese ve tevella ve ol hoca-i emrud-ı ferda ya'ni Muhammed Mustafa -sallallahu Te'ala 'aleyhi vessellem-hazretleri bir gün mescidde *subh namazın kılup*, ashabına nasihat iderdi. Na-gâh mescid kapusunda bir galaba peyda oldu. Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:" (s. 165)*

Hız. Ali Cenklere'nin geneline bakıldığı zaman namaz kılma örnek davranışını sadece Hız. Muhammed yapmaz. Müslüman olan tüm kahramanlar hatta sonradan iman eden diğer kahramanlar namaza karşı büyük bir muhabbet duyarlar ve ehemmiyet gösterirler. Kahraman en güç anında ve en zor durumda dahi namaz kılma ibadetini ihmal etmek istemez. Hatta tek bir vakit namazı kazaya kalmasın diye Allah'a dua eden Hız. Ali, Mağrib diyarındaki Ejderhalar ile yaptığı cenkte namaz kılmak için cenge ara verir ve Allah'ın izniyle Zülfikar devleri (ejderhaları)

mucizevî bir şekilde masalsı olağanüstülüklerle tek başına ve kendi kendine kırar geçirir.

“ ‘İlahi! ‘Ömrimde *bir vakit namazım kazaya kalmadı. Şimdi nice ideyim?’* didi: Bir avaz geldi kim: ‘Ya ‘Ali! Zülfikar’ı yere bırak sen *namaza* başla. Benim kudretim göresin.’ didi. Çün Hazret-i ‘Ali Zülfikar’ı yere bıraktı. Zülfikar, kalkup divlerle cenk eyledi. ‘Ali, namaza meşgul oldu. Zülfikar, divleri şol kadar kırdı kim hesabın Allah bilür. Çün ‘Ali, *namazdan fariğ oldu. Tiz kalkdı. Yine divlerle cenk eyledi.*” (s. 178-179)

Hz. Ali Cenklere’nde olay örgüsü içinde ezan okunur ve “Müslümanlar, savaşa girmeden önce zaman zaman abdest alır, namaz kılarlar ki bu bir Müslümanın tabii davranışdır. Bundan dolayıdır ki İslami esaslar konusunda olduğu gibi namaz konusunda da teferruatlı bilgi verilmez. Cenknemelerin sonunda, fetih gerçekleştikten sonra, dinin ahkâm ve adabı öğretilir. İslamiyete yeni giren insanlar bu konuda bilgilendirilirler. Bu sebeple de fetihten sonra namaz kılınarak iyi davranış özelliği sergilenir.” (Çetin, 1997:341).

“*İrte namazın* kılup tesbih okıdılar andan sonra emr oldu, yine atlanup silahlandılar.” (s. 5)

“Pes Resûl-i Ekrem’iñ mübarek hatırları melul oldu. Bilal, *ahşam ezanını* okudu. Ashab *namaza hazır oldılar.*” (s. 6)

“Ravi şöyle rivayet ider ki Hayber Kal’ası’nıñ üzerinde mescid yaptılar, *ezan okuyup cema’atle namaz kıldılar* ve Resûl -‘aleyhi’s-selam- hutbe okuyup nasihat eyledi. “Ol ki Müsliman oldılar. Resûl-ullah’a uyup cema’at oldılar. Umur-ı memleket yerine geldi ve *şerait-i İslam* eda oldu.” (s. 16-17)

“ ‘Ya ‘Alkama! Gel berü, *namaz kılalım.*’ ‘Alkama eyitdi: ‘Ya İmam! *Nice kılınur?’* ‘Ali eyitdi: ‘*Gel abdest al.*’ deyüp öğretti. *Abdest aldılar*, ba’dehu Hazret-i ‘Ali imamlık eyledi. ‘Alkama imama iktida idüp *namaza meşru’* oldılar. Henüz *namaz* tamam olmadan na-gâh, ol kâfir uykudan uyandı.” (s. 30)

“ ‘Gel *abdest al ve namaz* ve Muhammed’e salâvat-ı şerif getürmeği *öğredeyim.*’ deyüp her ne ki [didise] dine lazım ise öğretti.” (s. 43)

“İmam-ı 'Ali, bu civanı işitti. Heman kalkup Ebu'l Muhsin'i kaldurup bağrına basdı ve iki gözlerinden öpdi. Kelime-i şahadet getürüp Müsliman oldu. İmam-ı 'Ali, şad oldu ve dahi gusliş ve abdestiñ farzlarıñ ve *namazıñ erkânıñ* öğretti.” (s. 53)

“İmam-ı 'Ali, bunlara abdest ve namaz tarikin öğretti ve şera'it-i İslam ve kava'id-i iman her ne ise ta'lim idüp ehl-i tevhid oldılar.” (s. 62)

“İmam-ı 'Ali bunlara İslamıñ ve 'imanıñ şartını, abdestiñ ve *namazıñ şartların* öğretti. El-hamdü'lillah sümme el-hamdü'lillah, cümlesi İslam oldılar. Cam'iler yapıdılar. *Vakit namazı için ezan okumak öğretti.*” (s. 104)

“Sabaha değın İslam leşkeri du'a ve tazarru' eylediler. Çün *sabah* oldu. Ezan okudılar, *namaz kıldılar* tesbih okudılar.” (s. 179)

“Anı dahi bir mansıba iriştir ve her şehirde bir mescid yabın. *Beş vakit ezan* okuyup *cema'atle namaz kılış* ve bizimle bir adam gönderiñ gelsün, bir ehl-i 'ilm adam virelim.” (s. 187)

“*Namaz* ve oruç her ne kim din-i İslama yarar var ise öğrendiler.” (s. 207)

Namaz kılma ibadeti, Hz. Ali Cenklere'nin genelinde günlük yaşamın içine o kadar derinden girmiştir ki “*namaz kılmak, namaza hazır olmak, namazdan fariğ olmak, namaza meşru olmak, namazın tamam olmaması, namazı unutup aklın bozmak, namaza gelmemek, namaz tarikin öğretmek, namaz şartların öğrenmek, namaz vakti gelmek*” gibi yardımcı fiillerle oluşturulan kelime guruplarıyla ayrıntılara inmeye gerek duyulmaksızın anlatılmak istenen kısa ve öz bir biçimde ifade edilir.

Hz. Ali Cenklere içinde vakit namazları ile ilgili olarak şu ayrıntıyı da unutmadan belirtmek gerekir. Eser içinde namaz vakitlerinin adları zaman kavramını ifade etmek amacıyla da kullanılmaktadır.

5.1.1.2.3. Oruç

Oruç, İslam'ın beş şartından biri olup farz-ı ayn'dır ve hicretin ikinci senesinde, Medine'de farz kılınmıştır. İslamiyet'e inanan insanların bedenleri ile

yaptıkları bu ibadet, “insanların nefislerini terbiye etmeleri için bir vasıta, bir takva vesilesidir.” (Çetin, 1997: 341).

Hz. Ali Cenklere içinde sadece Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi’nde isim olarak karşımıza çıkan bu dini motif hakkında cenk anlatıcısı ya da musannif açıklama yapma gereği hissetmez. Müslüman olan kişilere dinin gereği olarak öğretilmesi söz konusudur.

“Çün Cumhur ve altı karındaşı ve halkı Müslüman olup şehzadeye muti' ve münkad oldılar. Namaz ve *oruç* her ne kim din-i İslama yarar var ise” (s. 207)

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi’nde de Müslüman olmayan kişilerin oruç tuttuğu çoban tarafından Hz. Hasan’a söylenir. Lakin bu orucun dini inanç gereği mi yoksa başka bir nedenle mi tutulduğuna dair bir bilgi eser içinde okuyucuya verilmez.

“Ey yiğit! Bunlar otuz {otuz} tokuz gündür *oruc tutarlar.*” (s. 216)

5.1.1.2.4. Kur’an-ı Kerîm (Hatm-i Şerîf) Okuma

Kur’an-ı Kerîm dört semavî kitabın en son indirilenidir. “Vahiy yoluyla Cebrail vasıtasıyla Peygamberimize gönderilmiştir. Diğer kutsal kitaplar, bir kavme indirildiği halde Kur’an-ı Kerîm, bütün insanlık içindir. 114 sure ve 6666 ayettir.” (Pala 1999: 248). Hz. Ali Cenklere içinde Müslüman olan kişilerin ibadet etmek amacıyla okudukları bir kitap olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Hazret-i 'Ali, dört yaña nazar itdi. Makabir-i şühedayı gördi. Bir zaman ağladı. *Kur'an okuyup* du'a eyledi.” (s. 124)

“Gördi kim bir kız, Kur'an okur” (s. 201)

Dinî bir ibadet olan Kur’an-ı Kerîm okuma, eser içinde “*Hatm-i Şerif okuma*”, “*Rabbena okuma*” olarak da kullanılmaktadır.

Mağrib diyarındaki ejderhaları öldürmeğe ve o ülkeleri fethetme niyetiyle cenge giden Hz. Ali’nin ashabla beraber, şehid olan iki yüz kişinin ruhu için hatm-i şerif okuduğu anlatının sonunda şu şekilde dile getirilir:

“Hazret-i Sultan, melûl oldu. Anlara dahi ganimet malından hisse çıkardılar. Ruhları-çün *hatm-ı şerif okuyup* du'a eylediler ve hısımlarıyla "el-hüknullah" didiler.” (s. 188)

Kur'an okumak, Müslüman olmuş kişilerin yaptığı bir ibadet olarak düşünüldüğü için Gazavat-ı Muhammed Hanifiyye Cengi'nde küffar kalesinden Kur'an nidasının gelmesi, o kalede bir Müslüman kişinin varlığını ispat etmektedir.

“Bu küffar kal'asında *Kur'an oku*[nu]r, *Müslimanlar gibi*.” (s. 201)

Hız. Ali Cenklere içerisinde Kur'an okumayı öğrenme bazen de mucizevî bir şekilde gerçekleşir. Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nin kadın kahramanı olan Zeyne'l- 'Arab, rüyasında Hız. Muhammed ağzının yarısını sürmesi sayesinde, Kur'an-ı Kerîm okumayı öğrenmiştir.

“Fi'l-hal *Kur'an okumak* müyesser oldu. Uyandım, Kur'an okurum." deyüp düşünü vasf itdi. Çün Cumhur, bu sözi eşitdi, eyitdi: ‘Ya Zeyne'l- 'Arab! Ol *Kur'an didiği* ma'nayı okıyabilür misin?’ didi.” (s. 207)

5.1.1.2.5. Kurban Kesme

Hız. Ali Cenklere'nin genelinde dinî bir ibadet olarak kurban kesme davranışına rastlanmamıştır. Sadece birkaç yerde kişinin kendini Allah yolunda feda ederek kurban olma niyeti ile söylenmiş sözleri tespit etmek mümkündür.

“ ‘Ya Resûl-ullah! Canım başım Hakk Te'ala yolına *kurban olsun*. Varayım ol gazaya gideyim." didi.” (s. 119)

5.1.1.3. Ayetler, Hadisler ve Dualar

Hız. Ali Cenklere epik destan niteliği taşıyan bir eserdir. Lakin Türklerin İslamiyet'i din olarak kabul etmelerinin ardından dinî motiflerin de bu eserin içinde yer aldığını görmek mümkündür. Didaktik özelliği itibariyle öne çıkan cenknamelerde halka dinî bilgiler vermek ve anlatımı daha etkili hale getirerek

inandırıcılığı yüksek kılmak amacıyla olay örgüsü içine ayetlerin, hadislerin ve çeşitli duaların eklenmiş olduğunu görmek mümkündür.

5.1.1.3.1. Ayetler

Osmanlıca sözlükte (Devellioğlu 1999: 55). “Kur’an’ın herhangi bir cümlesi” şeklinde açıklanan ayet kelimesi, eser genelinde “*kerime*” sıfatıyla birlikte kullanılır

İsmet Çetin’e göre ayetler, “cenknamelerde Müslüman askerlerinin sancaklarında/alemlerinde yazılı olup onların sembol, hayatı kolaylaştırmaya yardımcı, problemin çözümüne rehber, zorlukları aşmada kılavuz ve bir ibadet/zikir olarak görülür.” (1997: 342).

Mekke’de nazil olan ve yetmiş sekiz ayetten oluşan Rahman sûresini, Kan Kalesi Cengi’nde rüyasında Hz. Muhammed’in ağzına yar sürmesiyle Kur’an-ı Kerim’i öğrenen Mariya okur.

“ ‘Biz bir gece uykuda iken vaki’amızda gördük. Kible tarafından bir nur peyda oldu. Ol nur dibinde Muhammed [-'a.m.] dahi hazretiñiz dört yari ve kırk güzide sahabe ile gelüp bizi imana da'vet eylediler. Biz dahi iman getürüp Müsliman olduk Muhammed -'aleyhi's-selam- bize ağzı yarından ağzımıza viridi.’ deyüp ve hem İmam-ı Ali’niñ öñünde ağızların açup *Er-rahman'a suresin okudılar*” (s. 53-54)

Hz. Ali Cenklere içinde yer alan Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi’nde de rüyasında Hz. Muhammed’in ağzına yar sürmesiyle Kur’an-ı Kerim okumayı öğrenen bir diğerkadın kahraman olan Zeyne’l Arab da Müslümanlığının işareti olarak Kur’an’dan bir kısaaşir okur.

“ ‘Fi’l-hal Kur'an okumak müyesser oldu. Uyandım, Kur'an okurum.’ deyüp düşini vasf itdi. Çün Cumhur, bu sözi eşitdi, eyitdi: ‘Ya Zeyn'el- 'Arab! Ol Kur'an didiğini ma'nayı okıyabilür misin?’ Zeyne’l- 'Arab: ‘Na'am.’ deyüp bir *'aşir* Kur'an okudu.” (s. 207)

Eser içinde aynı zamanda ayetler, küçük sûreler ve aşirler, bir problemin çözümü, bir hastalığın def'i için olağanüstü tedavilere imkân sağlamaktadır.

“Ey gözci! Gel Müsliman ol.” didi. Gözci eyitdi: “Bir keramet göster, Müsliman olayım.” didi. Hazret-i 'Ali, bir kez *Fatiha suresin okuyup* üstüne üfürdi. Gözciniñ 'ileti ve zahmeti gitdi. Heman zünnarın kesüp Müsliman oldu.” (s. 175)

Manası “ol” demek olan ‘كُن’ ‘Kün!’ kâinatın yaratılış emridir. Kâf ‘ق’ ve nûn ‘ن’ harflerinden meydana geldiği için kâf-u nûn da” denir (Devellioğlu 1999:534). İskender Pala’ya (1999: 250) göre “bu iki harfin akl-ı küll ve nefsi küll’e işaret olduğu yahut Âdem ile Havva’ya karşılık gösterildiği rivayetleri vardır. ‘Kün!’ emri verilmeden evvel herkes elest bezminde idi. Henüz hiçbir maddi varlık yaratılmamıştı. İnsan, Kenz-i Mahvi mertebesinden ‘Kün’ emri ile çıktı.”

Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde Allah’ın bir şeyin olmasını istediği zaman ona “Ol!” demesinin yeterli olduğu; istenilen şeyin hemen olacağı hususunda çeşitli ayetler (*Âl-i İmrân/47, 59; En’âm/73, Meryem/35, Yâsin/82, Mü’min/68*) vardır. İncelememize kaynaklık eden “*Hz. Ali Cenklere*” içerisinde de neredeyse tüm cenklerde anlamıyla birlikte “*Kün*” emri defalarca olmak üzere tekrarlanır.

“Ol Bâr-ı Hûdâ evvel ve ahiri ‘*Kün*’ demekle demekle yarattı. ‘*Fe-yekün*’ demekle yine yok itmeğe kadirdir.” (s. 75)

“Tanrı oldır ki ‘*Kün*’ demekle, on sekiz biñ 'alemi halk eyledi. ‘*Fe-yekün*’ demekle yine yok eylese gerekdir. Şeriki ve naziri yokdur.” (s. 84)

“Bir kerre ‘*Kün*’ demekle on sekiz biñ 'alemi yarattı. ‘*Fe-yekün*’ demekle yine yok olsa gerekdir. İşte Tanrılık 'aşa yaraşur.” (s. 102)

Hiz. Ali Cenklere içinde yer alan cenklerde İsm-i ‘Azâm du’ası sık sık geçmektedir fakat eser içinde “bu du’anın hangi sûre içinde olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır. Kaynaklar da İsm-i ‘Azâm’ın hangi sûrede olduğuna dair kesin bilgi vermezler. İsm-i ‘Azâm du’ası, cenknamelerde daha ziyade sihirleri bozmak, keramet gösterildiği zamanlarda zikredilip, bazen de iyi Müslüman olmanın ölçüsü sayılır.” (Çetin 1997: 349).

Üzerinde inceleme yaptığımız bu metin içerisindeki neredeyse tüm cenklerde Hiz. Peygamber ya da ana ve yardımcı kahraman İsm-i ‘Azâm duasını okuyarak problemleri çözer, kilitleri açar, görünmez olur, olağanüstü nitelikli taşları parçalar,

sihirleri bozar. Hastalar hastalıklarından, cenkname kahramanları ise içinde buldukları müşkil durumdan bu dua sayesinde kurtulmaktadır.

“Hazret-i 'Ali, İsm-i 'azam du'asın okuyup, ol kilide üfürdi. Heman kapu açıldı.” (s. 178)

“İsm-i 'azam du'asın okudu. Kızıy üzerine okurdu. Kız ditremeğe başladı. Gövdesinde ne kadar kıl var ise döküldü.” (s. 181)

“İsm-i 'Azam, du'asın okuyup hendekden kapu açıldı. İmlak, sarayına irişdi. Gördi kim 'ayş u işret iderler. Bir zevkdir ki vasf olunmaz. Tiz yine İsm-i 'Azam, okuyup kendüsine urdu. İmam cümle halkı görür, kendiyi kimse görmez idi.” (s. 212)

Cenknamenin genelinde ism-i azam duasının yanı sıra Devellioğlu'na (1999: 540) göre “yetki ve kuvvet yalnız Allah'ındır” anlamına gelen “لاحوله ولاقوته” duası ile karşılaşmak da mümkündür.

“Kemend yerde yatur. Kanber, yine kemendi eline aldı. ‘Lâ-havle ve lâ kuvvete illa billahil 'aliyyü'l 'azim.’ deyüp kemendi eline aldı. Sürüp yine geyiğin üstüne vardı.” (s. 18)

Hz. Ali Cenklere içinde aynı zamanda şu şekilde kısa ayetlere de rastlamak mümkündür:

“Ey Kadir-i pür-Kemal ve ey Kerim Padişah-ı Zü'l-celal! Seniñ emriñle bu suyu geçem. Kuş değilem ya İlahi, ben uçam. Nefsimi ısmarladım bu gün saña 'aşkla, "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi raci'ün" deyüp zarı iderdi.” (s. 65)

“ ‘Ya Muhammed! Hakk Te'ala Hazretleri, Kur'an'da haber virüp buyurur: ‘Men zellezi yeşfe'u 'indehu illa bi-iznih.’ Hakk'dan izin olmaya bize şefa'at idemezsin. Öyle ise bu oğlanı saña dahi bağışlamayız.’ diyicek” (s. 239)

5.1.1.3.2. Hadisler

Hadis sözcüğünün kelime “anlamı ‘sonradan meydana gelen, yok iken var olan’ demekse de bir ıstılah olarak Peygamberimizin kutsal söz ve fiillerine denir. Peygamberimizin sözlerine hadis-i kavli, işlerine de hadis-i fi'li denir. Hadislerin bir

diğer çeşidi, değerlisi, manası vahiy yoluyla Peygamberimize ilham edilen hadistir ki Hadis-i Kudsi (kutsal hadis) adıyla bilinir.” (Pala 1999: 165).

Mucizatü'l Nebi adlı cenk anlatısında Resul-i Ekrem, karşısında oturan on münafıktan iftira ettikleri Ebu'l Hacen'i bağışlaması için ricada bulunur ve Allah'ın kendisi için söylediği şu kutsi hadisi dile getirir:

“*Levlake levlake lemâ halakt-ül-eflâke* (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك), deyü buyurdu. Ya'ni, *Ya Muhammed! Eğer seni yaratmasam felekleri yaratmazdım.*” (s. 239)

İsmet Çetin'e göre “Hz. Muhammed, cenknamelerde geçen savaşlara katılsın veya katılmasın hikâyelerin merkez kişisidir ve hikâyelerin içindedir. Dolayısıyla bütün konuşmalarının, bütün sözlerinin tespit edilmesi mümkün değildir. Zira tarihi hikâyeler, tarihi yani gerçeği olduğu gibi yansıtmazlar. Fiktif (hayalî) bir yapıya sahip olan tarihî hikâye, tarihten seçmeler yapar ve hikâye kahramanını yazarın istediği şekle sokar. Cenknamelerde zaman zaman tarihi vak'alar yer almakla beraber, gerçek tarih anlatılmaz. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in sözlerinden bazıları müellif tarafından söylenmiş olabilir. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in hikâyelerde geçen her konuşmasının 'hadis' başlığı altına alınması mümkün değildir. Cenknamelerde Hz. Ali ve kılıcı Zülfikar, hakkında söylenmiş çok sayıda hadis vardır. Bunun sebebi de hikâyelerin merkezinde Hz. Muhammed bulunmakla beraber kahramanın Ali olması ve onun yüceltilmesi olsa gerek”tir. (Çetin 1997: 350).

Bu doğrultuda doğruluğu hakkında net bilgilerimizin olmadığı sözlerden biri de Hz. Ali hakkında Hz. Muhammed, Hayber Kalesi'nin fethini anlatan cenkte şu şekilde geçmektedir:

“Hazret-i Resûl, İmam'ı bağrına basdı ve didi: *'Ya 'Ali! Her kim seni sevmezse beni sevmez, beni sevmezse Allahu Te'ala'yı sevmez. Her kim Allahu Te'ala'yı sevmezse, [aşa] iki cihanda dirlik haramdır.'* didi.” (s. 37)

5.1.1.3.3. Dualar

Arâf Sûresi 55. ayette “Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddini aşanları sevmez.” buyurulmaktadır (Altuntaş ve Şahin 2005: 166).

Dua, Allah’a yalvarmadır, niyazdır. “Bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah’ın medh ve senâ yollu; kulun âcizliğini ve ihtiyacını ifade eden sözlerle istemektir. En iyi ibadet şekillerindedir. Dua müslümanın ihtiyacı ve anahtarıdır. Sıkıntıda kalanlar ile dert ve ihtiyaç sahiplerinin kurtuluş makamıdır.” (Pala 1999: 115).

İnceleme ve araştırmalarımıza kaynak teşkil eden Hz. Ali Cenkleri adlı bu kitap, duaya belki en iyi ibadet şekli olarak kabul edildiği için belki de eserin misyonuna ve yazılış amacına uygun olarak oldukça geniş bir biçimde yer vermiştir. Eser içinde Allah’a hemen her konuda dua edilir. Dua eden kişiler, ellerini havaya kaldırır ve dileklerini içten bir şekilde riyakârlık etmeksizin ağlayarak dile getirir.

“ ‘Ya kızım! Ağlama, anı Allah’a ısmarladım.’ deyüp *elin kaldırıp İmam-ı 'Ali için du'a eyledi.* Dahi Fatıma’nın hatırım ele alup evine geldi. *Resûl du'ayla meşgul olmada.*” (s. 43)

“İmam-ı 'Ali, bu hali gördi. Cenab-ı 'İzzet'e münacat eyledi. [Rabbü'l-âlemin] *Du'ası[n] kabul oldı.*” (s. 50)

“Ey Kadir-i İlahi! Beni hod bir avuç tobrakdan halk eylediñ. Benim ne kudretim ola ki bu şal'ayı feth idem? İlahi! Dergâhıña yüz tutdum. Sen cem'i âlem fettahısın.” (s. 69)

“Hazret-i 'Ali, ol gice Hakk Te'ala'nın 'inayetiyle ve Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-ın mu'cizatiyle ve 'Amr Ma'di-yi Kerb'iy du'ası bereketiyle, sabah olunca adamları ve develer feriştehler Berber Kal'asına iletdiler.” (s. 121)

“Hazret-i 'Ali *el kaldırıp eyitdi:* ‘İlahi! Sen bu ma'sumı yavuz dilden ve yavuz gözden sen sakla.’ deyü *du'a eyledi.*” (s. 147)

“Sabaha değin İslam leşkeri *du'a ve tazarru' eylediler.*” (s. 179)

“ ‘Ya Rabb! Birliğin hakkı-çün arslanın 'Ali'yi bu gice başa gönder. Ta ki bu murdar kâfirden halas olam.’ deyüp ağladı ve *du'a eyledi.*” (s. 213)

Hayber Kalesi Cengi'nde Hz. Peygamber'e Cebrail vasıtasıyla Hz. Ali'nin sıkıntısı yani bendler içinde, kâfir elinde kalmış olması bildirilir. Ashabın da ısrarıyla Hz. Muhammed, dua eder ve O'nun duasının bereketiyle Hz. Ali ölümden kurtulur.

“Kâfiriñ elinde yalın kılıc, diler ki başını kese. Ashab ağlaşup eyitdiler: ‘Ya Resûl-ullah *du'a eyle* ki Hakk Te'ala halas eyleye.’ didiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- [ol dem] *du'a eyledi*. Ashab ‘âmin’ didiler. Fi'l hal Hakk Te'ala ol kâfirin kalbine ilham bıraktı. Resûl-ullah'ın *du'asının berakatıyla* 'Alkama, İmam-ı 'Ali'niñ başını kesmeğe hamle itmişken Hazret-i 'Ali'niñ civanmerdliğin anladı.” (s. 29)

Hz. Ali Cenklere içinde iyi işler yapan kişilere Hz. Muhammed, Hz. Ali yahut da cenk kahramanı hayır duada bulunur. Kötü işler yapan kâfirlere ise Hz. Ali dua şeklinde lanet eder.

“Resûl-i Ekrem, Halid'e yüz altun bahşış virdi. Hem *hayır du'a eyledi*. Halid heman atın debdi.” (s. 42)

“İmam-ı 'Ali gördi, piriñ cevabı ma'kuldır. Pire *du'a etdi*.” (s. 58)

“İmam-ı 'Ali, *du'a şeklinde la'net itdi*.” (s. 82)

“Ba'dehu Resûl-i Ekrem, Sallallahu Te'ala 'aleyhi vesellem eşidüp şad oldı. *İmama, hayır du'alar eyledi*.” (s. 110)

“İmdi İmam-ı 'Ali, *aña du'a şeklinde la'net itdi*. Ol la'in emreyledi. Sumat çekdiler.” (s. 86)

Bilindiği gibi her peygambere kabul olunmak üzere verilmiş bir dua hakkı vardır. Peygamberimiz Hz. Muhammed hariç bütün peygamberler zor anlarında bu haklarını kullanmışlardır. Peygamberimiz ise duasını mahşere bırakmıştır. Orada tüm ümmetinin kurtulması için dua edecektir. Şefaate etme olarak tanımlanan “*suçun bağışlanması için aracı olma durumu*” ve bu yolda edilen dua, eser genelinde Kan Kalesi'nin fethi cenginde Hz. Fatıma'nın Hz. Ali ile olan münazarasında ve Mucizatü'l Nebi anlatısı içinde Hz. Muhammed'in münafıklarla olan konuşması esnasında geçer.

“Ya baba! *Ümmetiñ için gam çekerim*. Niyazım budur ki Cenab-ı Mevla'dan dile ki validemden bir boğmak cevahir kaldı. Anı yarın yevm-i kıyametde sevabı az

gelen ümmetin terazusına koyam ta ki *bu kadarca ümmete şefa'at* ola." deyüp ve bu du'ası kabul olup ol vakıtdan berü ol boğmağı saklar idi." (s. 40)

"Sizi kıyamet günü Cenab-ı Hakk'dan *şefa'at itmeyince ümmetinden* hiç kimseye *şefa'at itmeyeyim*. Bu oğlanı başa bağışlayın." (s. 239)

"İslamda duanın kaynağı Kur'an-ı Kerîm, sünnet, sahabenin sözleri ve bazı İslam müelliflerinin bu kaynaklara dayanarak ortaya koydukları metinler olarak belirtilmektedir." (Çetin 1997: 351). Hz. Ali Cenklere'nin içinde de sürekli olarak dua ve Kur'an-ı Kerîm'den alınmış sûre-ayetlerle karşılaşmak mümkündür. Şekil itibariyle klişe bir yapıya sahip olan cenk kitabında anlatıyı yazan müellif ya da toplayıp bir araya getirmiş olan musannif yahut eseri kopyalayan kişi, anlatıya başlamadan önce eserin giriş kısmında, cenklerin içinde veya bitiminde yani son bölümde çeşitli dualar okur. Kaynak belirtilmeden okunan bu dualar hakkında eserin şekil özellikleri içinde bahsedildiği için bu kısımda tekrar açıklama yapılmamıştır.

5.1.1.4. Kutsal Mekânlar

Üzerinde inceleme yaptığımız metin içinde İslam dininin kabul ettiği kutsal mekânlar, iki şekilde karşımıza çıkar. Bunlar cami ve mesciddir. Her ikisi de aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak ayrı ayrı incelenecektir.

5.1.1.4.1. Cami

Cami, Müslümanların hep birlikte namaz ibadetini eda etmek için bir araya geldikleri kutsal mekânlardandır. Cami kelimesi Hz. Ali Cenklere içinde mescit kelimesine göre çok sınırlı kullanılır. Lakin eserde caminin bölümlerinden biri olan minare kelimesi, benzetme amacıyla sık sık tekrar edilmektedir.

"El-hamdü'lillah sümme el-hamdü'lillah, cümlesi İslam oldılar. *Cam'iler yapırdıralar*. Vakit namazı için ezan okumak öğretti." (s. 104)

5.1.1.4.2. Mescit

“Secde edecek yer, namazgâh” (Pala 1999: 272) anlamına gelen mescit, eser içinde Müslümanların toplandığı, Hz. Peygamber’in ashabına sohbet edip, nasihatlerde bulunduğu dinî nitelik taşıyan kutsal bir mekân olarak zikredilir. Zaman zaman “*Mescid-i Azam*” ve “*Cuma Mescidi*” şeklinde özel anlam ifade edecek kelimelerle de geçmektedir.

“Muhammed Mustafa Ahmed-i Muhtar ve Mihter-i âlem ve Bihter-i evlad-ı âdem ve tetimme-i devr-i zaman ve hoca-i kün fekan Allahu Te'ala 'aleyhi ve selem, birgün irta namazın kılup *Mescid-i 'Azamda*, mübarek arkasını mihraba virüp oturdu ve ashaba nasihat iderdi.” (s. 110)

Hz. Ali Cenkleri’nde geçen mescitte herkesin belli bir yeri yani gediği bulunmaktadır. Hz. Ali’nin Sa’d bin Ubbade’ye saçılık bulmak için evden ve şehirden ayrılmış olduğunu Hz. Muhammed, bu gediğin boş olması sebebiyle Hz. Fatıma söylemeden önce fark etmiştir.

“Bilal-i Habeş’i ezan okıdı. Sahabeler, cem' olup geldiler. Yerlerine oturdılar. *İmam-ı 'Ali'niñ yeri boş kaldı. Zira her sahabenin bir gediği var idi. Kimse kimsenin gediğine oturmazdı.*” (s. 41)

Allah’ın adını ve İslam dinini yayma maksadıyla fetih ve gaza anlayışıyla cenge çıkan hikâye kahramanlarının hepsi fethettikleri yerlerde kiliseleri yıkıp yerine mescid ve cami yaparlar. Bu yeni mescid içinde namaz kılıp hutbe okur ve dua ederler.

“Ravi şöyle rivayet ider ki Hayber Kal’ası’nın üzerinde *mescid* yaptılar, ezan okuyup” (s. 16-17)

“Hayber kapısının üzerine *mescid* yaptılar” (s. 19)

“İmam-ı 'Ali, önünde Müsliman oldılar. Butları kırdılar. Kilisaları yakdılar, yerine *mescid* yaptılar.” (s. 36)

“Fizza, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin’in ellerinden tutup *mescide* götürdi.” (s. 41)

“Umum leşkeri ve memleketi bunlara ısmarladı ve iman ve İslam ahkâmını bunlara öğretti ve bir kilise var idi, anı *mescid* yaptılar ve şerait-i İslamı yerine kodı.” (s. 142)

Mağrib diyarındaki ejderhaları öldürmeğe giden Hz. Ali'nin cengi tamamlamasının ardından Mağrib beği ve halkından yapmalarını istediği şeyler arasında yer alan mescid, “*Cuma Mescidi*” olarak özel bir adla anılmaktadır.

“Beş vakit ezan okuyup cema'atle namaz kılış ve bizimle bir adam gönderiş gelsün, bir ehl-i 'ilm adam virelim. Bu Mağrib diyarına getürsün. Pak-ı cema'at eylesün ve her yerde *cum'a mescidi* eyleyin. Bizim sizden temennamız budur ki İslama rağbet idesiz.” (s. 187)

5.1.1.5. İslamî İnanç ve Nesnelere

Hz. Ali Cenklere'nin içinde İslami inanç ve nesnelere çeşitli yansımalarını tespit etmek mümkündür. Bu inanç ve nesnelere üstünde de Türk kültürünün ve yaşam tarzının etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

5.1.1.5.1. Sünnet Merasimleri

Sünnet merasimleri, Türkçe sözlükte (1998: 2051) “erkek çocukların sünnet olmaları esnasında yapılan eğlencedir” şeklinde tanımlanmaktadır. Türk kültürü içinde oldukça önemli bir yere sahip olan ve pek çok eğlence ile yaşatılan sünnet merasimlerinin bir uygulamasını da incelememize konu olan eserde bulmak mümkündür.

Hz. Ali Cenklere içinde sadece ikinci anlatı olan Kan Kalesi Cengi'nin giriş kısmında “sünnet düğünü” şeklinde adlandırılan bu dinî merasim ile ilgili bilgiye rastlarız. Kan Kalesi Cengi, eskiden Medine padişahı olan Sa'id bin Ubbad'ın Hz. Peygamber'in yanına gelip oğlunu sünnet ettirme arzusunda olmasını açıklamasıyla başlar.

“ ‘Ya Resûl-ullah! Heman dar-ı dünyada bir evladım vardır. *Sünnet itmek* muradım eğer ma'kul ise.’ dedi.” (s. 37)

Hız. Muhammed'in sünnet düğünü için Sa'id bin Ubbad'a izin vermesinin ardından sünnet merasimi için hazırlıklara başlanır. Medine yakınlarındaki tüm kabileler, sünnet düğününe çağırılır. Sünnet merasimindeki hazırlıklar son derece geniş ve büyük çaplıdır. Hazırlıklarda “*Dede Korkut Hikâyeleri*”nin yansımaları görmek mümkündür. Sa'id bin Ubbad, düğün hazırlıklarını tedarik etmek için Şam'a kadar gider. Kırk gün kırk gece taşra halkının ağırlanması nedeniyle sıra Medine halkına gelir. Velimeye öncelikle Hız. Muhammed çağırılır. Saçılık (hediye) vermek ise sünnet düğününde oldukça büyük bir önem arz eder.

“ ‘Sem'en ta'aten!’ deyüp ayak üzere geldi ve birkaç güzide sahabeler ile taşra çıktılar. Her kabile *düğüne okudular*. Ba'dehu Medine'ye gelüp Resûl-i Ekrem'e haber verdiler. Resûl-i Ekrem, Sa'id bin 'Ubbad'ı çağırıp eyitdi: ‘Ya Sa'id, şimdiden sonra yarak üzerine ol. *Cemi' kaba'il düğüne gelesir*. Aña göre tedarik göresiz.’ Çün Sa'id bunu işitdi. Kalkup Şam'a varup on deve yüki buğday alup geldi ve develer ve koyunlar ve sığırlar hazırladı ve dahi dürlü ta'amlar hazır kıldılar. Halk dahi guruh guruh geldiler. Kimi deve, kimi altun, kimi gümüş getürdiler. *Herbirine ziyafetler idüp erler evine gönderildi*. Kendü dahi hizmet görürdi. Bir nice sahabelerle bel bağlamış idi. *Kırk gün kırk gece düğün eylediler*. Ol kadar mal cem' oldu ki kıyasın Allahu Te'ala bilürdi. Çün taşra halkı tamam oldu. Ba'dehu Sa'id bin 'Ubbad, Resûl-i Ekrem'e: ‘Ya Resûl-ullah! Taşra halkının velimesi tamam oldu. Şimdi Medine halkının kaldı anı okuram.’ didi.” (s. 38)

5.1.1.5.2. Cenaze Merasimleri

Eser içinde cenaze merasimi sadece Kan Kalesi'nin fethi cenginde şehit olan ashab için yapılır. Şehit olan kişiler defn edilir, cenaze namazı kılınır ve şehitlerin üzerine ashab tarafından Kur'an-ı Kerim okunur.

“İmam-ı 'Ali, hesab eyledi. Yüz elli adam şehid olmuş ol *şehidlerin namazın kılup defn itdiler*. Üzerlerine Kur'an okudular.” (s. 100)

5.1.1.5.3. Ezan Okuma

Osmanlıca sözlükte (Devellioğlu 1999: 245) ezan, “Müslümanları ibadete çağırarak için çok defa minareden, muayyen kelimeleri söylemek suretiyle yüksek sesle yapılan davet” diye tanımlanmaktadır.

Ezanı ilk okuyan kişi Bilal-i Habeşî'dir. “Hicretin ilk veya ikinci yılında Müslümanlara namaz vaktini bildirmek için en uygun tarzın tespiti tartışılırken ashabdan olan Abdullah bin Zeyd, rüyasında bir cami damından Müslümanları bu sözle namaza çağırdığını görür. Rüya Peygamberimize arz edilince de kabul görüp ezan şekli tayin edilir.” (Pala, 1999:131).

Kan Kalesi Cengi'nde de ezanı Hz. Bilâl Habeşî okumaktadır.

“*Bilal-i Habeşî ezan okıdı. Sahabeler, cem' olup geldiler.*” (s. 41)

Yine Kan Kalesi Cengi'nde kalenin fethinin tamamlanmasının ardından Hz. Ali, o diyarda yaşayan kişilerin Müslüman olmasıyla birlikte İslam dini hakkında bilgi verir. Daha sonra halk tarafından camiler yapılır, vakit namazlarında insanları camiye ve namaza çağırabilmek için ezan okuma öğrenilir.

“El-hamdü'lillah sümme el-hamdü'lillah, cümlesi İslam oldılar. Cam'iler yapıdılar. *Vakit namazı için ezan okumak öğretti.*” (s. 104)

5.1.1.5.4. Kıyamet, Cennet ve Cehennem

Eserin genelinde kıyamet, kıyametin kopması, kıyamet gününün gelmesi şeklinde geçen bu motif ve Cennet-Cehennem kavramları, ahiret inancıyla doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple özellikle o bölümde ayrıntılı bir açıklama yapılmış olması sebebiyle bu kısımda yeni bir açıklama yapılmayacaktır.

5.1.1.5.5. Şehit Olma

Ahirete olan yolculuk kıyamet kopmazdan evvel kişinin kendi ölümü ile başlamaktadır. “Müslümanlar için ise en makbul ölüm şehidliktir. Zira Tanrı'yı görmek ancak şehitlik ile mümkündür.” (Çetin 1997: 338). Eser içinde şehid olma,

eserin meydana getiriliş amacıyla paralellik taşımaktadır. Fetih ve gaza niyetiyle yola çıkan ve bu uğurda cenklere katılan Hz. Peygamber, Hz. Ali ve diğer ashab için en güzel mükâfat Allah yolunda, Allah rızası için ölmektir. Şehit olarak ölmek, bu sebeple şerbet içmek kadar kolay ve bir o kadar da tatlı ve lezzetlidir.

“Gördü ki kan yerde seyl gibi akdı ve nice ashab *şehid oldılar* ve niceleri yara oldılar.” (s. 7)

“Dört yüz elli ashab *şehid olmuş.*” (s. 8)

“Müslümanlardan hayli *şehid oldı.*” (s. 8)

“Hazret-i Resullullah’a benden selam idüp benim için mübarek hak-i paye yüzler süreyim ve idesiz ki o sultana, anıñ 'aşkına, din, yolunda gazalar ideyim ve anıñ dinine rağbet itmeyenlere cenk idelim. Ya imana getürem, ya anıñ 'aşkına *şehid olam.*” (s. 190-191)

Şehitlik mevzu eser içinde bazen “*şerbet-i şehadet*” olarak da tanımlanır. Bu şerbeti içenler, “*şehid- şefaatte*” buluşacaklarına dair inanç taşımaktadırlar.

“Ashabdan yüz yigirmi kişi, *şerbet-i şahadet içdiler.*” (s. 6)

“Yarın kıyamet gününde *şehid-i şefa'atde* buluşuruz ve valideñiz Fatıma’ya dahi selam idesiz. Baña ahiret hakkımı helal eylesün.” (s. 177)

5.1.2. Diğer Dinlere Ait Unsurlar

İnanma duygusuyla yaratılmış insan, dünyaya gelip idrak yeteneğini kazandıktan sonra sürekli olarak bir yaratıcının varlığına inanma ihtiyacı duyar. Bu sebeple olsa gerek yüce, tek, güçlü, iyi faydalı unsurları arayıp bulmaya çalışır. Bulduğu bu arayışların sonuçlarına sonuna kadar inanan ve ne olursa olsun inancının arkasında olma isteği insanlarda “tartışmasız imanı getirmiştir. İyi olanın çevresinde olmak, onu korumakla mümkün olacağından bir mücadeleyi de gerektirir” (Çetin 1997: 352). Böyle bir mücadelede Hz. Ali Cenklere içinde görülmektedir. Allah’ın adını duyurmak ve İslam dinini yaymak amacıyla Hz. Muhammed ve beraberindeki kişiler zaman zaman İslamiyet’e karşı olanlar ile mücadele etmek ve savaşmak zorunda kalmışlardır. Hz. Ali Cenklere’nde geçen bu mücadeleler, eserin epik destan

geleneğinin devamı olan edebî bir eser olması sebebiyle tarihî gerçeklikten ve inandırıcılıktan bazen uzaklaşsa da İslam dini adına yapılan savaşlar esnasında ortaya konulan kahramanlıklar ve fedakârlıklar Hz. Ali Cenklere'ne neredeyse tamamiyle yansımıştır.

Üzerinde inceleme yaptığımız metinde birbiriyle sürekli mücadele ve çatışma halinde olan iki ana gurup vardır. Bunlar, Allah'ın varlığına ve birliğine inananlar ile Allah'a inanmayanlar; yani Müslümanlar ve kâfirlerdir. Eserde Allah'a inanmayanların hepsi kâfirdir ve bu noktada herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Yalnız eser içinde kâfirler, inandıkları dine yahut inanca göre “*Ateşperest Zümür, Şem'un Cühud, Kahkaha La'in, Kahkaha-i Mel'un*” gibi adlar ile adlandırılırlar.

Din kavramı Türkçe sözlükte (1998: 592) “Tanrı'ya, olağanüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum” olarak tarif edilmektedir. İnceleme yaptığımız eser genelinde dört semavî dinden biri olan ve anlatı içinde Mesih dini olarak geçen Hıristiyanlık dini ile ilgili bilgilere, Yahudilik ile ilgili bazı kavramlara, ayrıca güneşe, ateşe, puta tapma ve sihrin gücüne inanma ile ilgili inançlara rastlamak mümkündür. Hz. Muhammed, Hz. Ali ve ashab bu dinlere inanan kişilerle ve batıl olan din-inançlarla hak olanı anlatma ve benimsetme gayesi doğrultusunda sürekli mücadele içindedir. Bu bölümde Cenname içinde ikili mücadeleye konu olan dinler ve inançlar hakkında ayrı ayrı bilgi vermeğe çalışacağız.

5.1.2.1. Güneşe Tapma/Tapınma

“Araplar arasında Put-perestlik döneminden önceki zamanlarda ilk önce güneşi kutsallaştırma, güneşe tapınma görülür.” (Çetin 1997: 352). Araştırmamıza kaynaklık eden metin içerisinde güneş kelimesi, eserin çöl ikliminde ve çöl diyarında geçmesi sebebiyle ve benzetme yapmak amacıyla sık sık geçer. Lakin güneşe tapma/tapınma, güneşin kutsal sayılması ve Tanrı olarak görülmesi ile ilgili bilgi sadece Kan Kalesi Cengi'nde geçmektedir. Hz. Ali, Kan Suyu'nu geçer ve Kan Kalesi'ne girer. Orada karşısına çıkan kişi ile konuşur ve bu kişi Hz. Ali'ye şöyle bir açıklama yaparak Kan Kalesi padişahının güneşe taptığını okuyucuya bildirir:

“Ya pehlivan! Bu bizim vilayetimize Kavus vilayeti dirler. Kal'amıza Kan Kal'ası dirler. *Padişahımız güneşe tapar. Biz dahi aña taparız.* Tañrımız padişahımızdır ve katı maldardır ve 'askerine nihayet yokdur ve dahi cenneti ve cehennemi vardır. İçinde zebaniler ve cennet içinde hurileri vardır.” (s. 67-68)

“ 'Üryan başını açmış, *güne karşı secde ider*, dir kim: ‘Ey benim İlahım! Baña bu padişahlığı sen virdiñ ve bu il vilayetini benim hükmimde ferman eylediñ ve bu cümle kal'aları ve bunca 'askeri baña sen virdiñ. Sen benim tañrımış, sen 'inayetler eyle. Zira bu cem'i yaradılmışların tañrısı benim.’ *deyüp güne karşı secde ider.*” (s.84)

5.1.2.2. Ateşperestlik

Türkçe sözlükte (1998: 158) “ateşe tapan” anlamına gelen ateş-perest kelimesi, ilk defa Hz. Ali Cenklere içinde Berber Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkar

Berber Kalesi’nde yaşayan kale beği Zümür, adı ve inancı bütünleştirilerek “*Ateşperest Zümür*” şeklinde oğlu Beşir’in ağzından şu şekilde okuyucuya tanıtılır:

“Adım Beşir'dir ve *atama Zümür Ateş-perest dirler.* Gayet cühud, mel'un, kindar kişidir ve sizin Gayet düşmanınızdır ve bir anası vardır gayet sahiredir. 'Âlemde misali yokdur ve bir rahibi vardır adına Tay'un dirler, ulu rahibdir.” (s. 111)

“Pes bu *Zümür Ateş-perest* heman tutdı. *Bir ateş yanar idi.* Ol kâfirler, ol *ateşe taparlardı.* Zümür, varup ol *ateş önünde secde eyledi ve ağlayup eyitdi: "Ey benim Allah'ım! Dört yüz senedir saña taparım. Bizim tañrımızmış.* Her ne dürlü bela gelse bize meded idersin.” *deyüp isti'anet taleb eyledi.*” (s. 124)

Burada dikkatimizi çeken küçük bir husus vardır ki buna değinmeden geçmenin yanlış olacağı kanaatindeyiz. Yukarıda oğlu Beşir’in babasını anlatırken kullandığı kelimeler içinde “*Yahudi*” anlamına gelen cühud kelimesinin var olması, öncelikle bize Ateşperest olarak tanıtılan Zümür’ün Yahudi olduğu gerçeğini düşündürürken, sonradan söylenen Tay’un adlı rahib, Zümür’ün Hıristiyan olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Lakin ilerleyen bölümlerde Zümür’ün ateşperest olduğunu destekler nitelikli bilgilerin bulunması, bize cengi anlatan, yazan yahut

kopye eden kişinin anlatı içinde kullandığı kelimelerin anlamları ile ilgili yeterli bir bilgiye sahip olmadığını veya teknik bir hata yaptığını yahut da İslam dini dışındaki dinlerin hepsini aynı katogoride değerlendirdiğini göstermektedir.

Ateşperest kelimesini daha sonra da Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde görmek mümkündür.

“ ‘Bunlar kâfir midir, Müsliman mıdır?’ Çoban eyitdi: ‘*Bunlar ateş-perestler. Oda tapar ve buta Hable’l-'ala dirler.*’ didi.” (s. 216)

5.1.2.3. Putperestlik

Put Türkçe sözlükte (1998: 1833) “bazı ilkel toplumlarda doğüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, sanem” olarak tarif edilir Bu durumda putperest de puta tapan kişi olacaktır.

İsmet Çetin'in “Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenklere” adlı (1997: 354) eserinden edindiğimiz bilgilere göre “Araplara Put-Perestliği getiren kişi olarak Amr bin Luhayy zikredilir. Rivayete göre Suriye tarafından getirilen putçuluk anlayışı efsaneleşerek bir inanç şeklini almıştır. Efsaneye göre, İsaf ve Naile birbirlerine âşık olurlar. Kabileleri hac için Mekke'ye geldiklerinde, Kâbe'ye girip haram işler ve taş kesilirler. Bundan sonra put addedilip Arapların tapınağı haline gelirler. Çevrelerinde de çeşitli ritüeller oluşup, dini törenler yapılır. İsaf ve Naile'den sonra Suvâ, Vaddî, Yagûs ve Ya'uk isimli putlar Araplar arasında revaç buldu. Ancak bunlar çok eski devirlere ait oldukları için unutuldu.”

Kur'an-ı Kerîm'de Necm Sûresi 19-23. ayetlerde cenkname anlatılan üç büyük putun adı şu şekilde geçer:

“Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz? Erkek size de, dişi O'na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarınız (ilah edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tabi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine Rableri katından yol gösterici gelmiştir.” (Altuntaş ve Şahin 2005: 579).

“Lat, Uzza ve Menat’ın birer dişi olarak anlaşıldığı, Lat’ın tanrıça, Uzza’nın venüs, Menat’ın da kısmet anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir. Bunların kadın olarak telakki edilmesi nesebin ana ile devam etmesi geleneğine bağlanabilir.” (Çetin 1997: 355).

Lat, “cahiliyye devrinde müşrik Arapların kutsal saydığı üç büyük puttan biridir ve güneş ilahı olarak bilinir.” (Pala 1999: 252). “Lat isimli bu put, dört köşe bir taştan ibarettir. Araplar tarafından Zayd al-at ve Taym al-at ismiyle anılan bu put, Mugara bin Şu’ba tarafından kırılmıştır.” (Çetin 1997: 354).

Menat ise “cahiliyye döneminde Kâbe’de duran büyük putlardan biridir.” (Pala 1999: 269). “Araplar içinde en eski ve en kutsal put Menat/Manat olarak bilinen put olup Menat, Menat, Abd Manat ve Zeyd Manat diye isimlendirilirler. Mekke ve Medine arasında bulunan bu putlara Avs ve Hezrac/Hazrac kabileleri ile Mekke ve Medine çevresinde bulunan başka bazı kabileler saygı gösterirlerdi. Menat’ı kutsal sayanlar, hac görevlerini tamamlayabilmek için Menat’ın yanında başlarını tıraş etmek ve kurban kesmek zorundalardı. Bu put, Mekke fethinden sonra Hz. Ali tarafından yıkılmıştır.” (Çetin 1997: 354).

“Uzza, Lat’tan sonra Araplar arasında Uzza put olarak kutsal sayıldı. Kureyşliler tarafından saygı gösterilen Uzza büyük bir ziyaretgâh olup hediye sunulan bir puttu. Yeri ise Batn-ı Nahla denilen bir mevkide idi ve hurma ağacı idi. Bu ağaç Halid bin Velid tarafından kesilmiştir.” (Çetin 1997: 355).

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de yola çıkarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz. Üzerinde çalıştığımız ve inceleme yaptığımız kitapta hemen hemen tüm cenk anlatılarının içinde sadece adı geçen bu üç büyük put Lat, Menat ve Uzza hakkında cenk anlatıcısı tarafından herhangi bir ek bilgi verilmez ve ayrıntılı açıklama yapılmaz. Müellifi bu davranışa sevk eden asıl düşünce ise batılın tasvir edilerek zihinlerin karışmasına meydan verilmesinin istenmemesi mevzuudur.

Hz. Ali Cenklere içinde geçen put ve putperestlik ile ilgili her türlü kavram, İslami fetih ve gaza anlayışını net bir biçimde ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır. Eserde Allah’a ve O’nun birliğine inanmayan her birey, mücadeleyi, savaşmayı ve mukateleyi gerekli kılmaktadır.

Putta tapan cenk kahramanları, senelerden beri sürdürdükleri bu alışkanlıktan sonucu ne olursa olsun kolay kolay vazgeçemezler. Nitekim Hayber Kalesi'nin fethinde 'Anter'in ve Hüşşam'ın ölümüne sebep puta tapmadaki ısrarıdır.

“ ‘Ya mel'un! İman getir.’ deyüp gerilüp turdı. 'Anter, eyitdi: ‘Ya yiğit! *Ben kırk yaşımdayım. Lat-ı Menat'a taparım. Hibü'l 'Ala benim ulu taşrımdır. Andan utanuram ve korkıram bu seniğ didiğini benim elimden gelmez.*' didi. İmam-ı 'Ali gördi ki imana gelmez. Heman Zülfikar'ı havale eyledi. 'Anter, başı üzerine kalkan kodı. İmam-ı 'Ali, şöyle çaldı ki Zülfikar, kalkanın kesüp tepesinden omuzına, andan beline ve andan eyeri kesüp iki pare eyledi.” (s. 13-14)

“ ‘Gel Müsliman ol! Ta ki canını saña bağışlayayım ve kanını dökmeyüp azad ideyim ve Zü'l-Hımar'ı saña vireyim.’ didi. Hüşşam eyitdi: "*Ya 'Ali! Yiğirmi yıldır Lat-ı Menat'a taparım. Anı koyup o seniğ didiğini nesne benim elimden gelmez.*" didi. Yine İmam-ı 'Ali eyitdi. ‘Ya Hüşşam herze yime! Yiğitsin saña kıymayım. Gel, Müsliman ol. Yok dirseğ işbu Zülfikar'dan eman bulamazsın.’ didi. Çare olmadı. Şah-ı vilayet eyder: ‘Kanın boynına! Bu kadar nasihat eyledim, kabul itmediğ.’ deyüp Hüşşam yerinde [ve] Zülfikar'ı çıkardı. ‘Bu kerre canını aluram.’ deyüp şöyle çaldı ki başı gövdesinden sıçrayup kırk adım öteye düşdi. Canını Cehennem'e ısmarladı.” (s. 32)

Hayber Kalesi Cengi içinde Menat'ın Mehmilat olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Hz. Ali Cenklere içinde yer alan anlatıların hepsinde Lat'a ve Menat'a inanan kişiler, bu putlara sonsuz saygı duyarlar ve bu putlardan korkarlar. Onlara söz verirler ve onlar için insan öldürmekten çekinmezler.

“*Bi-hakk-ı Lat-ı Menat, ben seni öldüremem. Zira seni hocağ sever. Seniğ ardınca gelür. Lat-ı Mühmilat hakkı-çün, evvel anı öldüreyim, sonra seni öldüreyim.*” (s. 20)

“*Lat-ı Menat'a and içdim ki evvel 'Ali'yi tepeleyim. Andan sonra bunu tepeleyim.*” (s. 23)

“Ya Hüşşam, *bu but seniğ taşrıdır. Bu but hakkı-çün ben ol bezirgân ile zerre turmadım ve bir kelam dahi söyleşmedim. Bu kişi bir bezirgân imiş, malını haramiler almış kendi malını isteyü gelmiş. Çağırup eyder, bezirgân idim malımı*

haramiler aldı ve ben müflis kaldım, deyü. Bu kadardan ziyade bilmezem başa niçün bühthan idersin ve *Lat-ı Menat'dan korkmaz mısın?*” (s. 23)

“*Lat-ı Mehmelat devletinde* ben anı isterdim. Ol benim ayağıma geldi. Haliya, şimdi gicedir. Sabah olsun anı diri korsam *Lat-ı Menat benden bi-zar olsun.*” (s. 26)

“Bire na-bekâr çoban! Bir dahi senden Muhammed adın işdirsem, *Lat-ı Menat hakkı-çün seni bir 'azab ile öldirem ki 'âlemde dasitan olasın.*” (s. 44)

Berber Kalesi'nin fethi cenginin başında bize Ateş-perest olarak tanıtılan Zümür'ün aynı zamanda puta taptığını görürüz. Zümür, içinde bulunduğu çaresizliği kırk senedir günde üç kere ayağını öptüğü putlara şöyle dile getirir:

“Ayruk çaresi kalmayup *Lat-ı Menat'a* yalvardı, eyitdi: ‘*Ey Habelü'l-'ala!* Dört yüz seneden berü aba ve ecdadım saña taparlar ve ben kırk yıldır ki günde üç kere ayağın öperim. İşte şimdi başıma bir bela geldi. Başa 'inayet eyle.’ deyü çok herzeler söyledi.” (s. 138-139)

Burada dikkati çeken şey “*ateşperest*” motifinde de belirttiğimiz gibi bir kişinin hem ateşperest hem de putperest olmasındaki mantıksızlıktır. İsmet Çetin, “Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri” (1997: 357) adlı eserinde bu konuyla ilgili şöyle bir yorum yapar. “Menat, Yahudilerin taptığı put olarak anlatılır. Putperestlik ile semavî bir din olan Yahudilik, İslamiyet karşısında birlikte telakki olunur. Bunun sebebi, İslamiyet'in doğuşunda, ilk zamanlarda Put-perestler ile Yahûdilere karşı verilen mücadele olsa gerek. Zaman zaman da ateş-perestlik ve Hıristiyanlık ile aynı telakki edildiğine de rastlanmaktadır.”

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde ise put, sanem olarak “*Hable'l 'ala*” adıyla tanıtılır ve depremde kilisenin içinde kırılıp gider.

“*Hable'l 'ala -ki büyük sanemleri idi-. Yüzünün üstüne yıkıldı. Hurdahaş oldu.*” (s. 231)

5.1.2.4. İnsana Tapma

Hz. Ali Cenklere içerisinde ilginç bir inanç şekliyle de karşılaşmak mümkündür. Kan Kalesi beği Kahkaha melun güneşe tapar o kale halkı ise Kahkaha melununa tapar. Bu inanç şu cümlelerle dile getirilir.

“Ya pehlivan! Bu bizim vilayetimize Kavus vilayeti dirler. Kal'amıza Kan Kal'ası dirler. *Padişahımız güneşe tapar. Bizi dahi aña taparız. Taşrımız padişahımızdır* ve katı maldardır ve 'askerine nihayet yokdur ve dahi cenneti ve cehennemi vardır. İçinde zebaniler ve cennet içinde hurileri vardır.” (s. 67-68)

“Din düşmanı Kahkaha mel'un, secdeden ol murdar başını kaldırmış, harir giymiş ve bir kıymetlü tacı ol murdar başına geyüp yine makamında karar eyledi. *Cem'i 'avani birden ayağına düşdiler. Ol mel'una secde kılup ağlaşdılar ve eyitdiler: 'Ey bizim taşrımız! Sen 'inayetler ve hidayetler eyle bize.'* didiler. Ol kâfir: ‘Heb sizi yargıladım.’ deyüp kâfir bok yedi. Anlar dahi yer öpüp şad oldılar.” (s. 84)

“dahi Kahkaha mel'un, dahi bir bedevî at çekdiler, bindi ve yanınca yüz biş 'asker ile ol meydanda olan 'asker, *Kahkaha mel'unu gördiler, heybetine birden secde kıldılar.*” (s. 90)

5.1.2.5. Yahudilik

Yahudilik Türkçe sözlükte (1998: 2366) “Musa dinine bağlı olan kimse, Musevî” şekline tarif edilmektedir. “Yahudî dininin kurucusu İbrahim'dir. Kutsal Kitap'a göre Tanrı, İbrahim'in dini, oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yakup'tan geçerek, İsrailoğulları'nın dini oldu. İsrailoğulları yani İbraniler, Mısır'a yerleştiler. Yakup'un oğullarından Yusuf, orada Firavun'un nazırı olmuştu. İbranilerin sayısı Mısır'da arttı. Fakat zamanla köle durumuna düşürüldüler. Musa, Tanrı'nın emriyle Mısır'a on felaket yağdırdı ve firavunu İbranileri azad etmeğe zorladı. İbraniler böylece İsrail halkını meydana getirdiler. Mısır'dan çıkışlarından az sonra Sina yarımadasındaki Sina dağında Tanrı onlara On Emir'i gönderdi. İbraniler, Tanrı tarafından peygamberlere ve ahfadına vaat edilen Kenan ülkesine doğru yola çıktılar, fakat oraya varmadan önce kırk yıl çölde kaldılar. Bu süre içinde Musa onlara Yahudi dininin inançlarını ve kurallarını öğretti. Yahudiler kendilerine ‘yargıç’ denen şefler

tarafından bir süre yntildikten sonra kendilerine Saul’i kral settiler. Saul’den sonra Davud ve Davud’un oğlu Süleyman kral oldu. Süleyman’ın ölümü bir ayrılık oluşturdu. İki krallık meydana geldi: Yehuda ve İsrail krallıkları. Peygamberlerin soyundan gelenler, vrelerindeki kavimlerin putperest inançlarını benimsemeye başladılar. İsrail krallığı 722’de yıkıldı ve halkının büyük kısmı Asur’a götürüldü. Yehuda krallığı da 586’da kt. Kudüs tapınağı yakıldı. Kudüs’te inşa edilen ikinci tapınak milattan sonra 70’te Romalılar tarafından yıkıldı. O tarihten itibaren tapınak kültü yerine sinagog kültü geçti. Yahudilik günümüzde yaşayan bir dindir.” (Meydan Larousse 1999: 247-248).

Dinler tarihi içinde özel bir yeri bulunan ve günümüzde de yaşayan Yahudilik, en eski ilahî kaynaklı din olarak nitelendirilmektedir. “Yahudiliğe mensup olanlar kendilerini dünya milletleri arasında seçilmiş kavim olarak görürler. Tanrı onlarla ahitleşmiş ve bunu belgelendirmek için de Musa ile Tevrat’ı onlara göndermiştir. On emir, diye belirlenen prensiplere sahip olan Yahudilik Zebur ve Tevrat’ı kutsal sayar. Tevrat’ın szli gelenekte oluşan bazı prensipleri ise Talmut ile kitaplaştırılmıştır. Aynı menşeden intışar eden Yahudi toplumu, chud, İsrailoğulları, İbrani gibi çeşitli isimler ile anılırlar.” (etin 1997: 362).

Cenk kitabında yer alan cenkler içinde Yahudilik ile sadece ilgili “*chud-chud*” ve “*Yahudi*” kelimeleri kullanılır. Eserde bu kelimelerle ilgili herhangi bir açıklamaya da rastlanmaz.

Berber Kalesi Cengi’nde Beşir, kendi dilinin kesilmesinin sebebini açıklarken  semavî dini “*Muhammed dini, Yahudilik ve Nasranîlik*” olmak üzere bir arada kullanır.

“ ‘Oğlığ *Muhammed dinine* girdi. Gice-gündüz zikri fikri Muhammed’i medh itmektir. Hiç kimseye karışmaz ve cümle *Yahudi’dan ve Nasranî’dan* ’uzlet eyledi.’ deyü bildirmişler.” (s. 112)

Eserde chud olarak geçen ve lügatte (Devellioğlu, 1997:130) “*Yahudi, cıfıt*” anlamına gelen Yahudilikle ilgili bu kelime, bu dine inanan insanların ya geneli için kullanılmıştır yahut da bir kahramanın adına eklenerek lakab olarak söylenmiştir

“Na-gâh *kırk cühud* bir büyük taş getirüp İmam-ı 'Ali' niñ üzerine atdılar.” (s. 12-13)

“Bir pasesi bir yaña ve bir pasesi bir yaña gitdi ve yine *cühudlar* bir taş dahi getirüp İmam'ıñ üzerine atdılar.” (s. 15)

“*Cühudlarıñ* kimisini kırdılar, kimisini Müsliman eylediler ve ol cühudları ki kırdılar.” (s. 16)

“*Şem'un cühud* eyitdi.” (s. 172)

“Malik-i Ejder, hendek kenarına geldi. *Şem'un cühud* kal'a” (s. 173)

“Meğer *Şem'un-u cühud*, ol kal'aya kaçmışdı. Çün Şah-ı Şems, haber aldı.” (s. 185)

“*Şem'un cühuduñ* yüzine birkaç tapanca ve boynına birkaç depme urup, tiz Hazret-i 'Ali'ye gönderdi. Çün *Şem'un-ı cühud*, 'Ali katına geldi.” (s. 185),

“Hazret-i İmam, Malik'e işaret eyledi. Heman eyere gelüp, *Mel'un-ı cühud'a* bir kılıç urdı ki ser-i bi-devleti iki şak olup, canını Cehennem'e ismarladı.” (s. 186).

5.1.2.6. Hıristiyanlık

Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın kurduğu ve peygamberi olduğu semavî dinlerden biridir. “İsa dini, Yahudi dininin gelişmiş şeklidir. Hz. İsa, Musa ve öbür peygamberlerin eserlerini yıkmak için değil, bu eserleri daha da olgunlaştırmak için Tanrı tarafından gönderilen Mesih'tir. Hıristiyanlar için İsa'nın varlığı tarihin en büyük olayıdır. Kudüs Yahudilerinin ve Roma İmparatorluğunun engellerine rağmen Hıristiyanlık dünyaya yayılmıştır.” (Meydan Larousse 1999: 36).

Hıristiyanlık “esasında Tek Tanrılı olan ama daha sonra teslise yer vermiş olan ilahî bir dindir. İsrailoğullarına gelen Hıristiyanlık, onları dünyevî değil, uhrevî, manevî ve ahlâki konularda aydınlatmaya çalıştı. Yahudiler, bu dini kabul etmedikleri gibi İsa'yı da peygamber olarak tanımadılar. İncil'e göre Tanrı birliği merkez olmak üzere sünnet, haram ve helal konuları Hıristiyanlığın esasını teşkil eder. Ancak İncil tahrif edildğinden Tanrı ve bir dinden ziyade İsa ile onun mesajları

ve Pavlus isimli azizin felsefi görüşleri Hristiyanlıkta hâkim unsurlar olmuştur. Kur'an-ı Kerim'e göre ilahî dinler ve bunların peygamberinin yolu İslam'dır. Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil ise bir hidayet kaynağı, rehber ve öğüt verici kutsal bir kitaptır. İsa ise Tanrı'nın kulu ve elçisidir." (Çetin 1997: 364).

Cenk kitabında bulunan cenkler içinde Hristiyanlık ve bu din ile ilgili kavramların, Yahudilik ile ilgili olarak var olan kavramlara nisbeten daha fazla yer aldığını söylemek mümkündür. Şöyle ki **zünnar** "papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak"tır. Bunu kullananlar uçlarını aşağıya doğru sarkıtırlar ve en ucuna da haç asarlar, bu kuşak evlenmemeye dalalettir, **Mesih** "İsa Peygamber'e verilen adlardan biri"dir, **rahib** "Hristiyanlarda genellikle manastırda yaşayan din adamı" anlamına gelir, **İncil** "dört mukaddes kitaptan biridir ve Hz. İsa'ya indirilmiştir. Hristiyanların kutsal kitabı" olarak kabul edilmektedir, **Nasranî** "İsa Peygamber Nasıra köyünde oturduğu için Hristiyanlar bu adla anılırlar. Kur'an-ı Kerim'de de Hristiyanlık 14 yerde bu adla geçer", **keşiş** "Hristiyanlarda manastırda yaşayan, hiç evlenmemiş papaz" anlamına gelir ve son olarak **haç** "Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz" olarak tarif edilir. İşte bahsi geçen bu kelimeler, Hristiyanlık dini ile ilgili olan ve cenknamede geçen kelimelerdendir.

"İmam-ı 'Ali'niñ hakkından ol gelür. Tiz turma. Bu işi bitür. *Mesih dini bozulmasun.* İmam-ı 'Ali, öldükten sonra Muhammed'in işi tamamdır." didi. Ba'dehu *'İsa ruh[ullah], ga'ib oldı.*" (s. 59)

"Hiç kimseye karışmaz ve cümle *Yahudi'den ve Nasranî'den 'uzlet eyledi.*" (s. 112)

"Bu yanında bir *altun haçı* var idi." (s. 157)

"*Kiliselerde olan keşişler İncil'i unıtdı[lar].*" (s. 231)

Hayber Kalesi'nin fethini ve Mağrib diyarındaki ejderhaların öldürülüşünü anlatan cenklere Alkama'nın ve gözcinin zünnarını kesmesi, Hristiyanlık dinini terk ederek İslamiyeti seçmelerinin ve Müslüman olmalarının işaretidir.

"İmdi ya 'Ali! Seniñ diniñ ne dindir? Baña telkin eyle deyüp *bendlerin çözdü.* *Heman zünnarın kesüp Müsliman oldı.*" (s. 30)

“ ‘Bir keramet göster, Müsliman olayım.’ dedi. Hazret-i 'Ali, bir kez Fatiha suresin okuyup üstüne üfürdi. Gözciniñ 'illeti ve zahmeti gitdi. *Heman zünnarın kesüp* Müsliman oldu.” (s. 175)

Rahipler, Hz. Ali Cenklere'nin genelinde İslamiyet, Hz. Peygamber'in mucizati ile Hz. Ali'nin kerameti ve ehl-i beyt hakkında bilgisi olan ulu kişilerdir. Lakin bu konularda bilgilerinin olması İslam dinini kabul etmelerini sağlamaz. Sadece Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde bu durum gerçekleşmez ve rahipler, kelime-i şehadet getirerek Müslüman olurlar.

“Bu ne hikayettir? Nice idelim? Amma bu oğlanın dini hakk olmasa bu kadar elinden gelmez. Gel imdi, rahiplere gidelim.” deyüp [Katna ve Sehba ve Zerka] bu üçü kalkup *rahiplere* geldi. Gördiler kim bunlar *kelime-i şehadet getirürler. Bildiler ki bunların dini batıldır. Din, Muhammed dinidir.* Heman cazuların cümlesi biraraya geldiler. İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anh-a haber eylediler. Mübarek yüzün gördikleri gibi; ‘Lâ İlahe illallâh Muhammedü'r-Resûl-ullah!’ deyüp zünnarların kesdiler. Bir vecde gelüp ayet okudılar. Kal'ada [her] ne kadar kâfir var ise Müsliman oldılar.” (s. 231)

Kan Kalesi Cengi'nde, Halid, Ebu'l Muhsin, Tarık Zengi ve Hz. Ali'nin Zülfikar'ı ile herkesi kırıp geçirdiği esnada artık teslim olmak isteyen halk, bu konuda ne yapacaklarını öğrenmek için yüz kırk yaşındaki bilge rahibe akıl danışır. Rahib burada, İslam dini hakkında bilgisinin var olduğunu saklamaz ve halka yardım eder. Berber Kalesi Cengi'nde ise Rahip Ta'yun, İslam dini hakkında Beşir'e doğru olanı söylemez ve onu kandırmaya çalışır.

“N'eyesünler meğer bunların bir ulu *rahibleri* var idi. Yüz kırk yaşında idi. Cümlesi bu *rahibe* varup danışdılar. *Rahib* eyitdi: ‘Ben size toğrısını söyleyim. Ancak şimdi Muhammed'den ve 'Ali'den eman dileyüp çağırmasanız cümleñizi kırar.’ dedi. Bunlar, *rahibiñ* söziñ ma'kul görüp başların açdılar.” (s. 103)

“*Bir rahibi vardır* adına Tay'un dirler *ulu rahibdir.* 'Arab 'Ureba içinde olan hep aña tabi'dir. Küfri muhkem ha'indir ve ben andan *İncil* okurdım. Birgün okurken bir yere irişdim ki seniñ mu'cizatın yazılmış ve ehl-i beytin ve 'Aliyyü'l-Murtaza'nın kerameti evvel gelüp geçen peygamberlerin mu'cizatları ve ümmetleri nice da'vet

itdiler ve ümmetleri kendülere uyanı uydı, uymayanına beddu'a idüp helak oldılar ve seniñ yarın kıyamet gününde ümmetlerine nice şefa'at ideceğın cümlesi yazılmış. Meşhur bu sıfatları *rahibe* sordum. '*Aksine cevab viridi*. Hiç göñlüm inanmadı.'" (s. 111)

Kan Kalesi Cengi'nde ise İblis, Hz. İsa'nın "*Ruhullah*" ve "*Mesih*" sıfatını zikreder. Lakin bu konu ile ilgili bilgi Hz. İsa maddesinde verildiği için bu kısımda tekrarlanmayacaktır.

5.1.2.7. Kutsal Mekânlar

Hz. Ali Cenklere içinde geçen ve İslami inançlar dışında kalan, farklı dinlere ait kutsal mekân olarak kabul edebileceğimiz tek mekân kiliselerdir. Kiliseler, İslam dininin kabul edilmesiyle beraber hemen camiye ya da mescide çevrilirler yahut yerine mescit yapılmak üzere yıkılırlar.

"*Kilisaları* yakdılar, yerine mescid yapıdılar." (s. 36)

"İslam ahkâmını bunlara öğretti ve bir *kilise* var idi, anı mescid yapıdılar ve şerait-i İslamı yerine kodı." (s. 142)

Kiliselerin içinde zaman zaman putlara rastlamak da mümkündür.

"Kal'a şöyle ditredi ki kal'a içinde her ne kadar *kilise* var ise kubbeleri aşığa gecdi ve *Hable'l 'ala* -ki büyük sanemleri idi- yüziniñ üstine yıkıldı. Hurdahaş oldu ve ol od ki altı yüz seneden berü yanardı, aña taparlardı." (s. 231)

"*kiliselerde olan keşişler İncil'i unıtdı[lar]*." (s. 231)

5.2. Menkıbevi Motifler

Hz. Ali Cenklere adıyla incelememize kaynaklık yapan bu eser içinde tespit ettiğimiz menkıbevî motifler şunlardır:

5.2.1. Mucize

Mucize, “dini kuvvetlendirmek amacıyla ve Allah’ın emri ve izniyle peygamberler tarafından yapılarak halkı hayrette bırakan olağanüstü hallerdir. Mucize olaylarını âdet, akıl ve ilim izah edemez. Allah tarafından yalnızca peygamberlerine verilmiş bir üstünlüktür.” (Pala 1999: 289). Mucizeler, peygamberlerin doğruluğunu ve İlahî vazifeler ile görevlendirildiklerini göstermek için Allah’ın kimsenin benzerini yapamayacağı şeyleri onlar için mümkün kılmasıdır. Mucizeler özelliklerine göre ikiye ayrılır. “Kevnî ve ilmî mucizeler olmak üzere. Kevnî mucizeler, tabiatüstü olup süreklilik göstermezler. İlmî mucizeler bir insanın zihni bir çaba ile elde edemeyeceği bilgilerdir. Vahiy kaynaklı olan bu mucizeler süreklilik arz ederler.” (Çetin 1997: 366)

Cenknamede, mucizeler sadece olması gerektiği anda olur ve bu konuda cenk anlatıcısı ya da cenk kahramanı tarafından herhangi bir açıklama yapılmaz. Eser içinde en son kısımda kalan ve Hz. Muhammed’in bir deveyi konuşturduğu bölümün adı *Mucizatü'l Nebi*'dir. Mucizatü'l Nebi'de Türk edebiyatında oldukça yaygın bir hikâye olan “*Deve Hikâyesi*” olarak bilinen bir anlatı anlatılır. Bu anlatıda devenin konuşması mucize sayılmaktadır.

Bu anlatının haricinde eserde bir mucize ile daha karşılaşmak mümkündür. Bu mucize pek de yabancı olmadığımız bir mucizedir. Burada farklı olan ise Hz. Musa'nın yaşadığını bildiğimiz mucizenin Hz. Muhammed'e atfedilmesi durumudur.

“Bir sihir okıdı. Ol ip ejderha oldı. Başladı bu ejderha ağzından od saçmağa ve 'Ali üzerine hamle itmeğe. Hazret-i 'Ali, İsm-i 'Azam okıdı. Hakk Te'ala'nın 'inayetiyle ve Muhammed Mustafa'nın *mu'cizatıyla yine evvelki gibi oldı*. Sahire Katna, çün bu ipi gördi.” (s. 136)

5.2.2. Keramet

Keramet, Doğan Kaya (2007: 426) tarafından “ermiş kişilerin gösterdikleri olağanüstülüklerin genel adı” şeklinde tanımlanmaktadır. Eserde keramet gösteren tek cenk kahramanı vardır, o da Hz. Ali'dir.

Hız. Ali Cenklere içinde ikinci anlatı olan Kan Kalesi Cengi'nde Hız. Ali'nin bir kerameti olarak isminin "Yetiş ya Ali!" diye söylendiği her yere gitmesi keramet olarak değerlendirilmektedir. Bu keramette Hız. Muhammed'in mucizesi ve Allah'ın da inayeti söz konusudur.

" 'Ya civan! Benim bir *kerametim* budur ki her kim baņa 'Ya 'Ali, gel yetiş!' dise; Hakk Te'ala 'inayetiyle, Muhammed -'a.m- mucizatıyla gelürem.' didi. (s. 52)

Yine Kan Kalesi Cengi'nde Kan Suyu'nun üzerine yapılmış olduğu rivayet edilen köprü Hız. Ali'nin kerametidir.

"Ol Kan Suyı'nın üzerine kurulmış, bildiler kim İmam-ı 'Ali'niņ *kerametiyle* olmuşdur. Gayet şad oldılar. Hakk Te'ala'ya şükür itdiler." (s. 96)

Berber Kalesi Cengi'nde ise Hız. Ali'nin, Hız. Süleyman'ın cezalandırdığı ve o zamanından beri o bölgede yaşayan yılanları kaldırıp onların yerine oturması keramet olarak değerlendirilmektedir. Cenk anlatıcısı cenk kahramanlarından birinin konuşması ile bu konudaki düşüncelerini "kerametın ve velayetin de ancak Hız. Ali ve oğullarına mahsus olduğunu" söyleyerek dile getirmesi söz konusudur.

"Zira ki yılanların yerine çadır kurup oturmak *keramettir* ve hem vilayettir. *Keramet ve vilayet Hazret-i 'Ali'ye ve oğullarına mahsusdur.*" (s. 124-125)

5.3. Efsanevi-Masalımsı Motifler

Epik destan geleneğine uygun bir biçimde yazıldığını düşündüğümüz Hız. Ali Cenklere içinde yer alan bazı cenklere baskın bir şekilde efsanevî ve masalımsı unsurların kullanılmış olduğunu gördük. Eser içinde kullanılan bu motifler, bir taraftan olay örgüsünde hareketi ve canlılığı sağlarken bir taraftan da eseri olağanüstülüklerin sonsuz ve sınırsız olduğu masala yaklaştırmıştır. Eserde tespit ettiğimiz bazı efsanevi ve masalımsı motifler şunlardır:

5.3.1. Sihir (Tılsım, Tılsım, Büyü)

Türkçe sözlükte (1998: 1980) “büyü” olarak tanımlanan sihri, tabiatüstü araçlar ve güçler ile olağanüstü eylemlerin yapılması olarak kabul edebiliriz.

Hz. Ali Cenklere içinde “tılsım”, “tılsım”, “sihir” kelimeleri ile geçen ve eserde aksiyonu ve canlılığı sağlayan bu motifler, genellikle Hz. Ali’yi ve Müslümanları alt etmeğe çalışan kâfir grubu tarafından yapılmaktadır.

Hz. Ali Cenklere’ndeki ilk sihir örneği Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkar. Hz. Ali, elindeki Zülfikar ile kendisine geçit vermeyen büyülü ejderha başına vurarak tılsımları bozmuştur.

“İmam-ı 'Ali'ye hamle eyledi. İmam-ı 'Ali, ol ejderha başına öyle urdı kim ejderhanın başını pare pare eyledi. *Tılsımlar bozuldu.*” (s. 66)

Berber Kalesi Cengi’nde ise Zümür Ateşperest’in annesi Katna, sihirbazdır. “Melune” olarak hitap edilen bu cenk kahramanının da yaptığı sihirler ile meydana çıkan ve ağzından ateşler saçan ejderhalarla da, Müslüman olan kişilere zarar vermek amacı bulunmaktadır.

“Bir *sihir ideyim* ki ne oldukların bilmeyeler ve başların alup ellerine kaçarlar ve yeryüzünü ejderhalar ile toldıram. İslam leşkerine hamle itsünler.” didi. Zümür Ateş-perest, eşidüp şad oldu. On bin kişi hazır idüp *Katna dahi sihre başladı.*” (s. 114)

“Zümür anasına reca idüp didi ki: ‘*Sihir eyle.*’ Ol mel'une, ol *sihir itmeğe* başladı.” (s. 118)

“Bir *sihir okudu.* Ol ip ejderha oldu. Başladı bu ejderha ağzından od saçmağa ve 'Ali üzerine hamle itmeğe” (s.136)

“Bir *sihr okudu.* Ol dem bir taş yerinden kopdı. 'Ali'niñ üzerine geldi.” (s. 136-137)

Mağrib diyarındaki ejderhaları anlatan beşinci cenkte ise sihir yapma cazulık şeklinde ifade edilmektedir.

“Babam, beni bu Raşid’e yavuklı itdi ve benim aşıkım bir div var idi. Baña *cazulık eyleyüp*, gövdemde kıl bitüp hayvan gövdesi gibi oldu ve ben ol zamandan berü 'ayıblu oldum.” (s. 181)

5.3.1.1. Sihirbaz

Sihir yapan kişiye verilen ad olarak tanımlayabileceğimiz sihirbazlık motifi, cenkname içinde genellikle “*sahire*” kelimesi ile şeklinde şu cümlelerde geçmektedir:

Berber Kalesi Cengi’nde Zümür Ateşperest’in annesi Katna sihirleriyle meşhur olmuş bir kadın kahramandır ve sahire sıfatıyla birlikte anılmaktadır. Sihirleri Nuh tufanı kadar kuvvetli bir nitelik taşımaktadır.

“Zümür Ateş-perest'tiñ bir anası var idi. Gayet *sahire idi*. Şöyle ki ' âlemde misli yokdı. Zümür Ateş-perest'e eyder: "Ey oğul! Sen hiç gam yime. Benim adıma *Sahire Katna* dirler. Ben ol kadar sihir ideyim ki 'âlem halkı kobdı sanalar." deyü oğluna teselli virdi. Zümür Ateş, eşidüp şad oldu. Bu *Sahire Katna'nıñ* sihri ol kadar meşhur olmuş idi ki kaçan öñüne bir leğen su koya ve bu sudan sağ eliyle gökyüzünden yaña saçsa ol sa'at gök gürleyüp tolu yağardı. Şöyle kim 'âlem zelzeleye varırdı ve yeryüzündeki canavarlar heb helak olurdı ve eğer sol eliyle saçsa sol kadar yağmur yağardı ki Nuh tufanı olurdı.” (s. 113-114)

“İslam 'askeri cazu şerrine ve 'avrat mekrine uğradılar. Zira ezelde kudretim 'âleminde vardı kim 'asker aña vara *cazunıñ sihriyle* sına ve altı yüz ashab anda şehid ola imdi var Habibime söyle melul olmasuñ” (s. 119)

5.3.2.2. Sihrin Bozulması

Hız. Ali Cenklere’nde sihirlerin bozulması, Hız. Ali sayesinde olmaktadır. Hız. Ali Allah’ın kendine verdiği türlü türlü ilimlerle yahut okuduğu dualarla veya kılıcı Zülfikar ile girdiği mücadelelerde elde ettiği zaferler neticesinde olmaktadır.

“Bir burc gördi. Her bir burcda ne kadar canavar var ise heb ol burcda tılsım itmişler. *İmam-ı 'Ali, her birin bir dürli 'ilmle bozdı.*” (s. 66)

“Babam yiğirmi yıldır, divleriñ padişahıdır. Sen gelüp babamı öldürdün. Cümle *tılsım bozuldı* ve biz garib kaldık.” (s. 181)

5.3.2. Ejderha

Hz. Ali Cenklere içinde bulunan, Türk ve dünya masallarında sık sık karşımıza çıkan motiflerden biri de ejderhadır ve olağanüstü niteliklerle donatılmış bir varlıktır.

Ejderha, Hz. Ali Cenklere içinde üç şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi Hayber Kalesi'nin fethinin anlatıldığı cenkte Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ı överek tanıtmaya esnasında ejderhaya benzetmesi sırasında olur.

“Eğer *ejderha* ol disem; *ejderha* olur.” (s. 10)

İkinci ejderha, Berber Kalesi Cengi'nde yer alır. Bu cenkteki ejderha sihir ile Sahire Katna tarafından Müslümanlara zarar vermek amacıyla sihir sayesinde ipten yaratılmış olan ve ağzından ateşler saçan bir yaratıktır.

“Bir sihir okıdı. Ol ip *ejderha* oldu. Başladı bu *ejderha* ağzından od saçmağa ve 'Ali üzerine hamle itmeğe” (s.136)

Hz. Ali Cenklere içinde görülen üçüncü ve asıl ejderha motifi özelliği taşıyan, Mağrip diyarından gelip Hz. Muhammed'den yardım isteyen ve ejderhaların şerrinden kurtarılmayı dileyen kişilere Hz. Ali'nin yardım etmek maksadıyla gitmesinin ardından mücadele edilen ve eser içinde yer alan beşinci cenge konu olan ejderhadır. Bu ejderha Mağrip diyarında bir kuyunun içinde yaşamaktadır. Yedi yılda bir kez dışarı çıkmaktadır. Su çtiği pınardan her kim su içerse hasta olur ve iki gün içinde ölür. Ağzından çıkan ateş ile aynı anda iki yüz bin kişiyi öldürebilen bu canavar, insan kokusunu alabilen bir yaratıktır.

“Meğer bu Mağrib ilinde bir kuyu var idi. Ol kuyuda bir *ejderha* var idi. Yedi yılda bir kerre kuyudan taşra çıkar. Bir *ejderha* ki ta'biri mümkün değildir. Bu *ejderhanın karargâhı* olan kuyu yanında bir pınar vardır.” (s. 166)

“Ol *ejde(r)ha* yılda bir kerre ol kuyudan çıkar ve ol sudan içer ve baki kalan suyu her kim içerse hasta olur. Bir-iki günden sonra ölür.” (s. 166)

“Ol *ejderha* bir kez dem urdı. Ağzından od saçdı. Ol iki yüz biñ kişileri bir sa'atde oda yandı.” (s. 166)

“Ol ejder, *bir ejderhadır ki gökyüzünden kuş uçup* üzerinden geçmeğe canı yokdur. Heman yanar ölür, bir mil yakın varmanıñ imkânı yokdur.” (s. 166-167)

“Çün kuyu içinde *ejderha âdem kokusın* aldı. Fi'l-hal kuyu ağzına geldi. Hazret-i 'Ali, gördi ki bir *ejderha ki göreniñ* ödi kopar ve bir avaz eyledi kim yer ve berr-i yaban tamam ditredi ve ağzından çıkan od sahraya düşdi, yanar bu *ejderhanıñ* heybetinden.” (s. 177)

5.3.3. Yılan ve Şahmeran

Şahmeran, Doğan Kaya (2007: 674) tarafından “Arap, Fars, Türk inancında başı insan gövdesi olan ve yılanların şahı olarak kabul edilen ejderha” olarak tanımlanmaktadır.

Yılanlar ve onların başı olduğuna inanılan Şahmeran, Hz. Ali Cenklere içinde masalsı unsurların yoğun olarak kullanıldığı cenklerden biri olan Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar. Hz. Süleyman zamanından kalan bu yılanlar Hz. Ali'nin isteğiyle önce imana gelirler sonra da yüzyıllar boyunca yaşamış oldukları yerden göç ederler. Göç ettikleri bu yere ise Hz. Ali ve beraberindekiler karargâhlarını kurarlar. Yılan ile Şahmeran motifinin bu cenkte bu şekilde geçmesi, eser içinde Hz. Ali'nin büyüklüğünü ve kudretini okuyucuya hissettirmek ve olay örgüsü içinde hareket unsurunu sağlamak amacıyla yapılmıştır.

“Varıñ ol *yılanlara* benden selam eyle. Bu gelen Tañrı Arslanı size selam ider ve *Şah-ı maran'a* eyder ki Şah-ı Merdan 'Ali size selam ider ve eyitdi: ‘Bilmiş olsun kim *Şah-ı maran!* Beni Hakk Te'ala gönderdi. Berber Kal'asını almağa gelmişim. Ol seniñ hala karargâhıñız olan yere çadır kurup konmak murad ider. İmdi *Şah-ı maran*, ol yerden göç eylesün ve hem imana gelsün ve Muhammed -'aleyhi's-selam-ı, hak peygamber bilsün.’ didi.” (s. 122)

“*yılanlara* yakın varınca *Şah-ı maran*, bunları görüp başın kaldırdı. Bunlara 'izzet ve ikram eyledi. Ben de *Şah-ı maran'a* şehzadeler, İmam-ı Ali'niñ cevabların

bir bir 'arz eyledi. *Şah-ı maran*, dahi; 'Aliyyü'r-re'is ve'l-'ayn' deyüp imana geldi ve ol yerden leşkeriyle göçdiler." (s. 123)

"Biraz dinlendi ve beğleri yine ol yerden kalkdı. *Ol yilandan yaña yürüdi. Padişahlar 'âdetince ol yılanlara elçi gönderdi. Çünkü yılanlara vardı. Şah-ı maran, cümle yılanlarla ol mekândan göç itdi. 'Ol bezirgân, varup ol yılanlarıñ yerinde çadırın kurup oturdu ve ol çeşme ki yılanlarıñ suyıdır. Ol sudan içdiler. Hiçbir şey olmadılar.'*" (123-124)

5.3.4. Sihirli Küp

Sihirli eşyalar içinde değerlendirebileceğimiz sihirli küp motifi, İmam-ı Hüseyin Gazavatı'nda geçmektedir. Eser içinde Sahire Zerka'ya ait olan ve ulaşım aracı fonksiyonunda olan küpün özellikleri masalsı nitelikleri de beraberinde bulundurur. Sahire Zerka'nın kubbesi içinde güneşin doğduğu tarafta bulunan ve mağripten maşrıka bir saatte gidebilen bu küpe Sahire Zerka, biner ve onun çubuğuyla vurması ile küp hareket eder, döne döne havalanır ve inleyerek uçar. Olağanüstü niteliklere sahip olan küpün içine girmek ve içinden çıkmak da birtakım kurallara bağlıdır. Bu kurallar, Hz. Hüseyin'e sözü geçen yere gitmeden önce öğretilmiştir. Küpün içi ise Hz. Hüseyin ve atını da içine alacak kadar geniştir.

"bu kubbeniñ gün toğdı tarafında bir *küb* vardır. Zerka, aña biner ve bir çıbık vardır. Eline alur ve seni *küpüñ* içine kor ve küpe bir çıbık [ile bir kez] urur. *Küb* iñler. Pervaz ile havaya ağar. Her nereyi dirlerseñ seni ilet; amma bu *küpden* çıkdıñ vakit ya yeleşin ya kılıcın koyup çıkasın. Ta kim *küpe* yine giresin. Bir sa'at içinde seni mağribden maşrıka iletür." (s. 228)

"Tur imdi. Atını bu kubbeniñ içine çek ve sen *bu küpiñ içine gir*, otur; amma evvel baña söyle mağriba mı gidersin, maşrıka mı yahud Kaf Tağı'na mı gidersin? Bu *küb içinde* iletayim." (s. 228)

"İmam-ı Hüseyin, heman atını içerye çekdi. Kendi *küpe* girdi ve çubuğı eline aldı ve bir kez urdı, [gördi] *küp* [bir avaz-ıla] iñledi. Dönüp çarha başladı. Döne döne kapudan çıkdı. Kapu dahi kapandı." (s. 228)

5.3.5. Cadı/Cazu Karı

Hz. Ali Cenklere içinde cadı ve cazu karı olarak kullanılan bu motif, kelime olarak “büyücü, hortlak, sihirbaz kadın” anlamındadır. “İnanca göre bilhassa geceleri insanlara zarar verir. Mecazen ferasetli düşünen, art niyetli insan kastedilir. Orta çağ Avrupa’sında, masallarda ve halk hikâyelerinde sıkça adından söz edilir.” (Kaya 2007: 175).

Hz. Ali Cenklere içinde Zümür Ateşperest’in annesi ve İmam-ı Hüseyin Gazavatı’nda yer alan Hz. Hüseyin’i gezdiren kadın kahraman Sahire Zerka, cenk anlatısı tarafından cazu/cadu olarak adlandırılırlar.

Zümür Ateşperest’in annesi ise gerçekte cadı/cazu değildir. Burada bu kelime kahramanı kötülemek maksadıyla kullanılmış bir sıfat hükmündedir.

“İslam 'askeri cazu şerrine ve 'avrat mekrine uğradılar. Zira ezelde kudretim 'âleminde vardı kim 'asker aña vara *cazunıñ sihriyle* sına ve altı yüz ashab anda şehid ola imdi var Habibime söyle melul olmasuñ” (s. 119)

Hz. Hüseyin Gazavatı’nda yerin altında yaşayan, kendilerine ait makamları ve memleketleri olan bu cazular ise gerçekten cazu özellikleri taşımaktadırlar. Üstelik bu cazular, pek çok şeye hükmedebilmekte ve insan eti yemektedir.

“İçinde bir *cadu* vardır. Adına, Sahir Zerka dirler. Bu kubbeyi ev yapmışdır. İçinde kendi makamı vardır ve bu kilidli turur, içine kimse giremez. Çün bu kubbe açup içerüye giresiz. Zerka, seni görüp sihir eylese gerekdir. Gafil olursañ Zerka seni alır; amma kubbe içinde bir taş vardır. Evvel girdiğın gibi ol taşın üzerinde oturursın, Zerka, saña muti' [olur]. Her kande dilersenñ hükm idersenñ.” (s. 227-228)

“Herbir köşesinde benim gibi yüz biñ *cazu* vardır.” (s. 229)

“Bunı kal'a *caduları* görüp, Zerka cazuyı birbirlerine haber virdiler ve ‘Zerka bir adam getürmiş, geliñ yiyelim.’ didiler.” (s. 230)

5.3.6. Canavar

Özellikle masalarda geçen ve yırtıcı-yabanî hayvan olarak tanımlayabileceğimiz canavar motifi, Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkar. Kan Suyu’nun içinde yaşayan ve yüz kulaç uzunluğunda olan canavarlar, kandan meydana gelmiştir. Olay örgüsü içinde Kan Suyu’nun yabancı kişiler tarafından geçilmesini engellemek için görevlendirilmiş olan muhafızlardır.

“suyun içinde *kandan canavarlar* var idi. *Yüz kulaç* uzunluğuydu.” (s. 64)

5.3.7. Taş Üzerine Oturma

Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi’nde geçen taş üzerine oturma motifi, bir kubbede yaşayan sihirbaz Zerka’ya hükmetmenin yolu olarak kullanılmaktadır. Zaman zaman Türk masalarında da karşımıza çıkan bu motif, bize cenknamelerin diğer anlatı türlerinden etkilenmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

“Zerka, seni görüp sihir eylese gerekdir. Gafil olursan Zerka seni alır; amma kubbe içinde bir *taş* vardır. Evvel girdiğin gibi ol *taşı* üzerinde *oturursun*, Zerka, sana *muti*’ [olur].” (s. 228)

5.3.8. Kaf Dağı

Kafdağı, “dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına inanılan dağ zinciri” olarak tanımlanır. Efsaneye göre Yecûc ve Mecûc, Anka cinler, şeytanlar bu dağın arkasında yaşarlar ve ejderhalar da melekler tarafından bu dağın arkasına atılmış. “Bu dağın yüksekliği beş yüz fersah ve birçok yerleri su altında imiş. Güneşin ışıkları bu dağa çarptıkça dağ, yeşile boyanır ve oradan aksedince de maviye boyanır ve oradan aksedince de maviye bürünürmüş. Gökyüzündeki mavilik de bu ışıkların okyanustan yansısıyla ortaya çıkarmış.” (Pala 1999: 222).

Cenkname içinde Gazavat-1 İmam Hüseyin Cengi’nde geçen Kafdağı motifi; yüksekliğin, uzaklığın, sihirli küpün ihtişamının ve Sahire Zerka’nın kudretinin anlatıya yansımalarıdır. Bu efsanevi ve masalsı motifin cenknameye dâhil edilmesi cenknameyi masal türüne yaklaştırmıştır.

“Tur imdi. Atımı bu kubbeniñ içine çek ve sen bu küpiñ içine gir, otur; amma evvel baña söyle mağriba mı gidersin, maşrika mı yahud *Kaf Tağı’na* mı gidersin? Bu küb içinde iletayim.” (s. 228)

5.3.9. Dev/Div

Dev, İsmet Çetin’e (1998: 411) tarafından; “Türk destan, efsane, masal ve menkıbelerde yarı insan yarı hayvan olan muhayyel varlık” olarak tanımlanmaktadır. Çok iri ve çok güçlü olduğu düşünülen dev motifi Hz. Ali Cenklere içinde iki cenk anlatısında karşımıza çıkar. Eser genelinde adı geçen ve cenk anlatıcısı tarafından kullanılan ilk dev motifi, Mağrib diyarını anlatan beşinci cenkte yer alır. Yalnız bu bölümde yer alan dev motifi, cenk anlatıcısının ejderha kelimesi yerine dev kelimesini yanlışlıkla söylemesi neticesinde esere dâhil olmuştur. Bu cenk, Hz. Ali’nin o bölgede yaşayan ve yardım isteyen halka yardım etmek maksadıyla mağrib diyarına ejderhalarla savaşmaya gitmesiyle başlar. Anlatıcı tarafından bir zaman ejderha olarak anlatılan ağzından ateşler saçan bu masalsı düşman, bir noktadan sonra ani bir şekilde dev olarak adlandırılır ve bu cenk anlatısı bu şekilde nihayet bulur.

“Ol sa’atde mağara yarıluñ içinden bir *div* çıkdı. Başında altun tacı var. Bu divlere; ‘Fariğ oluñ!’ bir avaz eyledi. Heman *divler* tağıldı. Pes bu altun taçlı ilerü gelüp; ‘Es-selamu ‘aleyküm ya ‘Ali, ya veliyyullah!’ didi. Hazret-i ‘Ali aleyke alup; ‘Sen kimsiñ?’ didi. Bu eyitdi: ‘Ya ‘Ali! Ben *divlerin padişahıyam*. Adım, Reşid’dir.’ didi.” (s. 180)

Hz. Ali Cenklere içinde Muhammed Hanife Cengi’nde ise ikinci kez dev motifi ile karşılaşırız. Lakin bu kısımda adı geçen dev, yukarıda tarif ettiğimiz özelliklere uygundur. Öyle ki devin seksen arşın boyu vardır heybeti sebebiyle herkese korku salar, göbeğinden üstü ve altı ayrı ayrı renklerde. Üstelik bu dev, Hz. Süleyman zamanında kazılmış bir kuyunun içinde yaşar. Oturduğu yerden siyah dumanlar çıkar. İnsan gibi âşık olur, uyur. Adı Sefid olan bu dev motifinde gerçeğe uygun olan ve olağanüstü nitelik taşıyan pek çok özelliği görmek mümkündür. Muhammed Hanife Cengi’nde “*div*” olarak kullanılmaktadır.

“Ol *Div Sefid makamıdır*. Ol vakit ki Süleyman -'a.m.- bu berr-i yaban içinde bir kuyu kazmış. İçinde bir *div* vardır. Adı *Div Sefid* dirler. Ol kararan nesne, *Div Sefid'dir*.” “Ol *Div Sefid*, dahi ol kıza 'âşıkıdır.” (s. 200)

“İçerüde altun taht üstünde *div* yatup uyur. Seksan arşun boyı var. Başında göbeğine varınca ak kâfura beñzer. Göbeğinden aşığısı katrana beñzer. Bir *mel'un divdir* kim eğer âdem oğlanı taşrada görse 'aklı çak olup heybetinden ölürdi.” (s. 209)

“Heman *diviñ* başı ucuna gelüp bir na're urup, *div* uykudan uyanup kalkdı, oturdu.” (s. 209)

5.3.9.1. Devlerin Hâkimiyetine Girmek

Hz. Ali Cenklere içinde yaşanan durumu tam olarak karşılamasa da devlerin hâkimiyetine girme motifi bulunmaktadır. Öyle ki insanların devden korkarak devin her istediğini yapması, her dilediğini gerçekleştiriyor olması ve azameti sebebiyle insanlar üzerinde kurulmuş psikolojik bir hâkimiyetten bahsetmek mümkündür. Bu motif, Muhammed Hanife Cengi'nde cenk anlatıcısı tarafından olay örgüsü içine dağıtılarak okuyucuya hissettirmek suretiyle verilmektedir.

5.3.9.2. Devlin Mağlup Olması

Devlin mağlup edilmesi motifi Hz. Ali Cenklere içinde Muhammed Hanife Cengi içinde karşımıza çıkmaktadır. Eserde idealize bir tip olan Hz. Ali, yenilemeyi yenen, başarılmayanı başaran, yapılamayanı yapan kısaca imkânsız gerçek hale getiren başkahramandır. Bu durumda anlatı mantığı gereğince olay örgüsü içinde olağanüstü niteliklerle donatılmış olsa da *Div Sefid*'in Hz. Ali ve onun oğlu Muhammed Hanife'ye mağlup olması durumu yaşanır. Böylece devlin mağlup olması motifi eser içinde görülmektedir.

“ ‘Ey la'in! Sen benim elimden halas ola mısın ki benim *helâlim alasıñ*? Bire kâfir, ben Emire'l-Mü'minin 'Ali oğlı olam sen baña bunıñ gibi iş idesin. İşte geldim ki başını kesem, kanını dökem ve vücudıñı bu 'âlemden kaldırıram.’ didi. Çünkü *div* bu cevabı eşitdi. Gazaba gelüp, heman kalkup eline bir taş aldı ki tamam dört yüz

batman ide. Şehzadenin üzerine atdı. Heman kılıcın taşa karşı tutdı ve Allah'ın İsm-i 'Azam'ın okıdı. Taş iki pare oldu. *Mel'un div*, bu işi gördi ki bir hamle dahi eyledi. Şehzade Allah u Te'ala'ya münacat itdi. 'İlahi Padişah-ı la-yezal! Sen başa fırsat vir.' deyüp heman havaya ağdı. İnerken dive öyle bir kılıc urdı ki hıyar gibi kesildi. *Div eyitdi*: 'Ey la'in! 'Ali oğulları bir darbden ziyade bilmezler.' didi. *Div* heman geberdi." (s. 210)

5.3.10. Yerin Altına İnme/Kuyu İçindeki Ülke

Hz. Ali Cenklere içinde var olan masalsi motiflerden biri de yerin altına inmedir. Eski Türk destan yapısında olduğu gibi bu eserde de mitolojik düşüncenin etkisi ile mekân dikey olarak "aşağı" ve "yukarı" olmak üzere ikiye ayrılabilir. Aşağıda bulunan ve yerin altı olarak adlandırılan bu mekânlar, içinde olağanüstü masal kahramanları olan devlerin ve ejderhaların yaşadıkları yerlerdir. Bu yerler genellikle kuyunun içinde yer alan ülkelerdir. Kuyuya inmek büyük cesaret isterken; kuyuda yaşayan devin içeri giren ve çıkanın olmasını engellemek için kuyu üzerine koyduğu olağanüstü ağır taşı kaldırabilmek için de çok kuvvetli olmak gereklidir.

"Meğer bu Mağrib ilinde bir kuyu var idi. *Ol kuyuda bir ejderha var idi. Yedi yılda bir kerre kuyudan taşra çıkar.* Bir ejderha ki ta'biri mümkün değildir." (s. 166)

"Hazret-i 'Ali'nin takatı kalmadı, ejderhanın kokusundan. Hele *kuyu kenarına* geldi. Çün kuyu içinde ejderha âdem kokusını aldı. *Fi'l-hal kuyu ağzına geldi.*" (s. 177)

"Hazret-i 'Ali, bu kez ejderhaya heybetle bakdı. *Tiz kuyu içine girdi.*"

"Çün ejderha gördi ki odı girü döndi. Heman *başını kuyu içine çekdi. Hazret-i 'Ali, dahi ejderhanın ardınca gitdi.*" (s. 177)

"*Ejderha yine kuyu içine gitdi. Hazret-i 'Ali, dahi ardınca kuyu dibine gitdi. Bir mağara gördi. Mağaranın kabusına biraz kan dökülmüş. Gördi ki ol kan akarak, mağara içine gitmiş.*", "*Mağarada biraz gitdi. Bir kapu gördi. Bir altun kilid urulmuş.*", "bu geberen divin avazından *mağaranın dört tarafından ol kadar div geldi ki hisabın Allah-u Te'ala bilür.*"(s. 178)

“İmam-ı 'Ali, *kuyunun içine* gitmiş. Düldül'i *kuyunun kenarına* gelmiş, turur. *Kuyuya nazar ider.*”, “İmam-ı 'Ali, Div Reşid ile veda'laşup kuyu içinde bir na're verdi.” (s. 182)

“Ol Div Sefid makamıdır. Ol vakit ki Süleyman -'a.m.- bu berr-i yaban içinde *bir kuyu kazmış.* İçinde bir div vardır.” (s. 200)

“Div Sefid'in makamına geldiler. Emir-zade gördi ki *bir kuyudur, bir taş ile berkitmiş, kırk batman ola.*”, “Gel bu kemende yapış, *ben kuyuya ineyim*” (s. 209)

“Dahi Zeyne'l 'Arab'ı cebren alup gitdi; amma şehzadenin atı *kuyu yanında* idi. Çün İmlak, kuyu yanında idi. Çün Emir-zade, *kuyu içinde kaldı*” (s. 211)

5.3.11. Ölüp Dirilme

Ölümsüzlük, her insanın istediği bir şeydir. İsteyip de yapılamayan bu durum, Hz. Ali Cenkleri'ne ölüp dirilme şeklinde yansımıştır. Aslında masalsi bir motif olan ölüp dirilme, İslam dininin etkisiyle eserde sembolik bir nitelik kazanmıştır.

Türk mitolojisinde de var olan bu motif, eser içinde Mucizatü'l Nebi anlatısında Hz. Peygamber'in bir mucizesi olarak yer almakta ve anlatıcı tarafından “*ömür vermek*” şeklinde adlandırılmaktadır.

Münafık Salba'nın iftirası ve yalanları ile şahit tuttıkları kişiler yüzünden haksızlığa uğrayarak elleri be bir ayağı kesilmek suretiyle ölen Ebu'l Hacen, Allah'ın izniyle Hz. Peygamber'in onun üzerine örttüğü örtünün altından aksırarak dirilir, sonra da Müslüman olur. Dirilmeden önce ashabin kendi ömründen Ebu'l Hacen'e ömür bağışlaması ve bağışlanan ömrün onun dirilmesi için yetmemesi durumu söz konusudur.

“Heman Cebra'il gelüp: "Ya Resûl-ullah! Cenab-ı Bari selam idüp buyurdı ki: Bu oğlanın cezasını böyle takdir itmişdim. *Bundan sonra eğer dilerse yine sağ ola.* İsteyenler 'ömürlerinden koyabildikleri kadar bağışlasunlar.” (s. 240)

“Habibim, *oğlanın ellerini ayaklarını yerlerine koyup ridasını örtüp dergâhına münacat etsün. Oğlana 'ömür vireyim.*" dedi. Resul-i Ekrem, secde-i şükür idüp, münacat eyledi. Derhal kabul oldu. *Ebu'l-Hacen, aksırup ayak üzere*

geldi. Ashab dahi, salâvat-ı şerife getürdiler. *Ebu'l Hacen, gözün açup, Resul Hazreti'*ni göricek ayağına düşüp; 'Eşhedü enlâ ilâhe illallâh vaidehu lâ şerifike leh ve eşhedü enne Muhammed abduhu ve resuluhu.' didi." (s. 240)

5.3.12. Gelecektek Haber Verme

Türk destanlarında ve halk hikâyelerinde görülen ve şamanizmin bir yansıması olarak kabul edilen gelecektek haber verme motifi, Hz. Ali Cenklere içerisinde sadece Kan Kalesi Cengi içinde görülür.

Anlatı içinde Türkçe sözlükte (1997: 2287) "gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan araç" olarak tanımlanan usturlaba bakan ve cenk anlatıcısı tarafından bir üstad kimse olarak adlandırılan müneccim, Hz. Süleyman'a Kan Kalesi'ne Hz. Ali derler bir yiğidin geleceğini ve bu yiğidin, küfrü muhkem olan Kahkaha Melun'u öldürerek Kan Kalesi'ni fethedeceği haberini verir. Hz. Süleyman da bu haberi bir levhaya yazarak Hz. Ali'nin görebileceği bir yere asar. Bu levhayı okuyan Hz. Ali de daha Kahkaha Melun ile savaşmadan kalenin fethinin kendine nasip edildiğini öğrenmiş olur.

"Benim bir *üstad kimsenem* var idi. Katıma getürdüm, didim ki: 'Ey mu'allim! Bizden sonra bu makama gelir var mı? didim. Ol mu'alim *usturlaba el urup eyitdi*: "Ey Şah-ı cihan! Sizden sonra bu makama çok padişahlar geleler. Ahirü'l-emir son demde bir kâfir gelse gerekdir. Adına, Kahkaha-ı Mel'un dirler. Hâşâ tañrılık da'vası itse gerekdir. Hep aña tañrı deyü tapsalar gerekdir. Bu vilayeti ol it, harab itse gerekdir.' didi." (s. 77)

5.4. Hayvanlar

Türk insanının yaşam tarzında ve çöl dünyası içerisinde hayvan, çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple olsa gerek üzerinde inceleme yaptığımız Hz. Ali Cenklere adlı eserin genelinde hayvan motifi, sıklıkla ve oldukça fazla çeşitlilik arz eder biçimde karşımıza çıkmaktadır. İncelememize kaynaklık eden metinde tespit

ettiğimiz hayvan motifleri hakkında ayrıntılı bilgi verebilmek amacıyla bu motifler alt başlıklar halinde ayrı ayrı incelenecektir.

5.4.1. At

Hz. Ali Cenklere içinde kahramana yardım eden, olabilecek kötülükleri sezen at, “tarihin çok eski dönemlerinden itibaren, Türk hayat tarzı içinde önemli bir yere sahiptir. Yaşanılan bozkır kültürü, Türk insanının beslenme, savunma ve ekonomik faaliyetlerini de kendi prensipleri ile belirlemiştir. Türk hayat tarzında at, doğumdan ölüme kadar adeta toplumla bir addedilmektedir.” (Çetin 1997: 415).

Bütün milletlerin edebiyatında oldukça yaygın olan at motifine cenknamenin içerisinde de rastlamak mümkündür. Çünkü “destanlarda ve halk hikâyelerinde atın çok büyük bir yeri vardır. Yaşanılan hayatın gereği olarak insanlar, atla devamlı münasebette olmak zorunda kalmışlar ve bu hayat tarzının gereği her türlü faaliyet ve amaçları da attan birinci derecede istifade etmişlerdir. Kahramanın faaliyetlerinde atın hissesi büyüktür. O’na tabiattaki büyük mesafeler içinde serbest hareket imkânını, yaşadığı medeniyette yalnız at verir. Kahraman mesafe içinde yayılan hareketlerini ancak atla gerçekleştirebilir. At kahramanı mesafeye mahkûm olmaktan kurtarıp, gayelerine yaklaştıran bir varlık olarak hayat ve problemlerinde önemli bir yer” tutmaktadır. (Köksal 1984: 132-133).

“Yapılan mücadelede at, kahramanla beraber kahraman kadar rol oynar.” (Sezen 1991: 64). At ve kahraman arasında bir mesafe kalmaz ve adeta iki unsur birleşerek tek bir vücut olurlar.

Cenknemelerde at, hikâyeye kahramanlarının yardımcısı, yar-ı vefadarı, silah arkadaşı, dostu, muavini yani onu tamamlayan yegâne unsurdur. Adeta aileden biri gibidir. Hz. Ali Cenklere’nde de at, tıpkı eski Türk geleneğindeki gibi isimleriyle çağırılmaktadır.

At, hikâyeler içinde ana kahraman kadar ehemmiyet taşır. Bu vefadar dost, kahramanla beraber yola çıkar ve gece-gündüz demeden, açlık susuzluk, yorgunluk bilmeden kahramana eşlik eder ve ne olursa olsun sahibini yalnız bırakmaz. Mücadeleler esnasında kahramanın içine düştüğü güç durumlarda tek yardımcı ve tek

kurtarıcı attır. Başa gelecek felaketi en iyi o, hisseder ve pusuda gizlenen düşmanı sadece o duyar. Kahramanın da atına güveni sonsuzdur. Çünkü kendisinin başına ne gelirse gelsin atı onu beklemektedir.

“ ‘Ey benim *atım*, ben bunda kaldım. Sen başa meded eyle.’ didi. Heman *at* kuyu üstüne gelüp, kemendi kuyuya bıraktı. Şehzade, şad olup, kemendi beline bağlayup heman taşra çıktı. *Atını* yanına geldi. İki gözlerinden öbdi.” (s. 211)

At ve cenk kahramanı arasındaki ilişki iki insanın arasındaki dostluk gibidir. Bu ikili adeta et ile tırnağa benzer ve ne olursa olsun ne at sahibinden ne de sahibi attan ayrılabilir. Bunun en iyi örneğini cenk kitabı içinde yer alan Kan Kalesi'nin fethi esnasında Hz. Ali'yi aramaya giden Halid bin Velid ve atı arasında şu cümelerde görürüz:

“*Halid ve atı* zebun oldu. Hâsıl-ı kelim, üç gün üç gece aç susuz gitdi. *Atın* mecali kalmadı. *Atı* dahi uyuşdı, kaldı. Halid bin Velid pehlivan, atı halini gördi. Zarı zarı ağladı. Eğer *atı* koyup gitse ata dahi kıyamaz. Eğer koyup gitse helak olur ve Muhammed'in hub cemalinden mahrum kalur. Na-çar olup geldi. Anı iki gözlerin öpdi, ağladı, eyitdi: ‘*Ey benim ah atım!* Kıyamet gününde Hakk Sübhan’a ve Te'ala'ya benden şikâyet eyleme.’ deyüp ağladı. Ba'dehu tekrar atı iki gözlerini öpdi. Çünkü at, Halid bin Velid'in kendine bu muhabbetin gördi. Heman atı gözlerinden yaş revan oldu. Ol at yüzün ve gözün Halid'in ayağına sürdi. Çün Halid, anı bu halin gördi. Firak idüp ağladı. Bu gayretle yola revan oldu. Halidi bin Velid: "Ya Allah" deyüp atı arkasına alup yola revan oldu. Öyle rivayet ider ki raviler, Halid bin Velid, atı bir fersah yere götürdi. Bu kez Halid, dahi zebun oldu. Karşusunda bir büyük taş göründi. *Halid bin Velid, atı arkasından indirdi. Atı bir mikdar canı geldi. Halid, atı önüne katup, sürdi.* Biñ dürli bela ile ol tağı başına çıkardı.” (s. 72-73)

Muhammed Hanefi'nin Gazanfer kâfir ile mücadelesini anlatan cenkte de Muhammed Hanefi ve atı birbirinden ayıramaz.

“ ‘Eyüvah! Benim *atcağım*, çün sen kaldı. Benim dahi mecalim kalmadı. İkimiz dahi helak oluruz, ola mı?’ didi. Bir zaman oturdu. Yine kalkdı, eyitdi: ‘Ey benim atım! Bari ben yab yab gideyim. Seni Hakk'a ısmarladım.’ deyüp beriyye

tarafına yürüdü. Çün Emir-zade gitdi. Bi-çare at, gayrete gelüp Emir-zade'niñ ardınca gitdi. Çün şehzade döndi. Ardına bakdı ki at gelüyor. Turup eyitdi: 'Ey kadir! Zehi at kim vefadarlık eyleye.' *Çün at geldi. Tiz atıñ yüzün, gözün sildi ve arkasın kaşdı ve gözlerin öpdü. Uyanın eyerkaşına geçürdi.*" (s. 150)

Hz. Ali Cenkları içinde geçen iki mühim at vardır. Bunlardan biri, Hz. Ali'nin -Hz. Hamza'nın Aşkar'ı, Zaloğlu Rüstem'im Rahşı kadar- kendisiyle özdeşleşen mübarek atı Düldül'dür. Diğeri ise Hz. Muhammed'in atı Ukkab'dır. Her ikisi de aşağıda ayrı ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

5.4.1.1. Düldül

Düldül, "Hz. Ali'nin ak katırı. Mısır hükümdarı Mukavkıs tarafından -627 yılında- Hz. Muhammed'e hediye edilen ve asıl adı Ofayr olan bu katırı Peygamberimiz bir müddet kullandıktan sonra amcasının oğlu aynı zamanda damadı olan Hz. Ali'ye hediye etmiştir. Hz. Ali, pek çok savaşta Düldül'e binmiş, başarılar göstermiştir. Düldül 'kirpi' anlamına gelir. Türkçe kaynaklarda katır, Arapça kaynaklarda ise erkek at olarak vasıflandırılmıştır." (Kaya 2007: 279). Düldül, Hz. Ali'den Hz. Hasan ve Hüseyin'e sonra Muhammed bin Hanefi'ye intikal etmiştir. Epik destan geleneği içinde hayvan kahraman tiplerinden biri olarak değerlendirebileceğimiz Düldül, Hz. Ali ile bütünleşmiştir. Bilindiği gibi destan kahramanlarının en büyük yardımcısı, onun atıdır. At da tıpkı kahraman gibi olağanüstü vasıflarla donatılmıştır ve tıpkı "Düldül" gibi özel isimlere sahiptir. Hz. Ali Cenkları içinde sahibi Hz. Ali kadar büyük bir öneme sahip olan Düldül'ün güzelliği ve özellikleri çok önemsenir ve teferruatlı bir biçimde özenle şu şekilde anlatılır:

"ve bu at ol atdır ki buña *Düldül* dirler. *Kırk günlük yolu, bir günde alur ve kırk gün yime disem; yemez içmez, kuvveti gitmez ve seğırtmekden yorulmaz ve usanmaz ve sahibini koyup da gitmez ve ben çağırduğım vakit bulunur. Her nereye gerekse varır ve benden gayrı kişiyi dünyada oldukça üstüne binemez*" (s. 10-11)

Sahibinin söylediği sözlere uyma, sahibine karşı hassasiyet gösterme hususunda Düldül, adeta bir insan gibidir. Bu özelliği sebebiyle olsa gerek Hz. Ali'nin en yakın dostudur.

Hz. Ali Cenklere içinde Düldül, kırk arşınlık yolu bir hamlede atlayacak, kırk günlük yolu da bir hamlede gidecek kadar süratli, son derece akıllı, bilinmezden sesleri duyan ve tehlikeyi sezen, insanların konuştuğu dili anlayan, sahibi olan Hz. Ali'ye her zaman yardımcı olan bir attır.

5.4.1.2. Ukkab

Hz. Muhammed'e ait olan atın adıdır. Eserin genelinde adı fazla zikredilmez. Hayber Kalesi'nin fethinde cenk anlatıcısı tarafından şu şekilde tanıtılır.

“Resûl-i Ekrem'in *Ukkab* namında bir mübarek atı var idi. Gayet yüğrek ve kademlü ve kuvvetlü idi.” (s. 5)

5.4.2. Aslan/Arslan

Ehil olmayan hayvanlardan biri olan aslan, Hz. Ali Cenklere içinde hem cenk kahramanının karşısına çıkan düşman ve engel konumundadır, hem de Hz. Ali için yapılan benzetme unsurlarından biridir.

Cenk kahramanlarının heybetini, cesaretini, yiğitliğini belirtmek için gerçek anlamı ile kullanılan aslan motifi, Kan Kalesi Cengi ile İmam-ı Hüseyin Gazavatı'nda şu şekilde geçer:

“Bugün iki gündür şol çayır kenarında bir kimse gördüm, geçüp gitdi. [Anı] Heybetinden *arlanlar* kaçdılar. (s. 45)

“Na-gâh bir *arlan* gelüp İmam'ın atına hamle eyledi. İmam-ı Hüseyin, heman ayak üzre gelüp bir na're urdı. *Arlan* kendinden gitdi. İmam, yetişüp *arlan*a bir süngü urdı. Öte yana gecdi. *Arlanı* tebeledi.” (s. 227)

Kan Kalesi Cengi'nde ise Hz. Ali'nin sureti ile ilgili olarak yapılan benzetmede de aslan kelimesi şu şekilde geçmektedir:

“Adam suretinde amma *arslana benzer.*” (s. 45)

“Şir-i Hûda üzerinde oturur.” (s. 53)

5.4.3. Deve

Hörgüçlü ve ehil bir hayvan olan deveden özellikle yük taşımada ve ulaşımda yararlanılmaktadır. Hz. Ali Cenklere içinde de deve, binek hayvanı olma ve etinden yararlanma özelliği ile gerçek anlamı ile karşımıza çıkmaktadır.

“Tamam yigirmi bin kişi, yigirmi âlem ve at-ıla ve kimi *deve* ile ve kimi yayan gaza niyetine yürüdiler.” (s. 3)

“Gördi ki bir kişi *deveye binmiş*, kâh ağlar, kâh güler.” (s. 26)

“*develer* ve koyunlar ve sığırlar hazırladı ve dahi dürlü ta'amlar hazır kıldılar. Halk dahi guruh guruh geldiler.” (s. 38)

5.4.4. Kedi

Ehlî hayvanlardan biri olan kedi, Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkmaktadır.

Kan Kalesi Cengi içinde pek çok olağanüstü masalsı motif ile karşılaşmak mümkündür. Kedi motifi de eser içinde bu şekilde bir görev üstlenmiştir. Kan Kalesi'nin olduğu yerde Kan Suyu'nun üzerine inşa edilmiş olan köprünün üzerinde büyük bir kedi başı bulunmaktadır. Bu kedi başı, tılsımlar neticesinde meleyerek Kan Kalesi beğine haber veren haberci konumundadır. Bu kedi başı Hz. Ali tarafından parçalanmıştır.

“Gördi kim köpriniñ öte başında bir '*azim kedi başı* vardır ve bir tarafda bir '*azim köpek başı* vardır. Çün İmam-ı 'Ali, anlara yakın vardı. Ol *kediniñ ağzın* açdı, *kedi* gibi öyle meledi kim sanki gökler ve yerler yığıldı. 'Ali anı kılıç ile urdı, düşürdi. Ol kelb, başı uludı kim 'âlem zelzeleye vardı.” (s. 66)

“Zira *büyük kedi başı* meledi.” (s. 66)

5.4.5. Köpek (Kelp, İt)

Metin içerisinde dört farklı biçimde “köpek, kelp, it” olarak karşımıza çıkan hayvan motifinin alt başlığında yer alan bu kelime, “köpek, kelp ve it” şeklinde geçtiği hemen her yerde gerçek anlamında değil, küfür niteliğinde kullanılmıştır.

Eserde “köpek, kelp ve it” kelimelerinin, din düşmanı olan kişilere, kâfirlere ve münafıklara kahramanın ağzından hitap eden anlatıcının, muhatabındaki kişiyi küçük ve hor görme mantığı, aşağılama amacı doğrultusunda hakaret etme niyetiyle söylemiş olduğunu tespit etmek mümkündür.

“Gördün mi bu kelbiñ, hiç kimseden havfı yoktur.” (30)

“Ey kâfir it! Allah birdir ve Muhammed -'aleyhi's-selam- Allah'ın Resûli'dir, di.” (s. 140)

5.4.6. Şahin

Şahin, Türkçe sözlükte (1998: 2066) “kartalgillerden, 50-55 cm uzunluğunda, Avrupa ve Asya'nın ormanlık ve çalılık yerlerde yaşayan yırtıcı bir kuş” olarak tarif edilmektedir. Lakin eser içinde şahin kelimesi, sözlükte geçen gerçek anlamıyla hiç kullanılmaz. Çöl diyarının yırtıcı ve vahşi hayvanlarından biri olan şahin, genellikle ikili mücadelelerde avını yakalayıp parçalamadaki maharati yönüyle benzetme yapmak amacıyla kullanılır. Genellikle şahine benzetilen hikâye kahramanı ise şahin kadar hızlı ve çevik olan Hz. Ali'dir.

“At üstünden kapup yere urdı ve *şahin gibi* göğsi üzerine çıkup hançerin çıkardı ki başını kesüp bedeninden cüda ide.” (s. 32)

“ 'Utarid'i öyle kuşağından kapup urdı ve Döldül'den inüp *şahin gibi göğsi üzerine* çıkup şol merkeb kuyruğı gibi sakalın tutup çekdi ve hançerin çıkardı ki boğazlaya.” (s. 34)

“ 'Ya Allah' diyüp kemerinden öyle tutdı kim kaldırup arkası üzerine urup göğsi üzerine urup, göğsi üzerine *şahin[ler]* gibi çıkup oturdı. Ebu'l Muhsin, gözin açup gördi kim Şir-i Hûda üzerinde oturur.” (s. 53)

“Bir kez İmam’ın üzerine gazabla havale eyledi. İmam-ı 'Ali, şahin gibi kâfirin bileğın sıkdı. Kâfirin parmakları eğilüp elinden kılıcı yere düşdi.” (s. 91)

“Şahin gibi göğsine kondı ve hancerin boğazına tayadı.” (s. 155)

“Cumhur’ı kuşağından kapup yere urdı. Heman şahin gibi göğsi üzerine çıkdı. Hancerin çıkardı kim başını kese.” (s. 205)

5.4.7. Hınzır

Hınzır kelimesi, metin içerisinde gerçek anlamı dışında mecazî nitelikte “katı yürekli, kötü düşünen fena kişi” anlamında, çok sık olmamak kaydıyla kâfirler hakkında konuşma yapılırken hakaret amaçlı kullanılmıştır.

“Hüşşam hınzırın hatırına bu geldi ki” (s. 24)

“Kahkaha hınzırın katına vardılar.” (s. 70)

“Hâşâ ve kella ol murdar la'in hınzır ne vecihle Tanrı ola? Tanrı oldır ki 'Kün' dimekle, on sekiz biş 'âlemi halk eyledi. 'Fe-yekün' dimekle yine yok eylese gerekdir. Şeriki ve naziri yokdur.” (s. 84)

5.4.8. Öküz-Balık

Öküz ve balık kelimeleri metnin geneline bakıldığı zaman gerçek anlamları dışında kozmografik düşünce çerçevesinde, bir inancı yansıtır şekilde kullanılmıştır.

Dünyanın bir öküzün boynuzları üzerinde durduğu inancı İslam dininde İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği kabul edilen şu hadis doğrultusunda anlam kazanmaktadır.

“Resul-i Ekrem'e bir gün sormuşlar:

“Dünya neyin üstündedir?” Resul-i Ekrem ferman etmiş:

“عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَيْتِ”

Bir defa da “عَلَى الثَّوْرِ” demiş, diğer defa da ise “عَلَى الْحَيْتِ” demiştir.

Lakin hikâye anlatıcısının dünyanın öküz ve balık üzerinde olduğunu, bu hadisten yola çıkarak mı yoksa senelerden beri Türk inanç sisteminde var olduğu düşünülen sebeplerle mi söylediği çok açık ve net değildir.

İslam dinin ortaya çıkıp yayılmaya başladığı Arap yarımadasının bitki örtüsü ve coğrafik yapısı sebebiyle Arap halkının genellikle sığır çobanlığı yapmadığı düşünülecek olursa ya bu hadiste söylenenlerin temsilî olduğu yahut da bu inanışın köklerinin çok daha derinlere ve eskilere dayandığını ama İslam dininin kabulüyle birlikte bu batıl nitelikli inanışın kutsiyet kazandığı ihtimali üzerinde düşünmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

“Fi'l-hal Cebra'il -'a.m- eline yetişüp Zülfikar'ı tutdı. Eğer tutmayaydı *öküzi balığı* keserdi.” (s. 13)

“Tanrı Te'ala -'azz ve celle- başa emreyleyüp ben ol zelzeleye tutmayaydım; *yedi kat yer öküz-balık cümle hareket iderdi*. Yeryüzünde ne kadar mahlûkat varsa cümlesi helak olurdu.” didi.” (s. 16)

“ ‘Tiz İmam-ı 'Ali'niñ kılıcını tut yohsa *öküzi balığı* toğrar.’ didi. Cebra'il -'aleyhi's-selam- eyitdi.” (s. 92)

5.4.9. Geyik

Mitolojide var olan, dişiliği ile ön plana çıkan, kendisinin ardından gelen avcılarını yerin altına yani ölüme götürdüğüne inanılan av hayvanlarından biri olan geyik, “Türklerce kutlu bir hayvan olarak tanınır. Türk mitolojisinde, masal ve hikâyelerinde geyik motifine sık rastlanır.” (Köksal 1984: 137).

Geyik motifi, eser içinde ilk defa Hayber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar. Emine Aydoğan'ın da (2006: 62) söylediği gibi cenkname içinde de geyik, “kahramana yardımcı olan iyi bir ruh olabildiği gibi, onu kötü yollara sürükleyen kötü bir ruh da olabilir. Ama bütün hikâyelerde geyik yol gösterici”olma özelliği ile ön plandadır.

Hayber Kalesi Cengi'nde Hz. Ali ve beraberindekiler, Hayber kalesini fethetmiş edip Medine'ye doğru giderken Hayber'e bir menzil uzakta konakladıkları bir yerde

kumdan bir tepenin üzerinde Hz. Muhammed, boynuzunda mektup asılı bir geyik görür ve bu durumun çok acayip olması sebebiyle o geyiğin öldürülmesini emreder. Ancak Mu'az bin Cebel, bu geyiğin öldürülmesini istemez. Ashabdan Kanber ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e hediye etmek arzusuyla geyiği yakalamak için ardı sıra gider. Geyiğin ardı sıra giden ve geyiği bir türlü yakalamayı beceremeyen Kanber, Hayber Beyi'nin oğluyla mücadele eder ve ona esir düşer. Bu sırada Hz. Ali Kanber'i aramaya gider ve Hüşşam bin Guşşam'ın yavuklusunun çadırına misafir olur. Çadırdaki kadın, Hz. Ali'ye geyiğin kendine ait bir casus olduğu gerçeğini açıklar.

“Gördi kim kumdan bir tepenin üstünde bir *geyik* durur. Hakk Te'ala -'azz ve celle- ol geyiği şöyle bir münakkaş itmiş ki 'âlemde her ne dürlü renk var ise heb ol *geyiğin postunda* mevcut eylemiş. Çün Resûl -'a.m.- ol *geyiği* temaşa itdi. Gördi ki boynuzunda bir mektub asa komışlar.” (s. 17)

5.4.10. Kuş (Vuhuş Tuyur)

Cenknamenin genelinde kuş motifi, ayrıntılı bir şekilde yer almaz. Eserde “*kuş*” sözcüğü sadece kelime anlamıyla kullanılmak suretiyle üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Birinci kullanım şeklinde kuş motifi, gerçek anlamıyla karşımıza çıkar. Çevre ile mekân tasvirleri içinde ve bir de Berber Kalesi Cengi'nde, Hz. Süleyman'ın özelliklerinden ve şahsına verilen ilim ve kudretten bahsedilirken vahşi kuşlara da hükmetmiş olması sebebiyle kullanılır.

“Resûl-i Ekrem, Hayber'in hendek kenarına geldi, gördi kim bir hendek, kırk arşun boyı, kırk arşun eni vardır. İçi tolu sudur. Çevre yanında mugaylan dikenini bitmiş, *kuş uçup* içinden geçemezdi.” (s. 5)

“Akarsular, *öten kuşlar* ve dürlü yemişler ve dahi za'feranlar ve karanfiller ve zencebiller dünyada her nebatat ki var anda mevcuddur.” (s. 75)

“Ol hücrelerde *küçük kuşlar* vardır. Kimi la'lden, kimi zümrüdden, kimi cevahirden. Ola rakk üstadlar öyle yapmışlar ki bad-ı saba her ne kadar eserse anlar

dahi bad-ı sabaya karşı yönlerin dönüp dürlü dil ile her biri *öterler* ki vasma kabil değildir.” (s. 76)

“Ya İmam! O tağ değildir. Anlar yılandır. Şol zaman kim Süleyman Peygamber ins ve cin ve *vuhuş tuyura* Hakk’ın emriyle hüküm iderken bu yerin kavmi 'asi olup hükmüne ram olmamışlar.” (s. 122)

“Çayır çimen ve akarsu ve hurma ağaçları, dibinde dürlü dürlü çiçekler ve ağaçlar bitmiş. Dürlü dürlü *kuşlar tesbih okurlar.*” (s. 193)

Kuş motifinin ikinci kullanım şekli ise benzetme amaçlıdır. Kan Suyu'nun büyüklüğü karşısındaki çaresizliğini dile getiren Hz. Ali'nin kendinin yürüyerek, yüzerek veya gemiye binerek geçemediği bu sudan ancak kuş gibi uçarak geçebileceğini söylerken kullanması ile ortaya çıkmaktadır.

“Ya İlahe'l-âlemin! N'eyleyim, *kuş değilim ki uçam.* Gemi yok ki binüp geçer(em)” (s. 64)

“Ey Kadir-i pür-Kemal ve ey Kerim Padişah-ı Zü'l-celal! Senin emrinle bu suyu geçem. *Kuş değilim ya İlahi, ben uçam.* Nefsime ısmarladım bu gün sana 'aşkla, -İnnâ lillahi ve inna ileyhi raci'ün- deyüp zarı iderdi.” (s. 64)

“Ol ejder, bir ejderhadır ki gökyüzünden *kuş uçup* üzerinden geçmeğe canı yoktur.” (s. 165)

Üçüncü çeşit kuş motifi kullanımı ise atasözlerinin içinde yer alır ve eser içinde şu şekilde geçer.

“ 'Amr saray kapusundan taşra revan oldu, ardına düşdiler. Hiç *uçan kuşa irilür mi?*” (s. 135)

“Ta sabah olunca bir yere irişdi ki *kuş uçup kulan yürümez.* Beriyye ne içindedir ki anda kum su gibi akar.” (s. 149)

5.4.11 Güvercin (Göğercin)

Kısa bir vücuda ve sık tüylere sahip olan, hızlı ve uzun zaman uçabilen güvercin, evcil bir hayvandır. Edebiyatımızda haber kuşu olarak da bilinmektedir.

Lakin üzerinde çalıştığımız Hz. Ali Cenklere adlı metinde güvercin kelimesi bu anlamı dışında olmak üzere sadece iki yerde kullanılır.

İlk güvercin motifi, Kan Kalesi Cengi'nde Menuc adlı kâfiri Halid bin Velid'in öldürmesi esnasında benzetme yapmak amacıyla kullanılmıştır.

“ ‘Ya Allah!’ deyüp kâfirin başına bir gürz öyle urdı kim *göğercin yımurtası* gibi tar tağan olup canın Cehennem'e ismarladı.” (s. 98)

İkinci kullanım şekli ise Mucizatü'l Nebi'de Hz. Cebrail'in ve Hz. Ebubekir'in vahdet meydanında güvercin kılığında olmasıyla alakalıdır. Burada Hz. Cebrail ve Hz. Ebubekir, ahir zaman peygamberinin dostu olmak için uçarak birbirleriyle yarışmaktadır.

“Yerler ve gökler, yoğ iken vahdet meydanı var idi ve ol meydanın ortasında bir direk var idi. Direğin başında *iki göğercin* var idi. Biri benim, biri Ebubekir'in ruhu idi. Cenab-ı Hakk'dan hitab geldi ki: ‘Uçuñ! Her kangıñız geçerse anı ahir zaman peygamberime yarigar ve şefa'at hil'atini aña geydirem.’ didi.” (s. 238)

5.4.12. Bülbül

Bir kuş cinsi olan ve sesinin güzelliği ile tanınan bülbül, cenknamede sadece tasvir cümleleri içinde geçer.

“İmam-ı 'Ali ol tağa çıkdı. Aşağa nazar eyledi ki nihayetsiz ova, çayır, çimen[lik], *bülbüller* öter, gül-gülistan, hezaran dasitan ol ovanın orta yerinde bir bıñar üzerinde bir ağaç bitmiş.” (s. 46)

“İmam-ı 'Ali, Düldül'i ol tağa toğrı üç gün, üç gice sürdi. Tağın toğrısına çıkdı. Aşağa nazar eyledi. Gördi kim bir ova, çayır, çimenlik, şakayık-ı nu'man *bülbüller* öter, gül-gülistan, hezaran, dasitan ve ol sahranın bir canibinde iki çadır var” (s. 50)

“Öñinde bir tağ göründi İmam-ı 'Ali, ol tağın üzerine çıkdı. Bakdı bir ulu sahradır ki gül-i gülistan, bağ u bostan, *bülbüller* hezaran dasitan bir ulu ırmak ol sahrayı kuşatmış.” (s. 66)

“Kenarları gül-gülistan, bağla bostan, *bülbüller* öter, hezaran, dasitan.” (s. 69)

“Aşağa nazar eyledi, gördi ki bir latif sahradır. Çayır, çimen, bağ-la bostan, *bülbüller* öter.” (s. 73)

“Güller açılmış, *bülbüller* öter. Dahi bölük bölük çadırlar içinde huri kızları oturular.” (s. 79)

5.4.13. Kaplumbağa

Kaplumbağa motifi, eser içinde sadece Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkar. Bu kelime ile Hz. Ali’nin kendine kalkan edindiği Kahkaha la’ini elinde nasıl tuttuğu tarif edilmiş olur.

“Bir elinde Zülfikar, bir elinde Kahkaha mel'un. İmam-ı 'Ali, kâfirlere öyle girdi kim 'İmam-ı 'Ali'ye çalayım.' diyen kâfire elindeki mel'unı tutardı, kalkan idindi. Mel'un, İmam-ı 'Ali'ni elinde *kablumbağa* gibi tutardı.” (s. 102)

5.4.14. Koyun

Koyun, eti yenilebilen sütü, yünü ve derisi için beslenen evcil bir hayvandır. Bu motif, Kan Kalesi Cengi’nde Sa'id bin Ubbad'ın oğlunun sünnet düğünü için gördüğü tedarik içinde gerçek anlamda sadece ismi anılmak suretiyle kullanılır.

“Ya Sa'id, şimdiden sonra yarak üzerine ol. Cemi' kaba'il düğüne gelesir. Aña göre tedarik göresiz. Çün Sa'id bunu işitdi. Kalkup Şam'a varup on deve yüki buğday alup geldi ve develer ve *koyunlar* ve sığırlar hazırladı ve dahi dürlü ta'amlar hazır kıldılar. Halk dahi güruh güruh geldiler.” (s. 38)

Çöl dünyası içinde koyun aynı zamanda rızıktır ve bir zenginlik alametidir.

“Bu kabilede mal-meta' yokdur. Heb at, deve, *koyundur*.” (s. 48)

“Bir yere konmuşlardır. Sığır, deve, atdır. *Koyun rızıktır*. Bi- hadd-i kıyas ve her bir eviñ öñünde bir at bağı ve bir süngü dikilmiş, hazır turur.” (s. 213)

5.4.15. Kuzu

Kuzu motifi, Kan Kalesi Cengi anlatısında Sa'id bin Ubbad tarafından Hz. Peygamber'e ikram edilen bir yemek olarak zikredilir.

“Sa'id bin 'Ubbad eviñe geldi. Bir *kuzı pıryan* itmişdi. Bir tebsi içine koyup oğlı ile Resûl-i Ekrem'e vardı, öñine kodı. Resûl-i Ekrem, *ol kuzıdan bir* mikdar toğrayup yidiler.” (s. 37)

5.4.16. Merkep

Sadece Hayber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan merkep kelimesi, hikâye içinde benzetme yapmak amacıyla kullanılmıştır. Hüşşam'ın dokuz kardeşinden biri olan Utarid ile Hz. Ali'nin mücadelesi esnasında Utarid'in sakalı şu şekilde tasvir edilir:

“Düldül'den inüp şahin gibi göğsi üzerine çıkup şol *merkep* kuyruğı gibi sakalın tutup çekdi ve hançerin çıkardı ki boğazlaya döndi.” (s. 34)

5.4.17. Sığır

Büyük baş evcil bir hayvan olan sığır, eserde Kan Kalesi Cengi'nde Sa'id bin Ubbad'ın oğlunun sünnet düğünü için hazırladığı taamların ana maddesidir.

“Kalkup Şam'a varup on deve yüki buğday alup geldi ve develer ve koyunlar ve *sığırlar* hazırladı ve dahi dürlü ta'amlar hazır kıldılar.” (s. 38)

Gazavat-ı İmam Hasan Cengi'nde ise sığır motifi, Hz. Hasan'ın Mekke yolu üzerinde gördüğü bir ilin sahip olduğu zenginliğin alameti olarak zikredilir.

“Beriyye tarafına gitdi. Varup gördi ki bir il, on biñ kadar var. Bir yere konmuşlardır. *Sığır*, deve, atdır. Koyun rızıkdır.” (s. 216)

5.4.18. Karınca

Hayvan motifi başlığı altına dâhil ettiğimiz karınca, cenk kitabı içinde yalnız bir yerde (Mucizatü'l Nebi anlatısında), Hz. Muhammed'in torunları ile olan konuşması arasında anlatımı pekiştirmek ve anlatıma kuvvet katmak amacıyla sadece isim olarak geçer. Eserin diğer kısımlarında karınca ile ilgili herhangi bir bilgiye yahut açıklamaya rastlamak mümkün değildir.

“Resul-i Ekrem, eyitdi: "Ey gözüm nuru! Benim 'âlemde fa'idem ve himmetim oldur ki ahiretde bir za'if *karınca* benden hak da'va itmeye. Siz benden ne gördünüz?" didiğinde İmam-ı Hasan eyitdi:” (s. 237)

5.4.19. Kulan

Derleme sözlüğünde (1975: 2995) “iki-üç yaşındaki tay, kısırak” olarak tanımlanan bu kelime sadece bir atasözünün içinde şu şekilde geçmektedir:

“Ta sabah olunca bir yere irişdi ki kuş uçup *kulan yürümez.*” (s. 149)

5.5. Aletler

Hz. Ali Cenklere içinde adı geçen alet adları, günlük yaşam hakkında ve eserin türü hakkında bilgi verir niteliktedir. Epik destan geleneği ile yazılmış, dinî karakteri yüksek bu eserde yer alan aletlerin pek çoğu savaş aletlerindedir. Eser içinde tespit ettiğimiz ve aletler başlığı altında toplayabileceğimiz diğer motifler ise şunlardır:

5.5.1. Alem-Sancak

Türkçe sözlükte (1998: 77, 1903) “bayrak” anlamına gelen alem kelimesi ile “çoğunlukla askeri birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı gönderli bayrak” şeklinde tarif edilen sancak kelimesi cenkname içinde genellikle aynı anlamda ve zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır.

Hız. Ali Cenklere'nin genelinde İslam dinini ve Müslümanları temsil eden alem ve sancak hakkında çok fazla ayrıntılı bilgiye yer verilmez. Alem, askerî bir düzeni temsil eder. Bu askerî düzen, eski Türklerde var olan onluk sistem gibidir. Eserin genelinde savaşa gidilirken her bin kişi için bir alem getirilir. Bir alem bin kişiyi, yirmi alem yirmi bin kişiyi, seksen alem seksen bin kişiyi temsil eder.

“Teham sahrasına kondılar. Her bir taraftan bir '*alem* ve bin leşker geldi. Bin kişiye bir '*alem* ve yüz kişiye bir subaşı ve on kişiye bir mukaddem işbu vazı'la leşker cem' oldılar. 'Arab içinden gelen 'Abdullah-ı Yemeni dirler, bin kişi ile ve bilesince bir '*alem* getürdi.” (s. 3)

“Tamam yigirmi bin kişi, yigirmi '*alem* ve at-ıla ve kimi deve ile ve kimi yayan gaza niyetine yürüdiler. Düni gün gitdiler.” (s. 3)

“Pes Tavvil kâfir, ağlayarak feryad-ı figan iderek seksan bin leşkere karşı gitdi. Çün gördi kim gelürler. Seksan '*alem* her bir renginde ve her bölük altında bin asker var. Her yüz kişiye bir subaşı var ve her on kişiye bir onbaşı komuşlar.” (s. 157)

“Biraz vakitden sonra seksan '*alem* çıkageldi. Her bir '*alem* dibinde bin asker alay bağlayup gelürler. Emir-zade, heman kalkup atına bindi ve kılıcın eline aldı.” (s. 158)

“Gördiler ki bir '*alemle* bin kişi beriye içinden çıkageldi.” (s. 224)

İslam dininin sembolü olan alemler Hayber Kalesi Cengi'nde önce Mu'az bin Cebel, sonra sırasıyla Hız. Ebubekir, Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali taşır.

“Yigirmi bin sahabe cem' olup saf bağladılar ve *ol 'alem, Resûl -'aleyhi's-selam- 'alemi idi*. Anı Mu'az bin Cebel, eline virdiler, götürdi. Bilesince *İslam leşkeri 'alem* ardına düşüp Hayber kapusına savaş kaskına yürüdiler.” (s. 5-6)

“Hazret-i Ebûbekir gelüp; ‘Ya Resûl-ullah! Yarın '*alemi* Hayber'e iletmeği emr idin, bendeniz iletayim.’ didi. Pes İslam leşkerinin içine avaze düşdi kim yarın *İslam sancağını* Ebûbekir, Hayber Kal'ası'na ilette.” (s. 6)

“Pes Hazret-i 'Ali, hendeği tefahhus kılıp Döldül'den indi. Bir yere bağladı. '*Alemi*, hendek kenarına dike kodı.” (s. 10)

Kan Kalesi Cengi'nde ise Hz. Muhammed'in alemdârı Halid bin Velid'dir.

“Benim adım Halid bin Velid pahlivandır. Muhammed'in *'alemdarıyam*. Geldiğime sebep budur ki bir gece ol Hazret-i 'Ali didikleri evliya ga'ib oldu.” (s. 45)

Cenk kitabının genelinde alemin ya da sancağın rengi ve özellikleri pek söylenmez. Sadece Kan Kalesi Cengi'nde alemin renginin beyaz olduğu dile getirilir.

“Bir beyaz *'alem*. O *'alemin* dibinde bir münevver yüzlü kişi oturur.” (s. 80)

Alem ve sancak Müslümanları temsil eden bir unsurdur. Lakin sadece onlara ait değildir. Kafirlerin de alemi ve alemdarı vardır. Hatta bu alemlere savaş sonunda ganimet olarak el konulur.

“Heman İmam-ı 'Ali'nin gözi kıble-gaha değüp yerde gördi ki Kahkaha la'inin, *'alemdarı* çıkageldi. Eman virmeyüp katleyledi.” (s. 100)

“Andan sonra ganimet malını yüklediler ve ol seksan *'alemi* bile getürdiler. İşte gaza işi tamam oldu.” (s 165)

5.5.2. Savaş Aletleri-Silahları

Cenknemeler, savaş konusu etrafında şekillenen eserler olduğu için savaş aletleri oldukça fazladır ve çeşitlilik arz eder. Hikâye kahramanlarının kendilerini iç ve dış tehlike ve düşmanlardan koruyabilmesi için değişik silahları kullandıklarını müşahade etmek mümkündür. Bu alet ve silahlar alt başlıklar halinde ayrı ayrı incelenecektir.

5.5.2.1. Kılıç

Savaş esnasında savunmayı ve hamle yapmayı sağlayan uzun, düz veya eğri biçimlerde olabilen ve her iki yüzü de keskin olan genellikle çelikten yapılan, kınında muhafaza edilen savaş aletlerinden biridir. Eserde adı sık sık savaş meydanında geçen kılıç motifinin özel adlarla anılan iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan biri Zülfikar'dır, diğeri de Amr'a ait olan Dehhak zamanından kalan kılıçtır.

5.5.2.1.1. Zülfikar

Hz. Ali'ye ait olan ve onunla özdeşleşen Zülfikar hakkında Doğan Kaya (2007: 806-807) tarafından şu bilgiler verilir: Bu kelimenin “doğrusu Zülfekar’dır. Fekar, “omurga, bel kemiği” anlamında olup Zülfekar, omurga gibi olan bu nesnenin sahibi anlamına gelir. Zülfikar’ın asıl sahibi, As bin Münye adlı kâfirdir. Bedir Savaş’ında (13 Mart 624) ganimet olarak Hz. Muhammed’e verilmiştir. Peygamberimiz de bunu, amcasının oğlu Hz. Ali’ye hediye etmiştir. Zülfikar’ın özelliği, uzunluğuna ve enine uzamasıdır. Üzerinde kanın akması için yivler bulunmaktadır.” Demirinin ise Yemen’den geldiği rivayet edilmiştir.

Zülfikar’ın yarısından itibaren çatallaşan bir ucu olduğu, başa, bele ve kemere denk geldiğinde insanı biçtiği söylenmektedir. Bu kılıcı Hz. Ali ilk defa Uhud Savaş’ında kullanmıştır.

Zülfikar sayesinde özellikle İslamiyet’in yayıldığı dönemlerde Türk kültürü içinde kılıç kültürü teşekkül etmiştir. Üstelik “Zülfikar, Ahilik geleneği içinde risalet haberi ile birlikte teslim edilen emanetlerden biridir.” (Çetin 1998: 423).

Hz. Ali Cenklere içinde Kan Kalesi Cengi’nde sahibi Hz. Ali tarafından Zülfikar, uzan dediğinde beş yüz kulaç uzaması, ejderha kılığına girmesi, ateşiyle tüm cihanı yakacak derecede olması gibi pek çok özelliği ile övülerek kale beğine tanıtılmaktadır:

“bu kılıca uzan disem; uzanur beş yüz kulaç. Eğer ejderha ol disem; ejderha olur ve bu kılıca eğer od ol disem; od olur. Cihanı yakar” (s. 10)

Hz. Ali’nin Mağrib diyarındaki ejderhaları öldürmesinin anlatıldığı cenkte ise Hz. Ali’nin tek yardımcısı yine kılıcı Zülfikar’dır. Zülfikar, bu cenkte olağanüstü niteliklere bürünür. Ejderhanın ateşine karşılık kalkan görevi üstlenir ve ateş saçarak onun ateşini söndürür. Hz. Ali’yi korur. Bu olayın ardından vakit namazı kazaya kalacak diye üzülen Hz. Ali’ye Allah’tan bir hitap gelir. Bu hitapta söylenenlere uyarak Hz. Ali Zülfikar’ı yere bırakır ve Zülfikar adeta insanlaşarak; ejderhalarla-devlerle kendi kendine savaşmaya başlar.

“Pes Hazret-i 'Ali, heman Zülfikar'ı oda karşı tutdı. Zülfikar'dan bir avaz çıkup, ejderhanı odına hamle eyledi. Ejderhanı odı girü döndü.” (s. 177)

“Hazret-i 'Ali *Zülfikar*'ı yere bıraktı. *Zülfikar*, kalkup divlerle cenk eyledi.” (s. 179)

Hiz. Ali Cenkleri adlı eserde “*Lâ fetâ illâ Ali ve lâ seyf illâ Zülfikar*”ı cümlesinde geçen ve “Ali'den başka er yok, O'nun kılıcı *Zülfikar*'dan başka kılıç yok.” demek olan sözün Cebrail tarafından Uhud Savaşı'nda söylendiği rivayet edilmektedir.

Zülfikar, Hiz. Ali'nin adeta her şeyidir. En zor durumlardan kurtulmasına *Zülfikar* yardım etmektedir. En ağır taşlara karşı *Zülfikar*'ın tutulması o sıkıntılı durumdan kurtulmak için yeterlidir.

“İmam'ın üzerine taş inerken *Zülfikar*'ı karşı tuttu. Taş iki pare oldu. Bir pasesi bir yaña ve bir pasesi bir yaña gitdi ve yine cühudlar bir taş dahi getirüp İmam'ın üzerine atdılar. İmam, yine *Zülfikar*'ı karşı tuttu. Taş iki pare oldu. Bir pasesi hendek içine düştü ve bir pasesi şöyle ki bi-izni'llah havada mu'allak turdu.” (s. 15)

“yanında bir büyük taş var idi ki *dört yüz batman* idi. Kaldırup Hazret-i 'Ali'niñ üzerine atdı. Hazret-i 'Ali üzerine taş gelürken heman *Zülfikar*'ı karşı tuttu, taş iki pare oldu.” (s. 178)

Cenknife içinde Berber Kalesi Cengi'nde dile getirildiğine göre Allah tarafından Hiz. Peygamber'e verilen ve diğere peygamberlere verilmemiş olan iki unsurdan biri Hiz. Ali'dir diğere de *Zülfikar*'dır.

Ejderha gibi ateş saçan *Zülfikar*, aynı zamanda avaz çıkarmaya da kadirdir ve taşı kesecek, öküz ile balığı yerinden oynatacak kadar da kuvvetlidir. Değdiği kâfiri hıyar gibi iki pare edebilmektedir.

5.5.2.1.2. Amr'ın -Dehhak'tan Kalma- Kılıcı

Dehhak; zorba, zalim, kan dökücü gibi sıfatlarla tanınmış olan bir hükümdardır. Rivayete göre ülkesi halkına yaptığı sihir ve zulümle boyun eğdirirmiş. Her iki omzu üzerinde ve elbisesinin altında yılan benzeyen et parçaları varmış. Bu eli kanlı hükümdar demirci ustası Kava tarafından öldürülmüştür.

H. Ali Cenklere içinde Hayber Kalesi Cengi'nde Anter'in kardeşi Amr, kendinin Dehhak soyundan geldiğini ve elindeki kılıcın da Dehhak'a ait olduğunu söyler. Zalimlikle bilinen ve kötülükleriyle anılan Dehhak ismi, kılıcı ve onun neslinden olma durumu cenk anlatıcısı tarafından bilinçli olarak Amr'a syletilmiştir. Buradaki amaç, Amr'ın da okuyucu/dinleyici önünde kötü olmasını sağlamaktır.

“İşbu kılıc kim *Dehhak*'ıdır ve ben dahi *Dehhak neslindenim*. Bu kılıc Dehhak zamanından berü bize miras kalup ve bu zamana değin bu kılıca kimse cevap virmedir.” (s. 13)

5.5.2.2. Sn/Süngü

Türkçe sözlükte (1998: 2051) “tüfek namlusunun ucuna takılan kk kılıç biçiminde delici silah” olarak tarif edilen süngü kelimesi, H. Ali Cenklere'nin geçtiği devirde ateşli silahların henüz icad edilmemiş olması sebebiyle sert kamıştan yapılan sopaların ucuna takılan düşmanı samak ve öldürmek amacıyla kullanılan ok benzeri bir savaş aletidir.

Eserin genelinde süngü kelimesi hemen her cenk anlatısı içinde defalarca geçmek suretiyle oldukça sık kullanılır. Bu savaş aleti hakkında ise cenk anlatıcısı tarafından teferruatlı bir bilgi verilmez. Süngü kelimesini havale etmek fiiliyle birlikte görmek demmkndr.

“Heman ol sa'at 'Ali zerine 'Anter, *süngü havale eyledi*. Hazret-i 'Ali, *sngsin* elinden alup yabana atdı.” (s. 12)

“Gazaba gelüp *sngsin* havale eyledi. Kfir el uzatdı, çeküp *süngüyi* elinden aldı, yabana atdı ve” (s. 19)

“Fi'l-hal Hazret-i 'Ali'ye *süngü havale eyledi*. Server-i 'lem, el uzatdı. Kfiriņ *sngisiņ* orta yerine yapışdı. ekp elinden alup yabana atdı.” (s. 28)

“Kfiriņ eliniņ derisi gürzin sapında kaldı. Kfir hacil oldu. Bu def'a *süngü havale eyledi*. Halid anı dahi men' eyledi.” (s.98)

“ 'Ali *sngsin* alup yabana atdı ve Zmr'i atınıņ üstünden kavradı ki mecali kalmadı.” (s 140)

“Kâfir, İmam-ı Hüseyin’e mukabil olup şehzadeye *süngü havale eyledi.*” (s. 225)

5.5.2.3. Topuz

Türkçe sözlükte (1998: 2239) “ucu top biçiminde olan eski bir silah” olarak tarif edilen topuz motifi sadece Kan Kalesi Cengi’nde geçer. Tahtın kenarında Cehennem zebanilerine benzeyen kâfirlerin ellerinde topuz bulunmaktadır. Eser genelinde topuz hakkında daha ayrıntılı bir bilgiye rastlanmaz.

“Ol kapunıñ bir yanında bir kara taht kurulmuş ol tahtıñ üstünde bir çirkin yüzlü kâfirler *ellerinde tobuslar* ya'ni cehennem zebanileri, taht üzerinde oturan mel'un, bunların ulularıdır.” (s. 81-82)

5.5.2.4. Gürz

Gürz İskender Pala (1999:160) tarafından “uzun saplı, büyük demir topuz” olarak tanımlanır. Gürz, ateşli silahların icadından evvel savaş meydanlarında kullanılan bir savaş aletidir. “İslamiyet’ten önceki destanlarda ‘gürz’e pek rastlanmamaktadır. ‘Kılıç’ ve ‘gürz’ İslami destanlarda daha fazla yer işgal etmekte ve efsanevî özelliklere bürünmektedir.” (Köksal 1984: 155). Bu motif, eser içinde tüm cenklerde ikili mücadeleler içinde savaş meydanlarında sık sık tekrar edilir. Oldukça ağır olan ve batman hesabıyla tarif edilen gürzi kaldırmak ve ustalıkla kullanmak maharet gerektirmektedir.

“Hayber’iñ bir beği dahi var idi, 'Amr adlu. Ol dahi kapuyı açup taşra çıkdı. İki çuvalı birbirine giymiş ve bir *gürz eline* almış, kılıç, hama'il kuşanmış bir tazı ata binmiş.” (s. 13)

“Heman İmam’a *gürz havale eyledi.* İmam-ı 'Ali, men' eyledi.” (s. 60)

“Birgün İmam-ı 'Ali’yi bir hurma ağacına çıkayım dirken, ardından yetişüp *gürz ile urdum,* yıkdım, üzerine düşdüm. Bir hayli savaş eyledim.” (s. 88)

“Heman bu kerre *gürzin alup havaya kaldırdı*. İmam-ı 'Ali'niñ üzerine gazabla öyle indirdi kim eğer tağa ursa iki pare iderdi.” (s 91)

“Sen misin benim kılıcım pare pare eyleyen.” deyüp *gürze yapışdı*. Halid'in üzerine indirdi. Halid dahi ‘Ya Allah!’ deyüp kâfirin *gürzin savdı*. Kapup elinden aldı, yabana atdı. Kâfirin eliniñ derisi *gürzin sapında* kaldı.” (s. 98)

“La'in o kerre *gürziñ eline* aldı. Halid'in üzerine havale eyledi.” (s. 106)

“Amr bir na're urup şöyle urdı ki kâfirin kalkanı iki pare oldı. *Gürzi tepesine* tokundı. Kâfirin 'aklı gitdi. Sersem oldı.” (s. 116)

“İmam-ı Hasan'ın dahi bir *gürzi* var idi. Atası Emirü'l-Mü'minin 'Ali, virmişdi. Tamam *yiğirmi beş batman* idi. Heman ol *gürzi*, İmam-ı Hasan eline aldı.” (s. 219)

5.5.2.5. Ok-Yay

Eski çağlardan beri var olan en etkili silahlardan biri ok ve yaydır. “Türk kültür tarihinde önemli yer tutan ok ve yay motifi, savaşçılığın-alpliğin bir işareti, hâkimiyetin sembolü, boy ve coğrafya ismi olarak geçmektedir. Türk destanlarında da önemli yeri olan ok ve yay motifi orta dönem Türk destanlarında (Saltuk-nâme, Battal-nâme ve Danîşmend-nâme) eski önemini kaybetmiştir.” (Çetin 1997: 428).

Hız. Ali Cenklere içinde ok ve yay sıradan bir savaş aleti olarak kullanılmıştır. Eserde ok atma fiili sık sık kullanılmıştır. Oku, kirişe -yayın iki ucu arasındaki bağa iyice yerleştiren kahraman, her attığını vurur. Oklar, Türkçe sözlükte (1998:1295) “sakaların içinde su taşıdıkları ağzı dar, altı geniş, deriden yapılmış su kabı” olarak tanımlanan kırbanın içinde taşınmaktadır.

“Bunlar Ömer'i görünce heman *oka*, taşa tutdılar.” (s. 4)

“Kal'ada yukarıdan kimi taşla-*okla*, kimi nefit yağı atup 'azim cenk oldı.” (s. 15)

“ ‘Ben, bunu diri tutamazam, bari öldireyim.’ deyüp eli *kırbanın*[d]a urup tiz *yayın çıkardı ve bir okı kirişde kodı.*” (s. 18)

“Dört yüz yigirmi dört dürlü oyun bilürem. Bunca oyunlarımdan ma'da bir hünerim dahi vardır kim on beş kişi benim üzerime *ok serpseler* heman bir kamıcı ile cümlesin def' iderim.” (s. 130)

“Yarenler, her kimde din gayreti var ise cümle eline ok yay alsunlar. Ol oğlana serpsünler. Ola kim *ok yaresi* ile helak ola." didi. Çün 'asker bu haberi eşitdi. Her birisi ellerine *ok -yay* alup, şehzadeye ok serpdiler.” (s. 158)

“Kimi *okla*, kimi kılıçla ve kimi süngi ile hamle eylediler.” (s.163)

“Kal'adan yine *ok atdılar*.” (s. 173)

“Asker-i İslamdan, Sa'id-i Vakkas ilerüye gelüp, *ok yay çıkarup* bir yüksek yerde turup ok atdı. Herbir *okı* bir kâfire urdı.” (s. 180)

Ayrıca eserde Berber Kalesi Cengi'nde ok ile ilgili özellikle divan edebiyatında var olan bir mazmunun, bir güzeli tasvir ederken benzetme amacıyla kullanıldığını da görmek mümkündür. Hurşid- Haver'in kaşları kara, kirpikleri de adeta bir oktur.

“San-ı Hurşid-i Haver'dir veyahud ay bedir iken yere inmiş. Kaşları kara, *kirpikleriniñ* herbiri bir *ok* ve iki bölük saçı iki tarafa efı yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine dürdaneler dizilmiş.” (s. 151)

5.5.2.6. Kement

Özellikle hayvanları yakalamak için kullanılan ucu ilmekli kaygan ve uzun ipe kement adı verilmektedir. Hz. Ali Cenklere içerisinde kement motifi, hem hayvanları yakalamak için hem esir alınan kişileri bağlamak için hem Kan Suyu'nun derinliğini ölçmek için hem de kuyuya inmek için kullanılmaktadır. Cenge çıkan cengâverin kırbanında kemendinin olmaması büyük bir eksiklik olarak addedilmektedir.

“*Kırbanında kemendi* var idi. Çıkardı, heman geyikten yaña yürüdi. *Kemendi halka eyledi*. Geyik[cek] yerinde turdı. Kanber, ilerü gelüp *kemendi atup* geyiği yerinden çekdi. Kanber, diledi ki avlaya. Gördi ki geyik bir göz ayırımı yerde otlar. Kemend yerde yatur. Kanber, yine *kemendi* eline aldı.” (s. 18)

“Fi’l-hal bir *kemend* getirüp Kanber’iñ tekrar ellerin bağladı ve muhkem çekdi ve iki ayağını aşırma[lı] bağladı.” (s. 24)

“İmam’ıñ ellerin *kemend ile bağladı* ve yanından kılıcı aldı. Yüz tutdı ki 'Ali'yi öldüre.” (s. 28)

“ 'Alkama gelüp kızıñ ellerin bağladı ve boğazına *kemend* takdı. At yanına bağladı, geldi.” (s. 32)

“İmam-ı 'Ali'niñ *yüz kulac kemendi* var idi. Eline alup suya saldı ise *kemendi* hiç dibine değmedi. Yine çeküb çıkardı.” (s. 63)

“Ey yaranlar! Bu la'iniñ muradı budur ki 'asker yeni dört bölük idüp, birbirimizden ayırup, *kemend* atup tutalar. İmdi siz dahi birbiriniñizden ayrılmayınız.” (s. 100)

“Çün ejderha kuyu içine gitdi. Heybetle dem urdu ki 'Ali'yi kuyu içine çeke. Dem *kemendin* Hazret-i 'Ali'niñ boynuna atdı.” (s. 177)

“ ‘Ya İmlak! Gel bu *kemende* yapış, ben kuyuya ineyim.’ didi. İmlak: ‘N’ola!’ deyüp *kemende* yapışdı. Şehzade indi.” (s. 209)

5.5.2.7. Kalkan

Kalkan, savaşta oktan ve kılıç darbelerinden korunmak amacıyla kullanılan bir alettir. Eser içinde kalkan motifi sıklıkla kullanılmasına rağmen kalkanın yapısı hakkında sadece bir yerde geçen -dört kat Çinî demirden yapıldığına dair- açıklama haricinde ek bir açıklamaya yer verilmez.

“Gördi ki Zü’l-Hımar ve kılıç çeküp 'Alkama'ya havale eylemiş, 'Alkama dahi *kalkan*[ın] karşı tutmuş ve kılıç çalup kalkan 'Alkama'nıñ başına inmiş ve iki dizi üzerine çöküp 'Alkama'yı gayet zebun eylemiş.” (s. 31)

“Öyle gazaba geldi ki sağ ayağın üzengiden çıkarup sol ayağı üzerine geldi. Zülfikar'ı çıkardı. Kâfir dahi *kalkan* karşı tutdı.” (s. 92)

“At depüp zenginiñ üzerine geldi. Zengi, *kalkanu* karşı tutdı. Zengi savamadı. Gürz *kalkanına* tokındı. *Kalkan* iki pare oldı. Zenginiñ 'aklı başından gitdi.” (s.131)

“Meğer zenginiñ bir *kalkanı* var imiş. Dört kat katı Çinî temürden idi. Ol *kalkanı* getirüp Zengiye virdiler. İmam-ı Hasan, yine hamle eyledi. Zengi, ol *kalkanı* karşı tutdı.” (s. 131)

“Heman yerinden kalkup silah kuşandı ve bir *kalkan* eline aldı.” (s. 152)

Kan Kalesi Cengi’nde ise *kalkan* ile ilgili ilginç bir durum söz konusudur. Çünkü Hz. Ali, Kahkaha melunu öldürmüş ve onun cansız bedenini kendine kalkan edinmiştir.

“İmam, kâfiriñ kılıcı inerken tutdı. Bileğini öyle bir sıkdı kim kılıç yere düşdi. Kâfiri çekdi, atından indirdi. Eline aldı. Bir elinde Zülfikar, bir elinde Kahkaha mel'un. İmam-ı 'Ali, kâfirlere öyle girdi kim 'İmam-ı 'Ali'ye çalayım.' diyen kâfire elindeki mel'unı tutardı, *kalkan* idindi. Mel'un, İmam-ı 'Ali'niñ elinde kablumbağa gibi tutardı.” (s. 102)

“Der-akab elindeki *Kahkaha'yı kalkan idüp* kâfirlere öyle girdi kim her çalmada yetmiş-seksen kâfiri helak iderdi. İmam, kendine urayım, diyene elindeki kâfiri karşı tutardı.” (s. 103)

5.5.2.8. Kamçı (Kamıcı)

Kamçı, bir ucunda ip ya da deri bulunan birini veya bir şeyi dövmeye imkân sağlayan araçtır. Eser genelinde sık olmamak kaydıyla kullanılan savaş aletidir.

Berber Kalesi Cengi’nde Hz. Hasan, hünerlerini anlatırken kamçı ile üzerine atılan okları nasıl def ettiğini şöyle dile getirir:

“Dört yüz yığirmi dört dürlü oyun bilürem. Bunca oyunlarımdan ma'da bir hünerim dahi vardır kim on beş kişi benim üzerime ok serpseler heman bir *kamıcı ile* cümlesin def' iderim.” (s. 130)

Yine Berber Kalesi Cengi'nde Sahire Katna'nın yılanları kendine kamçı edinmesi söz konusudur.

“Önüde od yalırları leşkere gibi saf bağlayup gelürler ve kendiniñ elinde bir yılan var. *Kamcı idinmiş*. Hazret-i 'Ali, bildi ki Sahire Katna'dır.” (s. 136)

“ ‘Ey oğul! Bu bezirgân değilmiş. Bu 'Ali imiş, gelmiş ki bir sihr ide, leşkerinizi yağma ide. Bu bir hile-baz kişidir. Sen bunda gafil olma." deyüp önjünce ve ardınca oddan leşker ve elinde bir *yılan kamcı* idinmiş ve bir ibi yere kodı. Bir sihir okıdı. Ol ip ejderha oldı.” (s. 136)

Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye Cengi'nde de şehzade Muhammed Hanife, kendisine havale edilen kâfir kılıcını kamçısı sayesinde savmaktadır.

“Kâfir, süngü havale eyledi. Anı dahi savdı. Kılıc havale eyledi. Şehzade anı dahi *kamcı* ile savdı.” (s. 195)

5.5.2.9. Top ve Mancınık

Türkçe sözlükte (1998:2233, 1499) top kelimesi, “gülle ve şarapnel atan büyük, ateşli silah” olarak tanımlanırken; “mancınık kelimesi “top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılabilen basit bir savaş aracı” olarak ifade edilmektedir

Eserde Hayber Kalesi'nin fethinde top ve mancınık motifi anlamına uygun nitelikte kullanılmaktadır. Hayber Kalesi'ndeki kişiler İslam askerinin hazırlıklarına karşı tedbir ederler.

“Hayber kavmi dahi yarak idüp, silahların geydiler. Burçlar üzerine ve hendek kenarına turdılar. Toplar ve mancınıklar kurdılar ve leşkerine nida kıldılar” (s. 4)

Bu kısımda küçük bir ayrıntı olarak tespit ettiğimiz bir konuyu da belirtmemizin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Şöyle ki esere konu olan çağlar, henüz ateşli silahların keşfedilmediği dönemlerdir. Bu sebeple eserde hem topun hem de mancınığın o yıllarda kullanıldığının söylenmesi hem dikkat çekmektedir hem de tezat oluşturmaktadır. Lakin cenk kitabının tasnif edildiği yahut cenlerin anlatıldığı

zamanda topun keşfedilmiş olması ve herkes tarafından bilinmesi gerçeğini düşünecek olursak anlatı içine böyle bir eklemenin, Hayber Kalesi'nin feth edildiği dönemin şartları ve özellikleri düşünülmeden yapılmış olduğu sonucunu çıkarmamıza neden olmaktadır.

5.5.2.10. Sapan, Sapan Taşı ve Tağarcık

Türkçe sözlükte (1998: 1907) “iki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı” olarak belirtilen sapan motifi, eser içinde özellikle Muhammed Hanife ve Gazanfer Kâfir Cenkleride “sapan taşı” ve meşin torba anlamına gelen “tağarcık” kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır

“Amr Bin Ümmiyye, berr-i yabanı seyreyledi. Hiçbir haber almadı. Ahir nice olduğım bildi. Heman *tağarcığın* bağladı ve birkaç *saban taşı* devşirdi. Dahi Medine'den çıktı.” (s. 163)

“Amr, tiz *tağarcığından taşları* çıkardı. Yere dökdi. Bir taş eline olup *sabana* kodı. Birkaç kere çevirüp atdı. ‘Hay sakınñ göziñizi.’ deyüp bir kişiniñ gözine değdi. Eñsesinden çıkup canını Cehenem’e ısmarladı. El- kıssa kırk taş atdı. Kırk kâfiri tepeledi.” (s. 164)

5.5.2.11. Neft Yağı

Gerçekte neft yağı, bir savaş aleti olmamakla birlikte düşmanı etkisiz hale getirmekte kullanılan bir yöntem olması sebebiyle bu kısma dâhil edilmiştir. Eser genelinde neft yağı sadece Hayber Kalesi'nin fethi Cengi'nde geçer.

“Pes İmam-ı 'Ali, heybetle yürüdi. Hayber'ın kapısına yapışdı. Kal'ada yukarıdan kimi taşla-okıla, kimi neft yağı atup 'azim cenk oldı.” (s. 15)

5.6. Çalgılar

Hz. Ali Cenklere'nin genelinde çalgılar, oldukça geniş ve önemli bir yer tutar. “Çalgılar, günlük hayatta kullanılmaz. Savaş ve eğlence anları olan özel zamanlarda kullanırlar.” (Çetin 1997: 433).

Cenkname içerisinde çalgılar, bazen savaş habercisidir, bazen savaşın başlangıcını ve bitişini bildirir, bazen de eğlence amaçlı kullanılır. Bu sebeple eserde geçen müzik aletlerini kullanım amaçlarına göre, savaş çalgıları ve eğlence çalgıları olarak iki ayrı grupta inceleyeceğiz.

5.6.1. Savaş Çalgıları

Savaş çalgıları, “daha çok ses çıkaran askerin debdebesini de arttıran çalgılar olup savaşın başlangıcından bitimine kadar belirli zamanlarda çalınırlar.” (Çetin 1997: 433). Hz. Ali Cenklere'nde tespit ettiğimiz savaş çalgıları ise şunlardır:

5.6.1.1. Tabl (Davul)

Davul, “kasnağa gerilmiş deriden yapılan vurmali bir çalgı olup savaş alameti sayılmaktadır ve ordunun hareketine düzen vermekte kullanılır. Aynı zamanda kağanlık işareti de sayılan davul, şamanların kullandıkları araçlardan da birisidir. Dede Korkut Hikâyesi'nde ve Saltuk-nâme'de savaş çalgısı olarak geçen davul, cenknamelerde de aynı fonksiyonu ile görünür.” (Çetin 1997: 431).

Eser genelinde yer alan savaş cengi, ceng-i harb, tabl-u harb, “tabl, tabl-ı asayiş gibi isimlerle anılan ve zaman belirten davul çalmalar, cenknamelerde savaşa başlama, ara verme ve savaşı bitirmeyi bildirmek için devreye girer.” (Çetin 1997: 432).

“Şöyle ki öğle vakti idi. Leşker beraber oldılar. Tabl-i asayiş urdılar. Savaş erenleri, uğraşmaktan usandılar. İki leşker birbirinden ayrıldılar.” (s. 7)

“Meydan yerine çakıl taşı gibi, kâfir başı yığıldı, kaldı ve iki gün iki gece bir 'azim cenk oldu kim felekde melek inledi. Kahkaha mel'un, 'acize oldu. Ahir *tabl-i asayiş çaldırdı*. İki 'asker birbirinden ayrıldı.” (s. 99)

“ ‘Kal'amıza Mekke'den Medine'den leşker geldi. Kös avazı ile 'âlem toldı.’ *Tabl-u harb* şöyle çalınur ki Berber vilayetinde kıyamet kopdı sandılar. Çün Zümür Ateş-perest bunu eşitdi. Can başına sıçradı. Tiz turdı. *Ceng-i harb* çaldırdı ve hazır olan leşker yarağa girdiler ve etrafa haber oldu.” (s. 113)

“Bu kadar cenk ile ahşam oldu. *Tabl-i asayiş çalındı*. Kâfirler cenkden fariğ oldılar ve bir araya geldiler.” (s. 159)

“Ol esnada na-gâh *tabl ü nekkare* avazı geldi. Meğerki ol yerde bir kethüda kişi var. Emirü'l-Mü'minin 'Ali andan su'al eyledi ki: ‘Bu ne gavgadır yohsa yagı mı geldi. Bu *cenk-i harbi* niçün çalınur?’ didi. Kethüda eyitdi: ‘Ey Şah-ı vilayet! Ol ejderhadır ki bu yerde belürmişdir. Yılda bir kerre bu kuyudan çıkar. İşte şimdi yine taşra çıkmışdır. İşte bu *cenk harbi* anı-çün çalınır.’ didi.” (s. 174)

“*Tabl-ı nekkare* avazesi 'ayyuka çıkdı.” (s. 194)

Farsça bir kelime olan ve anlamı sözlükte (Devellioğlu 1999: 828, 828). “resmi yerlerde muayyen vakitlerde çalınan davul, dümbelek gibi şeyler” olarak açıklanan nevbet kelimesi bu anlamı ile cenk kitabı içinde anılmaz. Hz. Ali Cenklere'nin içinde nevbet sözcüğü, sadece nöbet, “sıra, sıra ile görülen iş” anlamı ifade eder.

“Heman İmam-ı 'Ali'ye bir kerre zor idüp tutdı kim eğer büyük kökli ağaca yapışsa; çeküp koparır idi. Üç *nevbet* zor eyledi. İmam-ı 'Ali'yi yerinden ayıramadı. Çün Ebu'l Muhsin bu hali gördi, hayran olup ta'accub eyledi. *Nevbet* İmam-ı 'Ali'ye geldi.” (s. 52)

5.6.1.2. Nekkare

Farsça bir kelime olan ve “davul, kös, dümbelek” anlamına gelen neggare, savaş anında çalınan bir müzik aletidir. Hz. Ali Cenklere içinde tabl kelimesi ile birlikte şu şekilde geçer.

“*Tabl-ı nekkare avazesi* 'ayyuka çıkdı.” (s. 194)

Mağrib diyarını anlatan cenkte ise nekkare, savaşı ve kavgayı değil ejderhanın mağarasından dışarı çıkmış olduğunu haber verir.

“Ol esnada na-gâh *tabl ü nekkare* avazı geldi. Meğerki ol yerde bir kethüda kişi var. Emirü'l-Mü'minin 'Ali andan su'al eyledi ki: ‘Bu ne gavgadır yohsa yagı mı geldi. Bu cenk-i haribi niçün çalınur?’ didi. Kethüda eyitdi: ‘Ey Şah-ı vilayet! Ol ejderhadır ki bu yerde belürmişdir. Yılda bir kerre bu kuyudan çıkar. İşte şimdi yine taşra çıkmışdır. İşte bu cenk harbi anı-çün çalınır ki ol ejderhanın na'resini kimse eşitmesün. Kaçan ejderha kuyudan taşra çıktığı dem bir na're urur, her kimiñ kulağına girerse ödi sınar.’ didi.” (s. 174)

5.6.1.3. Kös (Kûs)

“Türk devlet geleneğinde önemli bir yeri olan kös, bakır kap üzerine gerilmiş büyük taşınmaz davuldur.” (Çetin 1997: 430). İskender Pala'ya (1999: 248) göre ise kös, “davulun 8-10 misli büyüklüğündedir. Deve sırtında taşınır ve kûs-ı hakani denir. Harp meydanlarında zafer bununla ilan edilirdi.”

Hz. Ali Cenklere'nde ise kös, aynı zamanda savaş işareti özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.

“Bari İslam leşkeri tekbir getürdi, *kös* ve nekkare avazı eflake çıkdı.” (s. 4)

“Kal'amıza Mekke'den Medine'den leşker geldi. *Kös avazı ile 'âlem* toldı.”
Tabl-u harb şöyle çalınur ki Berber vilayetinde kıyamet kopdı sandılar.” (s. 113)

5.6.1.4. Boru

Türkçe sözlükte (1998: 330) “nefesle çalınan perdesiz madeni çalgı, borazan” olarak tanımlanan boru kelimesi, eser içinde adı geçen savaş çalgılarından biridir. Boru aynı zamanda “Türk kültür tarihinde devlet ve rütbe sembolü olarak geçmektedir.” (Çetin 1997: 432).

Eserde kös ile birlikte kullanılan ve sadece Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkan borunun niteliği hakkında ek bir açıklamaya yapılmamıştır.

“ 'Alemleri götürdiler. Leşkeri dirledi ve kösler çalındı ve *borular avazı* ve cebe cevsen kızılıtı 'ayyuka çıkdı.”

5.6.2. Eğlence Çalgıları

Üzerinde inceleme yaptığımız Hz. Ali Cenkları adlı bu eser, cenk merkezli İslami unsurların ağırlıklı bir eser olduğu için eğlence ile ilgili müzik aletlerinin adı savaş ile ilgili olanlara nazaran çok daha az zikredilmektedir. Eğlence amaçlı müzik aletleri, savaş ile ilgili olanlar kadar büyük değildir ve bu çalgılar daha çok telli-zilli bir yapı arz etmektedir. Eğlence çalgıları genellikle özel sebeplerle, özel anlarda ve özel ortamlarda çalınır.

5.6.2.1. Çenk

Çenk, “kanuna benzeyen fakat dik tutularak parmakla çalınan ve bu nedenle harp'ı andıran bir tür telli çalgı aletidir.” (Pala 1999: 94).

Çenk adlı müzik aleti eser içinde sadece bir anlatıda karşımıza çıkar ve bu çalgı aleti hakkında cenk anlatıcısı tarafından ayrıntılı bilgi verilmez. Cengin içeriğinden hareketle çengiye sadece kadınların çaldığını söylemek mümkündür.

Berber Kalesi Cengi'nde, kale beği Ateşperest Zümür, zevk u safa içinde ayş u işret yapmaktadır. Çengiler ise çenk ve def çalıp sohbet ve eğlence ortamına renk katmaktadırlar.

“Gördi ki Zümür sohbet ider. *Çenk caganağı* ve def çalınur. Çün kim Hazret-i 'Ali, ol meclise vardı. Çengilerin ellerindeki *çenkler* yere düşdi. Cümlesi sağır olup avazları çıkmaz oldı.” (s. 127)

5.6.2.2. Def

Def, tef adıyla da bilinen zilli veya pullu bir çenbere gerilmiş ve daire biçimindeki deriden yapılmış olan bir müzik aletidir.

Def adlı müzik aleti, eser içinde sadece bir anlatıda yani Berber Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkar ve bu çalgı aleti hakkında okuyucuya ayrıntılı bilgi verilmez.

“Gördi ki Zümür sohbet ider. Çenk caganağı ve *def çalınur*. Çün kim Hazret-i 'Ali, ol meclise vardı.” (s. 127)

5.6.2.3. Beşaret-i Tabl

Beşâret-i tabl, düğün sebebiyle yaşanan mutluluğu etrafa yaymak ve ilan etmek amacıyla çalınan davuldur.

İnceleme yaptığımız metinde sadece Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkar ve eğlence çalgılarının sadece özel anlarda çalındığı savını destekler nitelik taşır.

“Şad-ı hurrem oldılar. Cumhur ve karındaşları düğün tedarîğın gördiler. *Beşaret-i tabl çalındı* [ol kadar şenlik eğlediler ki ta'biri mümkün değildir] ve etraftan 'arab 'Ureba beğlerine hayır idüp düğüne okudılar.” (s. 207)

5.7. Savaş

Savaş motifi, Hz. Ali Cenklere içinde en fazla üzerinde durulan ve mihver motif konumunda olan motiftir. Eser içinde “*cenk*” ve “*cenk etmek*” kelime ve fiilleriyle sık sık tekrar edilmektedir.

“bir 'azim *cenk* oldu ki vasfa gelmez.” (s. 6)

“aşağıdan yukarıdan *cenk* itdiler.” (s. 6)

“Her kişi *cenk* eyler idi.” (s. 7)

“Ravi rivayet ider ki ta yigirmi gün bu resme *cenk* itdiler.” (s. 8)

“*Cenk itmeğe* hiç liyakatı yoktur.” (s. 9)

“kimi odıla *cenk itdiler*. İmam-ı 'Ali, sancağı hendeğin öte tarafına geçirüp 'azim *cenk* oldu.” (s. 11)

“seniyle *cenk* ideyim. Zira evvel seni bilmeden *cenk itmeğe* 'ar iderim.” (s. 14)

“kâfirle *cenk idersem* bu 'aşıktır, muradından mahrum olur.” (s. 27)

“Bir dahi *cenk olursa* hiç aman bilmez, heb kırar.” (s. 61)

“Bir yere kondılar yedi gün *cenk itmediler*.” (s. 97)

“Seniyle mu'amele-i suret biraz *cenk idelim*.” (s. 123)

“Biz seniyle ikimiz meydana girüp *cenk idelim*, hüner kimdedir, görelim.” (s.135)

İslamî özelliklerinin çok baskın olduğu Hz. Ali Cenklere, kahramanlık konulu bir eser olması sebebiyle meydana getiriliş amacına uygun biçimde “*savaş*” motifini içinde yoğun bir biçimde barındırır. İslam dinini tanıtmak, Allah adını yüceltmek maksadıyla çıkılan fetihler, savaş ruhunu yansıtmaktadır. İslamiyet öncesinde başlayan askeri devlet anlayışı, İslam dininin kabulüyle de ilerleyişine devam eder.

Hz. Ali Cenklere'nde bulunan savaş kuralları Türk epik destan ve hikâye kuralları ile benzerlik göstermektedir. öyleki, Müslüman askeri fetih niyetiyle çıktıkları cenklerde, savaş başlamadan önce düşman (kâfir) dine davet edilir. Bu davet ordunun kale önüne geldiği zaman yahut da iki kişinin mücaledesi esnasında yenilmek üzere olduğu zaman sözlü bir biçimde yapılır. Daveti ya Müslüman ordusu adına gönderilen bir elçi ya da cenk meydanına çıkan cengâver yapar.

“Hazret-i Resûl -'a.m.- 'Ömer'i da'vet idüp ‘Ya 'Ömer! Yürü var, *bu din düşmanlarına eyit ki* bu gelen İslam leşkeridir ve beği ahir zaman peygamberi Mustafa'dır. *Geldi ki size dine da'vet ide*. Siz kim Tanrı birdir ve Muhammed -'a.m.- hak peygamberdir diyemez, *iman ve şehadet getüresiz* ve biz dahi yerimize gidelim. Siz de makamınızda olun, digil. *Eğer kabul ederlerse hoş, itmezlerse cenke hazır olsunlar.*’ deyüp 'Ömer'i elçiliğe gönderdi.” (s. 4)

“Ey kâfir! Baņa emirim vasiyet itdi. Kaçan bir kâfirle cenk idersen eğer sen galib olursan fi’l-hal öldürme. *Evvel imana da’vet eyle*. Eğer gelmezse öldiresin, deyü tenbih eyledi. İmdi bildim ki bir hamle dahi idersem geberirsin. *Gel imdi Müsliman ol.*” (s. 112)

“Sekizinci gün *Yemame dirler bir fasih lisan 'Arab var idi. Anı Zümür’e elçiliğe gönderdiler. Ya’ni vara Zümür’ü imana da’vet eyleye*. Çün Yemame, Kal’a’ya yakın geldi. Gördi ki Kal’a halkı hep cenk hazırlığın itmişler.” (s. 114)

“Eğer bir kâfirle *cenk idersem anı evvel İslam’a da’vet iderim. Eğer imana gelürse anı azad iderim. İmana gelmezse başını keserim*. İmdi ey kâfir, imana gel. Yohsa canını cehenneme ulaştırırım.” (s. 124)

“Hay niçün *cenk idersiz? Bu elçi kişidir, utanmaz [mı]sınız? Ben anlara elçi gönderdim, nesne dimediler. Bir sözümüzle o kadar yerden geldiler.*” (s. 173)

İslam dinine davet, kâfir halk grubu tarafından reddedilince savaş önce teke tek olan mücadelerle başlar. Hz. Ali cenkleri, teke tek mücadele “*Er dilemek*” şeklinde meydana çıkan Müslüman kişi ve kâfir leşkeri arasında geçmektedir. Kâfir ordusunun savaş niyetiyle gelen erler, kâfir ordusu içinde bulunan en güçlü en saygın, en becerikli yiğitleri ve cesaretiyle ön plana çıkmış olan pehlivanlardandır.

“ ‘*Er oldur* ki meydan yerinde gerek.’ didi. Padişah gördi ki ‘inad ider, emreyledi: ‘İkisi dahi meydan yerine geleler.’ Meğer padişahın bir ulu meydanı var idi. ‘*Ol meydanda iki pehlivan cenk itsün.*’ didi.” (s. 88)

“Çavuşlar yürüdiler ve her taraftan meydan yüzünde bahadırlar at oynadup cevlan kıldılar. İki leşker nazar idüp bakarlardı ki: ‘ ‘*Aceb pehlivanlardan meydana kim gire, erlik göstere.*’ dirken küffar tarafından bir la’in ata binmiş ve bir gürz eline almış ve bir kılıç hama’il kuşanmış başından ayağa temüre gark olmuş. At sıçradup meydana geldi. Biraz laf urup at başın çekdi, turdı. *İslam 'askerinden er diledi. İslam 'askerinden dahi 'Abdullah Yemeni dirler bir pehlivan var idi. Meydana geldi. At oynadup biraz cevlan idüp Hakk Te'ala'ya şükür eyledi* ve Muhammed’e salâvat ve bir tekbir getirüp at depdi.” (s. 115)

“ ‘Bizim işimiz turmagla olmaz, bize *bir er göndersün*. Avare turmayalım, dir.’ didi. Meğer İbri’niñ bir pehlivanı var idi. *Gayet bahadır idi*. Heman anı gönderüp: ‘Yüri, var şunları tepele. Başlarını baña getir.’ didi.” (s. 224)

Meydana giren bu pehlivanlar, sürekli olarak kendilerini, efendilerini veya dinlerini överler.

İki erkek kahramanın teke tek savaşmasından başka Müslüman olan erkekle Müslüman olmayan kadının yahut Müslüman olan kadınla Müslüman olmayan erkeğin de arasındaki mücadele Hz. Ali arasında geçmektedir.

Hayber Kalesi Cengi’nde Müslüman olan Alkama ile henüz Müslüman olmamış Zü’l Hımar şu şekilde cenk eder:

“Gördi ki *Zü’l-Hımar ve kılıc çeküp 'Alkama'ya havale eylemiş, 'Alkama dahi kalkan[in] karşı tutmuş ve kılıc çalup kalkan 'Alkama'nıñ başına inmiş ve iki dizi üzerine çöküp 'Alkama'yı gayet zebun eylemiş*. Hazret-i 'Ali, bir na're urdı. *Kızıñ 'aklı başından gidüp, elinden kılıcı yere düşdi. 'Alkama yerinden kalkup bir cenk olmuştır ki demek olmaz.*” (s. 31)

Bir diğer kadın erkek mücadelesi ise Müslüman erkek kahraman Hz. Ali ile Zümür Ateşperest’in annesi Sahire Katna arasında yaşanır. Zülfikar’ın erkek kahraman Hz. Ali’ye yardımcı olduğu bu mücadele, Sahire Ktma’nın ölümü ile sona erer.

“Çün *Sahire Katna* geldi. Zümür’e eyitdi: "Ey oğul! Bu bezirgân değilmiş. Bu 'Ali imiş, gelmiş ki bir sihr ide, leşkerinizi yağma ide. Bu bir hile-baz kişidir. Sen bunda gafil olma." deyüp önünce ve ardınca oddan leşker ve elinde bir yılan kamcı idinmiş ve bir ibi yere kodı. *Bir sihir okıdı. Ol ip ejderha oldı. Başladı bu ejderha ağzından od saçmağa ve 'Ali üzerine hamle itmeğe.*” (s. 136)

“*Hazret-i Zülfikar’dan bir od çıktı kim ol yağmur suyunı ve Katna cazuyı atıyla, topıyla, yılanıyla cümlesini yakup kül eyledi. Çünkü, Zümür, bu hali gördi, ah eyledi. Zira bilür ki kendisinin hüneri anasının cazulığıyladır.*” (s. 137)

Hız. Ali Cenklere içinde Hız. Ali, Hız. Hasan, Hız. Huseyin, Muhammed Hanife, Amr bin Ummiye, Halid bin Velid savaş savaş oyun ve taktiklerini bilen ve bu konuda huner sahibi olan kişilerdendir.

Hız. Ali Cenklere'nde duşman ordusunun korkutulması için ordu içinde saygın bir yer tutan pehlivan, şiddetle öldürölüp kâfirlere teşhis ettirilir.

Eser içinde zaman zaman hilelere de başvurulduğunu gormek mümkündür. Berber Kalesi Cengi'nde Hız. Ali'nin kaleye giderken on deveye on tane boş sandığı yükleyerek, on oğlanla bezirgân şeklinde gidişi, bu hilelerin en barizidir.

“On deve gerekir kim her deveye iki sandık gerekir ve her sandığa birer örtü gerekir ve her devenin üstüne bir hûb suretlü ashab oğlanları gerekir. Bezirgân resminde gidem. Ta ki ol kal'ayı feth idem.” (s. 113)

Yapılan savaşın sonunda başta kâfir kale beyi ya da o ülkenin padişahı olmak üzere Müslüman olanlar, affedilirken Müslüman olmayanlar ya haraca bağlanır ya da katledilirler. Savaşın tamamlanmasıyla elde edilen ganimetler develere yüklenerek Medine'ye götürölürken fethedilen kale içinde dini unsurlar üzerinde bir takım değişiklikler yapılır ve böylece şerait-i İmam ya da İslam, tahsis edilmiş olur. Putların kırılması, çok yaygın olan davranışlardandır.

“İmam-ı 'Ali'niņ önünde cümlesi imana geldiler ve oradan hazineye vardılar. İçinde şol kadar mal buldular ki hesabın Allah'dan gayrı kimse bilmez. İmam-ı 'Ali, bu hazineleri gördi. Götürecek hazine değildir. İçinden beş deve yüki malı aldılar. Ma'adasını kodı ve ol kal'eye Ebu'l-Muhsin'i padişah eyledi ve Ebu'l-Muhsin'e şer'i mutahhara üzre kızların birini nikâh eyledi ve Tarık Zengi'yi aņa vezir eyledi ve dahi anlara lazım olan nasihatleri ta'lim eyledi. Ba'dehu develeri yükletdiler. Yola revan olup gitdiler.” (s. 106)

“Ey şah-ı Mağrib! Taht-ı hükümetinde ne kadar il-memleket varsa yine saņa mukarrer olsun ve sen bizim karındaşımız ol ve Kays yine vezirin ve ol gözci ki bizim ile yoldaşlık eyledi. Anı dahi bir mansıba irişdir ve her şehirde bir mescid yabın. Beş vakit ezan okuyup cema'atle namaz kılıņ ve bizimle bir adam gönderiņ gelsün, bir ehl-i 'ilm adam virelim. Bu Mağrib diyarına getürsün. Pak-ı cema'at eylesün ve her

yerde cum'a mescidi eyleyin. Bizim sizden temennamız budur ki İslam'a rağbet idesiz.” (s. 187)

Savaş sonunda savaşı idare komutan idere eden komutan hükmünde olan Hz. Ali, fethedilen ülke ya da kaleye Müslüman bir bey tayin edilir.

“ve ol kal'eye Ebu'l-Muhsin'i padişah eyledi ” (s. 106)

“Ey Şah-ı Mağrib! Taht-ı hükümetinde ne kadar il-memleket varsa yine saña mukarrer olsun ve sen bizim karındaşımız ol ve Kays yine vezirin ve ol gözci ki bizim ile yoldaşlık eyledi. Anı dahi bir mansıba iriştir “ (s. 188)

5.8. Engel

Hz. Ali Cenklere içinde engel motifi içinde pek çok unsuru tespit etmek mümkündür. Epik destan geleneğine göre oluşturulmuş olan bu anlatı, hikâye etme temeli ile meydana gelmiş bir eserdir. Bu sebeple anlatı içinde olay akışını sağlamak ve okuyucunun/dinleyicinin merakını canlı tutabilmek için sürekli olarak bir aksiyona ihtiyaç duyulmaktadır. Eserdeki aksiyon unsurlarından biri de cenk kahramanının yaşamış olduğu engellerdir. Bu engellerin aşılması için cenk kahramanı beklenmedik bir takım davranışlar yapmak zorunda kalır. Engellerin aşılmasında kahramana yardımcı olan en büyük kuvvet Hz. Muhammed ve kahramanın içtenlikle yaptığı duadır.

Hz. Ali Cenklere içinde engeller oldukça çeşitli bir yapı arz etmektedir. Kimi zaman tabiat unsurları olan bilinmeyen yol, dağ, köprüsü olmayan derin dere (Kan Suyu) kahramanın hareketlerine engel olabildiği gibi kimi zamanda büyücü kadınlar, büyümlü nesnelere, İblis ve kâfir askerlere engel niteliği taşımaktadır.

5.9. Şekil ve Kıyafet (Don) Değişirme

5.9.1. Şekil Değişirme

Şekil değişirme veya başka bir varlık haline dönüşme bizim edebiyatımızda, özellikle menkıbelerimizde oldukça fazla bir biçimde işlenen motiftir. Doğan

Kaya'nın (2007: 252) "ermiş bir kişinin turna, güvercin, doğan, geyik, yılan, balık veya ejderha gibi hayvanların şekline girerek kerametini göstermesi için kullanılan söz" olarak tanımlanır.

Eser genelinde yaygın olmamakla beraber Berber Kalesi Cengi'nde şekil değiştirme motifi olarak kabul edebileceğimiz bir durum söz konusudur. Hz. Ali'in on deve ve on oğlanlar gittiği fetihle, karargâh olarak kuracakları çadırın yerinde büyük bir karaltı vardır. Bu karaltıya sebep ise Hz. Süleyman zamanında ona asi olan bir kavmin cezalandırılmak amacıyla Allah tarafından yılan şekline dönüştürülmüş olmasıdır. Bu yılanların beyi Şahmaran'dır ve Hz. Ali'nin iman telkinine olumlu yaklaşarak Müslüman olur.

"Ya İmam! O tağ değildir. Anlar yilandır. Şol zaman kim Süleyman Peygamber ins ve cin ve vuhuş tuyura Hakk'ıy emriyle hükm iderken bu yeriy kavmi 'asi olup hükmüne ram olmamışlar. Ol sebebden Süleyman Peygamber, anlara bed-du'a eylemiş. Hakk Te'ala ol kavme kat'ı azab eylemiş, yılan olmuşlar. Sonra istiğfar eyleyüp Allah'a muti' olmuşlar. Allah Te'ala, [anı] yılan eylemiş, ol yılanlar ol zamandan berü ol yeri karargâh eylemişler. Anda sakın olurlar." (s. 122)

Hz. Ali Cenklere içinde ise bu motif, Emine Aydoğan'ın (2006: 98) da belirtmiş olduğu gibi adeta yumuşamış ve daha realist çizgilere bürünerek kıyafet değiştirme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kan Kalesi Cengi'nde de İblis aksakallı bir pir şekline bürünerek Hz. Ali'yi kandırıp yoldan çıkaran kişi olarak görülmektedir. Burada daha önce yaşanmış tarihî bir olaya da telmih söz konusudur.

"'Aceb bu ne ola, beni yoldan çıkardı? deyü fikre düşdi. Meğer ol pir, İblis 'aleyhil-la'ne imiş." (s. 58)

Mucizatü'l Nebi'de ise cenk anlatıcısı tarafından Hz. Ömer'in ruhlar âleminde güvercin olup uçarak Hz. Muhammed ile yarıştığı söylense de olay örgüsü içinde etkili olmaması sebebiyle bu kısımda değerlendirilmeyecektir.

5.9.2. Kıyafet (Don) Değişirme

Kıyafet (don) değişirme, destanlarda az görülen fakat hikâye ve masallarda sık sık rastladığımız bir motiftir. Bilindiği gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nden Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde, Kanturalı'nın uyduğu bir sırada, baskın yapan düşmanları, yiğit kılığına giren nişanlısı Selcan Hatun büyük bir bozguna uğratır.

Bamsı Beğrek'in beşik kertmece nişanlısı Banu Çiçek de Beğrek'in kuvvet ve maharetini denemek için kıyafet değiştirip onunla güreşir ve ok atma yarışı yapar. Aynı şekilde Beğrek de Bânû Çiçek'i başkasına gelin vereceklerini öğrenince bir yolunu bulup, esir olduğu Bayburt Hisarı'da kâfirlerin elinden kaçır. Bir ozan kılığına girerek yurdu olan Pasin'in Evnük (Avnik) Kalası'na döner. Bu sırada Bânû Çiçek'le Yalancıoğlu Yaltacığ'un düğünü başlamıştır. Beğrek saziyle kendisini Bânû Çiçek'e tanıtır. Düğün bozulur 16 yıllık ayrılıktan sonra iki sevgili birbirlerine kavuşurlar.

Kıyafet değiştirerek sevgilisinin düğününe gitme motifi, Ercişli Emrah ile Selvi Han, Âşık Garip, Tahir ile Zühre ve Asuman ile Zeycan hikâyelerinde de vardır.

Kıyafet (don) değişirme motifi, Hz. Ali Cenklere içinde görünmez olma ve bezirgân kılığına bürünme ya da tebdil-i kıyafete girme olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Görünmez olma ayrı bir başlık altında, bezirgân kılığına bürünme ve tebdil-i kıyafete girme bir başlık altında incelenecektir.

5.9.2.1. Görünmez Olma

Görünmez olma motifi, genellikle masallarda karşımıza çıkan bir motiftir. Lakin bu motifin Hz. Muhammed Hanife Cengi'nde karşımıza çıkması eserin inandırıcılığını hiç azaltmaz. Çünkü görünmez olma davranışını yapan cenk kahramanı yapılamayanı yapan, başarılamayanı başaran birçok olağanüstü niteliklere sahip olan idealize tip Hz. Ali'dir. Kutsiyetin son derece yüksek olduğu cenknamede dua yapılamayanı yapmanın, başarılamayanı başarmının anahtarı hükmündedir ve Allah'ın inayetiyle olmayacak hiçbir şey yoktur. Bu sebeple Hz. Ali'nin İsm-i Azam duasını okuyarak görünmez olması masallarda rastladığımız görünmez olma

motifinden farklı olarak kutsiyet arz etmektedir bu yüzden inandırıcılığı oldukça yüksektir.

“İmlak, sarayına irişdi. Gördi kim 'ayş u 'işret iderler. Bir zevkdir ki vasf olunmaz. Tiz yine İsm-i 'Azam, okuyup kendüsine urdı. *İmam, cümle halkı görür, kendiyi kimse görmez idi.* İmam-ı 'Ali” (s. 212)

5.9.2.2. Tebdil-i Kıyafete Bürünme ve Bezirgân Kılığına Girme

Tebdil-i kıyafete bürünme özellikle edebiyatımızda sıkça karşılaştığımız bir motiftir. Şekil değiştirmenin akla ve mantığa büründürülerek daha gerçekçi kılınması söz konusudur.

İmam-ı Hasan Gazavatı’nda Hz. Hasan’ın bezirgân olduğuna inanmayan kâfir, bunu ispatlayabilmek için Medine’ye tebdil-i kıyafet ile geldiğini ve müslümanmış gibi mescide gittiğini dile getirir.

“Meğer yedi kişinin içinde bir pir kişi var idi. Birgün *tebdil-i suret olup* Medine’ye vardı. Muhammed Mustafa’nın mescidine girdi. İmam-ı Hasan ve Hüseyin’i gördi, bilürdi.” (s. 217)

Hz. Ali ve Hz. Hüseyin ise Berber Kalesi Cengi’nde ve İmam-ı Hasan Gazavatı’nda bezirgân kılığına girerek kıyafet değiştirmiştir.

“Hazret-i 'Ali eyitdi: ‘Yok ya Resûl-ullah! On deve gerekdir kim her deveye iki sandık gerekdir ve her sandığa birer örtü gerekdir ve her devenin üstüne bir hûb suretlü ashab oğlanları gerekdir. *Bezirgân resminde* gidem. Ta ki ol kal'ayı feth idem.’ didi.” (s. 120)

“Beni Zübeyr kavmindenim, *bezirgân kişiyem.* Benim develerim var idi. Mugaylan yerken ga'ib oldu. Yüküm yerde kaldı. İki sevgülü develerdir. Anı isteyü Rabi' İbn-i Malik, kavmine uğradım.” (s. 217)

5.10. Aldatmalar

Hız. Ali Cenklere içinde zaman zaman başkahraman olan Hız. Ali'nin düşmana yani kâfire karşı muaffakiyet sağlamak için yapmış olduğu, zaman zaman da düşmanın Hız. Ali, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin'e karşı düzenlemiş oldukları küçük hileler bu motif gurubu içine dâhil edilebilir niteliktedir.

Eser içinde en yaygın biçimde kullanılan hile; Kan Kalesi Cengi'nde ve Muhammed Hanife Cengi'nde Hız. Ali'nin ve Muhammed Hanife'nin düşmanlarını kulağım sağır, duymaz diyerek yanına çağırması esnasında yapılan aldatmadır.

“İmam-ı 'Ali, Tama Zengi'den bu sözi dinledi, eyitdi: ‘Ya Zengi! Benim kulağım işitmez. Yanıma gel, cevabıy al.’ didi. Zengi gerçek sandı. Bakdı, heybeti, salâbeti gördi. 'Aklı dehşet oldu. Zengi, gelmeğe korkdı, dönüp karındaşına geldi, eyitdi: ‘Ey karındaş! Ol kişiniş yanına varmadım. Cevab söylerim. Kulağım sađırđır, gel yanıma.’ didi. Ben de yanına varmağa korkdım.” (s. 60)

“Kulağım işitmez. Yakın gel de söyle. Çün 'Utarid bunu işitdi, eyitdi: ‘Ey yiğit! Çok sözi ko. Bu gürze cevab vir.’ Şehzade, eyitdi: ‘Yakın gel de söyle, kulağım işitmez.’ 'Utarid, bu sözi işitdi. Gürzin havale eyledi. Şehzade şöyle çekdi ki [gürzden ma'ada 'Utarid'i atından ayırıyup] kendi yanına getürdi.” (s. 204)

“gel de söyle. {gel de söyle} Kulağım işitmez.” [didi]. *Cumhur, gerçek sanup ileriye varmak diledi. Yine havf eyledi”* (s. 205)

Hız. Ali Cenklere içinde karşılaştığımız diğer aldatmalar ise yine Kan Kalesi Cengi'nde ve yine Hız. Ali tarafından Kan Kalesi padişahına karşı yapılır.

“E revadır, varalım. Ol da bizim 'izzetimiz, bir ulu padişahdır. Bizim muradımız anış ordusına düş olmak idi.” deyüp *hile itmeğe başladı.* (s. 67)

“İmam-ı 'Ali eyitdi: ‘Ey yarenler! Benim adıma 'Amık bin Vec dirler. Horasan'dan gelürem. 'Âlem-i seyyah benim san'atlarım çokdur. 'Âlemde silahşorlık 'ilmin yahşi bilürem. Hiç varmadığım vilayet yokdur. Her ne vilayetde olursa olsun ben bir ulu padişah adın haber aluram, varup bahşişin alup kulları varsa ta'lim iderim. Ba'dehu vilayetime giderim. Ol bahşişleri ehl-i 'ayalim ile yerim, aña du'a iderim.

Çünkü bu padişahın adını eşittim. Kat'ı mesafe idüp bu vilayete gelmede Kan Suyı'nı bir 'ilm-le geçdim ve ol tılısımların her birini bir 'ilm-le bozdum.' didi.” (s. 68-69)

Kâfirlerin yaptığı aldatmaların ilki yine Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Ali'yi öldürdüğü yalanı söyleyerek Kan Kalesi beğini kandırmaya çalışan kişinin yaptığı aldatmadır.

“Bu mel'unun kabarıp şişdiğine bakarsın. *Size yalan söyler ve hile ider.* Eğer bu baş İmam-ı 'Ali'ni bu başı ise sen beni katl eyle.” (s. 89)

Kâfirler tarafından yapılan ikinci aldatma ise Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde, Muhammed Hanife'nin öldürülmesini sağlayabilmek maksadıyla şerbetin içine şeker diye zehiri koymaları ile ortaya çıkar.

“ ‘Bende bir *miskal zehir*[dir] vardır ki her kim yerse bir sa'at içinde helak olur. *İmdi ol zehri, buña yedireyim.* Ta kim helak olsun ve biz kurtulalım.’ didi. Çünkü İmlak tiz hazineye vardı. Ol zehri getürdi. *Dahi şekerle şerbet idüp zehri katdılar.* Bir sırça şişeye koyup Emir-zade'ye geldiler.” (s. 197)

5.11. Din Değiştirme

Hz. Ali Cenklere'nin fikri yapısı, İslamiyeti yayma temeli üzerine bina edilmiştir ve İslam dinini anlatma, yayma ve benimsetme en önemli ve öncelikli hedef olarak belirlenmiş ve bu ana hedefe ulaşmak için her türlü uygulama tartışmasız kabul görmüştür. Eserde dinin propagandası, kahramanların yaptığı mücadelelerin içinde hedefin ulviliği ve haklılığı ile birlikte yapılmaktadır. Gerek Hz. Muhammed, gerek Hz. Ali ve diğer cenkname kahramanları, çeşitli yollar ile ama özellikle savaşarak ve mücadele ederek Müslüman olmayan kişilere İslamiyet'i kabul ettirmeye çalışırlar.

“*Kâfirler gelüp İmam-ı 'Ali'ni elin öpdi. Ayağına düşdiler. İman getirüp Müsliman oldılar. Allah'ı bir bülip, Muhammed'i hak peygamber bildiler. El-hamdü'lillah-i Te'ala, İmam-ı 'Ali ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi İmam-ı 'Ali'ni yanına geldiler.*” (s. 100)

“Heb ulu beğler, İmam-ı 'Ali'niñ elin öbdiler. *Bölük bölük gelüp Müsliman oldılar.* İmam-ı 'Ali bunlara İslamıñ ve imanıñ şartını, abdestiñ ve namazıñ şartların öğretti.” (s. 100)

“Ba'dehu ol makamları gezdiler ve anda ne kadar kızlar ve huriler ve gılmanlar var ise heb gelüp İmam-ı 'Ali'niñ öñünde *iman getürdiler.*” (s. 105)

“'Avk cariyesi Zahibe ki İmam-ı 'Ali'niñ öñünde *Müsliman olmuşdı.* Ol obaya gelmişlerdi. Zahibe dahi *iman getüreliden* berü herkez aram itmeyüp yolları gözedirdi.” (s. 105)

“Heman *iki yüz kişi imana geldiler. Kalanın kırdılar. Mallarıñ Müsliman olanlara virdiler. Şer'ait-i İslam'ı öğretdiler.*” (s. 108)

“İncil'de seniñ fazlıñ gördiğim vakit *imana* geldim. İşte *iki yıldır ki ben saña iman ideli.*” (s. 112)

“‘Eğer ben galib olursam *seni imana getüreyim.*’ deyince la'in gürzle hamle kıldı. 'Abdullah Yemeni, elin sunup gürzi kâfirin elinden alup havaya atdı.” (s. 116)

5.12. Formülistik Sayı

Hz. Ali Cenklere'nde kalıp ifadelerle tekrar edilen unsurlardan biri de sayılardır. Zaman geçişleri, mekânlar arası uzaklık formülistik sayılarla ifade edilir.

Bir sayı eser içinde sürekli kullanılan sayılardan biridir. Hz. Ali Cenklere içinde sık sık tekrar edilen sayılardandır.

“Her bir taraftan *bir* 'alem ve *biñ* leşker geldi. *Biñ* kişiye *bir* 'alem ve yüz kişiye *bir* subaşı ve on kişiye *bir* mukaddem işbu vazı'la leşker cem' oldılar.” (s. 3)

“*Biriniñ* adı, Merhab ve *biriniñ* adı, 'Ankebutü'l Haman, *biriniñ* 'Amr, *biriniñ* Esved, *biriniñ* 'Anter, *biriniñ* Hüşşam, *biriniñ* 'Asım, *biriniñ* Hantale, *biriniñ* Ka'b, on *birinciniñ* adı Şem'un idi... ” (s. 4)

“Ukkab namında *bir* mübarek atı var idi.” (s. 5)

“gördi kim *bir* hendek” (s. 5)

“Her kim İmam-ı 'Ali'den başa *bir* haber getüre aña benden zamin oluram”
(s. 41)

“*Bir* kapudır ki *bir* yanı altundan ve *bir* yanı gümüşden, halkası zümrütden...
” (s. 78)

“*Bir* gün *bir* gicede yüz elli biñ kâfir kırdılar.” (s. 97)

“Eğer *bir* gün dahi olsaydı, kal'ayı virirdim ve anlarıñ dinine girerdim.” (s. 118)

“Eğer *bir* nevbet dahi takat getirürseñ... ” (s. 124)

“Na-gâh *bir* kimse gelüp eyitdi” (s. 135)

Bir sayısı özellikle Allah'ın varlığı ve birliğini vurgulamak için kullanılır.

“Siz kim Tanrı *birdir* ve Muhammed -'a.m.- hak peygamberdir diyesiz” (s. 4)

Üç sayısı, Türk Destan ve masallarında sık kullanılan sayılardan biridir. Cenknamede bir yerden bir yere kaç günde gidildiğini, bir işin kaç kere yapıldığı, bir canlıdan kaç tane bulunduğunu ya da sayının çokluğunu anlatmak üzere Hz. Ali Cenklere içinde şu şekilde kullanılmaktadır:

“Şimdi ben bir kal'adan gelürem ki bundan aña *üç* günlük yoldur ve beğiniñ adı Hantala” (s. 25)

“Beni İmam-ı 'Ali'niñ gitdiği yola sal.” deyüp *üç* gün *üç* gice gider. Yolu bir ıssız yabana düşdi.” (s. 43)

“*Üç* gün, *üç* gice gitdi.” (s. 49)

“Düldül'i ol tağa toğrı *üç* gün, *üç* gice sürdi”(s. 50)

“*Üç* kerre yüz biñ er” (s. 59)

“*Üç* kerre yüz biñ 'asker at üzerine geldiler.” (s. 61)

“*Üç* gün İmam-ı 'Ali ile beraber gitdiler, dördinci gün İmam-ı 'Ali'ye yolu gösterdiler.” (s. 63)

“*Üç* günden sonra baki leşkerle Malik-i Ejder çıkageldiler.” (s. 112)

“Oyun *üç*e değdi. Sen ol nevbet hamle eylediñ” (s. 124)

“babam başı-çün seni azad iderim; amma benim *üç* şartım vardır.” (s. 124)

“Bu *üç* kuldan birin alalım” (s. 127)

“Şimdi *üç* kerre hamle eylediñ” (s. 130)

“Hazret-i 'Ali'ye *üç* hamle eyledi.” (s. 131)

“*Üç* gün şöyle yas tutdı. Hiç kimseye cevab virmedi. Dördinci gün Cebra'il” (s. 157)

“Ashab dahi *üç* güne değin tedarik gördiler” (s. 159)

“*Üç* gün mil üzerinde inmeyiñ, bunda turm” (s. 167)

“Zira kavil tamam oldı. İşte *üç* gün geçdi. Dördinci gün oldı, atamız gelmedi.” (s. 173)

“El-hâsıl *üç* gün bu resme ziyafet oldı.” (s. 177)

“Hazret-i 'Ali, *üç* gün *üç* gice divler içinde oldı.” (s. 181)

“Muhammed Hanife çıkup gitdi. *Üç* gün yol yürüdi.” (s. 184)

“İslam leşkeri *üç* gün anda karar eylediler.” (s. 207)

Beş sayısı, Hz. Ali Cenklere içinde tekrarlanan sayılardan biridir. Hz. Ali Cenklere içinde özellikle yol mesafesini anlatmak, dekoratif nitelikli kahraman grupları oluşturmak için kullanılmaktadır. Eser içinde şu şekilde kullanılmaktadır.

“Çün İmam-ı 'Ali *beş* gün, *beş* gice yol yürüdi.” (s. 63)

“İçinden *beş* deve yüki malı aldılar.” (s. 101)

“Amr *beş-on* kişiniñ üzerinden sıçrayup kaçdı.” (s. 121)

Yedi sayısında, “Batı Türk grubu ile Mezopotamya kültürlerinde bulunan ve buradan diğere Türk boylarına geçen sayılar içinde yer almaktadır. Eser genelinde mekânlar arası uzaklığı belirtmek, zaman kavramı oluşturmak ve dekoratif kahramanlar yaratmak için kullanılır.” Eserin genelinde yaygın olarak kullanılan bu sayı, eserde geçtiği cümlelerin bazıları şunlardır:

“İmam-ı 'Ali taşlar ve tepeler aşdı. *Yedi* gün, *yedi* gice yürüdi. Sekizinci gün 'ales-sabah yolda giderken bir ak sakallu pire yetişi.” (s. 57)

“Meğer Kan Kal'ası ol aralığa *yedi* günlük yol idi.” (s. 66)

“Bu minval üzere *yedi* gün, *yedi* gece cenk eyledi. İmam bu *yedi* gün *yedi* gece içinde bir lokma etmek yimedi ve su içmedi” (s. 91)

“Bir yere kondılar *yedi* gün cenk itmediler.” (s. 97)

“Tamam *yedi* gün oturdılar. Dahı diñlendiler ve yol zahmetinden fariğ oldılar. Sekizinci gün Yemame dirler” (s. 109)

Kırk sayısı, masal, hikâye, destan ve efsanelerimizde geçen motiflerden biridir. “Kaynağını Alpler ve çevresinden alan kırk sayısı çeşitli kültür, din ve inançlarda görülmektedir.”(Çetin 1997:451).

“gördi kim bir hendek, *kırk* arşun boyı, *kırk* arşun eni vardır.” (s. 5)

“*Otuz-kırk* yıldır ben bunda gözcüyem” (s. 123)

“Bir hüneri budur ki *kırk* kulac urgan-ıla anı başdan ayağa sarsalar bir kez zor eylese fi'l-hal bendleri kırar.” (s. 133)

“budur ki eğer dilerseñ büyük ol olur *kırk* arşun, dilerse bir arşun küçük olur ve bir hüneri dahi budur ki *kırk* günlük yolu bir günde alır. *Kırk* kişinin yemeğın yalnız kendi yer, *kırk* adamın getüremediği taşı getirür ve *kırk* adım yeri bir adım ider.” (s. 134)

Yüz sayısı, Hz. Ali Cenklere içinde yer alan ve sıkça tekrarlanan sayı motiflerinden biridir.

“*Yüz* biñ er içinde bir pehlivan idi. *Bir* kulıñ başımdan tacımı kapdı ki vilayetimiñ *yedi* yıllık haracı idi.” (s. 135)

“*Dört yüz* seneden berü aba ve ecdadım” (s. 138)

“*altı yüz* ashabını sihirle şehit eyledi” (s. 139)

Bin sayısı, Hz. Ali Cenklere içinde sıkça tekrarlanan sayılardan biridir.

Eser içinde yukarıda örneklerini verdiğimiz sayıların dışında iki, altı, sekiz, dokuz, on, on iki, on üç, on dört, on beş, yirmi, yirmi dört, yirmi beş, yirmi sekiz, otuz, otuz beş, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz yirmi, yüz elli, yüz yetmiş, iki yüz, iki yüz kırk, üç yüz altmış, dört yüz, dört yüz on dört, dört yüz yirmi dört, altı

yüz, altı yüz elli, bin yedi yüz, on bin, yirmi bin, yirmi dört bin, otuz bin, elli bin, yüz yirmi dört bin, yüz elli bin, yüz doksan bin, iki yüz bin, dört yüz bin gibi sayılarda kullanılmaktadır.

“İmam-ı 'Ali dahi ol getirdiği *biñ beş yüz* deve ile ol kadar malı, cevahiri Sa'id Bin 'Ubbad'e, saçılık virdi.” (s. 109)

“hem *iki* gündür at yanınca yürüyüp yorulmuştır.” (s. 23)

“*İki* pehlivan mukabil olmayınca bellü olmaz.” (s. 25)

“Bugün *iki* gündür şol çayır kenarında bir kimse gördüm.” (s. 45)

“Ben *iki* nevbet hamle eyledim.” (s. 124)

“İmam-ı 'Ali, *altı* aydır ki Kayser-i Rum vilayetine Kayser gazasına gitmişti.” (s. 144)

“Cumhur, *altı* kardaşıyla toğrı kal'aya geldiler.” (s. 202)

“Gördi ki Rabi' İbn-i Malik ve Zerka ve *altı* yoldaşıyla” (s. 224)

“Resûl-i Ekrem' iñ *tokuz* evine” (s. 38)

“*Tokuz* şahid getürem.” (s. 236)

“'Ömer'i ve cümle ashabı ve *on* kişiyi mescide getüreler.” (s. 237)

“Hayber Kal'ası'nın *on iki* beği var idi.” (s. 4)

“*On üç, on dört* yaşında ola?” (s. 235)

“*On dört* yaşında bir sabi ve garib ola, bu işi nice ide?” (s. 236)

“Hazret-i Resûl'den ayrıralı *on beş* gündür... ” (s. 36)

“Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- ve Kanberle *on beş* kişi oldılar.” (s. 115)

“ol meydanın büyüklüğü *on beş* mil kadar ola” (s. 69)

“Yüzünün eni *on beş* 'araba tahtası kadar var idi.” (s. 89)

“vardır kim *on beş* kişi benim üzerime ok serpseler heman bir kamıcı ile cümlesin def' iderim.” (s. 123)

“Tamam *yiğirmi günlük* yolda bir su vardır.” (s. 55)

“Ol sıçratmada *yiğirmi dört* adım yer sıçratdı.” (s. 24)

“El- kıssa ravi öyle rivayet ider ki ol gün *yiğirmi beş* adı bellü pehlivan geldi.” (s. 160)

“Bu gün *yiğirmi sekiz* gündür ta'am yimedim ve su içmedim.” (s. 97)

“*Otuz* arşun kadd-i kameti var, minareye beñzer.” (s. 22)

“Şehzadeniñ tamam *otuz beş* yerde zahmi var idi.” (s. 6)

“yakında *kırk-elli* at vardır.” (s. 50)

“Tamam *altmış* kafiri cehenneme ulaşdırdı.” (s. 180)

“hem de *yetmiş-seksan* kamçı yemiştir.” (s. 23)

“*Seksan* günlük yoldur.” (s. 114)

“Kapuniñ büyüklüğü *toksan* kulaçdı.” (s. 76)

“Ashabdan *yüz yiğirmi* kişi, şerbet-i şahadet içdiler.” (s.

“*Yüz elli* adam şehid olmuş ol şehidleriñ namazın kılup defn itdiler.” (s. 101)

“*Yüz kırk* deve, *yüz elli* at virdi.” (s. 107)

“Bir aç arslana beñzer ve *yüz yetmiş* kişilerimizi kılıçdan geçirdi ve kalanı tağılup” (s. 157)

“Heman *iki yüz* kişi imana geldiler.” (s. 108)

“Yemliha adlu *iki yüz kırk* yaşında bir veziri var idi.” (s. 99)

“Meğer bu kal'anıñ *üç yüz altmış* kapusu var idi.” (s. 75)

“heman kalkup eline bir taş aldı ki tamam *dört yüz* batman ide.” (s. 210)

“Cümlesi *dört yüz on dört* pare kal'a idi.” (s. 185)

“*Dört yüz yiğirmi dört* dürlü oyun bilürem” (s. 130)

“*Dört yüz elli* ashab şehid olmuş ve *biş* kişiden ziyade yaralu olmuşlar.” (s. 8)

“*Altı yüz elli* yaşındayım.” (s. 57)

“Resûliñ *altı yüz* ashabını şehid eylediñ...” (s. 139)

“Heman *biñ yedi yüz* cazu” (s. 230)

“*iki biñ* leşker var idi.” (s. 156)

“Varup gördi ki bir il, *on biñ* kadar var.” (s. 216)

“*Yiğirmi biñ* sahabe cem' olup saf bağladılar.” (s. 5)

“Velhasıl [-ı kelam] *yiğirmi biñ* er, atlu ve yaraklu merd”

“tağ ve taş nice zaman ol na'reden ditredi ve *yiğirmi dört biñ* kâfirin ödi sındı.” (s. 101)

“Halid bin Velid ve 'Amr Ma'di-yi Kerb *otuz biñ* ashab cem' oldılar.” (s. 112)

“*Elli biñ* kişi içinde bir pehlivan idi.” (s. 132)

“*Yüz toksan biñ* kâfir helak olmuş.” (s. 99)

“Bir yıl, *iki yüz biñ* 'asker cem' eyledi.” (s. 166)

“Ebu'l-Muhsin yanınca *dört yüz biñ* kul var idi.” (s. 57)

5.13. Renkler

“Kültürümüzde en çok ak, kara ve kızıl renkleri daha sonra da mavi, yeşil, gibi renk motiflerine rastlanmaktadır. Renkler, çeşitli anlamları da remzetmektedir. Ak mutluluk, kara, bedbahtlık ve mutsuzluk; kızıl-kırmızı, sevgi; sarı, karamsarlık; mavi, huzur ve sonsuzluk anlamına gelir.” (Kaya 2007: 537).

İncelememize konu olan cenk kitabı içinde yer alan hikâyelerdeki renklerin genellikle gerçek anlamlarıyla ve sıfat görevinde anlatımı netleştirmek amacıyla kullanılmış olduğunu tespit ettik.

Eser genelinde üç renk karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, kara-siyah, kızıl-kırmızı, ak-beyaz renklerdir.

5.13.1. Kara/Siyah

Eser içinde renk bakımından aynı anlama gelen kara ve siyah kelimelerinin her ikisinin de kullanıldığını tespit etmek mümkündür. Yalnız bu iki renkten siyah kelimesi, zaman zaman -bilinenin aksine- mecazî ve sembolik bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda siyah, mutsuzluğun, yasın ve kederin yansıması ve işaretçisidir.

“Bir katı ah eyledi. Felek aynasın *siyah* eyledi.” (s. 35)

“Medine'de bir 'azim yas itdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, *siyah* 'emame sarındı ve ashab gayet melul oldılar. Resûl -'aleyhi's-selam-, yedi gün taşra çıkmadı.” (s. 119)

Kara renk ise cenk kitabının genelinde gerçek anlamıyla kullanılır. Bir güzelin veya herhangi bir insanın, manzaranın, eşyanın ya da mekânın tasvirinde karşımıza çıkan kara kelimesi, cümle içinde genellikle niteleme, zaman zaman da pekiştirme sıfatı görevi üstlenir. Kara kelimesi yerine bazen katran, bazen de karanlık kelimesi de kullanıldığını görmek mümkündür. Anlatımda rengi vurgulamak için ise 'katran' ve 'kara' kelimesi beraber zikredilir.

“Ac ve yalın ayak yetmiş-seksen kamçı yemiş, teni *kabkara* olmuş.” (s. 32)

“Ol sahrada altı yüz biş kadar *kara* ovalar var idi.” (s. 46)

“Na-gâh bir *kara* gözli 'Arab cariyesi iki elinde maşrabası var idi” (s. 46)

“Ba'dehu kalkup Düldül üzerine gelüp toğrı *kara* atlas çadıra indi.” (s. 50)

“Görüp *kara* atlas çadıra gelüp butları ve dürlü cevahirleri görüp;” (s. 55)

“Gördi ki Kan Suyı didikleri bir 'azim su var. Gürlemesi, çağılması yok[dur]. Yarısı kızıl kana beşzer, yarısı *kara katrana* beşzer.” (s. 63)

“Ol bınarıñ suyu sahrayı kuşatmış. Ol sahrada bi-nihayet *kara* obalar tolmuş.” (s. 71)

“Ol kapunıñ bir yanında bir *kara* taht kurulmuş ol tahtıñ üstünde bir çirkin yüzlü kâfirler ellerinde to buzlar.” (s. 81-82)

“İmam-ı 'Ali, sarayın önüne gelüp gördü ki *siyah* abnudan bir nerduban vardır.” (s. 83)

“ ‘Ya Beşir! Şol tağ gibi *kara* nedir?’ didi. Beşir eyitdi: ‘Ya İmam! O tağ değildir. Anlar yılanıdır.’ didi.” (s. 122)

“Zaman ve müddetle Hanife’den bir oğlı oldu kim ayın on dördü gibi. Kaşlar *kara* ve koyun gözli ve yüzi nurlu ve ak tenli. İş bu sıfatlarla bir oğlandı ki 'âlemde mislin kimse görmüş değil.” (s. 146)

“San-ı Hurşid-i Haver’dir veyahud ay bedir iken yere inmiş. Kaşları *kara*, kirpiklerinin herbiri bir ok ve iki bölük saçı iki tarafa ef'ı yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine dürdaneler dizilmiş.” (s. 151)

“Yüreği od gibi yandı ve dahi bir ah eyledi kim ağzından bir duhan çıktı. Şöyle kim Medine şehri *karanlık* oldu. Her ne kadar kandiller ki[briya] yanardı. Cümlesinin şu'lesi *kabkara* oldu.” (s. 161)

“Gördiler kim ol ağaç dibinden bir dühan çıkar kim kimse vasf idemez ve ol ağacın çevresinde dört-beş mil yerin dört tarafı *kabkara* yanmış, ol berr-i yabanda bir ak dühan görünür.” (s. 175)

“Başında göbeğine varınca ak kâfura benzer. Göbeğinden aşağısı *katrana* benzer. Bir mel'un divdir kim eğer âdem oğlanı taşrada görse 'aklı çak olup heybetinden ölürdi.” (s. 210)

“Gördü, beriyye içinde bir *karaltı* nesne var; amma kâh ga'ib olur.” (s. 215)

“Ahşama dek yürüdü. Çün karanlık oldu.” (s. 234)

“ 'Emamelerin eline alup, *siyah giysüleri* ve yüzleri kül olmuş.” (s. 237)

Kızıl ve kara renklerinin birarada anıldığı hikâyelerde ise, Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi bir semboliklik söz konusu değildir.

“Ol sahranın bir canibinde iki çadır var, kurulmuş bir birine karşı biri *kara* atlasdan ve biri kızıl atlasdan.” (s. 50)

“Ol sahranın orta yerinde iki çadır kurulmuş. Biri kızıl atlasdan ve biri *kara* atlasdan.” (s. 73)

5.13.2. Kızıl/Kırmızı

Temsili bakımdan mutluluğun ve sevginin, şatafat ve zenginliğin rengi olan kızıl ve kırmızı, eser içinde bu özellikleriyle ön plana çıkmazlar. Gerçek anlamıyla anılan ve sıfat niteliği taşıyan bu renkleri anlatım içinde vurgulamak için zaman zaman 'kan' kelimesi ile yan yana görmek mümkündür.

“Ol sahranın bir canibinde iki çadır var, kurulmuş bir birine karşı biri kara atlasdan ve biri *kızıl* atlasdan. *Kızıl* atlasdan çadırın öñünde bir murassa' rahitlü bir at durur.” (s. 50)

“Gördi ki Kan Suyı didikleri bir 'azim su var. Gürlemesi, çağılması yok[dur]. Yarısı *kızıl kana* beñzer, yarısı kara katrana beñzer.” (s. 63)

“Ol sahranın orta yerinde iki çadır kurulmuş. Biri *kızıl* atlasdan ve biri kara atlasdan.” (s. 73)

“Şu karşıdaki büyük çadırıdır. Kendisi bir *kızıl* atlas çadır” (s. 108)

“Ferraşlar, *kırmızı* bisatlar ördiler, haberi hümayunı.” (s. 192)

5.13.3. Ak

Saflığın, temizliğin ve doğruluğun remizi olan ak renk, eser genelinde bu özelliklerinden ziyade gerçek anlamıyla, kişi, eşya, manzara tasvirleri içinde sıfat görevinde kullanılır.

“Başında göbeğine varınca *ak kâfura* beñzer. Göbeğinden aşağısı katrana beñzer. Bir mel'un divdir kim eğer âdem oğlanı taşrada görse 'aklı çak olup heybetinden ölürdi.” (s. 210)

“Gördi kim kubbe öñünde bir *ak* mermer var, billura beñzer ve ol mermere altun hal ile yazmışlar.” (s. 227)

“Gördi kim bu deñiz *ak* süde beñzer.” (s. 229)

“bir *ak* sakallu pir öñünde turup nida ider.” (s. 233)

“Na-gâh on kişiye rast geldi. Sakalları *ak*, sufiyan tonlar ile ellerinde 'asa hem tesbih, salâvat-ı şerife getirürler.” (s. 234)

5.14. Maden

Maden, yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan ve ekonomik açıdan değer taşıyan değerli taşlara verilen genel isimdir. Eserde değerli taşlar cevher “جوهر” ve cevahir “جواهر” olarak genel bir adla da anılmaktadır.

Cenk kitabında madenler, zenginliğin ve ihtişamın, şaşaa ve gösterişin belirtisidir. Kan Kalesi Cengi’nde olduğu gibi bazen cenk kahramanı sadece cevahir ve ganimet elde etmek için bile fethe çıkar. Eserde Müslüman olan kişilerin malı ve metası ganimet olarak da bağış ve hediye olarak da kabul edilmez. Bir malın ganimet olabilmesi için mutlaka kâfir malı olması gereklidir.

Cenk kitabı içinde adı geçen madenlerin her biri ayrıntılı olarak aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

5.14.1. Altın

Altın, kolay işlenen ve ekonomik açıdan oldukça yüksek bir değere sahip olduğu için çok kıymetli bir madendir.

Üzerinde çalıştığımız metin içinde en fazla tekrarlanan maden, altındır. Cenk anlatılarında ihtişamın, zenginliğin ve debdebenin işareti olan altın, aklın ve hayalin alabileceği her şekilde karşımıza çıkabilir. Cenk kitabının genelinde para birimi altındır ve yemek tabakları, tahtlar, padişahlara ait taşlar ve kemerler, kapı kilitleri, çadır direkleri, kale kapıları ve burcları, putlar, haçlar... vb hep altından yapılmıştır.

“Kanber’e dahi b’ir ulu at ve nice *altun* viridi.” (s. 36)

“Kimi deve, kimi *altun*, kimi gümüş getürdiler. Her birine ziyafetler idüp erler evine gönderildi.” (s. 38)

“Resûl-i Ekrem, Halid’e yüz *altun* bahşiş viridi.” (s. 42)

“Kılıç ucuyla çadırın yanın kaldırdı. İçi dolu butdur: Kimi *altundan*, kimi gümüşden. Üzerine harirler örtmişler. Çevre yanında *altun*, gümüş ve cevahir yığa komışlar.” (s. 50)

“Nazar eyledi, gördi. Bu çadırın içinde bir taht kurulmuş. Kızı (kızıl) *altundan*.” (s. 52)

“Beşaret olsun saña kim ol gördüğün altun ve gümüş ve la'l-i ve cevahirlerin cümlesini saña bağışladım. Alup Sa'id bin 'Ubbad'a saçılık viresin.” (s. 55)

“Bu vilayetlerde maldar kal'a yoktur. Heman at, deve, koyundur. Anları Medine'ye iletmek muhaldir amma ya server, saña bir eyü kal'a haber vireyim ki içi-taşı *altun* ve gümüş ve la'l-i cevahir ile dolu.” (s. 55)

“Başında *altun* tac, belinde kemer, arkasında pak harir libaslar. İmam-ı 'Ali, bildi kim bu Zengilerin padişahıdır.” (s. 62)

“Kan Kal'ası dimenin ma'nası budur ki bu kal'anın yedi burcu kızıl *altundan* idi. Her kaçan gün toğup ol yüce burca tokma, gün şul'esin kıbkızıl kan rengin ider.” (s. 69)

“*Altun* ve gümüşden ejderhalar var.” (s. 76)

“İmam-ı 'Ali, hacibler ile gitmekte olup bir mu'azzam *altun* bir kapuya vardılar.” (s. 82)

“Çünkü sofraya kalktı. Bir *altundan* sahan bulunmadı.” (s. 128)

“Bu çadırın tabanları ibrişim kazıkları *altun* işi. Bir çadır ki 'âlemde kimse görmüş değil.” (s. 151)

“Bu yanında bir *altun* haçı var idi.” (s. 157)

“Mağarada biraz gitdi. Bir kapu gördi. Bir *altun* kilid urılmış.” (s. 178)

“Heman divler taşıldı. Pes bu *altun* taçlı ilerü gelüp” (s. 180)

“Kendi dahi Şah-ı Merdan'a yüz bin ve her kişiye bin *altun* virdi ve hem Şem'un-ı cühud'ın on bin altını var idi.” (s. 186)

“Bi-iznillah kilid açıldı. İçerüde *altun* taht üstünde div yatup uyur.” (s. 209)

5.14.2. Gümüş

Gümüş, beyaz renkli kolay işlenen parlak bir madendir. Eser içinde genellikle altın ve diğer madenlerle birlikte anılır. Gümüş, altın kadar değerli olmasa da “Hz. Ali Cenkleri” içinde zenginlik alameti olarak görülür.

“Altundan ve *gümüşt*den ve la’lden dürlü dürlü cevahirler ile toldurmuşlar.” (s. 77)

“Ol sarayın içi ve tışı altundan ve *gümüşt*den ve dürlü cevahirden. Divarları görünmez.” (s. 83)

“Zümür işaret eyledi. Ta'am getürdiler. Altun ve *gümüşt* sahanlar ile” (s. 127)

5.14.3. Lal

“Kırmızı ve değerli bir süs taşı olan la’l, yakuta benzermiş. Rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızıya bürünürmüş. Bunun en değerlisi Bedahşan dağlarında olurmuş. Lâ’l-i rummâni denilen narçiçeği rengindeki la’l de çok ünlüdür. Bu taş kemer, gerdanlık, yüzük, küpe, hokka, cilt kapağı vs. eşyaların süslemelerinde kullanılır.” (Pala 1997: 251).

Eser içinde özellikle Kan Kalesi Cengi’nde geçen la’l motifinin niteliği hakkında açıklayıcı bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Lakin la’l madeni yukarıda belirttiğimiz özelliklere uygun olarak süs eşyası ve Hz. Süleyman’ın sözlerinin yazılı olduğu levhanın yapımında kullanılmıştır.

“Ol hücrelerde küçük kuşlar vardır. Kimi *la’lden*, kimi zümrüdden, kimi cevahirden.” (s. 76)

“Gördi kim *la’lden* yüce bir levha hazine kapusına yapmışlar, ol kapunun üzerine komuşlar.” (s. 77)

“Zümür’ün tacıdır ve ol sandıklar ki bundan boş gitdi. İçleri tolı *la’l*, cevahir, altun ve gümüş bi- hisab.” (s. 143)

5.14.4. Zümrüt

Zümrüt kıymetli, yeşil renkli, çok güzel bir taştır ve süs olarak ya da süs eşyası yapımında kullanılır.

Her köşesi ayrı bir güzellikle ve olağanüstülüklerle dolu olan Kan Kalesi'nin kapısının tasvirinde halkasının zümrütten olduğu söylenir.

“Bir kapudur ki bir yanı altundan ve bir yanı gümüşden, *halkası zümrütten.*” (s. 79)

5.14.5. İnci/Dürdane

Dürr adıyla da bilinen inci, efsaneye göre “sade denilen bir deniz hayvanın karnında oluşur. Nisan mevsiminde sahile çıkan sade, midye gibi yapısıyla kapakçığını açarmış. O sırada karnına düşen Nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf su tanesi hayvana ızdırap verince sade bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir müddet sonra bu sıvının hükmü geçince sade, tekrar sıvı salgılamış. Bu sıvılar katılarak birbiri üzerine yapışır ve böylece inciyi oluşturmuş.” (Pala 1999: 116-117).

Eserde sadece Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan inci motifi, kaledeki cevahir çeşitlerinden sadece bir tanesidir. Altın, gümüş, la'l, inci ve diğer cevahirler hazine odasında yığınla durmaktadır.

“Altundan ve gümüşden ve la'lden ve *incüden* dürlü dürlü cevahirleri yığa komışlar” (s. 77)

İnci, bir güzelin tasvirinde ise “dürdane” olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İki bölük saçı iki tarafa efı yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine *dürdaneler* dizilmiş.” (s. 151)

5.14.6. Yakut

Değerli bir taş olan yakutun “kırmızı, sarı ve gök renginde olmak üzere üç çeşidi vardır. En kıymetlisi ise nar tanesi gibi kırmızı olandır.” (Pala 1999: 414).

Cenk kitabındaki bölümler içinde sadece Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan ve kaleye ad veren maden yakuttur. En kıymetli cinsten olan bu yakut, kan rengi gibi kıpkırmızı olması özelliği ile kalenin Kan Kalesi olarak anılmasını sağlar.

“Bu kal'anın burcu kızıl *yakut*dan, divarı kan ve taşları kan rengine döndermiş.” (s. 77)

5.14.7. Billûr

Duru ve temiz kesme cam, kristal anlamına gelen billûr kelimesi, eser içinde sadece benzetme yapmak için kullanılmıştır.

“Gördi kim kubbe önünde bir ak mermer var, *billura* benzer ve ol mermere altun hal ile yazmışlar.” (s. 227)

5.14.8. Yon(t)ma Taş

Yon(t)ma taş, yontularak şekil verilmiş bir taş çeşitidir ve cenkname içinde şu şekilde karşımıza çıkar:

“İmam-ı 'Ali, yukarı saraya çıktı. Üstünde gezerken bir köşk gördi. Cümleden ol kırk arşun yüksek ve genişliği kırk dönüm miktarı var idi. İçi tolu hücreler; kimi *yonma taşdan*, kimi altun, kimi incüden idi ve dahi anın içinde olan huriler bir vech-ile tabiri mümkün değildir.” (s. 79-80)

5.14.9. Mermer

Mermer, billûrlaşmış kireç taşıdır. Sadece Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye ve Gazavat-ı İmam Hüseyin cenginde karşımıza çıkar. Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye'de mermer, bir direk olarak şekillenir ve üzerinde kahramana yardımcı olacak nitelikte bilgi yazılmıştır

“Hayran oldılar, gördiler ki bir mil var. Heman mil önüne geldiler ki bir *mermer* direk var ve bu direğe yazmışlar. (s. 190)

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde ise bir kubbenin önünde yer alan beyaz renkli billür gibi parlak olan mermerin üzerine altın harflerle Hz. Hüseyin'in yapması gereken davranışlar yazılmıştır.

“Gördi kim kubbe önünde bir ak mermer var, billura benzer ve ol mermere altın hal ile yazmışlar ki: ‘Bir zaman ola, bunda bir Emir-zade gele ki ol Haşimi Kureyş-i Ebtahi Zemzemi ve Mekke ve Medine sultan-ı 'Arab ulusu 'Abd'ül-muttalib neslinden Muhammed Mustafa'nın kızı oğlu ola ve İsm-i şerifleri Hüseyin ola. Bu kubbe önüne gelüp bu hatdı okıya ve bu mermer taşın dibini kaza.’ ” (s. 227)

5.14.10. Demir

Demir, sert bir madendir ve bu sebeple düşmandan korunmak için alınan tedbirlerde öncelikli olarak tercih edilir. Bu maden, eserin genelinde kale ve hazine dairesi kapısı, zırh, zincir ve kalkan ve bazı savaş aletlerinin yapımında kullanılmıştır.

“Hayber'in kapısı otuz üç bin batman *temürden* idi.” (s. 15)

“İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Gördi bir *temürden* kapu, ol kapu önünde on bin kâfir cümlesinin elinde yalın kılıç hazır-ı müheyya.” (s. 76)

“Küffar tarafından bir la'in ata binmiş ve bir gürz eline almış ve bir kılıç hama'il kuşanmış başından ayağa *temüre* gark olmuş. At sıçradup meydana geldi.” (s. 115)

“Amr Ma'di-yi Kerb, ah idüp zindan içinde *temüre* gark olmuş yatur.” (s. 120)

“Meğer zenginin bir kalkanı var imiş. Dört kat katı Çinî *temürden* idi. Ol kalkanı getirüp Zengiye virdiler.” (s. 131)

“Her ne kadar mağrib memleketinde *temür* var ise kal'aya getürmüş.” (s. 230)

5.14.11. Mıknatıs

Mıknatıs, demiri ve daha başka bazı metalleri çeken demir oksit maddesidir. Avrupa'da XII. Yüzyıldan önce bilinmediği sanılmaktadır. Efsaneye göre Yunanlılar

tabii mıknatısları tanıyor ve bu taşları Anadolu'daki *Magnasia şehri* (bugünkü Manisa) ile Makedonya'daki *Magnesia* bölgesinden elde ediyorlardı. Bu yüzden sonraları mıknatıslar üstünde gözlemlenen olaylara magnetik, bu taşta da mıknatıs denilmiştir.

Mıknatıs motifi, masalsı unsurların hâkim olduğu Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde geçer. Mıknatısın demiri çekme özelliği anlatımın içinde verilir.

“Murad eylemiş ki cenk idüp bu kal'ayı ala. Lakin görmüş ki bir kal'adır ki kulesi 'ayyuka çıkmış ve burc, barusı fi'l-cümle poladdan ve kendiyesi bir kayadır ki vasfı kabil değil ve içinde *mıknatıs taşı* var imiş. Her ne kadar mağrib memleketinde temür var ise kal'aya getürmüş. *Mıknatıs cezbe ider alurmuş.*” (s. 230)

5.14.12. Kömür

Bitkisel bir maden olan kömür, Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye Cengi'nde şu şekilde geçer.

“Şol kararın ne yerdir [ve ne vilayettir]? Yoksa *kömür* midir veya şehir midir?” didi.” (s. 200)

5.15. Evlilik

“Eski Türk destanlarında, kahramanlarının hepsi Beğ ve Han soyundan olup, tek kadınla evlidirler. Destanlarda kumadan ve ortak bahsedilmemektir” (Köksal 1984: 157). Hz. Ali Cenklere'nde ise eski Türk destanlarının aksine “*poligami*” yani çok kadınla evlenme âdeti görülmektedir. İslam dininde birden fazla kadınla evlenme dine aykırı bir davranış değildir. Lakin evlenilecek çiftlerde erkeğin Müslüman olması şartı vardır. Dini hükümler gereği sadece erkekte aranan bu şart, eser genelinde kadın kahramanlarda da aranmaktadır. Cenknamedeki erkek kahramanlar, Müslüman olmayan bir kadını zevceliğe kabul etmek istemezler. Zevceliğe kabul edilen kişi ile dinî nikâh yapılması ise mecburiyet arz eder. Okunan hutbenin ardından nikâhı ise genellikle Hz. Muhammed, bazen de Hz. Ali kıyar. Bu küçük merasimden sonra âşık mâşukuna kavuşmuş olur.

“ ‘Bunca zamandır Zü'l-Hımar'a 'aşıkam. N'ola kerem idüp hakk namüstahakkına irgüresin.’ didi. Hazret-i 'Ali: ‘N'ola?’ deyüp teslim eyledi, *hutbe okuyup nikâh eyledi*. Anlar dahi ber-murad oldılar. 'Âşık ma'şukına vasıl oldu.” (s. 35)

“Fi'l-hal *Hanife kelime-i şehadet getirüp Müsliman* oldu. Andan sonra Hazret-i Resûl -'a.m.- *Hanife Hatun'ı Hazret-i 'Ali'ye nikâh eyledi, teslim eyledi.*” (s. 146)

“Ya Resullallah! Muhammed Hanife'niñ hali size ma'lumdur." deyüp bir hikayet eyledi. Çün Hazret-i Resul eşitdi, eyitdi: ‘Ya 'Ali! *Zeyne'l 'Arab'ı Muhammed Hanife'ye ben nikâh eyledim. İmana geldiler.*” (s. 214)

Üzerinde inceleme yaptığımız bu metinde dikkati çeken bir unsur da Hz. Muhammed'in yaptığı evliliklerin ilahî nitelik taşıması hususudur.

“Yine Cebra'il eyder: ‘Ya Muhammed! *Hakk Sübhan ve Te'ala -'azz ve celle-Hazretleri'niñ emr-i şerifidir ki sen Safiyye'yi hatunlığa kabul idesin*. Zira seniñ mübarek cemaliñe 'aşıkdır.’ didi. Yine 'uruc eyledi. Hazret-i Resûl -'a.m.- *bu vahiyi eşitdi. Safiyye hatunı helalliğe kabul eyledi.*” (s. 16)

Hz. Peygamber'i rüyasında görerek hem Müslüman olan hem de Hz. Muhammed'e âşık olan Zamane Hatun'un Hz. Resul ile olan evliliği de mucizevîdir.

“Yine tekrar İmam-ı 'Ali'niñ öñünde iman getürdi. Çün İmam-ı 'Ali, bildi kim *mu'cizat-la* gelmiştir. "Beşaret olsun kim eğer bu kal'ayı yalnız feth idebülürsem *seni götürüp Muhammed Mustafa'ya nikâh ideyim.*" didi.” (s. 81)

Evlilikle ilgili olan ve söylenmesi gereken bir diğerk husus da düğün hazırlıkları ve düğün merasimidir. Düğün öncesinde gelin ya da damadın ailesi tarafından düğün tedariki görülür, beşaret davulu çalınır, akraba çevresi ve Arap beyleri düğüne davet edilir. Düğün esnasında ise yiyecekler yenir, gelin ve damada hediyeler getirilir. Böylece düğün töreni tamamlanmış olur. Bu törenden sonra ise gelin süslenir ve çeyizleriyle birlikte gerdeğe konur.

“Şad-ı hurrem oldılar. Cumhur ve karındaşları *düğün tedarikiñ* gördiler. *Beşaret-ı tabl çalındı* [ol kadar şenlik eğlediler ki ta'biri mümkün değildir] ve etraftan

'Arab 'Ureba beğlerine hayır idiüp düğüne okudılar. Anlar ki İslam ehli idi. 'Arab beğleri, fevc fevc leşkeriyle kimi düğün temaşasına ve kimi yeyüp içmeğe kimi İslam kutlu olsun dimeğe” (s. 208)

“Çün Cumhur, düğün tedarigin görüp, etraf-ı âlem 'Arab 'Ureba işitdiler ki Medine sultanı oğlu Seba Kal'ası'na gelmiş. Zeyne'l 'Arab'ı alurmuş, deyü. Pes her 'Arab beyleri kimi at ve kimi deve ve kimi koyun ve kimi karavaş saçılık getürdiler. Düğüne mübaşiret eylediler. Yimek-içmek halk yediler, içdiler. [Şöyle kim] Düğün resmi tamam [oldı]. Heman bezediler [anda] Zeyne'l 'Arab'ı cehaziyle gerdeğe getürdiler. Şem'alar yakdılar. Huddamlar, Emir-zadeyi gerdeğe kodılar.” (s. 208-209)

Evlilik motifi içerisinde yer alan diğer alt motifler de alt başlıklar halinde ayrı ayrı incelenecektir.

5.15.1. Aşk

Türk edebiyatının bel kemiğini oluşturan aşk kavramı, Hz. Ali Cenklere içinde hem tavavvufî hem de beşerî anlamda kullanılır. Ashabın Allah'ın zatına, İslam dinine, Hz. Muhammed'e ve ehl-i beyte olan gönülden bağlılığı ve inancı da 'aşk' kelimesi ile ifade edilir. Lakin evlilik motifi içinde inceleyeceğimiz aşk kavramı iki insanın birbirine duyduğu şiddetli sevgi, yani beşeri aşk olacaktır.

Cenkname içinde âşık olma hali, ilk bakışta gizlidir. Cenk kahramanını gören güzel, hemen o dakika âşık olur ve bu aşkın şiddetinden kendinden geçerek bayılır. Akli başından giden ve ancak gül sularıyla kendine gelen güzeli artık aşkın yakıcı ateşi sarmıştır. Sevgilinin bu halini gören cenk kahramanı ise bu şiddetli sevgi karşısında daha fazla kayıtsız kalamaz ve o da aşk denizine dalar. Yani eserde ana kahramanların yaşadığı aşk karşılıklıdır ve gerçektir.

“Kız Emir-zade'niñ yüzine bakardı. 'Aklı gitdi. Bi-hud oldı. Taye, yine gül-ab getirüp saçdı. 'Aklı başına geldi. Bir ah idiüp yine gitdi. Emir-zade çün kızın bu halini gördi. Kendiniñ dahi 'aşkı 'alevenüüp kıza 'âşık oldı. İki 'âşık birbirlerinin didarın temaşa idiüp 'aşk bahrına gark oldılar.” (s. 155-156)

Cenk kitabı içinde sadece ana kahramanlar âşık olmaz. Yardımcı kahramanlardan biri olan İmlâk da Zü'l hımar'ı otuz senedir sevmektedir. Burada ise platonik bir aşk vardır.

“Kal'a-ı Cumhur, dirler. Beğleri, yedi kardaşlardır ve bir kız[kar]daşları vardır. Otuz yıldır ki ben ol kıza 'aşıkam. Karındaşları korkusından varmışa mecalim yoktur.” (s. 200)

“İmlak, Müsliman oldu. Lakin içinde münafıklığı gitmeyüp muhkem idi. Ahir şehza[de]ye bunca hıyanetlik eyledikten sonra Cumhur, karındaşlar[ıy]la Müsliman olup Zeyne'l-'Arab'ı şehzadeye virdiklerini işitdi. Canına od düşdi. Melûl oldu. *Zeyne'l 'Arab'ı'ın 'aşkı canını yakmışdı. Zira kendi bunca zamandan berü 'âşık idi.*” (s. 208)

Cenname içinde olağanüstü varlıklardan biri olan devler de insanlar gibi âşık olmaktadır. Hatta devler, aşklarına karşılık bulamayınca sevdikleri güzelin bir başkasıyla evlenmesini engellemek amacıyla çeşitli sihirler yaparlar.

“Babam, beni bu Raşid'e yavuklı itdi ve *benim âşıkım* bir div var idi. Başa cazuluk eyleyüp, gövdemde kıl bitüp hayvan gövdesi gibi oldu ve ben ol zamandan berü 'ayıblu oldum. Eğer benim bu derdime derman iderseñ Müsliman olayım.” (s. 181)

“İmlak'am, Âdem oğlıyam ve sen ki divsiñ. *İkimiz dahi bir kıza âşık* olmuşdık. Şimdi bir cazu 'Arab oğlanı sihr ile gelmiş. Ol kızını alıyor.” (s. 208)

5.15.2. Rüyada Âşık Olma

Rüya motifi, “destan, halk hikâyesi, masal, efsane gibi anlatım türlerinde yer alan ve gelecekte olacakların işaretini veren motiftir.” (Kaya 1997: 621).

“Rüya âlemi ve âlemin sınırları henüz çözülebilmemiş değildir. O, tamamen manalar âlemi ile ilgilidir. İnsan ruhunun manalar âlemine dalarak o âlemdeki olayları ve varlıkları müşahade etmesine ‘rüya’ adı verilmektedir.” (Köksal 1984: 166).

Hız. Muhammed'in rüyaları Allah'tan, Melek vasıtasıyla ve şeytanın telkin ettiği rüyalar olmak üzere üçe ayırdığı bilinmektedir. Allah'ın ilham ettiği rüyaların tabire ihtiyacı yoktur. İkinci çeşit rüyaları ise açıklanmalıdır, üçüncüsü ise asılsız rüyalarlardır. İslami inançlara göre Hız. Muhammed'in içinde olduğu rüya sahihtir ve salih rüya olarak adlandırılır. Bu sebeple bu rüyalar kutsal nitelik taşır. Eser içinde Müslüman olmayan kadın kahramanların gördüğü rüyalarda gelecekte yaşayacakları olaylar hakkında küçük ipuçları verilir. Din değiştirme ise rüyada Hız. Muhammed'i görmek ve O'nun emirlerine uymak suretiyle gerçekleşir. Yine rüya sayesinde kadın kahramanların Kur'an-ı Kerim okumaları sağlanır.

Rüyada âşık olma ve bu rüya neticesinde evlenme motifi ile hedeflenen ise, okuyucunun ve dinleyicinin nazarında aşka ve evliliğe kutsiyet katmaktır. Çünkü cenkname kahramanları sıradan insanlar değildir ve evlilikleri de sıradan olmamalıdır. Onların evliliğinde ilahîlik ve mucizevî olma durumu söz konusudur.

Hız. Ali Cenklere içinde rüya motifi genellikle “*düş görme*” şeklinde telaffuz edilmektedir.

Kan Kalesi beği Kahkaha mel'unun kızı Zamane Hatun, Hız. Peygamber'i düşünde görür, bu rüya neticesinde de hem Müslüman hem de Hız. Resul'e âşık olur. Kan Kalesi'in feth edilmesinin ardından Hız. Muhammed, -Allah'ın izniyle- Zamane Hatun ile evlenir.

“Kahkaha mel'unun kızı ağlayup Resûl-i Ekrem'in ayağına düştü. İmam-ı 'Ali, duhteri Resûl-i Ekrem'e takdim eylediği zaman ol mübarek 'âşık oldu. Resûl-i Ekrem, dahi anı gördü, emreyledi. Nikâh itdiler. Resûl-i Ekrem'i Zamane hatunı ile gerdege kodılar. İki dahi muradlarına irdiler. *Andan sonra Zamane Hatun, düş görüp kendiyeye 'âşık olup kendiyeye 'iman getürdiğın bir bir hikâye eyledi.* Resûl-i Ekrem, anı tasdik, eyledi.” (s. 110)

Muhammed Hanefi'nin âşığı Zeyne'l Arab da sevdiğini rüyasında görüp Hız. Muhammed'in izni ile onun helali olmuştur. Bu düşün şahidi ise Zeyne'l Arab'ın irticalen Kur'an-ı Kerim okumaya başlamasıdır.

“ ‘Ey Emir-zade! *Ben bir gice yaturken düşümde Muhammed Mustafa'yı gördim. Seni bana gösterdi ve beni sana helallığa viridi* ve benim adım Zeyne'l-

'Arab'dır.'didi. Muhammed Hanife, eyitdi: 'Ya Zeyne'l- 'Arab! Dervişe burhan 'âşığa nişan.' Zeyne'l- 'Arab eyitdi: 'Ya Emir-zade! Bil ki benim şahidim Kur'an'dır.' deyüp Kur'an okumağa başladı." (s. 202)

5.15.3. İlk Görüşte Âşık Olma

İlk görüşte âşık olma ve âşık olunan kişi ile evlenme motifi, ilk defa Hayber Kalesi'nin fethi esnasında karşımıza çıkar. Kale beğinin kızı Safiyye, Hz. Muhammed'in mübarek cemalini görür görmez âşık olur ve aşk muhabbeti sayesinde Müslüman olur.

Pes Resûl -'a.m.- Hayber'in çevresini tolaşup burc barûsina nazar eyledi. Na-gâh burc üzerinden birisi gözine düş oldu. Meğer beğin kızı Safiyye idi. Ol dahi Resûl-ullah'ı gördi. *Safiyye çün Resûl-ullah'ın mübarek cemalini gördi. Fi'l-hal 'âşık oldu.*" (s. 5)

"Ya Muhammed! Sen ki Hayber üstüne geldiniz, kal'ayı temaşa itdiniz. *Ol vakit, na-gâh mübarek cemalinizi gördüm. Ol günden berü cenabınıza derûn-ı dilden 'âşık oldum* ve hem ol muhabbet eseriyle imana geldim." (s. 16)

Cenknamede aşk, Allah katında da çok değerlidir ve evlenmek için yeterli bir sebeptir.

"Yine Cebra'il eyder: 'Ya Muhammed! Hakk Sübhan ve Te'ala -'azz ve celle-Hazretleri'nin emr-i şerifidir ki sen *Safiyye'yi hatunlığa kabul idesin. Zira senin mübarek cemaliğe 'âşıktır.*' didi. Yine 'uruc eyledi. Hazret-i Resûl -'a.m.- bu vahiyi eşitdi. *Safiyye hatunı helalliğe kabul eyledi.*" (s. 16)

5.15.4. Dua Neticesinde Hamile Kalma

Bilindiği gibi Muhammed Hanife, gerçekte var olmayan uydurulmuş bir kahramandır ve cenkname içinde Muhammed Hanife'nin doğumu ilahî bir şekilde dua ile olur.

Rum ili olan Kayser'i feth eden Hz. Ali, dönerken Rum Kayseri'nin kızını da esir olarak beraberinde getirir. Hanife adındaki bu mahbubenin imana gelmek için ise Hz. Muhammed'e sunduğu üç şartı vardır. İlk iki şartı kolayca kabul eden Hz. Peygamber, üçüncü hacet için "evet" demekte zorlanır. Çünkü Hanife Hatun, Hz. Ali'den olacak oğlunun adını "Muhammed Hanife" koymak istemektedir. Allah'ın Cebrail vasıtasıyla bu isteğinin gerçek olacağını Hz. Resul'e bildirmesinin ardından Hanife Hatun Müslüman olur ve bir süre sonra Muhammed Hanife dünyaya gelir.

"Ve hem Kayser'i imana da da'vet eyledim, gelmedi. Başını kesdim ve malını yağma eyledim ve bir mahbube kızı Hanife adlu var imiş. Anı esir idüp getürdüm" (s. 145)

"Hanife eyitdi: 'Ya Resûl-ullah! Her ne kim buyurursañız başım üstüne lakin benim siziñ katınızda üç hacetim vardır. Kabul eyle, imana geleyim.' didi. 'Hacetiñ nedir?' deyü buyurdi. Hanife eyitdi: 'Birinci hacetim budur ki beni Hazret-i 'Ali'ye viresiñ. İkinci hacetim bu kez kızım Fatıma'ya deyesiñiz ki incitmesün, hoşça tuta. Ol üçüncü hacetim bu ki eğer 'Ali'den bir oğlum olur ise adını Muhammed Hanife viresiz.' didi. Hazret-i Resûl eyitdi: 'Ol iki hacet ki didiñ, kabul kıldım ve bu bir hacet ki didiñ oña kudretim yokdur. Ol Hakk Te'ala'nın kudreti elindedir.' deyüp bir zaman melul oldı. Fi'l-hal Cebra'il -'a.m.- gelüp eyitdi: 'Ya Resûl-ullah! Tañrı Te'ala 'azz ve celle saña selam itdi ve buyurdi ki: Habibime di, kabul etsün.' deyüp gitdi. Resûl-i Ekrem, dahi eyitdi: 'Ya Hanife! Ol muradını dahi kabul eyledim. İmana gel.' didi." (s. 145)

5.15.5. Çocuklara/Kişilere Ad Verme ve Ad Değiştirme

Çok yaygın olan bir anlatı motifidir. Masallarda ve destanlarda kahramanın ad alması değişik merasimlerle olur. Lakin cenknamelerde eski Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi ad koyma merasimi yoktur. Ancak çocuğun adı, çocuğun doğumundan çok önce yukarıda açıklamış olduğumuz ilahî nedenler sebebiyle belirlenmiştir. Belirlenen bu isim ise çocuk dünyaya gelince merasim olmaksızın Hz. Muhammed tarafından konulur.

“ ‘Ya Resûl-ullah! *Hanife’niñ ol sizden hacet eylediği oğlan vücuda geldi.’* didi. Hazret-i Resûl -'a.m.- ‘*Muhammed Hanife’ deyü ad virdi. Anıñ için Muhammed Hanife dirler. Çün Muhammed Hanife, dört yaşına girdi. Gayet 'akil oldı.’*” (s. 146)

İkinci isim verme motifine ise Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi’nde rastlamaktayız. Hz. Hüseyin, sanemin kulu anlamına gelen bir Yahudi ismini, Yahudi’nin Müslüman olması sebebiyle hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah’ın kulu anlamına gelecek şekilde değiştirir.

“İmam-ı Hüseyin, emritdi. Kal'a halkı, [gelüp] Müsliman oldılar. Yahudiye İmam-ı Hüseyin eyitdi: ‘İsmiñ nedir?’ ‘Benim adım, ‘*Abdüssanem’dir.*’ İmam, eyitdi: ‘Estağfirullah! Adıñ ‘*Abdüssamed* olsun.’ didi.” (s. 232)

5.16. Esirler ve Kaçaklar

Hz. Ali Cenklere içinde esir ve kaçaklar ile ilgili tespit ettiğimiz motifler şunlardır:

5.16.1. Esir Olma ve Esirlikten Kurtulma

Türkçe sözlükte (1998:726) “tutsak, köle” olarak tanımlanan esir kelimesi metin içerisinde “esir almak, esir düşmek, esir etmek ve esir olmak şeklinde yardımcı fiillerle birlikte kullanılır.

Cenname, savaş konulu bir eser olduğu için esir olma motifi oldukça sık karşımıza çıkan bir motiftir. Müslüman kahramanların da, kâfir kavimlerin de yakaladıkları kişileri esir almaları söz konusudur. Eserde Kanber ve Amr bin Ma’di esir düşen Müslümanlar kişilerdir. Esir düştükleri yerde elleri ayakları bağlanır, kamçı vurulmak suretiyle işkence görürler, dayak yerler, ya bir çukur içine ya da zindana atılarak aç susuz bekletilirler. Onları bu halde gören Hz. Ali’nin adeta yüreği parçalanır, onları esirlikten kurtarır ve bu yaptıklarını kâfir kavmin yanına bırakmaz.

“Kanber’iñ atını ve silahını buldı. 'Ali bildi ki Kanber *esir olmuştur*. Ol geyik sihir imiş.” (s. 20)

“At önjünce Kanber’iñ iki eli bağlu ve boğazında ip bağlu. Kâfiriñ elinde esir olmuş. İmam-ı 'Ali’niñ yüreği kaynadı ve gözleri kan-ıla toldı. Tiz yerinden turdı.” (s. 22)

“ 'Emmim oğlı kâfir elinde *esir* ve bend içinde eli, ayağı bağlu durur. Kâfiriñ elinde yalın kılıc, diler ki başını kese.” (s. 29)

“ 'Amr Ma'di-yi Kerb, *tutsak oldı.*” (s. 118)

“İmdi bu kerre 'Ali’yi gönderün ve 'Amr Ma'di-yi Kerb’i *esirlikden halas* eylesün ve ol altı yüz ashabıñ kanını alsun.” (s. 119)

“Ey Şah-ı vilayet! Başıma çok vakı'a gelmişdir. *Bir kâfire esir oldum.*” (s. 125)

“ 'Amr Ma'di-yi Kerbi’yi 'Arab 'Uraba içinde Emir pehlivan idi. *Anı esir eylediñ.* Bu işler ki işlediñ. Heb yanına kala mı sandıñ?” (s. 139)

“Ey Berber kavmi! Kanı 'Amir Ma'di-yi Kerb, Muhammed -'aleyhi’s-selam-ıñ leşkerinden idi. *Esir itdiñizdi.*” Tiz vardılar. 'Amir Ma'di-yi Kerbi’yi *zindandan* çıkarup bendlerin çözüp getürdiler.” (s. 141)

Hız. Ali esir olan Müslüman din kardeşlerini esaretten kurtardığı gibi olağanüstü özellikler taşıyan devleri bile hapis olduğu yerden kurtarır. Bu motifi, Mağrib diyarını anlatan cenkte şu cümleler içinde geçmektedir.

“Bu tepelediđiñ bed-baht div, beni tutup bu mağara içinde hapis eyledi ve hem babam sağ iken babama hizmet iderdi ve hem bu diviñ bir kızı var idi. Baña yavuklı idi. Çün babam öldi, kızı baña virmedi. Tutup beni *habis eyledi.* Hazret-i 'Ali, eyitdi: ‘Ya Reşid! Şimdi ol diviñ kızı kandedir? İşte mağaradadır.’ didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi: ‘Ya Reşid! Benim adım 'Ali idüğin neden bildin?’ didi. Reşid eyitdi: ‘Ya 'Ali! Sen bed-baht divi öldirdiñ. *Benim bendlerim ol zaman cözüldi ve ben halas oldum.*” (s. 180-181)

Cenk esnasında Hız. Ali’nin eline esir düşen ve küfr-i muhkem olan kişilere Hız. Ali önce İslam dini arz eder kabul etmezse Zülfikar ile öldürür.

“Ey mel'un! Benüm üç şartım vardır. Küffardan her kim benim elimde esir olur ise evvel aña İslam 'arz iderim. Eğer imana gelürse; hoş gelür, gelmezse; işbu Zülfikar'ı anıñ boynına uğradıram ve kanın dökerem.” (s. 12)

Fetihten sonra ganimetlerle birlikte ele geçen kadın esirlere ise oldukça iyi davranılır. Müslüman olmaları şartıyla zevceliğe bile kabul edilirler ve esir gibi muamele görmezler.

“Kayser'i imana da da'vet eyledim, gelmedi. Başını kesdim ve malını yağma eyledim ve bir mahbube kızı Hanife adlu var imiş. Anı *esir idiüp* getürdüm.” (s. 145)

“Hanife Hatun'ı bir hoşça tut ve hem seniñ evinde tut. Gayrı evde olmasun, zira ululuğ-ıla gelmişdir. *Esir gibi görme.*” (s. 146)

5.16.2. Kişileri Kaçırma ve Kaçırılan Kişileri Kurtarma

Kişileri kaçırma ve kurtarma motifi, Zeyne'l Arab'a âşık olan Dev Sefid'in ve İmlak kâfirin kızı kaçırması esnasında Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye Cengi'nde karşımıza çıkar. Dev Sefid'in elinden Zeynel Arab'ı kurtaran kişi Muhammed Hanife'dir, İmlak kâfirin elinden ise Hz. Ali'dir.

“Emir-zade sarayda kaldı. Ba'dehu uykuya vardılar. Bir zamandan sonra kız anı gördi ki saray kapusu açıldı. *Bir el uzanup kızın yakasından tutup götürdi.* Kız feryad idiüp; ‘Ya Emir-zade! Baña imdad eyle, bu Div Sefid'iñ elinden al.’ deyü ah eyledi. Emir-zade, uykudan uyandı. Gördi kim kız yanında yok, gitmiş. Bir ‘ah’ itdi. ‘Ey diriga! Kanı bunca 'ahd-i peyman? Kanı bunca nan u nemek? *Div Sefid, geliüp kızı alup gitdi.*’ ” (s. 209)

“Şehzade eyitdi: ‘Ey la'in! Sen benim elimden halas ola mısın ki *benim helalim* alasıñ?’ ” (s. 210)

“*Zeyne'l Arab'ı, Div Sefid almış.* Şehzade diviñ ardınca gitmiş. Çün şehzadeyi gördiler, şad ı hurrem oldılar. Şehzade, divi öldürüp Zeyne'l Arab'ı bir sandık ile kuyudan çeküp ve kendisi kuyu içinde kalup, İmlak kâfir Zeyne'l Arabla sandığı alup gitdi.” (s. 211)

“Ey ata! Ol zaman İmlak la'in benim *mahbubemi kuyudan çiki[n]cak alup* gitdi. Korkarım ki ol la'in benim helalime el uzada deyü ağladı. İmam-ı 'Ali, dahi ağladı ve eyitdi: ‘Ey oğul! Melul olma. Varayım helaliñi getüreyim.’ didi.” (s. 212)

“Kız feryad idüp: ‘Ya Rabb! Birliğın hakkı-çün arslanın ‘Ali’yi bu gice başa gönder. Ta ki bu murdar kâfirden *halas olam.*’ deyüp ağladı ve du'a eyledi. Çünkü kâfir bunı eşitdi, eyitdi: ‘Ey mahbube! Niçün bunın gibi kelam söylersin?’ deyüp kıza el uzatdı. Kız zarılık eyledi. Hazret-i 'Ali'niñ yüreği yanup 'aşk-ıla bir na're urup eyitdi: ‘Ey mel'un! Çek elini ol temiz bedenden. Murdar eyleme!’ deyüp gazaba geldi.” “Ey kelb ibni kelb! Ben Tañrı arslanı 'Ali'yem. Geldim ki saña Muhammed Hanife'niñ helaline kasd eylemek nice olur, göresin.’ didi. Zeyne'l 'Arab, Hakk'a şükreyledi. Hazret-i 'Ali, kâfiri aşığa alup tiz iki elin ve ayağın bağladı. Andan kıza eyitdi: ‘Ya Zeyne'l 'Arab! Turı gel.’ Kız heman sevinüp kalkdı.” (s. 213)

5.17. Cemiyet

Toplumu oluşturan yegâne kuvvet, insandır. Konusu Hz. Muhammed döneminde yapılan fetih ve gazalar olan cenknamelerde konunun niteliğine uygun olarak toplumu oluşturan pek çok grubun varlığından söz etmek mümkündür.

5.17.1. Padişah

Devlet başkanlarına verilen ve hükümdar-sultan adıyla da bilinen padişah motifi cenkname içerisinde geçen cemiyet motiflerinden birisidir. Türk edebiyatında oldukça sık kullanılan bu motife cenknamede olay örgüsü içinde anlamına uygun nitelikte yer verilir. Eserde karşımıza çıkan ilk padişah Zengilerin padişahıdır. Başındaki altın taç, belindeki kemer ile üzerindeki ipek kıyafetlerle debdebenin ve şaşanın ortasında yaşayan padişahları halktan ayırt etmek oldukça kolaydır.

“İmam-ı 'Ali, nazar eyledi. Gördi kendiye çağırın bir erdir ki 'âlemde naziri yokdır. *Başında altun tac, belinde kemer, arkasında pak harir libaslar. İmam-ı 'Ali, bildi kim bu Zengilerin padişahıdır.*” (s. 61)

Kan Kalesi'nin padişahı olan Kahkaha Melun da bir kâfirdir ve Hz. Süleyman devrinden kalan muhteşem bir kalede yaşamaktadır. Masal motifleri ile süslenmiş kalesinde sık sık olağanüstü durumları görmek mümkündür.

“Ol kediniñ avazı Kan Kal'ası padişahınıñ kulağına değdi. Ol *padişahıñ* adına ‘Kahkaha-i mel'un’ dirlerdi. Ol avazlar Kahkaha-i mel'unıñ kulağına değdi.” (s. 66)

Eser içinde Mağrib diyarının fethini anlatan cenk anlatısında olağanüstü bir varlık olan Dev Curcan da devlerin padişahıdır.

“Div Curcan'ıñ kızıyım. Babam yiğirmi yıldır, *divleriñ padişahıdır.*” (s. 181)

5.17.2. Vezirler

Padişahın en önemli yardımcısı olan ve akıl danıştığı kişiler arasında en baş sırada yer alan hiyerarşik düzen içinde padişahтан sonra gelen vezirler, Hz. Ali Cenklere içinde olay örgüsü içinde etkili olan kişiler olarak karşımıza çıkar. Cemiyet motifi içinde yer alan vezir motifi bu yönüyle oldukça önemli bir motiftir.

“*Ey vezirler!* Ne hal ile turursız? Şimdi tılısımlar bozıldı.” (s. 66)

“*Vezirleri başına üşüşdiler*” (s. 101)

“Zümür Ateş-perest hikayetine. Çün Zümür Ateş-perest, *vezirlerine* ve beğlerine eyder:” (s. 113)

“Zümür'ün bir *veziri* var idi.” (s. 132)

Eser içinde herhangi bir olumsuz durumla karşılaşan padişah nasıl tedbir alması gerektiğini sürekli olarak vezirlerine sorar ve durumun vehameti karşısında korkuya kapılan padişah zaman zaman vezirlerine de kızabilmektedir.

“Kahkaha kelb, vezirlerine eyitdi: ‘Ne tedbir idelim? Bir iken birkaç oldılar.’ Vezirleri eyitdiler:” (s. 97)

Hz. Ali Cenklere içinde Berber Kalesi Cengi'nde kâfir padişah Zümür'ün Müslüman olan vezirini de tespit etmek mümkündür. Anlatıcı bu veziri çeşitli övgüler eşliğinde dinî yönünü ön plana çıkaracak biçimde okuyucuya tanıtmaktadır.

“Zümür’ün bir veziri var idi. Müsliman olmuştu. Gayet dindar ve salih dindar kişi idi. Kâfirler arasında din sakladı. Hiç kimse bilmezdi.” (s. 126)

Eser içinde vezirler, toplu bir şekilde “vezir” kelimesi ile karşılandığı gibi kendilerine ait olan özel isimlerle de çağrılabilir:

“Bir vezir var idi. Kabtas dirlendi. Ol vezir, turı gelüp varup yüz pehlivan silahlandırdı. Gök timüre gark oldu.” (s. 66)

Bir vezirin kötü olması Mağrib diyarı padişahının başına gelenleri haklı hale getirmektedir. Eserde vezirin hilekârlık ve kötülük etmesi padişahın da sonunu hazırlayan sebepler arasında gösterilmiştir.

“Vezir ki hilekâr ola. Padişah işi tebah olur ve sizin kerametiniz zahir oldu.” (s. 184)

5.17.3. Zenginler

Hız. Ali Cenklere içinde Müslüman kişiler arasında zenginliğı ile ön plana çıkan kişilere rastlanmamıştır. Hatta Hız. Ali, Sa’id bin Ubbade’nin oğluna bile saçılık verecek kadar bir mala ve mülke sahip değildir. Lakin Müslümanların karşısına çıkan kâfirler içinde debdebesi ve şatafatıyla “dillerin bile tabir edemeyeceğı” bir zenginliğe sahip olan kişiler bulunmaktadır.

5.17.4. Baba ve Oğul

Hız. Ali Cenklere içinde yer alan en belirgin baba ve oğul ilişkisi Hız. Ali ve oğulları Hız. Hasan, Hız. Hüseyin ve Muhammed Hanife arasında geçmektedir. Bu çok bilinen bir motif olduğu için üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmayacaktır. Bu ilişkinin dışında da eser içinde yer alan pek çok baba-oğul ilişkisini tespit etmek mümkündür. Övünmek ve üstünlük taslamak, aynı zamanda da kahramanın kendisini tanıtmak için babası ve kendi arasındaki ilişkiyi söyleme gereğı hissetmesi amacıyla kullanılan motiflerden biridir.

“*Hazret-i 'Ali, çıkageldi. Fi'l-hal Muhammed Hanife, atından inüp, babasının elin öpdü ve eyitdi: 'Ey canım baba! Hazreti'nden icazet dilerim ki bugün şikâra gidem.'* didi.” (s. 147)

“*Andan Muhammed Hanife, eyitdi: "Ben, Emirü'l-Mü'min'in 'Ali oğlıyam. Beni size babam gönderdi"* (s. 148)

“*Bilmiş ol ki ben ol Emirü'l-Mü'miniñ 'Ali bin Ebî Talib oğlıyam. Benim adım, Muhammed Hanife'dir.*” (s. 154)

“*Ben ol kişiniñ oğlı değılem ki bu kâfirler başa elem irişdireler. Ben Emirü'l-Mü'miniñ 'Ali oğlıyam. Adım Muhammed Hanife'dir.*” (s. 159)

“*Medine'de 'Ali dirler bir bahadır var imiş. Anıñ üç oğlı var imiş.*” (s. 217)

“*'Ali'niñ oğulları çokdur; amma sen kangı oğlusın?" didi. İmam-ı Hasan, eyitdi: 'Ey mel'un! Benim adım İmam-ı Hasan'dır. İmam-ı 'Ali'niñ benden yaşlu oğlı yokdur.'* didi.” (s. 220)

Hz. Ali ve oğulları haricindeki baba-oğul motifine olan ilk örneğe, Hayber Kalesi Cengi'nde Alkama ve Zeyd arasında geçen konuşma esnasında rastlarız. Alkama üç günlük uzaklıkta yer alan kalenin beyi Hantale'nin oğludur.

“*'Alkama ah eyledi, eyitdi: 'Ey Zeyd! 'Ali benim maksudum ki başını kesem, kanını dökem. Şimdi ben bir kal'adan gelürem ki bundan anı üç günlük yoldur ve beğiniñ adı Hantala'dır ve ben anıñ oğluyım.'*” (s. 27)

Yine Hayber Kalesi Cengi'nde yer alan kahramanlardan biri olan Hüşşam, Hayber Beyi'nin oğullarından biridir.

“*Hüşşam Veled-i Gaşşam dirler ki Hayber Beği'nin oğludur. Ol kızı anı yavuklı itmişler.*” (s. 27)

Kan Kalesi Cengi'nde kaleye gelen ve Hz. Ali'yi öldürdüğünü söyleyen Tamruc da bir padişah oğludur.

“*Meğer bu Tamruc, bir padişah oğlı idi.*” (s. 87)

Müslüman olduğu için dili kesilen ve birçok işkenceye maruz kalan Beşir de Berber Kalesi padişahı Zümür-Ateşperest'in oğludur.

“*Bilgil ki ben Berber Kal'ası'nın padişahının oğlyam. Adım Beşir'dir ve atama Zümür Ateş-perest dirler.*” (s. 110)

Muhammed Hanife ve Gazanfer kâfir arasında geçen cenkte Tavyil, Gazanfer kâfirin babası olduğunu dile getirir.

“Bir kâfir çıkageldi. *Gazanfer kâfirin babasıdır.*” (s. 156)

Mağrib diyarında bir mağarada yaşayan ve Hazret-i Ali ile konuşan devlerin padişahı olan Dev Reşid'in de bir babası bulunmaktadır.

“Ya 'Ali! Ben divlerin padişahıyam. Adım, *Reşid'dir* ve divler cümlesi benim hükmümde idi. Çün babam öldi. Bu tepelediğin bed-baht div, beni tutup bu mağara içinde hapis eyledi ve hem *babam sağ iken babama hizmet iderdi* ve hem bu divin bir kızı var idi. Baña yavuklu idi. Çün *babam öldi*, kızı baña virmedi. Tutup beni habis eyledi.” (s. 180)

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi'nde Muhammed Hanife ile konuşan İmlak ve İmlak'ın Hz. Hamza elinde Müslüman olan babası Kilab da baba-oğul ilişkisi yaşayan kişilerden biridir.

“Hamza elinde Müsliman olmuş. *Sen o Kilab oğlı değil misin?*” didi. İmlak: “Beli [benem!] Amma benim *babam 'akılsız imiş.* Kendi kendini ele virmiş amma benim kasdım ola, varam Hamza'yı öldirem.” (s. 196)

5.17.5. Erkek Kardeşler

Savaş ve mücadele ağırlıklı bir eser olan Hz. Ali Cenklere'nde erkek kardeşin varlığı bir güven ve güç ortamının hazırlanmasına vesiledir. Düşmanların çekinip harekete geçmesinde engelleyici unsurlardan biridir. Kan bağıyla birbirine bağlanmış olan bu kişiler arasındaki bu ilişki bu sebeple çok kıymettardır. Erkek kardeşe herhangi bir varlık zarar vermeye kalktığında cenk kahramanının adeta aklı başından gider ve hiç ihtiyarı kalmaz. Erkek kardeşe zarar veren kişiden bu acının intikamı muhakkak alınmalı ve kardeşin kanı yerde kalmamalıdır.

Kan Kalesi Cengi'nde Hz. Ali'nin Menuc kâfirin erkek kardeşini öldürmesi eserde şu şekilde anlatılır:

“Ol kâfirin bir *karındaşı* var idi. Gayet gürbüz kâfir idi. *Karındaşını* böyle hakaretle öldüğün göricek ihtiyarı kalmadı. Halid’e beraber geldi, eyitdi: ‘Ey şikârim! *Karındaşımı* niçün öldürdün? Benim *karındaşımı* sencileyin biñ kulu var idi.’ didi.” (s. 97)

Eser içinde Muhammed Hanife Cengi’nde Utarid, Cumhur, Zurre, Hüşşam gibi ismi geçen yedi erkek kardeş bulunmaktadır. Bu yedi erkek kardeşin bir de kız kardeşleri bulunmaktadır. Onların yaşadığı kaleye hem Kale-i Seba hem de Kale-i Cumhur denilmektedir.

“Aña Kal’a-ı Cumhur, dirler. Beğleri, *yedi kardaşlardır ve bir kız[kar]daşları* vardır.” (s. 200)

“Cumhur, *altı kardaşıyla* toğrı kal’aya geldiler.” (s. 202)

Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi’nde geçen ve diğer erkek kardeş ise Muhammed Hanife’ye yardıma gelen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir.

“Biri *İmam-ı Hasan ve biri İmam-ı Hüseyin* -radiyallahu 'anhüma-dır. Heman Cumhur’uñ katına gelüp eyitdi: "Bu gelenlerin birisi büyük biraderimdir ve biri küçük biraderimdir.’ didi.” (s. 211)

5.17.6. Çoban

Hayvanlara bekçilik yaparak onların otlamasını ve dolaşmasını sağlayan, göçebe ve tarıma bağlı hayat yaşayan toplumlarda oldukça fazla önem taşıyan bir diğer cemiyet motifi de çobanlıktır. Eser içinde koyunlara yahut da develere çobanlık edilmektedir. Çoban motifi Hz. Ali Cenklere’nde şu şekilde karşımıza çıkar.

Kan Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan ve Halid bin Velid’e yol bulması için yardım eden ve adı Ömer olan çoban kendini, yaşadıklarını ve nasıl Müslüman olduğunu şu şekilde açıklar:

“Çoban, Halid’in selamın aldı. Halid [pehlivan] *çobana* nazar eyledi. Gördi ki bir şeca’atlı pehlivandır ki ‘âlemde naziri olmaya. Halid eyitdi: ‘Ya çoban! Sen kimsin? Kimin *çobanısın* ve bu koyun kimindir ve [ol] Muhammed’i neden bilirsin?’ didi. Ol *çoban* eyitdi: ‘Ben Emir [bin] Kaytan *çobanıyam*. Adım ‘Ömer’dir.

Düşümde Muhammed'i gördüm. Öjünde iman getürdüm. Çün uykudan uyandım. Şevk u zevk-i[la] Muhammedü'l-Mustafa kalbime tolmuş. Heman zarī zarī ağladım. Benim halim görüp Kaytan'a haber virdiler. 'Ömer, Muhammed dinine girmiş.' didiler. Çün Kaytan kelp, bu cevabı işitdi. Hışm-ıla benim katıma geldi, eyitdi: '*Bire na-bekar çoban!* Ol Muhammed'i sen neden bilürsün? Anıñ dinine neden girdiñ? Ol Medine'de sen bundasın, bir toğrı [söyle]. Yohsa şimdi sen pare pare iderim.' didi. Ben eyitdim: 'Ben Muhammed'in mübarek cemalini düşümde gördüm. Sıdk-ıla iman getürdim. Gerek beni öldür, [gerek azad eyle]' didim. Çün ol kâfir bu cevabı işitdi, gazaba gelüp başa yüz değnek urdı, zindana gönderdi, [bir yıl mahbus oldum.] Çün bir yıl tamam oldı. Zindandan çıkardılar, ol kelbiñ yanına getürdiler, emreyledi, salıverdiler. '*Bire na -bekar çoban!* Bir dahi senden Muhammed adın işidirsem, Lat-ı Menat hakkı-çün seni bir 'azab ile öldirem ki 'âlemde dasitan olasın.' didi. Beni yine koyuna gönderdi." (s. 44)

Hz. Ali Cenklere'nde ikinci defa İmam-ı Hasan Gazavatı'nda karşımıza çıkar. Burada da develeri güden çoban, İmam-ı Hasan'ın sorularına cevap vererek ona bilgi vermektedir

"*Bir deve güden oğlana* sordı: 'Ey çoban! Bu kavim, ne kavimdir?' *Çoban* eyitdi: 'Bu kavim, Rabi' İbn-i Malik, kavmidir.' İmam-ı Hasan, eyitdi: 'Bunlar kâfir midir, Müsliman mıdır?' *Çoban eyitdi:*" (s. 216)

5.17.7. Sarban

Farsça bir kelime olan ve Türkçe sözlükte (1998:1910) yapılan açıklamaya göre "deve sürücüsü, deveci" anlamına gelen bu kelime, sadece Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde, Hz. Hüseyin'in Tehame beyleri ile konuşması esnasında geçer Diğer cenklerde bu motife rastlamak mümkün değildir.

"Çün İmam-ı Hasan -radiyallahu 'anh- bunu gördi. *Bir deve güden oğlana* sordı" (s. 216)

"Anı isteyü Rabi' İbn-i Malik, kavmine uğradım. Bir *sarbandan* su'al itdim. Bir haber söyledi. Meğer ol maslahata giderseniz." (s. 217)

5.17.8. Harami

Harami kelimesi hırsızlık yaparak zengin olan kişilerden mal çalan kişileri karşılayan cemiyet motiflerinden biridir. Sadece Muhammed Hanife ve Gazanfer kâfir arasında geçen cenk içinde geçmektedir.

“*haramiler* çadırıdır ki her diyarda *haramilik* idüp bunda karar iderler ve dahi bu çadırın tabanları ibrişim kazıkları altun işi.” (s. 151)

5.17.9. Bezirgân (Tüccar/Kervancı)

Bezirgân, kervan ve kervancıların cemiyet hayatındaki ehemmiyeti özellikle çöl insanı için oldukça fazladır. Çünkü ekonomik faaliyetler ancak bezirgânlar ve tüccarlar sayesinde yapılmaktadır.

Eser içinde gerçek bir bezirgân, tüccar ve kervancı motifi ile karşılaşmayız. Bu motifler daha çok kimliği gizlemek amacıyla girilen geçici kılık ve kıyafettir.

Hz. Ali ve Hz. Hüseyin’in bezirgân kılığına girerek Berber Kalesi Cengi’nde ve İmam-ı Hasan Gazavatı’nda karşımızda çıkmıştır.

“Hazret-i 'Ali eyitdi: ‘Yok ya Resûl-ullah! On deve gerekdir kim her deveye iki sandık gerekdir ve her sandığa birer örtü gerekdir ve her devenin üstüne bir hûb suretli ahab oğlanları gerekdir. *Bezirgân resminde* gidem. Ta ki ol kal'ayı feth idem.’ didi.” (s. 120)

“Beni Zübeyr kavmindenim, *bezirgân kişiyem*. Benim develerim var idi. Mugaylan yerken ga'ib oldı. Yüküm yerde kaldı. İki sevgülü develerdir. Anı isteyü Rabi' İbn-i Malik, kavmine uğradım.” (s. 217)

5.17.10. Gözcü

Gözcü, herhangi bir noktada durarak gözetleme işini yaparak çevresindeki insanlara haber verme görevini üstlenen kişiye verilen addır. “*Dide-ban*” olarak da kullanılan gözcü motifi, Hz. Ali Cenklere içinde sadece Mağrib diyarındaki ejderhaların öldürülmesini anlatan cenkte şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Bunda bir ejderha peyda oldı. Ben bunda *gözcüyem* bir garib kişi gafletle bu yere gele. Ol ejderhayı bilmez ola. Anda varup helak olmasun, deyü beni bunda *gözcü kodılar*. İşte feryadımın sebebi oldur ki girü dönesiñiz."didi. İmam-ı 'Ali, tiz atından inüp, *gözcü katına* geldi. ‘Ey dide-ban! Ol ejderhanın makamı kandedir?’ didi. Dide-ban eyitdi:” (s. 175)

Hız. Ali'nin Mağrib diyarındaki ejderha ile olan mücadelesini anlatan cenkte cenk anlatıcısı gözcünün görünüşü şu şekilde ifade edilir:

“Hazret-i 'Ali, bakdı ki *gözcünün* beñzi sarı ve karnı dizinden aşağı inmiş, eyitdi: ‘Ey *gözcü*! Gel Müsliman ol.’ didi. *Gözcü* eyitdi: ‘Bir keramet göster, Müsliman olayım.’ didi. Hazret-i 'Ali, bir kez Fatıha Sûresin okuyup üstüne üfürdi. *Gözcünün* illeti ve zahmeti gitdi.” (s. 175)

5.17.11. Zaferler ve Yenilgiler

Hız. Ali Cenklere kahramanlık konulu olan ve Hız. Muhammed zamanında olan fetih ile gazaları anlatan epik destan karakteri yüksek bir anlatı olması sebebiyle sürekli olarak dinî inanışlara göre Müslüman ve kâfir olmak üzere ayırmış iki grup etrafındaki mücadeleleri dile getirir. Bu mücadelelerde kazanan ve zaferi yaşayan eserin meydana geliş amacı doğrultusunda hep Müslümanlarken, sürekli olarak kaybeden yenilen ve mağlubiyeti yaşayan kâfirlerdir.

5.17.12. Ziyafetler

Hız. Ali Cenklere'nde ziyafetler, özel günler olarak adlandırabileceğimiz düğün ve sünnet merasimlerinde düzenlendiği gibi Mağrib diyarını ejderha belasından kurtaran Hız. Ali için de Şah-ı Şems tarafından da düzenlenmiştir.

“Çün ol gün, ahşam oldı. *Şah-ı Şems, Hazret-i 'Ali'ye ziyafet* idüp enva' dürlü, ta'am müheyya eyledi ve asar olındı. Cümle gaziler gelüp ta'amlandılar. *El-hâsıl üç gün bu resme ziyafet oldı.*” (s. 186)

5.18. Şans ve Kader

Hz. Ali Cenklere içinde tespit ettiğimiz şans ve kader motifleri şunlardır:

5.18.1. Yolların Seçimi

Hz. Ali Cenklere'nde Gazavat-ı Muhammed Hanefiyye Cengi'nde şikâra çıkan üç kardeş çölde bir yol ayrımı ile karşılaşır. Bu yol üçe ayrılmaktadır ve yol ayrımında bir mermer direğe her yolun özelliği yazılmıştır. Sağ taraftaki yol selamet iken orta yol "ya gelir ya gelmez yolu"dur, sol yol ise "giden gelmez yolu" diye adlandırılacak kadar tehlikelidir. Üç kardeş arasındaki muhabbet sebebiyle tüm kardeşler, diğerleri zarar görmesin diye musibet olan yola gitmeye can atmaktadır. Sonunda sol taraftaki musibet yola Muhammed Hanife gider. Böylece her kardeş, bir yolu seçerek kaderin kendisini götüreceği noktaya doğru ilerlemeye başlarlar.

"Şol kadar gittiler ki önlerine üç yol peyda oldu. Her biri bir yola turdılar. Hayran oldılar, gördiler ki bir mil var. Heman mil önüne geldiler ki bir mermer direk var ve bu direğe yazmışlar ki: "Bu makama gelen, bu hattile 'amel idesin. İmdi bu yolların halini bilip dilerseñ şöyle ma'lum ola ki sağ yola giden selamet gele, orta yola giden ya gele, ya gelmeye. Sol yola giden hiç gelmeye, dimiş. Çün bu hattı okudılar. İmam-ı Hasan, eyitdi: 'Bu gelmiyen yola, ben gideyim.' didi. 'Zira yaşda ben sizden uluyam. Bu bela yolu ben ihtiyar idem.' didi. İmam-ı Hüseyin eyitdi: 'Canım biraderler! Bilürsünüz ki ben küçük karındaşınızam. Baña hidmet revadır. Ulu karındaşımızsın, bu selamet yolu, siz ihtiyar idiy. Bu musibet yolu baña virin, göreyim bu yolda ne hikmet var.' didi. Çün Muhammed Hanife, bu sözleri eşitdi eyitdi: 'Ey biraderler! Benim sizden bir dileğim var. Bi- Hakk Muhammed Mustafa ve Bi- Hakk 'Aliyy-el Murtaza ve Bi- Hakk Fatımatü'z-Zehra ve Bi- Hakk Kur'an-ı Mecid kim bu musibet yolu baña virin kim göreyim ne hikmet vardır.' didi. Çün bunlar bu kadar andı görüp şehzadelerin ikisi, bu kadar musibet yolu Muhammed Hanife'ye virdiler; amma pederleri 'Ali'den korkarlar. Zira bilürler ki bu bela yolına gönderdiler ve bu işden katı hayran kaldılar. Muhammed Hanife, ilerü gelüp İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin öbüb, koçdı" (s. 190)

“Muhammed Hanife, kıssasında demişdik ki *üç yolun birisini İmam-ı Hasan, ihtiyar eyledi. Ol sağ yol idi ve orta yolu; İmam-ı Hüseyin, ihtiyar eyledi ve sol yolu Muhammed Hanife ihtiyar eyledi. Her biri bir yola gitdiler.* Muhammed Hanife, ‘Katran ve İmlak Cengi’ni’ eyledi. ‘Akıbet selamet ve şaduman gaza ile ve maksud-ıla yine Medine’ye geldi; amma biz geldik İmam-ı Hasan kıssasına. *Çün İmam-ı Hasan -radiyallahu 'anhu- sağ yola gitdi.*” (s. 215)

5.18.2. Yardımcılar

Hız. Ali Cenklere’nde cenk kahramanına dualarıyla yardımcı olan ve ona yol gösteren en öncelikli kişi Hız. Muhammed’dir. Onun dışındaki yardımcıları ise elbetteki cenk kahramanı Hız. Ali’nin Hız. Hasan’ın, Hız. Hüseyin’in ve Muhammed Hanife’nin din kardeşleri olan kişilerdir. Hız. Hasan’ın, Hız. Hüseyin’in ve Muhammed Hanife’nin en büyük yardımcısı ise babaları Hız. Ali’dir. Hız. Ali’nin ise en büyük yardımcısı atı Düldül ve kılıcı Zülfikar’dır. Bunlar dışında kalan ve cenk kahramanlarına düşman safındaymış gibi görünerek olay örgüsü içinde yardımcı olan, anlatı içindeki olay akışını etkileyen yardımcılarından bazıları şunlardır:

Hız. Ali Cenklere içinde karşılaştığımız ilk yardımcı kişi Berber Kalesi Cengi’nde karşımıza çıkan ve Hız. Ali’ye yardım eden Abdulkerim’dir. Abdulkerim, Hız. Ali’den yirmi yıl evvel ayrılmış olan kuludur. Kâfire esir olunca Müslüman olduğunu saklayarak bugüne kadar kâfir sarayında yaşamıştır. Hız. Ali’yi vasıfları ile tanıyan Abdulkerim, kale ile ilgili her türlü ayrıntıyı söyleyerek yardımcı olur.

“Dönüp kendinin bir kulu var idi adına *'Abdulkerim dirlerdi; amma ol kul evvel Hazret-i 'Ali'niñ idi. Yiğirmi yıl var idi, İmam-ı 'Ali'den ayrılalı.* Bunca vakıtdan berü Zümür katına gelüp karar itmişdi. Zümür, ol kula eyitdi: ‘Var, ol bezirgânı gör. Ne kişidir ve ne yerden gelür ve ne yere gider, gereği gibi haber al ve meta’ı nedir? Tiz girü gel, bize haber vir.’ didi. Pes 'Abdulkerim, giderken bu fikri eyitdi: ‘Bu kişi bezirgân değil, benim hocam Hazret-i 'Ali'dir. Zira bu sıfatlar ki anda vardır.’ didi. Ol hayır kimsenin işi değildir. İlla ki benim Hazret-i 'Ali'niñ haddidir.” (s. 125)

“ ‘Ey 'Abdülkerim! Bunca zamandan berü nerde idiñ?’ 'Abdülkerim eyitdi: ‘Ey Şah-ı vilayet! Başıma çok vaki'a gelmişdir. Bir kâfire esir oldum. İlla seniñ 'aşkıña dinim sakladım ve seniñ muhabbetiñ göñlümde muhkemdir” (s. 125)

“*Hazret-i ‘Ali, bu kal'anıñ vasfın su'al eyledi ve ol leşkeriñ ol gelen leşkeriñ hali nice olup sindiğiñ su'al eyledi 'Amr Ma'di-yi Kerb, su'al eyledi. 'Abdülkerim heb cevab virdi”* (s. 125)

5.19. Ant ve Yeminler

Hız. Ali Cenklere içinde tespit ettiğimiz ant ve yemin motifleri şunlardır:

5.19.1. Yemin Etme

Allah'ı, Tanrı'yı ya da kişi için kutsal olan ve önem arz eden bir kişiyi ya da durumu şahit tutarak yapılan/yapılacak işin ya da olayın doğruluğunu ispat etme olarak tanımlayabileceğimiz yemin etme motifi Hız. Ali Cenklere içinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yemin etme davranışını Müslüman olan kahramanlar da yapar, kâfir olan kahramanlar da. Her iki uç grup da kendisi için kutsal olarak adlettikleri ilahları adına yemin ederler.

Muhammed Hanife Cengi'nde Muhammed Hanife, üçe ayrılan yoldan musibetlerle dolu olanı kendisine vermelerini deiler ve bu dileğini yerine getirtebilmek için için Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'e şu şekilde bir yemin eder:

“Çün Muhammed Hanife, bu sözleri eşitdi eyitdi: ‘Ey biraderler! *Benim sizden bir dileğim var. Bi- Hakk Muhammed Mustafa ve Bi- Hakk 'Aliyy-el Murtaza ve Bi- Hakk Fatımatü'z-Zehra ve Bi- Hakk Kur'an-ı Mecid kim bu musibet yolu başa viriñ kim göreyim ne hikmet vardır.*” didi. Çün bunlar bu kadar andı görüp şehzadeleriñ ikisi, bu kadar musibet yolu Muhammed Hanife'ye” (s. 190)

Hayber Kalesi Cengi'nde Hüşşam ile yavuklusu arasında geçen konuşmada Hız. Ali'yi öldüreceğine dair şu şekilde ant içmiştir:

“Şimdi buña nesne dime ki ben Lat-ı Menat'a and içdim ki evvel 'Ali'yi tepeleyim.” (s. 23)

Kan Kalesi Cengi'nde Ebu'l Muhsin ve çengi arasında geçen konuşmada çengi beğine vereceği cevap sebebiyle onun kendisine zarar vereceğinden endişe etmektedir. Bunu önleyebilmek amacıyla Ebu'l Muhsin'den yemin etmesini ister. Ebu'l Muhsin de onu helak etmeyeceğini kendisi için kutsal olan putları şahit tutarak ispatlar.

“ ‘Ya şah! *Yemin eyle.*’ Ol civan eyitdi: ‘*Lat-ı Menat saña şahid olsun. Eğer ben seni helak idersem.*’ didi.” (s. 50)

Bir diğer yemin etme örneği ise Berber Kalesi Cengi'nde Zümür'ün annesini öldüren ve kulağını ağzıyla ısırıp koparan Amr'a karşı her parçasını parça parça edeceğine dair kendisi için kutsal olan putları şahit tutması sırasında karşımıza çıkmaktadır.

“*Lat-ı Mühmilat hakkı-çün her bir paresin bir kulağım kadar eyleyeyim*” (s. 138)

Son olarak Muhammed Hanife Cengi'nde kale beği Cumhur'un Muhammed Hanife'nin yeteneklerinin sebebini öğrenmek için din adını söyleyerek yemin verdirmesi söz konusudur.

“*Çünkü sen başa din andını virdiñ. Ol 'azizdir.*” (s. 205)

5.19.2. Anlaşmalar ve Söz Vermeler

Antlar ve yeminler motifi içinde anlaşmalar ve söz vermeler Hz. Ali Cenklere içinde sık sık yer alır. Bu motif anlatı içinde düğümlerin atılmasına bu sayede de merak unsurunun kuvvetlenmesine vesile olmaktadır.

Eser içinde tespit ettiğimiz birkaç anlaşma ve söz verme örneği ise şunlardır:

Hayber Kalesi Cengi'nde Hz. Ali ve casus geyiğin sahibi kız arasında geçen konuşmada Hüşşam ve yavuklusu arasındaki “kavl” şu şekilde dile getirilir:

“Benim Medine'de Muhammed adlu bir düşmanım vardır ve ben dahi bakire kızım. Yavuklum ile *kavl eyledim ki* varup Muhammed'i öldire. Başını alup başa getüre. Ben dahi anıñ muradını virem.” (s. 21)

Kan Kalesi Cengi'nde Ebu'l Muhsin ve çengi arasında geçen konuşmada çengi Hz. Ali'ye ismiyle hitap ederek oturdukları yere gelmesi için çağıracaktır. Ebu'l Muhsin ile yaptığı anlaşmaya göre Hz. Ali çadırın içine gelmezse Ebu'l Muhsin, çenginin başını vurdurabilecektir. Bu anlaşma ve söz verme “*şart olsun*” denilerek yapılır.

“Dilersen ol ere bir kez çağırayım. *Eğer gelmezse başım şart olsun.*” (s. 51)

Yine Kan Kalesi Cengi'nde yine Ebu'l Muhsin ile bir anlaşma yapılır. Bu kavle ise Ebu'l Muhsin'in karşısında Hz. Ali vardır. Bu sözde ise Hz. Ali ve Ebu'l Muhsin bir güreş tutacak ve kaybeden kişi kazananın dinine girecektir.

“*Amma ya 'Ali! Gel seniyle [bir] kavle idelim. Seniyle güleş tutalım. Eğer sen beni basarsan hiç hüccet gerekmez dinine gireyim ve eğer ben de seni basarsam sen de benim dinime girer misin?*” dedi. İmam-ı 'Ali: ‘N'ola?’ deyüp kabul eyledi.” (s. 52)

Kazananın Hz. Ali olması üzerine Hz. Ali'nin Ebu'l Muhsin'e “Ya yiğit! Nicesin, *va'dinde* turur mısın? Yohsa döndün mi?” (s. 53) diyerek aralarındaki anlaşmayı hatırlatması üzerine Ebu'l Muhsin de Hz. Ali'ye “Ya İmam-ı 'Ali! *Er oldur ki ahdinden dönmeye. Başa iman talkın eyle.*” (s. 53) şeklinde cevap verir.

Berber Kalesi Cengi'nde Hz. Ali ve Ateşperest Zümür arasında geçen konuşmada Ateşperest'in Hz. Hasan'ı istemesi üzerine yaptıkları anlaşma şu şekildedir:

“Ey beğ kişi! *Senin ile kavle eyledik. Eğer senin kulun benim kulumu yenerse alasın. Eğer benim kulum senin kulunu yenerse ben alam.*” (s. 132)

Mağrib diyarı ile ilgili olan ve eserde beşinci cenk olan bu cenkte vezir Şem'un'un Hz. Ali'ye teklif ettiği anlaşma şu şekilde geçmektedir:

“Evvel ejderhayı telef eyle. Sonra seniyle nice *kavle eyledikse* yerine getirelim. *Evvel ejderhayı hüccet tutalım.*” (s. 172), “Eğer bize fa'ide itmeğe geldiniz ise varın evvel ejderhayı tepeleyin. *Andan sonra gelin biz her ne kavle eyledikse ol kavlimize turu mısınız?*” “Ya 'Ali! Kâfirler didiler ki: Evvel varsunlar, ejderhayı öldürsünler sonra şehre gelsünler. *Biz kavlimizden rücu' itmeyüz.*” (s. 173)

Ejderhanın makamına giderken Hz. Ali oğulları ile haberleşmek ve yaptıkları ile ilgili olarak bilgi vermek için şöyle bir anlaşma yapar:

“Üç gün mil üzerinde inmeyiñ, bunda turın. Ben ki ejderhanıñ makamına varam ve ejderhayı gördüğim gibi bir na're uram ve aınıla cenk iderken bir na're dahi uram. Eğer ejderhayı tepelersem bir na're dahi uram. Eğer benden üç na're eşidirseniz bilesiz ki ejderhayı tepeledim. Eğer iki na're işidirse üçüncü na'remi işitmeseniz bilesiz ki ben helak oldum. Aña göre siz dahi başınıza tedarik görüñ” (s. 176)

Bir diğér söz verme motifi ise yine Ejderha Cengi'nde karşımıza çıkar. Hz. Ali, bu sefer dev ile Müslümanlara zarar vermemesi üzerine ahd eyler.

“İmdi, bu divler bizimle *'ahd eylesün ki Muhammed ümmetini incitmeseler.*” didi. Reşid eyitdi: "Ahd olsun ki Muhammed ümmetine ziyan değmeye.” (s. 182)

5.20. İmtihanlar

Hz. Ali Cenklere içindeki cenk kahramanları herhangi bir sebepten dolayı birbirlerini denemektedirler. Eserde yer alan imtihan motifleri şu şekildedir:

5.20.1. Tanıma İmtihanları

Halk hikâyelerinde sık sık karşılaşmamızın mümkün olduğu bu motif, cenkname içinde çok belirgin değildir. Tanıma imtihanları eser içinde başından geçeni hikâye etme şeklinde şu bölümlerde çıkar karşımıza:

Kan Kalesi Cengi'nde karşımıza çıkan ve Halid bin Velid'e yol bulması için yardım eden ve adı Ömer olan çoban kendini, yaşadıklarını ve nasıl Müslüman olduğunu şu şekilde açıklar:

“Çoban, Halid'in selamın aldı. Halid [pehlivan] çobana nazar eyledi. Gördü ki bir şeca'atlü pehlivandır ki 'âlemde naziri olmaya. Halid eyitdi: *'Ya çoban! Sen kimsiñ? Kimiñ çobanıñ ve bu koyun kimiñdir ve [ol] Muhammed'i neden bilirsin?'* didi. Ol çoban eyitdi: *'Ben Emir [bin] Kaytan çobanıyam. Adım 'Ömer'dir. Düşümde Muhammed'i gördüm. Önünde iman getürdüm. Çün uykudan uyandım. Şevk u zevk-*

i[la] Muhammedü'l-Mustafa kalbime tolmuş. Heman zarı zarı ağladım. Benim halim görüp Kaytan'a haber virdiler. 'Ömer, Muhammed dinine girmiş.' didiler. Çün Kaytan kelp, bu cevabı işitdi. Hışm-ıla benim katıma geldi, eyitdi: 'Bire na-bekar çoban! Ol Muhammed'i sen neden bilürsün? Anıñ dinine neden girdiñ? Ol Medine'de sen bundasın, bir toğrı [söyle]. Yohsa şimdi sen pare pare iderim.' didi. Ben eyitdim: 'Ben Muhammed'in mübarek cemalini düşümde gördüm. Sıdk-ıla iman getürdim. Gerek beni öldür, [gerek azad eyle]' didim. Çün ol kâfir bu cevabı işitdi, gazaba gelüp başa yüz değnek urdı, zindana gönderdi, [bir yıl mahbus oldum.] Çün bir yıl tamam oldı. Zindandan çıkardılar, ol kelbiñ yanına getürdiler, emreyledi, salıverdiler. 'Bire na -bekar çoban! Bir dahi senden Muhammed adın işidirsem, Lat-ı Menat hakkı-çün seni bir 'azab ile öldirem ki 'âlemde dasitan olasın.' didi. Beni yine koyuna gönderdi." (s. 44)

5.20.2. Hüner İmtihanları

İmtihanlar kısmında değerlendirdiğimiz bu motif, en belirgin olarak Zeyne'l Arab'ın Müslüman olduğunun ve Muhammed Hanife'nin helali sayılması için bir işaret, bir alamet ya da bir nişan istemektedir. Zeyne'l Arab, bu sınavı Kur'an okuma hüneri ile geçer.

"Ey Emir-zade! Ben bir gice yaturken düşümde Muhammed Mustafa'yı gördim. Seni başa gösterdi ve *beni saña helallığa virdi* ve benim adım Zeyne'l-'Arab'dır."didi. Muhammed Hanife, eyitdi: 'Ya Zeyne'l- 'Arab! *Dervişe burhan 'âşığa nişan.*' Zeyne'l- 'Arab eyitdi: 'Ya Emir-zade! *Bil ki benim şahidim Kur'an'dır.*' deyüp Kur'an okumağa başladı. Şehzade: 'Gerçekmişsiñ.' didi." (s. 202)

5.20.3. İtaat/Vefakârlık İmtihanları

Vefadarlık imtihanı Muhammed Hanife Cengi'nde Hz. Ali'nin görünmez olduğu bir anda Muhammed Hanife'nin helali Zeyne'l Arab'ı gözlemesi ile ortaya çıkmaktadır. Yaptıkları ile Zeyne'l Arab, bu imtihanı geçer.

“Bakdı kim bir taht var, üzerinde Zeyne’l 'Arab oturmuş ağlar. ‘Hele bir göreyim, bu kızın vefadarlığı var mıdır?’ deyüp bir yere oturdu. Bir zamandan sonra gördi ki bir kâfir kızın üzerine girüp, evi halvet idüp kâfir kızın yanına oturdu. Diledi kim el ura. Kız feryad idüp: ‘Ya Rabb! Birliğin hakkı-çün arslanın 'Ali’yi bu gice başa gönder. Ta ki bu murdar kâfirden halas olam.’ deyüp ağladı ve du’a eyledi. Çünkü kâfir bunı eşitdi, eyitdi: ‘Ey mahbube! Niçün bunun gibi kelam söylersin?’ deyüp kıza el uzatdı. Kız zarılık eyledi. Hazret-i 'Ali’niñ yüreği yanup 'aşk-ıla bir na're urup eyitdi: ‘Ey mel'un! Çek elini ol temiz bedenden. Murdar eyleme!’ deyüp gazaba geldi. Hazret-i 'Ali’yi kâfir gördi.” (s. 212-213)

5.21. Olağanüstülükler

Alışılmıştan ve benzerlerinden farklı olan olarak tanımlayabileceğimiz olağanüstü kelimesi, motif olarak eser içinde aşağıda belirtmiş olduğumuz başlıklar sayesinde anlam kazanmaktadır. Olağanüstü nitelik taşıyan motiflerin halk anlatıları içinde en fazla masallar içinde olduğu düşünülecek olursa cenknamelerin içinde bu tür motiflerin çokluğu eserin gerçekçiliğini sınırlandırarak inandırıcılığını azaltmaktadır.

5.21.1. Harikulade Güçlü İnsanlar

Harikulade güçlü insanların başında cenknamenin ana kahramanı Hz. Ali gelmektedir. O, yapılamayanı yapan, yenilemeyen yenen kişidir.

“İmam-ı 'Ali eyitdi: ‘Yaranlar! Bu gün yigirmi sekiz gündür ta'am yimedim ve su içmedim. Sizlerde hiç ta'am var mı?’ didi. (s. 97)

5.21.2. Olağanüstü Yerler ve Eşyalar

Olağanüstü yerler ve eşyalar cenk kitabı içinde oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Olağanüstü yerlerin başında her bir köşede fevkalade ayrıntılarla donatılmış olan Kan Kalesi gelmektedir. Kan Kalesi içindeki imkamsızını mümkün kılan unsur ise Hz. Süleyman Peygamber’dir.

“Kan Kal'aya varınca gördi kim her *canavarlar başları tılsım* itmişler idi. Eğer bir kimse ol sudan geçüp köpriye uğrasa *ol canavarların her biri bir avaz ile çağırırlar idi*. Ta Kan Kal'ası'ndan ol avazı işidirdi. Zira suyu andan gayrı yerinden asla geçmeğe çare yoğdı. *Eğer gemi ile istersen ol suyu içinde kandan canavarlar var idi. Yüz kulaç uzunluğu idi. Hiç gemi geçirmez yudardı. Katrandan dahi canavarlar var idi.*” (s. 64)

“bu kal'aya Kan Kal'ası dimeniñ ma'nası budır ki *bu kal'anın yedi burcu kızıl altundan idi. Her kaçan gün toğup ol yüce burca tokına, gün şul'esin kıbkızıl kan rengin ider. Yiğirmi günlük yola şul'e virirdi*” (s. 69)

“Öyle rivayet iderler kim bu Kan Kal'ası'nın üç yüz altmış kapısı var idi. *Bahar kapısı bir vilayete açılurdu. Zira bu kal'ayı Süleyman peygamber -'aleyhi's-selam- divlere yaptırmışdı.*” (s. 70)

“Meğer bu kal'anın üç yüz altmış kapısı var idi.” (s. 75)

“Her yere uğratmadan geçmeñ.” deyü emrolunmuşdır. Ol ecilden her yere uğratdılar. *'Acayibler ve gara'ibler gösterdiler. Hâsıl-ı kelam dünyada ne kadar enva' dürlü canavarlar ve meyveler ve nebatatlar vardır, heb bu sahrada mevcud idi. Bu kal'a şol kadar kal'adır ki diller ile şerh olunmaya.*” (s. 75-76)

“Bir kapudur ki bir yanı altundan ve bir yanı gümüşden, halkası zümrülden. *Öyle büyük ki kapu yüz elli kişi yan yana ikişerce gicebilür, bir yanı boş kalır bunlar.*” (s. 79)

“bağlar ve bağçeler ve köşkler ve saraylar ve sular revan olmuş akar. *Güller açılmış, bülbüller öter. Dahi bölük bölük çadırlar içinde huri kızları oturular. Her biri dürlü dil ile ta'birli kabil değil. Yeyüp, içüp zevk-u safa iderler. Ol bahçelerde enva' dürlü meyveler vardır ki ta'biri mümkün değildir. Ol bağçeniñ içinde çeşmeler vardır. Herbiri bir dürlü suyu vardır, akar. Kimi bal, kimi şarab ırmağı kimi safi ırmak, buzdan so'vık ve şekerden tatlu. Her bir çeşmeniñ kenarında dürlü dürlü meyveler bitmişdir ki dünyada ne kadar meyveler var ise heb anda vardır. Ol köşkeriñ her birisi birbirinden a'ladır ve ol saraylarıñ dört etrafın kıbkızıl divar kuşatmış.*” (s. 79)

“*Makam-ı cehenneme vardılar. İmam-ı 'Ali, gördi ki bir derenin içinde genişliğinin nihayeti yokdur. Ol derenin içinde yedi yerden tüütünler çıkar. Ol tüütün dünyanın yüzün kaplamış.*” (s. 81)

“İmam-ı 'Ali, sarayın önüne gelüp gördi ki siyah abnusdan bir nerduban vardır. 'Adedi üç yüz kırk dane. Yüksekliğine bakılmaz ve ol nerdubanın her ayağına bir yırtıcı canavar bağlamışlar. Her canavar, üzerine birer adam komışlar ki zabt etmek için. İmam-ı 'Ali'nin gözine bu heybetler görüldü. Hayran olup kaldı. Hacıbler ile ol nerdubandan yürüdiler.” (s. 83)

Berber Kalesi Cengi'nde ortaya çıkan olağanüstülükler ise şunlardır:

“yılanlara yakın varınca Şah-ı maran, bunları görüp başın kaldırdı. Bunlara 'izzet ve ikram eyledi. Ben de Şah-ı maran'a şehzadeler, İmam-ı Ali'nin cevabların bir bir 'arz eyledi. *Şah-ı maran, dahi; 'Aliyyü'r-re'is ve'l-'ayn' deyüp imana geldi ve ol yerden leşkeriyle göçdiler.*” (s. 123)

Cenk kitabında var olan diğer olağanüstü yer ise Mağrib diyarı'nda ejderhanın/devin yaşadığı yerin altındaki mağaralardan oluşmuş ülkedir.

“Hazret-i 'Ali, dahi ardınca *kuyu dibine gitdi. Bir mağara gördi. Mağaranın kabusına biraz kan dökülmüş. Gördi ki ol kan akarak, mağara içine gitmiş.*”, “*Mağarada biraz gitdi. Bir kapu gördi. Bir altun kilid urılmış.*” (s. 178)

“Ol sa'atde mağara yarılıp içinden bir div çıktı. Başında altun tacı var.” (s. 180)

Gazavat-ı İmam Hüseyin Cengi'nde masalsı bir üslup ile ilginç bir diyardan bahsedilir.

“ 'Akıbet bir 'acayib yere geldiler. Gördiler, bir bir küçük şehir var. Bu şehir içinde *adam suretlü kuşlar var. Bu kuşların birer ayağı var. Suretde âdem lakin 'azaları tüylü ve iki eli var. Her bir kolunun uzunluğu yigirmi arşun miktarı var. Anların işi [daima] balık yemektir. Anlarda ayrıntı yemek içmek balık etinden gayri yokdur. Çün Zerka, bunları temaşa iderdi ve İmam-ı Hüseyin'e eyitdi:*” (s. 229)

Olağanüstü nitelik taşıyan eşyalar ise sihirli küp ve Zülfikar'dır. Bu eşyalar diğer bölümlerde ayrıntılı olarak açıklandığı için tekrar açıklanmayacaktır.

5.21.3. Olağanüstü Tedaviler

Eser içinde olağanüstü tedaviler, cenknamelerin yazılış amacına uygunluk gösterir nitelik taşımaktadır. Tarihi gerçeklik taşıyan hikâye kahramanları Hz. Muhammed ve Hz. Ali, Müslüman olan kişilerin yahut Müslüman olmak için keramet görmek isteyen kâfirlerin yaralarını iyileştirip rençlerini (olağandışı enteresan hastalık) giderirler. Tüm bunları genellikle İsm-i Azam duası, Fatiha suresi gibi İslam dininde ulvi ve kutsal sayılan duaları ve ayetleri okuyarak yaparlar. Hikâye içinde Allah'ın büyüklüğü ve izni, İslam dininin ve ayetlerin yüceliği, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin mübarekliği ve kutsi niteliği, olağanüstü tedavileri mümkün kılmaktadır. Olağanüstü tedaviler, bu sebeple oldukça inandırıcıdır ve tartışmaya açık değildir. Dini inançların dogmatik olma özelliğini bu sebeple bu eserde görmek mümkündür.

“Bir keramet göster, Müsliman olayım.’ didi. Hazret-i 'Ali, bir kez Fatiha suresin okuyup üstüne üfürdi. Gözciniñ 'illeti ve zahmeti gitdi.’” (s. 175)

“ ‘Ya Hadice gel, Müsliman ol.’ Hadice eyitdi: ‘Ya 'Ali! Benim bir hacatım vardır. Reva eyle, Müsliman olayım.’ didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi: ‘Hacatıñ nedir?’ Hadice eyitdi: ‘Babam, beni bu Raşid’e yavuklı itdi ve benim aşıkım bir div var idi. Baña cazulık eyleyüp, gövdemde kıl bitüp hayvan gövdesi gibi oldı ve ben ol zamandan berü 'ayıblu oldum. Eğer benim bu derdime derman idersey Müsliman olayım.’ didi. Çün Hazret-i 'Ali, Hadice’den bu cevabı eşitdi. İsm-i 'azam du'asın okudı. Kızıñ üzerine okurđı. Kız ditremeğe başladı. Gövdesinde ne kadar kıl var ise döküldi. Heman saçıyla kirbiği kaldı. Hadice, heman Müsliman oldı. Çün maksudı tamam oldı.’” (s. 181)

Bu bölümde ayrıca şunu da ilave etmeliyiz, Hayber Kalesi fethinde Hz. Ali'nin hasta olan gözleri için Hz. Muhammed'in ağzından çıkarıp Hz. Ali'nin gözlerine sürdüğü tükürük tedavi etmiştir. Yine Hayber Kalesi Cengi'nde aynı yöntemle Hz. Ali de Alkama'nın yaralı başını iyileştirmiştir.

“ ‘Ya 'Ali! İlerü gel.’ didi. İlerü geldi. 'Ali'niñ başını Resul -'a.m.- dizi üzerine aldı. Mübarek ağzı yarından bir pare tükürük alup İmam- 'Ali'niñ gözine sürdi. Bi-izn-illahi Te'ala açıldı. İmam-ı 'Ali'nin gözleri hoş oldı.’” (s. 9)

“ ‘Ya 'Alkama! Gel berü.’ didi. 'Alkama geldi. *Başını İmam-ı 'Ali mübarek ağzı yarından 'Alkama'nın yarasına sürdi. Bi-izn-illahi Te'ala hoş oldu.*” (s. 33)

Berber Kalesi beyinin oğlu Beşir'in konuşamamasına sebep olan kesilmiş dili de Hz. Peygamberin ağzının yarı ile tedavi edilir. Burada da olağanüstü bir iyileştirme söz konusudur.

“ ‘*Dilsizem, dilim yokdur ki söyleyem.*’ Pes Resûl -'aleyhi's-selam- eyder: ‘Ey bi-çare! İlerü gel ağzını göreyüm.’ didi. Ol yiğit ilerü geldi. *Ağzını açdı. Gördiler ki dili kesilmiş. Resûl -'aleyhi's-selam-, mübarek ağzı yarından koydı. Fi'l-hal dili hoş oldu.*” (s. 111)

Aynı zamanda Hz. Muhammed'in ağzındaki tükürüğün kutsiyeti sebebiyle Muhammed Hanife Cengi'ndeki kadın kahraman Zeyne'l Arab'ın da rüyasında Kur'an öğrenmesi de olağanüstü nitelik taşımaktadır.

“Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-: ‘Aç ağzını.’ didi. Ağzımı açdım. *Mübarek ağzı yarını ağızıma sürdi. ‘Tanğımız bu olsun.’ didi. ‘Fi'l-hal Kur'an okumak müyesser oldu. Uyandım, Kur'an okurum.*’ deyüp düşini vasf itdi.” (s. 207)

5.21.4. Olağanüstü Islık

Motif Index'te olağanüstü ıslık adıyla yer alan bu başlık altında inceleyeceğimiz asıl kavram haykırma, bağırma anlamına gelen “*nara/nare*” motifi olacaktır.

Cenname içinde narayı olağanüstü kabul etmemizin sebebi, Hz. Ali'nin bu şekilde haykırmasıyla çıkan sesin şiddeti nedeniyle kâfirlerin akıllarının gitmesi ve ödlerini kopması suretiyle birçok kişinin aynı anda ölmelerine sebep olması hususudur.

“İmam-ı 'Ali gördi ki kabiliyyet-i iman yok. Fi'l-hal başını kesdi ve bir *na're urdı* ki ol tokuz kişilerin 'akılları gitdi.” (s. 34)

“İmam-ı 'Ali, ra'd-varı bir *na're urdı* kim zemin ü zaman tir tir ditreyüp ol na'reden biş beş yüz kâfiriñ ödi sındı. Canın Cehennem'e ısmarladı.” (s. 61)

“Raviler öyle rivayet ider ki İmam-ı 'Ali'niñ ol *na'resinden* on yedi biñ dört yüz kâfirinñ ödi sındı. Canın Cehennem'e ismarladı ve dahi ol na'reden cem'i 'âlem çuşa geldi. Yerler ve gökler yıkıldı. Tağlar ve taşlar, şol hasta adam gibi bir zaman inledi ve deryalar dahi nice şol kazan gibi kaynadı ve güm güm gümledi. *Na're* ardınca öyle bir kılıç çaldı kim atıyla tonıyla iki pare eyledi ve Zülfikar'ı yedinci kat yerin dibine gitdi.” (s. 92)

“Çün İmam-ı 'Ali, derun-ı dilden ve can-ı gönülden öyle bir *na're* urdı kim zemin ve asuman, tağ ve taş nice zaman ol *na'reden* ditredi ve yiğirmi dört biñ kâfirinñ ödi sındı. Canları cehenneme gitdi.” (s. 101)

Hz. Ali'nin narası kilometrelerce ötesine gidecek kadar kuvvetlidir.

“*İmam-ı 'Ali'niñ na'resini* Medine şehrinde Resûl-i Ekrem kulağına değdi. Ashablarına eyitdi: ‘Ey yarenler! *İmam-ı 'Ali'niñ avazınñ işitdiñiz* mi?’ didi. ‘ ‘Acaba böyle darb-ile kime çaldı?’ didi.” (s. 92)

“İmam-ı 'Ali, *kâfirleri kırdıkca artardı*. Bu minval üzere *yedi gün, yedi gice* cenk eyledi.” (s. 94)

5.21.5. Olağanüstü Taş

Batman “yerine ve malına göre değişmekle yaklaşık olarak sekiz kilogram gelen bir ağırlık birimidir.” (Pakalın 1983: 174). Eser genelinde bazen dört yüz batman olduğu söylenen büyük taşlar bulunmaktadır ve bu bağlamda taşı olağanüstü kılan sebep taşın ağırlığı olmaktadır. Bu olağanüstü nitelikteki taştan kurtulmanın yolu ise ya Zülfikar'ı karşı tutmakla ya da İsm-i azam duası okumakla olur.

“Çün ejderha başını kaldırıp, Hazret-i 'Ali'yi gördi, eyitdi: ‘Ey âdem oğlanı! Can elimden kande iletessin. Bu bahadırılık ki sen de vardır. Çün bunda geldiñ.’ deyüp heman yerinden kalkup yanında *bir büyük taş var idi ki dört yüz batman idi*. Kaldırıp Hazret-i 'Ali'niñ üzerine atdı. Hazret-i 'Ali üzerine taş gelürken heman Zülfikar'ı karşı tutdı, taş iki pare oldı.” (s. 178)

“Çünkü div bu cevabı eşitdi. Gazaba gelüp, heman kalkup eline *bir taş aldı ki tamam dört yüz batman ide*. Şehzadeniñ üzerine atdı. Heman kılıcıñ taşa karşı tutdı ve Allah’ıñ İsm-i 'Azam’ıñ okıdı. Taş iki pare oldı.” (s. 210)

Hayber Kalesi’nin fethinde ilkinde kırk cühudun zorla getirdiği taştan, Hz. Ali İsm-i azam duası okuyarak kurtulur. İkinci defa getirilen taş ilkinden çok daha ağırdır, bu sebeple Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi uyarır. Üçüncü defa atılan taşa karşı ise Hz. Ali, Zülfikar’ı karşı tutar ve taş bir anda iki parça olur. Bu taşlardan biri yuvarlanıp hendeğin içine düşerken diğeri havada asılı kalır. Burada ise taşı olağanüstü kılan durum taşın ağırlığından ziyade havada kalmasıdır.

“Hayber’iñ kapusına yapışdı. Kal'ada yukarıdan kimi taşla-okıla, kimi nef t yağı atup 'azim cenk oldı. *Na-gâh kırk cühud bir büyük taş getirüp* İmam-ı 'Ali’niñ üzerine atdılar. İmam-ı 'Ali, İsmi 'azam du'asın okuyup, üfürdi. Hakk Celle ve 'Alanıñ fermanıyla hiç zarar irişmedi.” (s. 14-15)

“Cühud, *bir taşı 'Ali’niñ* üzerine atdılar. Hazret-i Resûl -'a.m.- çağırıp eyitdi: ‘Ya 'Ali üstüne taş atdı, hazır ol!’ İmamıñ üzerine *taş* inerken Zülfikar’ı karşı tutdı. *Taş iki pare oldı*. Bir pasesi bir yaña ve bir pasesi bir yaña gitdi ve yine cühudlar bir *taş dahi getirüp* İmam’ıñ üzerine atdılar. İmam, yine Zülfikar’ı karşı tutdı. *Taş iki pare oldı*. *Bir pasesi hendek içine düşdi ve bir pasesi şöyle ki bi-izni'llah havada mu'allak turdı.*” (s. 15)

5.22. Mükâfatlar ve Cezalar

Eser içinde mükâfatlar ve cezalar, İslamî inançlara göre şekillenmektedir. Müslüman olan ve iyi işler yapan kişiler dualarla, Cennet’e dair vaatlerle, ganimet malları ile ödüllendirilirken; Müslüman olmayan kişiler, haraç vermek ya da öldürülmek suretiyle cezalandırılmaktadır.

Müslüman olan kişilerin de Müslüman olmayan kişiler tarafından hapis edilmeleri, bedensel işkencelere uğramaları veya yaşadıkları toplumdan tecrit edilmeleri, sürgüne gönderilmeleri ile cezalandırılmaları söz konusudur.

Eser içinde Berber Kalesi Cengi'nde Hz. Süleyman'a asi olan bir kavmin de yılan şekline büründürülmek suretiyle cezalandırılması söz konusudur.

İncelememize kaynaklık eden Hz. Ali Cenklere adlı bu eser içinde tespit ettiğimiz mükâfatlandırılmış işler ve cezalar dört başlık halinde şu şekilde açıklanmıştır.

5.22.1. Mükâfatlandırılmış İşler

Hz. Ali Cenklere içinde mükâfatlandırılan işler içinde Allah rızasını, İslam dinini gözeten ve Hz. Peygamber'i memnun eden işler yer almaktadır.

Hz. Muhammed'in ashabına ettiği du, Cennet'te ona komşu oma en büyük mükâfatlar içindedir.

Kan Kalesi Cengi'nde Sa'd bin Ubbad'a saçı vermek için ganimet bulma maksadıyla Hz. Peygamber'den izinsiz bir şekilde Medine'den ayrılmasının ardından Hz. Muhammed, Hz. Ali'den haber getiren kişinin Cennet'te komşusu olacağını vaat eder.

“ ‘Her kim İmam-ı 'Ali'den başka bir haber getüre aña benden zamin oluram. *Cennet'de benim ile bile ola.*” didi. Çün Resûl-i Ekrem'in” (s. 42)

“ ‘Ya Halid, eğer sen İmam-ı 'Ali'den varup bir haber getirürsen ben zamin olam. *Cennet'de seni komşu edineyim.*’ didi.” (s. 43)

5.22.2. Mücevher (Ganimet)Vererek Ödüllendirme

Hz. Ali Cenklere, Hz. Peygamber zamanında yapılmış olan fetihleri konu almaktadır. Konu savaş olunca eser içinde ganimetin varlığı da kesinleşmektedir. Fetih sonunda elde edilen ganimetler genellikle develere yüklenerek Medine'ye getirilir ve Hz. Peygamber tarafından mücavirlere dağıtılmaktadır.

Mücevher vererek ödüllendirmenin en büyük örneği ise Berber Kalesi Cengi'nde görülür. Hz. Ali, Ateşperest Zümür'ün öldürülmesine yardım eden Amr bin Ümmiye'ye Ateşperest Zümür'ün tacını verir.

“*Kanber’e dahi bir ulu at ve nice altun viridi.*” (s. 36)

“ ‘Ya 'Ali! Bu *tacı* başa vir.’ deyüp ayağına düşdi. 'Ali eyitdi: ‘Ya 'Amr! Ol dahi *ganimet* malıdır.’ Yine 'Amr eyitdi: ‘Ya 'Ali! Ben buña razı değilim.’ Hazret-i 'Ali, eyitdi: ‘Ya ne demek istersin?’ 'Amr eyitdi: ‘Ya 'Ali! *Tacı başa*, başı saña!’ Hazret-i 'Ali eyitdi: ‘Hoş ola ben de bu kavle razıyım; amma sen dahi kobardığın kulağı getir, yerine yapışdur. Baş dürüst olsun. *Ol vakit tac seniñ olsun.*’ didi.” (s. 141-142)

5.22.3. Padişahlık (Beylik) Vererek Ödüllendirme

Hz. Ali Cenklere içinde padişahlık ya da beylik verme motifi, hedeflenen fethin gerçekleşmesi netcesinde olmaktadır. Müslüman olmuş kişilere verilen ödüllerdendir.

Kan Kalesi Cengi’nde Hz. Ali, fethetmiş olduğu Kan Kalesi’ne Ebu’l Hacen’i padişah ederken, Berber Kalesi Cengi’nde Beşir, kalenin beyi olmak suretiyle ödüllendirilmektedir.

“Ma’adasını kodı ve *ol kal’eye Ebu’l-Muhsin’i padişah eyledi.*” (s. 105)

“Hazret-i 'Ali, *Beşir’i Berber Kal’ası’na padişah* idüp ve ol Müsliman veziri, Beşir’e vezir eyledi ve 'Abdülkerim’i emirü’l-leşker eyledi.” (s. 142)

5.22.4. Hapsederek Cezalandırma

Hapis ederek cezalandırma genellikle Müslüman olan kişilerin gördüğü işkencelerden biridir.

Hz. Ali Cenklere içinde ilk hapsedilen kişi Kanber’dir.

Hayber Kalesi Cengi’nde Kanber, bir çukur içine atılmak ve elleri ayakları bağlanmak suretiyle Hüşşam tarafından bir çukurun içine hapsedilir. Kanber’in hapsedilmesinin sebebi onun efendisi Hz. Ali’yi Zü’l Hımar’ın çadırına getrimektir.

“Fi’l-hal bir kemend getirüp *Kanber’i* tekrar ellerin bağladı ve muhkem çekdi ve iki ayağını aşırma[lı] bağladı ve ol hendek ki çadur ardında kazılmışdı. Tiz bir süngü getürdi. *Kanber’i* yüzi üzerine yaturdı. Hendek içine bıraktı.” (s. 24)

Kan Kalesi Cengi’nde Hz. Ali’yi ararken Halid bin Velid’in çölde karşısına çıkan çoban Ömer de Müslüman olması sebebiyle yaşadığı kabilenin beyi tarafından hapis edilmiştir.

“Çün ol kâfir bu cevabı işitdi, gazaba gelüp başa yüz değnek urdı, *zindana gönderdi*, [bir yıl mahbus oldum.] *Çün bir yıl tamam oldu. Zindandan çıkardılar, ol kelbiş yanına getürdiler, emreyledi, salıverdiler.*” (s. 44)

Hapis edilerek cezalandırılan üçüncü kişi ise Berber Kalesi Cengi’ne giden ve orada Sahire Katna’nın cazuluğuna denk gelerek bozguna uğrayan Müslüman ordusunun Ura pehlivanı olan Amr Madi-yi Kerb’dir. Amr’ı Hz. Ali, zindan içinden kurtaran kişidir.

“ *'Amr Ma'di-yi Kerb'i esirlikden halas eylesün ve ol altı yüz ashabıñ kanını alsun.*” (s. 119)

“ *'Amr Ma'di-yi Kerb, ah idüp zindan içinde temüre gark olmuş yatur.*” (s. 121)

“ *'Amir Ma'di-yi Kerbi'yi zindandan çıkarup bendlerin çözüp getürdiler.*” (s. 141)

Hapsedilerek cezalandırılan dördüncü kahraman ise Mağrib diyarındaki kuyuda yaşayan Dev Reşit’tir. Dev Reşit de Hadice’nin babası Dev Curcan tarafından hapis edilerek cezalandırılmıştır.

“ve hem babam sağ iken babama hidmet iderdi ve hem bu diviñ bir kızı var idi. Başa yavuklı idi. Çün babam öldi, kızı başa virmedi. *Tutup beni habis eyledi.*” (s. 181)

Eser içinde son olarak hapis edilmek suretiyle cezalandırılan kahraman Gazavat-ı Muhammed Hanife Cengi’nde geçmektedir. Dev Sefid, Hz. Süleyman tarafından kazılmış olan bir kuyu içinde yaşamak zorunda bırakılarak hapis edilmiştir.

“Ol Div Sefid makamıdır. Ol vakit ki Süleyman -'a.m.- bu berr-i yaban içinde bir *kuyu kazmış. İçinde bir div vardır. Adı Div Sefid dirler. Ol kararan nesne, Div Sefid'dir.*” (s. 200)

5.23. Yasaklar

Hz. Ali Cenklere içinde karşımıza çıkan yasaklar başlığı altında motif olarak değerlendirdiğimiz unsurlar şunlardır:

5.23.1. Cinsel Yasak

Hz. Ali Cenklere içinde Muhammed Hanife ve Gazanfer kâfir arasındaki cenkte cenk kahramanı Muhammed Hanife'nin kendi kendine vermiş olduğu bir yasaktır. Cinsel yasak motifi ile bu kısımda kastedilen şey, evlenmeden ve nikâh yapmadan bir kadın ile birlikte olmaktır. Muhammed Hanife, zihninden geçen “*aşk pazarına varma*” davranışının batıl olması sebebiyle hata olacağı kanaatine vararak bu davranışı kendine yasak eder.

“Kız emir-zadenin mübarek yüzine nazar eyledi. Bir hüsn-i suret gördü ki 'âlemde naziri yok. Derhal can u dilden 'âşık oldu. 'Aklı başından gidüp düştü. Bi-hub oldu. Emir-zade eyitdi: ‘ 'Aceb mevsimdir, mahbube ile bir 'aşk bazarına girevüz; amma yine fikreyledi ki: Hay ben İmam-zade olam, bu batıl iş başa münasib değildir. Gayet büyük hatadır.’ didi.” (s. 153-154)

5.23.2. Yeme-İçme Yasağı

Hayber Kalesi'nin fethinin ardından geyiğin ardı sıra giden Hz. Ali Müslüman olmayan kişilerin verdiği yemeği kendine yasak ederek yemez.

“Kız ta'am alup götürdi. Çün [Hazret-i] İmam'a eyder: ‘Ey bezirgân! Karnın açdır. Biz seni unuttuk mazur tut. *Şol ta'amı yeyüniz.*’ didi. Pes Hazret-i İmam, eyder: ‘Yürü var, bu ta'amı birine ilet. Bu gice başa Rabbü'l 'âlemin ma'ide gönderdi ve *ben hergiz kâfir ta'amundan yemezem.*’ didi.” (s. 25)

Hız. Ali Cenklere'nde yemeğini yediğı kişilere Hız. Ali zarar vermemektedir. Bu kural eser içinde Kan Kalesi Cengi'nde şu şekilde geçer:

“ ‘Ol İmam-1 'Ali didikleri kişi ise varış biraz ta'am gnderiş. Eğer ta'amı yer ise sağa ve kavmine nesne dimeye. Zira ol 'Ali didikleri etmeğin yediğı kişiniş başına ve kavmine ve malına kıymaz.’ didi. n melik bu cevabı işitti, *heman bir çanak sd ile bir taze poğca cariyeniş eline virüp eyitti*: ‘Var bu ta'amı, İmam-1 'Ali'ye vir ve eyit: ‘Ma'zur tut, ya pehlivan! Bunı sağa seyyidim gönderdi ve bu obanış meta'1 budur.[di]’ ” (s. 49)

“ ‘Ya cariyeye! Yürü var seyyidiş katına, ağa di kim başı ve malı ve kavmi cümlesi kurtuldu. Zira [ol] *ta'amın yedik. Biz ta'amın yediğimiz kişiniş başına ve malına ve kavmine tama' idüp kasd itmeyüz.*’ didi.” (s. 49)

Müslüman olmayan kişilerden yemek kabul etmeme davranışını Muhammed Hanife'de de görürüz:

“ ‘Ey taye! *Var bu yiğide ta'am getir.* Taye ta'am getürdi. şehzade eyitti: ‘*Yemezem.*’ Kız eyitti: ‘*Niçün yemezsiş?*’ şehzade eyitti: ‘Bu adıriş sahibi yarın gelür. Ben anışla cenk itsem gerekdir. Ben anışla cenk itsem gerekdir. *şimdi bu ta'amı yersem anışla cenk itmek olmaz.*’ didi. n kız İmam-zade'den bu cevabı eşitdi, eyitti. ‘Ey yiğit! Aferin sağa.’, ‘Lakin su var ise getirün.’ didi. n getürdiler. İp yol zahmeti gitdi, gönli ferahlandı.” (s. 154)

“ ‘Mahbubem acdır. Tiz yimek getir yesn.’ didi. Taye ta'am getürdi. Emirzade yemedi. Kız eyitti: ‘*Ey Mahbubum, niçün yemezsiş?*’ şehzade eyitti: ‘*Anış-n yemezem ki sen benim dinimden değilsiş. Eğer sen beni seversen benim dinime gir.*’ didi. Kız *heman parmak kaldırup Müsliman oldu.* şehzade şad olup yemek yidi.” (s. 156)

Hız. Ali Cenklere adı ile araştırmamıza kaynaklık eden metin içinde yirmi ana motif grubuyla ile Türk masal, destan ve halk hikyelerinde görülen pek çok motifi tespit ettik. Cenknamenin motif açısından bu kadar zengin olmasının sebebi

öncelikle bu eserin uzun ve birbirinden farklı nitelikteki dokuz cenk anlatısından mürekkep olması hususudur. Diğer bir husus ise konusu bakımından Arap ve Farslardan edebiyatımıza girmiş olan bu eserin Türk kültürü ile İslamî devir özellikleri ve Türk epik destan ve hikâye anlatma geleneği ile yeniden şekillenmiş olmasıdır. Eserde yer alan bazı motiflerin (sayı, renk, olağanüstülükler) millî kimliği belirleyici özelliği bulunmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

6. METİN ÇEVİRİMİ

Hz. Ali Cenklere

/1/

'Ömer (Radiyahü 'anhü)

Ebubekir (Radiyahü 'anhü)

İşbu kitabda sekiz 'aded gazavat cem' olunmuş. Birinci derunda "Billur-u 'Azam", ikinci haşiyede "Hayber Kal'ası", üçüncü haşiyede "Kan Kal'ası", dördüncü haşiyede "Kal'a-yı Berber", beşinci haşiyede "Muhammed Hanefi Ba Gazanfer", altıncı haşiyede "Ba Ejderha der Mağrib", yedinci haşiyede "Gazavat-ı İmam Hasan", sekizinci haşiyede "Gazavat-ı İmam Hüseyin" cem' ve tertib olunmuştur.

La gaza illa gaza-ül Murtaza bi'l iktidar Muttalib

La feta illa 'Ali Seyfa illa Zülfikar

'Ali İbn-i Ebi Talib

Esedullahi'l-galib

'Ali (Radiyahü 'anhü)

'Osman (Radiyahü 'anhü)¹¹

/2/

GAZA-YI FETH-İ KAL'A-YI HAYBER

Bismillahirrahmanirrahim

¹¹1. sayfada koyu puntolarla belirtilmiş kısımlar, metinde yer alan derkenar olarak yazılmış bölümlerdir.

Raviyan-ı ahbar ve nakilanı asar şöyle rivayet iderler ki Fahr-i Kâinat, 'aleyhi ekmeli't tehiyyat, Efendimiz Hazretleri birgün irta namazın kılup mübarek arkasın mihraba virüp oturdu ve cümle ashab –Rıdvan'allahi Te'ala aleyhim ecma'in- katında oturlardı. Meğer ol güneş yüzli ve hak sözlü sultanın 'adet[ler]i bu idi ki sabah namazın kıldıkdan sonra bir mikdar ashaba nasihat iderdi. Anın fesahat ve belagatına hayran olup oturlardı.

Na-gâh Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam-ın [mübarek] beñzi mütegayyir oldı. Ashab bildiler ki Cebra'il -'a.m.- geldi. Çün Resûl -'aleyhi's-selam-a vahiy getirirdi. Cebra'il -'a.m.- eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Hakk Te'ala saña selam idüp, buyurdu ki:

"Var, Habibim'e benden selam it ki Habibim varsun Hayber Kal'asını feth eylesün, didi." Yine Cebra'il Rabbü'l-âlemin dergâhına 'uruç eyledi, ya'ni esna'-i kelanda eyder:

"Ya Muhammed! Hayber Kal'ası'nı harab eyle. İmana gelmeyi kılıçdan geçür ve mallarını Müslimanlara bahş eyle." didi.

Resul -'aleyhi's-selam- Cebra'il haberin ashaba bildirdi. Hakk Te'ala emr eyleyüp buyurmuş ki Hayber'e varup Hayber Kal'ası'nı feth eylesün.

/3/

Kâfirleri dine da'vet eylesün, 'imana gelmeyi kılıçdan geçürsin. İmdi her kimiñ din-i İslam gayreti varsa yarak eylesün. Hayber gazasına, didi.

Ol dem nida kıldılar 'Arab 'Uraba her kim İslam ehlidir, gazaya hazır ola. Evlü evine yarak itmeğe gitdiler. Ol kim hazır değildi. Cem' olunca küydüler. Velhasıl [-ı kelam] yiğirmi biñ er, atlu ve yaraklu merd, hacı ve gazi cem' oldılar. Hazret-i Resul -'aleyhi's-selam- dahi yarağın geyüp süvar oldılar. İslam sancağın Mu'az bin Cebel, eline virdi. Teham sahrasına kondılar. Her bir taraftan bir 'alem ve biñ leşker geldi. Biñ kişiye bir 'alem ve yüz kişiye bir subaşı ve on kişiye bir mukaddem işbu vazı'la leşker cem' oldılar. 'Arab içinden gelen 'Abdullah-ı Yemenî dirler, biñ kişi ile ve bilesince bir 'alem getürdi. Andan sonra Ebu Zer-i Gıfari - radiyallahü 'anh- geldi. Andan sonra Mikdad bin Esved geldi. Mekke ta'allukatından

ne kadar İslam leşkeri var ise cem' oldu. Tamam yiğirmi biş kişi, yiğirmi 'alem ve at-ıla ve kimi deve ile ve kimi yayan gaza niyetine yürüdiler. Düni gün gitdiler. Tamam Hayber vilayetine geldiler. Çün Hayber Kal'ası görindi. Gördiler kim bir hisardı, vasfı mümkün değıl.

Ravi rivayet ider ki çün Resül -'a.m.- Hayber Kal'asın gördi, gayet ta'accüb eyledi ve ashab havfa düşüp eyitdiler:

"Bunuş gibi muhkem kal'a ve bunca leşker bunda vardır. Bizim leşkerimiz bunuş yanında bir aher kişiye bir lokma kadardır." deyüp mütevehhim oldılar.

Meğer kim ol hinde Hazret-i 'Ali'niş mübarek gözleri ayrıyup gayet zahmeti var idi. Ashab-ı kibar eyitdiler:

"Bari bu mahalde İmam-ı 'Ali'niş gözleri hoş olaydı, bu leşkere meded iderdi." deyüp gayet melul oldılar. Çünki İslam 'askeri ol gice anda karar itdiler. Andan zerrin libaslar geyüp 'azm ittiler.

Beyt:

Yine zerrin libas oldu zamana

/4/

Ki hurşid 'azm kıldı asumana

Cihana rahmet-i envar saçıldı.

Sabah oldu, karanşular seçildi.

Yine merdaneler meydana geldi.

Ki şem'inş odına pervane yandı.

Çünki yine gaziler at arkasına gelüp saf bağıladılar, [turdılar]. Küffar leşkeri, gördiler ki İslam 'askeri bunuş gibi galebe itdiler. Hayber kavmi dahi yarak idüp, silahların geydiler. Burçlar üzerine ve hendek kenarına turdılar. Toplar ve mancınıklar kurdılar ve leşkerine nida kıldılar ki:

"Ey ol kişinin haline ki turduğu yerden ayrıla, oda yakarım bilmiş olsun." dedi ve her kişi 'avratı, oğlanı ve malı ve evi ve hanümanı gayreti için cehd eylesün deyüp 'azim-besak eyledi. Bari İslam leşkeri tekbir getürdi, kös ve nekkare avazı eflake çıkdı. At süheyli erenler avazı 'ayyuka çıkdı. İki taraftan savaş ve cenk bünyadın çıhardılar. Bahadırlar meydan içinde cevlan itdiler; amma raviyan-ı ahbar [ve nakılan-ı asar] şöyle rivayet iderler ki Hayber Kal'ası'nın on iki beği var idi. Birinin adı, Merhab ve birinin adı, 'Ankebutü'l Haman, birinin 'Amr, birinin Esved, birinin 'Anter, birinin Hüşşam, birinin 'Asım, birinin Hantale, birinin Ka'b, on birincinin adı Şem'un idi ve Hayber Kal'ası'nın yedi kapusu var idi. Her bir kapuda bir beğ tururdu. Hazret-i Resûl -'a.m.- 'Ömer'i da'vet idüp

"Ya 'Ömer! Yürü var, bu din düşmanlarına eyit ki bu gelen İslam leşkeridir ve beği ahir zaman peygamberi Mustafa'dır. Geldi ki size dine da'vet ide. Siz kim Tanrı birdir ve Muhammed -'a.m.- hak peygamberdir diyemez, iman ve şehadet getüresiz ve biz dahi yerimize gidelim. Siz de makamınızda olun, digil. Eğer kabul ederlerse hoş, itmezlerse cenke hazır olsunlar" deyüp 'Ömer'i elçiliğe gönderdi.

Bunlar 'Ömer'i görünce heman oka, taşa tutdılar. Çünkü bunlardan 'Ömer bu hali gördü, yine hazrete geldi. Resûl -'a.m.- eyder:

"Ne didiler?" 'Ömer, eyder:

"Ya Resûl-ullah!

/5/

Beni oka taşa tutdılar. Söz dimeğe mecal virmediler. Cenk itmek isterler." dedi. Çün Resûl -'a.m.- 'Ömer'den bu sözi eşitdi. Heman emr eyledi. Leşker atlandılar. Hazret-i Resûl-i Ekrem, Selman'a:

"Baña 'Ukkab'ı getir." deyü emreyledi. Resûl-i Ekrem'in 'Ukkab namında bir mübarek atı var idi. Gayet yüğrek ve kademlü ve kuvvetlü idi. Selman, atı getürdi. Pes Hazret-i Resûl-i Ekrem:

"Siz dahi atınıza binünüz." dedi. Cümle leşker, atlandılar. Hayber kavmi cem' olup birkaç, burç baru üzerine çıkdılar. İslam leşkerin temaşa iderlerdi. Resûl-i Ekrem, Hayber'in hendek kenarına geldi, gördü kim bir hendek, kırk arşun boyı, kırk

arşun eni vardır. İçi tolu sudur. Çevre yanında mugaylan dikenini bitmiş, kuş uçup içinden geçemezdi. Pes Resûl -'a.m.- Hayber'in çevresini tolaşup burc barûsına nazar eyledi. Na-gâh burc üzerinden birisi gözine düş oldu. Meğer beğni kızını Safiyye idi. Ol dahi Resûl-ullah'ı gördi. Safiyye çün Resûl-ullah'ın mübarek cemalini gördi. Fi'l-hal 'âşık oldu. Pes Resûl -'a.m.- Hayber'in etrafını temaşa ederek bir kapu yanına geldi. Gördi ki bir kapuda otuz bir batman mikdarı gök timürden mihlar ile berkitmişler idi. Her ne vakit açup kaparlardı. Bir kişiyle açar, kaparlardı. Resûl -'a.m.- taaccüb eyledi, eyder:

" 'Acibdir, eğer bu kal'a almursa." deyüp, bir mikdar fikre vardı.

"Hiç bu kal'a almağa bir çare yokdur." deyüp dönüp leşkere geldi.

Çün Hayber kavmi bu işi gördiler, cümlesi nida idüp İslam leşkerine herze ve hezayan söylediler. İslam leşkери, hiç nesne dimediler. Pes Resûl -'aleyhi's-selam-melul oldu. Ahşam dahi yetişdi. Atlarından indiler. Ol gice anda karar itdiler. Çün sabah oldu. İrte namazın kılup tesbih okıdılar andan sonra emr oldu, yine atlanup silahlandılar. Yiğirmi bir sahabe cem' olup saf bağladılar ve ol 'alem, Resûl -'aleyhi's-selam- 'alemi idi. Anı Mu'az bin Cebel, eline

/6/

virdiler, götürdi. Bilesince İslam leşkери 'alem ardına düşüp Hayber kapusına savaş kasdına yürüdiler. Aşağıdan leşker-i İslam, yukarıdan küffar leşkери, bir 'azim cenk oldu ki vasma gelmez. Ashabdan yüz yiğirmi kişi, şerbet-i şahadet içdiler. Ahşam oldu İslam leşkери bir yerde karar itdiler. Pes Resûl-i Ekrem'in mübarek hatırları melul oldu. Bilal, ahşam ezanını okudu. Ashab namaza hazır oldılar. Çün Resûl -'a.m.- namazdan fariğ oldu. Mübarek arkasın mihraba çevirüp oturdu. Ashabın her biri Hayber hikayetin iderlerdi. Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Yarın bize bir pehlivan gerekdir kim rayet-i İslam'ı Hayber'e ilet?" didi. Hazret-i Ebûbekir gelüp;

"Ya Resûl-ullah! Yarın 'alemi Hayber'e iletmeği emr idiñ, bendeñiz iletayim."didi. Pes İslam leşkeriniñ içine avaze düşdi kim yarın İslam sancağını Ebûbekir, Hayber Kal'ası'na ilet.

"Leşker hazır olsunlar." didi. Ashab 'umumen bildiler, gün sabah oldu. Leşker yine atlanup saf bağladılar. Nekkareler çalındı, merdaneler cenk yerine geldiler. Hazret-i Resûl -'a.m.- 'alemi, Ebûbekir'in omuzına virdi. Leşker birbiri ardınca cümle yaya 'azm eylediler. Hayber'in burclarına aşağıdan yukarıdan cenk itdiler. İki taraftan ol kadar cenk itdiler ki harb avazı asumana çıkdı. Kan yere ceyhun oldu. Resûl -'a.m.- bir zaman durdu, [tevakkuf eyledi]. Gördü ki kan yerde seyl gibi akdı ve nice ashab şehid oldılar ve niceleri yara oldılar. Hiç nusret bulmağa çare olmadı ki Hayber'i feth ideler. Çün ahşam oldu. Leşker yine dönüp karar itdiler. Resûl -'a.m.- yine gayet melul oldu. Ebûbekir, 'Ömer, 'Osman yine cümle yaran bir yere cem' oldılar. Her birisi Hayber hikayetini iderlerdi. Na-gâh Selman-ı Farisi, ayak üzere gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Çok kişi bizimle bile yaralı oldu ve nice şehid oldu. Hal nice ola?" didi.

/7/

Pes Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Ya Selman! Ben bunda Hakk Te'ala'nın emriyle geldim. Yine Hakk Te'ala nice buyurur ise aña mut'i olmak gerek cümlemiz. Eğer yine dönersem Allah'ın emriyle dönerim." didi.

Çün ashab bu sözi eşitdiler. Ebsem olup, namaz kıldılar. Resûl -'a.m.- ol mübarek ağzından ve şeker sözünden fasih kelamı(y)la ashabına didi ki:

"Ey ashabım! Sizden kimdir ki din gayretin yerine getüre ve yarın İslam sancağını Hayber'e ilete. Ta görevüz Hakk'dan ne ferman olur. Pes, Hazret-i 'Ömer yerinden turı gelüp,

"Ya Resûl-ullah! Baña destur vir, yarın İslam sancağını ben götüreyim. Senin yoluña canımı feda ideyim ve senin 'aşkınla meydana gireyim." didi.

Çün Resûl -'a.m.- bu sözi 'Ömer'den eşidicek şad oldu. Ol gice leşker aram eyledi. Çün yine sabah oldu. Hazret-i 'Ömer ilerü gelüp sancağı omuzına aldı. Leşkerin önünce yürüdü ve cümle leşker, 'Ömer'in ardından yürüdüler. Bir 'azim cenk oldu. Aşağıdan yukarıdan gayet harab oldu. Hiç savaşmaz bir kimse yoğ idi. Her kişi

cenk eyler idi. Şöyle ki öğle vakti idi. Leşker beraber oldılar. Tabl-i asayiş urdılar. Savaş erenleri, uğraşmaktan usandılar. İki leşker birbirinden ayrıldılar. Resûl -'a.m.- barigahına kondılar; amma mübarek hatırları melul oldu. Bu melaletden hasta olup mübarek başı ağrıdı. Gidene gelene Hayber'den hikâye sordu. Çün erte namazın kıldılar. Ta'am yendikten sonra Resûl -'a.m.- eyitdi:

"[Ey yarenler!] Yarın İslam sancağını kim ola Hayber Kal'asına ilet?" Hazret-i Osman, yerinden kalkup eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Baña destur vir, yarın İslam sancağını ben getirüp meydana girem ve seniñ yolıña kurban olam." didi. Resûl -'aleyhi's-selam- şad oldu. Çün sabah oldu. Hazret-i Osman, İslam sancağını omuzına alup 'asker-i İslam önünce yürüdi. 'Asker ardınca yürüdiler. Hayber kapusına yakın geldiler. Ravi öyle rivayet ider ki ol gün

/8/

'azîm cenk oldu. Ta ikinci vaktine değin hiçbir çare idemediler. Resûl -'a.m.- döndi, gelüp barigahına kondı. Ashab hazır oldılar. Şehid olanları hisab itdiler. Dört yüz elli ashab şehid olmuş ve biñ kişiden ziyade yaralı olmuşlar. Resûl -'a.m.- gayet melul oldu. Fikre varup;

" 'Aceb ne çare ideyim ki bu kal'a feth ola?" deyüp bahr-ı hayrete taldı. Ravi rivayet ider ki ta yiğirmi gün bu resme cenk itdiler. [Her gün] Müslümanlardan hayli şehid oldu. Bu yiğirmi gün içinde iki biñ yüz on kişi şehid olmuş ve nice biñ kişi yaralı olmuşlar; amma Hayber'iñ padişahı 'Anter, bir kafir dahi 'Amr adlu var idi ve bunların bir ulusu dahi var idi. Adına, Merhab dirler idi. Bu iki kafir Merhab'a eyderler:

"Niçün bu Hayber'i bağlayup turursın? Aç kapuyı, çikalım işbu leşkerle cenk idelim. Hem Muhammed'i hem kavmini öldirelim, [anıñ] şerrinden emin olalım." didiler. Merhab, eyitdi:

"Sabr idiñ, eğer bu gün de ya yarında bir sihir eylemezlerse aña göre bir tedbir ideriz." didi. 'Anter:

"İşte oldu!" Merhab eyder:

"Ben bunların sihrinden korkarım." didi.

Çünkü ahşam oldu. Resûl -'a.m.- melul olup oturdu. Hiç kimse Resûl -'aleyhi's-selam-ın katına gelüp su'al ve cevab itmedi. Server-i 'âlem 'azim gussalu oldu, eyder:

"Ya ashab! Savaştan usandınız; amma İslam gayreti gönlümüzde mukim olsun. Bir gayret dahi idelim. Görelim, Cenab-ı Hakk ne yüzden ferman ider. Aña göre hareket ideriz." didi. Ashab hiç tınmadılar, Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Ya ashab! Yarın inşa-allah Te'ala İslam sancağını bir kişinin eline vireyim ki Hakk Te'ala aña "Arslanım" demiştir." didi.

Ravi şöyle rivayet ider ki yiğirmi gün olmuşdu. Cebra'il -'a.m.- gelmemişdi ve aña 'ulüfesi değmemişdi. Ashab hod, kimi savaştan

/9/

kimi yaradan, kimi ölüsi gussasından 'aciz olmuşlardı. Çünkü ol gice yatdılar, sabah oldu, namaz kıldılar. Ba'dehu;

"Leşker atlansun." deyü emr oldu. Atlandılar, leşker içinde avaze olunca Cebra'il -'a.m.- geldi.

"Ya Muhammed! Hakk Te'ala, saña selam itdi ve buyurdu ki:

"Habibim, bugün İslam sancağını arslanım 'Ali eline virsün. Ta kim Hayber Kal'ası'nı feth eyleye." didi. Çün Cebra'il -'a.m.- 'ilan eyledi. Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Ya Cebra'il! Yiğirmi gündür ki 'Ali hastedir, gözleri ağrır. Cenk itmeğe hiç liyakatı yokdur." didi. Yine Cebra'il eyitdi:

"Ya Muhammed! Seni Hakk Te'ala 'âlemlere rahmet irsâl eyledi. Mübarek ağzının yarı ko, dertlere dermandır. Ağzının yarını gözlerine çek." deyüp yine 'uruç eyledi. Server-i 'âlem sevinüp Selman'a varup eyder:

"Var 'Ali'yi katıma al, gel." didi. Selman, varup İmam-ı Ali'yi Resûl -'aleyhi's-selam-ın huzuruna getürdi. Resûl -'a.m.-:

"Ya 'Ali! İlerü gel." didi. İlerü geldi. 'Ali'niñ başını Resul -'a.m.- dizi üzerine aldı. Mübarek ağzı yarından bir pare tükürük alup İmam- 'Ali'niñ gözine sürdi. Bizn-illahi Te'ala açıldı. İmam-ı 'Ali'nin gözleri hoş oldu. Es-salatü ve'sselamü 'aleyke

ya Resûl-ullah, nergis-i ra'na gibi mükemmel ve mücella oldu. Resûl -'a.m.- ve ashab şad u hurrem oldılar. Pes Resûl -'a.m.- mübarek eliyle kendi silahını, Hazret-i 'Ali'ye kuşatdı ve Düldül'e süvar eyledi ve cümle leşkere giceden tenbih eyledi.

"Yarın inşa-allah katı cenk olur. Yarag-ıla yesag-ıla hazır olun." didi; amma ol gün Cebra'il -'a.m.- vahyi getirüp 'Ali gelmesine eğlendiler. Kuşluk vakti oldu. Leşker içine şadlık düşdi. Hazret-i 'Ali, Düldül'[in]e binüp Zülfikar'ı kuşandı ve Allahu Te'ala'ya şükür idüp tekbir getürdi. Heman yalnız İslam sancağın alup

/10/

Hayber'e yakın geldi. Hayber kavmi cümle ta'accüb eyledi ve hayran kalup gördiler ki bir kişi bir 'alemi yalnız alup gelür. Yanında [hiç] leşker yok. Heman yalnız kişidir. [Omuzında bir sancağı var, gelür.] 'Anter, eyder:

"Zihi devleti düşmiş ve tali'i sürçmiş kişi! Her gün on biş kişi gelürken şimdi yalnız bir kişü gelür." didi. Dönüp yine eyitdi:

"Bu Muhammedî cadu dirlerdi vakı'mış, bize [bir] sihr eyledi. Yoksa bir kişi bu kadar leşkere nice mukabil ola." deyüp burc üzerinde 'Ali'yi temaşa itmeğe çıkıdı ve n'eyder hele görelüm n'eyler? Pes Hazret-i 'Ali, Düldül'i sürüp hendek kenarına geldi. Hendeği ve çevre yanını temaşa eyledi. Pes Şem'un la'in, ilerü gelüp 'Anter'e eyitdi:

"Na-gâh sihirle bu cadu hendeği sıçrayup kal'aya girmeyeydi." deyü nazar iderdi. Pes Hazret-i 'Ali, hendeği tefahhus kılup Düldül'den indi. Bir yere bağladı. 'Alemi, hendek kenarına dike kodı. Cühud 'Anter eyder:

"Ne kişisin ki yalnız buraya geldiñ? Leşkerden misiñ? Yagı mısın? Div misin? Peri misin? Cadu mısın? Bunda n'eylersiñ ve ne maslahata geldiñ?" didi. Hazret-i 'Ali, eyder:

"Bu kal'ayı feth itmeğe geldim. Sizi isterim." didi. 'Anter, eyder:

"Yavuzluk-ıla almağı kodıñız da şimdi eyilikle mi almak istersiniz?" [andan] Şah-ı Merdan ['Ali], eyitdi:

"Eylikle istemezem, yavuzlukla almak isterim. İşbu kılıcı görđiniz mi?" 'Anter eyder:

"Gördük." 'Ali eyder:

"İmdi ben değılem kal'ayı isteyen." 'Anter eyder:

"Ya kimdir?" 'Ali eyder:

"İşbu kılıcdır ve Muhammed'İN mu'cizatıdır." Pes yine 'Anter eyder:

"Toğrı söyle sen kimsiñ? İmam-ı 'Ali eyder:

"Ben Şah-ı Merdan ve Merd-ı Meydan ve Şir-i Yezdan 'Ali'yem ve bu kılıca uzan disem uzanur beş yüz kulaç. Eğer ejderha ol disem; ejderha olur ve bu kılıca eğer od ol disem; od olur, cihanı yakar ve bu at, ol atdır ki buña Düldül dirler. Kırk günlük yolu, bir günde alır ve kırk gün yime disem; yemez içmez, kuvveti gitmez

/11/

ve seğırtmekden yorulmaz ve usanmaz ve sahibini koyup da gitmez ve ben çağırduğım vakit bulunur. Her nereye gerekse varır ve benden gayrı kişiyi dünyada oldukça üstüne binemez ve ben ol kişiyem ki Tanrı Te'ala ben bendesine "Arslanım" demişdir." deyüp atın ve kılıcın ve kendüsin biraz medh eyledi.

İmam-ı 'Ali, bunda bu kâfirle söyleşiyor iken iki leşker iki taraftan muntazır olup temaşa iderlerdi. İmam-ı 'Ali çün Muhammed -'aleyhi's-selam-ın sancağını omuzına aldı. Hendek kenarına geldi. İki eteklerin der-meyan idüp Hakk Te'ala'ya tevekkül idüp ve Fatihatü'l-Kitab okuyup el kaldırıp du'a eyledi ve eyitdi:

"İlahi! Sen ol Padişahsıñ ki cem'i dermandelere destigir olursın ve bir seniñ sebebiyle bir ağır yeri turgarursın. İlahi! Sen ol Padişahsıñ ki lutfiñ bî-nihâyetdir ve ben za'if kul kim Sen'İN ve Habib'İN 'aşkına canı terkin iderim. İlahi! İzzetiñ ve celaliñ hakkı-çün baña kuvvet 'inayet eyle." deyüp hamle eyledi ve 'aşkla tekbir getirüp kendini atdı. Kırk arşun hendeği Hakk'İN 'inayetiyle sıçradı. Hendek ile kal'a arasına düşdi.

Çün ehl-i Hayber bu hali gördiler. Cümlesi huruş idüp kimi okıla, kimi taşla, kimi odıla cenk itdiler. İmam-ı 'Ali, sancağı hendeğin öte tarafına geçirüp 'azim cenk oldı. Meğer Hayber'İN beğlerinden birine 'Amr, birine 'Anter dirlerdi. Çün İmam-ı 'Ali hendek ile kal'a arasına yalnız geçti. Merhab emreyledi:

"Ne turursın 'Anter? Yüri, şimdi gelür kal'aya, bizi mazarrat ider. Tiz silahın kuşan in, anı def' eyle. Na-gâh ol Muhammedî cazu dirlerdi. Bunda anı çazulığı ziyade[dir dirler] olmaya ki bizlere bir iş ide sihirle." didi.

Anı, heman yalnız iken ola ki öldüresin veyahud diri tutasın baki leşker bizden darb yeyüp tururlar. Takat getüremezler."

/12/

didi. Pes 'Anter kal'a kapusın açdırdı ve atına binüp kal'adan taşra çıkdı. İmam-ı 'Ali'ye mükabil olup eyder:

"Ey er! Havf itmediñ mi gelüp Hayber Kal'ası kapusına hendeği sıçrayup berüye geçe[r]siñ?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ben hergiz kâfirden havf itmezem." Andan 'Anter eyder:

" 'Arab 'Uraba içinde saña kim dirler ve ne kişisin ki bu kırk arşun hendeği sıçrayup berüye geçdiñ?" İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey mel'un! Saña didim ki ben İmam-ı 'Ali'yem. Eğer bilmediñse bil, [eğer bilmediñse dahi bil, işte] şimdi geldim ki seni imana da'vet idem. Eğer gelmezsen ya seni kesem ve kanını dökem." didi. Çün 'Anter bu sözi işitdi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Girü dön, yüri git. Baña mukabil olamazsın. Zira sen yayan, ben atıla." didi. Şah-ı Merdan, eyitdi:

"Ey kâfir! Sen vaktiçe hazır ol. Benim atım baña gelür." didi. Ravi şöyle rivayet ider ki Hazret-i İmam, bir kez katı avazla çağırdı.

"Ya Düldül! Tiz gel! Yetiş." didi.

Çün Düldül, İmam-ı 'Ali'niñ avazın eşitdi. Fi'l-hal hendek kenarına kendi ge[l]di. Şah-ı Merdan'dan yaña nazar eyledi ve şöyle sıçradı ki hendekden otuz arşun daha ilerü gitdi. Çün Şah-ı Merdan, Düldül'i gördi. Fi'l-hal üzerine binüp Zülfikar'ı eline aldı. Heman ol sa'ât 'Ali üzerine 'Anter, süngü havale eyledi. Hazret-i 'Ali, süngüsün elinden alup yabana atdı. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey mel'un! Benüm üç şartım vardır. Küffardan her kim benim elimde esir olur ise evvel aña İslam 'arz iderim. Eğer imana gelürse; hoş gelür, gelmezse; işbu

Zülfikar'ı anıñ boynına uğradıram ve kanın dökerem. Gafil olma iman getir, yahud bu kılıca cevab vir" deyüp Zülfikar'ı çekdi. 'Anter'ini üzerine vardı. Tekrar,

"Ya mel'un! İman getir." deyüp gerilüp turdı. 'Anter, eyitdi:

"Ya yiğit! Ben kırk yaşımıdayım. "Lat-ı Menat'a taparım. Hibbü'l 'Ala benim ulu tañrımdır. Andan utanuram

/13/

ve korkıram bu seniñ didiğini benim elimden gelmez." didi.

İmam-ı 'Ali gördi ki imana gelmez. Heman Zülfikar'ı havale eyledi. 'Anter, başı üzerine kalkan kodı. İmam-ı 'Ali, şöyle çaldı ki Zülfikar, kalkanın kesüp tepesinden omuzına, andan beline ve andan eyeri kesüp iki pare eyledi ve Zülfikar'ı taşdan çeküp yere indi. Fi'l-hal Cebra'il -'a.m- eline yetişüp Zülfikar'ı tutdı. Eğer tutmayaydı öküzi balığı keserdi. Andan Cebra'il -'a.m- eyitdi:

"Lâ fetâ illâ 'Ali, Lâ seyfe illâ Zülfikar!" Ya'ni yiğit yokdur âlemde illa 'Ali ve âlemde kılıç yokdur illa Zülfikar.

Amma ravi şöyle rivayet ider ki çün Şah-ı Merdan, 'Anter'i ve atını iki pare eyledi. İki leşker, 'Ali'den bu bahadırılığı görüp heman iki taraftan cenk itmeğe başladılar. Leşker-i İslam, bir gulgule avaz ile tekbir getirüp hamle eylediler. Çün küffar leşkeri, anı gördiler. Hayber'ini bir beği dahi var idi, 'Amr adlı. Ol dahi kapuyu açup taşra çıkdı. İki çuvalı birbirine giymiş ve bir gürz eline almış, kılıç, hama'il kuşanmış bir tazi ata binmiş. Gördi ki karındaşı 'Anter, iki pare olmuş yatur. Bir ah idüp yakasına el urup çak eyledi ve bir nice zaman ağladı. Andan sonra 'aklı başına geldi. Fi'l-hal kılıca el urup Hazret-i İmam'ın üzerine at sürüp hamle eyledi. Gürzini İmam-ı 'Ali'niñ başına indirdi. İmam, ol kâfirin gürzi havadan inerken tutup öyle çekdi ki: 'Amr, at üstünden bi-ihiyar kayup at beline sarmışdı. Kendini yine at üstüne getürdi. Tekrar kılıcına el urdı. Bir nevbet yine İmam-ı 'Ali'ye hamle idüp eyitdi:

"İşbu kılıc kim Dehhak'ındır ve ben dahi Dehhak neslindenim. Bu kılıc Dehhak zamanından berü bize miras kalup ve bu zamana değin bu kılıca kimse cevab virmedi. Şimdi vakdidir ki

/14/

bu kılıcila karındaşım kanını senden alam ve bu leşkeri tar u mar idem ve ol Muhammed'in başını kesem ve ehl-i beytini esir idem ve şimdi sen ne kişisiñ başa cevab vir, andan sonra seniñle cenk ideyim. Zira evvel seni bilmeden cenk itmeğe 'ar iderim. İmdi başa bildir kimsiñ?" deyü ibram¹² itdi. Pes İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey la'in! Eğer bilmediñse şimdi bil, Emiri'l-Mü'minin 'Ali'yim. Geldim ki bu kal'ayı alam ve kavmini din-i İslam'a davet ve imana geleni azad eyleyim ve gelmeyenleri kılıcdan geçürem ve mallarını gazilere bahş idem ve sen dahi imana gel, yok dirsen şöyle bil ki seni dahi karındaşın gibi iderim." didi. 'Amr, eyitdi:

"İşidirdik, lafazanlar çokdur dirlerdi, gerçek imiş. İmdi eğer er isen erlik göster yoksa ben laf ehli ile cenk itmeğe 'ar iderim." deyüp el kılıca urdı. İmam-ı 'Ali'ye havale eyledi. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey la'in! İmana gel, yoksa ol kılıcdan saña faide yokdur. Can 'azizdir, gel kendine kasd eyleme!" deyü nasihat eyledi. 'Amr, kabul etmedi. Pes Hazret-i 'Ali, Zülfikar'ı çıkardı.

"Ya mel'un! İmdi gafil olma, vardım." deyüp Döldül'i depdi. Üzerine vardı. 'Amr, kalkan tutdı İmam-ı 'Ali, şöyle çaldı ki kalkan, iki pare oldı. Andan tepesine indi ve andan eyere ve eyerden geçüp at iki pare oldı. 'Amr, canın Cehennem'e ismarladı. İmam-ı 'Ali, tekbir getürdi. İslam 'askeri, küffar leşkerine hey hey urdılar.

"Kolına kuvvet, ya 'Ali!" didiler ve iki leşker birbirine bir nevbet dahi hamle eylediler ve Şah-ı Merdan, bir na're öyle urdı kim Hayber ehli seraseme oldılar. Pes İmam-ı 'Ali, heybetle yürüdi. Hayber'in kapusına yapışdı. Kal'ada yukarıdan kimi taşla-okıla, kimi nefit yağı atup 'azim cenk oldı. Na-gâh kırk cühud bir büyük taş

/15/

getürüp İmam-ı 'Ali'niñ üzerine atdılar. İmam-ı 'Ali, İsmi 'azam du'asın okuyup, üfürdi. Hakk Celle ve 'alanın fermanıyla hiç zarar irişmedi ve yine bir na're urup Hayber'in kapusına el urdı. Kal'a kapusının halkasına yapışdı. Bir kez kuvvetle öyle çekdi kim kapu divarıyla beraber yerinden deprendi. Sandılar kim kıyamet kopdı ve

¹² "ابرام" harfleriyle yazılmış olan bu kelime tarafımızdan "ibram" olarak okunmuştur.

yeryüzü(nde) zelzele oldu. Hayber'in kapusu otuz üç bin batman temürden idi. Şöyle çekdi kim kapuyu yerinden kopardı ve kırk adım yere atdı. Cühud, bir taşı 'Ali'nin üzerine atdılar. Hazret-i Resûl -'a.m.- çağırıp eyitdi:

"Ya 'Ali üstüne taş atdı, hazır ol!"

İmamın üzerine taş inerken Zülfikar'ı karşı tutdı. Taş iki pare oldu. Bir paresi bir yaña ve bir paresi bir yaña gitdi ve yine cühudlar bir taş dahi getirüp İmam'ın üzerine atdılar. İmam, yine Zülfikar'ı karşı tutdı. Taş iki pare oldu. Bir paresi hendek içine düşdi ve bir paresi şöyle ki bi-izni'llah havada mu'allak turdı. Hazret-i Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Ahsentü ya 'Ali." didi.

İslam leşkeri, galaba avaz ile tekbir getirüp hendek kenarına geldiler. Hazret-i İmam, Hayber kapusunun bir kanadını getirüp hendek üzerine köpri eyledi ve bir na're urup;

"Ya Sultan-ı Enbiya! Cümle leşker bir uğurdan hamle eylesünler. İşte Hayber'in kapusun, hendek üzerine köpri eyledim. Kapudan sığmayan köpriden geçsün" didi ve kendi Kal'a içine hamle eyledi ve cühudlar dahi hamle eylediler.

İmam-ı 'Ali, her kâfire ki bir darb ururdu, iki pare iderdi. Bu kadar cenk olunca İslam leşkeri yetişdiler. Hayber Kal'asın yağma eylediler.

/16/

Cühudların kimisini kırdılar, kimisini Müsliman eylediler ve ol cühudları ki kırdılar. Mallarını ve yaraklarını cem' idüp Resûl -'aleyhi's-selam-ın öñüne kodılar ve dahi bir Müsliman bir kız getürdi. Meğer Hayber beğininin kızı imiş. Anı dahi Resûl'ullah'ın öñüne kodılar. Bir mahbubedir ki 'âlemde naziri yokdur. Hazret-i Resûl, anı su'al eyleyüp eyitdi:

"Ya Mahbube! Sen kimin kızısin ve adın nedir?" Kız eyitdi:

"Ya Muhammed! Ben Hayber padişahının kızıyam. Adım Safiyye'dir. Taht üstünde otururken anam ile bir zelzele oldu. Ben tahtan aşağı yere düşdüm. 'Aklım başımdan za'il oldu. Nice zamandan sonra yeni 'aklım başıma geldi ve gönlime ilham düşdi.

"Ya Muhammed! Sen ki Hayber üstüne geldiniz, kal'ayı temaşa itdiniz. Ol vakit, na-gâh mübarek cemalinizi gördüm. Ol günden berü cenabınıza derûn-ı dilden 'âşık oldum ve hem ol muhabbet eseriyle imana geldim." didi. Na-gâh Cebra'il -'a.m.- geldi, eyder:

"Ya Muhammed! Hakk Te'ala -'azz ve celle- saña selam buyurdu ki:

"Safiyye gerçek eyder. Ol vakit Esedullah, Hayber kapusına yapışup çekdi. 'Âlem zelzele vardı. Tanrı Te'ala -'azz ve celle- başa emreyleyüp ben ol zelzele tutmayaydım; yedi kat yer, öküz-balık cümle hareket iderdi. Yeryüzünde ne kadar mahlûkat varsa cümlesi helak olurdu." didi. Çün hikayet tamam oldu. Yine Cebra'il eyder:

"Ya Muhammed! Hakk Sübhan ve Te'ala -'azz ve celle- Hazretleri'niñ emr-i şerifidir ki sen Safiyye'yi hatunlığa kabul idesin. Zira seniñ mübarek cemaliñe 'âşıkdır." didi. Yine 'uruc eyledi. Hazret-i Resûl -'a.m.- bu vahiyi eşitdi. Safiyye hatunı helalliğe kabul eyledi.

Ravi şöyle rivayet ider ki Hayber Kal'ası'nın üzerinde mescid yaptılar, ezan okuyup cema'atle

/17/

namaz kıldılar ve Resûl -'aleyhi's-selam- hutbe okuyup nasihat eyledi.

"Ol ki Müsliman oldılar. Resûl-ullah'a uyup cema'at oldılar. Umur-ı memleket yerine geldi ve şerait-i İslam eda oldu. Andan sonra Resûl -'aleyhi's-selam- buyurdu. Ol imana gelmeyenlerin mallarını bir yere cem' itdiler. Mekke'de ve Medine'de olan mücavirlere taksim itdiler ve baki kalan malı arşa hazır olan ashaba kismet itdiler. Andan sonra Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- oradan göç idüp gittiler.

Ravi şöyle rivayet ider ki çün bir menzil yol yürüdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- atından inüp kondı. Cümle leşker konup çadır kurdılar. Resul -'aleyhi's-selam-ın mübarek haymesini müretteb itdiler ve döşeğini döşediler. Devlet ü sa'adet birle oturdu. Ashab dahi cem' olup Resûl -'aleyhi's-selam- anlara nasihat [eyledi, dinlediler] iderdi. Ol esnada Resûl -'aleyhi's-selam- beriyye tarafına nazar eyledi. Gördi kim kumdan bir tepenin üstünde bir geyik durur. Hakk Te'ala -'azz ve

celle- ol geyiği şöyle bir münakkaş itmiş ki 'âlemde her ne dürlü renk var ise heb ol geyiğin postunda mevcud eylemiş. Çün Resûl -'a.m.- ol geyiği temaşa itdi. Gördi ki boynuzunda bir mektub asa komışlar. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ne 'aceb canavardır. Varıñ, tutıñ öldürüñ." didi.

Mu'az bin Cebel, ilerü gelüp eyitdi:

"Ya Hazret-i Resûl'ullah! Bu geyik 'acayib bir nahfedir. Ancak bunu diri tutup İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhümalara- armağan iletürem." didi. Çün Resûl -'aleyhi's-selam- bu sözi işitdi. Buyurup eyitdi:

"İmdi, bir er yiğid gerekdir ki varup ol geyiği diri tutup getüre." didi. Heman Kanber yerinden turup

"Ey hoca! Ben varup getüreyim." deyüp atına bindi.

/18/

Kırbanında kemendi var idi. Çıkardı, heman geyikden yaña yürüdi. Kemendi halka eyledi. Geyik[cek] yerinde turdı. Kanber, ilerü gelüp kemendi atup geyiği yerinden çekdi. Kanber, diledi ki avlaya. Gördi ki geyik bir göz ayrımı yerde otlar. Kemend yerde yatur. Kanber, yine kemendi eline aldı.

"Lâ-havle ve lâ kuvvete illâ billâhil 'aliyyü'l 'azim." deyüp kemendi eline aldı. Sürüp yine geyiğin üstüne vardı. Kemendi atup yine boynuna geçürdi. Kendünden yaña çekdi. Bakup gördi ki kemend yine yerde yatur. Geyik uzak yerde gezüp otlar. Hayran kalup eyder:

"Ya div ola, yahud peri. Hele bu bir 'acayib işdir." deyüp biraz fikre vardı. Biraz zamandan soñra eyder:

"Ben, bunu diri tutamazam, bari öldireyim." deyüp eli kırbanın[d]a urup tiz yayın çıkardı ve bir okı kirişde kodı. Diledi ki ura. Na-gâh bir avaz geldi, eyder:

"Ey eli kesilesi! Çek elin yoksa şimdi seni helak iderim." didi.

Çün Kanber, bu avazı işitdi. Nazar idüp gördi ki karşudan bir atlu gelür. Başdan ayağa cebe cevşene gark olmuş ve bir tazi ata binmiş. Bir altun butı boynına

asmış. Çün Kanber'e yakın geldi. Bir na're urdu. Kanber, anıñ na'resinden kaçmağa yüz tutdı. Yine gayret itdi, eyder:

"Hele gelsün göreyim, ne kişidir?" deyüp atıñ başın çevirdi. Bunıñ yolın bağıladı ve eyitdi:

"Ey mel'un! Ne kişisiñ ve ne yerden gelürsiñ ve adıñ nedir?" didi. Ol kişi, eyder:

"Ey kişi! Ol geyik benim ta'allukatımındır ve adım Hüşşam ibni Guşşam'dır ve ben Hayber padişahınıñ oğluyam. Bu dem, Medine'den gelürem." didi. Kanber eyitdi:

"Ey la'in! Medine'de ne işlediñ?" didi. Hüşşam, Medine'ye anıñ-çün vardım ki ol Muhammed didikleri kişiniñ başın kesem onlarıñ vücudlarıñ bu cihandan götürem.

/19/

Lâkin anları Medine'de bulamadım." didi. Kanber eyitdi:

"Ey kâfir! Medine'de ne ararsıñ? Muhammed ve 'Ali hod varup Hayber'i aldılar ve kâfirleri kırdılar ve iki beğni(i) öldürdiler ve ikisi dahi imana getirüp kurtuldılar. Ol ki imana gelmediler heb kırdılar ve Hayber kapusınıñ üzerine mescid yaptılar ve Muhammed -'aleyhi's-selam- hutbe okuyup Hayber halkına şera'it-i İslam'ı öğretti. Andan yeni döndi. İşte şimdi Medine'ye gidiyorlar. Sen bunda ne istersin?" didi. Hüşşam eyitdi:

"Ben Medine'ye vardım ki 'Ali'yi bulam, başını kesüp Hayber'e iletem. İşitdim ki Hayber'e gitmiş. Ben de döndim. İşte şimdi aña giderim." didi.

Çünki Kanber, bu sözi işitdi. Gazaba gelüp süngüsün havale eyledi. Kâfir el uzatdı, çeküp süngüyü elinden aldı, yabana atdı ve Kanber'i kuşağından kabup yere urdı ve göğsi üzerine çıkup oturdı ve hançerin çıkarup diledi ki Kanber'i boğazlaya. Gördi ki bir kara kuldur; amma pehlivan yiğitdir, kıyamadı; amma kâfiriñ altında güldü. Kâfir 'acebleyüb eyitdi:

"Ey gulam! Bu ne gülecek yerdir?" Kanber eyitdi:

"Ey kâfir! Şuna gülerim ki sen beni boğazlarım, dırsin. Haddiñ var ki beni öldiresin? Zira ben bir pehlivanıñ kuluyam ki 'âlemiñ sultanıdır. Şimdi ol beni isteyü gelür. Ey kâfir, eğer sen benim hocamıñ yüzün görsen veyahud adıñ işitseñ yüreğiñ yarılurdu." didi. Hüşşam, eyitdi:

"Seniñ hocañ kimdir?" Kanber:

"Hazret-i 'Ali'dir." didi. Hüşşam eyitdi:

"Meğer sen Kanber'sin." didi. Kanber dahi:

"Beli! Kamber'im." didi. Hüşşam eyitdi:

"Bi-hakk-ı Lat-ı Menat, ben seni öldüremem. Zira seni hocañ sever. Seniñ ardınca gelür. Lat-ı Mühmilat hakkı-çün, evvel anı öldüreyim, sonra seni deyüp

/20/

Kanber'i turgurdu. Dahi ellerin berk bağlayup kendü atına bindi. Kanber'i yayan öñüne katup sürdi, gitdi. Otasına vardı; amma Kanber'in atı ve silahı dahi herbiri bir yerde kaldı. Hüşşam, Kanber'i sürüp otasına iletirdi amma Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- ve 'Ali -kerremallahu veche- gördiler ki Kanber eğlendi, gelmedi. Ta ahşam oldu, ol esnada Selman-ı Farisi -radıyallahü 'anh.- gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Göc geldi ne buyurursıñız? Göc idelim mi?" deyüp danışdı. Hazret-i Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Kanber, geyik ardınca gitdi, gelmedi." didi. Ashab dahi eyitdi:

"Kanber'in gelmediğinden 'aceb ne hal oldu? deyüp, melul oldılar. Lakin emr olundu. Göc itdiler; amma Hazret-i 'Ali, Düldül'e binüp Kanber'i isteyü gitdi. Düldül, dahi Kanber'in gittiği yola gitdi. Bir zaman sürdi. Ta şol yere irişdi ki Kanber'in atını ve silahını buldı. 'Ali bildi ki Kanber esir olmuştur. Ol geyik sihir imiş. Hele ol arada at izlerin buldı. Hazret-i 'Ali, Düldül'i kendi rızasına kodı. Düldül, dahi şol eser yel gibi gitdi. Ta gice irişdi, yine gitdi. İрте olup güneş toğdı. Na-gâh karşıda bir hurma ağacı göründi. Emirü'l-Mü'minin 'Ali, sürüp ol ağacı altına geldi, gördi ki bir çadır kurulmuş. Çadırıñ kapusunda bir kız turur ki ayıñ on dördine beñzer.

Çün Hazret-i 'Ali gördi, heman hurma ağacının yanına geldi. Düldül'ün dizginin eline alup oturdu. Bir sa'atden sonra gördi, bu kız haymeden çıkup Düldül'den yaña yürüdü. Nazar idüp Düldül'ün yanın çevre tolandı. İmam-ı 'Ali, tınmayup uyurlığa urdu.

"Görelim n'eyler?" didi. Çün kız, Düldül'e yakın geldi, diledi ki Düldül'i alup gide. Düldül, kızın dişiyile omuzundan tutdu, götürüp havaya atdı. İnüp yere düşdü.

/21/

'Aklı başından gitdi. İmam-ı 'Ali, tiz varup su getürdü. Kızın yüzine serpdı. 'Aklı başına gelüp gözün açdı. Gördi ki İmam-ı 'Ali, başı ucunda oturur. Kız eyder:

"Ey yiğid! Bu suret ki sende var ve bu at sende vardır. Diniñ hakkı-çün söyle ne kişisiñ?" didi. İmam-ı 'Ali, eyder:

"Ben bir bezirgân kişiyem. Bu beriyyede malımı haramiler aldı. Ben sergerdan kaldım. Na-gâh malım elime gire, deyü gezerim." didi.

Bunlar bu sözde iken na-gâh bir toz belürdü. Beriyye tarafından toz içinden geyik çıkageldi. Şah-ı Merdan, gördi kim Hazret-i Muhammed -'aleyhi's-selam-ın öñine gelüp Kanber'in kovaladığı geyikdir. Kız, çünkü ol geyiği gördi. Şad u hürrem oldu. Geyiğin tozını sildi. İmam-ı 'Ali, gördi kim geyiğin boynuzunda bir mektub var. Kız, mektubu alup okudukdan (sonra) ağladı ve mektubu pare pare eyledi ve öbür boynuzundaki mektubu alup okudu. Bu kez sevindi. Geyiği alup çadra götürdü. Dönüp İmam-ı 'Ali'ye eyitdi:

"Ey yiğid! Kademiñ kutlu imiş. Bu geyik benim casusımdır. Küçükden berü beslerim ve benim bir yavuklum vardır. Her ne kaza başına gelse bu geyik ile başa mektub gönderir ve haber bildirir. Ben ol ahvalden haberdar oluram." didi. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey kız! O mektub ki okudın ağladın ve pare pare eyledin ve ol bir mektubu okudığında sevindiñ, sebep ne idi?" didi. Kız eyitdi:

"Ya bezirgân! Benim Medine'de Muhammed adlu bir düşmanım vardır ve ben dahi bakire kızım. Yavuklum ile kavlı eyledim ki varup Muhammed'i öldire.

Başını alup başa getüre. Ben dahi anıñ muradını virem. Şimdiki halde yavuklum Medine'ye gitdi ki vara Muhammed'i öldire. Meğerki ol Muhammed gazaya gitmiş. Medine'de bulamamış. Mefhum nameyi pare pare eylediğimiñ sebebi budur.

/22/

Çün ol bir nameyi okudum. Yazmış ki Muhammed'i bulamadım; amma 'Ali kulını buldum, tutdum. Uş bende varıyorum." demiş. Çün bu sözi işitdim, şad oldum." didi. 'Ali eyitdi:

"Ey kız! Seniñ yavukluñ kimdir?" Kız eyitdi:

"Hüşşam bin Gaşşam'dır. Hayber'ini beğidir. Bunıñ bir düşmanı var ki Muhammed'ini 'emmisi oğlıdır. Aña, 'Ali dirler ve Muhammed ve 'Ali bize katı düşmandır." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ey kız! Muhammed ve 'Ali saña ne yaramazlık itdi[ler]?" Kız eyitdi:

"Ey bezirgân! Ol 'Ali benim atamı ve 'emmimi öldürdi. Ben dahi Hüşşam ile şöyle kavl eyledim ki varup 'Ali'niñ başını kesüp başa getüre. Ben dahi anı görüp aña helal olam. Şimdi seniñ kademiñ kutlu ve mübarek imiş. Hüşşam, 'Ali'niñ kulını tutmuş, gelür. Ümidim var ki 'Ali kulınıñ ardınca gele. Lat-ı Menat, devletinde yavuklum varup 'Ali'yi tuta ve başını kese ve ben dahi muradıma irem. Ol dahi muradına ire ve saña ol kadar mal virevüz ki gani olasın." didi.

Bunlar bu söz de iken na-gâh beriyye taraftan bir toz kopdı. Toz içinden bir kâfir çıkageldi. Otuz arşun kadd-i kameti var, minareye benzer. At önjünce Kanber'ini iki eli bağı ve boğazında ip bağı. Kâfiriñ elinde esir olmuş. İmam-ı 'Ali'niñ yüreği kaynadı ve gözleri kan-ıla toldı. Tiz yerinden turdı. Geldi, diledi ki kâfire hamle idüp Kanber'i halas ide; amma yine sabreyledi. Kız ilerü gelüp eyder:

"Ey bezirgân! [Yüri] Şu tarafa [bir yere] gizlen. Zira bu gelen benim yavuklumdır ve katı kindar kişidir. Seni benim yanımda görürse kıskanup saña bir elem irişdire, belke beni dahi helak ide." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya kız! Sen yüri, işine git. Ben hergiz kâfirden korkmazam." didi. Çünki kız bu haberi eşitdi, beñzi mütegayyir oldı ve gidüp çadıra girdi.

/23/

Çün Hüşşam, geldi. Ayağı tozıyla çadıra girdi. İmam-ı 'Ali'den yaña bakup gördi ki hurma ağacı altında bir pehlivan oturur¹³ ki yüzi bedir aya beñzer. Atı hergiz ata beñzemez dönüp kıza eyder:

"Ey mahbube-i cihan! Yalnızlık elinden nicesin?" deyüp boynuna sarıldı ve yanına oturup eyitdi:

"Ey 'acib bu kişi kimdir ki benim çadırıma تنها gele ve seniñ katında bunıñ maslahatı nedir? deyüp kıza hayli 'itab eyledi. Kız eyder:

"Bezirgân garib yiğitmiş, malını bu beriyyede haramiler almış ve kendi bu berr-i yaban içinde aç-susuz kalmış. Haramilerden haber almak için işbu sa'atde geldi. Siz de eğlenmeyüp 'akabince geldiniz ve henüz daha ta'am yimedi, oturur." didi.

Kâfir, fariğ oldı. Kız turı gelüp Kanber'i at yanından çözüp saçından bir ağaca bağladı ve yüzine bir kaç sille urup eyder:

"Ey gulam! Şimdi ben seni tepelerdim amma umarım ki 'Ali seniñ ardınca seni isteyü gelür. Ben anı bunda bulam. Bir iş aña ideyim ki 'âlemde olmaya ve bir kılıc eline aldı. Hüşşam eyder:

"Ey yar-i vefâdarım! Epsem ol, bir gulam kişidir. Şimdi buña nesne dime ki ben Lat-ı Menat'a and içdim ki evvel 'Ali'yi tepeleyim. Andan sonra bunı tepeleyim ve hem iki gündür at yanınca yürüyüp yorılmışdır ve hem de yetmiş-seksan kamçı yemiştir. Ko anı." didi.

Kız bu sözi işidüp fariğ oldı. Bunda sohbeta meşgul oldılar; amma 'Ali'niñ gözleri kana döndi ve 'aklı serasem olup yüreği oynadı. Kendi kendüye eyder:

"Tur, bu kâfiri öldüreyim ve hem kızını bağlayup Kanber'iñ eline vireyim. Aña nice itdiyse ol dahi öyle eylesün." deyüp heman kalkdı ki hamle ide, yine sabr eyledi. Hele bir göreyim, hikayet neye varır deyüp biraz sabr eyledi. Bir de gördi ki Kanber boşanmış. Kız dahi gördi ki Kanber'i saçından bağladığı

¹³ "الوُتْر" şeklinde yazılmış olan bu kelime tarafımızdan "oturur" şeklinde okunmuştur.

/24/

yerden çözülmüş, kendi boşanmış. Heman elleri bağlı. Fi'l-hal bir kemend getirüp Kanber'iñ tekrar ellerin bağladı ve muhkem çekdi ve iki ayağını aşırma[lı] bağladı ve ol hendek ki çadur ardında kazılmışdı. Tiz bir süngü getürdi. Kanber'i yüzi üzerine yaturdı. Hendek içine bıraktı.

Çün İmam-ı 'Ali, bunu gördi vay ki kakıdı. Sabr etmeğe mecali kalmadı. Bir zaman geçdi. Hüşşam turdı. Çadır ardına tolandı. Bunlarıñ ne işlediğın göre. Gör[di] ki bezirgân durmuş, kendülerin temaşa' ider. Kakıyup hışma geldi, eyitdi:

"Gör bu na-bekarı, benüm halvetimde gelüp beni temaşa' ider. Benden korkmadan." diyüp, beñzi mütegayyir oldı. Diledi ki çadıra girüp yine çıka İmam-ı 'Ali'ye bir lu'b ide.

İmam dahi bu kâfirin hareketiñ görüp bildi kim kendüye gelmek ister, bu dahi hazır oldı. Ahir döndi. Emirü'l-Mü'minin 'Ali -kerremallahu vechehu-:

"Ey kâfir! Hüdâvend-i zü'l celal ve bi-hakk-ı Mustafa, eğer seniñ Kanber'e itdiğın işleri ben saña itmezsem cihanda erlik başa haram olsun. Meğer imana gelüp benim elümden halas olasın." didi.

Hazret-i 'Ali, bu tedbiri eylerken Hüşşam hınzırın hatırıma bu geldi ki:

"Hiç değil midir bu kişi kız ile pervaz geçdi kılmışdır. Benim kasdımadır ki beni öldire ve kız buna meyl ve muhabbet itmişdir. Eğer itmese bu kişi benim haymemde ne arar, benden korkmadan." deyüp bu tedbiri itdi. Dahi kız çadıra girdi. Ayaküstünde turdı. Hüşşam kâfiriniñ beñzi bozuldı. Kız bildi kim Hüşşam habis kakılmışdır. Hüşşam, kıza eyder:

"Ey bi-vefa! Sen ol bezirgân ile kavlı eylediñ ki beni helak idesiniz." Kız eyder:

"Hâşâ!" Hüşşam, eyitdi:

"Ya bu kişi bunda ne ider? Benim halvetiminde niye turur? İmdi eğer ben de seni pare pare idüp anıñ başını kesüp bu çadıra asmazsam Hüşşam Veled-i Gaşşam olmayım ve and idüp eyder:

"Lat-1 Menat,

/25/

benden bi-zar olsun deyüp silahın geyüp taşra çıkdı. Kâfiriñ bu yanında bir butı var idi. Kız eyder:

"Ya Hüşşam! Bu but seniñ tañrıdır. Bu but hakkı-çün ben ol bezirgân ile zerre turmadım ve bir kelam dahi söyleşmedim. Bu kişi bir bezirgân imiş, malını haramiler almış kendi malını isteyü gelmiş. Çağırup eyder, bezirgân idim malımı haramiler aldı ve ben müflis kaldım, deyü. Bu kadardan ziyade bilmezem başa niçün bühtan idersin ve Lat-1 Menat'dan korkmaz mısın?" deyüp ağladı. Hüşşam dönüp çadıra geldi. Hatırın hoş eyledi.

"Ey yar-1 vefadar! Var ta'am getir karnımız açtır." didi. Kız vardı, ta'am getirüp yimeğe başladı. Dahi eyder:

"Ey yar-1 vefadar! Ol garib bezirgâna ta'am götür dahi hatırın sor. Çünkü garib kişi imiş ve malı gitmiş. Yarın ol kadar malı virem ki gani ola ve iki malı kadar ola. Hem kademi kutlu imiş 'Ali'niñ kulu elime girdi. Umarım ki kendü dahi elime gire ben muradıma irem ve hem anıñ başını kesem." didi.

Kız ta'am alup götürdi. Çün [Hazret-i] İmam'a eyder:

"Ey bezirgân! Karnın açdır. Biz seni unuttık mazur tut. Şol ta'amı yeyünüz." didi. Pes Hazret-i İmam, eyder:

"Yürü var, bu ta'amı birine ilet. Bu gice başa Rabbü'l 'âlemin ma'ide gönderdi ve ben hergiz kâfir ta'amından yemezem. İnşa'allah yarın Tañrı Te'ala'nıñ 'inayetiyle ve Muhammed Mustafa'nın mu'cizatıyla ol kâfiri ya dine da'vet idüp Müsliman iderim yahud başını kesüp can-ı habisiñ cehenneme ulaştırıram. Turalım can almadan kande kurtara." didi. Çün kız bu cevabı işitti. Can beynine sıçrayup eyitti:

"Sen ne kişisiñ bunıñ gibi cevabı söylersiñ?" didi. Hazret-i 'Ali, eyitti:

"Benim ol Şir-i Hüda ve 'İbni 'emmi Mustafa ve ol 'Aliyyü'l Murtaza ve sahib-i Zülfikar! Bu kâfiriñ istediği benem,

/26/

işte geldim. Yarın Allah Te'ala'nın 'inayetiyle başını kesem yahud Müsliman idem." didi.

Çün kız 'Ali'den bu cevabı işitdi. Serasem olup elinden tabağını düşürüp çadira 'azm eyledi; amma beñzi bozuldu. Hüşşam eyder:

"Ey yar-ı vefadar! İş ayrıksı gibi oldu." Kız eyder:

"Bu gelen kişi, bezirgân değil imiş, [ol hod] 'Ali imiş, başa bu sözleri söyledi." Çün Hüşşam bunu işitdi, eyder:

"Ey yar-ı vefadar! Lat-ı Mehmelat devletinde ben anı isterdim. Ol benim ayağıma geldi. Haliya, şimdi gicedir. Sabah olsun anı diri korsam Lat-ı Menat benden bi-zar olsun." didi ve kıza eyitdi:

"Şarab getir, bu gice seniñle 'ayş u 'işret idelim. Yarın işimiz tamam ola." didi.

Anlar sohbeta meşgul oldılar. İmam-ı 'Ali, yerinden turup Düldül'e bindi.

"Yarın inşa'allah yine gelürem." deyüp beriyye tarafına revan oldu ve Hakk Te'ala'nın zikrine meşgul oldu. Na-gâh beriyye tarafından kulağına bir ün irişdi. Çün İmam-ı 'Ali, avazı işitdi. Dört yaña nazar eyledi. Gördi ki bir kişi deveye binmiş, kâh ağlar, kâh güler İmam-ı 'Ali ta'accüb eyledi, eyder:

"Bu kişiye ne hal vaki' olmuş ki kâh ağlar, kâh güler. Pes Düldül'in başını çevirüp, sürüp üzerine vardı. Gördiğiniz bir güzel yiğid, kadd-i kameti serviye beñzer, yarağını üstünde [geyinmiş]. Ol dahi devesini İmam-ı 'Ali'ye toğrı çevirdi. Gördi kim bir taze yiğid iki bölük saçını iki yaña salmış ve harb alatını eynine giymiş eyder:

"Ey yiğid! Sen ne kişisin ve bu beriyye içinde ne ararsın ve ne yerden gelürsin bu gice karanlığında?" didi. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey yiğid! Ben Medine'den gelürem. Benim hocam Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam-dır. Çün ol adam bu sözleri işitdi, eyder:

"Ey yiğid! Bir hûb suretli kişisiñ, adın nedir?" didi ve hem eyitdi:

"Ey civan! Sen Medine'den gelürem dırsıñ, Medine şehrinin resmin bilür misin?" didi.

/27/

İmam-ı 'Ali:

"Na'am bilürem." didi. Yine eyitdi:

"Medine'de bir bahadır var imiş, adı 'Ali imiş. Anı bilür misin?" didi. İmam-ı 'Ali, eyder:

"Anı benden artık kimse bilemez. Zira ben anınla bile büyümişem. Bir mahalle oğlanıyuz." Andan [kâfir] eyitdi:

"Ey zeyd! 'Ali mi uzun, ben mi ve 'Ali mi bahadır ben mi? Hazret-i 'Ali, eyitdi:

" 'Ali'nin boyı ne kadarsa ben dahi ol kadardır. 'Ali'niñ kuvveti ne kadarsa benim dahi ol kadardır." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Bu 'Ali'yi sormakdan maksudın nedir? Öyle diyince 'Alkama ah eyledi, eyitdi:

"Ey zeyd! 'Ali benim maksudum ki başını kesem, kanını dökem. Şimdi ben bir kal'adan gelürem ki bundan aña üç günlük yoldur ve beğinin adı Hantala'dır ve ben anın oğluyım. Birgün bu beriyyede şikâr iderken na-gâh bir çadır gördüm. İçinde bir kız var ki mah cemaline derûn-ı dilden 'âşık oldum, şimdi altı aydır ki canımın aramı ve gönülümün kararı kalmadı ve ol kızın adı Zü'l Hımar'dır. Meğer ol kızın babasını ve 'emmisini Hazret-i 'Ali tebelemiş ve Hüşşam veled-i Gaşşam dirler ki Hayber beğinin oğlıdır. Ol kızı aña yavuklı itmişler. Ol kız, dimiş ki:

"Her kim İmam-ı 'Ali'niñ başını başa getüre ben anın olam, dimiş. Hüşşam ol sebebden şimdi anın başına talebde ve ben dahi anı isterem ve eğer 'Ali ile buluşsam anınla meydana girsem gerekdir. 'Acaba ol beni esir ider mi yoksa ben mi anı esir iderim, n'ite bilürsin?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey yiğid! İki pehlivan mukabil olmayınca bellü olmaz." deyüp İmam-ı 'Ali ol hinde Hakk Te'ala'ya münacat idüp eyitdi:

"Ey Kadir-i Perverdigar! Eğer Şimdi bu kâfirle cenk idersem bu 'aşıkdır, muradından mahrum olur. Kendümi bildirsem benimle cenk ider. İmana da'vet eylesem ya gele ya gelmeye. Eğer imana gelirse hoş, eğer gelmezse öldürmek lazım gelür. İlahi 'izzetin hakkı-çün kankısın ideyim? " deyüp fikre vardı.

/28/

Ahir eyitdi:

"Ey yiğit! Her kim benim atımı tutarsa 'Ali'yi tutar. Çün kâfir bu cevabı eşitdi. Fi'l-hal Hazret-i 'Ali'ye süngü havale eyledi. Server-i âlem, el uzatdı. Kâfirin süngisiñ orta yerine yapışdı. Çeküp elinden alup yabana atdı. Dahi kuşağına yapışup deve üstünden çeküp yere urdı. Heman göğsine çıkup hancerin çekdi. Boğazına kodı ki başını kese. Na-gâh yüzine bakdı ki bir hub suretli yiğitdir. Pes İmam hançerin elde tutarken bu yiğit bir ah eyledi, eyder:

"Ey diriga! Muradıma irmedim, bari Hazret-i 'Ali elinde öleydim." deyüp ağladı.

Şah-ı vilayet, çün bunıñ nalişin işitdi. Mürüvvet babından bu kişiyi azad eyledi ve ayağı katında oturdı, eyitdi:

"Ey yiğit! Adıñ nedir?" Ol yiğit eyitdi:

"Adım 'Alkama'dır." İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya 'Alkama! Şimdi seniñ başını ve canını Allah 'aşkına bağışladım ve azad etdim. Bil ve agâh ol kim Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan ol Düldül-i Zülfikar sahibi Tanrı arslanı Emirü'l-Mü'minin Hazret-i 'Ali benem."

Çün ol yiğit bu sözü işitdi, eyder:

"Ey 'Ali! Çünkü sen Şah-ı Merdan 'Ali'sin eğer [ger]çeksen başa destur vir. Rızanla elleriñ bağlayım. Andan sonra ben de bileyim ki gerçek Hazret-i 'Ali'siñdir. İşidirem ki Hazret-i 'Ali, kâfirle cenk iderken kılıcını düşmana virür [dirler]. 'Ali'niñ bunıñ gibi kerameti çokdur." dirler. Eğer gerçek 'Ali'ysen razı ol ellerin bağlayım ben de bileyim ki ol vakit gerçek 'Ali'siñ." didi. Çün Hazret-i 'Ali, 'Alkama'dan bu sözleri işitdi. Kâfirin üzerinden kalkdı, eyder:

"Ya 'Alkama! Gel bağla." dedi. 'Alkama bu sözi işitti:

"İmdi fırsattır." deyüp tiz İmam'ın ellerin kemend ile bağladı ve yanından kılıcı aldı. Yüz tutdı ki 'Ali'yi öldüre. Çevre yanına geçdi. Ta ki kılıcla çala ve başını gövdesinden ayurup Zü'l hımar'a gide.

/29/

İmam-ı 'Abdullah İbn-i Me'sud -radiyallahu 'anh- eyder ki:

"Resûl-ullah'ın yanında idi. Cümle ashab hazır olmuşlar idi. Na-gâh Resûl -'aleyhi's-selam- mübarek yepini yüzine tutdı. Ashab bildiler ki Cebra'il -'a.m-geldi[ler]. Resûl Hazretine 'Ali'nin haberin getürdi. Resûl -'aleyhi's-selam- turup, mescid üzerine çıkdı.

"Ya ashab! Siz dahi gelin." deyüp beriyye tarafına nazar eyleyüp Allah-u Ekber." dedi ve mübarek gözlerinden yaş akıtdı, eyder:

"Ey yarenler! Beriyye tarafına bakdım. 'Emmim oğlu 'Ali başdan ayağa varınca bend içinde ve bir minare gibi kâfir kılıc tutmuş durur, diler ki öldüre." Cümle ashab işidüp, ağlaşdılar. Resûl -'aleyhi's-selam- mübarek yüzini göğe tutup:

"Allah u Ekber" dedi. Ashab işitdiler:

"Ne gördünüz? "

"Nazar itdim. Cebra'il ve Mika'il -'aleyhi's-selam-ı gördüm. Yetmiş bin feriştelere hazır turmuşlar. Olmaya ki 'Emmim oğlu 'Ali'ye zarar irişdire. 'Emmim oğlu kâfir elinde esir ve bend içinde eli, ayağı bağlı durur. Kâfirin elinde yalın kılıc, diler ki başını kese. Ashab ağlaşup eyitdiler:

"Ya Resûl-ullah du'a eyle ki Hakk Te'ala halas eyleye." didiler.

Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- [ol dem] du'a eyledi. Ashab "âmin" didiler. Fi'l-hal Hakk Te'ala ol kâfirin kalbine ilham bırakdı. Resûl-ullah'ın du'asının berakatıyla 'Alkama, İmam-ı 'Ali'nin başını kesmeğe hamle itmişken Hazret-i 'Ali'nin civanmerdliğin anladı, eyitdi:

"Eğer kâfir isem ne [var] ola? Ol benim kâfirliğimde ah itdiğimi ve 'âşığam didiğimi esirgeyüp beni bendden halas idüp, sözimi kabul eyledi. İmdi bende kerem

olsa ne fa'ide. Eyüliğe eyülik kim gerekse ider. Eyülik, oldur ki kemliğe eyülik ola." diyüp elinden kılıcı bıraktı. Heman geldi. İmam-ı 'Ali'nin ayağına düştü.

"Ya [Padi]Şah-ı vilayet! Hakk Veliyyullah'sın bildim. Çün benüm muradım için dünyada sen kendü öziği benim elime virdiñ.

/30/

Ben şöyle fikr ittim ki maşukam elime gire eyitdi:

"İmdi ya 'Ali! Seniñ diniñ ne dindir? Baña telkin eyle deyüp bendlerin çözdü. Heman zünnarın kesüp Müsliman oldı. Hazret-i 'Ali Alkama'yı kucup nasihat eyledi, eyder:

"Ey 'Alkama! Tur, imdi. Seni Hüşşam'ın yanına iletem. Hem Zü'l-Hımar'a kavuşdırım." deyüp sürdiler.

Sabaha değın Hüşşam'ın çadırına geldiler. [Ol] Hurma ağacınıñ altında atlarından inüp karar eylediler. Anda akarsu var idi. Oturdılar gördiler ki Hüşşam la'in ol gice kız ile içüp ser-hoş olmuşlar, Zü'l-Hımarla yaturlar daha kalkmamışlar. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya 'Alkama! Gördüñ mi bu kelbiñ, hiç kimseden havfı yokdur." deyüp heman çadır ardına tolaştı. Gördi ki Kanber'iñ dahi giceden elleri bağılu. Hendek içinde şi'ir okuyup kendi garibliğini vasf ider. Şi'ir Kanber eyder:

"Ya İlahi! Sensin ezel,

Ey Kerim Padişah-ı Lem -Yezel,

Bend içinde kalmışam, uş ben garib,

Lutfını eyle bugün baña nasib

'Aşk-ıla sığındım Ey Kadir saña

Şah-ı Merdan'ı bu gün gönder baña

Senden artuk kim eder baña meded

Ki sensin Halık, Hayy u Ebed."

Bu kadar nalişi idüp, ağladı.

Şah-ı Merdan yüreğini dağladı.

Çünkü Şah-ı Vilayet, Kanber'ın bu zarlığın görüp {görüp} bir mikdar turdı. Yine 'Alkama'nın katına geldi, eyitdi:

"Ya 'Alkama! Gel berü, namaz kılalım." 'Alkama eyitdi:

"Ya İmam! Nice kılınur?" 'Ali eyitdi:

"Gel abdest al." deyüp öğretti.

Abdest aldılar, ba'dehu Hazret-i 'Ali imamlık eyledi. 'Alkama, İmam'a iktida idüp namaza meşru' oldılar. Henüz namaz tamam olmadan na-gâh, ol kafir uykudan uyandı. Zü'l-Hımar'a eyitdi:

"Ya maşuka! Yürü, var. Çeşmeden su getir. Hem gör 'Ali anda mıdır?" didi. Çünkü kız çeşme kenarına su almağa vardı.

/31/

Anı gördi kim 'aşıkı 'Alkama, Hazret-i 'Ali ile namaz kılır. Kızı gördi ki gelüp çeşmeden su alur, bi-ihiyari kendüden gidüp namazı unuttı ve 'aklın bozup kıza eyder:

"Ya maşuka! Niçün bize gelüp iltifat itmezsin?" Zü'l-Hımar eyitdi:

"Ya 'Alkama! Varup cadular dinine mi girdi?" didi. Tiz suyu alup Hüşşam'ın katına geldi. Her ne gördiyse Hüşşam'a bir bir haber virdi.

Çün Hüşşam bu haberi işitdi. Heman Zü'l-Hımar-ıla eğlenmeyüp ikisi bile silah geyüp Emirü'l-Mü'minin 'Ali'nin üzerine yürüdiler. Hazret-i İmam tiz namazdan fariğ olup yerinden turdı. Düldül'e binüp Hüşşam la'in İmam-ı 'Ali ile yüz yüze oldı. Kız dahi 'Alkama'ya mükabil oldı. Pes Hüşşam at depüp sürdi. İmam-ı 'Ali'ye süngü havale eyledi. Şah-ı Merdan, heman el uzadup Hüşşam'ın süngüsün başına yapışup

şöyle çekdi ki elinden alup yabana atdı. Dahi kâfiri kuşağından tutdı. At üstünden kapup yere urdı ve şahin gibi göğsi üzerine çıkup hançerin çıkardı ki başını kesüp bedeninden cüda ide. Görđi ki Zü'l-Hımar ve kılıc çeküp 'Alkama'ya havale eylemiş, 'Alkama dahi kalkan[ın] karşı tutmuş ve kılıc çalup kalkan 'Alkama'nın başına inmiş ve iki dizi üzerine çöküp 'Alkama'yı gayet zebun eylemiş.

Hazret-i 'Ali, bir na're urdı. Kızın 'aklı başından gidüp, elinden kılıcı yere düşdi. 'Alkama yerinden kalkup bir cenk olmuşdır ki demek olmaz. Hüşşam, yine yerinden kalkup Şah-ı Merdan anı kuşağından tutdı. Götürüp öyle yere çaldı kim kâfirin haykırmasından 'âlem zelzeleye vardı.

Na-gâh Kanber hendek içinde Şah-ı Merdan'ın na'resin işidüp şad-u hürrem oldu ve kendüsine kuvvet virüp bendlerin pare pare eyledi. Dahi hendek başına çıkup

/32/

gözleri Şah'a düş oldu. Hakk'a şükür eyledi. Fi'l-hal Emiri'l Mü'minin yanına geldi. Kademine baş koyup sevindiğinden ağladı. Hazret-i İmam, Kanber'in hali ve hatırın sorup gönlünü ele aldı. Andan yine Hazret-i İmam, Hüşşam'a eyitdi:

"Gel Müsliman ol! Ta ki canını saña bağışlayayım ve kanını dökmeyüp azad ideyim ve Zü'l-Hımar'ı saña vireyim." didi. Hüşşam eyitdi:

"Ya 'Ali! Yiğirmi yıldır Latı Menat'a taparım. Anı koyup o senin didiğin nesne benim elimden gelmez." didi. Yine İmam-ı 'Ali eyitdi.

"Ya Hüşşam herze yime! Yiğitsin saña kıymayım. Gel, Müsliman ol. Yok dirseğin işbu Zülfikar'dan eman bulamazsın." didi. Çare olmadı. Şah-ı Vilayet eyder:

"Kanın boynına! Bu kadar nasihat eyledim, kabul itmediğin." deyüp Hüşşam yerinde [ve] Zülfikar'ı çıkardı. Bu kerre canını aluram." deyüp şöyle çaldı ki başı gövdesinden sıçrayup kırk adım öteye düşdi. Canını cehenneme ısmarladı. Çünkü Zü'l-Hımar gördi ki Hüşşam geberdi. Tiz İmam'ın üzerine geldi, eyder:

"Ya 'Ali! Bilmiş ol ki Zü'l-Hımar'ım. Babamı ve 'emmimi sen öldürdün şimdi geldiğin yavıklımı öldürdün. Bu üç kanı saña kor mıyam?" diyüp Hazret-i 'Ali'ye hamle eyledi. 'Ali eyitdi:

"Ey Zü'l-Hımar! Sen dahi kanına girme. İmana gel, kâfir ölümü gibi ölme." deye gördi. Çare olmadı, bi-hod hamle ider Hazret-i 'Ali eyere gelüp Zü'l-Hımar'ın atına bir kamçı urdı. At, Zü'l-Hımar'ı yere urdı. 'Ali 'Alkama'ya eyder:

"Tiz gel, bu kızın ellerin bağla. 'Alkama gelüp kızın ellerin bağladı ve boğazına kemend takdı. At yanına bağladı, geldi. Ac ve yalın ayak yetmiş-seksen kamçı yemiş, teni kabkara olmuş. 'Alkama eyitdi:

"Ya Kanber! Var Hüşşam'ın atını ve silahını ve tonını al saña hakdır." didi. Kanber, fi'l-hal

/33/

Hüşşam'ın atını ve silahını aldı. Hazret-i 'Ali eyder:

"Ey Zü'l-Hımar! Gel Müsliman ol." didi. Zü'l-Hımar eyitdi:

"Ey ['Ali], Hüşşam'ın gussası, yeter. Sen beni incitme." 'Ali eyder:

"Ya Zü'l-Hımar! Hüşşam gibi kişiden 'Alkama yeğdir." didi. Çün Zü'l-Hımar bu sözi işitdi, eyder:

"Ya 'Ali benim bir hacetim var. Baña bir vilayet göster ta ki ben imana gelem." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ne istersin iste." didi. Zü'l-Hımar eyitdi:

"Ben 'Alkama'yı kılıc ile çaldım, başı yaresi ziyadedir. Bir du'a eyle yaresi hoş olsun. Ta ki ben göreyim. Andan [sonra] imana gelem." didi. Hazret-i 'Ali, çünki kızıdan bu haberi işitdi.

"Ya 'Alkama! Gel berü." didi. 'Alkama geldi. Başını İmam-ı 'Ali mübarek ağzı yarından 'Alkama'nın yarasına sürdi. Bi-izn-illahi Te'ala hoş oldu.

Zü'l-Hımar anı gördi. Fi'l-hal imana geldi. Pes Hazret-i 'Ali, 'Alkama ve Zü'l-Hımar, Kanber Hüşşam'ın çadırına her ne kim hazinesi var idi, aldılar. Anda bir gün karar eylediler. Na-gâh beriyye taraftan bir toz kopdı. Bir sa'ât sonra toz içinde gördiler ki on kişi giyimli ve yaraklu ve süngü ellerinde, fi'l-hal çadır önüne geldiler ve gördiler, iş ayrık olmuş. Herbiri ah idüp, bir na're urup hamle eylediler.

Pes Hazret-i 'Ali yine Döldül'e bindi ve Zülfikar'ı eline aldı. Bir na're urdı, hamle eyledi. Andan ilerü vardı. Biraz muntazır oldu.

Meğer ol hamle iden Hüşşam'ın karındaşı 'Utarid imiş. Hayber'in alındığı işitmiş. Sürmiş Hayber'e gelmiş, görmüş ki Hayber'in işi bitmiş, tamam olmuş, dimişler ki Hüşşam, Medine'ye gitdi anda Muhammed'in ve 'Ali'nin başını kesüp getire ve 'Utarid dahi isteyüp, sürüp Zü'l-Hımar'ın katına geldi kim Hüşşam'dan haber ala. Na-gâh gördi kim Hüşşam'ın malını cem' idüp tururlar ki gideler. Ol demde irüp geldiler, haberi aldılar.

/34/

Fi'l-hal 'Utarid kılıc çekdi, diledi ki çala. Hazret-i 'Ali, Zülfikar'ı çıkardı. Yiğirmi hamle 'Utarid'e itdi ve yiğirmi hamle Hazret-i 'Ali itdi. Tamam kırk[ar] hamle çekdi. Birbirine zarar irişmedi ve bu 'Utarid'in tokuz yoldaşları Kanber ile 'Alkama ile cenk itdiler. 'Akıbet Hazret-i 'Ali, kakıyup Döldül'i depdi. 'Utarid'e:

"Beni bilür misin?" didi. Sürdi 'Utarid'in üzerine. 'Utarid eyder:

"Yok bilmezem." Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Eğer bilmediñse bil agâh ol ki Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan, Sahib-i Zülfikar-ı 'Ali benem ki 'âlemde söylenür, işidirsın." didi. 'Utarid eyitdi:

"Na'am işidirem." 'Ali eyitdi:

"Gafil olma, işte vardım." deyüp 'Utarid'i öyle kuşağından kapup urdı ve Döldül'den inüp şahin gibi göğsi üzerine çıkup şol merkeb kuyruğı gibi sakalın tutup çekdi ve hançerin çıkardı ki boğazlaya döndi, eyder:

"Ey 'Utarid! Benim üç şartım vardır. Biri budur ki bir kişi kaçsa komazam, eman dileyeni öldürmezem, Müsliman olanı karındaş edinirem. İmdi sen dahi gel, Müsliman ol. Zülfikar'ımdan eman bul, hem bize karındaş ol." didi. 'Utarid eyitdi:

"Ya 'Ali! Sen bizim düşmanımızsın. Düşman elinde Müsliman ölmekten yeğdir." deyüp herze yemeğe başladı.

[İmdi, bu bir kâfirdir ki otuz arşun kaddi var, minareye beñzer. Hazret-i 'Ali, anın katında bir genç oğlana beñzer] İmam-ı 'Ali gördi ki kabiliyyet-i iman yok. Fi'l-

hal başını kesdi ve bir na're urdı ki ol tokuz kişilerin 'akılları gitdi. Bunlara 'Alkama galib oldı. Dokuz kişiler ma'lub oldılar. Hazret-i 'Ali, Zülfikar'ı havale idüp eyder:

"Ey Taşrı düşmanları! Geliş Müsliman olıñ yahud bir cevap viriñ." deyüp öyle bir na're urdı kim üstlerine heybetle hamle eyledi.

Fi'l-hal tokuz kişiler,

"Eman" deyüp Müsliman oldılar ve 'Utarid canını

/35/

cehenneme ısmarladı. Ol dem 'Alkama gelüp, İmam'ın elin öpdi ve eyitdi:

"Ey 'Alkama! Ne istersin?" 'Alkama eyitdi:

"Ey gaziler sultanı! Cümle muradlar hâsıl oldı. İlla benim muradım kaldı." Bir katı ah eyledi. Felek aynasın siyah eyledi.

Hazret-i 'Ali eyder:

"Muradıñ nedir?" 'Alkama eyder:

"Bunca zamandır Zü'l-Hımar'a 'âşıkam. N'ola kerem idüp hakk namüstahakkına irgüresiñ." didi. Hazret-i 'Ali:

"N'ola?" deyüp teslim eyledi, hutbe okuyup nikâh eyledi. Anlar dahi bermurad oldılar. 'Âşık ma'sukına vasıl oldı.

Andan sonra yola girdiler. Bir kal'aya yakın geldiler. Bu 'Alkama'nın babası Hantala'nın Kal'asındadır. Kavmi heb kâfir[ler] idi. Na-gâh bu kâfirler, kal'adan bakup gördiler. 'Alkama, Zü'l-Hımar'ı almış, gelür. Yanında bir kara gul var. Gayet heybetlü hub suretli yiğit var, gelürler. Kal'ayı gördiler ki bu iki kişilerin resmi heb İslam resmidir. Heman karşılayup 'Alkama'dan sordılar:

"Bunlar kimlerdir ve bunda niye geldiler?" didiler. 'Alkama bir bir hikayet eyledi ve kendi(nin) Müsliman olduğın bunlara bildirdi. Bu kavim işitdiler. Hantala, vezirine eyitdi:

"Ey Taygur! Gel, sen evvel git 'Alkama'yı bul. Haber al, gör ne maslahata gelmişdir? Islaha ne-vech ile kabirse 'Alkama bize disün, biz aña razıyuz." diyüp

Taygur'u gönderdi. Taygur, 'Alkama yanına geldi. Diledi ki 'Alkama'nın elini öbe. 'Alkama eyitdi:

"Sen imana gelmeyince ben saña elim öbdürmezem. Zira Müsliman olup pak oldum. Eğer siz de imana gelürseniz hoş. Eğer gelmezseniz ol iş ki Hayber'e oldı size dahi olur." didi. Çün Taygur, 'Alkama'dan bu sözleri işitdi, eyitdi:

"Hantala'ya varayım, maslahat ne ise görelim." deyüp gitdi. 'Alkama, 'Ali'ye eyitdi:

"Ey Şah-ı Merdan! Eğer bu kavim imana gelmez ise ben anlara nice ideyim?" 'Ali eyitdi:

"Eğer imana gelmezlerse ben anlara bir iş ideyim ki kıyamete değin

/36/

dasitan ola." deyüp bunlar bu sözde iken Taygur ile Hantala çıka geldi. İslam tertibince selam virdiler.

"Ya 'Ali! Nedir maksudıñ?" didiler. Bunda ne maslahata geldiñ?" didiler. 'Ali eyitdi:

"Maksudum, Hakk rızasıdır ve ben Tañrı Arslanı'yım. Bir yerde kim Hakk Te'ala'nın rahmeti ola beni ol yere gönderir. Ben kendi iradetimle bir yere varmazam. İlla ki Tañrı Te'ala'nın rızasıyla varam. Şimdi geldim ki Hakk Te'ala'yı bir bilüp imana gelesiz ve Muhammed'i hak peygamber bilesiz ve bizimle din karındaşları [olasız]. Yine kal'añızda memleketiñizde mukkarrer olasız. İmdi maksudum diniñizi değışdiresiz." didi. Bu sözi, Hantala ve Taygur, işitdiler.

"Aferin ya 'Ali! Mürüvvetiñe, keremiñe ancak olur." deyüp fi'l-hal kal'a halkına ve 'Arab içinde kendülere müta'allık olana haber gönderüp, heb gelüp İmam-ı 'Ali, önünde Müsliman oldılar. Butları kırdılar. Kilisaları yakdılar, yerine mescid yaptılar. Üç [gün] tamam oldı. Bu kavim, Hazret-i İmam'ı ziyafet eylediler ve Hantala, Hazret-i 'Ali'yi oğul edindi ve 'Alkama kendi malını 'Ali'ye virdi.

"İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin'e armağanım olsun." didi ve Kanber'e dahi bir ulu at ve nice altun virdi. Çün bu kayd tamam oldı.

İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Hazret-i Resûl'den ayrılalı on beş gündür." diyüp buradan 'azm idüp Kanberle Medine'ye geldiler. İmam-ı 'Ali Hüşşam'ı ve 'Alkama'nın virdiği malı mücavirlere virdi. Hazret-i Resûl eyitdi:

"Ya ashab! Bilişiz ağâh olıñız ki 'Ali cihanda zulmet içinde kalmışdı." didi ve İmam-ı 'Ali, Hazret-i Resûl'den ayrılalı ne vaki' olduysa bi'l-cümle haber virdi. Ashab ta'acüb idüp:

"Aferin ya Şah-ı Merdan!" didiler. Hazret-i Resûl, İmam'ı bağrına basdı ve didi:

"Ya 'Ali! Her kim seni sevmezse beni sevmez, beni sevmezse Allahu Te'ala'yı sevmez. Her kim Allahu Te'ala'yı sevmezse, [aşa] iki cihanda dirlik haramdır." didi.

Çün kısmet işi tamam oldu. Hasan ve Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- geldiler.

/37/

Şah-ı Merdan'ın elin öpdiler ve Hazret-i 'Ali, boyunların öpdü ve koçtı. Hasret, vuslatına kavuşdı ve muradlar hâsıl oldu. Bir zaman 'âlem münevver oldu.

İlahi 'alimü's-sırrı ve'l-hafiyatsın! Cem'i maksudları tamam eyle! Ya kadiye'l- hacatı, cümle hacetleri reva eyleye!

Âmin ya Mu'in. Bi-hürmeti seyyidi'l-mürselin.

TARİH-İ KAL'A-i KAN HAZRET-İ 'ALİ -KERREMALLAHU VECHEHU-

Sa'id bin 'Ubbad dirler. Ol Medine'nin padişahı idi. Resûl-i Ekrem Medine'ye gelicek Sa'id bin 'Ubbad, Resûl-i Ekrem'i gördü. Önünde iman getürdü. Müsliman oldu. Resûl-i Ekrem, Sa'id bin 'Ubbad'e du'a idüp vafir ri'ayet eyledi. Sa'id bin 'Ubbad dahi padişahlığın Resûl-i Ekrem'e virdi. Resûl-i Ekrem, dahi Sa'id bin 'Ubbad'ı sağ yanına geçirüp yanında güzide-i ashab olmuşdı. Ba'dehu bir nice zaman bir arada oldılar. Sa'id bin 'Ubbad'ın bir oğlu var idi. Ol dahi Müsliman olup imana gelmiş. Bir

gün Sa'id bin 'Ubbad oğlını sünnet itmek murad eyledi. Resûl-i Ekrem'in yanına gelüp, 'izzetle selam virdi. Resûl-i Ekrem, Sa'id bin 'Ubbad'a yer gösterüp oturdu. Nice kelimadan sonra Sa'id bin 'Ubbad eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Bu fakirin bir mesalihi vardır. Size 'arz itmeğe geldim. Makbul ise idelim, değil ise fariğ olalım." didi. Hazret-i Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Buyur ya Sa'id bin 'Ubbad!" didi. Sa'id, edeb üzere gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Heman dar-ı dünyada bir evladım vardır. Sünnet itmek muradım eğer ma'kul ise." didi. Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Ya Sa'id bin 'Ubbad! Mübarek ola. Eyü fikir itmişsin. İmdi ya Sa'id bin 'Ubbad maslahat bizimdir." didi.

Sa'id bin 'Ubbad eviğe geldi. Bir kuzı piryan itmişti. Bir tebsi içine koyup oğlı ile Resûl-i Ekrem'e vardı, öjine kodı. Resûl-i Ekrem, ol kuzıdan bir mikdar toğrayup yidiler. Bakisin Resûl-i Ekrem,

/38/

'Aişe evine bahş eyledi. Hazret-i 'Aişe, dahi Resûl-i Ekrem'in tokuz evine kuzı bahş eyledi. Ta'amdan sonra Resûl-i Ekrem, İmam-ı 'Ali'yi yanına çağırdı. Sa'id bin 'Ubbad'ın haberin virdi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Bilal'i alup bir kaç ashab ile kaba'iliye çıkasın. Anları Sa'id'in düğününe okıyasın. Cümlesi geleler." didi. İmam-ı 'Ali:

"Sem'en ta'äten!" deyüp ayak üzere geldi ve bir kaç güzide sahabeler ile taşra çıkdılar. Her kabile düğüne okıdılar. Ba'dehu Medine'ye gelüp Resûl-i Ekrem'e haber virdiler. Resûl-i Ekrem, Sa'id bin 'Ubbad'ı çağırup eyitdi:

"Ya Sa'id, şimdiden sonra yarak üzerine ol. Cemi' kaba'il düğüne gelesir. Aña göre tedarik göresiz. "

Çün Sa'id bunu işitdi. Kalkup Şam'a varup on deve yüki buğday alup geldi ve develer ve koyunlar ve sığırlar hazırladı ve dahi dürlü ta'amlar hazır kıdılar. Halk dahi guruh guruh geldiler. Kimi deve, kimi altun, kimi gümüş getürdiler. Her birine

ziyafetler idüp erler evine gönderildi. Kendü dahi hizmet görürdi. Bir nice sahabelerle bel bağlamış idi.

Kırk gün kırk gice düğün eylediler. Ol kadar mal cem' oldı ki kıyasın Allahu Te'ala bilürdi. Çün taşra halkı tamam oldı. Ba'dehu Sa'id bin 'Ubbad, Resûl-i Ekrem'e:

"Ya Resûl-ullah! Taşra halkının velimesi tamam oldı. Şimdi Medine halkının kaldı anı okuram." didi. O eyitdi:

"Evvel sizi da'vet iderim, sen sultanımızsın." didi. Resûl-i Ekrem:

"N'ola, ya Sa'id bin 'Ubbad." didi.

Sa'id, Resûl-i Ekrem'in mübarek elin öpdü. Ba'dehu her bir sahabeyi bir bir velimeye da'vet eyledi. İmam-ı 'Ali'ye vardı, ikram ile selam virdi. İmam-ı 'Ali, ikram ile selamın aldı. Sa'id, eyitdi:

"Ya veliyullah! Sizi fakir düğüne okuram, lutf-ı ihsan idüp Fatımatü'z Zehra'yı bile getüresiz." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"N'ola, revadır varalım." deyüp. Sa'id bin 'Ubbad'e ikram-ıla gönderdi. İmam, içerü girdi. Mübarek levni müteğayyir oldı. Fatıma, İmam-ı 'Ali'yi karşıladı, eyitdi:

"Ya İmam-ı

/39/

'Ali! Ne hikayetdir? Hazretiñize bu hal nedir? Ey benim seyyidim! Melaliñiz nedir? Bize bildiriñ." deyüp mübarek gözlerinden yaş revan oldı. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Niçün zarılık idersiñ? Ben de sarılık ve hastelik yokdur amma ziyade melalete uğradım. Ol sebebden mizacıma tagayyürlük geldi." didi. Fatıma eyitdi:

"Ey benim seyyidim! Melaliñize sebep nedir? " didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Fatıma! Sa'id bin 'Ubbad, bizi düğüne da'vet eyledi ve hem sizi dahi alup gelesiz." didi. Ben dahi,

"N'ola revadır, varalım." didim.

"Ya Fatıma! Bu Sa'id bin 'Ubbad ulu kişidir, sahabeniñ her biri mikdarından ziyade saçılık iletürler. Benim hud bilürsin dünyada bir dirhem gümüşe malik değılem ve sa'ir bir nesneye malik değılem. Öyle olsa şimdi Sa'id bin 'Ubbad'ın düğününe varavuz. Halk cem' olur ve sahabeler saçılık virirler. Bir şöyle turmak bize reva mıdır? Amma n'idelim çok şükür bize fakirlik ruzı kıldı.

Fatıma, nazar eyledi, gördi. Bağına taş bağladı. Çün İmam-ı 'Ali bu cevabı söyledi, 'âlem-i melekût gulguleye düşdi. İmam-ı 'Ali, için ağlaşdılar. 'Arş-ı 'azam ditredi. Sekiz Cennet hurileri bile ağladılar. Ba'dehu Hakk Te'ala'dan nida geldi kim:

"Ey benim meleklerim ve ey haslarım! Siz niçün ağlaşırsınız?" didi anlar feryad idüp eyitdiler:

"Ya Rabb! Seniñ Arslanıñ 'Ali, fakirliğine doyamadı. Anıñ-çün ağlarız." didiler nida geldi ki:

"Ey benim mela'ikelerim! Sizler sakın olıñ. Hikmet vardır, yine ben bilürem. Zira Habibim Mustafa'nıñ ahir zamanda bir bölük 'asi ümmetleri geleler. Benim emrimi anıñ sünnetini terk idüp Cehennem azabına layık olalar, anları 'afv idüp Cennet-i 'Ala'da 'âli makam virem." didiğinde melaikeler secde-i şükür eylediler. Çün Fatıma, İmam-ı 'Ali'nin cevabını işitdi, ağladı, eyitdi:

"Ya Murtaza! Hiç gam yime. Anam Hadice'den baña bir boğmak cevahir kalmışdır. Anı saña vireyim, Sa'id bin 'Ubbad'e saçı vir, Muradıñ hâsıl

/40/

olsun." didi. İmam-ı 'Ali, Fatıma'dan bu cevabı işitdi, eyitdi:

"Bâreke 'Allah, hezarân aferin ya Fatıma! Hiç taksirlik kılmađıñ ya Fatıma! Ben seniñ ahiretiñ için kıldıđıñ boğmağı reva mıdır, alup Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık virem?"

Çünkü Fatımatü'z-Zehra bir gün münacat idüp günahkâr ümmet için eyitdi:

"Ya baba! Ümmetiñ için gam çekerim. Niyazım budır ki Cenab-ı Mevla'dan dile ki validemden bir boğmak cevahir kaldı. Anı yarım yevm-i kıyametde sevabı az geleñ ümmetiñ terazusına koyam ta ki bu kadarca ümmete şefa'at ola." deyüp ve bu

du'ası kabul olup ol vakıtdan berü ol boğmağı saklar idi. Anıñ için İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Hüdâ Rabbü'l-'âlemin, buyurur ise ben Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık buluram." didi ve dahi Hazret-i 'Ali, taşra çıkdı. Düldül'i hazır kıldı. Yine içerü girdi. Yatsu namazın kıldı. Bir mikdar evradın okudı. Ba'dehu esvabıyla yatdı. Fatımatü'z-Zehra:

"Ya 'Ali! Döşeğe yat." didi. Çare olmadı. Fatımatü'z Zehra, bir mikdar uykuya vardı. İmam-ı 'Ali, gördi kim Fatıma uyudu. Heman-dem kalkup silahın geyüp, Zülfikar'ı, hama'il kuşandı. Taşra çıkdı. Fatıma tuymadı. Çün İmam-ı 'Ali, Düldül'in yanına gelüp, üzerine süvar olup, heman Düldül'i sıçratdı. Eser yel gibi yola revan oldı. Ol sıçratmada yigirmi dört adım yer sıçratdı. Anıñ için Düldül'in izin bulamadılar, eyitdi:

"Ey Bar-ı Hüdâ! Sen 'inayet eyle, ben za'if kulına bir ganimet rast getir." didi ve hem İmam'ın muradı bu idi ki taşra kaba'il 'Arablarından ya bir kâfir 'askerine düş oldı. Ya bir maldar kal'aya hücum ide ki malı helal olup Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık vire, muradı bu idi. Fatıma'ya söylemedi men' ider, deyü.

İşte İmam-ı 'Ali, yola revan olup gitmede. Biz geldik Fatımatü'z- Zehra, uykudan uyanup şem'a yandırdı. İmam-ı 'Ali'yi yerinde bulamadı. Heman bir kere "ah" idüp, ağladı. İmam-ı 'Ali'nin silahı, Zülfikar'ı yokdur. Heman taşra çıkdı.

/41/

Düldül, olduğu eve geldi, gördi ki Düldül yokdur. Heman zarı zarı ağlamaya başladı. Fatıma'nın ağladığından Hasan ve Hüseyin uykudan uyandı.

"Ya ana! Niçün ağlarsın?" didiler. Fatıma eyitdi:

"Ey ciğer köşelerim! Bu gice babañız İmam-ı 'Ali, ga'ib oldı. Anıñ-çün ağladım." didi. Çün şehzadeler bunu işitdiler, öyle ağladılar ki, gözlerinden kan olup gül yüzlerine akardı. Fatımatü'z-Zehra ağlamayı terk idüp bunları sakın idemedi. Sabah olunca ağlaştılar, çün sabah oldı. Bilal-i Habeşî ezan okıdı. Sahabeler, cem' olup geldiler. Yerlerine otırdılar. İmam-ı 'Ali'nin yeri boş kaldı. Zira her sahabenin bir gediği var idi. Kimse kimsenin gediğine oturmazdı. Resûl-i Ekrem, emr eyledi,

kamet okuyup cema'at ile namaz kıldılar. Çün sabah oldu, İmamzadelerin ağlamaları ziyade oldu. Heman bir Fizza adlu cariye var idi. Fatıma aña emreyledi:

"Şehzadeleri dedelerine ilet, ola ki ağlamaları sakın ola." didi.

Fizza, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin'in ellerinden tutup mescide götürdü. Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Ya ashab! İmam-ı 'Ali, bugün namaza gelmedi? Ne hikayetdir, bildiniz mi?" dirken Fizza içeri girdi. İzzetle selam virdi. Bir eline Hasan'ı ve bir eline Hüseyin'i alup Resûl-i Ekrem'e gidüp Fizza'ya su'al eyledi:

"Ciğer köşelerim niçün ağlar, sebebi nedir?" didi. Fizza eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Bu gice İmam-ı 'Ali, ga'ib oldu. Ol sebebden ağlaşırlar." didi. Fatıma başa:

"Var, bunları dedelerine ilet ki hatırları hoş ola deyüben, huzurınıza getürdüm." didi. Resûl-i Ekrem bu cevabı işitdi, gayet melul oldu, ağladı eyitdi:

"Ey benim, ciğer köşelerim ağlamayıñ!" deyüp, öpdi. Bağına basdı. Gözlerin yaşın mübarek ridasıyla sildi. Hatırcıkların teselli idüp, ohşadı. Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Her kim İmam-ı 'Ali'den başa bir haber getüre aña benden zamin oluram. Cennet'de benim ile bile ola." didi. Çün Resûl-i Ekrem'in

/42/

bu cevabı işitdiler, heman Halid bin Velid, yerinden tura geldi, eyder:

"Ya Resûl-ullah! Ben kulına destur olursa varam İmam-ı 'Ali'den bir haber getürem." didi. Resûl-i Ekrem eyder:

"Ya Halid, eğer sen İmam-ı 'Ali'den varup bir haber getirürsen ben zamin olam. Cennet'de seni komşu edineyim." didi.

Halid bin Velid Resûl-i Ekrem'den bu cevabı işitdi, heman yerinden turup evine geldi. Eyni ve tonın ve silahın kuşandı, geldi. Resûl-i Ekrem'in mübarek elin öbdi. Resûl-i Ekrem, Halid'e yüz altun bahşış virdi. Hem hayır du'a eyledi. Halid heman atın depdi. Medine'den taşra şol eser yel gibi yola revan olup gitdi. Resûl-i Ekrem, Hasan ve Hüseyinle Fatıma'nın evine geldi. Gördi kim İmam-ı 'Ali Döldül'i

ol çıkışından toksan adım sıçratmış idi. Resûl-i Ekrem, gördü ve tekbir getürdü ve eyitdi:

"Yarenler, İmam-ı 'Ali gayet 'acele çıkmış. Eğer Hüda-yı Müte'al, İmam-ı 'Ali selamet gelürse ne hikayetler işidesiz." didi ve eyitdi:

"Ey yar-ı Hüda! İmam-ı 'Ali'yi cümle belalardan hıfz eyle." deyü du'a eyledi. Ba'dehu sahabelar evlerine tağıldılar. Resûl-i Ekrem, Fatıma'nın evine girüp

"Ey kızım! İmam-ı 'Ali niçün birden destursız gitdi?" Fatıma eyitdi:

"Ey baba! Sa'id Bin 'Ubbad, İmam-ı 'Ali'yi düğüne okumuşdır. Eve geldi, gayet melul. Ben eyitdim:

"Ya 'Ali! Melaletinize sebep nedir?" didim. Ol dahi Sa'id bin 'Ubbad'ın düğün hikayetini söyledi ve hem fakirliğinden şikâyet eyledi."

"Ya Fatıma! Melaletime sebep budur ki cem'i muhacirin ve ensar Sa'id bin 'Ubbad'ın düğününe varalar. Herkes kadir olduğınca saçılık vireler. Ben de hud bilirsin. Bir dirhem gümüş ve sa'ir meta'im yokdur. Sa'irler saçılık vireler ben tehi-dest şöyle turam. Bu iş gayet düşvardır ve sa'irleri vara, biz varmayalım. Bu dahi başa gayet sa'ab ve eşed." deyüp "ah"eyledi. Ben eyitdim:

"Ya İmam! Niçün melul olursun? Bir benim boğmak vardır. Anam Hatice'den

/43/

Hatice'den kalmışdır. Ol cevahiri ahiretim için saklarım. Anı başa vireyim, var Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık vir. Muradın hâsıl olsun." didim.

Çün İmam-ı 'Ali bu sözi işitdi. Başa didi ki:

"Ya Fatıma! Ben senin ahiretin için saklanan cevahiri alup saçılık virmek reva değildir. Lakin ben saçılık virecek nesne buluram." deyüp taşra çıktı. Gezindi yine içerü girdi. Esvabı-ıla yatdı.

"Ya Resûl-ullah! Bir 'acayib hikmet oldu. Ya'ni ben fakire uyuma olmazdı. Hakk Te'ala emriyle ol kadar uyku galebe etdi ki ta'biri mümkün değil. Çünkü uykudan uyanup şem'danı yandırdım. İmam-ı 'Ali'yi yerinde bulamadım. Gördüm

Zülfikar'ı yokdur. Her ne kadar silahı var ise cümlesi yokdur. Tiz kalkup Düldül-i mübarek olduğu eve geldim. Gördüm, Düldül dahi yokdur. Heman ağlamağa başladım. Benim zarılığımndan Hasan ve Hüseyin dahi uyanup, onlar dahi ağlamağa başladılar. Benim ağladığımdan su'al itdiler. İmam-ı 'Ali'niñ ga'ib olduğın haber virdim. Bunlar bu cevabı işitdiler, öyle ağladılar ki gözlerinden yaş yerine kan akdı. Sakin idemedim. Fizza'ya emr eyledim:

"Var bunları dedelerine götür ol ki sakın olalar." didim. "Ahir hikayet nedir, bilmem." deyüp ağlamağa başladı. Çün Sultan-ı Enbiya bu cevabı işitdi. Mübarek gözlerinden yaş akdı. Bir zaman İmam-ı 'Ali için ağladı. Ba'dehu başın kaldırup eyitdi:

"Ya kızım! Ağlama, anı Allah'a ısmarladım." deyüp elin kaldırup İmam-ı 'Ali için du'a eyledi. Dahi Fatıma'nın hatırın ele alup evine geldi. Resûl du'ayla meşgul olmada. Bizim hikâyemiz, Halid bin Velid'e geldi. Çünkü Halid, Medine'den taşra çıkup şol eser yel gibi şark tarafına revan oldı, eyitdi:

"Ya Allah! Sen 'inayet ve hi'dayet kıl. Beni İmam-ı 'Ali'niñ gitdiği yola sal." deyüp üç gün üç gece gider. Yolu bir ıssız yabana düşdi. Gördi ki karşudan bir sürü koyun gelür. Yanında bir çoban var "ah" idüp ağlar.

"Ya Resûl-ullah! 'Acaba seniñ mübarek cemaliñ görem mi

/44/

yohsa ömrüm bu zalimiñ elinde geçer mi?" deyüp [zarı zarı] ağlardı. Çün Halid bin Velid anı işitdi. Heman çobana yakın geldi, gördi. Bir güzel yiğit turur, selam virdi. Çoban, Halid'in selamın aldı. Halid [pehlivan] çobana nazar eyledi. Gördi ki bir şeca'atlı pehlivandır ki 'âlemde naziri olmaya. Halid eyitdi:

"Ya çoban! Sen kimsiñ? Kimiñ çobanıñ ve bu koyun kimiñdir ve [ol] Muhammed'i neden bilürsin? didi. Ol çoban eyitdi:

"Ben Emir [bin] Kaytan çobanıyam. Adım 'Ömer'dir. Düşümde Muhammed'i gördüm. Öñünde iman getürdüm. Çün uykudan uyandım. Şevk u zevk-i[la] Muhammedü'l-Mustafa kalbime tolmuş. Heman zarı zarı ağladım. Benim halim görüp Kaytan'a haber virdiler." 'Ömer, Muhammed dinine girmiş." didiler.

Çün Kaytan kelp, bu cevabı işitdi. Hışm-ıla benim katıma geldi, eyitdi:

"Bire na-bekar çoban! Ol Muhammed'i sen neden bilürsün? Anıñ dinine neden girdiñ? Ol Medine'de sen bundasın, bir toğrı [söyle]. Yohsa şimdi sen pare pare iderim." didi. Ben eyitdim:

"Ben Muhammed'iñ mübarek cemalini düşümde gördüm. Sıdk-ıla iman getürdim. Gerek beni öldür, [gerek azad eyle]" didim. Çün ol kâfir bu cevabı işitdi, gazaba gelüp başa yüz değnek urdı, zindana gönderdi, [bir yıl mahbus oldum.] Çün bir yıl tamam oldı. Zindandan çıkardılar, ol kelbiñ yanına getürdiler, emreyledi, salıverdiler.

"Bire na-bekar çoban! Bir dahi senden Muhammed adın işdirsem, Lat-ı Menat hakkı-çün seni bir 'azab ile öldirem ki 'âlemde dasitan olasın." didi. Beni yine koyuna gönderdi. Ben bi-çare bir yıldır, bu تنها yerlerde Muhammed 'aşkına ah-u zar iderim. Kimse halimi bilmez. Kadir değılem varam Muhammed Mustafa'yı bulam. Ölünce hidmetinde olam." deyüp ağlamağa başladı.

Çün Halid, pehlivan çobandan bu hareketi gördi heman atından indi. Çobanıñ gözlerinden öpdü.

"Barek-Allah, ya yiğit! Ne güzel pak 'itikadıñ var. Ya 'Ömer! [Hiç] gam yeme, eğer Hüdâ-Rabbü'l- 'âlemin buyurursa ben seni, ol Muhammed'e ulaştırıram." didi. Çün 'Ömer, Halid pehlivandan bu cevabı işitdi derhal

/45/

Halid'iñ ayağına düşdi. Çoban eyitdi:

"Ya yiğit! Sen ol Muhammed'i gördiñ mi ki başa beşaret haberiñ virdiñ?" didi. Halid eyitdi:

"Agâh ol kim ben ol Muhammed'iñ ashablarındanım. Günde beş vakit namazı Muhammed ile kılarım." didi.

Çün Halid bin Velid'den bu cevabı işitdi. Tekrar Halid'iñ ayağına düşdi, eyitdi:

"Kurban olayım ben seniñ gözleriñe ki Muhammed'i[ñ hub cemaline bakup] gördüñ geldiñ." didi.

Halid dahi 'Ömer'in hatırıñ teselli eyledi, eyitdi:

"Ya 'Ömer, inşa'allah Te'ala dönüşde seni alup Muhammed'e iletem. Mübarek cemalini görüp ganimet olasın." didi. 'Ömer eyitdi.

"Ya yiğit! Sen [ne] kişisiñ, adıñ nedir? Bu diyara ne hacet için geldiñ? Bize bildir." didi. Halid eyitdi:

"Benim adım Halid bin Velid pehlivandır. Muhammed'in 'alemdarıyam. Geldiğime sebep budur ki bir gece ol Hazret-i 'Ali didikleri evliya ga'ib oldu. Resûl - 'aleyhi's-selam- 'ahd eyledi.

"Her kim ki varup İmam-ı 'Ali'den bir haber getüre ben aña zamin olup Cennet'de benim ile bile ola." didi.

"Ben dahi takabbel eyledim. İmam-ı 'Ali'den nişan bulam Cennet'de Muhammed'e komşu olam. Bugün dört gündür gezerim. Hiç bir haber alamadım. İşte ser-gerdan oldum. Hiç buraya geldi mi?" didi. Çün 'Amir bu cevabı işitdi, didi:

"Ya pehlivan! Bugün iki gündür şol çayır kenarında bir kimse gördüm, geçüp gitdi. [Anıñ] Heybetinden arslanlar kaçdılar. Adam suretinde amma arslana beñzer. Bir ata binmiş ol anıñ gözleri yıldırım gibi şakır. Gördüm başa bir korku düşdi. Bir ağaç dibinde gizlendim. Eser yel gibi revan olup gitdi. Var ise İmam-ı 'Ali oldur." didi. Halid eyitdi:

"Ya 'Ömer! İmam-ı 'Ali kangı tarafa gitdi? Bilür misin?" didi. 'Ömer eyitdi:

"İşte şuradan gitdi." deyüp gitdiği yolu gösterdi. Halid, 'Ömer'e eyitdi:

"Gel abdest al ve namaz ve Muhammed'e salâvat-ı şerif getürmeği öğredeyim." deyüp her ne ki [didise] dine lazım ise öğretti.

"Ya 'Amir! Seni Allah'a ısmarladım." deyüp,

"Da'ima sen bu yol kenarında [koyun güde] tur. Eğer selametle yolum buraya uğrarsa seni Muhammed'e iletayım.

/46/

Eğer va'dem yeter ölürsem sen hiç üşenme Medine buraya dört günlük yoldur. Toğrı gün batımından yaña gidesiñ. 'İtikadıñ berekatinde Hakk Sübhane ve Te'ala seni ol Muhammed'e kavuşdura." didi.

Çün Halid, 'Ömerle veda'laşup gitdi. Çün ol yol [Firal] kenarına geldi, gördi; bir kumlu yerde Düldül-i mübareğini yeri [izi] yarurdu. Zira Düldül'ün na'lının genişliği dört karış idi. Heman Halid, Düldül'in izine rast gelüp bildi ki İmam-ı 'Ali, bu tarafa gitmiştir. Heman Halid [bin Velid], İmam-ı 'Ali'niñ gitdiği yola revan olup Hüda'ya münacat idüp gitdi. Amma kıssamız İmam-ı 'Ali'ye geldi.

Ravi[ler] öyle rivayet ider ki çünkü İmam-ı 'Ali, Medine'den taşra çıkup dört gün, dört gece Düldül'i sürdi. Beşinci gün bir yüce tağ göründi. İmam-ı 'Ali ol tağa çıkdı. Aşağa nazar eyledi ki nihayetsiz ova, çayır, çimen[lik], bülbüller öter, gül-gülistan, hezaran dasitan ol ovanın orta yerinde bir bınar üzerinde bir ağaç bitmiş. Bezirgân 'askerin alurdu. Ol sahrada altı yüz biñ kadar kara ovalar var idi. Develer na'resi [anın] kulağına girdi. Heman [bunlara] Düldül mübareği sürdi. Ol bınar yanına geldi. Düldül'den indi, çayıra saldı. Ol bınardan su içdi. Biraz rahat olup yatdı ve eyitdi:

"Eğer Hüdâ fırsat virirse biraz diñleneyim. Ba'dehu kalkup bu kavmi dine da'vet ideyim. Eğer dine girmezler ise cümlesini kılıcdan geçireyim. Malın ve tavarın alup Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık vireyim." didi.

Meğer İmam-ı 'Ali'niñ karnı gayet aç idi. Na-gâh bir kara gözli 'Arab cariyesi iki elinde maşrabası var idi. Su almağa gelürmiş. İmam-ı 'Ali'den haberi yok. Çün İmam-ı 'Ali'ye yakın geldi. Gördi bir arslana beñzer kimse bınar kenarında [ağaç gölgesinde] yatur. Bu cariye, İmam-ı 'Ali'yi gördi, maşrabayı yere urdu. Ne ilerü ne gerü gidebildi. 'Akli gidüp serasem oldu. İmam-ı 'Ali, cariyeñin bu halin gördi, eyitdi:

/47/

"Ya cariye! Ne korkarsın? Bir ol kişi değılüz ki kimseniñ cariyesine hem hatunına tama' itmeyüz. Gel suyiñ al, git." didi.

Cariye bu sözi işidüp, edeb ile [ilerü] varup, [şuyi] selam virüp [cariye] eyitdi:

"Sen ne kişisiñ ve ismiñ nedir? Baña bildir." didi.

"Ben siz halin adam görmedim. Heman arslana beñzersin." didi. Çün İmam-ı 'Ali cariyeden bu cevabı işitdi, eyitdi:

"Ben Medine şehrindenim." didi. Cariye eyitdi:

"Kimlerdensin?" İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Hatiblerdenim." Cariye eyitdi:

"Hatibler kimlerdir?" İmam-ı 'Ali eyder:

"Hatibler, İmam-ı Abdulmuttalib oğullarıdır. Dünyaya kerem bizden bünyad olmuştır." didi, eyitdi:

"Medine'de [Muhammed dirler] bir ulu kimse zahir olmuş Ben peygamberim, dirmiş. Gerçek midir? Baña bildir." didi.

"Zira bizim içimizde bir ulu adam var. Çok yaş yaşamış ve çok [kitap] okumuştur." Ol pir eyder:

"Muhammed, Hakk peygamberdir."

"Gerçek Hakk peygamber midir? Baña bildir." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Muhammed, bir erdir ki Hakk-ı Sübhane ve Te'ala anıñ gibi sevgilü hiç kimse yaratmadı. Ol sebebden evvel gelen peygamberler aña ümmet olmasını isterler ve hem ya cariye, Hakk Te'ala'dan aña melekler geldi ve Kur'an adlu bir kitab getürdi. Ya cariye! Yüz biñ anıñ medhin idersem yalnızca bir faziletinin nısfını idemem." didi.

"İmdi ya cariye! Eğer 'aklıñ var ise ol Muhammed'e iman getir[esin]. Edebü'l abad Cennetlik olasın ve hem Cehennem'den halas olasın." didi.

Çün cariye, İmam-ı 'Ali'niñ söziñ işitdi. Ma'kul görüp, sıdk ile derûn-i dilden ve can-ı gönjülden iman getürdi. İmam-ı 'Ali, şehadet kelimesin talkın eyledi ve namaz, abdest erkânın gösterüp, ta'lim etdi. İmam, gayet ferah idüp eyitdi:

"Ya cariyeye! Bi-hamdillahu Te'ala hak dine girdiñ. Cehennem'den halas oldiñ. Hayır du'a eyle. Seni Muhammed'e kavuşdırayım. Amma ya cariyeye! Bu kabile[niñ ulu] beğine kim dirler? Hem bunlarda mal-meta' çok mıdır? Baña bildir." didi. Cariye eyder:

"Ya seyyid! Ben

/48/

bu kabileniñ ulusiniñ cariyesiyim; amma bu kabilede mal-meta' yokdur. Heb at, deve, koyundur." İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya cariyeye! [Yürü, var imdi] Git seyyidiñ katına di ki anı ben bulam. Meğer imana geleler, elimden halas olalar. Eğer imana gelmezlerse cümlesi[n] kılıcdan geçürem. Oğullar[ın] ve kızların ıssıd idüp atların develerin sürüp Medine'ye iletürem." didi.

[Cariyeyi gönderdi.] Cariye der-seyyidiniñ katına vardı, eyitdi:

"Ya seyyid! Bizim [ulu] bıñar başında arslan suretlü bir er oturur. Bir atı var, gözleri oda beñzer. Belinde bir kılıcı var iki çatal. Heman anı gördüm. 'Aklım za'il oldı kim düşem, yine gayrete geldim, turdum çün benim halim gördi. Hatırım nevahit idüp eyder kim:

"Ya cariyeye! Gel korkma. Suyın al. Biz ol kişi değiliz ki kimseniñ cariyesine ve hatunına tama' itmeyüz. Çün ben ol serverden bu cevabı işitdim, heman yanına vardım eyitdim:

"Sultanım! Siz ne kişisiz? Bu vilayete ne maslahat ile geldiñiz?" didim. Ol server eyitdi:

"Ben Hatiblerdenim." didi.

"Hatibler kimlerdir?" didim. Ol eyitdi:

"Ya cariyeye! Hatibler Medine'de 'Abdülmuttalib oğullarıdır. Dünyaya kerem bizden bünyad olmuştır. Dahi malıñız, tavarıñız su'al eyledi. Ben eyitdim:

"Ya server! Bunda mal [meta'] yokdur. Heman at, deve koyundur." didim. Ol [dilâver] eyitdi:

"Dişleneyim, ba'dehu bunları imana getüreyim, göresin." didi.

"Ben bu cevabı işitdim. Heman girü dönüp, huzuruñuza geldim. Başınıza çare eyleñ." didi.

Çün cariyeden Melik, bu cevabı işitdi. 'Aklı başından gidüp hazan yabrağı gibi ditredi ve eyitdi:

"Ya cariyeye! Ol eriñ sureti neye beñzer? " Cariye eyitdi:

"Arslana beñzer, [belinde] bir kılıcı var iki çatal[dır]. Kendisi kumral [al] sakallu, yassı bağırlu, boğun yapılı, çakır ala gözlü bir erdir. [Ve] Bir ata biner, ol atıñ gözleri yanar ateşe beñzer."

Çün Melik, cariyeden bu cevabı işitdi. Bir kere "ah" idüp mel'un yüzi üstüne düşdi. 'Aklı başından gitdi. Mel'unuñ murdar yüzüne gül-ab saçdılar.

/49/

Biraz 'aklı başına geldi. Dönüp kavmine,

"Ya kavim! Biliñ ve agâh olıñ kim bizim ulu bıñar kenarına gelen gaziler ulusı, ol Medine'de olan 'Ali didikleridir. Tiz başıñızın çaresiñe bakın." didi.

Meğer bunların bir ulusı var idi. Çok yaş yaşamış pir kişi idi. Ol Muhammed'in hak peygamber oldığın bilürdi. Buña eyitdiler:

"Biz buña ne tedbir idelim?" Ol pir eyitdi:

"Geliñ, size ben size nasihat ideyim ki ol eriñ elinden kurtulasız." didi. Melik eyitdi:

"Ya pir! [Lutf u] İhsan eyle. Buña bir çare eyle." didi. Ol pir eyitdi:

"Ol İmam-ı 'Ali didikleri kişi ise varıñ biraz ta'am göñderiñ. Eğer ta'amı yer ise saña ve kavmine nesne dimeye. Zira ol 'Ali didikleri etmeğın yediğı kişiniñ başına ve kavmine ve malına kıymaz." didi.

Çün Melik bu cevabı işitdi, heman bir çanak süd ile bir taze poğca cariyeniñ eline virüp eyitdi:

"Var bu ta'amı, İmam-ı 'Ali'ye vir ve eyit:

"Ma'zur tut, ya pehlivan! Bunu saña seyyidim gönderdi ve bu obanın meta'ı budur.[di]" didi.

Cariye dahi:

"Semi'na ve ete'na." diyüp süd ile etmeği alup İmam-ı 'Ali'den yaña revan oldı. Gelüp İmam-ı 'Ali'ye 'izzetle selam virdi. 'Ali, cariyenin selamı aldı. Cariye ta'amı, İmam-ı 'Ali'niñ önüne kodı ve eyitdi:

"Ma'zur tut ya pehlivan! Lutf u ihsan eyle bu ta'amı saña seyyid gönderdi. Yeyesin ve bizim hatırımız hoş idesin." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, cariyeden bu cevabları işitdi, eyitdi:

"Ya cariye! Yürü var seyyidin katına, aña di kim başı ve malı ve kavmi cümlesi kurtuldu. Zira [ol] ta'amın yedik. Biz ta'amın yediğimiz kişinin başına ve malına ve kavmine tama' idüp kasd itmeyüz." didi. Ba'dehu İmam-ı 'Ali:

"Bismillah!" deyüp ta'amı yimeğe başladı. Cariye dahi İmam-ı 'Ali'ye veda' idüp gitdi. Cariye gelüp seyyidiñe ta'amı yediğin haber virdi. Her ne kim İmam-ı 'Ali ne söyledi, cümlesini seyyid[in]e söyledi. Şad oldı.

İmam-ı 'Ali, ta'amı yedi. Karnıñ

/50/

toyurdu. Allahu Te'ala'ya şükür eyledi. Biraz rahat olup yatdı. Düldül dahi karnıñ toyurdu ve ol sudan içdi. Çün kim ahşam karib oldı. İmam-ı 'Ali, Düldül'iniñ üzerine gelüp şol eser yel gibi revan olup gitdi. Gece gündüz Allah'ın emriyle yatur [ve] turur nesne görmedi. Ahirü'l-emir yolu [bir] berri yabana uğradı. Üç gün, üç gice gitdi. Aç susuz takati kalmadı. İmam-ı 'Ali, bu hali gördi. Cenab-ı 'İzzet'e münacat eyledi. [Rabbü'l-âlemin] Du'ası[n] kabul oldı. Dördinci gün bir ulu tağ göründi. İmam-ı 'Ali, Düldül'i ol tağa toğrı üç gün, üç gice sürdi. Tağın toğrısına çıkdı. Aşağa nazar eyledi. Gördi kim bir ova, çayır, çimenlik, şakayık-ı nu'man bülbüller öter, gül-gülistan, hezaran, dasitan ve ol sahranın bir canibinde iki çadır var, kurulmuş bir birine karşı biri kara atlasdan ve biri kızıl atlasdan. Kızıl atlasdan çadırın önünde bir murassa' rahitlü bir at durur. Cemi' cenk aleti müheyya ve ol at yanında, yakında kırk-elli at vardır. Çün İmam-ı 'Ali, bu heybeti gördi -Allah u Ekber- şükreyledi.

Düldül mübareği ol tarafa sürdü ve ol sahrada bir ulu ırmak var idi. Yanında bir ulu ağaç var idi. Anıñ gölgesine yatdı. Düldül'i çayıra saldı. Kendi dahi biraz rahat olup yatdı. Ba'dehu kalkup Düldül üzerine gelüp toğrı kara atlas çadıra indi. Düldül'i bağladı. Çadırlarıñ kapusına geldi. Kılıç ucuyla çadırıñ yanın kaldırdı. İçi dolu butdur: Kimi altundan, kimi gümüşden. Üzerine harirler örtmişler. Çevre yanında altun, gümüş ve cevahir yığa komışlar. İmam-ı 'Ali, bunı gördi. Şükr-i Yezdan kıldı, eyitdi:

"Varayım, ol kızıl atlasdan çadırı göreyim. Ba'dehu gelüp ganimeti alayım." didi.

Kızıl atlas çadıra yakın geldi. Gördi, içerüde çengi ve bir şah-ı civan bir hub avaz ile şi'ir iderler. İmam-ı 'Ali, bunları dinlerdi. Kulağına bir avaz geldi kim şah-ı civan tarafından çengiye hitab olundu ki:

"Ya çengi!

/51/

Bir su'alim var, saña sorayım amma toğrı söyle." didi. Çengi eyitdi:

"Ne buyurursız? Sultanımıza cevaba kadir olabilürsem cevab vireyim. Eğer olamazsam elimizden ne gelir?" didi. Cevab geldi kim:

"Ya çengi! Saña su'alim budur ki sen nice bilürsiñ, maşrıktan mağribe varınca baña mukabil er var mı ola?" didi.

Çengi, çün bu cevabı işitdi. Cevab virmedi, yine tekrar sordı:

"Ben niceyim? Baña mukabil var mı? Söyle." diyince eyitdi:

"Cevab virmeğe korkarım." didi. Cevab virmedi. Yine tekrar sordı.

"[Ben] Niceyim? Baña mukabil olur mı? Söyle." diyince çengi:

"Korkarım, eğer söylersem beni helak idersiñ. Anıñ çün su'aline cevab virmedim." didi. Yine cevab eyitdi ki:

"Ya çengi! Korkma, söyle."

"Ya şah! Yemin eyle." Ol civan eyitdi:

"Lat-1 Menat saña şahid olsun. Eğer ben seni helak idersem." didi. Çünkü çengi bu cevabı işitti. Dinle imdi, ne didi? Hakk Te'ala [Hazretleri]nın arslanı İmam-1 'Ali'yi nice medh eyledi, eyitdi:

"Ya pehlivan! Medine şehri vardır. Anda Muhammed Mustafa adlu bir peygamber zuhura geldi. Anıñ bir damadı var[i]miş. Sahib-i Vilayet imiş. Her kangı meclis[d]e gelse; ol meclisde hazır olurmuş. İmdi ya pehlivan! Bir kez ol ere çağırayım, ola kim vilayet-i kuvvetiyle hazır ola, seyridesin, nice erdir."

Çün ol civan, çengiden bu cevabı işitti. Kahkaha ile güldi, eyitdi:

"Ey çengi! 'Aklıñ nerdedir? Medine buraya kırk günlük yoldır. Bu seniñ didiğın iş muhaldır. Niçün ziyade söz söylersin?" didi.

Çün ol pehlivan, bu cevabı söyledi. Çengi eyitdi:

"Dilerseñ ol ere bir kez çağırayım. Eğer gelmezse başım şart olsun." didi.

Ol pehlivan eyitdi:

"Çağır ey çengi! Eğer gelmezse ben de saña neler idem göresin." didi.

Heman çengi, derûn-1 dilden ve can-1 gönülden çağırdı:

"Ey veliler serveri, Şah-1 Merdan! Tiz gel, yetiş. Bu seyyidiñ katında beni hacil eyleme." deyüp çağırdı. İmam-1 'Ali hud taşrada hazır idi. Ol çenginiñ 'itikadına rağbetler

/52/

idüp;

"Bismillah" diyüp çadırın kapusın kaldırıp içerüye girdi. Nazar eyledi, gördi. Bu çadırın içinde bir taht kurulmuş. Kızın (kızıl) altundan. Üstünde bir mahbub yiğit oturur. Şeca'atlü pehlivandır. 'Âlemde naziri yokdur ve dahi yanında bir mahbube kız oturur. Yüzi ayın on dördine beñzer. Cihanda misli yok ve dahi bir yanında bir çengi oturup ol şaha cevab virüp alan ol idi ve dahi İmam-1 'Ali, ol yiğidi gördi. Ol sa'at canı sevdi. Heman sureti İmam-1 Hasan'a beñzerdi. İmam-1 'Ali eyitdi:

"Ey kadir padişah! Bu yiğide iman müyesser eyle." deyüp münacat eyle ve dahi ilerü vardı;

"Es-selamu 'aleyke muze't-tiki el-hidayat." didi.

Çün bunlar İmam-ı 'Ali'yi gördiler. Heybetinden ve salâbetinden dehşet eylediler. Ol yiğit;

"Ya kişi! Sen ne kişisin? Div misin? Peri misin? Adını bildir hele. Ben sen gibi adam görmedim." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya yiğit! Sen bu meclisde kimi işitdin ve kimi çağırın?" Ol yiğit eyitdi:

"Medine'de 'Ali dirler, aña çağırık." didi. İmam eyitdi:

"Ol kişi benim." didi.

Çün İmam-ı 'Ali'den bu cevabı işitdi. Heman 'aklı girdü. Sersem oldu. Dönüp ol pehlivan eyitdi:

"Ya 'Ali! Gökden mi indin? Yerden mi çıktın? Lutf eyle başa bildir." İmam-ı 'Ali eyder:

"Ya civan! Benim bir kerametim budur ki her kim başa "Ya 'Ali, gel yetiş!" dise; Hakk Te'ala 'inayetiyle, Muhammed -'a.m.- mucizatıyla gelürem." didi. Dönüp ol yiğit eyitdi:

"Amma ya 'Ali! Gel seniyle [bir] kavlı idelim. Seniyle güleş tutalım. Eğer sen beni basarsın hiç hüccet gerekmez dinine gireyim ve eğer ben de seni basarsam sen de benim dinime girer misin?" didi. İmam-ı 'Ali:

"N'ola?" deyüp kabul eyledi. Ol yiğit, İmam-ı 'Ali'den bu cevabı işitdi. Ayak üzre gelüp meydana yürüdü. İki ejderha birbirleriyle karşı turdılar. Ol yiğidin adı; Ebu'l Muhsin idi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Evvel sen mi hamle idersin yohsa ben mi ideyim?" didi. İmam-ı 'Ali eyder:

"Evvel hamle seniindir. Zira kâfirsin." didi. Ebu'l Muhsin, İmam'dan bu cevabı işitdi.

/53/

Heman İmam-ı 'Ali'ye bir kerre zor idüp tutdı kim eğer büyük kökli ağaca yapışsa; çeküp koparır idi. Üç nevbet zor eyledi. İmam-ı 'Ali'yi yerinden ayıramadı. Çün

Ebu'l Muhsin bu hali gördü, hayran olup ta'accub eyledi. Nevbet İmam-ı 'Ali'ye geldi. İmam-ı 'Ali:

"Ya Allah" diyüp kemerinden öyle tuttu kim kaldırup arkası üzerine urup göğsi üzerine urup, göğsi üzerine şahin[ler] gibi çıkup oturdu. Ebu'l Muhsin, gözün açup gördü kim Şir-i Hûda, üzerinde oturur. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya yiğit! Nicesin, va'dinde turur mısın? Yohsa döndün mi?" didi.

Ebu'l Muhsin, İmam-ı 'Ali'niñ cevabın işitdi ve hem insaf eyledi kim eğer İmam-ı 'Ali'niñ dini hak olmasa; benim gibi ejderhayı bir elma gibi getürüp yere urmazdı ve hem rahmet melekleri gelüp Ebu'l Muhsin'in göğsin sıkadı ve eyitdi:

"Ya İmam-ı 'Ali! Er oldur ki ahdinden dönmeye. Baña iman talkın eyle." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, bu civanı işitdi. Heman kalkup Ebu'l Muhsin'i kaldurup bağrına basdı ve iki gözlerinden öbdi. Kelime-i şahadet getürüp Müsliman oldı. İmam-ı 'Ali, şad oldı ve dahi guslin ve abdestin farzların ve namazın erkânın öğretti. İmam-ı 'Ali'niñ elin bus eyledi. İmam-ı 'Ali, Ebu'l Muhsin'i oğul itdi. İki dahi gayet şad oldılar. Ba'dehu Ebu'l Muhsin, kızlara eyitdi.

"Siz dahi iman getürün." didi. Kızlar dahi kâmil Müsliman oldılar. İmam-ı 'Ali'niñ ayağına düşüp:

"Saddak Ya Resûl-ullah!" didiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya kızlar! Sadak Ya Resûl-ullah!" didiklerinizin aslı nedir? Baña haber virin." didi. Kızlar eyitdiler:

"A server! Biz Müsliman olalı işte bugün kırk gündür." didiler. İmam-ı 'Ali eyder:

"Müsliman olmanıza sebep nedir?" didi. Kız eyitdi:

"Biz bir gice uykuda iken vakı'amızda gördük. Kible tarafından bir nur peyda oldı. Ol nur dibinde Muhammed [-'a.m.] dahi hazretin dört yâri ve kırk güzide sahabe ile gelüp bizi imana da'vet eylediler. Biz dahi iman getürüp Müsliman

/54/

olduk Muhammed -'aleyhi's-selam- bize ağzı yarından ağzımıza virdi." deyüp ve hem İmam-ı Ali'nin önünde ağızların açup Er-rahman'a suresin okudılar. İmam-ı 'Ali ve Ebu'l-Muhsin dinlediler. Hayran oldılar. Ebu'l-Muhsin'in 'itikadı ziyade oldu. Andan sonra kızın birisinin adı: Mariya idi, eyitdi:

"Ya veliyullah! Hazret-i risalet, başa eyitdi:

"Ya Mariya! Saña beşaret olsun ki kırk günden sonra İmam-ı 'Ali bunda varsa gerekdir. Ebu'l- Muhsin, anın önünde iman getirüp Müsliman ola. Sizler dahi iman getüresiniz gerekdir." didi.

"Ya Mariya! Benim dinime girdin. Hakk Te'ala'yı bir bildin. Saña vacib oldu kim beni medh idesin. Çün İmam-ı Ali'yi çağırдыңın vakit hazır olur" didi.

Ol vakit, İslamiyetinizi 'ayan idersiniz." didi.

Şol eser yol gibi geçüp gitti. Çün uykudan uyandık ve sabah olmuş. İkimiz dahi düşimizi birbirimize söyledik. İkimizin dahi öyle vakı'a oldu. [Kimseye] Söylemedik günleri saydık. Tamam işte bugün kırk gündür, elhamdü-lillahi bugün visale irdik." didiler.

"Şol hazretin sözi sahih oldu. Saddak ya Resûl-ullah dimeğe bu sebep oldu." didiler.

Çün İmam-ı Ali', Mariya'nın sözün işitdi, şükreyledi. Ba'dehu cümle tahta gecüp oturdılar. Ebu'l-Muhsin, emreyledi. Vafir nefis ta'am getürdiler, yendi. Ba'dehu du'a olındı. Biraz rahat oldılar. Yine musahabete başladılar. Ebu'l-Muhsin [eyitdi]:

"Sultanım! Bu vilayete sebep kudumınızdan bize haber vir." didi.

"Biz de bilelüm, elden geldikçe hizmetinizde olalım." didi. İmam-ı 'Ali dahi:

"Min evvelin ilâ-ahirih, haber virdi ve dahi Sa'id bin 'Ubbad, düğüne okuyup saçılık virecek bir şey bulunmayup ve Muhammed -'aleyhi's-selam-a ve ashaba danışmayup bir ganimete düş olayım deyü gitdiğin ve Kaytan kelb kabilesine geldiğin, bir hatun gelüp etlerin, itmeğin yidiğin kendüye ve malına tama' itmeyüp

yine sefer tedarighin görüp yola revan olup çok helak ve susuzluk çeküp ahirü'l-emir bir yüce tağ üzerine çıkup bu yazuları ve sahraları temaşa iderken iki çadır

/55/

görüp kara atlas çadıra gelüp butları ve dürlü cevahirleri görüp;

"Varayım kızıl atlastan çadıra ve anda ne şey var, göreyim." deyüp ve içinde kulağına bir çengi sadası girüp dinlerken çengiye su'al idüp kendi da'vet olunup içerü girüp Ebu'l-Muhsin ile buluşdukların bi't-tamam söyledi. Ebu'l-Muhsin eyitti:

"Ey Emirü'l Mü'minin! Beşaret olsun saña kim ol gördüğü altun ve gümüş ve la'l-i ve cevahirlerin cümlesini saña bağışladım. Alup Sa'id bin 'Ubbad'a saçılık viresin. Hiç gam çekmeyesin." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, Ebu'l-Muhsin'in bu sehavetin gördi, eyitdi:

"Lutf eyle, sözi derunden söyledi. Aldım, kabul eyledim. Yine size bağışladım." didi. Ebu'l-Muhsin eyitdi:

"Ya server! Bizim hediyemizi kabul eylemedi." didi. İman eyitti:

"Dinle, benim ahvalimi, saña şerh ideyim." didi.

"Evvel ben Medine'den çıkacak ahdi bunun üzerine itdim ki kâfir malı ola. Kılıç ile alam. Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık virem. Siz şimdi ehl-i tevhiden oldunuz. Şimdi sizin malınız bizimdir. Huda Rabbü'l 'âlemin buyurursa; ben Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık virecek buluram." didi. Ba'dehu İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Ebu'l-Muhsin! Hiç bu yakın yerlerde malı çok kal'a var mıdır? Ben varup bir kez ziyaret eyleyim." didi. Ebu'l-Muhsin eyitdi:

"Ya server! Çün bizim hediyemizi kabul itmedi, bu vilayetlerde maldar kal'a yokdur. Heman at, deve, koyundur. Anları Medine'ye iletmek muhaldır amma ya server, saña bir eyü kal'a haber vireyim ki içi, taşı altun ve gümüş ve la'l-i cevahir ile tolu. Velâkin almağa kimse kadir değildir. Ol kal'anın adına "Kan Kal'ası" dirler amma buraya kırk günlük yoldur. Tamam yiğirmi günlük yolda bir su vardır. Adına "Kan Suyı" dirler. Birisi kızıl kan, birisi katrandır. Ol suyun dibi pek derindir. Ol suyu geçmek kimseye müyesser değildir.

/56/

Eğer geçidin sorarsan şark şehri içinde dirler. Ol şehir buraya bir buçuk yıllık yoldır." dirler. Ya server! Gel bu sevdadan fariğ ol. Bu kadar mal ve menal bende nihayeti yokdur. Heb seniñdir ve seniñ ile buradan Muhammed -'aleyhi's-selam-a varalım. Sen bu malı Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık vir. Biz dahi anıñ mübarek cemalini görelim ve hem seniñ muradıñ hâsıl olsun." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya karındaşım! Bu didiğın olmaz. Baña kâfir malı gerek, kılıcım ile almayınca gönlim karar itmez; amma sen lutf eyle Kan Kal'ası'nıñ yolın göster varayım. Şol Kan Suyı'n geçüp Kan Kal'ası'na girebilürem ne güzel. Eğer suyu geçemez isem yine gelüp görüşür[üz]." didi.

Ebu'l-Muhsin, İmam-ı 'Ali'ye bir çare idüp men' idemedi. Na-çar kaldı, n'eylesün beraber taşra çıkdılar. Biri kumdan yığılmış tağa revan oldılar. İmam-ı 'Ali ve Ebu'l-Muhsin, [ol] tağın başında bir bayır üstünde ince yol gösterdi, eyitdi:

"Ya Emirü'l-Mü'minin! Bu yol ya ol Kan Suyı'na varınca gider. Hiç sabarı yokdur. Bu yoldan ayrılmayasın. Hakk Te'ala, işin asan eyleye." didi.

Ebu'l-Muhsin ile İmam-ı 'Ali, çadıra geldi. İmam-ı 'Ali, Düldül'ini üzerine eyer saldı. Tamam saz silahın geyüp, Zülfikar'ı, hama'il(i) kuşandı. Düldül-i mübareğini üzerine bindi ve Ebu'l-Muhsin, İmam-ı 'Ali'niñ boynına sarmaşup ağladı. İmam-ı 'Ali:

"Sizi Allah'a ısmarladım. Sizler beni du'adan unutmayasız. Eğer Hakk Te'ala beni sağ selamet bu [yo]ldan getirürse, yine gelem sizi görem. Şad u hurrem olam, eğer va'dem yetişüp kalursam ahiret hakkıñ helal idesiz ve hem saña bir eman[et] bu olsun kim ben bu yoldan selamet gelmezsem Medine buraya kırk günlük yoldır. Hiç üşenmeyüp buradan gidiñ. Muhammed -'a.m.-a varıñ, anıñ cemaliñ görüñ, yanında sahabe oluñ ve hem benim selamım ol Nebiler Hatemi'ne tebliğ idesiñiz. Beni kıyametde şefa'atden unutmaya." didi ve dahi ahiret hatunı Fatımatü'z-Zehra'ya

/57/

benden selam idesiz. Bizi du'adan unutmaya ve eksikliğıme bakmaya ve dahi Fatıma ve dahi Hasan ve Hüseyinimi bir hoşça tutup boyunların eğdirmeyeler ve dahi ashab-ı kiramın cümlesine benden selam idesiñ. Beni du'adan unutmayalar." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, bu emanetleri ısmarladı -Allahu ekber- Ebu'l-Muhsin ol kadar kadar ağladı kim gözlerinden kan geldi. Kızlar dahi cümlesi zarılık kıldılar. Ebu'l-Muhsin yanınca dört yüz biñ kul var idi. Dahi dine da'vet eyledi. Hakk ne idüñ anlar dahi bilüp muhalefet itmeyüp imana geldiler. İmam-ı 'Ali'niñ ardınca du'aya meşgul oldılar. Bunlar bunda.

İmam-ı 'Ali tağlar ve tepeler aşdı. Yedi gün, yedi gece yürüdi. Sekizinci gün 'ales-sabah yolda giderken bir ak sakallu pire yetişdi. İmam-ı 'Ali, gördi kim bir mahtum kişidir. Bir atın üzerine binmiş, tesbih elinde. Hay bire turmayup gider. Çün İmam-ı 'Ali, ol pire yakın geldi, selam virdi. Ol pir, İmam-ı 'Ali'niñ selamın aldı, eyitdi:

"Merhaba ya 'Ali! Safa geldiñ. Ya veliler ulusı. Bi-hamdillahu Te'ala seniñ mübarek cemaliñ görmeyi Hakk Te'ala bu biçare kulna nasib itdi." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, bu piriñ kendini bilüp temaşasın gördi, eyitdi:

"Ya pir! Sen ne kişisiñ beni neden bildiñ ve bu tarafa kande gidersin?" didi. Ol pir eyitdi:

"Ya İmam-ı 'Ali! Benim adıma "Mücahid" dirler. Altı yüz elli yaşındayım. Hazret-i İsa devrinden berü bir mağarada bunca 'ibadet iderim. Bu gece nısfu'l-leylde hatifden bir nida geldi ki:

"Ya Mücahid! Saña beşaret olsun. İmam-ı 'Ali hazretini görmek müyesser oldı; amma İmam-ı 'Ali, Kan Kal'esi'ne gidiyor. Kan Suyı'nıñ geçidin göster." didi.

"Ben dahi heman-dem mağara öñine çıkdım, gördim. Eyerlenmiş bir at hazır turur. Ol sa'at bir el atın üzerine bindirdi. Heman at yola yöneldi. Turmayup giderim. El-hamdülillah, hele hazretiñize yetiştim." deyüp ol pir, İmam-ı 'Ali'niñ sakalıñ ve gözin öpdü. Pir İmam-ı 'Ali'ye:

"Yürü, imdi Kan Suyı'nıñ

/58/

geçidin göstereyim." deyüp İmam-ı 'Ali'niñ önüne düşdi. Çün İmam-ı 'Ali gördi, secde-i şükür eyledi, eyitdi:

"Ya İlahe'l-âlemin! Bu fakir kulına 'inayetler idüp bu piri başa sebep eyledin." deyüp giderken bakdı, gördi. Pir yoldan çıkup bir aher yola turmayup gider. Ma'haza, Ebu'l-Muhsin, İmam-ı 'Ali'ye toğrı yol göstermişdi. İmam-ı 'Ali, dönüp pire eyitdi:

"[Ya] Pir! O bizim gitdiğimiz yol toğrı yola benzemez. Yohsa yolu yağıldın mı?" didi. Pir eyitdi:

"Ya İmam-ı 'Ali! Gerçek toğrı yol değildir. Lakin karşı tağın önünde Kan Suyı'nın geçidi vardır. Muradım toğrısına gitmek değildir. Eğer toğrısına gidersek suynın geçidi bize altı günlük yol aşağı kalur. Anın-çün bu yola giderim." didi.

Çün İmam-ı 'Ali gördi, piriñ cevabı ma'kuldir. Pire du'a etdi. Ol gün gitdiler. İrtesi gün ikindiye kadar bir ulu tağın üzerine çıkdılar. Gördiler, ulu kal'adır ki diller ile şerh olmaz ve bir ulu ırmak akar. Kal'aya yakın geldiler. Ol pir, İmam-ı 'Ali'niñ önünden ga'ib oldı. İmam-ı 'Ali, ta'accüb eyledi. Şübheye düşdi, eyitdi:

" 'Aceb bu ne ola, beni yoldan çıkardı?" deyü fikre düşdi. Meğer ol pir, İblis 'aleyhi'l-la'ne imiş. Vardı ol kal'anın beğine haber virdi. Ol kal'anın adına; Kal'a-yı Lak dirler. Zengiler Kal'ası idi. Üç [kerre] yüz biñ ere malik idi. Beğlerine "Tarık Zengi" dirlerdi. Yavuz mel'un idi. Altmış arşun boyı vardı. Çün zengiler İblis'i gördiler.

"Ne kişisin?" didiler. İblis 'aleyhi'l-la'ne eyder:

"Benim adım Kays'dir. Ben Kudüs-i Şerif'den gelürem. Biñ yıldır dünyadan geçeli İsa Ruhullah beni diri kıldı, eyitdi:

"İşidir misin Mekke'de bir peygamber zahir oldı. Cazulık ile Mesih dinini bozdı. Bütün 'âlemi sihir ile kendine dönderdi. Bir 'emmisi oğlı vardır. Adına 'Ali dirler. Gayet gürbiz bir pehlivandır ve na'resine kimseler takat getüremezler. Nice kal'aların kapusın kopardı.

/59/

Eğer İmam-ı 'Ali'nin vasfın ne kadar idersen itdiğimden yigirmi kat ziyadedir. İmdi bu kal'a yakınındadır. Ol İmam-ı 'Ali didikleri bir maslahata gider. Tiz var, bir hile eyle. Ol kal'a katına ilet, ol kal'anın beğine haber vir. Ol beğ yeğdir. İmam-ı 'Ali'nin hakkından ol gelür. Tiz turma. Bu işi bitür. Mesih dini bozulmasun. İmam-ı 'Ali, öldükten sonra Muhammed'in işi tamamdır." didi. Ba'dehu 'İsa ruh[ullah], ga'ib oldu. Ben heman altımda yüğrek at buldum. Turmayup gitdim. Ol İmam-ı 'Ali ile buluşdum. Ne itdim ise itdim öñinüze getürdüm." didi.

Ba'dehu İblis 'aleyhi'l-la'ne ol kal'a beğine:

"Ya Melik! Var imdi anın hakkından gel. Cem'i vilayet içinde adın eyü anıla. Mesih, senden hoşnud olsun ve kılıcın üstüne kimse çekmesün." deyüp ol padişahı azdırdı. Padişah eyitdi:

"Ne kadar 'askeri var?" İblis eyitdi:

"Ne 'askeri var, ne yoldaşı var yalnız kendidir." didi.

Ol melik, tiz emreyledi:

"Üç kerre yüz bin er, at arkasına gelüp kal'adan taşra çıkdılar. 'Ali'nin üzerine geldiler. Varup karşusunda turdılar. İmam-ı 'Ali, gördi, kal'a önüne üç kerre yüz bin er geldiler. İmam-ı 'Ali:

"Bunu başa ol yoldaş olan pir, gönderdi ve beni bu kal'aya getürdi. Ba'dehu vardı üzerime bu kadar 'asker getürdi." didi, eyitdi:

"Hudaya! Sen 'inayetler ve hidayetler eyle. Bu kâfirler üzerine beni galib eyle." deyüp münacat eyledi ve 'asker dahi gelüp yetişdiler. İmam-ı 'Ali'nin karşısına saflar tutup turdılar. İmam-ı 'Ali, Düldül-i mübareğın üstünde Sedd-i İskender gibi turdı. Çün kâfirler ve Tarık Zengi, İmam-ı 'Ali'den bu heybetini göricek hazer eylediler. Meğer Melik Zengi'sin bir karındaşı var, idi. Adına, Tama Zengi dirler. Gayet gürbüz pehlivan idi. Anın yüz kırk arşun boyı var idi. Melik Zengi, İmam-ı 'Ali'yi bu heybetle gördi. Tama Zengi'ye emreyledi; eyitdi:

"Karındaşım! Var, şu turan eri alup gelesin. Ne işe gelmişdir, göreyim." didi.

Heman Tama Zengi, meydana

/60/

sürüp, İmam-ı 'Ali'ye yakın geldi. İmam-ı 'Ali dahi gördi. Bir minare boylu erdir. 'Askerden ayrıldı. Kendüye toğrı gelür. Çün İmam-ı 'Ali'ye yakın geldi, gördi bir erdir ki felek mislin cihana getürmüş değil. Ol Zengi, İmam-ı 'Ali'ye çağırdı:

"Ne kişisiñ? Bu vilayete ne işe geldin? Gel, seni şah ister. Aña cevab vir. Eğer yok dirsen baña Tama Zengi dirler. İnad eyleme. Baña ram ol." didi.

İmam-ı 'Ali, Tama Zengi'den bu sözi diñledi, eyitdi:

"Ya Zengi! Benim kulağım işitmez. Yanıma gel, cevabın al." didi.

Zengi gerçek sandı. Bakdı, heybeti, salâbeti gördi. 'Aklı dehşet oldı. Zengi, gelmeğe korkdı, dönüp karındaşına geldi, eyitdi:

"Ey karındaş! Ol kişiniñ yanına varmadım. Cevab söylerim.

"Kulağım sağırır, gel yanıma." didi. Ben de yanına varmağa korkdım. Zira bir gürbüz pehlivandır ki 'âlemde naziri yoktur. Zira divler heybetine toyamazlar." didi.

Tark Zengi, karındaşından bu cevabı işitdi. gazab idüp kakıdı, eyitdi:

"Ey na-bekar! Ben seni bir behlivan sanurdım. Sen hûd korkak imişsin." deyüp meğer bunıñ bir 'emmi-zadesi var idi. Adına "Kama Zengi" dirlerdi. Bunıñ dahi yüz kırk arşun boyı var idi. Aña emreyledi:

"Tiz var, tut, yanıma getir." didi.

Çün Kama Zengi, bu cevabı işitdi. Heman İmam-ı 'Ali'niñ yanına vardı. Bir dilâver pehlivandır ki 'âlemde naziri olmaya amma n'eylesün? Dava' ile gelmiş. Heman İmam'a gürz havale eyledi. İmam-ı 'Ali, men' eyledi. Bu kerre kılıcın havale eyledi. Anı da men' eyledi. Süngüsün havale eyledi [anı da] men' eyledi. Nevbet, İmam-ı 'Ali'ye değdi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey mel'un! İyit ki Tañrı birdir ve Muhammed hak peygamberdir, di yohsa bir kılıc uram ki cem'i 'âlem sende 'ibret ala. Tiz mel'un imana gel!"

Ol la'in diledi ki kaça. Heman İmam-ı 'Ali, kemerinden öyle tutdı kim bir elma gibi havaya atdı. Mel'un havadan inerken uyluğundan öyle çaldı ki mel'un tağ pasesi gibi yıkıldı. İki pare olup canın cehenneme ısmarladı. Çün

/61/

{çün} kâfirlere korku düşdi. Tarık Zengi, bu heybeti gördi. Bir pehlivan dahi gönderdi. İmam-ı 'Ali, anı dahi iki pare eyledi. Hâsıl-ı kelam, birbiri ardınca yüz kırk pehlivan helak eyledi. Çün Tarık Zengi, anı gördi emreyledi. Üç kerre yüz biş 'asker at üzerine geldiler. İmam-ı 'Ali'ye yürüdiler. Her biri dürlü yarak ile hamle kıldılar. 'Azim hay huy eylediler. İmam-ı 'Ali, ra'd-varı bir na're urdı kim zemin ü zaman tir tir ditreyüp ol na'reden biş beş yüz kâfirin ödi sındı. Canın cehenneme ısmarladı. İmam-ı 'Ali, bu kadar 'askeri sürüp kal'a kabusın aldı. Zengiler, bu hali görüp cümlesi beğlerin yanına gelüp eyitdiler:

"N'idelim, nice idelim? Bir dahi cenk olursa hiç aman bilmez, heb kırar." didiler.

"İşte kal'a kapusın aldı." didiler.

Tarık Zengi, fikreyledi ki ve hem bu heybetleri gördi. Göñli İslam dinine girmeye meyleyledi, eyitdi:

"Eğer bu kişiniñ dini hak olmasa yalnız bun[ın elin]dan bu kadar iş gelmez idi. Hem rahmet melekleri gelüp Tarık Zengi'niñ göğsini sığadı. Gönli İslam dinine meyleyledi. Tiz atlanup İmam-ı 'Ali'niñ yanına geldi, çağırdı:

"Ya İmam! Bunların günahı nedir? Heb kırar mısıñ?" didi.

İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Gördi kendiye çağırın bir erdir ki 'âlemde naziri yokdır. Başında altun tac, belinde kemer, arkasında pak harir libaslar. İmam-ı 'Ali, bildi kim bu Zengilerin padişahıdır. İmam-ı 'Ali anı çağırdı, didi kim:

"Ya Melik! Bil ve agâh ol kim bu 'askerden bir diri adam kurtulmaz cümlesin kırarım. Meğer imana geleler, benim kılıcımdan halas olalar." didi. Melik Zengi eyitdi:

"Ya İmam! Muhammed dini hak mıdır? Baña bildir." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Melik! Eğer sen Muhammed'in hûd cemalin göreydin dünyada batıl nedir bilürdin. Ya Melik! Bil ve agâh ol kim Hakk Te'ala yerleri ve gökleri 'arşı ve kürsi ve cümle mahlûkatı heb Muhammed'in dostlığına yaratmışdır ve eğer Muhammed'in vasfını biş yıl ömrüm olsa yalnız bir mübarek barmağının vasfın

/62/

idemem. Eğer 'aklın var ise dinine giresin, nar-ı cahimden halas olasın." didi.

Çün Melik bu cevabı işitdi. Muhammed Hakk peygamber oldıgıñ bildi. Geldi, İmam-ı 'Ali'ye eyitdi:

"Ya Emirü'l-Mü'minin! Ben ne diyicek ol habibiñ dinine girem?" İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Eyit ki ya Melik! On sekiz biş 'âlemde Tanrı birdir ve Muhammed hak peygamberdir, habibidir." Melik-i Zengi, İmam-ı 'Ali'den bu cevabı işitdi, katı avaz ile çağırdı, eyitdi:

"Eşhedü-en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhi." didi.

Çün anda turan kavim başlarınıñ iman getürdığını gördiler. Anlar dahi iman getürdiler. İmam-ı 'Ali, şol kadar şad oldı kim heman Zülfıkar'ı silüp kınına kodı. Tiz Döldül'den aşığa indi. Melik Zengi, [dahi] atından aşığa indi. Seğirdüp ayağına düşdi. Elin öpdü. İmam-ı 'Ali, Zengi'niñ gözlerin öpdü. Öyle [cümle] 'asker gelüp İmam'ın elin öpdü. Ba'dehu İmam-ı 'Ali'yi kal'aya da'vet etdiler. Üç gün, üç gice ziyafet itdiler.

İmam-ı 'Ali, bunlara abdest ve namaz tarıkın öğretdi ve şera'it-i İslam ve kava'id-i iman her ne ise ta'lim idüp ehl-i tevhid oldılar. Ba'dehu İmam-ı 'Ali'niñ elin öbdi. Haber sordı:

"Ya İmam! Bizim vilayetimize gelmeñden murad nedir? Bize bildir. [Biz] Dahi elimizden geldiği kadar hizmetiniz eda idelim." didi.

İmam-ı 'Ali dahi başladı [ta] evvelinden ahirine varınca hikayet eyledi. Bunlar diñlediler, hayran oldılar. Melik-i Zengi eyitdi:

"Ya İmam-ı 'Ali! Muradın mal ise bende nihayeti yoktur. Gel, bu Kan Kal'ası sevdasından fariğ ol. Malımız heb seniindir. Muradınca al. Sa'id bin 'Ubbad'e saçılık vir." didi.

"Zira bu seniğ didiğın iş muhaldır. Ya server! Ben kulıñ bir kaç kerre vardım. Bir çare idemedim. Şöyle hasret döndim. Sultanım, bu sevdadan fariğ ol. Benim malım heb seniindir. Kulıñ mübarek cemalin gördüm yeter." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, Melik Zengi'den bu cevabı işitdi, bildi kim can u gönjülden ve derun u dilden Müsliman olmuş. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Cemi' malını kabul eyledim yine saña hibe

/63/

eyledim." didi. Melik-i Zengi eyitdi:

"Ya server! Niçün bizim hediyemizi kabul itmediñ?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Melik! Agâh ol kim ben Medine'den çıkıcak öyle 'ahd eyledim ki kâfir malı ola, kılıcım ile alam Sa'id bin 'Ubbad'e saçı virem bu kadar zahmet çeküp geldim. Elbette ol Kan Suyı'n görmeyince gitmek olmaz. " diyince, ol vakit Tarık Zengi, eyitdi:

"Ya İmam-ı 'Ali! Eğer dilersen Bismillah biz de seniñle bile varalım." didi.

İmam-ı 'Ali, Melik-i Zengi'niñ bu sözün eşitdi, eyitdi:

"Kerem eylediñ. Lutfıñ da'im olsun; amma ben yalnızca yürimeği severim. Baña yoldaş güç gelür." didi ve yine eyitdi:

"Ya Melik-i Zengi! Kulağın[ız] benden yaña urıñız. Heman sizler dinleyüp turasız." didi.

Melik-i Zengi, gördi. İmam-ı 'Ali, تنها yürimek severmiş. İmam-ı 'Ali'niñ cümle yarağın hazır idüp, azığın kodılar. Kal'adan İmam-ı 'Ali ile bile çıktılar. Üç gün İmam-ı 'Ali ile beraber gıtdiler, dördinci gün İmam-ı 'Ali'ye yolu gösterdiler.

Melik-i Zengi, İmam-ı 'Ali'niñ boynına sarılıp ağladı, eyitdi:

"Ya İmam! Sensiz bizim halimiz nice ola?" didiler. İmam-ı 'Ali, bunun hatırınev-ahat idüp ben sizi Allah'a ısmarladım." deyü du'alar eyledi.

"Hakk Te'ala yine kavışdıra." didi.

Melik-i Zengi, İmam'ın elin ve ayağın öpdi. Ağlaşup kal'asına döndi. İmam-ı 'Ali, Kan Suyı'na revan olup gitdi. Çün İmam-ı 'Ali beş gün, beş gice yol yürüdü. Bir yüce tağa çıkdı. Aşağa nazar eyledi. Gördi ki Kan Suyı didikleri bir 'azim su var. Gürlemesi, çağılması yok[dur]. Yarısı kızıl kana beşzer, yarısı kara katrana beşzer. Hiç kenarı görünmez. Bir 'ibret nesnedir. Gören adamların 'aklı çak olur. Çün İmam-ı 'Ali, ol suyu gördi. Gönlü dehşet oldı. Düldül-i mübareğî katı sürüp ol suyun kenarına geldi. Gördi kızıl kana beşzer. İmam-ı 'Ali'nin yüz kulac kemendi var idi. Eline alup suya saldı ise kemendi hiç dibine değmedi. Yine çeküb çıkardı. Zira suyun kenarı böyle

/64/

ya orta yeri eynice uludur." didi. Düldül-i mübareğî üzerine binüp üç gün, üç gice suyun sağına solına tolaşdı. Bir çare bulamadı. Ser-gerdan olup ol suyun kenarında bir büyük eğmeş kalmış idi. Şunun gibi 'azim kemikdir ki İmam-ı 'Ali, ol kemiği gördi, ta'accübe vardı.

"Bu ne ola?" deyüp tururken bir tarafa nazar eyledi. Gördi karşudan bir kızıl nesne göründi. Velâkin gayet uzak ve uzaklığı yigirmi günlük yol var ola. Şöyle kim güneş şu'lesi gibi [virür]. İmam-ı 'Ali anı gördi.

" 'Aceb o ne ola?" didi. Meğer şu'le viren Kan Kal'ası imiş. Yigirmi günlük yoldur. Gün gibi görünen bir 'azim köprü idi. Kan Kal'a'ya varınca gördi kim her canavarlar başları tılsım itmişler idi. Eğer bir kimse ol sudan geçüp köprüye uğrasa ol canavarların her biri bir avaz ile çağırırlar idi. Ta Kan Kal'ası'ndan ol avazı işidirlerdi. Zira suyun andan gayrı yerinden asla geçmeğe çare yoğdı. Eğer gemi ile istersen ol suyun içinde kandan canavarlar var idi. Yüz kulaç uzunlığıydı. Hiç gemi geçirmez yudardı. Katrandan dahi canavarlar var idi. Anlar da öyle idi; amma ol kemikten nişan olduğu aralıkda canavarlar yoğ idi. Ol sebebden nişan itmişlerdi. Ol kal'ayı Süleyman -'a.m.- yaptırmışdı. Ol köprüyi dahi Süleyman -'a.m.- yaptırmışdı.

Anlardan sonra nice padişahlar bu kal'aya şah olmuşlardı. Çün İmam-ı 'Ali dahi bunları görüp fikreyledi, eyitdi:

"Var ise bu görünen Kan Kal'ası'dır." didi ve dahi kemikden aşağı indi. 'Aciz kaldı, eyitdi:

"Ya İlahe'l-'âlemin! N'eyleyim, kuş değilim ki uçam. Gemi yok ki binüp geçer(em). Eğer dönüp gidersem; İmam-ı 'Ali ol sudan korkdı, dirler. N'eyleyim, ne kılam, halimi sen bilürsin. Dilerim Rabbim, ben bi-çare kulna 'inayetler eyle. Bu suyuñ gecidin başa derman idesiñ." deyüp münacat eyledi. Başında 'amamesin çıkarup yüziñ ve göziñ toprağa sürüp Hakk Te'ala hazretlerine

/65/

naliş idüp ağladı. Kan Suyı'nı geçmek diledi ve eyitdi:

"Ey Kadir-i pür-Kemal ve ey Kerim Padişah-ı Zü'l-celal! Seniñ emriñle bu suyu geçem. Kuş değilim ya İlahi, ben uçam. Nefsimi ısmarladım bu gün saña 'aşkla, -İnna lillahi ve inna ileyhi raci'ün- deyüp zarı iderdi. Hakk Te'ala Hazretleri'nden nida geldi ki:

"Seni bu sudan asandır ya veli! Saña kudret kılıcını virdim, ey yar ki adı ma'lum ve meşhurdır Zülfikar'ı tut, ya Murtaza! Ey namudar! Kan Suyı'na çal Zülfikar'ı ki sehi. Çün İmam-ı 'Ali, eşitdi. Ol merd Hüda'ya şükr-i Yezdan eyledi, turdı. Bir kez Murtaza suya adım eyledi. Hakk Celle ve 'Alanıñ kudreti ile Zülfikar'ı çalıcak ol namudara bir yol oldu kim iki kişi yan yana gider. Çün İmam-ı 'Ali anı gördi. Ol merd gözin, yüzün toprağa urdı, öyle didi ol 'Ali yü'l Murtaza. Vir salâvat Ruh-ı pak Mustafa. Çün İmam-ı 'Ali, Hakk Te'ala çok şükürler eyledi. Heman kalkup yüzünden toprağı sildi. Düldül'iñ yanına geldi. Gözin yaşın sildi.

"Bismillahir-rahmani'r-rahim" deyüp Düldül'e bindi. Suyuñ yanına geldi. Gördi ki bir güzel yol almış. Bir 'araba yolu kadar vardır. İmam-ı 'Ali yine Hakk Te'ala'ya naliş eyledi, eyitdi:

"Ey Bar-ı Hüdâ! Bu kadar ben kulna ihsan eylediñ. Hazretiñe niyaz iderim. Zülfikar'ı çaldı kim yerden kıyamete dek yol ola." deyü münacat eyledi. Bir nida geldi ki:

"Ey benim Arslanım Ali! Ta kıyamete dek tursun." deyü hitab geldi. İmam bu lutf u keremi gördü. Bar-ı Te'ala'ya şükür eyledi.

Ne kıssayı dıraz eyleyelim. Rivayet haber eyle. Rivayet olunur ki ol yoldan geçen asla Kan Suyı'nı görmezdi. İmam-ı 'Ali yolu dirlerdi. Müsafirler kerrat ile haber virirlerdi. İmam-ı 'Ali, ol köprüden geçdi. Öte başa vardı. Yol gidecek yerde, bir büyük kemikden yol gider. Çün İmam-ı 'Ali, ol kemik üzerine çıktı. Bir büyük ejderha başı asılıp turur. İmam-ı 'Ali, aña yakın geldi. Ol ejderha başı

/66/

harekete gelüp heman bir kerre haykırdı ve İmam-ı 'Ali'ye hamle eyledi. İmam-ı 'Ali, ol ejderha başına öyle urdı kim ejderhanın başını pare pare eyledi. Tılsımlar bozuldu. İmam-ı 'Ali ilerü sürdü. Bir burc gördü. Her bir burcda ne kadar canavar var ise heb ol burcda tılsım itmişler. İmam-ı 'Ali, her birin bir dürli 'ilmle bozdı. Üç gün, üç gice geldi. Dördüncü gün ol köprinin öte başına vardı. Gördü kim köprinin öte başında bir 'azim kedi başı vardır ve bir tarafda bir 'azim köpek başı vardır. Çün İmam-ı 'Ali, anlara yakın vardı. Ol kedinin ağzın açdı, kedi gibi öyle meledi kim sanki gökler ve yerler yığıldı. 'Ali anı kılıç ile urdı, düşürdü. Ol kelb, başı uludu kim 'âlem zelzeleye vardı. İmam-ı 'Ali, köpriyi öte geçdi. Meğer Kan Kal'ası ol aralığa yedi günlük yol idi. Ol kedinin avazı Kan Kal'ası padişahının kulağına değdi. Ol padişahın adına "Kahkaha-i Mel'un" dirlerdi. Ol avazlar Kahkaha-i Mel'un'ın kulağına değdi.

"Hay bire!" deyüp çağırdı, eyitdi:

"Ey vezirler! Ne hal ile turursız? Şimdi tılsımlar bozuldu. Kan Suyı'n geçdiler. Zira büyük kedi başı meledi. Tiz varın! Bir bölük atlu gönderin. Ne hikayetdir? Bilsünler."

Çün padişah bu cevabı söyledi. Bir vezir var idi. Kabtas dirlerdi. Ol vezir, turı gelüp varup yüz pehlivan silahlandırdı. Gök timüre gark oldu. Kan Suyı'na gönderdi.

"Varın ol tılsımları her kim bozdıysa alup katıma getirün." deyüp gönderdi.

İşte bunlar İmam-ı 'Ali'ye gitmekde. Çün İmam-ı 'Ali, köpriden ayrıldı. Bir ovaya düşdi. Önünde bir taş göründü İmam-ı 'Ali, ol taşın üzerine çıktı. Bakdı bir ulu

sahradır ki gül-i gülistan, bağ u bostan, bülbüller hezaran dasitan bir ulu ırmak ol sahrayı kuşatmış. İmam-ı 'Ali, nazar etdi. Gördi bir kızıl nesnedir.

/67/

Meğer Kan Kal'ası idi. İmam-ı 'Ali, tağdan indi. Şol eser yel gibi revan olup, gitdi. İşte İmam-ı 'Ali, gitmekte. Ol Kahkaha Mel'un'un gönderdiği yüz atlu hacibler timür tonlara gark olmuşlar. Toz içinden çıkageldiler; amma bunlar gördüler kim bir civan bir ata binmiş. Şöyle kim gözleri yıldırım gibi şakır, kendisi ejderhaya beşzer. Bir kılıcı var; iki çataldır. Birbirinden ayrılmazlar. Kendü dahi bir heybetlü pehlivandır ki heybetine ve salâbetine divler toyamazlar. Gözleri yıldırım gibi şakır. İmam-ı 'Ali'ye yakın geldiler, dilediler ki tutalar kayd u bend ideler. Çün İmam-ı 'Ali'yi heybetlü gördüler ki heman nefesleri bağlandı. Tutup getürmeye mecalleri kalmadı. Atlarından indiler. Yakın olup İmam-ı 'Ali'ye toğrı geldiler. İstikbal idüp eyitdiler:

"Ya pehlivan! Bizim padişahımız Kahkaha'ya sizi senalar itdiler. Lutf idüp, ol yiğit bizim katımıza gelsün. Ne vilayet kavmidir haber virsün ve hem bizim konuğımız olsun." didi.

"Ne buyurırsın?" didiler.

"Bizler anıñ-çün ayağın toprağına yüz süre geldik." deyüp hamuş oldılar. Çün İmam-ı 'Ali, bunlarıñ cevabın eşitdi, eyitdi:

"E revadır, varalım. Ol da bizim 'izzetimiz, bir ulu padişahdır. Bizim muradımız anıñ ordusına düş olmak idi." deyüp hile itmeğe başladı. Ba'dehu bunlar ile yola revan oldılar. Bunlar İmam-ı 'Ali'ye 'izzet ve hürmet iderler. İmam-ı 'Ali'yi orta yerlerine alup gitdiler. Dem-be-dem İmam-ı 'Ali'niñ atına ve kılıcına bakup hayran olurlardı. İmam-ı 'Ali, bunları söz(İ)e hile etmekde ve dahi bunlar ile yola revan olup gitdiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey yarenler! Size bir su'alim vardır, cevab viriñ." didi. Anlar da;

"Söyle bakalım." didiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey yarenler! Bu vilayetiñ adına ve padişahına ne dirler ve hem ne dinine taparlar?" didi, eyitdiler:

"Ya pehlivan! Bu bizim vilayetimize Kavus vilayeti dirler. Kal'amıza

/68/

Kan Kal'ası dirler. Padişahımız güneşe tapar. Bizi dahi aña taparız. Tanrımız padişahımızdır ve katı maldardır ve 'askerine nihayet yokdur ve dahi cenneti ve cehennemi vardır. İçinde zebaniler ve cennet içinde hurileri vardır. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey yarenler! Allah 'aşkına sizi başa padişahınız mı gönderdi ve benim geleceğim neden bildi?" didi. Anlar eyitdiler:

"Ya pehlivan! Biz saña toğrı söyleyelim. Bizim bu köbride bu kadar tılsımımız vardır. Kan Suyı'ñ geçen adam evvel ol tılsıma uğrasa gerekdir. Ol köpride nice canavar başı, tılsımlar vardır. Üzerine uğrayanı helak iderler. Ta bir başında bir kedi başı vardır. Ol ölice katı melese gider. Andan bilürlerdi. Çün padişahımız kedi başının gavgasın ve melemesin eşitdi bildi kim tılsımlar bozuldu. Kan Suyı'ñ geçdiler. Bize emreyledi:

"Varın ol Kan Suyı'n geçen, tılsımları bozan her kim ise tutuñ başa getüriñ." didi. Seni tutup padişahımıza götürecek idik. Çünki hazretinize yetişdik. Heman sizi gördük diledik ki tutup padişaha iletüvüz; amma seniñ heybetinden 'akıllar[ımız] çak oldu, tutmadan hazretinize kul olduk." didiler ve eyitdiler:

"Ya Seyyid! Kan Suyı'nı nice geçebildiñ? Ol tılsımları nice bozdıñ? Bize bildir." didiler. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey yarenler! Benim san'atlarım çokdur. Kan Suyı'n geçmek başa asandır." didi. Bunlar İmam-ı 'Ali'niñ bu cevaplarıñ eşitdiler. Hayran kaldılar, eyitdiler:

"Ya server! Sizler ne vilayetden gelürsüz, adıñız nedir ve ne maksud için geldiñiz? Bize bildir, biz de padişahımıza bildirelim." didiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey yarenler! Benim adıma 'Amık bin Vec dirler. Horasan'dan gelürem. 'Âlem-i seyyah benim san'atlarım çokdur. 'Âlemde silahşorlık 'ilmin yahşi bilürem. Hiç varmadığım vilayet yokdur. Her ne vilayetde olursa olsun ben bir ulu

/69/

padişah adın haber aluram, varup bahşişin alup kulları varsa ta'lim iderim. Ba'dehu vilayetime giderim. Ol bahşişleri ehl-i 'ayalim ile yerim, aña du'a iderim. Çünki bu

padişahın adını eşittim. Kat'ı mesafe idüp bu vilayete gelmede¹⁴. Kan Suyı'nı bir 'ilm-le geçdim ve ol tılısımların her birini bir 'ilm-le bozdum. Nice gün yol yürüdüm. İşte sizlere dahi yetiştim. El-hamdu'lillahi Te'ala, işimiz rastdır." didi.

"Sizler dahi varın, padişahınıza haber virin. Eğer murad iderse kullarına ta'lim ideyim. Eğer murad itmezse dönüp bir padişaha dahi giderim." didi.

Çünkü bunlar bu cevabı eşitdiler, eyitdiler:

"Ya Seyyid! Bizim padişahımız senin gibi bir pehlivan arayıp bulmaz. Sen hud anın hizmetinde geldiğin eşidirse gayet şad olur." didiler.

Andan sonra revan oldılar. Çün İmam-ı 'Ali, gördi, ova yüzi tolu 'asker, yüz bin çadır ol ovaya kurmuşlar. Atların kişnemesi ve sadasını, İmam-ı 'Ali eşitdi, hayran kaldı ve ol kal'a dahi bir ulu kal'adır ki yiğit atlu on sekiz gün seğırtse bir kenarına ancak varabilürdi ve bu kal'aya "Kan Kal'ası" dimenin ma'nası budır ki bu kal'anın yedi burcu kızıl altundan idi. Her kaçan gün toğup ol yüce burca tokına, gün şul'esin kıbkızıl kan rengin ider. Yiğirmi günlük yola şul'e virirdi ve dahi çevresini bir ulu ırmak kuşatmış akar. Kenarları gül-gülistan, bağla bostan, bülbüller öter, hezaran, dasitan. İmam-ı 'Ali, nazar eyledi. Gördi eyitdi:

"Ya İlahe'l-âlemin! Sen 'inayetler ve hidayetler eyle. Bu kal'ayı bu bi-çare kulna nasib eyle. Ya Kadiyyü'l-Hacat ya Mucibü'l-da'vat." deyüp münacat etdi, eyitdi:

"Ey Kadir-i İlahi! Beni hod bir avuç tobrakdan halk eylediğin. Benim ne kudretim ola ki bu kal'ayı feth idem? İlahi! Dergâhına yüz tutdum. Sen cem'i 'âlem fettahısın."

/70/

deyüp giderdi. Öyle rivayet iderler kim bu Kan Kal'ası'nın üç yüz altmış kapusu var idi. Bahar kapusu bir vilayete açılırdı. Zira bu kal'ayı Süleyman peygamber -'aleyhi's-selam- divlere yaptırmışdı. Bunlar kal'aya yakın geldiler. Kal'a kavmi, İmam-ı 'Ali'yi gördiler. Ta'accüb eylediler. Zira Hakk Te'ala anlara heybetlü gösterdi. Bunlar gelüp İmam'ın elin öpdiler.

¹⁴ Bu kelimedede, musannifin harfleri yanlış dizmesi sebebiyle anlamsızlık oluşmuştur. Kelimenin aslı "geldim" şeklinde olacaktır.

"Safa geldiñ." deyüp 'izzet itdiler. Ba'dehu İmam-ı 'Ali'niñ öñine nüzul-ı ni'metler getirüp barigaha kondurdılar. İmam-ı 'Ali, ol barigahda zevk-safada olup, hacibleri seğırdüp Kahkaha hınzırın katına vardılar. Karşusunda turdılar. Kahkaha, baş kaldırıp eyitdi:

"Ey hacibler! Vardıñız ne haber getürdiniz? Baña dahi söyleyiñ." didi. Anlar eyittiler:

"Sultanım! Vardık, şu karşıki tağın sahrasında bir adama rast geldik heman. Bir arslana beñzer. [Anıñ] Atı, kılıcı buranıñ atına ve kılıcına beñzemez. Anıñ heybetinden tutup kayd u bend ile alup katıñıza getürmeye mecalimiz kalmadı. Heman karşıısına vardık. İkrâm idüp;

"Padişahımız seni ister." didik de ol yiğit:

"N'ola, revadır varalım." deyüp öñine düşdik, yola girdik. Yolda giderken ahvalin sorduk. Ol bize eyitdi:

"Ben Horasan zemin vilayetinden gelürem ve benim adıma 'Amık binVec dirler. Bende san'atlar çokdur. Âlemi seyahat iderim. Hiç varmadığım vilayet yokdur. Her ne kadar ulu padişah haberin alup hidmetine giderim ve kullarına ta'lim iderim. İhsanın aluram. Ol malı ehl-i 'ayalim ile yerim. Aña du'a iderim. Ol dükenince yine bir padişah tarafına giderim. Çünkü Kahkaha Sultan'ı eşitdim. Bir padişah imiş, hidmetine geldim. Yolda Kan Suyu'na uğradım Bir 'ilm-le geçdim. Köbride olan tılısımların her birini 'ilm-le bozdım. Hayli mesafe yol yürüdüm. Size yetişdim." didi. Çün bu haberi aldık, alup bab-ı 'azim öñine kondırdık. Öñine nüzul-ı ni'met getürdik. İşte yiyüp içüp turmakda ne buyurursın?

/71/

Varalım, katıñıza getürelim mi? Yohsa yolına gitsün mi?" deyüp hamuş oldılar. Çün ol din düşmanı, haciblerden bu cevabı işitdi. Pek gazablandı, eyitdi:

"Hile ile gelmişdir. Bize bir ziyanı tokunmaya." didi. Hacibler eyitdiler:

"Sultanım! Bir kişi ne idebilür? Heman sultanımızdan bir sadaka uma gelmişdir." didiler. Ol Kahkaha mel'un eyder:

"Varıñ, ol pehlivanı üç gün ziyafet ediñ. Dördüncü gün benim katıma getirüñ." didi.

"Ben anı ol dem bilürem." didi.

"Ve hem Bab-ı 'azim kapusundan geçürüñ. Benim heybetlerim görsün."

Çün hacibler, ol din düşmanı kâfirden bu cevabı eşitdiler. Sürüp İmam-ı 'Ali katına geldiler. İmam-ı 'Ali'ye üç gün ziyafet eylediler.

İmam-ı 'Ali, Bab-ı 'azim'de yiyüp içüp zevk ü safa itmekde olsun. Bizim hikayetimiz Halid bin Velid'e geldi. Çünkü Halid, çobandan ayrıldı. Düldül mübareğini izin izledi. Bunca gün yol yürüdü. Gayet susuzlıktan 'aciz olup ziyade buğaldı. Hakk Sübhan'a ve Te'ala'ya naliş kıldı, eyitdi:

"Ey padişah-ı bi-zeval! Fakir kulin gayet buğaldı. Atım dahi buğaldı. Ben bi-çareye 'inayetler ve hidayetler eyle. Habibiñ Muhammed hürmetine." deyüp yüzün ve gözün ve sakalın toprağa sürüp meded diledi. Elin yüzüne çaldı. Ba'dehu atına binüp yola revan oldu. Üç gün, üç gece gitti. Dördüncü gün bir tağ göründi. At sürüp anıñ üzerine çıkdı. Dört yanına nazar eyledi. Gördü kim bir ulu sahradır. Her tarafa ab-ı revan olup sular akar ve sahranıñ bir kenarında bir ulu ağaç bitmiş. Gölgesi bir padişah 'askerin alır. Ol ağacın dibinde bir ulu bınar vardır. Ol bınarıñ suyu sahrayı kuşatmış. Ol sahrada bi-nihayet kara obalar tolmuş. Çün Halid bin Velid pehlivan, [ol] büyük sahrayı ve ol gül'izarı ve ol 'askerleri görüp Rabb-i Te'ala'ya münacat eyledi ve atı sürüp ol ağacıñ

/72/

dibine geldi, atından indi. Atın çayıra saldı ve ol pınarıñ suyundan içdi ve Hakk Te'ala'ya şükürler eyledi ve biraz yatdı, uyudu. Kudret-i İlahi, ol İmam-ı 'Ali'ye gelen cariyeye su almağa geldi.

"Lâ ilâhe illallâh Muhammed Resûl-ullah" deyüp gelürdü. Ol dem tevhid avazı, Halid'in kulağına değdi. Nazar eyledi, gördü kim bir hatundur. Cariye, Halid'i gördü. Bir şeca'atlü pehlivandır. Heman katına geldi. Selam virdi. Halid bin Velid, ol hatunıñ selamın aldı. Cariye eyitdi:

"Ya pehlivan! Sen ne kişisin [ve] buraya ne maslahata geldin? Adın nedir ve dinin ne dindir? Doğru söyle." didi. Halidi bin Velid, eyitti:

"Ey hatun! Benim adıma Halidi bin Velid dirler. Şehrim, Medine'dir. Dinim, Muhammed dinidir. Bu vilayete İmam-ı 'Ali adlı bir pehlivan geldi mi?" didi.

Cariye anı eşitti. Segirdüp Halid'in ayağına düştü. Zarı zarı ağladı. Ol geçen macerayı söyledi, eyitti:

"Ya Halid! Ol gideliden berü ben bi-çare buralarda anın [atının] izine yüzüm, gözüm sürerim ya server!" deyüp ağlamağa başladı. Halid eyitti:

"Ağlama ya cariye! Huda Rabbü'l-'âlemin işimiz rast götürürse gelüp seni alup Muhammed'e getüre. Mübarek cemalini müşahede idüp göresin." didi.

Çün cariye, Halid'den bu cevabı işitti. Halid'e du'alar eyledi. Ba'dehu Halid bin Velid'e dahi bir çanak süd ile poğça getirüp önüne kodı. Halid, ol süd ile poğçayı yidi, karnın toyurdu. Şükr-i Yezdan kıldı. Ba'dehu atına binüp revan oldu, eyitti:

"Ya cariye! İmam-ı 'Ali kangı tarafa gitdi başa haber vir." didi.

Cariye, İmam-ı 'Ali'nin gittiği yolu didi.

Halid, ol yola revan oldu. Nice gün yürüdü. Çok zahmetler çeküp bir kumlu yere geldi. Halid ve atı zebun oldu. Hâsıl-ı kelam, üç gün üç gice aç susuz gitdi. Atın mecali kalmadı. Atı dahi uyuşdı, kaldı. Halid bin Velid pehlivan, atın halini gördü. Zarı zarı ağladı. Eğer atı koyup gitse ata dahi

/73/

kıyamaz. Eğer koyup gitse helak olur ve Muhammed'in hub cemalinden mahrum kalur. Na-çar olup geldi. Anın iki gözlerin öbdi, ağladı, eyitti:

"Ey benim ah atım! Kıyamet gününde Hakk Sübhan'a ve Te'ala'ya benden şikâyet eyleme." deyüp ağladı.

Ba'dehu tekrar atın iki gözlerini öpdi. Çünkü at, Halid bin Velid'in kendine bu muhabbetin gördü. Heman atın gözlerinden yaş revan oldu. Ol at yüzün ve gözün Halid'in ayağına sürdü. Çün Halid, anın bu halin gördü. Firak idüp ağladı. Bu gayretle yola revan oldu. Halidi bin Velid:

"Ya Allah" deyüp atı arkasına alup yola revan oldı.

Öyle rivayet ider ki raviler, Halid bin Velid, atı bir fersah yere götürdi. Bu kez Halid, dahi zebun oldı. Karşusunda bir büyük tağ göründi. Halid bin Velid, atı arkasından indirdi. Atıñ bir mikdar canı geldi. Halid, atı önüne katup, sürdi. Biñ dürli bela ile ol tağın başına çıkardı. Aşağa nazar eyledi, gördi ki bir latif sahradır. Çayır, çimen, bağ-la bostan, bülbüller öter. Hezaran-ı dasitan ve dahi bir büyük ırmak kuşatmış akar. Ol sahranın orta yerinde iki çadır kurulmuş. Biri kızıl atlasdan ve biri kara atlasdan. Çevre yanında vafir atlar var. Halid bin Velid, ol sahrayı temaşa eyledi. Atı sürüp ol ırmak kenarına geldi. Atdan indi. Biraz rahat oldı. Heman atın üzerine süvar olup çadırlardan yaña revan oldı. Çadıra yakın geldi. Gördi ki iki mahbube kızlar ile bir güzel yiğid turmayup tevhid iderler. Halid bin Velid, anları gördi ta'accüb eyledi, eyitdi:

" 'Aceb 'Ali bunda geldi mi?" deyüp fikrederken anlar dahi Halid bin Velid'i gördiler. Bir güzel gürbüz pehlivandır. Heman Ebu'l-Muhsin yerinden turup Halid bin Velid'e karşı geldi. Çün Ebu'l-Muhsin'i gördi, selam viridi. Halid, selamın aldı, eyitdi:

"Ya pehlivan! Ne kişisiñ? Bu vilayete ne maslahata geldin? Adıñ nedir?"

/74/

didi. Halid bin Velid eyitdi:

"Evvel sen cevap vir. Bu vilayete ne dirler ve yalnız bu sahrada n'eylersin ve adıñ nedir ve diniñ ne dinidir?"didi. Ebû'l-Muhsin eyitdi:

"Ya server! Bu sahraya, Düş Sahrası dirler. Benim adıma, Ebu'l Muhsin dirler. Dinim, Muhammed dinidir." didi. Halid bin Velid, eyitdi:

"Ya yiğit! Seniñle din karındaşı imişiz. Benim halim sorarsañ vilayetim, 'Arab vilayetidir. Şehrim, Medine şehridir. Dinim, Muhammed dinidir ve buraya geldim ki ol Muhammed'in emmisi oğlı var idi. Adına 'Ali dirlerdi. Anı yitürdik. Haberiñ almağa geldim. Eğer gördiñse baña haber vir." didi.

Ebu'l Muhsin, bu cevabı eşitdi. Heman atından indirüp Halid'in ayağına düşdi ve elin öbüp bağına basdı ve eyitdi:

"Ya Halid! Kurban olayım seniñ gözlerine ki Muhammed cemalin görüp geldin." deyüp Halid'i atından indirdi. Çayıra bağıladı. Öñine nüzul-ı ni'met getürdiler. Halid bin Velid, ol ta'amı yidi. Karnıñ toyurdu. Hakk Te'ala'ya şükreyledi. Ba'dehu Halid eyitdi:

"Ey pehlivan! Ol veliler serveri İmam-ı 'Ali, bu canibe geldi mi?" didi. 'Ebu'l Muhsin eyitdi:

"Saña beşaret olsun ki ol server bunda geldi." didi.

Kendiyle geçen macerayı söyledi. Güleş idüp İmam-ı 'Ali, kendiyü basup, imana getürüp Müsliman olduğunu ve kendiye tabi' olanlar heb imana geldiğini haber virdi. Ba'dehu Sa'id bin 'Ubbad'a saçılık bulmayup ve Muhammed'e ve cema'ate danışmayup sefer yarağın görüp gitdiğin ve yolda her ne vakı' olduysa heb aña bir bir hikâye idüp haber virdi ve bu diyarda hiç bir malı çok kal'a var mıdır? deyüp su'al eyledi. Ben dahi Kan Kal'ası'nı aña bir bir hikayet eyledi(m). Bu kez def'a mecal olmayup gitdiğini" Halid bin Velid'e bir bir haber virdi. Çün Halidi bin Velid pehlivan, bu cevabı işitdi. Melul oldu. Diledi kim atına bine. İmam-ı 'Ali'niñ ardınca gide. 'Ebu'l Muhsin komadı.

"Ya pehlivan, sabreyle. Bir kaç gün eğlen. Ben dahi seniñle bile giderim. İmam-ı

/75/

'Ali her ne yerde ise bulavuz. İmam-ı 'Ali 'aşkına kendimizi Kan Suyu'na uravuz. Zira ya Halid anı aramak güç olur. Biz anı [beraber] aramağa gidevüz. Ol aradan gele." didi. Halid, biraz sakin olup ikisi dahi du'aya meşgul oldılar. Bunlar gice-gündüz yolları beklemekte olsunlar.

Raviler rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Bab-ı 'azim yanında çadır altında oturup dürlü dürlü endişeler kılur idi.

" 'Aceb bu kal'ayı ne tarikle alam?" deyüp fikrederdi. Çün ziyafet işi tamam oldu. Hacibler, şaha du'a kıldılar.

"Sultanım! Ne buyurursız? Ol müsafir yiğidi katıñıza getürelim mi?" didiler. Padişah eyitdi:

"Tiz varuñ, ol yiğidi benim yanına getürin." didi.

Hacibler yer öbüp döndiler, İmam-ı 'Ali'niñ yanına geldiler.

"Ya pehlivan! Bizim padişahımız Kahkaha sultan, senalar eylediler. Divanına da'vet eyledi. Ne buyurursız?" didiler. İmam-ı 'Ali, bu da'veti eşitdi.

"İcabet" deyüp yola revan oldı Hacibler, İmam-ı 'Ali'niñ ardına düşüp Bab-ı Amik'den içeri girdiler. İmam-ı 'Ali, nazar eyledi, gördi. Bir ulu kupudur ki iki tarafına bölük 'asker turmuşlar. Cümlesi dalkılıç bu minval üzre. Meğer bu kal'anıñ üç yüz altmış kapusu var idi. 'Asker turmuşlar idi. Heb İmam-ı 'Ali'ye gösterdiler. Çün İmam-ı 'Ali, bu heybetleri gördi. Mübarek hatırı perişan oldı. Hakk Te'ala'ya münacat eyledi. Ağladı, eyitdi:

"Ya İlahe'l 'âlemin! Sen 'inayetler eyle. Ben bi-çare kuluña bu kal'anıñ fethin müyesser eyle. Yerime, hasretime kavuştür." deyüp mübarek gözlerinden yaş akdı. Elin yüzine çaldı. Ba'dehu hu bir sahraya vardılar. Akar sular, öten kuşlar ve dürlü yemişler ve dahi za'feranlar ve karanfiller ve zencebiller dünyada her nebatat ki var anda mevcuddur.

"Her yere uğratmadan geçmeñ." deyü emrolunmuşdır. Ol ecilden her yere uğratdılar. 'Acayibler ve gara'ibler gösterdiler. Hâsıl-ı kelam dünyada

/76/

ne kadar enva' dürlü canavarlar ve meyveler ve nebatatlar vardır, heb bu sahrada mevcut idi. Bu kal'a şol kadar kal'adır ki diller ile şerh olunmaya. İmam-ı 'Ali, Bar-ı Te'ala'ya münacatlar idüp

"Ya Rabb! Bu diyarı ehl-i İslam'a müyesser eyle." didi. Hacibler eyitdiler:

"Ya pehlivan! Bizim padişahımızniñ hazinesiniñ görür misin?" didiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"N'ola revadır, görelim." didi.

Hacibler sağ tarafa yürüdiler İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Gördi bir temürden kapu, ol kapu öñünde on biñ kâfir cümlesiniñ elinde yalın kılıç hazır-ı müheyya. İmam-ı 'Ali, hacibler ile vardılar. İmam-ı 'Ali'ye ikram eylediler. Ol hazineniñ

kapucusu, ol kapuda turan kâfirlerin ulusu idi. Adına, Emr-i Kapu dirlerdi. Hacibler eyitdiler:

"Ya Emir! Lutf idüp, hazine kapusın açasın." didiler.

Hâsıl-ı kelam, İmam-ı 'Ali'den havf idüp kapuyı açmadılar, dönüp haciblere:

"Ey ulular! Bu kapuyı açmazam. Muttasıl padişahımızın mühri olmayınca." didi.

Çün hacibler bu cevabı eşitdiler. Bir kaç İmam-ı 'Ali yanında kaldı ve bir kaç padişaha varup ahvali 'ilan eylediler ve bir nişan virdi, eyitdi:

"Ey hacibler! Ol yiğit benim hazinemi temaşa kılsun ve cennetimi ve cehennemimi gösteriñ." didi.

Hacibler yer öpüp taşra revan oldılar. İmam-ı 'Ali'niñ yanına geldiler. Ol nişanı ol kâfire gösterdiler. Kapunıñ büyüklüğü toksan kulaçdı. Çün kâfir kapuyı açdı. İmam-ı 'Ali, hacibler ile içerüye girdi. Nazar eyledi, gördi. Altun ve gümüşden ejderhalar var, arslanlar vardır ve dünyada ne kadar canavarlar varsa anda mevcuddur ve hücreler vardır. Ol hücrelerde küçük kuşlar vardır. Kimi la'lden, kimi zümrüdden, kimi cevahirden. Ola rakk üstadlar öyle yapmışlar ki bad-ı saba her ne kadar eserse anlar dahi bad-ı sabaya karşı yönlerin dönüp dürlü dil ile her biri öterler ki vasfa kabil değildir

/77/

ve dahi ilerüye yürüdiler, hücreler gördiler. Altundan ve gümüşden ve la'lden ve incüden dürlü dürlü cevahirleri yığa komuşlar. İmam-ı 'Ali, bu hazineleri görüp Bar-i Te'ala'ya şükürler ve münacat eyledi, eyitdi:

"Ya İlahe'l-âlemin! Sen bu hazineleri, ehl-i İslam'a müyesser eyle." didi.

İmam-ı 'Ali dahi ileri yürüdü. Gördi kim la'lden yüce bir levha hazine kapusına yapmışlar, ol kapunıñ üzerine komuşlar. 'Arabca bir kaç satır yazı yazmışlar ki:

"Ol Bar-ı Huda evvel ve ahiri 'Kün' demekle demekle yarattı. 'Fe-yekün' demekle yine yok itmeğe kadirdir." didi ve Hazret-i Süleyman -'aleyhi's-selam- demiş ki:

"Ey bu makama gelen kişiler! Buna Kan Kal'ası dirler. Bu kal'anın burcu kızıl yakutdan, divarı kan ve taşları kan rengine döndermiş. Anı-çün kıbkızıl kan rengine beşzer ve içinde hücreler vardır. Altundan ve gümüşden ve la'lden dürlü dürlü cevahirler ile toldurmuşlar. Davud peygamber -'aleyhi's-selam- oğlu Süleyman'ım ben. Mağribden maşrika hükm itmişem. Divler ve periler başa müsahhar idi. Çün havada gezerken bu makama rast geldim. Gönlüm 'âşık oldu. Tiz divlere emridüp bu makamı yapıdırup ben itdim. Hiç 'aca'ib ve gara'ib kalmadı. Bunlara temaşa kıldım ve elim irmediği bir nesne kalmadı. Nice zaman bu makamı benim sandım. Birgün başım yasdığa düşdi. Bu dünya kimseye baki kalmaz. Benim bir üstad kimsenem var idi. Katıma getürdüm, didim ki:

"Ey mu'allim! Bizden sonra bu makama gelür var mı? didim. Ol mu'alim usturlaba el urup eyitdi:

"Ey Şah-ı cihan! Sizden sonra bu makama çok padişahlar geleler. Ahirü'l-emir soñ demde bir kâfir gelse gerekdir. Adına, Kahkaha-ı Mel'un dirler. Hâşâ tañrılık da'vası itse gerekdir. Hep aña tañrı deyü tapsalar gerektir. Bu vilayeti ol it, harab itse gerekdir." didi.

/78/

Çün Süleyman -'aleyhi's-selam- bu cevabı eşitdi, eyitdi:

"Ey mu'allim! 'Acaba ol mel'un bu vilayetde ebedi kala mı? Yohsa aña dahi zeval gele mi?" didi. Ol üstad yine usturlaba el urup eyitdi:

"Ya Süleyman -'aleyhi's-selam-! Saña beşaret olsun anıñ dahi zevali vardır." didi, eyitdi:

"Ya Nebiyyullah! Medine şehrinden bir pehlivan gele adına, İmam-ı 'Ali dirler. Ahir zaman peygamberi Muhammed -'aleyhi's-selam-ın 'emmisi oğlu ola ve hem damadı ola. Yeryüzünde aña mukabil er bulunmaya ve dahi Hakk Sübhan'a ve Te'ala kudret kılıcın vire. Anıñ adı, Zülfikar ola. Anıñ ile nice kâfir helak eyleye. Bir zaman İmam-ı 'Ali, buna dahi gele Kahkaha la'ini helak ide" didi.

Süleyman -'aleyhi's-selam- dahi mu'allimden bu cevabı eşitdi, şükür eyledi. Andan sonra ol levha dahi bunu yazmış ki:

"Ya 'Ali! Benim bu hattım göresin benden 'ibret alasin. Zira cem'i 'âlem başa musahhar oldu." deyü yazmış ve dahi eyitmiş ki:

"Ya İmam-ı 'Ali! Hateme'n-nebiyyin Muhammed Mustafa'ya varasın, benim selamım ol Habib-ullah'a irgüresin ve eyidesin ki Süleyman -'aleyhi's-selam- saña ikrar eyledi. Kıyametde beni şefa'atden unutmasun." demiş.

Yine sözimize gelelim. Çün İmam-ı 'Ali, anı gördi. Bir zaman ağladı. Andan ilerüye yürüdü. Her bir makamdan Süleyman -'aleyhi's-selam-'dan sonra bu Kal'a-ı Kan'a hükm iden ve bu hazineleri zabt idenler, kendi varların yazmışlar. Dünyadan şikâyet itmişler. İmam-ı 'Ali, her birinin kıssalarını anladı.

Derd-ile eğlenirdi. Andan sonra bir yere geldiler. Her bir köşede gayrı gördüler. Ba'dehu yürüdüler, giderken İmam-ı 'Ali'nin gözüne bir 'ali makam göründü. Ulu saraylar, köşkler var. Kırk arşun yerden yukarıda her biri, diller ile şerh olunmaz. Ol makamdan İmam-ı 'Ali'nin dimağı mu'attar oldu. Haciblere sordı:

"Bu koku ne yerden gelir ve ol karşudaki ne makamdır?" didi. Hacibler

/79/

eyitdi:

"Ya pehlivan! Ol makam tañrımızın cenneti ve ol koku andan gelir." deyüp

"Ya pehlivan, saña ol makamı dahi seyretdirelim mi? Yohsa yeter mi?" didiler. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"N'ola revadır, varalım. Ben dahi göreyim." didi.

Bu kerre hacibler sağ canibe yürüdüler. Ol aralığa geldiler. İmam-ı 'Ali, nazar eyledi, gördü. Bir kapudur ki bir yanı altundan ve bir yanı gümüşden, halkası zümrütden. Öyle büyük ki kapu yüz elli kişi yan yana ikişerce gicebilir, bir yanı boş kalır bunlar. Çünkü kapu yanına geldi:

"Ya Bevvab!" deyü nida itdiler. Ol kapudan bir güzel sada geldi. Bunlar cümlesi bi-hoş oldılar. Kapu açıldı, gördüler. Kapuyu açan bir kızdır ki misli cihana gelmemişdir. Cevahir tac başında, kemer keyan belinde ve ol kız 'Ali'ye eyitdi:

"Ya Dilâver! Safa geldiñ." deyüp bunları içerüye aldı. İmam-ı 'Ali, gördi ki bağlar ve bağçeler ve köşkler ve saraylar ve sular revan olmuş akar. Güller açılmış, bülbüller öter. Dahi bölük bölük çadırlar içinde huri kızları oturular. Her biri dürlü dil ile ta'birli kabil değıl. Yeyüp, içüp zevk-u safa iderler. Ol bahçelerde enva' dürlü meyveler vardır ki ta'biri mümkün değıldir. Ol bağçeniñ içinde çeşmeler vardır. Herbiri bir dürlü suyu vardır, akar. Kimi bal, kimi şarab ırmağı kimi safi ırmak, buzdan so'vık ve şekerden tatlu. Her bir çeşmeniñ kenarında dürlü dürlü meyveler bitmişdir ki dünyada ne kadar meyveler var ise heb anda vardır. Ol köşkleriñ her birisi birbirinden a'ladır ve ol saraylarıñ dört etrafın kıbkızıl divar kuşatmış. Sonra İmam-ı 'Ali, Resûl-i Ekrem'in öñünde öyle rivayet ider ki:

"Ya Resûl-ullah! Ol makamda gördiğim 'acayibler ve garayibler vardır. Her birin söyler isem vasfa gelmez." didi.

İmam-ı 'Ali, yukarı saraya çıkdı. Üstünde gezerken bir köşk gördi.

/80/

Cümleden ol kırk arşun yüksek ve genişliğı kırk dönüm mikdarı var idi. İçi tolu hücreler; kimi yonma taşdan, kimi altun, kimi incüden idi ve dahi anıñ içinde olan huriler bir vech-ile tabiri mümkün değıldir. Böyle huriler, Cennet-i hakikat'de olur. Şöyle kâfirleriñ [bina] ma eylediğı şeyde dürlü huriler ve gilmanlar ol kadar çokdur ki hesabın Allah'dan gayrı kimse bilmezdi. Bunlardan yukarıda incüden çadır gördi. Bir mil kadar var. Anıñ yanında reyhanlar ve nergisler enva' dürlü çiçekler ile müzeyyen olmuş. Öyle güzel makamdır ki ta'biri kabil değıldir amma içi ve tışı huriler ve güzel yüzlü periler ile tolmuş; amma cümleñiñ üzerinde bir dilber oturur. Hüsn-ü cemali diller ile şerh olunmaya. Çün İmam-ı 'Ali, ol nigarı gördi, hayran oldu. İmam-ı 'Ali, ol afitaba 'Arab diliyle selam virdi. Ol dilber eyitdi:

"Safa geldiñ, ya İmam-ı 'Ali! Bihamdillah mübarek cemaliñiz ben bi-çareye nasib oldu." deyüp ağladı ve eyitdi:

"Sadak ya Resûl-ullah." didi. 'Ali eyitdi:

"Beni neden bildiñ ve sadak ya Resûl-ullah didiğine sebep nedir?" didi. Ol nigar eyitdi:

"Ya Veliyullah! Ben bu padişahın kızıyam. Adıma Nigar diler. Bu zalim tañrılık da'vası ider. Hâşâ ve kella ol tañrı ola. Tañrı oldur ki cemi' 'alemi yokdan var idüp yine yok eylese gerekdir." didi.

"İmdi Ya 'Ali! Babam cennet ve cehennem eyledi ve baña cem'i hurilerin sultanlığın virdi. Zira benim gibi hub bir padişah yokdur. Beñi bu makamda kodı. cennet hurilerine baş eyledi. Bir gece tatlu uykuda uyurken, düşümde kıyamet kopmuş. Hakk Te'ala, kendi kadı olmuş. Cümle halk sorı-hisab içinde turur. Ben dahi ölmüşem ve ziyade buñalmışam. Az kaldı ki helak olam. Na-gâh anı gördüm. Bir beyaz 'âlem. O 'âlemin dibinde bir münevver yüzlü kişi oturur. Çevre

/81/

yanında güzel suretler ademler cem' olmuşlar, otururlar bir münadi nida ider ki:

"Budur ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa" deyüp çağırır. Ben dahi ayağına düşdüm. Baña dahi şefa'at eyle, didim.

Resûl-ullah, ol sa'at benden yüzün çevirdi. Ben eyitdim:

"Ya Resûl-ullah! Niçün yüzün çevirdiñ?" Baña eyitdi:

"Senden anıñ-çün yüzüm çevirdim ki imana gelüp ehl-i tevhid olasın." didi.

Ben dahi sıdkla imana geldim. Heman ol sa'at o zulümatdan halas oldum. Ol Muhammed -'aleyhi's-selam- baña eyitdi:

"İmdi, imana geldiñ. Ehl-i tevhid oldıñ. Kırk günden sonra gör kim İmam-ı 'Ali bunda gelüp ve bu kal'ayı feth idüp, kavmini kırup, seni baña getürdi, gerekdir." didi. Ben dahi günleri saydım. İşte bugün kırk gündür. Ben dahi anıñ-çün

"Sadak ya Resûl-ullah, didiğim sebep budur." didi.

Yine tekrar İmam-ı 'Ali'niñ önünde iman getürdi. Çün İmam-ı 'Ali, bildi kim mu'cizat-la gelmiştir.

"Beşaret olsun kim eğer bu kal'ayı yalnız feth idebülürsem seni götürüp Muhammed Mustafa'ya nikâh ideyim." didi.

Andan sonra gitdi? Kız dahi ol server-i ka'inat şevkine hayran oldı. İmam-ı 'Ali, ol makamdan aşağı indi. Hacibler yanına geldi, eyitdiler:

"Ya pehlivan! Gidelim mi?" didiler. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Gidelim." İmam-ı 'Ali, hacibler ile cennetden çıktılar. Hacibler eyitdi:

"Taşrımızıñ cehennemini seyrider misin?" didiler. İmam-ı 'Ali,

"Anı dahi görelim." didi.

Heman İmam-ı 'Ali'niñ öñine düşdiler. Bu kerre sol tarafa gitdiñiz. Makam-ı cehenneme vardılar. İmam-ı 'Ali, gördi ki bir derenin içinde genişliğinin nihayeti yokdur. Ol derenin içinde yedi yerden tütünler çıkar. Ol tütün dünyanın yüzün kaplamış. İmam-ı 'Ali, anı gördi. Dahi yakın vardı. Ebr derenin içinde mu'azzam kapu vardır. Ol kapunun bir yanında bir kara taht kurulmuş

/82/

ol tahtın üstünde bir çirkin yüzlü kafirler ellerinde tobuzlar ya'ni cehennem zebanileri, taht üzerinde oturan mel'un, bunların ulularıdır. İmam-ı 'Ali, gördi kim ol yedi cehennem dürlü 'aca'ibler vardır. Ol kâfir anı tamuya temsil itmişdir. İmam-ı 'Ali, bu halleri eyitdi:

"Ey padişahlar padişahı! Hoş münezzeh padişahısın. Bir kâfir saña şirk getüre sen anı helak itmezsin." didi.

İmam-ı 'Ali, biraz naliş eyledi. Ba'dehu hacibler geldiler. Andan çıkup gitdiler. Bunda cennet, cehennemi Şeddat İbn-i 'Ad yaptırmışdır, dirler. İmam-ı 'Ali, hacibler ile gitmekte olup bir mu'azzam altun bir kapuya vardılar. Bir divar çekmişler toksan arşun yüksekliği vardır. Bu Kahkaha mel'unın taşra harem kapusıdır. Hacibler kapuyı açdılar. İmam-ı 'Ali, hacibler ile içerüye girdiler. İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Gördi ki kapunun iç tarafında yüz biñ kadar 'asker. Her biri bir dürlü silah ile mühayyadır, oradan dahi geçüp bir kapuya vardılar, gördiler kim bu dahi hakeza ya'ni İmam-ı 'Ali'ye 'ibret gösterdiler.

Ne kıssayı dıraz idelim. Ey yaran-ı safa! Her kapuya ki uğradılar. Nice yüz biñ bunın gibi heybetler gördiler. Anı dahi geçüp bir büyük sahraya geldiler. Bu sahrada ol kadar atlu vardır ki cümlesi bir tertib üzre tururlar. Ol atlar için tağlar gibi arpa yığılmış. Orada hacibler atlarından indiler. Atların bir yere çaldılar. İmam-ı 'Ali,

Düldül mübareği bir otlu bağladı. Ol gice anda karar eylediler. Çün sabah oldı. İmam-ı 'Ali, kalkdı namazın kıldı. Ba'dehu hacibler geldi ve eytdiler:

"Ya pehlivan! Atlarımızı bunda koyalım. Zira bundan ötesine at ile gidilmez." didiler.

İmam-ı 'Ali'yi alup bir müddet gitdiler. Çün İmam-ı 'Ali, nazar eyledi, gördi ki şehrin orta yerinde

/83/

bir bina cilası zümrüden. Böyle yanar ki minare gibi bir mil kadar genişliği vardır; bu genişliği girü evlerden yetmiş arşun ziyade. İmam-ı 'Ali, ta'accub eyledi. Na-gâh gün toğdı. Ol saraya tokundı. Saray nura gark oldı. Çün İmam-ı 'Ali, biraz temaşa eyledi. Ol yerde bir latif mahal var idi ki dil ile ta'bir olunmaz ve dahi bir mertebe hub-rûlardı ki ta'biri kabil değildir, deyü ol şehrin içinde bir ulu meydan vardır. Ol sarayın karşusındadır ve ol meydanın büyüklüğü on beş mil kadar ola. İmam-ı 'Ali, hacibler ile yürüdiler. Saraya yakın geldiler. Ol saray, Kahkaha-i mel'unun has sarayı idi. Çün saray halkı İmam-ı 'Ali'yi gördiler. Hacibler çavuşlara:

"Varın padişaha haber virin, ol müsafiri getürdik." didiler. Çavuşlar varup kelbe haber virdiler. Kahkaha la'in dahi;

"Varın, getirün göreyim." didi.

Çavuşlar, Hazret-i 'Ali'yi saraya getürdiler. İmam-ı 'Ali, sarayın önüne gelüp gördi ki siyah abnusdan bir nerduban vardır. 'Adedi üç yüz kırk dane. Yüksekliğine bakılmaz ve ol nerdubanın her ayağına bir yırtıcı canavar bağlamışlar. Her canavar, üzerine birer adam komışlar ki zabt itmek için. İmam-ı 'Ali'nün gözine bu heybetler görüldi. Hayran olup kaldı. Hacibler ile ol nerdubandan yürüdiler. Ta ol kelb la'inin sarayına İmam-ı 'Ali, nazar eyledi. Gördi ki bir [kapudır] serir döşeği kırk kulaç ve yüksekliği yetmiş kulaç var ola. Ol kapu safi la'lden. Çün İmam-ı 'Ali, hacibler ile yukarıya vardılar, İmam-ı 'Ali nazar eyledi. Ol sarayın içi ve tışı altundan ve gümüşden ve dürlü cevahirden. Divarları görünmez. Şöyle cilalar

/84/

virmişlerdir ki ol sarayın içi şû'leden nura gark olmuştur ve dahi İmam-ı 'Ali, nazar eyledi, gördü ki ol sarayın içinde yedi yerde taht var. Her biri zi-kıymet[lü] taşlardan. Bunların cümlesinden yukarı bir taht kurulmuş. Kırk arşun var ola. Ol taht Kahkaha mel'unun tahtı imiş. Ol mel'un, ol taht üzerinde oturup güne karşı istikbal eylemiş. Üryan başını açmış, güne karşı secde ider, dir kim:

"Ey benim İlahım! Başa bu padişahlığı sen virdiñ ve bu il vilayetini benim hükümimde ferman eylediñ ve bu cümle Kal'aları ve bunca 'askeri başa sen virdiñ. Sen benim tañrımsıñ, sen 'inayetler eyle. Zira bu cem'i yaradılmışların tañrısı benim." deyüp güne karşı secde ider.

Hâşâ ve kella ol murdar la'in hınzırı ne vecihle Tañrı ola? Tañrı oldır ki "Kün" dimekle, on sekiz biñ 'âlemi halk eyledi. "Fe-yekün" dimekle yine yok eylese gerekdir. Şeriki ve naziri yokdur. Cümle 'azalardan münezzeh bir Tañrı'dır. Çün İmam-ı 'Ali, ol murdar, la'iniñ sözün eşitdi. Bir kez derûn-i dilden "ah" idüp ağladı ve eyitdi:

"Ey Kadir padişah! Sen başa 'inayetler ve hidayetler eyle. Bu mel'unı depeleyim." deyüp münacat eyledi. İmam-ı 'Ali, ilerü yürüdü. Gördü sağ tarafta taht üzerinde yüz vezir oturmuş. Din düşmanı Kahkaha mel'un, secdeden ol murdar başını kaldırmış, harir giymiş ve bir kıymetlü tacı ol murdar başına geyüp yine makamında karar eyledi. Cem'i a'vanı birden ayağına düşdiler. Ol mel'una secde kılup ağlaşdılar ve eyitdiler:

"Ey bizim tañrımız! Sen 'inayetler ve hidayetler eyle bize." didiler. Ol kâfir:

"Heb sizi yargıladım." deyüp kâfir bok yedi. Anlar dahi yer öpüp şad oldılar. Çünkü halk biraz sakin oldılar. Tiz heman yer öpüp, İmam-ı 'Ali'yi içerüye sokdılar.

/85/

İmam-ı 'Ali, du'a şeklinde la'net itdi. Kahkaha mel'un, İmam-ı 'Ali'yi gördü ki heybetlü ve salabetlü bir erdir ki heman bir arslana beñzer. Yüreği ağzına geldi. Canı ditredi. Mel'un kelb, şaşırıldığından eyder:

"Ya yiğit! Dahi berü gel." didi. İmam-ı 'Ali, ilerü yürüdi. Adab-ı erkân üzerine bir köşede oturdu. Dahi başını aşığa saldı. Hiç tınmadı ve söylemedi. Çünkü Kahkaha mel'un, İmam-ı 'Ali'den bu adab ve erkânı görüp başını kaldırdı, eyitdi:

"Ya yiğit! Ne vilayetten gelürsün? Adın nedir ve ne maksuda geldin? Ya ol Kan Suyu'ñ nice geçdin? Ol tılısımları nice bozduñ ve kal'aya nice geldin?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Melik! Ben Horasan'dan gelürem. Benim adıma; 'Amık bin Vec dirler. San'atlarım çokdur. Âlemde nazirim yokdur. Silahşörlük 'ilmin yahşi bilürem. Varmadığım vilayet yokdur. Her kangı vilayetde bir padişah eşidirem ben aña giderim. Kulları var ise ta'lim idüp bahşişin aluram. Vilayetüme varup ol malı 'ayalimle yerim. Tükenince bir sultana dahi giderim. Çün işitdim ki sizin evsafınızı dünyada misliniz yok imiş. Heman ihtiyarım kalmadı, Şehr-i Horasan'dan çıktım. 'Azm idüp bir ün Kan Suyu'na geldim. N'eyledin eyledim. Kan Suyu'nı bir 'ilim-le geçdim. Bir gün köbriye geldim. Bunca canavar başını tılısım eylemişler. Her birin bir 'ilimle bozdum. Helak eyledim. Nice gündür yol yürüdüm. Yoldan gelen hacibler ile buluşdum. Bu vasıta ile işte hazretinize geldim. Eğer kullarınız var ise ta'lim ideyim. Eğer yok [yok], dirseniz; dönüp bir padişaha dahi giderim." didi. Kahkaha dahi anı eşitdi, eyitdi:

"Ey pehlivan! Bizde genc kulları çokdur. Ta'lim kabildir. Anlara ta'lim eyle. Eğer muradın mal ise seni

/86/

ben o kadar gani ideyim ki bir mal-dar katına varmayasın." didi.

İmdi İmam-ı 'Ali, aña du'a şeklinde la'net itdi. Ol la'in emreyledi. Sumat çekdiler kim ni'metler dil ile ta'bir olmaz. Sumatdan sonra şeker şerbeti geldi, içildi. Padişah buyurdu, şarab geldi. İçmeğe başladılar. Padişah:

"Ol müsafir yiğide de şarab virin." didi. Virdiler. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey şah! Ben ahd ettim ki evden sefire çıkıcak ta eve gelmeyince şarab içmeyem." didi. Çün padişaha haber virdiler.

"Koñ içmesün." didi.

Anlar dahi fariğ oldılar. Bunlar dahi zevk iderlerdi. İmam-ı 'Ali, gönül gözleriyle Bari Te'ala'ya münacat iderdi.

"Ya Rabb! Bu kal'anın fethin ben kuluna asan vech-ile nasib eyle." didi. Na-gâh taşradan bir galebelik peyda oldu. Çavuşlar koşup içerü girdiler.

"Beşaret olsun sultanım. Düşmanın başını getürdiler." didi. Çün ol la'in eşitdi, gayet şad oldu. Bir sa'at geçmedin bir hengâme dahi kopdı. Bir 'azim dive benzer bir kâfir içerüye girdi. Ol la'iniñ üzerine baş yere koyup secde kıldı ve eyitdi:

"Padişahım! İşte düşmanı gör. İmam-ı 'Ali'niñ başın getürdik." deyüp ol başı meydana kodılar. Hamuş oldılar. Kahkaha mel'un, bunlara ziyade ikram eyledi. Ayak üzere kalkup ol kelle getüren kâfiri yerine oturdu ve kullarına dahi bahşış virdi ve kaftan geydirüp ol kadar ikram itdi ki dil ile ta'bir olunmaz. Ba'dehu Kahkaha mel'un, emreyledi. Ortaya sumat çekdiler. Ol kadar ni'metler geldi kim dil ile şerh olunmaya. Ba'dehu şeker[i] şerbeti içildi. Şarab getürdiler, içmeğe başladılar. Bu Kahkaha mel'unuñ bu kadar ikram etmesine sebep budur ki Kahkaha la'in, İmam-ı 'Ali'niñ ne şekilde pehlivan oldığın eşitdi

/87/

ve nice kal'alalar feth itdiğini ve nice biñ kafiri bir anda helak eylediğini ve Muhammed -'aleyhi's-selam-ın 'emmisi oğlı ve hem damadı olduğunu nice biñ kafiri Müsliman itdiğini eşitdi. Gayet havf iderdi ki bir hile ile gele bize dahi bir zararı tokuna, deyü gayet korkardı. Birgün vezirleriyle müşavere eyledi.

" 'Acaba İmam-ı 'Ali'niñ didikleri eriñ ahvali nicedir anı ele getürmeniñ kolayı nedir?" deyü su'al eyledi. Vezirler eyitdiler:

"Ey Şah! Ol İmam-ı 'Ali'yi ele getürmek dilersin. Tamruc la'in, anı ele getürür didiler. Tamruc la'in, anı ele götürür didiler. Meğer bu Tamruc, bir padişah oğlı idi. Gayet gürbüz bir pehlivan idi. Yüz kırk arşun kaddi var idi. Kahkaha kelb, ol Tamruc la'ine yazdı ve eyitdi:

"Ey pehlivan! Medine şehrinde Muhammed namında bir kişi zahir olmuş. Peygamberlik da'vası idermiş. Yeni din peyda itmiş ve anın 'emmisi oğlı ve hem damadı imiş, adına İmam-ı 'Ali, dirler imiş. Ol, Muhammed'in ser-kablanı imiş.

Gayet heybetlü imiş. Nice kal'alalar feth idüp, kavmin kırıp ve bazısını Müsliman idermiş. Çok il-vilayet harab ve çok vilayeti Muhammed dinine döndermiş. Gittikçe çoğalmış. İmdi, ya pehlivan! Eğer sen İmam-ı 'Ali didikleri eri tutup başa getirürsen baş vezirim olasin." didi. Tamruc eyder:

"Ben vezirlik istemem. Eğer başa kızın virisen ben İmam-ı 'Ali'yi tutup getüreyim." deyü Tamruc kâfiri, bu cevabı Kahkaha la'ine bildirdi. Kahkaha mel'un, tekrar name yazdı, eyitdi:

"Ya pehlivan! Eğer sen İmam-ı 'Ali'yi tutup getirürsen cennetimde olan huri başı kızımı saña vireyim." dimiş idi. Meğer bu kelle getüren ol imiş. Kahkaha kelb, Tamruc'a eyitdi:

"Ey, pehlivan! İmam-ı 'Ali'yi nice bulduñ

/88/

ve ne tarz-ıla ele getürdiñ ve nice başın alabildiñ?" didik Tamruc eyitdi:

"Ya padişahımız! Siz namenizde buyurdıñız gibi biz dahi silahımız kuşanup atımıza binüp İmam-ı 'Ali uğrına yola revan olduk. Bir nice zaman yol yüridik. Aç-susuz, vafir zahmetler çeküp İmam-ı 'Ali'niñ memleketine vardık. Vafir zaman ardına düşdik. Birgün İmam-ı 'Ali'yi bir hurma ağacına çıkayım dirken, ardından yetişüp gürz ile urdum, ykdım, üzerine düşdüm. Bir hayli savaş eyledim. Hele ne ise anı basup başını kesdim. İşte hazretñize getürdüm." didi.

Mel'un ferahıñdan Tamruc kâfiriñ söziñ diñledi, tebessüm eyledi. İmam-ı 'Ali dahi güldü. Kahkaha, İmam-ı 'Ali'niñ güldiğın su'al eyledi:

"Gülmenize sebep nedir?" didi.

İmam-ı 'Ali sükût eyledi. Tekrar yine sordı. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Melik! Eğer güldiğimiñ aslını sorarsañ bu kelleyi getüren pehlivana hoş gelmez." didi.

Bu cevabı Tamruc eşitdi. Gözleri koca oldı; amma Kahkaha la'in bu cevabı eşitdi. İmam-ı 'Ali'niñ üzerine düşdi.

"Elbette söylemeyince olmaz." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Bir zaman, ben Medine şehrine bir kaç def'a seferim vardır. Ben İmam-ı 'Ali'yi pek eyü bilürem. İmam-ı 'Ali, orta boylu, yassı bağırlu, ela gözlü, kumral sakallu, heybetlü, heman arslana beñzer ve güldiğime sebep budur ki bu baş İmam-ı 'Ali'niñ başı değıldir." didi.

Ol başı getüren kâfir bu sözi eşitdi. Heman kılıcıñ beline kuşandı, eyitdi:

"Bire na-bekar! Sen benim ne kişi idiğim bilür misin? Ben seniñ gibi bir ac yalancı görmedim. Sen beni turmaz, yalancı çıkarırsın. İmdi ma'lum oldı ki seni eceliñ getürmiş." didi.

Diledi ki İmam-ı 'Ali'yi tuta öyle sıkı ki canı çıka. Kahkaha eyitdi:

"Ya pehlivan! Bu kişiye lutf eyle. Baña bağışla. Zira bu yiğit

/89/

konuğımızdur. Eğer sen bu kişiyi öldirirsen 'izzetimize noksan gelür. Bizim hatırımız için bu yiğide eza eyleme." deyü yalvardı. Ol mel'un dahi kabardı. İmam-ı 'Ali, ol mel'unıñ bu mertebe gururiyyetini gördi. Padişaha eyitdi:

"Bu mel'unıñ kabarup şişdiğine bakarsın. Size yalan söyler ve hile ider. Eğer bu baş İmam-ı 'Ali'niñ bu başı ise sen beni katl eyle." didi. Ol pelid, İmam-ı 'Ali'niñ böyle didiğinden gayet gazaba geldi kim bulsa yer idi. İmam-ı 'Ali, gördi ki kâfir gayet gazaba geldi. Gözleri kuduz kelb gözine dönmüş idi. İmam-ı 'Ali, döndi eyitdi:

"Ey mel'un! Ne yaman haline mağrursın. Yohsa senden gayrı dünya içinde er bulunmaz mı? Eğer sen kendiñe inanacak olursın işte meydan erlik nicedir, saña göstereyim. Eğer yok ise meydanda gerçekten adam gibi kaba kaba dikilüp turma." didi.

İmam-ı 'Ali, bu resme cevabı söyleyicek ol sarayın içinde olan vezirlerin cümlesi ta'accub eylediler.

"Bu kişi, ne yavuz söyledi. Meğer bu kişide divanelik ola. Yahud kanına susamış ola. Yohsa bu pehlivana bu nice mukabil olabilür." didiler.

Bu taraftan ol mel'un, İmam-1 'Ali'niñ bu cevabın eşitdi. Kahkaha mel'un, aña göñüllendi ki bu ahvali divan halkında bir eşitmedik adam kalmadı. İmam-1 'Ali'ye eyitdiler:

"Ya konuk! Seniñ kısasıñ gelmiş ancak bunıñ gibi sözleri söylersin?" didiler. Heman Tamruc mel'un yerinden turdı. Sanki bir minaredir. İmam-1 'Ali anıñ yanında bir za'ifce adamdır. Kahkaha, İmam-1 'Ali'niñ sözün eşitdi, eyitdi:

"Ey yiğit! Sen deli mi oldıñ? Hasım oldıñm kişi ne kişidir bilür misin?" didi. İmam-1 'Ali eyitdi:

/90/

"Ey padişah! Er oldur ki meydan yerinde gerek." didi. Padişah gördi ki 'inad ider, emreyledi:

"İkisi dahi meydan yerine geleler." Meğer padişahıñ bir ulu meydanı var idi.

"Ol meydanda iki pehlivan cenk itsün." deyü emridüp ve cümle halk cem' olsunlar deyü illerinde nida eyledi. Allah-Allah, üç gün, üç gece ol meydana kadar adam cem' oldı ki hesabın Allah'dan gayrı kimse bilmez. Ol ulu meydan adam ile toldı. Tamruc mel'un, ziyade gazablanup ol meydana geldi. İmam-1 'Ali, Düldül mübareğın üzerine binüp, Zülfikar'ı kuşanup eser yel gibi revan olup meydana geldi. İkisi dahi karşı karşıya geldiler ve dahi Kahkaha mel'un, dahi bir bedevi at çekdiler, bindi ve yanınca yüz biñ 'asker ile ol meydanda olan 'asker, Kahkaha mel'unu gördiler, heybetine birden secde kıldılar. Ol din düşmanı, gelüp karar eyledi. Ba'dehu Tamruc mel'un, padişahıñ elin öpdü. Padişah eyitdi:

"Ey dilâver! Buyur imdi. Hasımına mukabil ol na-hak yere öldürme. Zira ol kişi, kendini bilür değil. Bil ki ancak mecnun işidir." didi. Ol la'in, göñlünden eyder:

"Vardığım anda eman virmeyüp öldirirem." didi ve meydan yerine geldi. Karar kıldı. İmam-1 'Ali, dahi meydana yürüdi. Tamruc, eminiñ karşısında durdu. Ol meydanda turan kavim, İmam-1 'Ali'yi gördiler. Ta'accub eylediler.

"Bu nice mukabil ola." didiler. Her biri bir söz söyledi. Çün İmam, ol la'ine mukabil geldi. La'in eyitdi:

"Ey ahmak! Hamle eyle, göreyim. Eğer ben saña evvel hamle ider, saña nevbet değmez." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey kâfir! Heman 'avratlar gibi kaba kaba öğünme. Hüneriñ var ise göster, göreyim." didi.

Ol la'in! Bu cevabı eşitdi. Gayet kakıyup gazab

/91/

itdi. Heman bu kerre gürzin alup havaya kaldırdı. İmam-ı 'Ali'niñ üzerine gazab-ıla öyle indirdi kim eğer tağa ursa iki pare iderdi. İmam-ı 'Ali:

"Ya Allah" deyüp ol pelidiñ gürzine elin uzadup, çeküp elinden alup ve hem kâfiriñ eliniñ derisiyle beraber gürzini yanına aldı. Kâfir bakakaldı. Bu def'a, kâfiriñ bir büyük kılıcı vardı. Yüziniñ eni on beş 'araba tahtası kadar var idi. Bir kez İmam'ıñ üzerine gazabla havale eyledi. İmam-ı 'Ali, şahin gibi kâfiriñ bileğın sıkdı. Kâfiriñ parmakları eğilüp elinden kılıcı yere düşdi. Kâfir ta'accüb eyledi. Şöyle ki yer delik olaydı, yere girerdi. gazab idüp bu def'a süngü havale eyledi. İmam-ı 'Ali, süngüsüñ men' eyledi. Tamruc kâfir, hayran kaldı. Çün Kahkaha mel'un ve ol arada turan kavim İmam-ı 'Ali'niñ bu heybetinden cümlesi parmak ısırup hayran kaldılar ve onlara heybet oturdu. İmam-ı 'Ali'den cümlesi korkdılar. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey kâfir! Kendi görür misiniñ mikdarını ve erliğini bildini mi? Erlik meydanda bellü olur. Şol 'avratlar gibi kaba kaba öğünmek hüner değildir. Kanı seniñ beğenmediğini kişiyi gördini mi? Seniñ gibiniñ hamlesin savdı." didi. Ol la'in eşitdi, eyitdi:

"Sen dahi hamle eyle, göreyim nice olur?" didi. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey mel'un! Sen bana üç hamle eylediñ, Hüda fırsat virdi, ben savdım. Üç hamle de benimdir. Bir hamlesin Allah 'aşkına saña bağışladım ve bir hamlesini dahi Muhammed -'a.m.- 'aşkına bağışladım. Ey kâfir! Saña bir hamle ideyim. Eğer er iseni vaktına hazır ol." didi. Meğer imana gelüp Müsliman olasini. Canını cehennemden halas idesini." didi.

/92/

Çün ol kâfir bu sözleri eşitdi. Gayet kakıyup gazaba geldi. Hâşâ, ol pelid kubh suretinde layıksız sözler söyledi. Hâşâ Resûl-ûllah'a şetm itdi. İmam-ı 'Ali, eşitdi. Öyle gazaba geldi ki sağ ayağın üzengiden çıkarup sol ayağı üzerine geldi. Zülfikar'ı çıkardı. Kâfir dahi kalkan karşı tutdı. İmam-ı 'Ali, öyle bir haykırdı kim ol meydanda turan kavmiñ cümlesiniñ 'aklı başından gidüp gidüp yatdılar. Kahkaha mel'un, dahi atından yüzi üstüne yıkıldı. Bir zaman yatdı. Ol murdar, yüzine gülab saçdılar. 'Aklı başına geldi; amma bir zaman sersem oldı.

Raviler öyle rivayet ider ki İmam-ı 'Ali'niñ ol na'resinden on yedi biñ dört yüz kâfiriñ ödi sındı. Canın cehenneme ısmarladı ve dahi ol na'reden cem'i 'âlem cuşa geldi. Yerler ve gökler yıkıldı. Tağlar ve taşlar, şol hasta adam gibi bir zaman inledi ve deryalar dahi nice şol kazan gibi kaynadı ve güm güm gümledi. Na're ardınca öyle bir kılıç çaldı kim atıyla tonıyla iki pare eyledi ve Zülfikar yedinci kat yerin dibine gitdi. Hakk Sübhan ve Te'ala, Cebra'il ile emreyledi:

"Tiz İmam-ı 'Ali'niñ kılıcını tut yohsa öküzi, balığı toğrar." didi. Cebra'il -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Zülfikar'ı çeküp İmam-ı 'Ali'niñ eline virdi ve dahi İmam-ı 'Ali'niñ na'resini Medine şehrinde Resûl-i Ekrem kulağına değdi. Ashablarına eyitdi:

"Ey yarenler! İmam-ı 'Ali'niñ avazın işitdiñiz mi?" didi.

" 'Acaba böyle darb-ile kime çaldı?" didi.

Resûl-i Ekrem ve cümle ashab İmam-ı 'Ali için du'a itdi; amma raviler eyder:

İmam-ı 'Ali, ol Tamruc kâfiri tepeledi. İmam-ı 'Ali'niñ heybetinden ol meydandaki kâfirler hazan yaprağı gibi ditreşmeğe

/93/

başladılar. Kahkaha mel'un, dahi gördi ki Tamruc mel'un iki pare olmuş, yatur. Anı gördikde gayet gazablanup;

"Bire na-bekar! Niçün sen ol padişah oğlını öldürdün? deyü ya ben seni diri kor mıyım?" deyü emreyledi. Yüz kerre elli biñ adam ile İmam-ı 'Ali'niñ üzerine ortaya aldılar. Kahkaha çağırıp eyitdi:

"Her kim bu na-bekarı başa diri tutup getirürse vezirim olsun." didi.

'Askeri bu cevabı işitdiler. Cümlesi İmam-ı 'Ali'niñ üzerine gulüvv itdiler kim diri tutalar. İmam-ı 'Ali, gördi kim kâfirler üzerine yürüdiler. İmam-ı 'Ali, kâfirlerin hareketiñ gördi. Sağ elini sol gürzigahına; sol elin sağ gürzigahına koyup öyle bir na're urdu kim ol na'reden dört yüz biñ kâfiriñ ödi sındı. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey kâfirler! İşte bilmediñiz ise biliñ. Benem ol Şah-ı Merdan, Esedu'llahi'l-galib 'Ali İbn-i Ebû-Talib. İşte geldim ki cümleñizi kıram. Meğer imana gelüp başıñızı benim kılıcımdan kurtarasız." didi. Zülfikar'ı yalın idüp sağa ve sola çaldı. Hakk Sübhan ve Te'ala emriyle Zülfikar'ı yetmiş arşun uzardı. Kâfirlere külteleyüp yere dökerdi. Bir kimse öñine durmazdı. Çün İmam-ı 'Ali'yi Kahkaha'ya bildirdiler. Heman ödi sındı. Emreyledi ki ol vilayetlerde içerüde ve taşra bir kâfir komadı. Heb meydana geldiler. Cümlesi yiğirmi dört kerre yüz biñ kâfir itdi. Bu kâfirleriñ cümlesi bir uğurdan İmam-ı 'Ali'niñ üzerine gulüvv eylediler. Kahkaha mel'un:

"Bire komañ şebazlarım!" deyüp cenge girdi. İmam-ı 'Ali dahi kâfirlerin bu kadar cem'iyetiñ görüp Hakk Sübhan'a ve Te'ala'ya meded niyaz idüp eitdi:

/94/

"Ey Bar-ı Hüdâ! Hazretiñden 'inayet ve hidayet olmazsa ben bu kadar kâfirlere nice cevap vireyim." deyüp münacat eyledi. El yüze sürüp Hakk Sübhan ve Te'ala, İmam-ı 'Ali'niñ du'asıñ kabul eyledi. İmam, Zülfikar'ı yalın idüp yiğirmi dört kerre yüz biñ kâfire nice girdiyise heman aç kurt bir sürü koyuna nice girdi ise öyle girüp kâfirleriñ başını hazan yaprağı gibi dökerdi. İmam-ı 'Ali, kâfirleri kırdıkca artardı. Bu minval üzere yedi gün, yedi gice cenk eyledi. İmam bu yedi gün yedi gice içinde bir lokma etmek yimedi ve su içmedi ve hem kâfirler öyle çoğaldı kim hesabın Allah'dan gayrı kimse bilemez ve kâfirleriñ çokluğu İmam-ı 'Ali'niñ 'aynına hiç girmezdi. Kâfirleri öyle kırdı kim İmam-ı 'Ali'niñ heybetinden ve Zülfikar'ıñ heybetinden kâfirler hazan yaprağı gibi ditreşürlerdi. İmdi, İmam-ı 'Ali, bunda kâfirleri kırmakda olsun.

Raviler öyle rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Tamruc kâfiri çaldığı vakit pek bir na're urmuş idi. Ol na're Halid Bin Velid 'iñ ve Ebû'l Muhsin 'iñ ve Tarık Zengi 'niñ kulağına değdi. Çünkü bunlar bu na'reyi işitdiler. Halid Bin Velid zarı zarı ağladı. Ebu 'l-Muhsin:

"Bu gelen, İmam-ı 'Ali 'niñ avazıdır. Kâfirler arasında kalmıştır. Zira na'resi heybetlü geldi, { geldi}. Tiz yola irişmek gerek." didi.

Heman sa'at, Halid ve Ebu'l-Muhsin ve kızlar atlanup, timür tonlara gark olup 'acele yola revan oldılar. İmam-ı 'Ali gideliden berü hayali Tarık Zengi'niñ göñlinden bir sa'at çıkmazdı. Zira sıdk ile iman getürmüşdi. Tarık Zengi, İmam-ı 'Ali'niñ na'resiñ eşitdi. Bildi kim İmam-ı 'Ali, kâfirler arasında kalmıştır.

"Yetişelim zira na'resi heybetlü geldi." didi. Emreyledi:

"İki biñ 'asker, bir uğurdan timür tonlara

/95/

gark olup kal'adan taşra revan oldılar. Giderken önlerinde bir er atlu turmayup giderler, eyitdiler:

" 'Aceb bunlar ne kişidir?" deyüp giderken meğer bunlar Halid ve Ebu'l Muhsin idi. Anlar dahi gördiler ki ardlarından bir bölük 'asker gelür. Halid eyitdi:

"Ya Ebu'l-Muhsin! Bu gelenler ne ola? Kâfire beñzer; amma ne tarzla kişilerdir? Turmak gerekdir."didi. Halid ve Ebu'l Muhsin, bunlardan yana döndiler. Zengiler dahi gelüp yetişdiler. Tarık Zengi, at deyüp ileri yürüdi kim

"Sor ne adamlardır?" deyüp Halid dahi Tarık Zengi'ye karşı geldi. Gördi kim bir erdi. Heman minareye beñzer. Halid Bin Velid'i çağırup:

"Ya kişiler siz ve ne diyara gidersiz ve ne dine taparsız ve adınız nedir?" didi. Tarık Zengi, Halid'i gördi. Bir erdir ki 'âlemde naziri yokdur. Zengi eyitdi:

"Evvel sen söyle! Ne kişisin, adın nedir ve nerden gelürsün ve ne dine taparsın?" didi. Halid eyitdi:

"Ey Zengi! Benim adıma, Halid Bin Velid pehlivan dirler. Medine şehrinde gelürem ve gidişim ol İmam-ı 'Ali, adlu bir er yitürdim anı ararım." didi.

"Ve dinim, Muhammed dinidir." dedi. Çün Tarık Zengi, bu cevabı eşitdi. İki gözlerinden yaş akdı ve eyitdi:

"Diñle sözimi ya Halid! Saña direm ya yiğit! Ben 'Ali'niñ hub cemaliñ görmişem ve hem öñünde Müslüman olup imana gelmişem ve benim adıma, Tarık Zengi dirler. Ve hem canımı Muhammed'e kurban idem.

Çünkü Halid bu cevabı eşitdi. Heman atından inüp Zengi'niñ gözlerinden öpdü. Ebu'l-Muhsin ile görüştüler. Tarık Zengi'niñ 'askeri geldi, yetişdi. Ol yere indiler. Bir zaman oturup ta'am yediler. Ba'dehu musahibet itdiler. Her biri kıssasını söyledi. Cümlesiniñ muradı maksudı, İmam-ı 'Ali'ye irmek. Heman atlarına

/96/

binüp eser yel gibi revan olup gitdiler. Birgün Kan Suyı'na vardılar.

" 'Acaba halimiz nice olur?" deyüp na-gâh gördiler ki bir latif köpri. Ol Kan Suyı'niñ üzerine kurulmuş, bildiler kim İmam-ı 'Ali'niñ kerametiyle olmuştır. Gayet şad oldılar. Hakk Te'ala'ya şükür itdiler. Ol köpriye revan oldılar. Gice-gündüz gitdiler. Bunlara, Kan Kal'ası göründü ve dahi İmam-ı 'Ali'niñ hay huyı bunlarıñ kulağına değdi. Çün Halid, İmam-ı 'Ali'niñ na'resin eşitdi. Mübarek gözleri yaşla toldı. Halid dahi derun-ı dilden na're urdı kim zemin ve zaman ditredi. Tağlar ve taşlar nice zaman gümledi. Halid'in na'resiñ İmam-ı 'Ali, eşitdi. Bildi ki bu na're Halid'inidir. Öyle şad oldu kim guya Muhammed'in hub cemaliñ gördü. İmam-ı 'Ali, ol şevk-ıla kâfirleriñ üzerine cihanı dar eyledi. Çün Kahkaha mel'un, Halid'in na'resiñ eşitdi.

"Gördiñiz mi? Bunlarıñ girüsi var imiş. İşte geldiler." deyüp kapularını yapmağa emreyledi. Çün İmam, kâfirden bu cevabı eşitdi. 'Askeriñ bir yanın yarup kapuda turanları kırup, kapuda Sedd-i İskender gibi turdı. Kahkaha gördü kim Halid ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi ve 'askeri gelüp yetişdiler. Canı yokdur kim bir kişi İmam-ı 'Ali'niñ yanına geleydi. Çün kâfirleri öyle kırdı kim kapudan yaña bir kimse gelemezdi. Bu taraftan Halid ve Tarık Zengi ve Ebu'l-Muhsin 'askeri gelüp yetişdiler, gördiler kim İmam-ı 'Ali'niñ elinde yalın kılıç turmayup kâfirleri kırardı. Halid, Medine şehrinde Resûl-i Ekrem'e öyle haber virdi kim.

"Ya Resûl-ullah! İmam-ı 'Ali'yi öyle gördüm ki kâfirler arasında kalmıştır, turmayup kırar

/97/

heman bir esrik deve gibi olmuş, deyü haber virdi. Bu canibden her birisi İmam-ı 'Ali'niñ üzerinden kâfirleri giderüp cümlesi gelüp elin öpdiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Yaranlar! Eyü vakitte geldiniz." didi.

Halid, İmam-ı 'Ali ile öpüşdiler ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi 'askerleriyle gelüp İmam-ı 'Ali'niñ ayağına düşdiler. İmam-ı 'Ali, cümlesine du'a eyledi. Ba'dehu biraz oturup diñlendiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Yaranlar! Bu gün yiğirmi sekiz gündür ta'am yimedim ve su içmedim. Sizlerde hiç ta'am var mı?" didi.

Hazır itdiler. İmam-ı 'Ali ol ta'amı yedi. Biraz su içdi. İmam-ı 'Ali'niñ bir kaç yerinde zahmı var idi. Anı sardılar. Biraz rahat oldu ve dahi Düldül-i mübareğe biraz yem ve su virdiler. Kâfirlerin herbirisi bir köşeden bakardı. Kimiñ canı vardı ki yakın geleler. İmam-ı 'Ali, bunlara ne itdiğın bir bir haber virdi. Bunlar işidüp şad oldılar. Kahkaha mel'un, gördi kim İmam-ı 'Ali'ye imdad geldi. İmam-ı 'Ali, yalnız iken cevab virmezlerdi. Bu defa ejde(r)halar dahi geldi. Kahkaha kelb vezirlerine eyitdi:

"Ne tedbir idelim? Bir iken birkaç oldılar." Vezirleri eyitdiler:

"Şahım! Ne gam çekersin? Anlar kaç kişidir? Birkaç günden sonra 'aciz olurlar. Heb bunları diri tutarız, kalanın kırarız." didiler.

Kahkaha la'in, emreyledi. Bir yere kondılar yedi gün cenk itmediler. İmam-ı 'Ali, dahi yedi gün yeyüp içüp yaranlarıyla zevk-u safada olup sekizinci gün Kahkaha mel'un emreyledi, meydan yerine geldiler. Saf tutup İmam-ı 'Ali'den yaña turdılar. İmam-ı 'Ali dahi ol dilâverleriyle kâfirlerin karşısına saf bağladılar. Kahkaha mel'un, emreyledi. Bir gürbüz pehlivan var idi. Adına Menuc dilerdi. Bu kâfir meydana girdi. Halid aña mukabil oldu. Kâfir, Halid'e hamle eyledi. Halid, güzün men' eyledi. Bu kere

/98/

sümgü havale eyledi. Halid, yine men' eyledi. Bu kerre nevbet Halid'e geldi. Halid eyitdi:

"Ey kâfir! Müsliman ol! Cehennem'den halas olasın." didi.

Kâfir herze yemeğe başladı. Halid, gördi ki kâfirde ıslah yokdur. Heman Halid eyitdi:

"Saña ben herze yemeği göstereyim." didi.

Heman kılıcın eline alup, kolların divan idüp bir kerre tekbir getirüp badehu

"Ya Allah!" deyüp kâfirlerin başına bir kılıç urup ta eyer kaşına değin iki pare eyledi. Mel'un tağ paresi gibi yıkıldı. Canı cehenneme gitdi. Ol kâfiriñ bir karındaşı var idi. Gayet gürbüz kâfir idi. Karındaşınıñ böyle hakaretle öldiğın göricek ihtiyarı kalmadı. Halid'e beraber geldi, eyitdi:

"Ey şikârım! Karındaşımı niçün öldürdiñ? Benim karındaşımıñ sencileyin biñ kulu var idi." didi.

"Gör adam öldürmek nice olur, saña göstereyim." deyüp dalkılıç oldı. Halid'in üzerine yürüdi. Halid:

"Ya Allah!" deyüp sıçrayup kâfiriñ kılıcın tutdı. Pare pare eyledi. Kâfir bakakaldı. Bu kerre kâfir dahi:

"Sen misin benim kılıcım pare pare eyleyen." deyüp gürze yapışdı. Halid'in üzerine indirdi. Halid dahi

"Ya Allah!" deyüp kâfiriñ gürzin savdı. Kapup elinden aldı, yabana atdı. Kâfiriñ eliniñ derisi gürzin sapında kaldı. Kâfir hacil oldı. Bu def'a sümgü havale eyledi. Halid anı dahi men' eyledi. Bu kerre nevbet [nevbet] Halid'e geldi, eyitdi:

"Ey na-bekar! Gel Müsliman ol. Allah'ı bir bil ve Muhammed'i hakk peygamber bil. Eğer yok dirsen seni bir 'azab ile öldireyim ki görenler senden 'ibret alsunlar." didi.

Kâfir, herze yimeğe başladı. Halid, gürzin alup kâfiriñ başın gözedüp;

"Ya Allah!" deyüp kâfirin başına bir gürz öyle urdı kim göğercin yımurtası gibi tar tağan olup canın cehenneme ısmarladı.

/99/

Ey yaran-ı safa! Kıssayı dıraz itmeyelim. Halid, yalnız başına yigirmi dört kâfiri tepeledi. Çün Kahkaha mel'un, bu heybetleri gördi, eyitdi:

"Bir kişi bu kadar başpehlivanlarım öldürdi ve yine gayrısı girecek olursa bir adam komaz." deyüp vezirlerine danışık itdi.

Bunlar dahi:

"Birden yürüyelim, ola ki feth ola." didiler.

Kahkaha bu sözi ma'kul, görüp emreyledi. Yigirmi dört kerre biñ at arkasına geldiler. İmam-ı 'Ali'niñ üzerine yürüdiler. İmam-ı 'Ali dahi kâfirlerin hareketin görüp Halid'e emreyledi ki sağ taraftan eyle ve Ebu'l-Muhsin'e sol taraftan hamle eyle." didi ve Tarık Zengi'ye

"Sen benim ardımca 'askerin al, gel." didi.

Bunlar İmam-ı 'Ali'niñ sözine mak'ul görüp cümlesi öyle eylediler. Halid sağ kol kâfirlerine öyle bir girdi kim başların külteleyüp yere dökdi. Ebu'l-Muhsin, soldan hakeza ve Tarık Zengi'yi kezalik İmam-ı 'Ali dahi heman Zülfikar'ı yetmiş arşun salardı. Her calmada yüz kırk kâfir helak iderdi. -Allah-u Ekber- bir 'azim cenk oldı ki gövdeler tağ gibi oldı. Çukurlar kan ile doldı. Meydan yerine çakıl taşı gibi, kâfir başı yığıldı, kaldı ve iki gün iki gice bir 'azim cenk oldı kim felekde melek inledi. Kahkaha mel'un, 'acize oldı. Ahir tabl-i asayiş çaldırdı. İki 'asker birbirinden ayrıldı. Pehlivanlar, heb sağ salim bir araya geldiler, gördiler. Otuz kişi şehid olmuş. Şehid olmuşları defn eylediler. Ol gice dinlendiler. Kahkaha mel'un, emreyledi. Hisabın aldılar. Yüz toksan biñ kâfir helak olmuş. La'in gayet melul oldı. Yemliha adlu iki yüz kırk yaşında bir veziri var idi. Şöyle haram-zade idi kim şeytan anıñ şerrinden korkardı. Kahkaha kâfir

/100/

dahi korkardı. Ol mel'un eyitdi:

"Ey Şah! Sen bunlara zafer bulayım, dirseñ 'askeri dört bölük eyle. Her bölüğü bir pehlivan üzerine havale eyle. Birkaç gün böyle cenk eyle. Ola ki böyle helak olurlar, bundan gayri çare olmaz." didi. Çün Kahkaha Mel'un, bu cevabı eşitdi, emreyledi. 'Askeri dört bölük eylediler. İrtesi gün kâfirler, at arkasına geldiler. Bu taraftan İmam-ı 'Ali, gördi ki kâfirler dört bölük oldılar. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey yaranlar! Bu la'iniñ muradı budur ki 'asker yeni dört bölük idüp, birbirimizden ayırup, kemend atup tutalar. İmdi siz dahi birbirinizden ayrılmayınız." didi ve dahi İmam-ı 'Ali, bir uğurdan arkasına geldiler. Kâfir karşı saf bağlayup durdılar. La'in emreyledi. Dört bölük üzerlerine yürüdiler. Her birini ortaya aldılar. 'Azim hay huy itdiler. İmam-ı 'Ali, dahi ol dilâverleriyle arka arkaya virüp kâfirlere karşı yürüdiler. Kâfirler ol kadar cehd eylediler. Birbirinden ayıramadılar, gördiler ki olmaz bir uğurdan yürüdiler, kâfirlere öyle girdiler kim kâfirlerin kanı meydan yerinde sil gibi akdı. Heman İmam-ı 'Ali'niñ gözi kible-gaha değüp yerde gördi ki Kahkaha la'iniñ, 'alemdarı çıkageldi. Eman vormeyüp katleyledi. Üç gün üç gice ol kadar cenk oldı ki kıyasın Allah-u Te'ala bilür. Dördüncü gün ahşam oldı. Kâfirler 'aciz kaldılar. Tıbl-ı aram calındı. İki 'asker birbirinden ayrıldı. İmam-ı 'Ali, dahi candan fariğ olup oturdu. Pehlivanların cümlesi sağ-salim bir yere geldiler. İmam-ı 'Ali, hesab eyledi. Yüz elli adam şehid olmuş ol şehidlerin namazın kılup defn itdiler. Üzerlerine Kur'an okudılar. Kahkaha mel'un dahi hesab eyledi. Tamam yüz seksen altı biñ kafir kırılmış.

/101/

Kâfir bu hali gördi. İtler gibi uludu, ta sabaha dek ağladı. Vezirleri başına üşüşdiler. Nasihat etdiler:

"Ey şa(h)u 'âlem! Ağlamanın fa'idesi yokdur. Buña tedbir gerekdir, didiler. Haciblerden biri eyitdi, bunların biri eyitdi:

"Bir sağ adam yokdur. Heb zahımludur. Geliñ bir def'a dahi üzerlerine yürüyün bu kerre bunları heb kırarız" didiler.

Kahkaha mel'un, gerçek sanup üç gün diñlendiler. Dördinci gün 'ale's-sabah, la'in emreyledi. 'Asker at arkasına gelüp saf bağladılar. İmam-ı 'Ali, dahi kâfirlere karşı saf bağlayup turdılar. İmam emreyledi. Bir uğurdan kâfirlerin üzerine hamle eylediler. Bir gün bir gicede yüz elli biñ kâfir kırdılar. Çün Kahkaha bu heybetleri gördi. Gazaba gelüp 'askerlerine kakıdı ve eyitdi:

"La'in olsun, sizin gibi adamlara ki birkaç kimse cümleñizi kırdı geçürdi. 'Arıñız gayreteñiz yok mıdır?" deyüp sözler söyledi. Çünki 'asker başlarından bu cevabı eşitdi. Gayrete gelüp, İmam-ı 'Ali'niñ üzerine hamle eylediler. Gayretinden Kahkaha mel'un dahi bir hayli yürüdi. İmam-ı 'Ali, uzakdan görüp anlara yürüdi, eyitdi:

"Ey kâfirler ve ey mel'unlar! Cenge nice girerler? Bugün ben size göstereyim." didi.

İmam-ı 'Ali, Halid'e, Ebu'l-Muhsin'e, Tarık Zengi'ye eyitdi:

"Ey yaranlar! İmdi bu gün erlik günidir. Allah-u Te'ala, 'inayetinden umarım. Bu gün bu kâfirleri kırarız veyahut imana gelüp elimizden kurtılalar." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, derun-ı dilden ve can-ı gönülden öyle bir na're urdı kim zemin ve asuman, tağ ve taş nice zaman ol na'reden ditredi ve yiğirmi dört biñ kafirin ödi sındı. Canları cehenneme gitdi. Heman İmam-ı 'Ali, bu def'a Kahkaha mel'unuñ üzerine yürüdi. Öñüne ol kadar oklar ve kılıçlar çekdilerse bir çare

/102/

idüp çeviremediler. Halid pehlivan ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi dahi saflar kurup yürüdiler. Bu kerre Kahkaha la'in, bu heybetleri gördi. Heman at başın virüp saraydan yaña koskota kuvvet, kamçıya bereket kaçdı. İmam-ı 'Ali, heman Düldül-i mübareği la'iniñ ardından yetişirdi, eyitdi:

"Bire pelid! Nereye kaçarsın? Kaçmağla olur mı zan idersin? didi. Kahkaha'nın 'aklı başından gitdi. Bakdı ki kaçmak fa'ide itmez. N'eylesün heman dalkılıç olup İmam-ı 'Ali'ye çaldı. İmam, kâfirin kılıcı inerken tutdı. Bileğini öyle bir sıkdı kim kılıç yere düşdi. Kâfiri çekdi, atından indirdi. Eline aldı. Bir elinde Zülfikar, bir elinde Kahkaha mel'un. İmam-ı 'Ali, kâfirlere öyle girdi kim "İmam-ı

'Ali'ye çalayım." diyen kâfire elindeki mel'unı tutardı, kalkan idindi. Mel'un, İmam-ı 'Ali'ni elinde kablumbağa gibi tutardı, eyitdi:

"Ey kâfir! Kendini nice bilürsün? Kanı seniñ şol tañrılık da'vası itdiğün? Hâşâ ve kella, yerleri ve gökleri yaradan benim, dirdiñ. Âdem oğlanınıñ rızkın diren benim, dirdiñ. Şimdi başıñ kurtarmağa kadir değılsün. Gel bu sözlerden fariğ ol. Ey mel'un! Tañrı aña dirler ki turmakdan ve oturmaktan ve yatmaktan ve uyumaktan oğlan ve kız toğurmaktan münezzeh bir padişahdır. Cem'i 'âlem anıñ mahlukıdır. Birdir, şer'iki ve naziri yokdır. Bir kerre "Kün" demekle on sekiz biñ 'âlemi yaratdı. "Fe-yekün" demekle yine yok olsa gerekdir. İşte Tañrılık 'aña yaraşur. Ey mel'un! Gel bu sözden fariğ ol. İman getir. Müsliman ol. Başıñı kılıcdan kurtar. Eğer 'inad idersen seni bir 'azab ile öldireyim ki cem'i 'âlem senden 'ibret alsunlar. Ya mel'un! Tiz 'iman getir!" didi.

Mel'un, herze yimeğe başladı. İmam-ı 'Ali, gördi kim kâfirde

/103/

kabiliyet yok. Heman:

"Ya Allah!" deyüp öyle girdi kim zemin ü asuman ditredi. Der-akab elindeki Kahkaha'yı kalkan idüp kâfirlere öyle girdi kim her çalmada yetmiş-seksen kâfiri helak iderdi. İmam, kendine urayım, diyene elindeki kâfiri karşı tutardı. Kâfir ol kadar darb yidi kim kemikleri birbirinden ayrıldı. Kâfiriñ bedeni etden köpriye döndi. Gövdesi kılıc zahmından pare pare oldu. İmam-ı 'Ali'ni elinde heman bir uylığı kaldı. İmam-ı 'Ali, kâfiriñ uylığını darb-ile öyle atdı kim uyluk yiğirmi tokuz kâfiri helak eyledi. Kahkaha mel'un, canını cehenneme ısmarladı. Halid ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi 'askeri, kâfirlere öyle girdi kim başlarına kıyameti kopardılar. Cihanı dar eylediler. Bunlar dürlü dürlü fikreylediler. Gördiler ki bir diri adam kalmaz. N'eylesünler meğer bunlarıñ bir ulu rahibleri var idi. Yüz kırk yaşında idi. Cümlesi bu rahibe varup danışdılar. Rahib eyitdi:

"Ben size toğrısını söyleyim. Ancak şimdi Muhammed'den ve 'Ali'den eman dileyüp çağırmasanız cümleñizi kırar." didi.

Bunlar, rahibiñ söziñ ma'kul görüp başların açdılar. İmam-ı 'Ali'den yaña cümlesi bir uğurdan;

"El-eman ya Muhammed! El-eman ya 'Ali! deyüp çağrışdılar. İmam-ı 'Ali'niñ hiç kulağına girmedi.

"Bire hay meded!" turmayup kırardı. Gördiler İmam-ı 'Ali'den çare yok. Yine rahibe vardılar, eyitdiler:

"Ya rahib! Sözüme eşitmez. Bizim halimiz nice ola?" didiler. Rahib eyitdi:

"Varıñ, kendüden eman isteñ. Ola kim bize eman vire." didi.

Kâfirler gelüp yine başların açup çağrışdılar.

"El-aman ya İmam-ı 'Ali!" didiler. İmam-ı 'Ali'niñ yine kulağına girmedi. Yine rahibe vardılar, ağlaşdılar.

/104/

"Ya rahib! Sözüme işitmez. İhsan buyur. Bize bir çare eyle." didiler. Rahib eyitdi:

"Anlarıñ bir kadiri vardır. Anlardañ eman isteñ." didi.

Kâfirler başlarıñ açup, gözleriñ göğe diküp can u dilden "ah" idüp ağlaşdılar ve eyitdiler:

"El-aman! Ey yerleri ve gökleri yaradan el-aman!" deyüp çağrışdılar.

Bu kerre İmam-ı 'Ali, Zülfikar'ı çaldı, kesmedi. Heman silüp kınına kodı. Zira Hakk Te'ala'dan nida gelmişdir. Aña binaen aman vermeyüp kırardı. Bu kerre kılıc kesmedi. Bildi kim Allah'ıñ emri yerine geldi. Kâfirler gelüp İmam-ı 'Ali'niñ elin öpdü. Ayağına düşdiler. İman getirüp Müsliman oldılar. Allah'ı bir bulüp, Muhammed'i hak peygamber bildiler. El-hamdü'lillah-i Te'ala, İmam-ı 'Ali ve Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi İmam-ı 'Ali'niñ yanına geldiler. İmam-ı 'Ali emreyledi. Kahkaha'nıñ sarayına kondılar. Heb ulu beğler, İmam-ı 'Ali'niñ elin öbdiler. Bölük bölük gelüp Müsliman oldılar. İmam-ı 'Ali bunlara İslamıñ ve imanıñ şartını, abdestiñ ve namazıñ şartların öğretti. El-hamdü'lillah sümme el-hamdü'lillah, cümlesi İslam oldılar. Cam'iler yapıralar. Vakit namazı için ezan okumak öğretti. İmam-ı 'Ali, yaranlarıyla cennet makamına vardı. Kahkaha'nıñ kızı ol hub, zamana gülerek İmam-ı 'Ali'ye karşı vardı. Elin öpdü, eyitdi:

"Ya İmam! Gazañ mübarek ola. Hele ol kâfiri tepelediñ." didi. İmam-ı 'Ali'niñ yanında turan kavim, ol kızın hüsnine hayran oldılar. İmam-ı 'Ali'ye su'al eylediler:

"Ya İmam! Bu afitab, kimiñ nesidir?" İmam, eyitdi:

"Kahkaha mel'unuñ kızıdır. Bunda huriler başıdır. Bu kız düş görmüştür ve Müsliman olduğunu ve Resûl-i Ekrem'in bu kızını kendiye nikâh kıldığını bir bir bunlara beyan eyledi ve emreyledi; kızını yüzine nikab

/105/

çekdiler. Ba'dehu ol makamları gezdiler ve anda ne kadar kızlar ve huriler ve gılmanlar var ise heb gelüp İmam-ı 'Ali'niñ öñünde iman getürdiler. Anda olan 'acayıbları görüp hayran oldılar. Ba'dehu cennet makamından cehennem makamına geldiler. Anı dahi temaşa kıldılar. Hakk Te'ala'nın kudretiyle ol ateş mahvoldı. İçinde olan zebaniler, İmam-ı 'Ali'niñ öñünde cümlesi imana geldiler ve oradan hazineye vardılar. İçinde şol kadar mal buldular ki hesabın Allah'dan gayrı kimse bilmez. İmam-ı 'Ali, bu hazineleri gördi. Götürecek hazine değildir. İçinden beş deve yükü malı aldılar. Ma'adasını kodı ve ol kal'eye Ebu'l-Muhsin'i padişah eyledi ve Ebu'l-Muhsin'e şer'i mutahhara üzre kızların birini nikâh eyledi ve Tarık Zengi'yi aña vezir eyledi ve dahi anlara lazım olan nasihatleri ta'lim eyledi. Ba'dehu develeri yükletdiler. Yola revan olup girdiler. Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi eyitdiler:

"Ya İmam-ı 'Ali! Kaçan Muhammed -'aleyhi's-selam-a varasın. Bizden aña selam diyesin ve görmeden 'âşık olduğımızı bildiresin." didiler.

İmam-ı 'Ali, kabul eyledi. Sabah namazını kıldılar. İmam-ı 'Ali, bunlar ile veda'laşup sa'adete yola girdi. Kahkaha, beş yüz kızını dahi aldılar. Ebu'l-Muhsin ve Tarık Zengi'yi ta'zim için İmam-ı 'Ali'yi Kan Suyı'na kadar götürdiler. İmam-ı 'Ali'yi, devletle gönderdiler. Dönüp yine kal'elerine geldiler. İmam-ı 'Ali, Kan Suyı'nı geçüp kondı. İrtesi gün Medine'ye revan oldılar. Giderken İmam-ı 'Ali, yolde ne gördü ise yine cümlesini gördi.

Günlerde[n] bir gün 'Avk cariyesi Zahibe ki İmam-ı 'Ali'niñ öñünde Müsliman olmuştu. Ol obaya gelmişlerdi. Zahibe dahi iman getüreliden berü herkim aram itmeyüp yolları gözedirdi. Na-gâh gördi ki arslanlar geldiler.

/106/

İmam-ı 'Ali bildi ki bu oba 'Avkî Bin Kadir'in obasıdır. İmam-ı 'Ali Halid'e Zahibe'nin söyledi. Halid eyitdi:

"Ya İmam! Ben ol Hakk 'aşıkıyla konuştum. Baña dahi ahvalin beyan eyledi." didi. Ol ağacın dibine indiler. Atların çayıra saldılar. Çün oba kavmi bunları gördiler. Padişahlarına haber virdiler. Padişahları dahi bunları gördi. Emreyledi, iki yüz pehlivan silahlandılar.

"Tiz varın! Şu gelenler ne ta'ifedir görün ve hem çayırdan çıkarın. Eğer 'inad iderlerse döğe döğe çıkarın." didi. Ol iki yüz pehlivan geldiler, atları çıkarmak dilediler. İmam-ı 'Ali görüp, eyder:

"Ya Halid! Var bu gelen kavim ne kavimdir gör." didi. Halid dahi bunlara çağırdı.

"Ne istersiniz ol atlardan?" didi. Bunlar eyitdiler:

"Ey na-bekarlar! Tiz bu atları çayırdan çıkarın. Yok dirseñiz şimdi sizi pare pare ideriz." deyüp anları taş ile urdılar. Çün Halid bu hali gördi. Bir na're urup, gürzi eline aldı. Bu iki yüz kişiyi döğe döğe ol obaya düşürdi. İçlerinden on beş kâfir öldirdi. Heman kılıc çeküp Halid'e beraber geldi. Çağırup, eyitdi:

"Bire na-bekar! Sen bu meydanı tehi mi sandın?" deyüp Halid'e hamle eyledi. Halid anı gördi ki kâfirin elinden kılıcını alup, bunlara atdı. La'in o kerre gürziñ eline aldı. Halid'in üzerine havale eyledi. Halid anı dahi men' eyledi. Bu kerre nevbet Halid'e geldi.

"Ya Allah!" deyüp tekbir getürüp kâfire zor eyledi. Atıyla getürüp İmam-ı 'Ali'nin İmam-ı 'Ali'nin önünde yere urdı. Kâfirin nice zaman 'aklı gidüp yatdı. Oba kavmi Halid'in bu heybetin gördiler. Her birisi gizlenmeğe başladılar. Kâfirler;

"Bunların birisi böyledir. Ya sa'irleri hamle iderse bizim halimiz nice olur? dirken 'Avk'ın 'aklı başından gitdi. Yine geldi. Gördi ki bir adam oturur

/107/

amma arslana beşzer, şimdi halin nicedir?" didi. Melik-i 'Avk bu cevabı eşitdi. İmam-ı 'Ali'niñ ayağına düşdi, eyitdi:

"Ey ulu! Sen ne kişisin? Hiç ben siz suretlü adam görmedim." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya 'Avk! Benim adıma 'Ali dirler. İs[ş]te bil ve agâh ol." didi.

Melik-i 'Avk, bu cevabı eşitdi, bozuldu. İmam-ı 'Ali'niñ ayağına düşdi, eyitdi:

"Ya server! Ma'zur tut, bilmedim, yolcu kıyas eyledim ve hem bu ta'ifeniñ sizlere böyle itdiklerinden asla haberim yokdır." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"İmana gel. Yohsa cümleñizi kırarım." didi.

Çün 'Avk bu cevabı eşitdi. İmamın payına düşdi, eyitdi:

"Ya server! Lutf eyle. Bizi haraca kes. Ölinceye kadar saña kullık idelim." didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Sen dahi eğer başa Zahibe'yi virirsen anıñ hürmetine sen ve kavmiñ kurtıla." didi. 'Avk dahi razı olup;

"N'ola pehlivan! Saña cariye değil, benim canım yoluña feda olsun." didi.

'Avk buyurdu. Zahibe'yi getürdiler. Çün Zahibe, İmam-ı 'Ali'yi gördi. Seğirdüp ayağına düşdi.

"El-hamdülillah ya pehlivan! Mübarek cemalin görmek nasib oldı." deyüp ağladı. İmam-ı 'Ali, 'Avk'ı haraca kesdi. Yüz kırk deve, yüz elli at virdi. Kırk koyun boğazladı. Ol sahrada üç gün üç gece yeyüp içdiler. Kalanıñ yola götürdiler. Çün sabah namazın kılup ol aradan göçdiler. Zahibe'yi aldılar. Nice gün yol yürüdiler. Ol çobana ulaştılar. Halid, İmam'a çobanıñ ahvalin, didi. İmam dahi;

"Ol çobanı bulmak gerek." didi. Birde¹⁵ bir sürü koyun göründi. Ardından bir yiğit ah idüp dirdi:

¹⁵ Kanaatimize göre bu kelimedede, parça akışı ve konu bütünlüğü göz önünde tutulduğu zaman musannif tarafından "ج" harfi unutulmuştur.

"Ya Rabbi! 'Aceb Muhammed'in hub cemalin görür miyim? Yohsa 'ömrüm bu yabanda geçer mi?" deyüp ağlardı. İmam, ırakdan çobanın bu mertebe zarın görüp ve muhabbetin görüp hayran kaldı. Emreyledi ol tarafa

/108/

yürüdiler. Çobana yakın geldiler. Çoban bunları gördi. Ol kendüye buluşup kavlı karar iden adam yanınca arslan suretli adam bile gelür. Heman çoban seğirdüp, ikisinin ayaklarına düşdi. İmam-ı 'Ali, dahi çobanın gözün öpdü. Çoban, İmam-ı 'Ali'ye ahvalin bildirdi. İmam-ı 'Ali, ahvalin anladı. Halid eyitdi:

"Ya İmam! Bu yiğidin adı 'Ömer'dir. Buña cariye vir." didi. İmam-ı 'Ali virdi, eyitdi:

"Ol mel'unun obası nerededir, baña göster." didi.

Heman çoban koyunları ol canibe sürdi. Birde Kaytan'ın obasına geldiler. Gördiler, sahrada oturur. On dört biñ kadar 'askeri var; amma cümlesi uykuya varmışlar. İmam-ı 'Ali sordı:

"Ya 'Ömer! Ol la'iniñ, çadırı kangısıdır?" didi. 'Ömer eyitdi:

"Şu karşudaki büyük çadırdır. Kendisi bir kızıl atlas çadır altında olur." didi. Kaytan kâfir, gayet gürbüz mel'un idi. İmam yalnız ol la'iniñ çadırına girdi. Gördi ki heb uykuya varmışlar. İmam-ı 'Ali, ol la'iniñ boğazın aldı. La'in:

"Bire hay!"deyince Halid'in yanına getürdi. Yere urdı. La'in gözün açdı. Gördi ki birkaç arslan aralarında. İmam-ı 'Ali, dine da'vet eyledi. La'in, herze yimeğe başladı. Tiz İmam, la'iniñ başını kesdi ve dahi bir na're urdı ki -Allah-u Ekber- cümle kâfir uykudan beñilleyüp birbirine girişdiler. Heman iki yüz kişi imana geldiler. Kalanın kırdılar. Malların Müsliman olanlara virdiler. Şer'ait-i İslam'ı öğretdiler. Anların uluları var idi. Bunlar baş dikdiler. Ol malı aña teslim eyledi. 'Ömer'i alup, koyunları sürüp yola revan oldılar. Çün Medine'ye yakın geldiler. İmam-ı 'Ali, Halid'i Muhammed -'aleyhi's-selam-a dahi [müjdecî] gönderdi. Halid Medine'ye geldi. Toğrı mescide Resûl-ullah'a geldi. Seğirdüp Resûl-i Ekrem'in

/109/

mübarek elin öpdi. Resûl-i Ekrem Halid'in gözlerinden öbdi. Halid;

"Sultanım, size müjde olsun! İmam-ı 'Ali gelür, deyü du'alar itdi. Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Ya Halid! Saña beşaret olsun kim benim ile Cennet'de bile olasın." didi.

Halid'in ihtiyarı kalmayup Resûl-i Ekrem'in mübarek ayağına yüzün ve gözün sürüp ağladı.

"El-hamdülillah! Bugün muradıma irdim." didi. Andan kalkup Fatımatü'z-Zehra'ya ve Hasan ve Hüseyin efendimize muştuladı. Andan cem'i ashaba muştıladı. Cümlesi eşidüp şad oldılar. Resûl-i Ekrem, emreyledi:

"İmam-ı 'Ali'ye karşı çıktılar. İmam-ı 'Ali, Resûl-i Ekrem'i göricek heman Düldül'den indi. Seğirdüp Resûl-i Ekrem'in, ayağına düşdi. Resûl-i Ekrem, dahi İmam-ı 'Ali'yi bağına basdı ve iki güzünden öpdi. Hal ü hatırın sordı. Hasan ve Hüseyin geldiler. Babalarının elin öpdiler. İmam, anları bağına basdı. Ol gün Kıyamet günü gibi oldı. Andan sonra Fatıma -radiyallahu 'anha- ile görüşdi. Oturdılar ve andan sahabeler ile görüşdi. N'eyleyüp n'itdiğin bir bir hikâye eyledi ve dahi Kahkaha mel'unın kızı ağlayup Resûl-i Ekrem'in ayağına düşdi. İmam-ı 'Ali, duhteri Resûl-i Ekrem'e takdim eylediği zaman ol mübarek 'âşık oldı. Resûl-i Ekrem, dahi anı gördi, emreyledi. Nikâh itdiler. Resûl-i Ekrem'i Zamane Hatun'ı ile gerdege kodılar. İki dahi muradlarına irdiler. Andan sonra Zamane Hatun'ı düş görüp kendiye 'âşık olup kendiye 'iman getürdiğin bir bir hikâye eyledi. Resûl-i Ekrem, anı tasdik, eyledi. Ba'dehu Medine'ye geldiler. İmam-ı 'Ali dahi ol getirdiği biñ beş yüz deve ile ol kadar malı, cevahiri Sa'id Bin 'Ubbad'e, saçılık virdi. Kendi bir habbe almadı. Elin silküp, kalkup evine geldi. Sa'id Bin 'Ubbad, İmam-ı 'Ali'nin

/110/

bu sehavetin gördi, tahsin eyledi. Ba'dehu Sa'id Bin 'Ubbad, beş deve alı kodı. Bakisin ashaba üleşdirdi. Ba'dehu Resûl-i Ekrem, Sallallahu Te'ala 'aleyhi vesellem eşidüp şad oldı. İmama, hayır du'alar eyledi. Andan sonra herbir sahabeler yerinde karar eylediler.

Bu hikâye bunda tamam oldu. Allahu Te'ala, bizleri dahi iki cihan serveri Muhammed Mustafa Sallallahu Te'ala 'aleyhi vesellem efendimizin ve İmam-ı 'Ali efendimizin şefa'atlerinden mahrum eylemeye. Âmin!

HAZA GAZAVAT-I İMAM-I 'ALİ KAL'A-YI BERBER BA ZÜMUR ATEŞ- PEREST

Raviyan-ı ahbar ve nakılan-ı asar şöyle rivayet iderler ki ol Server-i ka'inat ve [ber] mefhar-ı mevcûdat ve hulasa-i din, seyyid-i kevineyn, Muhammed Mustafa Ahmed-i Muhtar ve Mihter-i 'âlem ve Bihter-i evlad-ı âdem ve tetimme-i devr-i zaman ve hoca-i kün fekan Allahu Te'ala 'aleyhi ve selem, birgün ırte namazın kılup Mescid-i 'Azam'da, mübarek arkasını mihraba virüp oturdu ve ashaba nasihat iderdi. Ashab anıñ şeker sözine kulak urup diñlerlerdi. Na-gâh mescid kapusına bir güzel yiğit geldi. Yayan yol zahmetiñ çeküp, gayet yorulmuş. İşaretle selam virüp ağladı. Şöyle kim Resûl -'aleyhi's-selam-ıñ özi kündi. Ashaba sorup;

"Bu nedir? didi. Ashab eyitdiler:

"Garib yiğitdir. Suret-i mahub, yol zahmeti çekmiş kişiye beñzer. Ağladığından cevab viremez." didiler. Resûl -'aleyhi's-selam-:

"İçerüye girsün." didi.

/111/

Ol yiğit içerüye girdi. Hazretiñ mübarek cemalini gördi. Bildi ki Resûl -'aleyhi's-selam- oldur. Heman-dem ah idüp ağladı. Resûl -'aleyhi's-selam-, bile ağladı. Çün ağlamaktan fariğ oldı. Remizle selam virdi. Meğer dilsizmiş, işaret ider:

"Dilsizem, dilim yokdur ki söyleyem." Pes Resûl -'aleyhi's-selam- eyder:

"Ey bi-çare! İlerü gel ağzını göreyüm." didi.

Ol yiğit ilerü geldi. Ağzını açdı. Gördiler ki dili kesilmiş. Resûl -'aleyhi's-selam-, mübarek ağzı yarından koydu. Fi'l-hal dili hoş oldı. Tekrar fasih-i kelim ile selam virüp bir zaman ağladı, eyitdi:

"Ey Tanrı'nın peygamberi ve iki cihanın serveri! Bilgil ki ben Berber Kal'ası'nın padişahının oğlıyam. Adım Beşir'dir ve atama Zümür Ateş-perest dirler. Gayet cuhud, mel'un kindar kişidir ve sizin gayet düşmanınızdır ve bir anası vardır gayet sahiredir. 'Âlemde misali yokdur ve bir rahibi vardır adına Tay'un dirler ulu rahibdir. 'Arab 'Ureba içinde olan hep aña tabi'dir. Küfri muhkem ha'indir ve ben andan İncil okurdım. Birgün okurken bir yere irişdim ki senin mu'cizatın yazılmış ve ehl-i beytin ve 'Aliyyü'l-Murtaza'nın kerameti evvel gelüp geçen peygamberlerin mu'cizatları ve ümmetleri nice da'vet itdiler ve ümmetleri kendülere uyanı uydı, uymayanına beddu'a idüp helak oldılar ve senin yarın kıyamet gününde ümmetlerine nice şefa'at ideceğin cümlesi yazılmış. Meşhur bu sıfatları rahibe sordum. 'Aksine cevab virdi. Hiç gönlüm inanmadı. Ahir İncil'den usandım. İslam muhabbeti gönlime toldı. Gördüm ki anların dinlerinin ve mezheblerinin ahiretde hiç hayr u salah yokdur. Anı terk eyledim. Vardım babamın sarayında bir yıl bir hücre içinde oturup gice gündüz senin medhiği zikr ettim.

/112/

Na-gâh benim halime muttali' olmuşlar. Birgün babasına varup söylemişler ki:

"Oğlın Muhammed dinine girdi. Gice-gündüz zikri fikri Muhammed'i medh itmektir. Hiç kimseye karışmaz ve cümle Yahudi'den ve Nasranî'den 'uzlet eyledi." deyü bildirmişler. Atam dahi beni bir halvet yere da'vet eyledi. Baña ol yalan ve çürük mezhepleri söyledi. Kabul itmedim ve sözün eşitmedim. Çün kendi batıl dinine da'vet ide gördi. Çare olmadı, gazaba geldi. Öldürmeğe kıyamadı, emreyledi. Dilimi kesdiler ve şehirden taşra aç ve yalın ayak sürdiler. Uş bir yıldır seni isterdim ki seni bulam. El-hamdülillah mübarek cemaliği gördüm. Hoş oldım. Dilim dahi hoş oldı. Şimden gerü 'ömrüm oldukça hidmetinde oluram ve İncil'de senin fazlın gördüğüm vakit imana geldim. İşte iki yıldır ki ben saña iman ideli." didi.

Resûl Hazreti'nin dahi yüreği acıdı. Bir zaman ağladı. Andan sonra Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya ashab! Kangı kişide ki din gayreti ve İslam muhabbeti vardır. Aña dilek iderem ki leşker cem' idüp Berber Kal'ası'na varup gaza ide." didi.

"Ol kâfiri dinden Hakk dine da'vet eyleye." didi. Andan sonra Malik-i Ejder, yerinden turı geldi. Resûl -'aleyhi's-selam-ın mübarek elin öpdi, eyitdi:

"Ya Resûllah! Baña destur viriñ Berber Kal'ası'na ben gideyim." didi. Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Yüri, var! Ya Malik-i Ejder! Ol gazaya cehd eyle." didi.

Yarak gördiler. Halid bin Velid ve 'Amr Ma'di-yi Kerb otuz bin ashab cem' oldılar. Andan Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- Halid bin Velid'i ser-leşker eyledi ve 'Amr Ma'di-yi Kerbi ura 'Arab 'Ureba'ya pehlivan eyledi ve Melik-i Ejder'i emir eyledi. Eşiden hazır oldılar.

/113/

Yiğirmi gün içinde otuz biñ sahabe cem' oldılar. Andan Resûl emreyledi. Medine'den taşra bir menzil yol yürüdiler. Resûl-ullah, bu leşkere nazar eyledi. El getirüp du'a eyledi. Kendileri yine Medine'ye döndiler. Leşker, Berber Kal'ası'na revan oldılar. Berber Kal'ası'na varınca seksan günde varulur. Pes Berber Kal'ası'nın karşısına varıcak gördiler ki mil üzerinde bir kişi turur. Na-gâh ol kişi dahi mil üstünden İslam 'askerin gördi. Fi'l-hal kal'aya vardı. Har har solur.

"Ne haldir bu hal?" didiler, eyitdi:

"Kal'amıza Mekke'den Medine'den leşker geldi. Kös avazı ile 'alem toldı." Tabl-u harb şöyle çalınur ki Berber vilayetinde kıyamet kopdı sandılar.

Çün Zümür Ateş-perest bunu eşitdi. Can başına sıçradı. Tiz turdı. Ceng-i harb çaldırdı ve hazır olan leşker yarağa girdiler ve etrafa haber oldı.

"Kal'añıza Mekke, Medine 'askeri geldi. Kal'añızı almağa ve malıñızı yağma itmeğe ve 'avratıñızı ve oğlanıñızı ister ve diniñizi tebdil itmeğe geldik. Her kimde din 'izzeti var-ise üç güne dek hazır olsunlar." deyü çağırdılar. Bu yaña İslam 'askeri Berber Kal'ası'na karşı bir otlı sulu yere kondılar. Atlar gayet yorulmuşdı. Zira seksan gün yol zahmi çekmişlerdir. Ol arada;

"Biraz rahat olalım." didiler. İşte bunlar diñlenmekde biz geldik. Zümür Ateş-perest hikayetine. Çün Zümür Ateş-perest, vezirlerine ve beğlerine eyder:

"İşte üstümüze 'asker geldi. Çare nedir? Ne tedbir idelim?" deyüp danışdı. Zümür Ateş-perest'in bir anası var idi. Gayet sahire idi. Şöyle ki 'âlemde misli yokdı. Zümür Ateş-perest'e eyder:

/114/

"Ey oğul! Sen hiç gam yime. Benim adıma Sahire Katna dirler. Ben ol kadar sihir ideyim ki 'âlem halkı kobdı sanalar." deyü oğluna teselli viridi. Zümür Ateş, eşidüp şad oldı. Bu Sahire Katna'nın sihri ol kadar meşhur olmuş idi ki kaçan öñüne bir leğen su koya ve bu sudan sağ eliyle gökyüzünden yaña saçsa ol sa'at gök gürleyüp tolu yağardı. Şöyle kim 'âlem zelzeleye varırdı ve yeryüzündeki canavarlar heb helak olurdu ve eğer sol eliyle saçsa şol kadar yağmur yağardı ki Nuh tufanı olurdu. Çün Katna İslam leşkeriniñ geldiğiniñ bildi. Hiç kayırmayup eyder:

"Bir sihir ideyim ki ne olduklarıñ bilmeyeler ve başlarıñ alup ellerine kaçarlar ve yeryüzini ejderhalar ile toldıram. İslam leşkerine hamle itsünler." didi. Zümür Ateş-perest, eşidüp şad oldı. On biñ kişi hazır idüp Katna dahi sihre başladı.

Bunlar bu halde. Biz geldik, İslam leşkerine Halid bin Velid, Malik bin Ejder ve 'Amr Ma'di-yi Kerb ve emir 'Arab pehlivanları bir yere cem' oldılar. Tedbir idüp cenk hazırlığın gördiler. Tamam yedi gün oturdılar. Dahi diñlendiler ve yol zahmetinden fariğ oldılar. Sekizinci gün Yemame dirler bir fasih lisan 'Arab var idi. Anı Zümür'e elçiliğe gönderdiler. Ya'ni vara Zümür'ü imana da'vet eyleye. Çün Yemame, Kal'a'ya yakın geldi. Gördi ki Kal'a halkı hep cenk hazırlığın itmişler. Çün Yemame ilerü vardı, gördi diledi ki döne. Yine fikreyledi, eyder:

"Ulular arasında meşhurdur ki elçiye zeval olmaz." deyü söylenür.

"Bari varayım, risaletimi eda iderim. Cevab ne ise iletayım." deyüp kal'a kapusına sürdi, geldi. Kapucıya eyitdi:

"Ben İslam leşkerinden elçiliğe geldim.

/115/

Beni beğize iletin." didi. Vardılar;

"Zümür'e elçi geldi." deyü haber verdiler. Zümür eyitdi:

"Elçiye zeval olmaz, gelsün." didi. Yemame'yi alup Zümür Ateş-perest katına iletdiler. Zümür çün Yemame'yi gördi. Hayli herze ve hezeyan söyledi ve Hazret-i Resûl için düşman haberler virdi. Yemame eyder:

"Herkiz beğ kişilerden bu resme kelam 'ayıbdır. Muhammed Medine'de ola sen bunda ola, aña bunıñ gibi sözler söylemek reva değildir. Beğ olanlara gayet 'ayıbdır." didi.

Çün Zümür Mel'un, Yemame'den bu sözi eşitdi vay ki kakıdı. Elçiye söylemedi. Ahir cevab bu oldu ki;

"Var cenge hazır ol." didi.

Çün Yemame, bu haberi eşitdi. Gelüp İslam 'askerine haber virdi. İslam 'askeri dahi cenk hazırlığıñ gördiler. Ol gice dahi karar itdiler. Çün sabah oldu. İslam 'askeri, sabah namazın kıldılar dahi tesbih okudılar. Andan soñra iki 'asker iki taraftan at üstüne geldiler. Sağa sola alaylar düzdiler. Çavuşlar yürüdiler ve her taraftan meydan yüzünde bahadırlar at oynadup cevlan kıldılar. İki leşker nazar idüp bakarlardı ki:

" 'Aceb pehlivanlardan meydana kim gire, erlik göstere, dirken küffar tarafından bir la'in ata binmiş ve bir gürz eline almış ve bir kılıç hama'il kuşanmış başından ayağa temüre gark olmuş. At sıçradup meydana geldi. Biraz laf urup at başın çekdi, turdı. İslam 'askerinden er diledi. İslam 'askerinden dahi 'Abdullah Yemeni dirler bir pehlivan var idi. Meydana geldi. At oynadup biraz cevlan idüp Hakk Te'ala'ya şükür eyledi ve Muhammed'e salâvat ve bir tekbir getürüp at depdi. Ol kâfiriñ üzerine vardı ve eyitdi:

"Ey kâfir! Hamle eyle. Zira evvel hamle kâfiriñdir. Ben İslamım. Soñraki

/116/

hamle benimdir. Eğer sen galib olursañ fırsat seniñdir. Eğer ben galib olursam seni imana getüreyim." deyince la'in gürzle hamle kıldı. 'Abdullah Yemeni, elin sunup gürzi kâfiriñ elinden alup havaya atdı.

"Ey kâfir! Gafil olma! İşte vardım." deyüp gürzi kâfiriñ başına şöyle çaldı ki mel'unıñ başı tar u tağan oldu. 'Abdullah Yemeni;

"İmana gel!" dimeği unuttı. Kâfir, cehenneme gitdi. Bir kâfir dahi hamle eyledi. 'Abdullah Yemeni, anı dahi süngü ile göğsinden urdı. Şöyle ki göğsini arkasından çıkıdı. Fi'l-hal atıñdan yıkıldı. Ol dahi cehenneme toğrı çekildi. Anıñ ardınca bir kâfir dahi girdi. Anı dahi kılıçla iki pare eyledi. At başın çeküp meydan içinde turdı. Küffardan artık meydana kimse gelmedi. 'Abdullah Yemeni, leşkerine geldi. Soñra küffar leşkerinden bir pehlivan Zümür meydan diledi. Zümür, destur virdi. Kâfir, meydana gelüp at başın çeküp İslam 'askerinden er diledi. Pes ashabdan Emir Pehlivan, 'Amr Ma'di-yi Kerb meydana girdi. Bir zaman cevlan eyledi. Kâfir ilerüye geldi. 'Amr Ma'di eyitdi:

"Ey kâfir! Hamle eyle ben İslam ehliyüz. Evvel darb kâfiriñdir. Kâfir eyitdi:

"Seniñ gibi kişiye ben kılıç çıkarmağa ve gürzi elime almağa 'arlanuram." didi ve hamle kıldı. 'Amr Ma'di-yi Kerb hiç mukayyed olmadı. Kâfir üç hamle eyledi. 'Amr Ma'di-yi Kerb eyitdi:

"Ey kâfir! Üç hamle seniñ idi ve üç hamle dahi benimdir. Gafil olma. İşte vardım." deyüp kâfire bir gürz urdı. Tiz kalkan karşı tutdı. 'Amr bir na're urup şöyle urdı ki kâfirin kalkanı iki pare oldı. Gürzi tepesine tokundı. Kâfiriñ 'aklı gitdi. Sersem oldı. 'Amr Ma'di eyitdi:

"Ey kâfir! Baña emirim vasiyyet

/117/

itdi. Kaçan bir kâfirle cenk iderseñ eğer sen galib olursañ fi'l-hal öldürme. Evvel imana da'vet eyle. Eğer gelmezse öldiresiñ, deyü tenbih eyledi. İmdi bildim ki bir hamle dahi idersem geberirsiñ. Gel imdi Müsliman ol." didi. Kâfir eyder:

"Ya emir! Sen baña imana gel, didiğiñ benden korkundandır." didi. Hamle itmek diledi. 'Amr Ma'di eyitdi:

"Kâfir 'aklıñ gitdi. Hamle itmek dilersiñ deyüp 'Amr hamle itdi. Kâfir can acısından n'ideceğini bilmez oldı. Kâh süngü ile kâh kılıç çeker. Pes 'Amr eyitdi:

"Ey kâfir! İman getir!" didi. Kâfir eyitdi:

"Ya 'Amr! Yiğirmi yıldır ben sanem kuliyum. Şimden soñra cazuya mı kul olayım." deyüp yine hamle eyledi. 'Amr da'vetten geçdi. Andan soñra;

"Ben seniñ kaydın göreyim." didi. Kâfiriñ üstüne yürüyüp eyitdi:

"Ey kâfir! Hazır ol." deyüp şöyle çaldı ki gövdesinden başı yere dikildi. Dahi tekbir getürüp ve bir na're urdı. Küffardan er diledi ve yine eyitdi:

"Ey kâfirler! Kanı bir er kim gele, beni meydandan çıkara." deyüp meydan içinde cevlan eyledi. Zümür Ateş-perest, bu işleri gördi. 'Aklı başından gidüp leşkerine eyitdi:

"Katı bir kişi yok mıdır bu ere mukabil ola ve meydandan çıkara?" didi. Hiçbir kimse cevap virmedi. Ahir bir mashara kâfir meydana geldi, eyitdi:

"Ey pehlivan! Meydana gel dirsij. Meydana gelmeğe korkarız ki canımız sağ gitmez. Can 'azizdir." deyüp ebsem oldı.

Pes bir zamandan soñra bir 'ömri günü tükenmiş kâfir meydana geldi. Girye eyledi. Pes 'Amr, dahi kâfiriñ yolın bağladı. Fikrine imana da'vet itmek geldi. Heman kâfiriñ tepesine bir gürz urdı. Kâfiriñ tepesi çürük kabak gibi tar tağan oldı. Meğer ahşam idi. 'Amr döndi. Leşker bağlandı. İslam 'askeri namaz kılup

/118/

ol gice anda karar itdiler. Biz geldik Sahire Katna'ya. Mel'un Zümür Ateş-perest gördi ki İslam 'askeri namaz kılup ol gice anda karar itdiler. Zümür anasına reca idüp didi ki:

"Sihir eyle."

Ol mel'une, ol sihir itmeğe başladı. Bu yaña İslam 'askeri gördiler ki irte oldı. Subh namazın kılup tesbih okudılar. Na-gâh gördiler ki gök yüzine bir pare bulut geldi. Cihan karanlı oldu. Şimşek oynar ve yıldırım şakır. Şol kadar kar, yağmur, tolu yağdı kim İslam 'askeri 'aciz ve ser-gerdan oldılar. At kişnemesi, erenler avazesi 'ayyuka çıkdı. İslam 'askeri birbirlerinden ayrılup başlı başı ayruksı oldı. İslam 'askerine galib oldı. Kâmilen altı yüz ashab şehid oldı. 'Amr Ma'di-yi Kerb, tutsak oldı. Baki 'askeriñ her biri bir yaña başını alup kaçdı. Pes bu yañada Sahire Katna mel'unı geldi. Zümür'a eyder:

"Ey oğul! Muradınca ve gönliñ dileğince oldı." Zümür eyder:

"Ya ana! Eğer sen bu sihiri itmeyeydin iki gün cenk oldu, sındık. Eğer bir gün dahi olsaydı, kal'ayı virirdim ve onların dinine girerdim." didi. Çün sahire Katna eyitdi:

"Ey oğul! Ben de seni ol afetlerden sakladım. Bu kadar iş itdim." didi.

İşte bunlar sevinmekte. Bu yaña İslam leşkeri kaçmaktan seksan günlük yolu yiğirmi günde aldılar. Leşkerin öñünce kaçan Medine'ye girdi. Meğer bir gün Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, Medine'de otururken melul oldu.

"Ey deriğa! İslam leşkeri sındı. Altı yüz ashabım şehid oldu ve 'Amr Ma'di-yi Kerb, giriftar oldu ve baki 'askerim hor u hakir oldu." didi. Ashablar eyitdiler:

"Ya Resûl-ullah! Cebra'il [mi] haber getürdi?

"Na'am, Cebra'il haber virdi." didi ve hem ol gün kaçup gelen ashab vak'i olan kıssayı

/119/

bir bir hikayet eyledi. Üç günden sonra baki leşkerle Malik-i Ejder çıkageldiler. Medine'de bir 'azim yas itdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, siyah 'emame sarındı ve ashab gayet melul oldılar. Resûl -'aleyhi's-selam-, yedi gün taşra çıkmadı. Sekizinci gün, Cebra'il -'aleyhi's-selam-a gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Hakk Te'ala saña selam eyledi. Var habibime söyle, eyit ki;

"İslam 'askeri cazu şerrine ve 'avrat mekrine uğradılar. Zira ezelde kudretim 'âleminde vardı kim 'asker aña vara cazunin sihiriyle sına ve altı yüz ashab anda şehid ola imdi var Habibime söyle melul olmasun. Ol gaza 'Ali yüzünden feth olsa gerekdir. İmdi bu kerre 'Ali'yi göndersün ve 'Amr Ma'di-yi Kerb'i esirlikden halas eylesün ve ol altı yüz ashabın kanını alsun." deyüp Cebra'il yine gitdi. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, subh namazın kılup arkasını mihraba virüp oturdu, eyitdi:

"Ey ashab! Size beşaret olsun ki Cebra'il gelüp haber virdi ki Hakk Te'ala - 'Azz ve celle- Berber Kal'ası'nın fethini İmam-ı 'Ali'ye virmiş. Varup 'Amr Ma'di-yi Kerb'i halas ide ve ol şehid olan altı yüz ashabın kanını alsun." deyü buyurmuş.

"İmdi ya ashab, siz ne dirdiğiniz?" didi. Anda ashab eyitdiler:

"Hakk Te'ala ne buyurd-ısa, ferman sızıdır." didiler. Andan sonra İmam-ı 'Ali'ye eyitdi:

"Ya 'Ali! Berber Kal'ası'nın fethini Hakk size emreyledi. İmam-ı 'Ali, heman ayak üzere kalkup eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Canım başım Hakk Te'ala yolına kurban olsun. Varayım ol gazaya gideyim." didi. Ashab eyitdiler:

"Cazu kal'ası imiş. Hiçbir nesne kar eylememiş." Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Hakk Te'ala, fırsat virir."

/120/

didi. Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya 'Ali! Leşker hacet olur mı?" Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Yok ya Resûl-ullah! On deve gerekdir kim her deveye iki sandık gerekdir ve her sandığa birer örtü gerekdir ve her devenin üstüne bir hûb suretli ashab oğlanları gerekdir. Bezirgân resminde gidem. Ta ki ol kal'ayı feth idem." didi.

Pes ol dem her ne didiyse cümlesi hazır itdiler ve ol Zümür oğlu Beşir dahi bile gitdi. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, İmam-ı 'Ali 'Amr Ma'di'yi gayet de ısmarladı. Pes Hazret-i -radiyallahu 'anhu-;

"Bismillah, niyet-i gaza deyüp Döldül'e süvar oldı. On deve yükiyle ve on oğlanlarla Emirü'l Mü'minin, Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- ve Kanberle on beş kişi oldılar. Hakk Te'ala'ya tevekkül kılup Medine'den taşra Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, bir konak yer beraber gitdi. Ol arada Resûl -'aleyhi's-selam-;

"Ya 'Ali! Var imdi sizi Allah'a ısmarladım. Allah u Te'ala, mu'iniğiniz olsun." didi. Yine Medine'ye 'avdet itdiler. Pes Emirü'l Mü'minin 'Ali, ol gün ahşama değin sürdi. Ahşam bir yere kondılar. Namaz kılup yemek yediler. İmam-ı 'Ali eyder:

"Ey Beşir! Berber Kal'ası ne kadar günlük yoldır?" didi. Beşir eyitdi:

"Seksan günlük yoldur. Himmet eyle ki yarın sabah inşa'allah varırız." didi. Beşir eyitdi:

"Ya Kanber! Bak, İmam ne söyler?" Kanber eyitdi:

"Sen kendi 'âleminde ol. İmam ne dirse kendi bilür." didi. Beşir ebsem oldı. Çünkü İmam-ı 'Ali, ol gice anda karar itmek diledi. Yatsu namazın kılup, tesbih okudu. İmam-ı 'Ali, bunda. Biz geldik 'Amr Ma'di-i Kerb'e.

'Amr Ma'di-yi Kerb, ah idüp zindan içinde temüre gark olmuş yatur. Ol giceki İmam-ı 'Ali, Medine'den çıkdı. Taşra yatdı. Ol gice 'Amr Ma'di-yi Kerb

/121/

münacat itdi.

"Ey Kadir-i perverdigar ve ey padişah-ı la-yezal! bend içinde kaldım. Giriftar oldum. Ehli birsin, birliğin hakkı-çün başa meded eyle." didi.

Hakk Te'ala, 'Amr Ma'di-yi Kerb'in niyazını kabul idüp ol gice Cebra'il, Mika'il, İsrafil, 'Azra'il -'aleyhi's-selam-ı irsal eyledi. Her bir adamı birer ferişte götürdi ve her deveyi birer ferişte götürdi. İmam-ı Hüseyin'i götüren İsrafil idi ve İmam-ı Hasan'ı götüren Mika'il idi ve İmam-ı 'Ali'yi götüren Cebra'il idi. Na-gâh gördiler ki 'Amr Bin Ümmiyye çıkageldi. Hazret-i 'Ali, ol gice Hakk Te'ala'nın inayetiyle ve Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-ın mu'cizatıyla ve 'Amr Ma'di-yi Kerb'in du'ası bereketiyle, sabah olunca adamları ve develeri feriştehler Berber Kal'ası'na iletdiler. İmam-ı 'Ali eyder:

"Ya Beşir! Aç göziği. Beşir gözün açdı. Gördi ki sabah olmuş. Çevre yaña bakdı. Gördi ki Berber eline gelmiş.

"Aferin! Saddak ya Emirü'l Mü'miniñ." didi. Pes Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya Beşir! Bu yere ne dirler?" Beşir eyitdi:

"Tamam Berber yeridir. Şol görinen kal'a, Berber Kal'ası'dır ve ol şu Furat suyudur." didi. Andan Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya Beşir! Nice tedbir idelim? Berber Kal'ası'n almağa n'eylemek gerek?" didi. Beşir eyitdi:

"Ya 'Ali! Bu hususda siz 'alemsiz. Bizim tedbir itmeğe çaremiz yokdur." didi.

Hele bir zaman turdılar. Bu yaña bir yüksek milde bir gözci kâfir var idi. Çün bu gözci kafir gördi ki bir bezirgan geldi. On devesi ve on yük kumaşı var ve her yük üstünde birer mahbub kulu var. Dört dahi kendi yanında kulu var ve bir yer ister ki kona. Gözci bunu hayli gözetdi. Çün güneş toğdı. İmam-ı 'Ali, bir zaman çevre yaña nazar eyledi. Na-gâh bir karaltı gördi. Bir tağa beñzer. İlla kara canavarlar gibi kaynarlar. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

/122/

"Ya Beşir! Şol tağ gibi kara nedir?" didi. Beşir eyitdi:

"Ya İmam! O tağ değildir. Anlar yilandır. Şol zaman kim Süleyman Peygamber ins ve cin ve vuhuş tuyura Hakk'ın emriyle hükm iderken bu yerin kavmi 'asi olup hükmüne ram olmamışlar. Ol sebebden Süleyman Peygamber, anlara beddu'a eylemiş. Hakk Te'ala ol kavme kat'ı azab eylemiş, yılan olmuşlar. Sonra istiğfar eyleyüp Allah'a muti' olmuşlar. Allah Te'ala, [anı] yılan eylemiş, ol yılanlar ol zamandan berü ol yeri karargâh eylemişler. Anda sakın olurlar." didi.

Çün Hazret-i 'Ali, bu sözleri eşitdi. Derhal ol aradan göç eyledi. Ol yılanların makamından yana 'azm eyledi. Gayetde Beşir ta'accüb eyledi. 'Amr İbn-i [Ümmiye] eyitdi:

"Ya Beşir! Seksan günlük yolu bir gicede yürüyen, bu yılanlara cevab viremez mi?" didi. Beşir havf idüp ayrı[k] bir nesne divedi. Çün yılanlara yakın geldiler. Düldül'ün takati kalmadı bir adım ilerü atmağa. Yılanların vakasından bir zaman şöyle turdılar. İmam-ı 'Ali eyder:

"Bu kadar yılanların altında padişahı vardır. Zira bu kadar leşkerler zabitsiz bir yerde karar itmezler." deyüp oğlı İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin'e eyitdi:

"Ey gözlerim nurı! Varın ol yılanlara benden selam eyle. Bu gelen Tanrı Arslanı size selam ider ve Şahmaran'a eyder ki Şah-ı Merdan, 'Ali size selam ider ve eyitdi:

"Bilmiş olsun kim Şah-ı maran! Beni Hakk Te'ala gönderdi. Berber Kal'ası'nı almağa gelmişim. Ol seniñ hala karargâhınız olan yere çadır kurup konmak murad ider. İmdi Şah-ı maran, ol yerden göç eylesün ve hem imana gelsün ve Muhammed -

'aleyhi's-selam-ı, hak peygamber bilsün. Leşkeriyle Müsliman olsun. Bizim dinimize rağbet eylesünler. İmdi geldiğın andan bilürem ki bu yerden göç idüp giderler varup

/123/

aher yerde karar ideler." didi.

Çün İmam-ı Hüseyin'i ol yılanlardan yaña gönderdi. Ol mil üzerinde olan gözci gayet ta'accüb eyledi.

"Eyvah! Ol kişi, yılanlardan yana gitdi. garib kişilerdir. Gözleri bağılu bezirgânlardır. Bilmezler ki halleri nice olur?" deyüp mil üzerinden gördi ki yılanlara yakın varınca Şah-ı maran, bunları görüp başın kaldırdı. Bunlara 'izzet ve ikram eyledi. Ben de Şah-ı maran'a şehzadeler, İmam-ı Ali'niñ cevabların bir bir 'arz eyledi. Şah-ı maran, dahi;

"Aliyyü'r-re'is ve'l-'ayn" deyüp imana geldi ve ol yerden leşkeriyle göçdiler. Andan sonra Hazret-i 'Ali'ye gelüp anların yerlerine konup, çadırın kurup oturdılar. Bu kerre su aradılar. Bir çeşme buldılar. Ol yılanların içdiğı su imiş. Cümlesi zehir olmuş. Dilediler ki bu sudan içeler. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ol sudan içmeyin ki zehirdir." didi. Fi'l-hal, İmam-ı Hüseyin mübarek ağzının yarından ol suya bıraktı. Bi-iznillahi Te'ala su şekerden tatlı oldu. Bu taraftan gözci, yılanların halin görüp fi'l-hal kal'aya vardı. Zümür Ateş-perest'e eyitdi:

"Ey şah! Bugün bir bezirgân geldi. Bi-kıyas malı vardır ve on beş devesi vardır. Hub süretlü kulları vardır. Otuz-kırk yıldır ben bunda gözcüyem, bu bezirgânın kurdiğı çadır gibi görmedim ve bu bezirgân gibi bir heybetlü adam görmedim. Çünkü bu diyara geldi. Evvel bir yere kondı. Biraz diğlendi ve beğleri yine ol yerden kalkdı. Ol yilandan yaña yürüdi. Padişahlar 'âdetince ol yılanlara elçi gönderdi. Çünkü yılanlara vardı. Şah-ı maran, cümle yılanlarla ol mekândan göç itdi.

"Ol bezirgân, varup ol yılanların yerinde çadırın kurup oturdu

/124/

ve ol çeşme ki yılanların suyudur. Ol sudan içdiler. Hiçbir şey olmadılar." deyüp bu vasf-ıla haber virdi. Çünkü Zümür Ateş-perest bu haberi eşitdi. Dem nefesi bağlandı.

'Aklı başından gitdi. N'ideceğin bilmeyüp gayet de ta'accüb eyledi. Hiçbir çare idemedi.

Bu bezirgânın bir söziyle yılanlar kalka gide." deyüp Zümür Ateş-perest, bu işe gayet melul oldu. Yine eyder:

"Bu kişi bezirgân değildir, belki bizim başımıza bir bela getürse gerekdir." didi.

Bu yañda Hazret-i 'Ali, dört yaña nazar itdi. Makabir-i şühedayı gördi. Bir zaman ağladı. Kur'an okuyup du'a eyledi. Şah-ı maran'ın yerinde bir kaba ağaç var idi. Hazret-i 'Ali, Düldül'i sürdi. Ol ağaca vardı ve develeri çökerdiler. İşte bunlar, bunda karar itmekte, biz geldik Zümür Ateş-perest, hikayetine.

Pes bu Zümür Ateş-perest heman tutdı. Bir ateş yanar idi. Ol kâfirler, ol ateşe taparlardı. Zümür, varup ol ateş önünde secde eyledi ve ağlayup eyitdi:

"Ey benim Allah'ım! Dört yüz senedir saña taparım. Bizim tanrımızsın. Her ne dürlü bela gelse bize meded idersin." deyüp isti'net taleb eyledi. Dönüp kendinin bir kulu var idi adına 'Abdulkerim dirlerdi; amma ol kul evvel Hazret-i 'Ali'nin idi. Yiğirmi yıl var idi, İmam-ı 'Ali'den ayrılalı. Bunca vakıtdan berü Zümür katına gelüp karar itmişdi. Zümür, ol kula eyitdi:

"Var, ol bezirgânı gör. Ne kişidir ve ne yerden gelür ve ne yere gider, gereği gibi haber al ve meta'ı nedir? Tiz girü gel, bize haber vir." didi. Pes 'Abdulkerim, giderken bu fikri eyitdi:

"Bu kişi bezirgân değil, benim hocam Hazret-i 'Ali'dir. Zira bu sıfatlar ki anda vardır." didi. Ol hayır kimsenin işi değildir. İlla ki benim Hazret-i 'Ali'nin haddidir. Zira ki yılanların yerine çadır

/125/

kurup oturmak kerametdir ve hem vilayettir. Keramet ve vilayet Hazret-i 'Ali'ye ve oğullarına mahsusdur." deyü sevindi. Hele sürdi. Çadıra geldi. Na-gâh 'Amr Bin Ümmiye'yi gördi, bildi ve hem Emîrül-Mü'min'in İmam-ı Hasan'ı ve Hüseyin'i gördi. Anları bilemedi. Zira gitdikden sonra vücuda geldiler. Çün çadıra geldi. Hazret-i 'Ali'yi gördi, bildi. Sevincinden ağladı. Gelüp İmam-ı Ali'nin mübarek eline

ayağına düştü, yüzün sürdü. Şol kadar ağladı kim gözlerinin yaşı sil gibi akdı. Hazret-i 'Ali bildi kim 'Abdulkerim' dir. Ol dahi bir mikdar ağlayup eyitdi:

"Ey 'Abdülkerim! Bunca zamandan berü nerde idiñ?" 'Abdülkerim eyitdi:

"Ey Şah-ı vilayet! Başıma çok vakı'a gelmişdir. Bir kâfire esir oldum. İlla seniñ 'aşkıña dinim sakladım ve seniñ muhabbetiñ göñlümde muhkemdir ve şimdi eşitdim ki, bir bezirgân gelmiş, deyü bu vasıfla söylediler. Ben eyitdim:

"Bu bazirgân değildir. İlla benim hocamdır, deyüp Allah'a şükür eyledim. Zümür, beni size gönderdi ve ol bezirgânı gör ne halde kişidir? deyüp ben dahi benim hocamdır, deyüp, şad u hurrem oldum. İşte tapuna geldim. El-hamdülillah, mübarek cemaliñi gördüm. Diz çökdi, Hazret-i 'Ali'niñ öñine oturdı. Pes İmam-ı Ali, eyitdi:

"Ya 'Abdülkerim! Bu kal'ayı nice tedbir idüp alalım?" didi. Pes 'Abdülkerim, eyitdi:

"Ya hoca! İşbu kal'ayı devletinde tiz vakitte alursıñ." didi.

Hazret-i 'Ali, bu kal'anıñ vasfın su'al eyledi ve ol leşkeriñ ol gelen leşkeriñ hali nice olup sındıgıñ su'al eyledi 'Amr Ma'di-yi Kerb, su'al eyledi. 'Abdülkerim heb cevab virdi ve yine döndi, eyitdi:

"Ey hoca! Şimdi ol kâfir sizi benden su'al ider. Ne cevab vireyim." didi.

/126/

'Ali eyitdi:

"Ey 'Abdülkerim! Ol kâfire bu bir bezirgân imiş. Canib-i maşrıktan gelürmiş. Yüki la'l ve cevahirmiş. Deldirmek için niyyeti ve 'azmi Bağdad imiş, diyesin." didi. Çün 'Abdülkerim, bu cevabla çadırdan çıkup Zümür katına geldi, eyitdi:

"Ey Şah! Bu gelen, bir ulu bezirgân imiş ve yüki la'l cevahirmiş, dilemiş ki Bağdad'a vara anda bir üstad-ı hakkâk var imiş. Ol l'al ve cevahiri anda deldire. On yüki ve on mahubub kulları vardır ki 'âlemde naziri bulunmaz." didi.

Çün Zümür, bu sözi eşitdi. Bî-karar oldu. Hatırında bu idi ki bezirgânı şehre getüre malın ala yahud bir nice kulını ala.

Ravi şöyle rivayet ider ki bu Zümür'ün biz veziri var idi. Müsliman olmuşdu. Gayet dindar ve salih dindar kişi idi. Kâfirler arasında din sakladı. Hiç kimse bilmezdi. Zümür ol vezire eyitdi:

"Var, ol bezirgânı benim katıma getir." didi. Vezir, dahi Hazret-i İman'ın çadırına geldi. Hazret-i 'Ali'ye selam virdi. İmam-ı Ali:

" 'Aleykesselam! Geldi." Vezir eyitdi:

"Ey Hoca! Zümür Ateş-perest, sizi şehre da'vet eyledi." didi. Hazret-i 'Ali:

"Hoş ola varalım." deyüp fi'l-hal çadırdan çıkdı. İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve 'Amr-ı Ümmiye ve Kanber ve on sahabe-zadeleri bile aldı; amma Zümür'ün oğlu Beşir, çadır[d]a develerin yanında kaldı. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"[Ya] Beşir! Sen bunda sakın ol, elem çekme. Biz yine gelürüz, inşa'allah deyüp Döldül'e bindi. Kalan oğlanlar kullar 'âdetince ['akabince] yürüdiler. Ta Zümür'ün sarayına irişdiler. Fi'l-hal 'Amr, ilerü yürüyüp Zümür'ün katına girdi. İmam dahi Döldül'den inüp Zümür'ün katına girdi. Çün Zümür, 'Amr bin Ümmiye'yi gördi. Bir gökçek adam, köse kul. Şöyle

/127/

şenlikler eyler. Bir lahzada yüz dürlü suretler göster[ir] ve hiç kimseden derdi yok, Zümür korkdı, eyitdi:

"Bu kişi bu zamaneniñ adamı değildir. Ol demde Hazret-i 'Ali, içerü girdi; amma eyitdi ki:

"Şimdi nice selam vireyim?" deyüp eyitdi:

"Selam şol kişilerin üzerine olsun ki Tanrı'yı bir bilüp ve Muhammed'i hak peygamber bile!" deyerek selam virdi. Gördi ki Zümür sohbet ider. Çenk caganağı ve def çalmur. Çün kim Hazret-i 'Ali, ol meclise vardı. Çengilerin ellerindeki çenkler yere düşdi. Cümlesi sağır olup avazları çıkmaz oldu. Sohbet ehliniñ sohbet itmeğe takatleri kalmayup dembeste oldılar. Çün Zümür, Hazret-i 'Ali'niñ bu vecihle selam virişin eşitdi. 'Aklı başından gitdi. Deruninden eyitdi:

"Bu kişi, bezirgân değildir. Bir ulu kişidir, hayrola." didi.

Hazret-i 'Ali'niñ ardınca İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve ol on oğlan geldiler. Çün Hazret-i 'Ali geçüp oturdı. Ol sa'at sarayın ağaçları ditredi. Zümür'ün 'aklı başından gidüp, beñzi sarardı. Yine kendüsine geldi, emreyledi. Bir sandaliyye getürdiler. İmam-ı 'Ali, üzerine otura. Hazret-i 'Ali, sandaliyyeyi debdi. Saraydan taşra düşdi. Diz oturdı. Zümür eyitdi:

"Ey bezirgân, sandaliyye üzerinde niçün oturmadıñ?" Hazret-i 'Ali eyitdi:

" Ömrümde kâfir döşeğinde oturmadım. Şimdi dahi oturmazam. Meğer Müsliman olasıñ oturam." didi.

Zümür başın aşığa eyledi. Kanber ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve sahabe-zadeler gelüp ellerin kavuşdırup kullar gibi Hazret-i 'Ali'niñ karşısında turdılar. Zümür işaret eyledi. Ta'am getürdiler. Altun ve gümüş sahanlar ile 'Amr eyitdi:

"Ya 'Ali! Bu sahanları uğur mısıñ? Vallahi ben bunda

/128/

hayır işe gelmedim. Elbetde bir sahan uğurlarım. gavga becermekden ötüri." deyüp İmam'a işaret eyledi.

"Ya İmam! İşte uğurlasam olmaz mı? Andan eyü sahan mı olur?" didi. Hazret-i 'Ali:

"Sen bilürsiñ."didi. Ta'am yemeğe başladılar. 'Amr, başın aşığı idüp söyle yer ki dürlü şenlikler iderek Zümür'e hoş gelüp teferrüc eyleyüp hayran oldı. Bir zamandan sonra başın kaldırdı. Ol ta'am idi ki sahanı yaladı ve sildi. Heman koynuna kodı. Zümür gördi, eyitdi:

"Ey bezirgân! Yanında uğur mı gözedirsiñ?"didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ben ol araya girmezem. İşte ol, iste sen." didi.

Çünkü sofrta kalkdı. Bir altundan sahan bulunmadı. Zümür eyitdi:

"Bezirgânıñ köse kulı koynına korken ben gördüm." didi.

'Amr dahi oturdı. Tiz geldiler, aradılar, bulamadılar. 'Amr eyitdi:

"Bâreke-allah! Bir beğ kişi sarayına da'vet hem bize uğrıdır. İnsaf mıdır." deyüp heman yerinden kalkdı. Öjünde bir futa 'abasi, belinde bir futası var. Ayrık bir nesnesi yok. 'Amr eyitdi:

"Ey beğler! Ben uğrı mıyam? Ya bu beğ yalancı mıdır?" didi.

Hiç kimse cevab virmedi. 'Amr ilerü geldi. Zümür'ün ardından burnına bir fiske urdı. Fi'l-hal kapuya toğrı kaçdı. Zümür:

"Bire komañ!" didi.

Kulları kapuyı aldı. 'Amr beş-on kiřiniñ üzerinden sıçrayup kaçdı. Zümür, melul oldı. Hazret-i 'Ali'ye eyitdi:

"Bazirgân! Bunıñ gibi devletsizi uydırup ne iderdiñ? İmam-ı Ali eyitdi:

"Ey beğ! Bu bir abdal kişidir. Her ne kim iderse mukayyed olmazsıñız ve hem 'afv idersıñız." didi. Döndi, Zümür eyitdi:

"Ey bazirgân! Bunlar seniñ kulların mıdır? Yohsa oğlanların mıdır? 'Ali eyitdi:

"Kullarımdır." Zümür eyitdi:

/129/

"İmam-ı Hasan için, "İşbu kulıñı baña sat, alayım." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"N'idersin?" Zümür eyitdi:

"Bu kul bize layıkdır kim bizim silahdarımız ola." 'Ali eyitdi:

"Ey kâfir! Eğer sen cümle cihanı virseñ, ol kulı saña virmezem." didi. Zümür eyitdi:

"Bu kulıñ nice kuldır ki virmezsiñ? Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Bu kul silahşördür." didi. Bunıñ öyle hüneri vardır ki yeryüzünde buña beñzer yokdur." didi. Zümür eyitdi:

"Ey bezirgân! Ben hergiz silahşör oynadığın görmedim. Sen buyurunca oynar görelim." didi. Pes varıñ silahıñızı getürüñ."

Tiz silahlarını alup geldiler. İmam-ı Hasan her silahı kim takıyordu. Bir dürlü hüner gösterirdi. Her kim anı görse hayran olurdu. Çünkü şehzade silahların geydi. At getürdiler, bindi. Zümür'ün köşkine karşı geniş meydan içinde cevlan gösterdi. Zümür, hayran oldu. 'Ali Zümür'ün dilince eyitdi.

"Ey beğ kişi! Gördin mi?" Zümür eyitdi:

"Ey bezirgân! Hiç 'ömrümde bu kulun hüneri gibi görmedim. İmdi bu kulı başa sat." didi. 'Ali eyitdi:

"Satmazam, fakat kim atından indirir ise başa virirem." didi. Zümür, şad olup eyitdi:

"Bu kerre bezirgân kulı bize minnetsiz virdi." deyüp;

"Ey bezirgân! Benim bir zengi kulım vardır. Başa Zengi pehlivan dirler. Eğer senin kulun başa mukabil olursa senin olsun. Eğer benim kulum senin kulu başa mukabil olursa sen ne dersen?" didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Her kankı kul galib olursa yenilen kul anın olsun." didi.

Böylece kavl-i karar eylediler. Bir de gördiler ki zengi çıkageldi. Şöyle ki yigirmi arşun kameti var. Zümür eyitdi:

"Ey zengi! İşbu bezirgânın bir silahşör kulı var. Bezirgân ile şöyle

/130/

kavl eyledik ki eğer sen bezirgânın kulunu yenersen anı sen alursun. Eğer ol, seni yenersen bezirgân seni alır; amma ya zengi cehd eyle ki bezirgânın kulunu alsın." didi.

Çünkü iki pehlivan meydana girdiler. Meydan ortasında birbirin sınıdılar. Zengi at depdi. Şehzade'nin önün bağıladı. Şehzade bir lu'ub gösterdi. Zengi hayran oldu. Şehzade eyitdi:

"Ey zengi! Pehlivanlık babında kaç dürlü oyun bilürsün?" Zengi eyitdi:

"Yigirmi dört dürlü oyun bilürem. Altısı at üstünden yere inüp yine binmekdir. Altısı süngü oynamaktır. Altısı dahi kılıç oynamaktır. Emir-zade eyitdi:

"Bu kadar hünerle meydana gelüp n'idersin? Ben 'ar iderim yiğirmi dört dürlü hünerden ötüri meydana girmeğe." deyüp at başın çeküp turdı. Zengi eyitdi:

"Ya yiğit! Sen ne kadar hüner bilürsin?" Şehzade eyitdi:

"Dört yüz yiğirmi dört dürlü oyun bilürem. Bunca oyunlarımdan ma'da bir hünerim dahi vardır kim on beş kişi benim üzerime ok serpseler heman bir kamicı ile cümlesin def' iderim." didi.

Çünkü Emir-zade'den bu cevabı eşitdi. Havf itdi. Emir-zade eyitdi:

"Hamle eyle, ey kâfir! Ne turursın?" didi. Zengi eyitdi:

"Ey yiğit! Gel saña bir nesne diyeyim. Benim hocam Berber Kal'ası'nın padişahıdır. Seniñ hocan bir bezirgândır. Andan ne fa'ide idesin. Gel benim hocama has pehlivan ol. Seniñle mu'amele-i suret biraz cenk idelim. Gel başa yeñil. Ben seni hocama götürüym. Şehrimizde Emir pehlivan ol." deyü fitne zengi bu sözi okudı. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ey la'in! Herze yime. Er iseñ meydana gel, hamle eyle." didi.

İmam-ı Hasan, at başın çeküp turdı. Zengi tamam yedi hamle eyledi. İmam-ı Hasan, hamlesin

/131/

red eyledi. 'Akıbet hamle İmam-ı Hasan'a değdi. İmam-ı Hasan:

"Ey kâfir! Hazır ol!" deyüp eline gürzin aldı. At depüp zenginiñ üzerine geldi. Zengi, kalkanı karşı tutdı. Zengi savamadı. Gürz kalkanına tokındı. Kalkan iki pare oldı. Zenginiñ 'aklı başından gitdi. İmam-ı Hasan, diledi ki bir hamle dahi ide. Zengi eyitdi:

"Ey yiğit! Sabreyle. Benim bir kalkanım dahi vardır. Anı getürsinler." didi.

İmam-ı Hasan, sabreyle. Meğer zenginiñ bir kalkanı var imiş. Dört kat katı çinî temürden idi. Ol kalkanı getirüp Zengiye virdiler. İmam-ı Hasan, yine hamle eyledi. Zengi, ol kalkanı karşı tutdı. İmam-ı Hasan, kılıç çıkarup eyitdi:

"Ey zengi! Hazır ol, canımı eyü sakla kılıcdan." deyüp şöyle çaldı ki dört kat kalkanını sekiz pare eyledi. [Andan] Yine başına bir az yara açdı. Kan yüzine revan

oldu. İmam Hasan, yine at başın çeküp turdu. Zengi dahi yüzünün gözüniñ kanını sildi. Yine İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ey zengi! Oyun üçe değdi. Sen ol nevbet hamle eylediñ. Ben iki nevbet hamle eyledim. Eğer bir nevbet dahi takat getürürsen babam başı-çün seni azad iderim; amma benim üç şartım vardır. Eğer bir kâfirle cenk idersem anı evvel İslam'a da'vet iderim. Eğer imana gelürse anı azad iderim. İmana gelmezse başını keserim. İmdi ey kâfir, imana gel. Yohsa canını cehenneme ulaştırıram." didi. Zengi eyitdi:

"Ey gulam! Sen kimsin ki baña bunuñ gibi sözler söylersen?" İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ey kâfir! Bilmediñse [key] bil. Ol kişi ki bezirgân dirsün, ol kişi bezirgân değildir." Zengi eyitdi:

"Ya kimdir?" İmam-ı Hasan eyitdi:

"Emirü'l-Mü'min, 'Aliyyü'l Murtaza'dır.

/132/

Ben anıñ oğluyam. Adım, İmam-ı Hasan'dır ve karındaşım adı; İmam-ı Hüseyin'dir ve validemiz Fatımatü'z-Zehra'dır ve dedemiz Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam'dır. İmdi tiz imana gel. Yohsa canıñı aluram." didi.

Çünkü zengi bu haberi eşitdi, bir katı avazla çağırıp eyitdi:

"Hay bu bezirgân değilmiş." deyerek şamata itmeğe başladı. İmam-ı Hasan eyere gelüp zengiye bir kılıc urdu. Ta eyerkaşına dek iki pare eyledi. Canını cehenneme ısmarladı. Zümür, çün bu hali gördi vay ki kakıdı, eyitdi:

"Ey bezirgân! Gördin mi, kulıñı? Benim şunıñ gibi kulumu öldürdi. Elli biñ kişi içinde bir pehlivan idi." deyüp kâfir gazaba geldi. Hazret-i 'Ali'ye hayli herze ve hezeyan söyledi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ey beğ kişi! Seniñ ile kavlı eyledik. Eğer seniñ kulıñ benim kulumu yenerse alasıñ. Eğer benim kulum seniñ kulıñı yenerse ben alam. Çün benim kulım galib oldu. Gördi ki seniñ kulıñ kâfirdir, öldirdi. Zira ben 'ömrümde kâfir kul kullanmadım.

Şayed benim kulım, seniñ kulıñı imana da'vet itmişdir. Müsliman olmamışdır. Ol sebebden öldürmişdir."

Zümür bu sözi eşitdi. Başın aşağı eyledi. Zümür'ün bir veziri var idi, eyitdi:

"Ey bezirgân! Gelüp haşaratlıkla memleketimize girdiñ. Padişahımıza bir armağanıñ yok. Bunca malı getirüp bacı tamgası üzerindedir. Andan ma'ada dahi padişahıñ leşkerinden bir pehlivan var idi, öldürdiñ. Ya şöyle selamet kurtulam mı dirdiñ? deyüp fi'l-hal İmam-ı Hüseyin'e yapışdı.

"Bari kulu sat, alalım." didi. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Bu kul, ol kuldan hünerlidir. Bunu dahi satmazam." didi. Vezir eyitdi:

"Ya bunıñ hüneri nedir görelim. Aña göre bahasın virelim." didi.

/133/

Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Bu at üstünde gayet hüner-menddir." Vezir eyitdi:

"İmdi ne ise hüneriñ göstereñ, görelim." didi. Hazret-i 'Ali buyurdu. Silah getürdiler. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey Zümür! Bu dilediğiñ kul yer üzerinde hünerler gösterir ki hiç bir pehlivanda yokdur." didi.

Çün İmam-ı Hüseyin silah geydi. Her silahıñı geydi. Bir dürlü hüner gösterir idi. Ta kim silahlarıñ cümle takındı ve bir tazı ata bindi ve atı bir mikdar oynadup cevlan gösterdi ve kılıç çıkardı. Sağına ve solına yalın kılıç oynadup ve at üstünden iner ve karnı altından geçer yukarı döner. Kâh at seğirtirken ayaküstünde durur ve kâh anıñ sağrısında mu'allak döner. Ta yüz yigirmi dürlü hüner gösterdi. Andan at başın çeküp turdu. Zümür, bu hünerleri gördi. Emir-zade'ye "aferinler" okudu, döndi. Hazret-i 'Ali'ye eyitdi:

"Ey bezirgân! Bu kul bu hünerleri kimden öğrendi?" Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Benden öğrendi." Zümür eyitdi:

"Ey bezirgân! Bu kulıñ eyü hünerleri varmış. Baña sat ta benim kulum 'ivazı ola." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Bunlar iki kullardır. İkisi dahi hüner-menddir. Birbirinden ayrılmaz ve küçükden berü çok zahmetlerini çekdim. Şimdi kıyamam virmeye ve hem bezirgân kişiyem. Na-gâh haramiler malıma kasd iderse bunlar def 'ider." Zümür eyitdi:

"Bari bu deli kulu vir. Benim kulımıñ 'ivazi ola." Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Bunıñ dahi nice hünerleri vardır ki hiç pehlivanlar anı idemezler. Zümür eyitdi:

"Nice hünerleri vardım(r)?" 'Ali eyitdi:

"Bir hüneri budur ki kırk kulac urgan-ıla anı başdan ayağa sarsalar bir kez zor eylese fi'l-hal bendleri kırar ve bir hüneri dahi budur ki bir yüğrük at-ıla

/134/

seğirtse sıçrar üstüne biner ve iner. Öyle atla seğirdir, atı geçer ve bir hüneri dahi oldur ki anıñ bir sapanı ve tağarcığı vardır. Ol tağarcığı önüne kosa ve ol sapanı eline alsa, bir gün ahşama kadar on biñ taş atsa tağarcığı taşla toludur ve bir hüneri dahi budur ki eğer dilerseñ büyük ol olur kırk arşun, dilerse bir arşun küçük olur ve bir hüneri dahi budur ki kırk günlük yolu bir günde alır. Kırk kişiniñ yemeğın yalnız kendi yer, kırk adamıñ getüremediğı taşı getürür ve kırk adım yeri bir adım ider. Fi'l-cümle bunıñ hünerlerinden biñde birin diyemedim. Bunıñ gibi kulu nice satayım, kendimde[n] ayıramam?" didi.

Çün Zümür, bu sözleri eşitdi. Can başına sıcradı, eyitdi:

"Bu bezirgânı, ben muhkem tutayım. Bu üç kuldan birin alalım." deyüp hayli tedbir eyledi. Döndi, yine eyitdi:

"Ey bezirgân! Çok söyleme. Bu üç kuldan birini başa vir." didi. 'Amr, Şah-ı Merdan'a eyitdi:

"Ey hoca! Ben çokdan berü heves iderim, elime girmez. Beni buna sat." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey beğ kişi! İşbu karaca köse[ce] kulu saña satayım. Ben de bu kuldan usandım." didi.

"Amma iki 'ayıbı vardır. Biri kaçağandır, ikinci uğrıbdır. Benim çok nesnem uğrılayup turur. Al o zengi kulıñ 'ıvazi olsun." didi. Zümür sevindi. Çavuşlarından birine eyitdi:

"Al bu kulı otaya ilet." didi. Çavuşlar gelüp 'Amr'a yapışdı.

"Gel gidelim." deyince derhal çavuşıñ burnına bir fiske vurdı. Burnı üzildi. Kan revan oldı. Zümür, bunu gördi, kakıdı.

"Bire tutıñ bağlan!" deyince 'Amr, derhal Zümür'ün başından tacını kapdı.

"Bire komañ! İşte tacımı da kapdı gidi." deyü feryad eyledi.

/135/

'Amr saray kapusından taşra revan oldı, ardına düşdiler. Hiç uçan kuşa irilür mi? Zümür mel'un, taht üzerinde tacsız rüsvay oldı. Kakıyup eyitdi:

"Ey bezirgân! Ne kademsiz kişi imişsin ki bir kulımı öldürdüñ. Yüz biñ er içinde bir pehlivan idi. Bir kulıñ başından tacımı kapdı ki vilayetimiñ yedi yıllık haracı idi. Ben seni tehi komazam!" deyüp tahtından indi. Hazret-i 'Ali'niñ üzerine geldi.

"Tur, çık bundan git." didi. Hazret-i 'Ali yerinden turdı. Zümür eyitdi:

"Ey bezirgân! Şimdiden sonra eyülikden geçdi. Başını kesüp kanını dökmeniñ vakti geldi. Yok dirseñ bu iki kulı ve malını alam ve seni dahi ilimden aç ve yalın ayak sürdirirem." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey Zümür! Bu seniñ didiğıñ beğlere reva değıldir. Bezirgân adamı öldireler ve malına tama' ideler. Ya aç, ya yalın memleketden sürdire. Bu sözler size 'ayıbdır. Sen benden bir kul istediñ. Ben saña kulımıñ 'ayıbını söyledim. 'Uğrıbdır, didim ol 'uğrıblamadan. Başından tacı aşıkare kapdı, kaçdı. Benim bunda günahım nedir? İşte kulıñ işte sen." didi.

Zümür, bu sözi eşitdi. Kelp mel'un eyitdi:

"Ey bezirgân! Biz seniñle ikimiz meydana girüp cenk idelüm, hüner kimdedir, görelim." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey bey kişi! Eğer vilayetiñde yağı var ise varalım, cenk idelim ve illa seniñle düşmanlığımız yok. Niçün cenk idelim." didi. Zümür, becid oldu. Hazret-i 'Ali:

"Dahi maksudum budur." didi.

Heman saraydan çıktılar. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Bize bir meydan gerekdir." Zümür:

"Meydan vardır." didi. Fi'l-hal harb aletiñ eğnine geydi. Ata bindi ve bir gürz eline ve kılıc hama'il kuşandı. 'Azm meydan idüp durdı. Ol Şah-ı

/136/

Yezdan ve Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan ve ol Haydar-ı Kerrar ve ol Şah-ı Düldül-i Süvar ve Sahib-i Zülfikar Hazret-i 'Ali -kerremallahu vechehu- her bir silahına takınurdu. Birer remz-ile ve Zümür'ün leşkerine cümle haberdar oldılar. Her bir taraftan avaze ve hem galabe oldu. İmam-ı 'Ali, Kanber'e işaret eyledi. Kanber, tiz Düldül'i getürdi. Şah-ı Merdan, süvar olup, 'azm-i meydan kıldı. Bir zaman şöyle turdu. Na-gâh gördi ki beyan tarafından toz oynadı. Biraz vakitden sonra bir atlu çıkageldi. Önünde od yalıñları leşkere gibi saf bağlayup gelürler ve kendiniñ elinde bir yılan var. Kamcı idinmiş. Hazret-i 'Ali, bildi ki Sahire Katna'dır. Ol mel'un bir kalkan yüzine tutmuş, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhuma- eyitdiler:

"Ey bezirgân! Bu gelen kimdir?" 'Ali eyitdi:

"Ey gözlerim nuru! Bu gelen ol Sahire Katna'dır ki leşkerimizi sındırdı.

Çün Sahire Katna geldi. Zümür'e eyitdi:

"Ey oğul! Bu bezirgân değilmiş. Bu 'Ali imiş, gelmiş ki bir sihr ide, leşkerinizi yağma ide. Bu bir hile-baz kişidir. Sen bunda gafil olma." deyüp önünce ve ardınca oddan leşker ve elinde bir yılan kamcı idinmiş ve bir ibi yere kodı. Bir sihir okıdı. Ol ip ejderha oldu. Başladı bu ejderha ağzından od saçmağa ve 'Ali üzerine hamle itmeğe. Hazret-i 'Ali, İsm-i 'Azam okıdı. Hakk Te'ala'nın inayetiyle ve Muhammed Mustafa'nın mu'cizatıyla yine evvelki gibi oldu. Sahire Katna, çün bu ipi gördi. 'Akı başından bir "ah" idüp, eyitdi:

"Ey 'Ali! Seniñ cazulıgın benden ziyade imiş. Ola mı can almadan kanda iletesiñ." deyüp hamle eyledi ve kalkanıñ gökyüzinden yaña tutdı, birkaç kerre çevirdi. Bir sihr

/137/

okudı. Ol dem bir tağ yerinden kopdı. 'Ali'niñ üzerine geldi. 'Ali gördi. Elin yukarı kaldırdı, eyitdi:

"İlahi kadirsin! Ey Perverdigar! Ben za'if kulıña 'inayet eyle." deyüp münacat eyledi. Çün münacatı tamam oldı. Kulağına bir avaz;

"Ya 'Ali! Üşenme, kudretim hakkı-çün Zülfikar'ı yere bırak. Ol Sahire Katna'nıñ odına karşı sal. Ta ki benim kudretim göresiñ." didi.

Çün Hazret-i 'Ali, bu hitabı eşitdi, şad oldı. Fi'l-hal Zülfikar'ı yere bıraktı. Zülfikar'dan bir od çıkdı. Ol sahireniñ odına hamle eyledi. Şöyle kaydı ki cazu karınıñ odını yakdı. Çün Sahire Katna bunu gördi. Tiz leğenle öñine su kodı. Ol suyu gökyüzünden yaña sacdı. Fi'l-hal gökyüzünde yıldırım oynadı. Yağmur yağdı ve yeryüzi derya oldı. Bu yağmur suyu diledi ki Zülfikar'ıñ odını söndire. Hazret-i Zülfikar'dan bir od çıkdı kim ol yağmur suyunı ve Katna cazuyı atıyla, topıyla, yılanıyla cümlesini yakup kül eyledi. Çünkü, Zümür, bu hali gördi, ah eyledi. Zira bilür ki kendisiniñ hüneri anasınıñ cazulıgıyladır. Çün gördi kim anasınıñ sihri batıl oldı. Heman at depdi. Hazret-i 'Ali'niñ yolın bağladılar, eyitdi:

"Ya 'Ali! Anamı öldürdiñ ve kulımı öldürdiñ. Bu iki kanı saña kor mıyım? deyüp süngü havale eyledi. Hazret-i 'Ali, Zülfikar'ıñı eline aldı. Bir zaman şöyle turdı. 'Amr gördi ki Zümür Hazret-i 'Ali'ye hamle itmeğe gelür. Zümür'üñ öñünden geçerken 'Amr, sıçrayup Zümür'üñ atınıñ sağrısına bindi. Dişiyle çeküp bir kulağına kopardı, dahi sıçrayup kaçdı. Zümür, kulağı acısından anasınıñ acısını unutdı.

/138/

Gazaba gelüp eyitdi:

"Hay gördin mi? Şu deli kul başa n'eyledi. Bir budur ki çavuşımın burnını fiske ile urdı. Bir de benim kulağıma kobardı. İmdi ol kulı tutıñ getürüñ. Lat-ı

Mühmilat hakkı-çün her bir paresin bir kulağım kadar eyleyeyim." deyü leşkerine hışm eyledi.

Pes on adam 'Amr'ın ardına düşdiler. Yürük ile bir çare idüp yetişemediler. Döndiler, geldiler. Zümür gördi ki 'Amr ele girmez. Şöyle kakıdı ki gözleri kan-ıla toldı. Hazret-i 'Ali, üzerine hamle eyledi ve eyitdi:

"Ey bezirgân! Kademi kuvvetsiz kişi imişsin gelüp vilayetime girdin. Bunca fesad eylediğin ve başa bunca hakaret eylediğin. İşte başını kesem ve kanımı dökem ve malını yağma idem." deyüp hayli herze söyledi.

Hazret-i 'Ali, hiç mukayyed olmadı. Zümür'ün bir kılıcı var idi. Kırk batman timürdendi. Hazret-i 'Ali'ye havale eyledi. Hazret-i 'Ali, karşı turdı. La'in gürzi indirdi. Hazret-i 'Ali, dahi kamçıyla red eyledi. Zümür, gürzin yenemeyüp elinden yere düşdi. Ol dem el kılıca urdı. Hamle eyledi, 'Ali men' eyledi. Kâfir, yine süngü ile hamle eyledi. Hazret-i 'Ali men eyledi. Kâfir at başın çeküp turdı. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Şimdi üç kerre hamle eylediğin. Ben men' eyledim. Darbını savdım, şimdi nevbet benimdir. Gafil olma." deyüp, Düldül'i üzerine sürdi. Hamle eyledi.

Zümür'ün takatı tak oldu. Ne ideceğin bilmez idi. Bir budur ki kulağı kopdı, kanı turmaz akar. Bir budur ki Hazret-i 'Ali'ye üç hamle eyledi. Hiç zebun olmadı; amma kendisi zebun oldu. Ayruk çaresi kalmayup Lat-ı Menat'a yalvardı, eyitdi:

"Ey Habelü'l-a'la! Dört yüz seneden berü aba ve ecdadım. Saña taparlar ve ben kırk yıldır ki günde üç kere

/139/

ayağın öperim. İşte şimdi başıma bir bela geldi. Başa 'inayet eyle." deyü çok herzeler söyledi. Döndi Hazret-i 'Ali'ye eyitdi:

"Ey bezirgân! Toğrı söyle, ne kişisin? Zira 'Arab 'Ureba içinde hilebaz çok olur. Bezirgân suretinde geldiğin, bunca iş eylediğin. İmdine kişisin toğrı söyle." deyü and virdi ve hem

"Ben Lat-ı Menat'a taparım. Sen neye taparsın?" didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ey kafir! Sen saneme taparsın, ben Samed'e taparım. Ey ma'rus! Sanem bir putdur ki anı adam düzer. Samed oldur ki yeri göği ve içinde her ne var ise ol yaratdı. Sen anı bilmezseñ kaçan benimle mukabil olasıñ?" didi. Zümür eyitdi:

"Ol Samed, hakkı-çün rast it, kimsin?" Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Eğer bilmediñse ki bil. Ey la'in ol Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan Ebu't-turab lakablu 'Ali benim. Bunda geldim ki anañ mel'una Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-ıñ altı yüz ashabını sihirle şehit eyledi. Ol şehitlerin kanını senden alan ve seniñ murdar ve mel'un vücudını yeryüzünden götürem. Ben ol kişiyem." deyüp Zülfikar'ı biraz yalablatdı. Zümür'ün 'aklı başından gitdi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey kâfir! Benim üç şartım vardır. Biri budur ki benim meydanımdan bir kimse kaçsa, ben anı komazam ve eman dilese öldürmezem ve imana da'vet iderem. Eğer gelirse aña nesne dimezem; amma Resûliñ altı yüz ashabını şehid eylediñ ve 'Amr Ma'di-yi Kerbi'yi 'Arab 'Uraba içinde emir pehlivan idi. Anı esir eylediñ. Bu işler ki işlediñ. Heb yanına kala mı sandıñ? Ve ol benim 'emmim oğlı Muhammed ki Medine'de padişahdır. İmdi ey la 'in, 'Amr Ma'di-yi Kerbi'yi başa vir ve küfri terk eyle, imana gel. Yine iline, memleketine padişah ol. Eğer

/140/

yok dirseñ seni ve cümle leşkerini kılıcdan geçürirem." didi.

Çün Zümür, bu cevapları eşitdi, bildi kim tahkik 'Ali'dir ve kendiniñ halas olmayacağını bilüp ah eyledi ve el urup yakasın çak eyledi. Bir zaman ağlayup yine süngüsüne el urdu. Hazret-i 'Ali'ye hamle eyledi. 'Ali süngüsün alup yabana atdı ve Zümür'i atınıñ üstünden kavradı ki mecali kalmadı. Tamam sultanı kuşluk idi, ikindi oldı. Zümür'ün leşkerinden biñ kişi muntazır olup temaşa iderlerdi. Bu yanada, Zümür'ün oğlı Beşir, garip olup çadır ve esvab beklemekte. Bunda olan işlerden haberi yok. Kahice yüksek yerlere çıkar, bakardı ve namaz kılup du'a eylerdi. Korkardı ki na-gâh, İmam-ı 'Ali'ye bir elem erişe. Kendi dahi helak ola, deyü başladı el kaldırup du'a eyledi, eyitdi:

"Ey Kadir-i pür kemal! İlahi, sen 'inayet eyle, Hazret-i 'Ali'ye." didi. El-kıssa Hazret-i 'Ali, gördi ki ahşam yetişdi. Fi'l-hal Zümür'ün üstüne varup

"Ey kâfir it! Allah birdir ve Muhammed -'aleyhi's-selam- Allah'ın Resûli'dir, di. Ta ki benim şartım yerine gelsün." didi. Zümür eyitdi:

"Ya 'Ali! Ben Lat-ı Mühmilat kuluyam. Seniñ didiğın benim elimden gelmez." İmam-ı 'Ali vay ki kakıdı, yıldırım gibi şakıdı. Gövdesinde her ne kadar kıl var ise heb tonından taşra çıkdı. Zülfikar'ı çevirdi ve bir tekbir ve peygambere salâvat getirüp bir na're urdı kim cihan ol na'reniñ heybetinden ditredi ve Zülfikar'ı, şöyle çaldı ki Zümür atıyla dört pare oldı. Kâfir anı göricek Hasan ve Hüseyin -radiyallahu 'anhümalar- dahi hamle itdiler ve on sahabe-zadeler dahi hamle eylediler. Kâfirleri bir sa'at içinde kimin kırdılar ve kimin imana getürdiler.

/141/

Bu yaña kal'a halkı dahi gördiler ki Katna cazu oda yandı, kül oldı ve nice biñ kişi kılıcdan gecdi ve kendileri dahi bunlara takat getüremeyecekler. Her biri boğazlarına birer ip takup

"El- aman! Ya sahibü'z zaman." deyüp çağırışdılar.

Çünkü şehirden el-aman avazesi aşikare oldı. Bunlar dahi kılıçlarını kınlarına kodılar. Andan sonra ol kâfirler, bölük gelüp iman getürdiler. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ey Berber kavmi! Kanı 'Amir Ma'di-yi Kerb, Muhammed -'aleyhi's-selam-ın leşkerinden idi. Esir itdiñizdi."

Tiz vardılar. 'Amir Ma'di-yi Kerbi'yi zindandan çıkarup bendlerin çözüp getürdiler. Hazret-i 'Ali'niñ elin öpdü ve du'a eyledi.

"Ahsentü ya İmam [el- muttakin]! Erlik ve pehlivanlık ise ancak böyle olur." didi. Hazret-i 'Ali, şehre yasak eyledi, eyitdi:

"Hiç kimse kal'adan taşra çıkmason." didi.

Bu yaña Zümür'ün oğlı Beşir dahi hikayetini bilüp sevindi ve 'Amr Ümmiye dahi tepe üstüne çıkup temaşa iderdi ve 'Abdülkerim dahi İmam-ı 'Ali'niñ katına geldi ve ol Müsliman olan vezir ki Hazret-i 'Ali'niñ çağırmağa gelmişdi. Ol dahi geldi ve 'Amr-ı Ümmiye dahi geldi. Hazret-i 'Ali'ye [tapu] kıldı. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya 'Amr kande idiñ?" 'Amr eyitdi:

"Ben Zümür'ün kulağını koparacak çok kan akdı. Zümür'ün 'aklı başından gitdi."

"Tiz öldürünüz!" didi. İmam-ı 'Ali güldü. 'Amr yine eyitdi:

"Ya 'Ali! Bu tacı başa vir. " deyüp ayağına düşdi. 'Ali eyitdi:

"Ya 'Amr! Ol dahi ganimet malıdır." Yine 'Amr eyitdi:

"Ya 'Ali! Ben buña razı değilim. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya ne demek istersin?" 'Amr eyitdi:

"Ya 'Ali! Tacı başa, başı saña!" Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Hoş ola ben de bu kavle razıyım; amma sen dahi kobardığan kulağı getir, yerine yapışdur. Baş dürüst olsun. Ol vakit

/142/

tac seniñ olsun." didi. 'Amr eyitdi:

"Ben güc-ile tacın aldım. Sen kılıcla başın aldın. Paylu payımıza razıyuz." didi. Hazret-i 'Ali, gülüp;

"Öyle olsun, ya 'Amr." didi. Andan Hazret-i 'Ali, kal'ayı 'Amr'a ısmarladı.

"Ya 'Amr, bu gice kal'ayı saña ısmarladım. Göreyim seni basiret üzre ol." didi.

Ol dem, ahşam idi. İmam-ı 'Ali'niñ ol gün öyle ve ikindi namazları kazaya kaldı. Çün çadırına geldi, karar eyledi. 'Amr, irteye değin basubanlık eyledi. İmam-ı 'Ali ve İmam-zadeler gayet yorulmuşlardı, yatup uyudılar. Çün irte oldu. Hazret-i 'Ali, sabah namazın kılup tesbih okudılar. 'Azm idüp kal'aya vardılar. Ol gün ahşam olunca ne kadar kâfirler var ise heb gelüp Müsliman oldılar. Hazret-i 'Ali emreyledi, Beşir'i getürdiler. Hazret-i 'Ali, Beşir'i Berber Kal'ası'na padişah idüp ve ol Müsliman veziri, Beşir'e vezir eyledi ve 'Abdülkerim'i emirü'l-leşker eyledi. Umum leşkeri ve memleketi bunlara ısmarladı ve iman ve İslam ahkâmını bunlara öğretti ve bir kilise var idi, anı mescid yaptılar ve şerait-i İslam'ı yerine kodı.

Çünkü şehir ve il kaydı tamam oldu ve her dürlü maslahatı bunlara ısmarladı. Andan sonra Hazret-i 'Ali emreyledi. Zümür'ün tahtını ve malını ve hazinelerini,

Hazret-i 'Ali'niñ öjine kodılar. Hazret-i 'Ali, bu cümle malı nısıf eyledi. Yarısın Beşir'e virdi ve yarısın kendi aldı. Ol sandıklar ki boş götürmişlerdi. Mal-ı ganayimle toldırup deve yükletdiler ve 'azm Medine'ye kıldılar. Beşir üç konak Hazret-i 'Ali'yi gönderdi. Hazret-i 'Ali, bunlara destur virdi. Elin öpüp döndiler. Bir yere geldiler. Muradları tamam oldı. Hazret-i 'Ali, Medine'ye yevmen feyevmen gitdiler. Tamam seksen günde Medine'ye yetişdiler. Hazret-i 'Ali, 'Amr-ı Ümmiye'yi Hazret-i Peygamber'e müjdecı gönderdi.

/143/

Çün 'Amr, Resûl-ullah yanına geldi ve eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Size beşaret olsun ki İmam-ı 'Ali ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin cümlesi sağ ve bilesince sahabe-zadeler ve 'Amr-ı Ma'di-yi Kerb hoş selamet gelürler; amma Hazret-i 'Ali, işler işledi ki vasfa sığmaz. Vardı Berber Kal'ası'n aldı. Ol cazu 'avratı öldürdi. Vezir Âteş-perest kim Berber Kal'ası beğidir. Anı tepeledi ve bu tac ki başımdadır. Zümür'ün tacıdır ve ol sandıklar ki bundan boş gitdi. İçleri tolı la'l, cevahir, altun ve gümüş bi- hisab." didi. Hazret-i Resûl - 'aleyhi's-selam-, şad-ı hürrem oldı. Tiz heman Bilal'e emreyledi ki vara şehre nida eyleye ve Resûl -'aleyhi's-selam-, Mescid-i 'Azam'a çıkdı.

"İmam-ı 'Ali geliyor." deyü nida eyledi. Halk eşitdi ve şad oldılar. Tiz Resûl - 'aleyhi's-selam- Şah-ı Merdan'a ashabıyla karşı vardı. Çün Hazret-i 'Ali, gördi ki kendüye karşı gelürler. Ol Rahmetü'l-'âlemin Muhammed -'aleyhi's-selam- bile gelür. Fi'l-hal atından inüp Hazret-i Resûl'e kavuşdı. Mübarek elin öbdi. Hazret-i Resûl dahi 'Ali'niñ mübarek gözlerinden. Bir zaman sarmaşup koklaşdılar. Hasret ve firak zahmetini birbirinden soruşdılar. Andan yine yola revan olup şehre yakın geldiler. Hazret-i 'Ali sordı. Mescid-i 'Azam'a geldiler. Yüklerin indirüp sandıkları açdılar. Ol gazada ele giren ganimet malını bir yere dökdiler. Mekke'de ne deñlü mücavirler var ise anlara kismet itdiler ve ol tac ki 'Amr Zümür'ün başından kapdı. Anda zi-kıymet taşlar var idi. 'Amr, Resûl-ullah öjüne kodı. Ol tac, Berber Kal'ası'nıñ yedi yıllık haracına alınmışdı. Anı mücavirlere kismet itdiler. Çün ganimet işi tamam oldı. Hazret-i Resûl-i Ekrem, 'Ali'yi bir halvet yere iletdi. Berber Kal'ası'nı su'al eyledi. Hazret-i 'Ali, Berber'i hikayet eyledi.

/144/

Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, hayır du'alar eyledi. Emirü'l Mü'minin Hasan ve Hüseyin bunların birini bir yanına alup mübarek hatırların su'al eyledi. Andan sonra Hazret-i Resûl ile 'Ali ve İmam-ı Hasan ve Hüseyinle Fatıma'nın evine geldiler. Medine içinde oldu ki mü'minler ferahlarından güldiler; amma münafıklar gamlarından öldiler.

İlahi kadir-i Perverdigar hakkı-çün bu Şems-i Haki'yi Habib'in Muhammed Mustafa'nın 'aşkına ve cihar-ı yar-ı güzün ve cümle ehl-i beyt hürmetine rahmetinden [bi] nasib eyle[me]ye. Âmin. Ya Rabbe'l Âlemin.

HAZA GAZAVAT-I MUHAMMED HANİFE BA GAZANFER KÂFİR 'ALEYHİL-LA'NE

Ol server-i ka'inat ve mefhar-ı mevcudat ya'ni sultan-ı 'urefa müzekki, mu'alli, müctebi Muhammed Mustafa sallallahu Te'ala 'aleyhi ve sellem bir gün irta namazın kılıp mübarek arkasın mihraba virüp ashaba nasihat iderdi. Ashab anın şeker sözine kulak virüp muntazır idi. Na-gâh bir kimse gelüp eyitdi:

"Beşaret olsun Ya Resûl-ullah! İmam-ı 'Ali, gelür." didi. Meğer Emirü'l Mü'minin İmam-ı 'Ali, altı aydır ki Kayser-i Rum vilayetine Kayser gazasına gitmişdi. Çün Resûl-i Ekrem, bu haberi eşitdi. Şad oldu ve eyitdi:

"Ya ashab! Turuñ İmam-ı 'Ali'ye karşı varalım. Heman ashab yarak idüp, bir menzil yol karşı gitdiler. 'İzzet ve ikram itdiler. Medine'ye geldiler. Hazret-i 'Ali, Resûl-ullah mescidine kondı. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya 'Ali! Bize Kayser'i beyan eyle, eşidelim. Hazret-i 'Ali:

"[Ya Resûl-ullah!] Kayser ilin ve memleketin harab eyledim, Ya Resûlullah." didi.

/145/

"Ve hem Kayser'i imana da da'vet eyledim, gelmedi. Başını kesdim ve malını yağma eyledim ve bir mahbube kız Hanife adlı var imiş. Anı esir idüp getürdüm."

deyüp kıssayı tamam eyledi. Andan sonra Kayser gazasından gelen ganimeti mücavirlere kısmet itdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- emreyledi. Huzur-u şeriflerine Hanife Hatun'ı getürdiler. Resûl -'aleyhi's-selam- gördi kim bir cemiledir ki 'âlemde naziri yok. Hazret-i Resûl-i Ekrem eyitdi:

"Ya Hanife! Sen kimin kızıydın ve hikayet nicedir? Söyle." didi. Hanife eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Ben Kayser-i Rum kızıyam. Adım Hanife'dir." deyüp kıssa her nice oldıysa 'alet-tafsil-i beyan eyledi. Hazret-i Resûl -'a.m.- eyitdi:

"Ya Hanife! İmana gel. Rahmet bulup ehl-i cennet olasın." didi. Hanife eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Her ne kim buyurursanız başım üstüne lakin benim sizin katınızda üç hacetim vardır. Kabul eyle, imana geleyim." didi.

"Hacetin nedir?" deyü buyurdu. Hanife eyitdi:

"Birinci hacetim budur ki beni Hazret-i 'Ali'ye viresin. İkinci hacetim bu kez kızın Fatıma'ya deyesin ki incitmesün, hoşça tuta. Ol üçüncü hacetim bu ki eğer 'Ali'den bir oğlum olur ise adını Muhammed Hanife viresiz." didi. Hazret-i Resûl eyitdi:

"Ol iki hacet ki didin, kabul kıldım ve bu bir hacet ki didin oña kudretim yokdur. Ol Hakk Te'ala'nın kudreti elindedir." deyüp bir zaman melul oldu. Fi'l-hal Cebra'il -'a.m.- gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Tanrı Te'ala -'azz ve celle- saña selam itdi ve buyurdu ki:

"Habibime di, kabul etsün." deyüp gitdi. Resûl-i Ekrem, dahi eyitdi:

"Ya Hanife! Ol muradını dahi kabul eyledim. İmana gel." didi. Çün Hanife, bu haberi eşidüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Ne diyicek imana gelinür? " Resûl-ullah eyitdi:

"Eyit, Eşhedü-enla ilahe illallah ve eşhedü en Muhammedü'r Resûl-ullah, di." didi.

/146/

Fi'l-hal Hanife kelime-i şehadet getirüp Müsliman oldu. Andan sonra Hazret-i Resûl -'a.m.- Hanife Hatun'ı Hazret-i 'Ali'ye nikâh eyledi, teslim eyledi ve Fatıma'yı vasiyyet idüp eyitdi:

"Ya Fatıma! Hanife Hatun'ı bir hoşça tut ve hem seniñ evinde tut. Gayrı evde olmasun, zira ululğ-ıla gelmişdir. Esir gibi görme."

Çün Hazret-i Resûl ne didiyse Fatıma öyle eyledi. Pes Hazret-i 'Ali, Hanife Hatun'dan ol murad-ı maksûd idi. 'Ali, gördi. Zaman ve müddetle Hanife'den bir oğlı oldu kim ayıñ on dördi gibi. Kaşlar kara ve koyun gözli ve yüzi nurlı ve ak tenli. İş bu sıfatlarla bir oğlandır ki 'âlemde mislin kimse görmüş değil. Fi'l-hal Hazret-i 'Ali'ye beşaret itdiler. Hazret-i 'Ali, şad oldu. Hazret-i Resûl'e vardı, eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Hanife'niñ ol sizden hacet eylediği oğlan vücuda geldi." didi. Hazret-i Resûl -'a.m.-:

"Muhammed Hanife" deyü ad virdi. Anıñ için Muhammed Hanife dirler. Çün Muhammed Hanife, dört yaşına girdi. Gayet 'akıl oldu. Ba'dehu mu'allime virdiler. On iki yaşına dek 'ilmi kemal-i mertebe, derece-i nihayete irişdi ve edeb hasıl eyledi ve dahi silahşörlüğü gereği gibi tahsil eyledi. Tamam yüz yığirmi dürlü hüner öğrendi silahşörlük 'âleminde. Birgün kendiye eyitdi:

"Ömrüm on yaşına irişdi. Şehirde taşra çıkmadım ve bir şikar itmedim ve berr-i yabana çıkmadım. Şimdi vakit oldu kim ata binem ve kılıc kuşanam ve sahraları temaşa eyleyem." didi. Beşir namında bir kılı var idi. Aña eyitdi:

"Ey Beşir! Hatırım şöyle ister ki ata binem varup şikare gidem. Bir müddet berr-i yabanı seniñle temaşa eyleyem." didi. Beşir eyitdi:

"Ey Emir-zade! Hocam 'Ali'den korkaram. Zira cihanda ne kadar küffar var ise heb 'Ali'ye düşmandır. Şayed saña bir elem irişse korkarım gelmezem."

/147/

didi. Çünki Muhammed Hanife, Beşir'den bu cevabı eşitdi. Kakıyup eyitdi. Tiz var benim atımı ve yarağımı getir ve bir at dahi sen eyerle Beşir eyitdi:

"Ey İmam-zade! Hâsıl-ı kelam, Şah-ı Merdan'dan izin olmayınca ben gitmezem." didi. Muhammed Hanife eyitdi:

"Eğer halk-ı 'âlem, atama düşman ise benim anlardan hiç pervam yokdur. Zira ben, Hazret-i 'Ali oğlıyam a'dadan ne pervam vardır." didi.

Beşir gördi. Muhammed Hanife beklemez, vardı. İki at getürdi ve bir yarak getürdi ve ikisi dahi silahların kuşanup atlarına bindiler. Ol hinde Muhammed Hanife, eyitdi:

"Babamdan icazet almadım." dirken na-gâh Hazret-i 'Ali, çıkageldi. Fi'l-hal Muhammed Hanife, atından inüp, babasının elin öpdi ve eyitdi:

"Ey canım baba! Hazretinden icazet dilerim ki bugün şikâra gidem. Beşir, benim ile gelsün. Yine tiz gelelim." didi.

Hazret-i 'Ali, gördi ki Muhammed Hanife de erlik kemale yetişmiş bir aslana beşzer, eyitdi:

"İlahi! Bu yiğidi saña ısmarladım." deyüp eyitdi:

"Ey ciğer köşem! Korkarım ki ahar yere gidesiñ. Gice yabanda kalursiñ; amma bir kaç dostımız vardır. Atımız iñ ve devemiz iñ yemini anlar virirler. Eyü salih ve Müsliman kişilerdir. Çünkü gidersiñ biraz sahra temaşa iderek ol 'Arab obasına varıñ; amma zinhar gice yatmañ, tiz yine geliñ." deyüp gayet ısmarladı. Zira fikri bu idi ki na-gâh bir kâfire varup uğraya veya bir vilayetde kâfir çerisin haber vireler. Dahi meyl eyleye. Oğlana yeltene, gönli kopa, vara bir elem irişe, deyü korkardı. Çün Muhammed Hanife, bu haberi eşitdi.

"Başım üstüne." didi. Hazret-i 'Ali, destur viridi. Muhammed Hanife, fi'l-hal atına bindi. Hazret-i 'Ali el kaldırıp eyitdi:

"İlahi! Sen bu ma'sumı yavuz dilden ve yavuz gözden sen sakla." deyü du'a eyledi. Çün şehzade şehirden taşra çıkdı.

/148/

Berr-i yaban tarafın tutdı. Oğlana sahra temaşası hoş gelüp gayet beğendi. Seyran iderek bir zaman gitdi. Ta ki ol 'Arab köyine yetdiler. Selam virüp turdılar. Ol arada

bir kethüda kişi var idi. Ne maslahat vaki' olursa bu kişi görürdü. Pes bu kişi gördü ki bir mahbubdur ki ayıñ on dördine beñzer. Kadd-i kameti yüksek ve kendiniñ elinde alat-ı harb, bir kağan arslana beñzer ve yanında bir ğulam var. Pes bu kethüda ilerü gelüp eyitdi:

"Ey yiğit! Gelişñ kandandır ve kanda gidersñ ve kankı ta'ifeden ve kimiñ oğlısın?" didi. Andan Muhammed Hanife, eyitdi:

"Ben, Emirü'l-Mü'minin 'Ali oğlıyam. Beni size babam gönderdi ve hem size selam eyledi." didi. Kethüda eyitdi:

"Sen İmam-ı 'Ali'niñ kankı oğlısın? İmam-ı Hasan, ya İmam-ı Hüseyin misin?" Muhammed Hanife, eyitdi:

"Hayır!" Kethüda yine eyitdi:

"Ya seniñ adıñ nedir?" Şehzade eyitdi:

"Adım Muhammed Hanife'dir." Kethüda:

"Şayed sen Kayser-i Rum kızından olasıñ" didi. Şehzade:

"Na'am" didi. Kethüda bildi kim bu oğlan sahih Hazret-i 'Ali'niñ oğlıdır. Hoş 'izzet ü ikram eyledi. Anda olan ashab-ı Resûl'den Ebu Yemame, dirlerdi. Bir salih kişiydi. Anıñ evine kondurdu. Öñine ta'am ve hurma getürdiler ve koyun boğazladılar. Hoş ziyafet eylediler. Bir zaman geçdi. Bu kethüda 'Arab haylinden arba ve un devşirüp yedi deve yüki ni'met getürdiler. Zira bu köy Hazret-i 'Ali'niñ mülki idi. Kendi kılıcıyla almışdı ve Müsliman etmişdi. Atınıñ ve devesiniñ yemi heb bu köyden idi. Her kim Hazret-i 'Ali'niñ ta'allukatından gelse bu kethüda anıñ işi o idi. Yine 'âdetince maslahat gördiler. Çün bir sa'at geçdi. Emir-zade diledi ki yine Medine'ye gele. Bu kavim eyitdiler ki:

"Ya İmam-zade." eyitdi:

"Ahşam yakındır. Bu gice kalın." İmam-zade eyitdi:

/149/

"Gerçek dirsniñiz; amma babam anda gicelemeñ, deyü gayet ısmarladı. İmdi babamıñ sözi yerini bulsun.", deyüp,

"Elbetde giderim." didi.

Gördiler ki şehzade yatmaz, heman ol yidi deveyi yükletdiler. Bir 'Arab oğlanı bile koşdılar, develeri yede. Pes revan oldılar. İkinci yakın gelmişti; amma Medine hayli yol idi. Deve ayağıyla giceye kaldılar. Şol kadar yürüdiler ki gice oldı. Giderek şehzadeniñ uykusu galebe eyledi. Turmağa mecali kalmadı, eyitdi:

"Ya Beşir! Deve ile yab yab git. Ben biraz şunda yatup uyuyayım. Tiz yine ardınızdand yetüşürem." didi. Beşir dahi n'eylesün oğlan kulu idi. Hocası sözünü saymadı Deveciyle ilerü gitdi; amma şehzade atından inüp atını bir mugaylan dikenine bağladı. Baş koyup uyudu. Şol kadar uyudu kim gice yarısı oldı. Bir de uyanup gördi ki kendisi beriyye içinde. Zira Medine'den taşra çıktığı yoğ idi. Medine ne tarafda olduğın bilmedi. Hele atına bindi. Bir zaman beriyye tarafına sür'atle gitdi. Ta sabah olunca bir yere irişdi ki kuş uçup kulan yürümez. Beriyye ne içindedir ki anda kum su gibi akar. İtmek yok, su yok, ata yem yok. İmam-zade 'aciz oldı. Ol gün yine gitdi, ta ahşama değin. İmdi ahşam oldı. Takdirullah öyle idi ki her ne kadar gitdiyse beriyye içine gitdi. Medine'ye gitmedi. Çün gice irişdi. Atı aç, kendi aç. İtmek-su yok. Güneş ısısı, beriyye ısısı canına geçdi. Susuzlıktan buñaldı. Hiç mecali kalmadı. Bir yere oturdu; amma ravi şöyle rivayet ider ki emir-zade beriyye içinde aç susuz kaldı. Her yaña giderdi. Beriyye mugaylan ve kum idi. Şöyle ki su gibi akardı. At za'if oldı. Zira yem yok, su yok. Ahir at kaldı,

/150/

ne kadar didi ise gitmedi. 'Akıbet eyitdi:

"Eyüvah! Benim atcağızım, çün sen kaldın. Benim dahi mecalim kalmadı. İkimiz dahi helak oluruz, ola mı?" didi. Bir zaman oturdu. Yine kalkdı, eyitdi:

"Ey benim atım! Bari ben yab yab gideyim. Seni Hakk'a ısmarladım." deyüp beriyye tarafına yürüdi.

Çün emir-zade gitdi. Bi-çare at, gayrete gelüp Emir-zade'niñ ardınca gitdi. Çün şehzade döndi. Ardına bakdı ki at gelüyor. Turup eyitdi:

"Ey Kadir! Zehi at kim vefadarlık eyleye." Çün at geldi. Tiz atın yüzün, gözün sildi ve arkasın kaşdı ve gözlerin öpdü. Uyanın eyerkaşına geçürdi. Dahi şehzade

öñünce, at ardınca şol kadar gitdiler ki beş mil kadar yol yürüdiler. Ahir takatleri kalmadı. İmam-zade bir yerde oturdu. At bir ah eyledi, gözleri yaşla toldı. İmam-zade eyitdi:

"Ey padişah-ı Lem-yezel ve ey Halık -ı ezel! Bu beriyye içinde kaldım aç susuz. Atım dahi za'if oldu. İmdi kalanlarıñ elin tutar, sen semi'sin, basırsın deyüp bir zaman ağladı ve gariblik bahrına talmış ve gözleri yaş-ıla toldı. Bir zaman ağlayup yine 'aklı başına geldi, eyitdi:

"Ya Rabb! Sen başa ve atıma kuvvet vir. Ta kim 'imaretlik yere yetişem." deyüp biraz yine ağladı. Bir zamandan sonra turdu. At yanına geldi. Andan;

"Bismillah" deyüp at arkasına geldi. Hakk Te'ala -'azze ve celle- ata şöyle kuvvet virdi ki şol eser yıl gibi gitdi. Çün yine ahşam oldu. Tiz teyemmüm idüp namaz kıldı. El kaldırıp du'a eyledi, eyitdi:

"İlahi! Sen, beni 'imaretliğe yetişdir." deyü münacat eyledi. Kendi bir zaman gücle yürüdü. Bir tepeye çıktı. Gördi ki ırakda bir od yanar. Heman 'azm eyledi. Ta kim bir ağaç mikdarı yol yürüdü. Çün yakın vardı. Bu od ga'ib oldu. Şehzade bu işe hayran oldu.

/151/

Hele yine gayret idüp bir mikdar yer yürüdü. Na-gah bir kurulmuş çadır üzerine geldi. Heman atından inüp, bir yere bağladı. Dahi bu çadırıñ çevre yanına nazar eyledi. Gördi ki bir leğen içinde ateş yanar. Tiz bu çadırıñ perdesin kaldırdı. Gördi ki hiç kimse yok. Kendi kendine eyitdi.

"Meğer bu çadır, haramiler çadırıdır ki her diyarda haramilik idüp bunda karar iderler ve dahi bu çadırıñ tabanları ibrişim kazıkları altun işi. Bir çadırıdır ki 'alemde kimse görmüş değil. Pes şehzade eyitdi:

"Asıl çadırı, bu yabanda ıssız komazlar." deyüp heman çadıra girdi. Bakdı ki bir altun taht vardır. Ne Feridun-ı Şah'ıñ ve ne Kayser-i Rum'ıñ ola meğer kim Belkıs'ıñ ola. Çün taht üstüne nazar eyledi. Gördi kim bir mahbube kız yatur. San-ı Hurşid-i Haver'dir veyahud ay bedir iken yere inmiş. Kaşları kara, kirpikleriniñ herbiri bir ok ve iki bölük saçı iki tarafa ef'ı yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine

dürdaneler dizilmiş. Sanesin ki seher vaktinde gül üzerine çiğ düşmüş ve bir nergis gözleri mahmur olmuş. Çün emir-zade bunu gördi. 'Aklı başından gitdi. Hayran kaldı, çevre yaña nazar eyledi. Gördi ki bir karı oturur. Çün karı şehzadeyi gördi. Ayak üzre turup eyitdi:

"Ey sen ne kişisin ve bunda gezersin?" İmam-zade eyitdi:

"Garib kişiyem, yol azub geldim. Günahıma bakma, tapdığın din hakkı-çün beni kimseye dime." deyüp tiz yine taşra çıkdı. Karı hiç tınmadı. Şehzade bir zaman çadır altında turdı. Kız dahi uyandı. Karıya eyitdi:

"Tiz mum getir."

Pes kız taht üstünde oturdu. İmam-zade, çadır deliğinden temaşa iderdi. Çün karı mum getürdi. Kız eyitdi:

"Ey taye! Ben bu beriyye içinde

/152/

yalınlık, garıblık çekmenin nihayeti olmaz mı?" deyüp ağladı. Karı eyitdi:

"Ey hatun! Zaman yakındır. 'Emmiş ve atar veya yavukluğ bugün ya yarın gelürler. Zira Medine'ye gitdiler. Vara Muhammed'i ve 'Ali'niñ başını keseler ve Medine'yi alalar ve vücudların yeryüzünden götüreler ve seni Medine'ye hatun ideler ve hem muradına iresin." didi. Çün karı kıza böyle söyledi. Şehzade eyitdi:

"Zahi! Sa'adet ki bu gice bize yüz tutdı. Çün bu çadır, düşman çadırıdır ve kendi bunda yok, düşman evi. Halvet gerekdir kim bir tedbir ile iş idelim ki 'âleme dasitan ola." deyüp atına bindi. Çadır önüne geldi. Karı, kıza eyitdi:

"Ey hatun! Zaman, şimdi ki uyurdun. Bir genc yiğit geldi. Şöyle ki yüzi bedir olmuş aya beñzer, kadd-i kameti serviye beñzer, yüziñ gören güneş nurından utanur. Kendi merdane yiğit, şehbaz pehlivan arslana beñzer. Cihanda naziri yok. Gördüm ki çadır içine girdi. Benim katıma geldi. Ben eyitdim:

"Ey bi-edep! Bi-vakit bir kişinin çadırına girüp ne istersin?" didim, eyitdi:

"Ey ana! Ben bir garib kişiyim. Gözi bağılu yol azmışam, bunda geldim. Benim küstahlığıma kalma." didi. Çıkup gitdi. İlla ki bilmezem kandedir ve

bilemezem ne sadef dürdanesidir? İmdi ey hatun! Zamana tur varayım, bulup haber sorayım." didi. Kız karıya hışm idüp eyitdi:

"Niçün gitmeye kodıñ? Eyü kişi bu vakitte bunda gelür mi?" deyü karıya 'itab eyledi.

Heman yerinden kalkup silah kuşandı ve bir kalkan eline aldı. Çadırdan taşra çıkdı. Gözi İmam-zade'ye düş oldı. Kılıç çeküp hamle eyledi. Emir-zade eyitdi:

"Ey nazenin! Garib kişiyem ve hem size konuk olmağa geldim. Kişi konuğın öldirir mi?" didi. Kız çün bu sözi eşitdi,

/153/

eyitdi:

"Ey kişi! Sen kimsin?" Muhammed Hanife eyitdi:

"Ben bir garip kişiyem, bu beriyye içinde ve atım ac susız ser-gerdan gezerim. Şimdi işte size konuk oldum." didi. Kız eyitdi:

"İmdi, hoş geldiñ. Ma'zur tut kim, benim bir yavuklım vardır. Gayet kindar kişidir ve yavuz erdir. Seksan biñ kişiyle beş gündür Medine'ye gitmişdir. Yarın sabah gelür. Seni bunda görürse hiç eman virmez, öldürür." didi. Emir-zade eyitdi:

"Ey mahbube-i zaman! Seniñ yavuklına 'Arab 'Uraba içinde kim dirler?" Kız eyitdi:

"Gazanfer kafir dirler. Otuz arşun kameti vardır. Kendisi gayet pehlivandır." Şehzade eyitdi:

"Ey mahbube! Hele seniñ bu gice ben mihmanıñam ve hem garib yiğidem." deyüp tevazu' yüzünden hayli nevaziş gösterdi. Şehzadeniñ hüsn-i hulki kızın göñlini yağma eyledi, döndi. Tayeye eyitdi:

"Gel bu yiğit! Bu gice bunda kalsun. Yarın Gazanfer kâfir, gelmeden gönderevüz ya gizleyevüz." didi. Taye eyitdi:

"Yarın şayed yavuklın ansızın çıka gele. Bu yiğidi bunda göre, helak ide ve hem kendi kanına giresin." didi. Çün kız tayeden bu cevabı eşitdi. Tayeye hışm idüp;

"Ey yiğit! İn atından gel berü." didi. Şehzade, atını taye eline viridi. Kendi çadıra girüp oturdu. Cemile Hatun, dahi Şehzade ile diz-be-diz oturdu. Taye eyitdi.

"Ey Cemile! Sen bu yad kişiyle bir halvet yerde niçün oturursın?" Kız eyitdi:

"Ey taye! Bu kişi tehi değildir. Bu ya bir padişah-zadedir ya bir sa'adet ıssı kişinin oğludur." deyüp tayenin kalbini mağlataya viridi. İlla ki kendinin canı şem' odına düşmüş bir bervane gibi yanardı. Dönüp emir-zadeyi eyitdi:

"Ey yiğit! Sen ne kişisin?" Şehzade eyitdi:

"Ben bir garib kişiyem. Beriyyede yol azdı." didi. Hele şem'a uyardılar. Kız Emir-zade'nin

/154/

mübarek yüzine nazar eyledi. Bir hüsn-i suret gördi ki 'alemde naziri yok. Derhal can u dilden 'aşık oldu. 'Aklı başından gidüp düşdi. Bi-hub oldu. Emir-zade eyitdi:

" 'Aceb mevsimdir, mahbube ile bir 'aşk bazarına girevüz; amma yine fikreyledi ki:

"Hay ben İmam-zade olam, bu batıl iş başa münasib değildir. Gayet büyük hatadır." didi.

Çün taye çadır içine girdi. Gördi ki kızın 'aklı başından gitmiş, hayran olmuş, turur. Gül-ab getirüp, yüzine saçdı. 'Aklı başına gelüp eyitdi:

"Ey taye! Var bu yiğide ta'am getir. Taye ta'am getürdi. Şehzade eyitdi:

"Yemezem." Kız eyitdi:

"Niçün yemezsin?" Şehzade eyitdi:

"Bu çadırın sahibi yarın gelür. Ben anılla cenk itsem gerekdir. Şimdi bu ta'amı yersem anılla cenk itmek olmaz." didi. Çün kız İmam-zade'den bu cevabı eşitdi, eyitdi.

"Ey yiğit! Aferin saña. Lakin su var ise getirün." didi.

Çün getürdiler. İçüp yol zahmeti gitdi, gönli ferahlandı. Çün sabah oldu. Muhammed Hanife, abdest alup namaz kıldı. Fariğ olıcak na-gâh anı gördi ki yaban

tarafından bir toz kopdı. Tiz gelür. Biraz vakitinden sonra gördiler ki bir kâfir çıkageldi. Şöyle ki heybetinden berr-i yaban ditrer. Çün bunu gördiler. Kızla, taye ditremeğe başladılar. Kız eyitdi:

"Ey Emir-zade! Ol Gazanfer'dir. İşte geldi." didi.

"Benim yavuklımdır. Medine'ye gitmişdi, seksan biş kişiyle. Şimdi kendisi önçe gelür. Ardınca leşker gelür ve babam Muhteşem ve 'Emmim Tavyil gelürler. Korkarım ki saña bir ziyan iriše."

Çün şehzade gördi. At üzerine geldi. Şol kağan arslan gibi turdı. Gazanfer, gelüp eyitdi:

"Ey mahbube! Bu yiğit ne kişidir? Benim çadırımdan çıkdı." deyüp süngüyi havale eyledi. Şehzade süngüyi kâfirin elinden

/155/

şöyle çekdi kim eliniñ derisi süngüde kaldı. Yabana atdı. At debüp kâfirin belinden tutup kaldurup yere çaldı. Şahin gibi göğsine kondı ve hancerin boğazına tayadı. Çün kâfir gördi kim Muhammed Hanife, göğsi üzerinde arslan gibi turur, eyitdi:

"Ey kâfir! İmana gel. Eğer gelmezsen canıñı Cibal-i Cehennem'e göndereyim." Kâfir, bu sözi eşidüp eyitdi:

"Ey yiğit! Ben Lat-ı Menat'dan gayrı tañrı bilmezem." didi. Çün İmam-zade, dini telkin eyledi. Kâfir razı olmadı, eyitdi:

"Bunu öldürmek gerekdir." deyüp, kızın yüzine bakup işaretle;

"Öldireyim mi?" didi. Kız heman,

"Başını kes." didi. İmam-zade, kâfirin başın kesüp üstünden indi. Yine çadıra girüp, oturdu. Kız eyitdi:

"Ey mahbub! Sen kimiñ oğlısın ki bunıñ gibi erlik seniñ elinden geldi. Sen hud on dört yaşında ancak varsın. Bu hüneri değme kişi icra idemez. Baban kimdir? Adıñ nedir? Ben hergiz cihanda sen gibi pehlivan görmedim." didi. Şehzade eyitdi:

"Ey mahbube! Bilmiş ol ki ben ol Emirü'l-Mü'miniñ 'Ali bin Ebı Talib oğlıyam. Benim adım, Muhammed Hanife'dir." didi. Kız tavesine;

"Eğer bu yiğit! 'Ali oğlu olmasa hic bunıñ gibi bahadarlık elinden gelür miydi? Ve bu yiğidin dini hak olmasa bunıñ gibi kâfir kim 'Arab 'Ureba içinde biñ kişi anıñ cenginden 'aciz olup cevab viremezlerdi. Geldi bu bir oğlan yere urdı, dine da'vet eyledi, gelmedi. 'Akıbet başın kesdi. Eğer imana geleydi azad iderdi." deyü vafir tahsin eyledi. İmam-zade'niñ yanına oturdı. Kız, Emir-zade'niñ yüzine bakardı. 'Aklı gitdi. Bi-hud oldu. Taye, yine gül-ab getürüp saçdı. 'Aklı başına geldi. Bir ah idüp yine gitdi. Emir-zade çün kızın bu halini gördi. Kendiniñ dahi 'aşkı 'alevlenüp

/156/

kıza 'aşık oldu. İki 'âşık birbirleriniñ didarın temaşa idüp 'aşk bahrına gark oldılar. Taye, bunların işlerine hayran idi; amma korkardı ki Tavyil çıka, gele, bu oğlanın halin göre. Dahi ardınca seksan biñ leşker gele. Cümle iş kim bunda olmuş göreler. Emir-zade'ye elem irişe. Pes çadırdan taşra çıkup beriyyeye nazar eyledi. Gördi ki hiç gelür-gider yok. Çadıra girdi, eyitdi:

"Ey Cemile! 'Aklını başına devşir. Şimdi 'emmiñ ve babañ gelürler. 'Âlem gavga ile tolar. Nice işler ola. Ta kıyamete değın dasitan olur." Cemile, bu sözi eşitdi. 'Aklı başına gelüp eyitdi.

"Mahubem acdır. Tiz yimek getür yesün." didi. Taye ta'am getürdi. Emir-zade yemedi. Kız eyitdi:

"Ey mahubum, niçün yimezsiñ?" Şehzade eyitdi:

"Anıñ-çün yemezem ki sen benim dinimden değılsiñ. Eğer sen beni seversen benim dinime gir." didi.

Kız heman parmak kaldırıp Müsliman oldu. Şehzade şad olup yemek yidi. Bir sa'atdan soñra gördiler kim beriyye tarafından bir toz kopdı. Bir kâfir çıkageldi. Gazanfer kâfirin babasıdır. Çün yanına geldi. Şehzade çadırdan çıkup atına bindi. Şöyle turdı. Tavyil, gördi ki Gazanfer'in başı kesilmiş, leşi yatur. Can başına sıçradı. Kıza eyitdi:

"Ya Cemile! Bu işi kim itdi?" Kız dahi:

"Bu yiğit itdi." didi. Tavyil eşitdi. Heman kılıc çıkardı kim hamle ide, yine eyitdi:

"Bu bir pehlivan imiş. Oğlıma bunun gibi iş itmiş. Yohsa 'Arab 'Ureba içinde kimse oğlıma mukabil olmadı." deyü korkdı. Meğer kendi ile gela¹⁶n iki biñ leşker var idi. Fi'l-hal ol leşkere irişdi. Feryad eyledi, eyitdi:

"Ey leşker! Bu oğlan, oğlum Gazanfer'i öldürmüş." didi.

Çün leşker bu haberi eşitdi. Bir aradan hamle eylediler. Şehzade yalnız cenk eyledi. Sağın sola, solın

/157/

sağa urdı. Bir dem içinde iki biñ 'askeri tar u mar eyledi. Yüz yetmiş kâfiri tepeledi. Kalanı kaçdı. Tavyil, bu hali gördi. Heman geldiği yola gitdi. Muhteşem'e uğradı. Cemile hatunun babasıdır. Bu dahi çadıra gelürdi. Gördi kim karındaşı Tavyil'in can başına sıcramış, serasem olmuş gelür. İki biñ 'askerleri dahi sınımış ve Gazanfer kâfir dahi tepelenmiş ve bu oğlan çadırı ve Cemile'yi zabt itmiş. Tavyil, feryad idüp bu ahvali Muhteşem'e bildirdi. Çün Muhteşem, bu haberi eşitdi. Ah idüp, yakasına el urdı. Bu yanında bir altun haçı var idi. Eline alup eyitdi:

"Ey benim ma'budum! İlahi altmış yıldır saña taparım ve senden isti'anet dilerim. Ta ki başımıza bir bela geldi. Bize meded idesin. Şimdi karındaşım oğlı tepelenmiş ve kızım Müsliman olmuş." deyüp öpdü, başına kodı. Bir zaman ağladı. Tavyil'e eyitdi:

"Ey karındaş, imdi ne tedbir idelim ki bu hal nice olsa gerek." didi. Muhteşem eyitdi:

"Birader! Ben bunda turayım. Sen var, seksan biñ kişi gelüyorlar. Al gel, ta kim bu oğlandan dadımızı alalım." didi.

Pes Tavyil kâfir, ağlayarak feryad-ı figan iderek seksan biñ leşkere karşı gitdi. Çün gördi kim gelürler. Seksan 'âlem her bir renginde ve her bölük altında biñ 'asker var. Her yüz kişiye bir subaşı var ve her on kişiye bir onbaşı komuşlar. Bu üslub ile Medine'ye giden leşker na-gâh irişüp geldiler. Tavyil mel'un, heman karşılayup ah u figan idüp eyitdi:

¹⁶ Kanatimize göre bu kelimedede musannif tarafından "l" harfi yanlışlıkla eklenmiştir.

"Ey beyler! Kanı oğlum Gazanfer? Bir oğlan gelmiş, bilmem div midir? Gazanfer'i öldürmüş ve Cemile hatunı Müsliman eylemiş ve iki biş leşker ki benimle var idi. Anları tar u mar eyledi. Bir aç arslana benzer ve yüz yetmiş kişilerimizi kılıçdan geçirdi ve kalanı tağılup

/158/

kaçdı. Ben yalnız kaldım, size geldim. Yolda Muhteşem'e uğradım. Ol anda gözci turur. Size haberi itmeğe geldim. İmdi, Lat-ı Menat 'aşkına geldim. Baña meded eylen." deyüp ağladı. Yas etdiler, heman yarak itdiler. 'Alemleri götürdiler. Leşkeri dirledi ve kösler çalındı ve borular avazı ve cebe cevsen kızılıtı 'ayyuka çıkdı.

Bunlar gelmekde. Biz gelelim Emir-zade hikayetine.

"Emir-zade kılıc sallamakdan ve atı sürüp çadır önüne geldi. Atından indi. Bir zaman karar eyledi. Biraz ta'am yedi ve su içdi ve atına 'alaf viridi. Bir zaman geçmeden gördi ki sağından bir toz kopdı. Biraz vakitden sonra seksan 'alem çıkageldi. Her bir 'alem dibinde biş 'asker alay bağlayup gelürler. Emir-zade, heman kalkup atına bindi ve kılıcın eline aldı. 'Askere karşı yürüdü. Çün yetişdi. Derhal hamle eyledi ve bir kerre na're urup, tekbir şöyle cenk itdi ki bu 'askeriñ sağından girüp solından çıkdı. Emir-zade, kâfir kırmakdan kılıcda kan uyuşdı ve at üstünden kan şol kadar yapışdı kim atıñ yürümeğe hiç mecali kalmadı. Kendinin dahi kolları yoruldu ve susadı. Kuşlukdan ikindüye dek cenk eyledi. Sehl kaldı ki bu seksan biş leşker sınmağa başladı. Muhteşem kâfir, gördi ki 'asker sınmağa başladı. Fi'l-hal katı avaz ile çağırıp eyitdi:

"Ey leşker ve ey beyler! Seksan biş kişi bir adama cevap viremez misin? Lat-ı Menat'dan korkmaz mısınız? Kanı gayretiniz?" deyüp 'askere bir avaze bıraktı. Çün Tavyil, bu işi gördi:

"Yarenler, her kimde din gayreti var ise cümle eline ok yay alsunlar. Ol oğlana serpsünler. Ola kim ok yaresi ile helak ola." didi. Çün 'asker bu haberi eşitdi. Her birisi ellerine ok -yay alup, şehzadeye ok serpdiler. Şehzade kağan arslan

/159/

gibi leşkere hamle kıldı. Evvel hamlesinde tamam biñ dört yüz kâfiri cehenneme ulaşırdı. Bu kadar cenk ile ahşam oldı. Tabl-i asayiş çalındı. Kâfirler cenkden fariğ oldılar ve bir araya geldiler. Başladılar ölülerini devşirme. Tavyl ile Muhteşem, biñ kişi alup gelüp Gazanfer'ın leşin aldılar. Cehennem'e ulaşırdılar. Şehzade üç yerde yara yemişdi, kan akdı. Çadır önine geldi. Atından inmedi. Katı za'if oldı. Çün biraz 'âlem-i ağıyarından hali oldı. Tiz atından indi. Tuz kodı ve kice yakup yareniñ üstüne basdı, bağladı. Tiz yine atına bindi. Bir zaman leşker-i küffardan yana yüritdi. Yine çadır önine gelüp turdı. Biz bunda şehzade[y]i ma'şukı yanında koyalım. Bu yaña küffar-ı leşkerine gelelim.

Çün küffar leşkeri gördiler ki bir oğlan bunca işler eyledi ve bu kadar adam helak eyledi ve çadırı kendülere virmedi ve kendi dahi atından inmez ve Gazanfer gibi pehlivanı tepeledi ve seksan biñ kâfire bunca hakaretler eyledi. Bunlar gazab ile ol uyuyamadılar. Çün sabah oldı. Küffar-ı leşkeri yine at üstüne geldi. Şehzade dahi meydana 'azim eyledi. Cemile hatun eyitdi:

"Ey mahubem! Ya ben nice ideyim, sen bu kadar yaralı oldıñ. Ben bunda yalnız kaldım. Babam ve 'emmim ve bunca hısım 'Arab içinde hazretine elem irişürse nice ideyim? Baña bir nasihat eyle." didi. Şehzade eyitdi.

"Ey ma'şuka! Ben ol kişiniñ oğlı değılem ki bu kâfirler baña elem irişdireler. Ben Emirü'l-Mü'miniñ 'Ali oğlıyam. Adım Muhammed Hanife'dir. Eğer ben seni bunda korsam dünyada erlik baña haram olsun ve sen temaşa kıl, bu kâfirlere neler eylerim." deyüp bir na're urdı ve tekbir getirüp meydana geldi.

Heman bir kâfir gelüp, şehzadeye süngi havale eyledi. Şehzade, kâfiriñ süngisin alup yabana atdı ve kılıç çeküp kâfiriñ üstüne yüridi. Kâfir kaçmak diledi. Şehzade eyere

/160/

gelüp kâfiriñ tepesinden bir kılıc urdı. Ta eyere değın iki pare eyledi. Bir kâfir dahi geldi. Anı dahi Cehennem'e gönderdi.

El- kıssa ravi öyle rivayet ider ki ol gün yiğirmi beş adı bellü pehlivan geldi. Şehzade cümlesini tepeledi. At başın çeküp turdı. Ta bu kadar cenk içinde sultanı kuşluk oldu. Heman küffar, bir uğurdan hamle itdiler. Şehzade tiz atdan indi. Yüzün toprağa urup eyitdi:

"İlahi! Sen birliğin hakkı-çün ey 'aceb benim bu halim nice atama ma'lum olmaz. Sen ma'lum eyle anlara. Ey Kerim, ey Rahim, ey Gani Allah!" deyüp münacat eyledi. Yine atına bindi. Küffar leşkerine hamle eyledi. Küffar dahi bir uğurdan hamle eyledi. Şehzadenin dört yanından çok zahm urdılar. Şol kadar kan akdı kim kılıc elinden yere düşdi ve mecali kalmayup atından indi. Bir yere dizi üzerine geldi; amma küffar leşkerinin mecalleri yokdur ki şehzadenin üzerine varalar. Çün Muhammed Hanife, Medine'den gideli beş gün oldu, gelmedi. Kulı ve zahiresi geldi.

Resûl-i Ekrem, melul oldu ve Beşir, biçare baş açık, yalın ayak Mecnun misali beriyye tarafına aramağa gitdi ve Hanife Hatun, yüzün yırtup ve

"Ah serata ey oğul!" deyüp feryad iderdi. Hazret-i 'Ali, bir zaman ağlayup eyitdi:

"İlahi! Sen padişaha ısmarladım, gönderdim. Sen inayet eyle." deyüp bir zaman ağladı ve yalvardı ve Kanber'in gözlerinden yaş yerine kan akdı. Emirü'l-Mü'minin Hasan ve Hüseyin başların açup ağlaştılar. Sanki Medine içinde kıyamet kopdı. Kanber arayı Mekke tarafına gitdi ve 'Amr-ı Ümmiyye iki eteklerin beline sokup ve birkaç sapan taşı kodı. Sapanın eline alup ol beriyye ki olan köye haber almağa gitdi. Çünki cümle ashab bildi ki Muhammed Hanife, beriyyede ga'ib oldu.

/161/

Beş gün oldu, gelmedi. Gayet melûl oldu ve Hanife hatun, dört gice mütevaliyen firak odına yanup gözlerinden hasret yaşını dökdi. Dem-be-dem şi'ir okurdu. Medine hatunları gelüp gönlini teselli iderlerdi. Ta şöyle ki firak denizine gark olmuşlardı. Zira Hazret-i 'Ali, gayet melul olmuşdu. Çün beşinci gice oldu. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- yatsu namazını kıldı. Mescidde oturup halka nasihat iderdi. Na-gâh Cebra'il -'aleyhi's-selam- gelüp eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Tanrı selam itdi ve buyurdu ki Arslanım 'Ali'ye e[üy]tsün kim Muhammed Hanife, seksan biğ kâfir içinde kalmışdır ve çok yara yemişdir ve

kan çok akup katı za'if olmuştur. Eğer bu gece yetişmezsen kafir elinde helak olur." didi. Hazret-i Resûl Ekrem eyitdi:

"Ya karındaşım Cebra'il! Ne velayetdedir?" Cebra'il eyitdi:

"Ben-i Katfan kabilesindedir. 'Arab 'Uraba içinde anlardan 'asi yoktur. Ya Resûl-ullah! Anlar saña katı düşmanlardır." didi. Çün vahiy işi tamam oldu. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya 'Ali! Tiz tur. Ben-i Katfan kabilesine var. Bu gece yetiş. Zira Muhammed Hanife, anda seksan biş kâfir içinde cenk ider ve çok yaresi olup kan akmagla katı za'if olmuş. Tiz yetiş, meded eyle." didi.

Çün İmam-ı 'Ali, bu sözi eşitdi. Mübarek gözlerinden yaş akdı. Yüreği od gibi yandı ve dahi bir ah eyledi kim ağzından bir duhan çıktı. Şöyle kim Medine şehri karanlık oldu. Her ne kadar kandiller ki[briya] yanardı. Cümlesiniş şu'lesi kabkara oldu. Çün Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- bu hali gördi. Mu'az Bin Cebel'i, Hazret-i 'Ali'ye gönderüp İmam-ı 'Ali'ye eyit ki:

"Ah itmesün, eğer bir dahi ah iderse kıyamete değin 'âlem zulümatda kalur." didi. Çün Mu'az Bin Cebel, gelüp eyitdi:

"Ya 'Ali! Hazret -i Resûl -'aleyhi's-selam-, size selam idüp buyurdı ki İmam 'Ali, artuk [ah]

/162/

itmesün eğer bir dahi ah iderse kıyamete kadar, 'âlem zulümat içinde kalur." didi. Çün 'Ali, bu cevabı eşitdi, sabreyledi. Pes Kanber'e emreyledi.

"Düldül'i eyerle ve Zülfikar'ı getir." didi. Getürdi, eyitdi:

"Ey hocam! 'Azmiş ne canibedir? Yohsa hocamdan haber mi geldi?" didi. 'Ali:

"Na'am" didi.

"Muhammed Hanife, Ben-i Katfan içinde seksan bin kâfir arasında kalmış. Cebra'il haber getürdi, aña giderim." didi. Zülfikar'ı takındı ve Düldül'e bindi. Gice içre yalnız yola girdi. Eser yıl gibi gitdi.

Ravi rivayet ider ki İmam-ı 'Ali, Düldül'e bindi, gitmekte. Biz gelelim Muhammed Hanife, yarelerinden kan çok akmağla takatı kalmayup bir yere düşdi; amma kılıcı elinden gidermedi. Kâfirler dahi yanına varmağa vehim iderlerdi. Pes Muhteşem kâfir, leşkere eyitdi:

"Her kim ki bugün meydana girüp oğlanın başın kese, yarım malımla, kızımı aña virirem." didi.

Çün Saygam adlu bir kâfir vardı. Bu nidayı eşitdi. Heman atına bindi ve süngisin eline aldı. Şehzadeye hamle eyledi. Şehzadenin tamam otuz beş yerde zahmi var idi. Şol kadar kan akdı kim mecali kalmadı. Saygam kâfir, diledi ki şehzadeyi iki pare eyleye. Mübarek başını Muhteşem'e ilete ve Cemile Hatun'ı ala. Na-gâh bir na're avazı geldi ki 'âlem zelzeleye vardı. Şehzade çün na'reyi eşitdi, bildi ki babası İmam-ı 'Ali'niñ na'residir. Şöyle sandı kim canı gövdesinden gitmişdi. Yine geldi. Zamandan sonra gördiler kim Medine tarafından Şah-ı Merdan, Şir-i Yezdan Hazret-i 'Ali çıkageldi. Na're urdığı vakit, 'akılları başlarından gitdi. Muhteşem kâfir, dir dir ditredi. Saygam kâfirin kılıcı elinden düşdi. Diledi ki kaçsın. Şehzade gayrete gelüp kılıcın eline alup;

"Ey kâfir! Can elinde kande iletmiş?" deyüp eyere gelüp ardından kafire bir kılıcı urdı kim kafir atından cansız yuvarlandı. Canı cehenneme iletirdi. Ol Hazret-i 'Ali'yi çadıra koyalım. Medine

/163/

hikayetine gelelim. Çün Şir ü Vassı Mustafa ve 'Aliyyü'l-Murtaza, Medine'den gice içinde gitdi. Emirü'l-Mü'minin Hasan ve Hüseyin hazır olup Emir-zade'niñ yarenleri, heman İmam'ın yanına düşüp gitdiler. Bu yaña 'Amr Bin Ümmiyye, berr-i yabancı seyreyledi. Hiçbir haber almadı. Ahir nice olduğın bildi. Heman tağarcığın bağladı ve birkaç saban taşı devşirdi. Dahi Medine'den çıkdı. İmam-ı 'Ali, gitdi. 'Amr Ümmiyye, irta namazından sonra gitdi. Şol kadar gitdi kim kuşluk vakti oldu. Leşkere ulaştı. Gördi kim leşker bir araya gelmiş, turur. Kâfirler, na-gâh 'Amr'ı göricek Tavyil eyitdi.

"İş bu karaca kösece kulu gördünüz mi? Hiç eman virmeğ öldürin. Çün ol bunda geldi. Çok fitneler becerir." didi. Yiğirmi-otuz pehlivana emreyledi.

"Koman öldürün." didi.

Kimi okla, kimi kılıçla ve kimi süngi ile hamle eylediler. 'Amr, dahi yüksek yere çıktı. Birer taşla urdığı sesmeyüp atından düştü. Tamam on beş kafir tepeledi. Gördiler kim urduğu sesmez ve attığı taş yere düşmez. Fariğ oldılar. 'Amr, tiz 'Ali katına geldi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Ne turırsın? Tiz bu leşkeri tağıdalım." didi.

Ol demde şehzade-kan İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve baki yarenlerden on beş kişi yetişdiler. Ol demde Muhammed Hanife, gelüp babasının üzengisin öpdi. Hazret-i 'Ali'nin gözleri yaşla toldı. Muhammed Hanife eyitdi:

"Ey canım baba! Hata benden 'ata, sen eksikliğıme kalma." didi.

Hazret-i 'Ali, boynundan öpdi ve kucdı. İşte bunlar, çadır öjünde ittifak eylemekde beriden leşker-i küffardan cem' oldılar. Tavyil ve Muhteşem birbirine nasihat idüp;

"[Zira biz yarak eyledik] N'eyledik, biz seksan biñ kişiyle Muhammed'i [ve 'Ali'yi] öldirevüz, öldirevüz. İşte anlar bunda geldiler. İmdi nice idelim? Eğer bu on sekiz kişiden kaçarsan la-çarem, n'etmek gerek? Birkaçı eyitdiler.

"Biz bunlar ile cenk iderken ol sapancı köse olmasaydı. Ol katı yavuz [herif] dır, korkarız." didiler.

Gördiler ki ebsem turur, iş olmaz. Cenk yarağın görüp, leşkerine kalb-i cenah düzdiler. Sağa sola çavuşlar yürüdiler. Leşker

/164/

hazır oldılar. Çadır üzerine geldiler ki Hazret-i 'Ali ile cenk ideler. 'Amr, tiz tağarcığından taşları çıkardı. Yere dökdi. Bir taş eline olup sabana kodı. Birkaç kere çevirüp atdı.

"Hay sakının gözünizi." deyüp bir kişinin gözine değdi. Eñsesinden çıkup canını ceheneme ısmarladı. El- kıssa kırk taş atdı. Kırk kâfiri tepeledi. Dahi;

"Ya 'Ali! Ne turursun? Düldül'i meydana sür, ben biraz temaşa ideyim." didi. Hazret-i 'Ali:

"N'ola ya 'Amr!" deyüp Düldül'e bindi. Zülfikar'ı eline aldı, eyitdi:

"Ya 'Amr! Sen temaşa eyle. Ben bu kâfirlere neler eylerem." deyüp leşker-i küffara cümle sahabe-zadeler, kâfirlere kılıc urdılar. Hazret-i 'Ali, na're urup hamle idicek kâfir öñünden ürküp kaçarlardı. Taşra çıkanı 'Amr, sapan taşıyla yıkardı. Kuşlukdan ikindi namazına değin cenk oldu. Leşker içinde İmam-ı Hüseyin, Tavvil'e rast geldi. Gördi ki Muhteşem kişi, yeñi libaslar geymiş.

"Bu kâfir tehi değil." deyüp hamle eyledi. Kâfir dahi İmam-ı Hüseyin'e hamle eyledi. Kâfire eyitdi:

"Can elinden kande halas idesiñ. Gel Müsliman ol seni azad ideyim." didi. Tavvil kâfir eyitdi:

"Ey yiğit! Ben altmış yaşına geldim. Lat-ı Mehmelat'a taparım. Şimdi bu ne sözdür ki başa söylersin?" didi. İmam-ı Hüseyin dahi eyitdi:

"Ey kâfir! Hazır ol." deyüp şöyle çaldı kim taze hıyar gibi iki pare oldu. Muhteşem kâfir, bunu gördi. Heman çadırı, esbabı yere bıragup kaçmağa yüz tutdı. Kaçarken Hazret-i 'Ali'niñ öñine uğradı. Hazret-i 'Ali eyere gelüp Muhteşem kâfire öyle bir çaldı ki atıyla tonıyla dört pare eyledi. Çün küffar beğleri gördiler. Her birisi bir tarafa kaçmağa başladılar. Hazret ['Ali]'iñ 'âdeti bu idi. Kaçanı komaz, karşı koyanı kırardı. Çün kaçdılar. Hazret-i 'Ali, Düldül'den indi. Emir-zadeler ve 'Amr-ı Ümmiyye gelüp çadır öñine oturdılar. Cemile hatun, gelüp İmam-ı 'Ali'niñ elin öpdü, eyitdi:

"Ya İmamü'l Müslimin! Seniñ diniñ ne dindir?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Benim dinim, Muhammed dinidir." Cemile hatun eyitdi:

"[Sen tanış ol, tapdıñ dine] Seniñ bildiğñ dine ben dahi taparım." didi.

/165/

hakdır." deyüp Şehadet getürdi. Pes ol gice anda karar itdiler. Çün sabah oldu. Cümle çadır malını ve Cemile hatunı, Muhammed Hanife, virdi ve ol ki leşkere malıdır. Cümlesini Hazret-i 'Ali'niñ öñine kodılar. 'Amr eyitdi:

"Ya 'Ali! Gafil olma. Seninle ortağız ganimet malına." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya 'Amr! Cümlesin sahabeye sen taksim eyle." didi.

Andan sonra ganimet malını yüklediler ve ol seksan 'alemi bile getürdiler. İşte gaza işi tamam oldu. Şadlıkla Medine'ye geldiler. Muhammed Hanife'niñ yareleri için panzehir getürmeye gönderdi. Heman 'Amr yel gibi gidüp getürdi. Muhammed Hanife'niñ yarelerini ekdiler. Birkaç gün içinde eyi oldı. Hazret-i Resûl-i Ekrem mescidine geldiler. Muhammed Hanife, Hazret-i Resûl'niñ mübarek elin öpdi. Resûl-ullah dahi anıñ iki gözleriñ öpdi. Medine ehli şad-ı hurrem oldı. Ganimet malını mücavirlere, kismet itdiler. Hasret-i vuslata yetişdi ve muradı hâsıl oldı ve kıssa dahi tamam oldı. Hakk Te'ala cümlemizi şefa'atlerine mazhar eyleye.

Amin, ya mu'in.

HAZA GAZAVAT-I İMAM 'ALİ KERREMALLAHU VECHEHU

BA-EJDERHA-YI DER MAĞRİB

Hüdavendan-ı ahbar nakılan-ı ruzigar ve raviyan-ı asar şöyle rivayet iderler ki bir gün ol Seyyid-i 'âlem ve mefhar-ı evlad-ı âdem ve ol mah-ı ruy ve'd-duha ve ol siyah-ı muy-i ve'l-leyl-i iza seca ve ol nuş-ı şirin-i 'abese ve tevella ve ol hoca-i emrud-ı ferda ya'ni Muhammed Mustafa -sallallahu Te'ala 'aleyhi vessellem Hazretleri bir gün mescidde subh namazın kılup, ashabına nasihat iderdi. Na-gah mescid kapusunda bir galaba peyda oldı. Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya Selman! Taşra çık, gör ne galabadır?" didi. Pes Selman taşra

/166/

çıkıdı, gördi. Yedi kişi tururlar; amma boyunları ince ve beñizleri sarı ve karınları şiş, dizlerine inmiş. Çün Selman bunları gördi. Gelüp Hazret-i Resûl'e haber virdi. Hazret-i Resûl, -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Söyle, içerü gelsünler."

Çün bunlar içerü girdiler. Hazret-i Resûl'e selam virdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, bunlara yer gösterdi, oturdılar. Andan Hazret-i Resûl eyitdi:

"Ey kişiler! Siz ne hallü kavimsiz ve ne yerden gelürsüz ve adınız nedir?" didi. Pes anlar eyitdiler:

"Ya Muhammed! Biz mağrib diyarından gelürüz ve padişahımız Şah-ı Şems-i Mağribi dirler ve bizi size irsal eyledi. Şol sebebden ki Mağrib ilinde bir bela peyda oldı. Meğer bu Mağrib ilinde bir kuyu var idi. Ol kuyuda bir ejderha var idi. Yedi yılda bir kerre kuyudan taşra çıkar. Bir ejderha ki ta'biri mümkün değildir. Bu ejderhanın karargâhı olan kuyu yanında bir pınar vardır. Şunun gibi bıyardır ki bu mağrib memleketi, cümle dört yüz pare kal'adır. Bu mezkûr kal'alara heb ol bıyardan su taksim olur. Zira andan gayri su yokdur. Ol ejde(r)ha yılda bir kerre ol kuyudan çıkar ve ol sudan içer ve baki kalan suyu her kim içerse hasta olur. Bir-iki günden sonra ölür. Şah-ı Şems-i Mağribi mukaddem, size mektup irsal itmişdi. Hiç Hazretiniz'e gelüp vusul buldı mı? İmdi ol ejderha mağrib ilinde bir yıl dahi kalursa irak mağrib diyarında adam kalmaz, helak olur. Şah-ı Şems-i Mağribi, bir nice zaman cenk eyledi. Çare bulmadı. Bir yıl, iki yüz biş 'asker cem' eyledi. Çare eyledi. Cenk itmeğe vardı. Ol ejderha bir kez dem urdı. Ağzından od saçdı. Ol iki yüz biş kişileri bir sa'atde oda yandı. Şah-ı Şemsi, 'aciz kaldı. Bizi Hazretiniz'e irsal eyledi. Şol şartla ki eğer Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, bir çare eyleyüp helak iderse memleketimizle heb Müsliman olalım." didi. Dahi ejderhanın heybetinden haber virdiler ve eyitdiler:

"Ya Resûl-ullah! Ol ejder, bir ejderhadır ki gökyüzünden kuş uçup üzerinden geçmeğe canı yokdur. Heman yanar ölür, bir mil yakın varmanın imkânı

/167/

yokdur." deyüp ellerinden Şah-ı Şems Mağribi'nin mektubu var imiş. Çıkarup Hazret-i Resûl-ullah'ın huzurına kodılar. Hazret-i Resûl-ullah, mektubu alup katib-ü vahye virdi. Katib okudı. Yazılmış ki:

"Ben ki Şah-ı Şemsi Mağribi'yem ve sen ki ahir zaman Peygamberi Muhammed Mustafa'sın. Egerçi Hakk Peygambersen bu belayı cümle bu [Mağrib] vilayet[in]den savasın ve ben zamin oluram ki cümle Mağrib halkı heb 'aşkına

Müsliman olalar ve ben dahi seniñ diniñe girem. Eğer Mağrib iline bu mu'cizatu gösterirsen." demiş.

Çünkü Hazret-i Resûl-i Ekrem, bu mektubıñ mefhumini bildi. Fi'l-hal ashabdan başa nazar idüp eyitdi:

"Ya ashab! Bilmiş oluñ ki bize farz oldu, varup ejderha cengine ikdam idevüz. İmdi, sizden kimiñ ki din gayreti varsa varup ol canavar ile cenk eyleye. İnşa'allahu Te'ala, ol belayı ol memleketden def' eyleye." didi. Ashabdan bir kimse cevap virmedi. Zübeyir Bin 'Avvam, dirlerdi. Ol eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Ol ejderhadır anıñla cenk nice ola. Çünkü iki yüz biñ kişiyi oda yakmış. Anıñla varılup nice cenk ola." didi.

Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, bu sözi eşitdi, melul oldu. Ravi şöyle rivayet ider ki: Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, ashaba üç nevbet yüz tutdı. Bir kimse cevap virmedi. Resûl -'aleyhi's-selam-, gayet melul oldu. Mübarek başın dizi üzerine koyup ağladı. Üç gün şöyle yas tutdı. Hiç kimseye cevap virmedi. Dördinci gün Cebra'il -'aleyhi's-selam- gelüp, eyitdi:

"Ya Muhammed! Hakk Sübhanehu ve Te'ala, saña selam idüp buyurdı. Var Habibim'e eyit ki:

"Ben aña dünyada iki nesne virdim ki hiçbir peygambere virmedim. Biri bu ki 'Ali Arslanım'dır. Aña [yar-ı yoldaş] virdim, biri dahi budır ki Zülfikar'ı kılıc virdim aña ki hiç kimsede yokdur. İmdi ol Zülfikar'ı Arslanım 'Ali, eline virsün, varup Arslanım 'Ali, ol vilayetini ejderhadan halas eylesün." deyüp yine Dergâh-ı 'Azamet(e) 'uruc eyledi.

Çünkü Hazret-i Resûl, vahy-i pür safayı eşidüp gayet şad u hurrem oldu. Fi'l-hal Hazret-i Emirü'l Mü'miniñ

/168/

'Ali'yi da'vet idüp eyitdi:

"Ya Allah u Te'ala, seni Mağrib diyarına irsal eyledi. Ol gazayı saña nasib eylemiş. Ta ki varasıñ Mağrib diyarında bir ejderha peyda olmuş ve ol yerde bir bıñar var imiş ve ol bıñardan ol Mağrib vilayeti cümle dört yüz pare kal'a imiş. Cem'isine

su ol bınardan bahş olurmuş ve ol bınar yanında bir kuyu var imiş. Ol kuyuda bir ejderha var imiş. Yılda bir kez çıkarmış. Ol suyu içermiş ve baki kalanı ağulı imiş ve ol suyu her kim içerse hasta olup bir-iki günden sonra ölür[miş]. Ol vilayetin padişahı Şah-ı Şemsi, bize elçi göndermiş, demiş ki:

"Ya Muhammed! Eğerçi hak peygambersin bu ejderhaya bir derman idesin. Ta ki helak ola. Ben zamin oluram ki Mağrib memleketinde her ne kadar adam var ise heb Müsliman olalar. Ben dahi seniñ 'aşkına Müsliman olam." deyüp elçi ile mektup irsal eylemiş ve biz dahi iki yüz bın er cem' eyleyüp kuyu üzerine varmış. Ol ejderha kuyu içinden çıkup bir dem urmuş, ol iki yüz bın leşkeri oda yakmış. Heb helak oldılar. Ejderhaya zafer bulmadılar." demiş. İşte şimdi bize haber gönderüp;

"Ya Muhammed, bize meded eyle." demişler. Ben dahi ashaba yüz urup söyledim bir kimse razı olmadı ki ol gazaya ikdam ide. Gussa göñlimi perişan eyledi. Zira kafirler bizden meded dileyeler. Biz anları varup, dine da'vet itmeden anlar bizim mu'cizatımız ve kerametimiz taleb itmişler. Öyle olunca, biz anlarıñ hacatlarıñ reva eylemezsek, din yolunda mu'cizat babında 'aciz olmuş, oluruz. İmdi Hakk Sübhanehu ve Te'ala Cebra'il'i irsal eylemiş:

"Ya Muhammed! Saña dünyada iki nesne virdim ki hiçbir peygambere virmedim. Birisi budur ki saña 'Ali gibi vefadar virdim ve birisi dahi budur ki Zülfikar gibi kılıç verdim. Kılıcı Arslanım 'Ali, eline vir dahi anı Mağrib diyarına gönder. Ol gazayı ben aña nasib eyledim." deyü buyurmuş. Ne dirseñ ya 'Ali?"

Hazret-i Resûl, öyle diyicek, Hazret-i 'Ali -kerremallahu vechehu- eyitdi:

"Ya Habîbullah!

/169/

Her kim Allah Te'ala -'azz ve celle- Hazreti'nden ben bendesine emr ide. Başım üzerine olsun. Varayım, Hakk Te'ala yoluna ve seniñ 'aşkına canımı feda ideyim. Ol memlekete varayım. Tanrı Te'ala -'azz ve celle- başıma ne yazdıysa görelim. Hakk emrine ve Resuli'ne muti'yem" didi. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam- eyitdi:

"Ya 'Ali! Her kim seni sevmeye, dünyada ve ahiretde ben anıñ düşmanıyam." didi. [Ve] Hazret-i 'Ali, hayır du'a eyledi. Pes Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, şad u hurrem oldu. Bilal-ı Habeşi'ye emreyledi:

"Ashabıma sala eyle." didi.

Bilal, bi-hesabü'l-ferman ashaba sala eyledi. Cümlesi mescide cem' oldılar. Pes Hazret-i Resûl, eyitdi:

"Ey ashab! İşte Mağrib vilayetine Hazret-i 'Ali, gider oldu. İmam-ı 'Ali'ye kim yoldaş olur?" didi. Pes heman Malik-i Ejder, yerinden turup eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Ben kulıñ bile gidüp yoldaş oluram." didi.

Andan sonra Ebu Zerr-i Gıffari ve 'Amr Ma'di ve Zübeyir ve Talha ve Sa'id-i Vakkas ve Halid bin Velid ve İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -rıdvanıllahu Te'ala 'aleyhim ecma'in- turdı. gelüp Hazret-i Resûl'ın dizin öpüp;

"Ya Resûl-ullah! Biz de gideriz." didiler.

Pes Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-, anlara destur virdi. Pes bu kadar ashaba yarak eylediler. Ejderha cengine gitmeğe bu kadar, Mağrib elçisi dahi şad u hurrem olup yarak itdiler. Ashab dahi üç güne değin tedarik gördiler. Çünkü gaza tedarığı tamam oldu. Mağrib vilayetine 'azm idüp gitdiler. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-konak menzil idüp İmam-ı 'Ali'ye eyitdi:

"Ya 'Ali! Gözüm nuri İmam-ı Hasan'ı ve İmam-ı Hüseyin'i saña Tañrı emaneti virdim. Gafil olma, zira anlar Tañrı emanetidir. Zira arşın iki kulağı vardır. Ben Mi'rac'a varınca 'arşın sağ kulağında İmam-ı Hasan'ı ve sol kulağında İmam-ı Hüseyin'i gördüm. Cebra'il'e su'al eyledim. Bu ne makamdır?" didim. Cebra'il eyitdi:

"Bu, 'arş-ı 'azamdır." Ben eyitdim:

"İmam-ı Hasan ve Hüseyin bunda n'eylerler?" Cebra'il eyitdi:

"Bunlar 'arşın bezeğidir. Zira sen göklere

/170/

çıkıldığında Hakk-ı Sübhan'a ve Te'ala cümle gökleri ve Sidret-i münteha'yı bezedi ve 'Arş-ı 'azam'ı, İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ile bezedi. Ol sebebden sağa emanettir, direm." didi.

Kalan ashabı dahi ısmarladı, varıñ cümleñizi Hakk Te'ala'ya ısmarladım." deyüp bunlara veda' idüp Medine'ye 'avdet itdiler. Ol yedi kişiler ki Mağrib elçisi idi. Bunları bile gönderüp revan oldılar. Ol gün gıtdiler, ahşam irişdi. Bir yere kondılar. İmam-ı 'Ali, Mağrib elçisine eyitdi:

"Ya Kays! 'Ömrüñ ahir oldı. Gel barü Müsliman ol, ahirete iman-ıla gidesiñ." didi. Kays eyitdi:

"Ya Emirü'l Mü'miniñ! Eğer Hakk veliyyü'llah isen bir velayet göster. Ta ki rencimüz gitsün, biz dahi imana gelelim." didi. Pes Hazret-i 'Ali:

"Na'am" deyüp. İsm-i 'azam okıdı. Bunlarıñ rencine urdı. Tanrı kudretiyle ve kelam-ı kadim berekatıyla rencleri gitdi. Tenleri sıhhat buldı. Fi'l-hal imana gelüp Müsliman oldılar. Pes orada karar itdiler. Çünkü sabah oldı. Gaziler irte namazın kılup, atlarına bindiler. 'Ali eyitdi:

"Ya Kays! Bundan kaç gündür Mağrib vilayetine?" Kays eyitdi:

"Kırk günlük yoldur. Pes Allah u Te'ala'ya tevekkül idüp gündün güne, yeye içe, kona göçe Mağrib vilayetine geldiler. Ol kal'aya kim yetişür dirler. Şah-ı Şemsi Mağribi'niñ tahtıgahı idi. eyitdi:

"Ya 'Ali! Siz biraz aheste geliñ. Ben ilerü gidüp, Şah-ı Şems-i Mağribi'ye sizi beşaret ideyim ki size ta'zim idüp istikbale geleler." didi. Hazret-i 'Ali:

"Hoş ola var."didi. Kays, ilerü gitdi. Hazret-i 'Ali, leşkerle yab yab gelmekte. Çünkü Şah-ı Şemsi katına, Kays geldi, gördiler ki Kays, sıhhat bulup, bedeni tamam, tenü dürüst olmuş. Şah-ı Şems eyitdi:

"Hikayet nicedir?" Kays eyitdi:

"Ey şah! Ol zaman ki beni ahir zaman peygamberine irsal eylediñiz. Varup risaletinizi eda eyledim. Mektubıñızı okıdılar. Baş üzerine, deyüp iki biñ 'Arab

pehlivanı gönderüp ve 'emmisi oğlu var imiş. İsm-i şerifi 'Ali imiş. Anı size 'asker idüp

/171/

gönderdi ve ol 'Ali didikleri şöyle bahadır imiş ki

"Eğer on biş, eğer yüz biş 'asker olsa yüz çevirmez imiş. Gayet de zir-dest kişi imiş. 'Arab 'Ureba içinde gayet mün'im kişi imiş. İşte iki biş adamla şehir ucuna geldiler. İmdi size layık olan budur ki onlara karşı çıkup istikbal idüp, 'izzet idesiz. Nitekim ol ahir zaman peygamberi size eyülik ve 'izzet idüp, elçinizi hoş tutdı. Bu gelen hud anıñ 'emmisi oğlu 'Ali'dir. Siziñ belanıñı def' itmeğe gelür. Size lazımdır ki anı hoş tutup 'izzet idesiz." didi. Pes Şah-ı Şemsi, eyitdi:

"Ya Kays! Nice tedbir idelim ki aña hoş gele?" Kays eyitdi:

"Ey Şah! Emreyle şehri bezesünler ve siz nice beğlerle binüp ol kişiye karşı varıñ, getürüñ, bir hoş yere kondırıñ. Bir-iki, hizmet eyleyin zira kırk-elli gündür yol yürüdiler. Bir-iki gün oturup, dinlesünler ve yol zahmetinden kurtulsınlar. Anlar sizi, siz anları görsünler andan sonra inşa'allahu Te'ala varup ejderhayı öldire. Biz dahi ejderhadan halas olavuz." didi. Pes Şah-ı Şemsi, emreyledi ki:

"Şehri bezeyeler, araste ideler ve kendi beğleri ile Hazret-i 'Ali'ye karşı çıkup istikbal ideler."

Meğer Şah-ı Şems'in bir veziri var idi. Gördi ki Kays, gelmiş. Teni dürüst olmuş, eyitdi:

"Ya Kays, haliñ nedir? Kaziyye nice oldı?" Kays eyitdi:

"Ya Şem'un! Elhamdülillah halimiz hoşdur. İşte varup ol selâtin İslam'a elçi oldum. İki biş 'askerle Muhammed'in 'emmisi oğlu 'Ali'yi getürdüm. Ol ejderhayı tepeleye. Bizim derdimize sebep ol 'Ali, oldı. Bir du'a eyledi. Derdimiz gitdi. Sağ olduk." Hud eyitdi:

"Ya Kays! Müsliman olmuş gibisiñ." didi. Kays eyitdi:

"Elhamdülillah, Müsliman oldum." didi. Şem'un eyitdi:

"Eyü, itmemişsin cazular dinine girmişiñ." didi. Kays eyitdi:

"Bir kişi ki bunun gibi derdi ola du'asıyla kişinin renci gide, sağ ola. Ol kişinin dini hak değil midir? Ne demek istersin?" didi. Döndi şem'un

/172/

eyitdi:

"Ey şah! Ben bilürem, 'Ali ne kişidir. Hayber kapusın koparan 'Ali, değil midir? şah:

"Na'am." didi, döndi. şem'un cühud eyitdi:

"Ya şah! şimdi 'Ali bunda gele bir nice gün bunda istirahat eyleye. Andan sonra [da], dönüp ide gelin. Müsliman olun. Ya bu kılıca cevap virin." deyü bu bela bize ejderha belasından ziyade ola." deyüp dir dir ditremeğe başladı. Pes şah-ı şems emreyledi.

"Ayan-ı memleketle, şah-ı Merdan'a karşu çıkmadı istediler." Yine mel'un eyitdi:

"Ey şah-ı Mükerrerem! Meğerki seniñ fikriñ ol cazu dinine dönmekdir ola." didi. şah-ı şems, eyitdi:

"Ya nice idelim?" şem'un eyitdi:

"Kays, varmış cazular dinine girmiş, sen dahi aña uyup bir iş idesin ki hiç 'akla sığmaz." şah-ı şems, eyitdi:

"Nice tedbir idelim? şem'un eyitdi:

"Hiç bu iş olacak iş midir ki? Yalnız bir kişi ejderhayı helak ide. Sen iki yüz biñ adam ile vardın. Cümle Mağrib ehli ejderhadan helak oldılar. Bu 'Ali, şimdi iki biñ kişi ile ne kadar hüner idebile; amma Kays'ın muradı oldur ki 'Ali'yi bunda getüre seni tuta anın eline vire. Ol dahi, gel Müsliman ol, diye eğer olmazam dirsen seni öldire. Kendi tahta gice otura. Kays, yine vezir ola." didi. şah-ı şems, eyitdi:

"Ey vezir! Nice idelim?" şem'un eyitdi:

"Ey padişah! Buyur kal'a kapuların bağlasunlar ve kulleler üzerine cenk alatin döğsünler. Anı şehre girmeye komayalım. Çün 'Ali, bunda gele. şehre girmek isteye. Aña deyelim ki biz seni ejderhadan ötüri da'vet eyledik. Evvel ejderhayı telef eyle.

Soñra seniñle nice kavlı eyledikse yerine getürelim. Evvel ejderhayı hüccet turalım. Varsun eğer ejderhayı tepelerse hoş, eğer ejderhayı tepelerse kurtulmuş oluruz. Ejderha ile evvel nice itdik ise; yine öyle ideriz." didi. Şah çün bu haberi eşitdi. Derhal kal'a kapuların kapatdı. Burçlar üzerine cenk yarağın dökdiler. Çün Hazret-i 'Ali -keremallahü veche- şehre yakın geldi. Hiç şehirden taşra kimse çıkmaz ve

/173/

cenk yarağın hazır itmişler. Çün 'asker-i İslam şehir yanına geldiler. Cenk itmeğe başladılar. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Bu ne 'aceb hikayetdir. Bizi bundan isteyüp getürdiler. Şimdi kal'a kapusın bağlayup cenk itmek isterler." deyüp Malik-i Ejder'e eyitdi:

"Var gör, bu ne 'acib haldir?" Malik-i Ejder, hendek kenarına geldi. Şem'un cühud kal'a halkına:

"Hiç mecal virmeñ, öldürin." didi. Pes Malik-i Ejder, çağırıp;

"Kal'anın beği kimdir?" didi. Şem'un la'in eyitdi:

"İşte benim." Malik-i Ejder eyitdi:

"Ya bizimle niçün cenk idersiz?" Şem'un eyitdi:

"Sen ne maslahata geldiñ?" Malik-i Ejder eyitdi:

"Ben, siziñle cenk itmeğe gelmedim. Beni Şah-ı Şems'e iletin. Aña ceva[b]larım vardır." didi.

Kal'adan yine ok atdılar. Çün Şah-ı Şems geldi, gördi ki cenk iderler, eyitdi:

"Hay niçün cenk idersiz? Bu elçü kişidir, utanmaz [mı]sınız? Ben anlara elçi gönderdim, nesne dimediler. Bir sözimizle o kadar yerden geldiler. Siz niçün bidedblik idersiniz?" didi. Şem'un eyitdi:

"Ey Şah! Sen fariğ ol. Ben kendilerle söyleşem." deyüp eyitdi:

"Ey Malik-i Ejder! Ne söylersen başa söyle." didi. Malik-i Ejder eyitdi:

"Beni size, Şah-ı Merdan gönderdi ve eyitdi:

"Biz anıñ söziyle bunca zahmetler çeküp geldik. Size fa'ide idevüz. Bizimle niçün cenk idersiniz? didi. Şem'un la'in eyitdi:

"Siz bize fa'ide[ye] [n]içün gelmediñiz, geldiniz ki kal'amızı alasız. İlla siz bize bunca iş idesiz. Eğer bize fa'ide itmeğe geldiñiz ise varıñ evvel ejderhayı tepeleyin. Andan soñra geliñ biz her ne kavlı eyledikse ol kavlimize turı mısız?" didi.

Çün Malik-i Ejder, bu haberi eşitdi. Heman Hazret-i 'Ali, katına geldi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Kâfirler didiler ki: Evvel varsunlar, ejderhayı öldürsünler soñra şehre gelsünler. Biz kavlimizden rücu' itmeyüz." didiler. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Bu kâfirlerden dürüst haberdur ki biz bunda rahat için gelmedik ki kal'aya girevüz." didi.

Heman bir gin yerde kondılar. Konup ol gece anda karar itdiler. Çün sabah oldı. Namaz kıldılar atlarına bindiler.

/174/

Ol esnada na-gâh tabl ü nekkare avazı geldi. Meğerki ol yerde bir kethüda kişi var. Emirü'l-Mü'minin 'Ali andan su'al eyledi ki

"Bu ne gavgadur yohsa yağı mı geldi. Bu cenk-i haribi niçün çalınur?" didi. Kethüda eyitdi:

"Ey Şah-ı vilayet! Ol ejderhadır ki bu yerde belürmişdir. Yılda bir kerre bu kuyudan çıkar. İşte şimdi yine taşra çıkmışdır. İşte bu cenk harbi anıñ-çün çalınur ki ol ejderhanıñ na'resini kimse eşitmesün. Kaçan ejderha kuyudan taşra çıktığı dem bir na're urur, her kimiñ kulağına girerse ödi sınar." didi.

Çün bu haberi ashab eşitdiler. Heb gussalu oldılar; amma Hazret-i 'Ali, şöyle şad oldı ki yüreği çuşa geldi, eyitdi:

" 'Aceb vakitdir, ey ashab! Ejderha cengine gidevüz. Bu fırsatla ejderhaya zafer bulavuz?" didi ve kask eyledi ki bu leşkeri bunda koya. Kendi yalnızca ejderhaya 'azm eyleye, döndi. Malik-i Ejder'e eyitdi:

"Ey Malik-i Ejder! Sen bunda leşkerle dur. Ben تنها ejderha cengine gidelüm." deyüp heman Muhammed -'aleyhi's-selam-, sancağını çekdi ve Düldül'e

bindi. Ejderhanın makamına doğru revan oldu. Fi'l-hal Emirü'l Mü'minin Hasan ve Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- babalarının üzengüsüne sarıldılar, eyitdiler:

"Ey canımız baba! Bizi gurbet illerde koyup gitme. Biz de gideriz." didiler.

"Biz senden ayrılamayız. Eğer ölürsek bile ölürüz. Selamet gelürsek bile gelür[iz]." didiler.

Pes Hazret-i 'Ali, bunları bile alup gitdi. Malik-i Ejder dahi bi-karar olup, Hazret-i 'Ali'niñ ardından gitdi. İmam-ı 'Ali, bakdı. Malik-i Ejder gelür. Bu kez leşkeri, 'Amr Ma'di'ye ısmarladı. Resûl-i Ekrem'in sancağın Malik-i Ejder eline virdi. Pes Emirü'l Mü'minin Hasan ve Hüseyin ve Kanber ve Malik-i Ejder beş kişiler. Leşkeri bunda koyup, bir zaman kendiler na-gâh gördiler ki bir mil üzerinde bir dem turur. Çün ol adam bunları gördi. Feryadla:

"Hay kande gidersiz?" didi. Çün bunlar bu kişiniñ avazın eşitdiler. Heman 'Ali mil katına gelür, eyitdi:

"Ey kişi! Ne çağırırısın?" didi. Bu kişi

/175/

eyitdi:

"Bunda bir ejderha peyda oldu. Ben bunda gözciyim bir garib kişi gafletle bu yere gele. Ol ejderhayı bilmez ola. Anda varup helak olmasun, deyü beni bunda gözci kodılar. İşte feryadımın sebebi oldur ki girü dönesiñiz."didi. İmam-ı 'Ali, tiz atından inüp, gözci katına geldi.

"Ey dide-ban! Ol ejderhanın makamı kandedir?"didi." Dide-ban eyitdi:

"İşte şol ağaç dibinde bir tütün çıkar gördiñiz mi?" didi.

"Na'am." didi, eyitdi:

"Ol ejdehanın nefesidir. Şimdi ejderha ol kuyunun içindedir." didi ve dahi Hazret-i 'Ali, bakdı ki gözciniñ beñzi sarı ve karnı dizinden aşağı inmiş, eyitdi:

"Ey gözci! Gel Müsliman ol." didi. Gözci eyitdi:

"Bir keramet göster, Müsliman olayım." didi. Hazret-i 'Ali, bir kez Fatiha suresin okuyup 'üstüne üfürdi. Gözciniñ 'ileti ve zahmeti gitdi. Heman zünnarın

kesüp Müsliman oldu. Emirü'l-Mü'miniñ Hasan ve Hüseyin dahi berr-i yabanı temaşa itdiler. Gördiler kim ol ağaç dibinden bir dühan çıkar kim kimse vasf idemez ve ol ağacıñ çevresinde dört-beş mil yerin dört tarafı kabkara yanmış, ol berr-i yabanda bir ak dühan görünür. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ol ak dühan nedir?" Gözci eyitdi:

"Ya 'Ali! Ol ak dühan, ejderhanın makam-ı nefesidir ki kuyudan çıkar. Berr-i yaban yanmışdır, ejderhanın nefesinden. İmam-ı Hasan ve Hüseyin ve Kanber ve Malik-i Ejder, bu sözi eşidicek havfa düşdiler. Şöyle ki benizlerinde kan kalmadı. Heman Hazret-i 'Ali, ayruk sabredemeyüp ol milden aşağı eyitdi:

"Siz heman bu milden aşağı inmeyin ve beni Allah'a ısmarlayın ki ben ejderhaya giderem." didi. Pes İmam-ı Hasan ve Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- eyitdiler:

"Ey canımız baba! Bizi bu garib vilayetde, küffar elinde koyup kande gidersin? Biz de seniñle bile gideriz. Eğer selamet gelürsek hoş, eğer helak olursak biz de bile ölelim ve ejderha makamında kalursak hud-ı küffar

/176/

komaz. Küffar elinde ölmekdense seniñle bile ejderha cenginde ölmek bize yeğdir." didiler.

"Babalarının boynına sarışup, şöyle ağlaşdılar. Hasret ve bir firak itdiler ki vasma sığmaz. Kanber ve Malik-i Ejder ve gözci ve şehzadeler, şöyle hasret ve firak yaşını dökdiler ki şerh olmaz. Hazret-i 'Ali, şehzadelerin, mübarek hatırların teselli idüp, eyitdi:

"Ey nur-ı didem! Ben sizi Allah'a ısmarladım ki yetimlerin ve esirlerin kaydın gören padişahdır ve dedeniz Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam- ve valideñiz Fatimatü'z-Zehra -radiyallahu 'anha- sığınacak yeriniz Hakk Te'ala kapusıdır ve sizler bize Hakk Te'ala'dan emanetsiz. Yine emanetin sahibine ısmarladım." didi. Şehzadeler, teslim olup eyitdi:

"Ey canımız baba! Sen ejder cengine gidesin kim bile halin nice ola? Biz bunda ne zamana değin saña müntazir olalım?" Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Üç gün mil üzerinde inmeyiñ, bunda turın. Ben ki ejderhanıñ makamına varam ve ejderhayı gördüğü gibi bir na're uram ve aınla cenk iderken bir na're dahi uram. Eğer ejderhayı tepelersem bir na're dahi uram. Eğer benden üç na're eşdirseniz bilesiz ki ejderhayı tepeledim. Eğer iki na're işdirse üçüncü na'remi işitmeseniz bilesiz ki ben helak oldum. Aña göre siz dahi başınıza tedarik görüñ. Varup leşkere karışıp Medine'ye gidesiz. Resûl-ullah Hazreti'ne benden selam idesiz. Yarın kıyamet gününde şehid-i şefa'atde buluşuruz ve valideñiz Fatıma'ya dahi selam idesiz. Baña ahiret hakkını helal eylesün. Zira ben fakir [bir] kişiydim. Anañız kadrin bilmedim ve ma'îşete kadir olmadım. Anañıza benden [hadden] ziyade özür idesiz." didi.

Pes yine bu nevbet dahi bir [gayrı ve] ağlaşma oldu ki gözyaşı seyl gibi akdı ve yakaların çak eylediler. Hazret-i 'Ali, bunları öpdü, kocdı ve Allah'a ısmarlayup [koyup] Düldül'e bindi ve sancağı eñnine alup ejderha makamına revan oldu.

Hazret-i 'Ali, ol ağac dibine geldi. Düldül'ini takati kalmadı. Zira ejderhanıñ kokusını aldı. Hazret-i 'Ali, fi'l-hal indi. Düldül'i salıverdi.

/177/

Kendisi yayan olup ol çeşme katındaki ağac dibine sancağı dike kodı. Çün biraz ilerü geldi. Hazret-i 'Ali'niñ takati kalmadı, ejderhanıñ kokusundan. Hele kuyu kenarına geldi. Çün kuyu içinde ejderha âdem kokusını aldı. Fi'l-hal kuyu ağzına geldi. Hazret-i 'Ali, gördü ki bir ejderha ki göreniñ ödi kopar ve bir avaz eyledi kim yer ve berr-i yaban tamam ditredi ve ağzından çıkan od sahraya düşdü, yanar bu ejderhanıñ heybetinden. Çün ejderha, İmam-ı 'Ali'niñ yüzine bakdı ki kendinden korka. Hazret-i 'Ali, bu kez ejderhaya heybetle bakdı. Tiz kuyu içine girdi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey bi-çare! Can elimden kande iletessin?" didi.

Çün ejderha kuyu içine gitdi. Heybetle dem urdu ki 'Ali'yi kuyu içine çeke. Dem kemendin Hazret-i 'Ali'niñ boynuna atdı. Emirü'l Mü'minin 'Ali, Resûl-ullah huzurında şöyle rivayet itdi ki:

"Ejderha beni şöyle bir çekdi. Sandı[m] ki yüz biñ kişi urgan ile çekerlerdi. Çün ejderha, Hazret-i 'Ali'yi çekmeğe başladı. Hazret-i 'Ali, ayağın yere muhkem basup bir na're urdı kim 'âlem zelzeleye vardı. Çün ejderhanıñ kulağına na're avazı

girdi. 'Akli başından gitdi; amma Hazret-i 'Ali, ejderha nefesinden halas oldı ve yine ejderha kuyu içine gitdi. Yine taşra çıkdı. Bir kez ağzından od saçdı ki bir harman içi kadar yer od ile toldı. Hazret-i 'Ali, od içinde kaldı.

"Ya Allah!" deyüp inledi ve naliş idüp Hakk Te'ala'ya temenni eyledi. Heman ol sa'at hitab geldi ki:

"Ya 'Ali! Zülfikar'ı oda karşı tut kim benim kudretim göresin." didi. Pes Hazret-i 'Ali, heman Zülfikar'ı oda karşı tutdı. Zülfikar'dan bir avaz çıkup, ejderhanın odına hamle eyledi. Ejderhanın odı girü döndi. Çün ejderha gördi ki odı girü döndi. Heman başını kuyu içine çekdi. Hazret-i 'Ali, dahi ejderhanın ardınca gitdi. Meğer Hazret-i 'Ali'nin edikiğin burnunda bir timur var idi. Çün 'Ali gördi ki ejderha yine

/178/

çıkıyor bir kerre ejderhaya bir depme urdu. Edikiğdeki timür ejderhanın başını deldi. Ejderha yine kuyu içine gitdi. Hazret-i 'Ali, dahi ardınca kuyu dibine gitdi. Bir mağara gördi. Mağaranın kabusına biraz kan dökülmüş. Gördi ki ol kan akarak, mağara içine gitmiş. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ey bi-çare! Can elimden kande iletessin." deyüp yürüdi.

Mağarada biraz gitdi. Bir kapu gördi. Bir altun kilid urılmış. Hazret-i 'Ali, İsm-i 'azam du'asın okuyup, ol kilide üfürdi. Heman kapu açıldı. Hazret-i 'Ali, içerü girdi. Bir taht gördi ve bu ejderha ol taht üzerinde, yüzini yere tutmuş kanın yere akıdır. Taht önünde turdı. Çün ejderha başını kaldırıp, Hazret-i 'Ali'yi gördi, eyitdi:

"Ey adem oğlanı! Can elimden kande iletessin. Bu bahadırılık ki sen de vardır. Çün bunda geldiğin." deyüp heman yerinden kalkup yanında bir büyük taş var idi ki dört yüz batman idi. Kaldırıp Hazret-i 'Ali'nin üzerine atdı. Hazret-i 'Ali üzerine taş gelürken heman Zülfikar'ı karşı tutdı, taş iki pare oldı. Ejderha çün bu heybeti gördi. Heman 'Ali'nin yakasına yabışdı. Şöyle ki eğer taş olsa koparırdı. Hazret-i 'Ali, bir na're urup havaya sıçradı. Yakası diviğin elinde kaldı. 'Ali, Zülfikar'ı çıkardı.

"Ya Allah!" deyüp şöyle çaldı ki diviğin başı yere düşdi. Divden bir avaz geldi ki:

"Ya divler! Tutuñ bu herifi beni tepeledi."

Hazret-i 'Ali çün divi tepeledi. Bir na're dahi urdı ki yerler ve gökler, harekete geldi. Çün mil üstünde şehzadeler, biraz sevindiler ve bu geberen diviñ avazından mağaranıñ dört tarafından ol kadar div geldi ki hesabın Allah-u Te'ala bilür. Ancak Hazret-i 'Ali -kerremallahu vechehu- Zülfikar'ı bu divleriñ içine salup kırmağa başladı. Şol kadar kırdı ki rast ögle namazı irişdi. Hazret-i 'Ali, naliş idüp eyitdi:

"İlahi! 'Ömrimde bir vakit namazım kazaya kalmadı. Şimdi nice ideyim?" didi:

/179/

Bir avaz geldi kim:

"Ya 'Ali! Zülfikar'ı yere bırak sen namaza başla. Benim kudretim göresin." didi. Çün Hazret-i 'Ali Zülfikar'ı yere bıraktı. Zülfikar, kalkup divlerle cenk eyledi. 'Ali, namaza meşgul oldu. Zülfikar, divleri şol kadar kırdı kim hesabın Allah bilür. Çün 'Ali, namazdan fariğ oldu. Tiz kalkdı. Yine divlerle cenk eyledi. Ol gün ahşam oldu ve yine sabah olunca cenk eyledi. Ta ikindi oldu divlerle cenk eyledi. İmam-ı 'Ali, Hasan ve Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- ile kavlı eylemişdi ki üç na're eşidesiz, divi tepeledim. Ben halas oldum." demişdi. Çün bir na're ejderhayı görünce urdı ve bir na're varıcak urdı. Şehzadeler bildiler ki sağdır. Bir na're dahi urucak urdı. Şehzadeler şad u hürrem oldu. Velâkin Hazret-i 'Ali bunda, biz geldik Şah-ı Şems-i Mağribi hikayetine.

İslam leşkerini, İmam-ı 'Ali bunda koyup gitmişdi. Bunlarıñ kıssasın söyleyim. Şem'un-ı Mel'un, Şah-ı Şems'e eyitdi:

"Ey şah! Ejderha, Ali'yi helak eylemiş. Biz anıñ şerrinden halas olduk. İmdi biz de, bunda olan leşkeri kıralım." didi. Şah eyitdi:

"Yalan olmasun?" Vezir mel'un, eyitdi:

"Biz haber aldık. 'Ali'niñ işi tamam bitmiş. Biz de bu leşkeriñ hakkından gelelim." Şah-ı Şems, eyitdi:

"Öyle mi olsun?" Şem'un la'in, eyitdi:

"Tiz, yiğirmi biñ er hazır olsun, cenk idelim!"

Çün kâfirler, cenk yarağın gördiler. Leşker-i İslam dahi bir tağa arka virüp turdılar. Küffar leşkeri gelüp İslam 'askerine mukabil olup cenk itmeğe başladılar. 'Amr-ı Ma'di Kerb, Sa'id bin Vakkas ve Halid'in tağı hisar idindiler. Her gün tağdan inüp, cenk iderlerdi. Ol gün ki cenk bünyad oldı. 'Amr-ı Ma'di, meydana girdi. Leşkerden iki yüz kâfiri cehenneme gönderdi. Çün ahşam oldı. İki yaña ayrıldılar. Çün gice oldı, karar eylediler. Sabaha değın İslam leşkeri du'a ve tazarru' eylediler. Çün sabah oldı. Ezan okudılar, namaz kıldılar tesbih

/180/

okudılar. Anları yine tepelediler. İki leşker bir yolda cenk-i harbi çalındı. Cenk erenleri cenge bünyad urdılar. 'Asker-i İslamdan, Sa'id-i Vakkas ilerüye gelüp, ok yay çıkarup bir yüksek yerde turup ok atdı. Her bir okı bir kâfire urdı. Tamam altmış kafiri cehenneme ulaşdırdı. Şem'un la'in, eyitdi:

"Bunlar, bizim leşkerimizi bir bir varırlar[sa] tehe heb kırarlar? Heman bir uğurdan hamle ola!" deyü emreyledi.

Pes heman yiğirmi biñ leşker bir uğurdan hamle eylediler. İslam 'askeri, iki biñ leşker idi. Pes birbirlerine hamle eylediler. Halid bin Velid, at depüp küffar leşkerine hamle eyledi. Tamam yüz elli kafiri cehenneme ulaşdırdı. Baki 'asker dahi cenk ta ikindi vakti oldı. İslam leşkerinden iki yüz şerbet-i şehadet içdiler. Leşker-i küffardan biñ yedi yüz kişi Saray-i niran'a göçdi. Çünki ahşam oldı. Leşker dönüp yerlü yerine geldi.

Biz geldik, İmam-ı 'Ali hikayetine ki içinde divlerle cenk ider. Her ne kadar kırar ise divler dahi artar. Hazret-i 'Ali, gayet melul oldı. 'Aciz kaldı. Hakk Te'ala'ya münacat eyledi:

"Ya Rabb! Beni bundan halas eyle." deyüp zarılık eyledi. Ol sa'atde mağara yarılıp içinden bir div çıkdı. Başında altun tacı var. Bu divlere;

"Fariğ oluñ!" bir avaz eyledi. Heman divler tağıldı. Pes bu altun taçlı ilerü gelüp;

"Es-selamu 'aleyküm ya 'Ali, ya veliyyullah!" didi. Hazret-i 'Ali aleyke alup;

"Sen kimsin?" didi. Bu eyitdi:

"Ya 'Ali! Ben divlerin padişahıyam. Adım, Reşid'dir ve divler cümlesi benim hükmümde idi. Çün babam öldi. Bu tepelediğin bed-baht div, beni tutup bu mağara içinde hapis eyledi ve hem babam sağ iken babama hizmet iderdi ve hem bu divin bir kızı var idi. Baña yavuklu idi. Çün babam öldi, kızı baña virmedi. Tutup beni habis eyledi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya Reşid! Şimdi ol divin kızı kandedir? İşte mağaradadır." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya Reşid! Benim adım 'Ali idüğün neden bildin?" didi. Reşid eyitdi:

"Ya 'Ali! Sen bed-baht divi

/181/

öldirdi. Benim bendlerim ol zaman cözüldi ve ben halas oldum ve beni bunda Hazret-i Muhammed, eyüdi verdi:

"Ben şimdi, Medine'den gelürem." didi. Yine tekrar barmak kaldırıp iman getürdi. Çün Hazret-i 'Ali, eşitdi. Şad oldu, eyitdi:

"Ya Reşid! Var ol kızı getür." didi. Reşid, gidüp mağara içinde kapuyu açup kızı getürdi, gördi. Bir cemile kızdır ki ayın on dördüne beşer. Çün nikabın kaldırdı. Raşid'in 'aklı başından gitdi. Hazret-i 'Ali, kıza su'al idüp;

"Sen kimiñ kızıydın?" didi. Kız eyitdi:

"Div Curcan'ın kızıyım. Babam yiğirmi yıldır, divlerin padişahıdır. Sen gelüp babamı öldürdün. Cümle tılısım bozuldu ve biz garib kaldık. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Seniñ adıñ nedir?" Kız eyitdi:

"Hadice'dir." Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya Hadice gel, Müsliman ol." Hadice eyitdi:

"Ya 'Ali! Benim bir hacatım vardır. Reva eyle, Müsliman olayım." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Hacatın nedir?" Hadice eyitdi:

"Babam, beni bu Raşid'e yavuklu itdi ve benim aşıkım bir div var idi. Baña cazuluk eyleyüp, gövdemde kıl bitüp hayvan gövdesi gibi oldu ve ben ol zamandan berü 'ayıblu oldum. Eğer benim bu derdime derman idersen Müsliman olayım." didi.

Çün Hazret-i 'Ali, Hadice'den bu cevabı eşitdi. İsm-i 'azam du'asın okudu. Kızıñ üzerine okurdu. Kız ditremeğe başladı. Gövdesinde ne kadar kıl var ise döküldi. Heman saçıyla kirbiği kaldı. Hadice, heman Müsliman oldu. Çün maksudı tamam oldu. Hazret-i 'Ali, kızı Reşid'e virdi. Hutbe okıdı, du'a idüp, el-yüze sürdiler ve buyurdu. Ne kadar div var ise gelüp Müsliman oldılar. Raşid divi, Curcan'ın tahtına göçürdi. Hazret-i 'Ali, üç gün üç gice divler içinde oldu.

Biz geldik, şehzadeler haline. Na're işidicek şad-ı hurrem oldılar. Çün gün tamam oldu. Hazret-i 'Ali gelmedi. Şehzadeler eyitdiler:

"Ya Malik! Kanı seniñ gibi yar-ı vefadar ki üç gün oldu. Atamız gelmedi. Hele elhamdulillah, üç na'resin eşitdik. Bu na're

/182/

den sonra üç gün oldu, gelmedi. Sen nice yar-ı vefadarsın ki varup görmeyesin?" didiler.

"Zira kavil tamam oldu. İşte üç gün geçdi. Dördüncü gün oldu, atamız gelmedi." didiler.

Pes Malik-i Ejder, mil üzerinden inüp, subh vaktinde ata binüp, İmam-ı 'Ali'niñ gitdiği yola gitdi. Ol ağacıñ dibine geldi, gördi ki sancak dikilmiş, turur. İmam-ı 'Ali, kuyunıñ içine gitmiş. Düldül'i kuyunıñ kenarına gelmiş, turur. Kuyuya nazar ider. Malik-i Ejder, eyitdi:

"Ey Düldül! Kani 'Ali?" Düldül, kuyuya işaret eyledi. Malik-i Ejder, ilerü gelüp bir katı avazla:

"Ya Haydar-ı Kerrar!" deyü na're urdu. Hazret-i 'Ali, Malik-i Ejder'in na'resin eşitdi, eyitdi:

"İmdi, bu divler bizimle 'ahd eylesün ki Muhammed ümmetini incitmeseler." didi. Reşid eyitdi:

"Ahd olsun ki Muhammed ümmetine ziyan değmeye." didi.

İmam-ı 'Ali, Div Reşid ile veda'laşup kuyu içinde bir na're verdi ki cem'i Mağrib vilayeti zelzeleye vardı. Çün şehzadeler, babalarının avazın eşitdiler. Şad u hurrem oldılar; amma leşker-i küffar gam-nak oldılar. Bu na're İslam 'askeri eşitdi. Gayet memnun oldılar ve Malik-i Ejder, Allah'a şükürler eyledi. Çün Şah-ı vilayet bir demde kuyunun ağzına dikeldi. Malik-i Ejder, seğırdüp Hazret-i İmam'ın elin öpdü. Ayağına düşdi.

"Gazañ mübarek olsun." didi ve dahi Şem'un la'iniñ, İslam leşkerine ne işler, işlediğini haber virdi ve 'Amr-ı Ma'di ne erlikler ve Sa'id ne hüner işlediğini ve Halid bin Velid ne hüner işlediğini ve İslam leşkerinden iki yüz kişi şerbet-i şehadet içdiğini ve küffar-ı leşkerinden biñ yedi yüz kâfir Seray-ı {seray} niran'a göçdiklerini cümle ahvali bir bir takrir eyledi ve Hazret-i 'Ali Döldül'e bindi. Yine mil katına geldi. Şehzadeler ve gözci ve Kanber cümle milden indiler ve babalarının elini öbdiler ve gözci eyitdi:

"Sad-ı Hezar, aferin sen pehlivana ki iki yüz biñ kişi dahi kuyu yanına varmadan cümlesi berri yaban içinde atlarıyla tonlarıyla ateşe

/183/

yandılar." deyüp İmam-ı 'Ali'niñ elin öpdü ve yine eyitdi:

"Ey Şah! Gaza vakti şimden soñradır." deyüp İmam'ın öñüne düşdi.

Şol İslam 'askeri yine 'azm eylediler. Ol kadar gitdiler ki 'asker göründü. Hazret-i 'Ali, bir na're urdı, eyitdi:

"Ey kâfirler! On sekiz biñ 'âlemde Tanrı birdir ve Muhammed Allah'ın Resûli'dir." didi.

Çün kâfirler bu na're eşitdiler, turdikları yerde korkdılar. Sanki cansız oldılar ki İslam 'askeri şad oldılar. Heman atlarına binüp küffar leşkerine hamle eylediler; amma küffar leşkeri kılıclarını, kınlarını ve atlarının eyerlerini aldılar. Şah-ı Şems-i Mağribi hacil oldı ki memleketi gözünden düşdi. Şem'un kaçdı. Şah-ı Şems, bu kez Kays vezire eyitdi:

"Ey vezir-i has! Yine derman senden olur ve benim işimi sen bitirürsin." didi ve:

"Bu 'Ali, bir kerem-kani kişi imiş, yine bize kerem eylesün. Baña ne itdiyse Şem'un cühûd eyledi. Nice ideyim amma sen kerem eyle. Var ol 'azize yalvar, bizi dilek eyle. Şayed ol kerem-kani günahımız 'afv eyleye." didi.

Kays biçare (n)eylesün evvel sözi geçmedi idi. Kalkup Hazret-i 'Ali, katına geldi; amma Şah-ı Şems, turacak, oturacak yer bulamayup bi-karar oldu, hicabından ve hem havfından. Çünkü Kays vezir, Hazret-i 'Ali katına vardı. Dülbendin boynına takdı ve gözleri yaşla toldı. Hazret-i 'Ali, bildi ki bu gelen Kays'dır". Gelüp Hazret-i İmam'ın dizini ve ayağını öpdü. Yine kalkup;

"Ya 'Ali! Gazañ mübarek olsun." didi. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya Kays! Kanı bizimle kavliñiz?" Kays biçare utanup, eyitdi:

"Ya Haydar-ı Kerrar! On sekiz biñ 'âlemde ne varsa size ma'lumdur. Ben ne dimeğe siz anı bilmeyesiz." deyüp zarı zarı ağladı. Hazret-i 'Ali, bile ağladı ve eyitdi:

"Ya Kays! Hikayet nice oldu. Kays, eyitdi:

"Ya Emirü'l Mü'minin! Şem'un la'in evvel ahir sizinle sulh itmek istemedi ve benim Müsliman olduğım aña hoş gelmedi. Baña adavet eyledi ve Şah-ı Şemsi dahi ol habis izlal eyledi. Şimdi hazretinizde günahkâr oldu.

/184/

Vezir ki hilekâr ola. Padişah işi tebah olur ve sizin kerametiniz zahir oldu. Şah-ı Şems, dahi ol 'ahd üzere sabitkademdir. Ol Şem'un-ı la'in kaçdı; amma yine 'izzetlü sultanım yine Şah-ı Şems, idi. Şimdi bir mertebe hacil olmuştur ki ne ölüdür ne diridir. Yer delinse yere girerdi; amma bir nesne ümid ider, cenabınızdan. Hazret-i 'Ali:

"Nedir ya Kays?" didi. Kays, eyitdi:

"Şah-ı Şems, eyder: Eşitdim, ol Şah-ı Merdan bir kerem-kani devletmiş. Aman dileyeni, öldürmezmiş ve Müsliman olana kıymazmış, deyüp ümidi kerem

lütfına bağlamışdır; amma ya 'Ali, ben kulıñ kefil oluram ki Mağrib vilayeti ve köyleri heb Müsliman olalar." didi. Hazret-i 'Ali eyitdi:

"Ya Kays! Şimdiden sonra ne minnet var?" didi.

Çünkü Kays, bu cevabı eşitdi, eyitdi:

"Ya Sultanü'l 'Arab! Ben hud seniñ elinde Müsliman oldum. Efendimsin, kulıñam başa ne gam. Ben seniñ kendi kuluñ olduğım-çün ol kişiye reca itmeğe geldim. Ya'ni beni, siziñ kulıñızdır, deyü size gönderdi. Ben Şems'in söziyle geldim." deyüp üzengine sarıldı ve ayağın öpüp ağladı. Çünkü Kays, bu kadar tazarru'lar eyledi. Hazret-i 'Ali, Şah-ı Şems'in suçın bağışlayup eyitdi:

"Ya Kays! Söziñ başım üstüne. Sen benim dostumsın. Dost hatırı-çün düşman suçın bağışlamak revadır." didi.

Kays, tekrar Hazret-i 'Ali'niñ elin ve ayağın öpti. Hazret-i 'Ali, dahi Kays'ın boynını öpdi. Kays, şad u hürrem oldı. Şah-ı Şems'e gitdi. Şah-ı Şems, çün gördi ki Kays gelür. Şad u hürrem oldı. Karşu vardı. Kays'ın elin ayağın öpdi, eyitdi:

"Ey vefadar! Sen imişsin." didi. Haber sordı. Kays, bir bir haber virdi. Çün Şah-ı Şems, cevabın neticesin bildi. Fi'l-hal dülbendin boynına takup yayan yalın ayak oldı ve Şah-ı Şems'in şehrinde olan kişiler gördiler ki padişahları nice eylemiş. Anlar dahi öyle idüp, Hazret-i Vilayet, huzurına geldiler. Otuz biñ adam bu vasfa tazarru' ve temenna' itdiler. Pes Şah-ı Merdan dahi Düldül'den indi.

/185/

Şah-ı Şemsi gelüp, Hazret-i İmam'ın mübarek elin öpdi ve ayağına düşdi. Karşusunda kara gul gibi el kavuşdırup turdı. Şol kadar gözyaşı dökdi ki yer yüzi revane oldı. Çün Şah-ı vilayet, Şah-ı Şems'in bu kadar zarılığın gördi. Şah-ı Şems'i ilerüye çağırup evvel iman 'arz eyledi. Andan elin boynına bıraktı. Koçup eyitdi:

"Ya Şah-ı Şems! Gam yeme. Devlet ve sa'adete irişdiñ ve iki beladan halas oldıñ. Biri ejderha, biri küfür idi. Şimden gerü bizimle kardaş olduñ." deyüp, koçup bağrına basdı ve suçını afv itdi ve baki leşker dahi gelüp Hazret-i 'Ali, öninde Müsliman oldılar ve her bir şehre birer sahabe gönderdiler. Bir adam Şah-ı Şems

gönderdi. Cümlesi dört yüz on dört pare kal'a idi. Cümlesi gelüp Müsliman oldılar. Hazret-i 'Ali, eyitdi:

"Ya Şah! Şem'un-i le'ayin kandedir?" Şah-ı Şems eyitdi:

"Ya Şah-ı Vilayet! Haberim yoğiken kaçmış; amma anı buluram." didi.

Ravi şöyle rivayet ider ki bu Mağrib vilayetinde bir kal'a var idi. Adına Renca dirler idi. Ol kal'ayı Süleyman Peygamber, yapmışdı. Meğer Şem'un-u cühud, ol kal'aya kaçmışdı. Çün Şah-ı Şems, haber aldı. Şem'un'ı anda oldıgıñ. Tiz kal'a dizdarına haber gönderdiler. Namede didi ki:

"Saña mektub vardıkda Şem'un cühud'ı tutup elin ayağın bağlayup getüresin. Ol dahi boğazına timür takup Şah-ı Şems, katına getürdi. Şah-ı Şems, Şem'un-ı cühudun yüzine tükürdi ve eyitdi:

"Ey ha'in! Evvel ahir benim yüzimi kara eylediñ." Şem'un eyitdi:

"Ne'yledim? Eğer ben anı ol zaman kal'aya koya idim, varup ejderhayı öldüremezdi.

Şem'un cühudun yüzine birkaç tapanca ve boynına birkaç debme urup, tiz Hazret-i 'Ali'ye gönderdi. Çün Şem'un-ı cühud, 'Ali katına geldi. Eli ayağı timürli. Şah-ı Merdan, eyitdi:

"Ey la'in! Kanı benim leşkerimden

/186/

ölen bunca kişiler ve kanı benim bunca emeklerim ve ben Medine Sultanı'na ne cevab vireyim? Huzurına varınca ki iki yüz ashab öldiresiñ ve bunca işler idesiñ bire mel'un?" didi. Cühud-ı Şem'un, eyitdi:

"Ben öldirmedim." Şah-ı Merdan, eyitdi:

"Ya kim öldürdi?" Şem'un hiç tınmadı. Malik-i Ejder, eyitdi:

"Ya İmam! Bu mel'una [ne] söylersiñ öldürmezsiñ?" didi. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ya Malik! Kâfire evvel hüccet vacibdir. Evvel hüccet idelim. Eğer imana febiha." Malik-i Ejder:

"Ya mel'un! Gel iman getir." didi.

"Hazret-i İmam, günahından geçsün." Şem'un, eyitdi:

"Elli yıldır, ben sanem kulıyam, şimdi Samed kulı olamam." didi.

Hazret-i İmam, Malik'e işaret eyledi. Heman eyere gelüp, Mel'un-ı cühuda bir kılıç urdı ki ser-i bi-devleti iki şak olup, canını cehenneme ısmarladı. Çünkü Şem'un'ın geberdiğin, Şah-ı Şems eşitdi, gayet sevindi. Çün ol gün, ahşam oldu. Şah-ı Şems, Hazret-i 'Ali'ye ziyafet idüp enva' dürlü, ta'am müheyya eyledi ve asar olındı. Cümle gaziler gelüp ta'amlandılar. El-hâsıl üç gün bu resme ziyafet oldu. Dördüncü gün Şem'un'ın hazinesini ve cümle malını Hazret-i İmam'ın önüne getürdi. Kendi dahi Şah-ı Merdan'a yüz biş ve her kişiye biş altun virdi ve hem Şem'un-ı cühudın on biş altunı var idi. Anı dahi İmam-ı 'Ali'nin önüne kodı. Pes Hazret-i 'Ali beş bişini gazilere virdi ve beş bişini Medine mücavirlerine alıkodı.

Kays, veziri dahi bir ziyafet eyledi ki vasfa sığmaz. Emir-zadelere onar biş altun virdi ve on biş altun Hazret-i 'Ali'nin önüne kodı. Elin ve ayağın öbüp 'özür diledi. Çün maksud tamam oldu. Başladılar göç yarağın görmeğe.

Çün sabah oldu. Güneş El-Buruz tağından 'alem dikdi ve Hindi, Cacus Rum leşkerine cacuslık eyle. Mağrib padişahı barigahın derdi. Mağrib tarafına revan oldu. Çün Şah-ı Vilayet, mağribden maşrika 'azm eyledi. Kös sultanî uruldu. 'Asker-i İslam arkasına geldi.

/187/

İslam 'askeri maşrika ve mağrib 'askeri mağribe revan oldılar. Çün Şah-ı Vilayet, yola girdiler. Şah-ı Şems ve Kays dahi böyle gidüp üç konak yer gi[t]diler. Çün üçüncü menzile vardı. Hazret-i İmam, Şah-ı Şemsi'yi da'vet idüp eyitdi:

"Ey Şah-ı Mağrib! Taht-ı hükümetinde ne kadar il-memleket varsa yine saña mukarrer olsun ve sen bizim karındaşımız ol ve Kays yine vezirin ve ol gözci ki bizim ile yoldaşlık eyledi. Anı dahi bir mansıba irişdir ve her şehirde bir mescid yabın. Beş vakit ezan okuyup cema'atle namaz kılın ve bizimle bir adam gönderin gelsün, bir ehl-i 'ilm adam virelim. Bu Mağrib diyarına getürsün. Pak-ı cema'at

eylesün ve her yerde cum'a mescidi eyleyin. Bizim sizden temennamız budur ki İslam'a rağbet idesiz."

Şah-ı Mağrib dahi şah-ı vilayet her ne didiyse kabul idüp;

"Başım üstüne didi.

Andan sonra Hazret-i 'Ali, Şems'e ve Kays'a destur virdi. Anlar Mağrib'e ve bunlar Medine'ye geldiler. Varmalarıyla, gelmeleri dört ayda hâsıl oldu. Çün selamete Medine'ye yakın geldiler. Bir konak yer kaldı. Hazret-i 'Ali, 'Amr-ı Ma'di'yi Medine'ye müjdeci gönderdi. Çün 'Amr, Medine'ye geldi. İmam-ı 'Ali'nin evine gelüp muştuladı. Andan Muhammed -'aleyhi's-selam-a muştuladı ve cümle ashaba haber virdi. Cümle ashab karşıladı. Çün Medine'ye geldiler. Şehir ucunda Resul -'aleyhi's-selam-la buluşdılar. Hazret-i 'Ali, Düldül'den inüp Hazret-i Resul'in mübarek elin öpdi. Resûl-ullah dahi 'Ali'nin yüzünden öpdi ve bağına basdı. İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhüma- gelüp dedelerinin mübarek elin öpdiler dahi herbirinin hal-hatırın su'al buyurdılar ve Hazret-i 'Ali, gelüp Resûl-ullah mescidine kondı. Ganimet malını Hazret-i Resul'e 'arz eyledi. Anda olan mücavirlere kismet itdiler. Çün kismet işi tamam oldu. Resûl-ullah, Mağrib'de olan kıssayı su'al eyledi. Hazret-i 'Ali, bir bir beyan eyledi

/188/

ve ashabdan iki yüz kişi şehid oldu." didi.

Hazret-i Sultan, melul oldu. Anlara dahi ganimet malından hisse çıkardılar. Ruhları-çün hatm-ı şerif okuyup du'a eylediler ve hısımlarıyla "el-hüknullah" didiler. Ol dahi tamam oldu. Hazret-i Resul, İmam-ı 'Ali'ye aferinler eyledi. Ashab eytdiler:

"Ya Resûl-ullah! Hakk Sübhanehu ve Te'ala bizi İmam-ı 'Ali'den ayırmasun ve cümle Medine halkı gelüp;

"Ya 'Ali! Gazañ mübarek olsun." didiler.

Ebu 'Ubeyde bin El Cerrah ve Mikdad bin Esved ve Zübeyr bin 'Avvam ve 'Abdullah-ı Yemeni ve Sa'id bin 'Ubbad ve 'Abdullah İbn-i Mes'ud ve Enes ibn-i

Malik-i Ejder -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- cümlesi gelüp İmam-ı 'Ali'den kılıc kuşandılar. Kıssa dahi bunda tamam oldu.

GAZAVAT-I MUHAMMED HANEFİYYE

Bu gaza, ol gazadır ki İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve İmam-ı Muhammed Hanife -rıdvanallahu 'aleyhim ecma'in- bu üç biraderler, üç yola düşüp, her birisi bir yolu ihtiyar idüp, her biri bir yolda ne vakı'a oldu ise ve itdikleri gazadır ki beyan olunur.

Hüdavendan-ı ahbar ve nakılan-ı asar, şöyle rivayet iderler ki çün Muhammed Hanife, on beş yaşına girdi. 'Arab 'Uraba içinde kimise aña hemta bulunmadı. Behlivanlık ve bahadır anda Muhammed Hanife, müselleme oldu. Emirü'l Mü'minin 'Ali, yüzine bakup dir idi ki:

"İlahi! Bu behlivanı saña ısmarladım. Sen hatalardan sakla." deyü münacat iderdi.

Bir gün Muhammed Hanife'niñ hatırına bu geldi kim;

"Ben on beş yaşına geldim. Cihanda bir kimse, baña mukabil olmadı." deyüp na-gâh gönli istedi ki berr-i yabana gide, bir şikare çıka.

Na-gâh bir kâfir leşkerine bulışa, kendüyi tecrübe eyleye. Zira ol, Gazanfer kâfir cengi(n)de kendüyi bir kat sınımış idi.

/189/

yine hatırı meyl idüp heman at arkasına gelüp yarağın geydi, revane olup Medine dervazesine çıkdı kim beriyye tarafına gide. Na-gâh pederi Emirü'l-Mü'minin 'Ali'ye uğradı. Çün pederi gördi, Muhammed Hanife'niñ yüzine behlivanlık eseri, ayıñ on dördü gibi berk urdı, eyitdi:

"İlahi! Ben bu yiğidi saña ısmarladım. Yavuz gözden, yavuz dilden sen sakla." didi. Andan eyitdi:

"Ey ciğer köşem! Irak gitme. Tiz gel, saña bir el[em] iriştirmeye. Zira cihanda benim 'adularım çokdur." deyüp nasihat eyledi. Muhammed Hanife eyitdi:

"Canım baba! Biraz sahrayı temaşa ideyim. Hatırım teselli olsun. İnşa'allah yine gelürem." deyüp destur aldı.

Biraz sahra tarafına yürüdü. Ol demde İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin - radiyallahu 'anhüma- pederi Hazret-i 'Ali, katına gelüp izin istediler ki Muhammed Hanife ile seyre giderler. Hazret-i 'Ali, bunlara izin virüp vafir nasihat eyledi. Bunlar eyitdiler:

"Canım baba! Her ne ki buyurdınız başım üzerine." deyüp revan oldılar. İmam-ı 'Ali, yüzlerine bakup benzi bozuldu. Bir garib dürlü oldu ve yüreği kanayup eyitdi:

"İlahi! Ben bu pehlivanları sen lütuf ıssı padişaha ısmarladım." deyüp niyaz eyledi. Pes şehzadeler, Muhammed Hanife'niñ ardınca giderken İmam-ı Hasan eyitdi:

"Bizim biraderimiz, Muhammed Hanife cihanda katı pehlivandır. 'Âleme cu oldu. 'Arab 'Uraba içinde naziri yokdur. İmdi lazım oldu ki biz Muhammed Hanife ile bir kerre sefere gidelim. Ta kim bahadırılığı nicedir görelim." didi. İmam-ı Hüseyin:

"Hoş ola!" deyüp Muhammed Hanife'ye yetişüp yoldaş olup gitdiler; amma hiç ellerine şikâr girmede. Ta ikindi vakti oldu. Ser-gerdan oldılar. Hazret-i Hasan, eyitdi:

"Ey biraderler! Babamız bize nasihat idüp cihanda benim 'adularım çokdur na-gâh bir olmaz yerde bir iş ola, benim hatırım şöyle diler ki yine şehre dönelim." didi Muhammed Hanife eyitdi:

"Ey biraderler! Biz Emirü'l-Mü'miniñ evladıyız. Medine'den şikare gidevüz. Yine şehre eli boş dönelim. Bize gayet 'ar değil midir? Eğer dönerseñiz siz bilürsünüz ben dönmezem." didi.

/190/

Biraz dahi ilerü gitdiler. Berr-i yabanı temaşa kıldılar. Şol kadar gitdiler ki önlerine üç yol peyda oldu. Her biri bir yola turdular. Hayran oldılar, gördiler ki bir mil var. Heman mil önüne geldiler ki bir mermer direk var ve bu direğe yazmışlar ki:

"Bu makama gelen, bu hattile 'amel idesin. İmdi bu yolların halini bilin dilersen şöyle ma'lum ola ki sağ yola giden selamet gele, orta yola giden ya gele, ya gelmeye. Sol yola giden hiç gelmeye dimiş. Çün bu hattı okudılar. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Bu gelmiyen yola, ben gideyim." didi. "Zira yaşda ben sizden uluyam. Bu bela yolu ben ihtiyar idem." didi. İmam-ı Hüseyin eyitdi:

"Canım biraderler! Bilürsünüz ki ben küçük karındaşıyızam. Baña hidmet revadır. Ulu karındaşımsın, bu selamet yolu, siz ihtiyar idiñ. Bu musibet yolu baña virin, göreyim bu yolda ne hikmet var." didi. Çün Muhammed Hanife, bu sözleri eşitdi eyitdi:

"Ey biraderler! Benim sizden bir dileğim var. Bi- Hakk Muhammed Mustafa ve Bi- Hakk 'Aliyy-el Murtaza ve Bi- Hakk Fatımatü'z-Zehra ve Bi- Hakk Kur'an-ı Mecid kim bu musibet yolu baña viriñ kim göreyim ne hikmet vardır." didi.

Çün bunlar bu kadar andı görüp şehzadelerin ikisi, bu kadar musibet yolu Muhammed Hanife'ye virdiler; amma pederleri 'Ali'den korkarlar. Zira bilürler ki bu bela yolına gönderdiler ve bu işden katı hayran kaldılar. Muhammed Hanife, ilerü gelüp İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin öbüp, koçdı:

"Ey canım biraderler! Ben bu yola gideyim. Eğer selamet gelürsem ne hoş, gelmezsem baña ahiret hakkın helal idiñ, diyin ki günahıma af-itsün. Ahiret'de baña şefa'at itsün. Zira ben, Muhammed Mustafa'nın lisanından eşitdim ki günü katı ıssı olup ol gün babam İmam-ı 'Ali, şarab-ı tahiruñ sakiliğın ide yerdir, didi. Ol gün baña şefa'at eylesün." didi.

"Ve anam Hanife Hatun'a benden selam idesiz. Elin öberim, diyin ki benim emdiğim südi baña helal etsün. Ahiretde mezmun olmayayım ve dahi Hazret-i Resûl-ullah'a benden

/191/

selam idüp benim için mübarek hak-i paye yüzler süreyim ve idesiz ki o sultana, anın 'aşkına, din, yolunda gazalar ideyim ve anın dinine rağbet itmeyenlere cenk idelim. Ya imana getürem, ya anın 'aşkına şehid olam. İmdi zerimden hüsn-ü

nazarların ve himmet-i 'âlilerin'dür, etmeyenlerü dahi emanetim budur ki Medine ashab-zadelere benden selam idüp tuz-etmek hakkını helal eylesünler." deyüp İmam-ı Hasan'ı ve İmam-ı Hüseyin'i öpüp ve koçdı ve bir zaman ağlaşdılar. Gözlerinden yaş seyl gibi akdı. Pes İmam-ı Hasan, bu şi'iri okudı:

"Muhammed Hanife'niñ Firkati Ucundan" didi.

Ey canım biraderler, elvedā'

Ey yiğit sevgüli yârim, elvedā'

Ey yüzi gül, kamet-i şimşād-ı şah kılmadı.

Bu dehr-i bed-girdar-ı dād

N'eyleyelim elimizden ne gelür?

Her ne kim dilerse Hakk olur.

Hüdâ'ya ısmarladım seni, ey pehlivân!

Yardımcıñ olsun ol Kerim ü müste'ân"

Çün İmam-ı Hasan, bu veda'-ı nakayı söyledi. İmam-ı Hüseyin dahi başladı.

Bu dehr-i bi-faniniñ hal ü şikâyetinden ve Muhammed Hanife'niñ firakat-i ucundan. Bu firak-ı nameyi yana yana söyledi:

"Ya Rabb! Bu köhne rubat kim ka'inât imiş,

'Ahde vefa itmemi kerni sebât imiş.

Bu dem yüze ki güler, yüz dürlü al ider,
Vefa idem didiği hayalât imiş.

Ah kim bu carh-ı bi-vefa niler ider müdām,
Sıhr ü füsün mekr-i makale hadisât imiş.

Bir kavline kararı yok, hilekâdır
Bir perde-zendegi kalur, nebât imiş."

Çün İmam-ı Hüseyin, bu nükteyi beyan eyledi. Gözlerinden yaş revan olup gam-ı hicrandan ne Muhammed Hanife'yi gönderebilirler, ne dönebilirler. Muhammed Hanife, dahi başladı. Bu nükte beyan eyledi ve bu derd-i hasretten inledi.

Münacat

Muhammed Hanife -Radiyahallahu 'anha'

"Didi ey kadir-i pür kemâl, ey kerim!

Padişah-ı bi-zevâl, sen kerim-i lem-yezelsin ey Kadîm!

Sen basirsin, bi-nazirsin ya Rahîm,

/192/

Toğrı tutdum yüzimi sen halikâ

Bilürem, Hakk padişahsın mutlakâ

Kim ki saña özini teslim ider,
Hükmüne inna ileyhi raci'ün.

Çün Muhammed Hanife, bu münacatı tamam eyledi ve eyitdi:

"Ey gözüm nurları! Veda' vaktidir. 'Ahşam oldu. Sizi Allah'a ismarladım."
deyüp atı beriyye tarafına dönderdi.

"Bismillah" deyüp revan oldu.

İşte bunların her biri bir yolu ihtiyar idüp gitdiler ve bu yollarda her biri bir kaziyyeye uğrar ve kaziyyeler birbiri ardınca beyan olına İnşa'allahu Te'ala. Ta ki bir 'aşkıla Muhammed Mustafa 'Aleyhi's-selam'a münevver, mütahhir ruh-ı şeriflerine bir salâvat viresiz!

"Allahümme salli 'ala Muhammedin ve alihi ve sahbihi ecma'in."

Amma ba'de geldik sol yolu ihtiyar iden Muhammed Hanife çıkup gitdi. Üç gün yol yürüdü. Ta ahşam irişdi. Karşudan bir cıgultu göründü. Muhammed Hanife:

"Hele ahşamdır. Bir penah yirde karar idelim. Yarın inşa'allah Hakk, buyurursa." Öyle idüp atını yoldan sapa bir mugaylan ağacına bağladı ve gitdi. Biraz yatup rahat oldu. Ta irteye yakın geldi.

Çün maşrık canibinden güneş münevver oldu. Maşrık padişahı murad eyledi kim geçüp tahtında otura. Ferraşlar, kırmızı bisatlar ördiler, haberi hümayunu. Beyt:

Seher-gâhın çün ol sultân-ı Maşrık

Yasak oldu yine atlandı leşker

Ki başdan başa zerrin eyerler.

Getürdiler yine sürh-i nemed
Yasandı yer yüzine çün hademler

İrişdi Rahmet-i asarı cihāna
Heman 'azm itdi hūrşid asumāna

Bu sözlerde subuh irdi na-gâh
Uyandı barıgah-ı şehensâh

Çü gördi 'âlemde kim rüşen olmuş.
Sanasın ruz-ı sahn-ı gülisân olmuş.

Çün İmam-zade uykudan uyandı. Gördi ki sabah olmuş. İlerüye nazar eyledi.
Irakdan bir cığıltu göründi, eyitdi:

"Eğer bu yolda bir hikmet var ise cığıltu içindedir." deyüp tiz atına binüp
sürdi. Gördi kim bir hurma bostanıdır.

/193/

Çayır çimen ve akarsu ve hurma ağaçları, dibinde dürlü dürlü çiçekler ve ağaçlar
bitmiş. Dürlü dürlü kuşlar tesbih okurlar. Emir-zade eyitdi:

"Her ne hikmet var ise işte bunda olsa gerekdir." deyüp bu cığıltu[bura]ya bir
zaman kulak urup dinledi, eyitdi:

"Bu yer, ol yerdir ki her kişi ki bu yola gelür selamet, çıkamaz selamet
didikleri yer bu imiş." deyüp na-gâh bir çadır gördi. Kızıl atlasdan ve tunubları
ibrişimden ve mıhları altundan. Emir-zade eyitdi:

"Her ne [hikmet] varsa bu çadır içindedir." deyüp ilerü yürüdü.

Gördi kim bu çadırın perdesi var, kapu üstüne çekilmiş. Kamçı[ucu]yla perdeyi kaldırup yabana atdı. Gördi kim çadır içinde bir pir oturur, altun taht üstünde [kapakları gözin örtmiş]. Emir-zade iler(ü) varup selam virdi. Pir dahi gözlerin açup bakdı kim bir yiğit turur, eyitdi:

"[Ey yiğit!] Sen Muhammed'e tabi' misin?" didi. Şehzade eyitdi:

"Na'am, Muhammediyem." Pir eyitdi:

"[Ey yiğit!] Gel, puta secde eyle. [Eğer] Eylemezsen başını keserim." didi.

[Çünkü] Şehzade bu sözi eşitdi. Bakdı, çadır içinde yüz yiğirmi put var. Heman atından inüp ol putlara bakdı. Gördi kim bir put var gayet büyük ve kıymetli taşlarla bezenmiş. Heman ol büyük putı yere çaldı, [putun boynu] üzildi. Başı gövdeden ayrıldı. Sonra Emir-zade diledi kim ol piri öldire. [Pir, kendini taht üstünden yere çaldı.] Pir, belirsüz oldı. Şehzade eyitdi:

"Ey mel'un! Kande gitdiñ? Div misin, çadu mısın? Kande gitdiñ?" deyüp [tiz] çadırın ardın[a] dolaşdı.

Gördi ki kendi geldiği yola gider.¹⁷ [tiz] pir gördi kim kılıcın çekmiş, ardından gelür. Heman şehzadeye hamle eyledi. Şehzade pire hamle eyledi kim ura. Pir gördi kim cevap viremez, eyitdi:

"Diniñ hakkı-çün, ardımca gelme." didi.

Şehzade eşitdi, döndi heman. Pir kacdı. Şehzade bir ağaç dibinde otur[ur]dı.

/194/

Bir zaman müntazir olup eyitdi:

"[Aceb pir] Kande gitdi? Gelür mi gelmez mi?" deyüp fikirde iken na-gâh gördi ki mişe içinden toz belürdi. Tabl-ı nekkare avazesi 'ayyuka çıkdı. Çün şehzade bu hali görüp yerinde turdı, eyitdi:

¹⁷ "نَرَّ" harfleriyle yazılmaya başlanmış bu kelime, elimizdeki metnin fotokopi olması ve kelimenin metnin kenar uç kısmında olması ve tamamının çıkmaması nedeniyle, tarafımızdan okunamamıştır.

"Gördün mi [ol piri] öldürmedim, benim üzerime ne bela getürdi. ['Asker çekdi]" deyüp heman atına binüp, gelen leşkeriñ yolın bağladı. Leşker gördi ki yolu bağlamış heman arslan gibi turur. Ol pir, [leşkere bir avaz eyledi ki] eyitdi:

"Niçün hamle itmezsiñiz?" Leşker eyitdi:

"Nice varalım, bir ejderhaya beñzer, varana mecal virmez, öldirir. Hic zehremiz yokdur varabilelim. Eğer sen varabilü[r]sen var." didiler. Pir eyitdi:

"Ben varayım, göreyim ne kişidir? Varup gördi ki ol butı kıran kişidir. Leşkeriñ yolın bağlamış turur. [Leşkeriñ hiç mecali yokdur ki bu yiğit ile cenk ide yahud olduğı yerden ayıralar.] Bu leşker tamam yiğirmi biñ adamdır. Muhammed Hanife, تنها turur. Ol pir, Emir-zade'niñ yanına gelüp eyitdi:

"Ey yiğit! Sen yalnız yanında yoldaşın yok hiç. Yiğirmi biñ kişi vardır. Her birisi bir bahadır pehivandır, özlerini biñ ere ururlar. Sen [bu beriyye içinde] bir garib kişisin. Bizimle mukabil olup iş beceremezsiñ. Gel imdi bizim butlarımıza secde eyle. Ta ki bizim elimizden halas olasın." deyüp hayli herze ve hezeyan söyledi. Emir-zade eyitdi:

"Ey pir! Ben ol kişiniñ oğlu değılem ki kâfirden korkup puta secde eyleyem. Yahud sen[in] gibi] mel'un kelbiñ sözinden üşenem." deyüp atını meydana sürdi ve eyitdi:

"[Her] Kim ki ölüm arzu iderse meydana gelsün! [Ya kim gelebilür?]" ve eyitdi:

"Ey [pir,] leşkerine di, cenk eylesünler." [Ol] Pir [heman leşkerine] çağırdı, [iytdi]:

"Ey leşker! Lat-ı Mehmelat'dan utanmaz mısıñ? Niçün varup [bunıñla] cenk itmezsiñiz? Hay [Lat-ı Menat, sizden bi-zar olsun.]" didi.

Meğer piriñ ardında 'ömri küni tükenmiş bir pehlivan var idi. Anı

/195/

çağırup eyitdi:

"[Ya pehlivan!] Lat-ı Menat, senden razı olsun. Tiz var şu yiğidi tut getir." didi.

Çün kâfir, meydana geldi. Harb aletini eynine [giymiş ve bir tazı ata binmiş ve bir süngü eline] almış [meydana çıkup cevlan iderek] şehzadeye geldi; amma şehzade kendüye eyder:

"Bu kâfiri, bir haliyle öldireyim ki bu leşker korka."

Heman atına binüp, kâfir dahi şehzadeye hamle eyledi. Bu gelen kâfirin adına Taygur dirlerdi. Yiğirmi beş arşun boyı var idi. Şehzadeye hamle idüp, bir güz indirdi. Şehzade elinden alup yabana atdı. Kâfir, süngü havale eyledi. Anı dahi savdı. Kılıc havale eyledi. Şehzade anı dahi kamcı ile savdı. Çünkü nevbet şehzadeye değdi. Bu kâfiri kuşağından tutup yere çaldı. Heman atından inüp [kâfirin bir] eline yabıdı, [çeküp] kobardı ve bir yaña atdı ve bir uyluğun kobardı ve bir yaña aldı ve başın kobardı, ayağıyla bir debme urdı. Ta leşker içine yuvarlandı. Bir kâfirin atına değdi. At yıkıldı, kâfir at altında aldı. Canı cehenneme gitdi ve eyitdi:

"Ey pir! Elimizden gelen budur." Atın başın çeküp turdı, eyitdi:

"Kani bir kanına susamış, var mı? Gelsün." didi.

Çün Emir-zade'den leşker bu heybeti gördi. Hiç mecalleri kalmadı ki meydana gireler. Pir, leşkere eyitdi, gördi ki yanında bir pehlivan turur. Aña eyitdi:

"Yürü[var], şol oğlanı tut, katıma getir. [Ta ki] Aña sorayım ne kişidir ve kimiñ oğlıdır."

Ol dahi bir bahadır kâfir idi. Adına İmlak dirlerdi. Otuz arşun kaddi var idi, eyitdi:

"Varayım, tutup katına getüreyim." deyü atını [meydana] sürdi ve eyitdi:

"Hay sen [kimsin,] bunda [bunun gibi iş işledin. Bu meydan içinde fuzullik eyledin,] ne turursın? Emir-zade, eyitdi:

"[Ey yiğit!] Kulağım işitmez. Yakın gel kim göreyim ne dirsın." didi. Kafir, ilerü gelüp [iytdi];

"Sen [ne kişisen] kimsen? Emir-zade eyitdi:

" 'Ali bin Ebı Talib oğlıyam." Kâfir eyitdi:

"[Sen] Kande[n] gelüp, bunda bunca iş işlediñ?" Bunda İbn-i Kilâb

/196/

olam sen bunda bunca iş idesin, şuniñ gibi pehlivanı horlık ile öldiresiñ yanına kala mı sanasın? Can elimden kande halas idesin?" deyüp biraz laf urdı. Emir-zade eyitdi:

"Ey İmlak! Benim atam ki Hazret-i 'Ali'dir. Andan eşitdim ki Kilab, Hazret-i Hamza ile cenk eylemiş. Hazret-i Hamza, Kilâb'ı yere urmuş. Beli sınımış. Ayrık ata binmeğe yaramamış. Hamza elinde Müsliman olmuş. Sen o Kilâb oğlı değil misin?" didi. İmlak:

"Beli [benem!] Amma benim babam 'akılsız imiş. Kendi kendini ele virmiş amma benim kasdım ola, varam Hamza'yı öldirem. Ben dahi ne kişi 'arab 'Uraba içinde söyleyeler ve şimdi saña mikdarını bildirem." didi. Emir-zade eyitdi:

"[Saña] Ey İmlak! Saña nesne su'al idem [anı] baña di." didi. Kâfir eyitdi:

"Ne dirsini?" Emir-zade eyitdi:

"Her kişi atası dininde olmak, yeğ değil midir? Gel imdi Tañrı birdir ve Muhammed Hakk Peygamber'dir di. Ta kim benim elimden halas olasın." didi. İmlak eyitdi:

"Ey dilâver! Benim atam, dedem bir 'akılsız kişiler imiş. Varup Hamza uyup yoldaş olmuşlar. Tañrı birdir, dimişler. Benim otuz putum vardır. Cümlesi benim tañrımdır. Birine tañrı diyem, yiğirmi tokuzına ne cevab vireyim." didi. Emir-zade eyitdi:

"Ey mel'un! Hata söyledini. On sekiz biñ 'âlemler içinde Tañrı birdir. Ey habis! Seniñ hud 'aklıñ yok imiş. Atañ 'akıllu imiş ki imana gelmiş." didi.

İmlak la'in, [iytdi] gazaba gelüp Emir-zadeye süngü havale eyledi. Emir-zade, şöyle çekdi kim kâfir sersem oldı. Süngüyü yabana atdı. Kâfiriñ kuşağından tutup yere çaldı. Tiz atından indi, göğsine kondı. Hancerin çıkardı ki başını kese. Heman hüccat 'aklına geldi, eyitdi:

"Ey kâfir! Tanrı birdir ve Muhammed Hakk Resul'dir, di. Canımı saña bağışlayım." didi.

İmlak gördi ki aman virmez, öldürir. Na-çar olup Müsliman oldu; amma içinden

/197/

münafıklığı gitmedi. Çünkü İmlak, iman itdi. Emir-zade, üzerinden kalkdı. Atına binüp küffar leşkerine hamle eyledi.

İmlak, ol pir katına vardı. [Ol pire] Aña Katran dirlardi, eyitdi:

"Ey Katran! Gel bu yiğidden vazgeçelim. Yalandan dinine girelim. Andan sonra [ola kim] bunu şehre iletevüz, [bir] hile ile öldirevüz. Yine dinimiz, elimizdedir." didi. Katran eyitdi:

"Eyü didiñ. Çünkü düşman güc ile ele girmez. Bari müdara ile ele gireydi." didi. Pes Katran ile İmlak ittifak itdiler. Katran eyitdi:

"Ey İmlak! Nice itdin ki anıñ dinine girdiñ?" İmlak, eyitdi:

"Tanrı birdir ve Muhammed Hakk peygamberdir." deyüp yalandan Müsliman oldum. Sen de öyle it." didi.

Şehzadeyi da'vet idüp her ne kadar Müsliman olmadık adam var ise heb gelüp Müsliman olsunlar, deyüp şehre götürelim andan sonra aña bir iş idelim ki helak ola." didi.

Ba'dehu İmlak, Katran, Emir-zade huzurına geldiler. Katran, dahi yalandan Müsliman oldu; amma iclerinden münafıklığı gitmedi. İmam-zade'ye, hile tedariginde oldılar.

Ba'dehu, İmam-zade'yi şehre da'vet itdiler. [Konukluk tedarikin gördiler.] Leşkerle, şehre geldiler. Katran, Emir-zade'yi [kendi] taht[ı]na geçürdi. İmlak ve Katran, ayak üzre turup hizmet eylediler. Andan sonra İmlak ile Katran, [birbirlerine bakup işaret idüp] taşra çıkup danışık eylediler. İmlak eyitdi:

"Ey Katran! Ben bu yiğide bir iş ideyim ki [bizim elimizden] halas olmaya. Bende bir miskal zehir[dir] vardır ki her kim yerse bir sa'at içinde helak olur. İmdi ol zehri, buña yedireyim. Ta kim helak olsun ve biz kurtılalım." didi.

Çünkü İmlak tiz hazineye vardı. Ol zehri getürdi. Dahi şekerle şerbet idüp zehri katdılar. Bir sırça şişeye koyup Emir-zade'ye geldiler. İmlak'ın, elinde

/198/

şerbet var, sevindi. Çünkü cenk iderken gayet susamışdı.[Pes] İmlak ile Katran, [ayak üzere turup] eyitdiler:

"Ey Emir-zade! Cenabınızdan reca ideriz ki şerbet içesiz. Zira yol zahmeti, sizi susatmışdır. Rahat idesiz." didiler.

Emir-zade, bu iki mel'unun taşra gitdiklerinden hayal idüp kalbine bu geldi ki Emirü'l-Mü'minin her oğluna vasiyyet eylemişdir ki:

"Zinhar kimsenin elinden şerbet içmeyesiz." deyü buyurmuşdı.

Bu nasihat hatırına geldi. Tiz [heman] Emir-zade camı ağzına iletirdi kim içe. Yine turup eyitdi:

"Olmaya ki bu kâfirler baña kasd ideler" deyüp eyitdi:

"Ey İmlak! Baña atam vasiyyet idüp didi ki her yerde ki konuk olup her nesne ki seniñ öñine getürelər. Evvel ol kimse yemedən sen yeme, deyü buyurdu. İmdi babam vasiyyetin tuta[ra]m. [Gel] Evvel bu şerbeti sen iç, ba'dehu ben içeyim." didi.

İmlak'ın endamlarına lerze düşdi. [İmam-zade hareket nedir, bildi.] İmlak, elin sundı. Na-çar camı aldı; amma bilür ki zehirlidir, nice içsün? Şehzadeden [korkar] ne içebildi, ne içmeyebildi. Şehzade, gazaba gelüp [kılıç çıkardı], İmlak'a hamle eyledi ki öldire. [Na-çar] İmlak, diledi ki [içe] elleri ditreyüp [cümle a'zasının] fermanı kalmadı] cam elinden yere düşdi ve içinden zehr-i şerbet yere dökilüp [katran gibi yer] kaynadı. Çün şehzade hareketi görüp eyitdi:

"Ey İmlak ve ey Katran! Bu ne münafıklıktır ki [itdiñiz ben size ne eyledim ki] baña itdiñiz? Hud elimde idi. İkiñizi de öldirse idim. Ben size mürüvvet eyledim. Siz, hıyanetlik ve münafıklık idersiniz. Henüz Müsliman dahi oldıñız. [Ya İmlak!]

Seniñ atañ Emirü'l Mü'miniñ Hamza öñinde Müsliman oldı. Yine münafıklığı elden komaz. Sen de atañ gibi münafıklığı kaynatmak istersin.

/199/

Kangi mezhebde vardır?" deyü hışm eyledi. Diledi ki ikisini de tepeleye, eyitdi:

"Hay 'Arab 'Uraba içinde bir kâfir, imana gele, bir suç için öldireler. Bu 'Arab seyyidler katında 'ayıpdır." deyüp yine kılıcın kımına kodı.

Çün İmlak ve Katran, bildiler ki şehzade kendülere kıymaz. Gelüp ayağına düşdiler, eyitdiler:

"Ey Vilayet-zade! Biz yaramazlık ve hatalarda bulındık. Sen keremler ve 'atar eyle. Zira seniñ babanı da'im işirdik ki suçın dilediğini 'afv idermiş. İmdi, biz dahi saña temenni ideriz ki bizim günahımızı 'afv eyle. Zira el veled-ü sırrı ayinedir." deyüp ağlaşdılar.

Şehzade gördi ki babasının mertebesini hüccet getürdiler. Göñli yumuşayup sakin oldı. Katran eyitdi:

"Ey şehzade[m]! Tövbe[ler] olsun, [şimdengerü] ayruk saña yaramazlık kasd itmeyelim." didi. [Şehzade eyitdi:]

["Günahımızı 'afv itdim." deyüp Hakk'a şükürler eyledi.]

Andan sonra bir zaman geçdi. Yine bir münafıklık eylemeğe başladılar. Katran, İmlak'a eyitdi:

"Bir bir hüner işliyelim, didik illa ki başımıza bir bela geleyazdı. Hele gücle kurtuldık; amma bir hile dahi vardır. [Anı idelim] Bu yiğide idelim ki:

"Ey şehzade! Çok zahmet çekdiñiz bari yukaru saray üstüne, zira bu saray Kal'a-ı Cumhur ve Div Sefid vilayetleri görünür. Biraz temaşa idelim. Yine aşığa inelim. Andan size ta'am hazır idelim." diyelim.

"Eğer bu söze razı olursa saray üstün[d]e yürürken kenarından aşığa atalım. Helak ola. Biz dahi şerrinden emin olurız." didi.

Çün ittifak itdiler. Şehzadeye didiler ki:

"Ya İmam-zade! Çok zahmet çektiñiz. Ta'am yimediniz; amma saray üstüne çıkalım. Biraz berr-i yabanı temaşa idelim ve nice 'acayib vardır ve Kal'a-ı Cumhur ve Div-i Sefid vilayetleri görünür, biraz temaşa idelim. Sonra aşağı inelim. Siziñle ta'am idelim." didiler. Şehzadeye havfa düşüp;

/200/

"Hele bir kez göreyim, hikayet nice olur?" deyüp, bunlar ile saray üzerine çıktılar; amma hazer iderdi ki saray kenarına yakın varmaya. Bir zaman berri yabanı temaşa eyleyüp nagh anı gördi ki bu berr-i yaban içinde katran gibi bir nesne kaynar. Şehzade, eyitdi:

"Şol kararan ne yerdir [ve ne vilayettir]? Yoksa kömür midir veya şehir midir?" didi. İmlak eyitdi:

"Ey şehzade! Ol Div Sefid makamıdır. Ol vakit ki Süleyman -'a.m.- bu berr-i yaban içinde bir kuyu kazmış. İçinde bir div vardır. Adı Div Sefid dirler. Ol kararan nesne, Div Sefid'dir.

Şehzade İmlak'dan bu sözi işitdi. Bir tarafa [dahi] nazar eyledi. Bir kal'a gördi ki üzerinde bir od görünür. [Kanı] Şu'lesi çıkar [ve şu'le gâh az, gâh çok görünirdi.] şehzade eyitdi:

"Şol görinen yer nedir?" İmlak:

"Aña Kal'a-ı Cumhur, dirler. Beğleri, yedi kardaşlardır ve bir kız[kar]daşları vardır. Otuz yıldır ki ben ol kıza 'aşıkam. Karındaşları korkusundan varmışa mecalim yokdur. [Anlardan 'acizem ve] Ol Div Sefid, dahi ol kıza 'aşıktır. Cumhur, kal'ada od yakar, sabaha kadar, ol diviñ korkusundan." didi. Şehzade eyitdi:

"Ey İmlak! Kuvvetiñ yetmez mi? Ol kal'aya benimle bile varasıñ." didi. İmlak eyitdi:

"Ey şehzade! Otuz yıldır anlarıñ korkusundan ol kal'ayı gördiğim yokdur. Belki kendi kal'amda bile emin değilem. [Ol kal'aya] Nice varam?" didi. Şehzade eyitdi:

"Ey İmlak! Tiz benim atımı getür varayım, göreyim nice kal'adır? Cumhur ne kişidir? Ol Div-i Sefid, ne divdir?"

Heman saray tamından aşığa indi. [Çün ki] Bunlar bir iş idemediler.

"Barı ol kal'aya yahud ol dive varup helak olaydı. Biz dahi kurtılavuz." didiler. [Şehzadeyi göndermek kaydına düşdier.] Şehzade dahi tiz ata binüp kal'adan taşra çıkdı. Berr-i yaban tarafına eser yel gibi bir sa'at içinde Kal'a-i Cumhuri' a vardı.

/201/

İmlak dahi kal'aya çıkdı. Nazar eyledi. Gördi kim şehzade, Kal'a-ı Cumhuri' a vardı.

Pes şehzade gördi, bir kal'adır ki kulesi feleğe çıkmış ve çevre etrafı hurma bağçeleri. Bir zaman temaşa eyledi. Kal'a kapularına değin hurma ve turunç ağaçları vardır. Bir ağac dibinde bir sofa gördi. Heman ol sofa önünde [atından] inüp sofa üzerine oturdu. Dört tarafına nazar idüp, gördi kim bir bezenmiş yerdir. Çayır çemen bu sofanın çevresini benefşeler ve sünbüller ve nergisler ve reyhanlar dürlü çiçeklerdir. Ol havuz kenarında araste olmuş. Şehzade gördi kim ikindi namazı vakti olmuş. Abdest alup, ikindi namazını kıldı. Tesbih okudu. Meğer Cumhuri karındaşları[yla] ava çıkdı. Kız karındaşları dahi kal'a kapusına gelmişdi. [Ki] Karındaşları şikârdan geliyorlar mı? Bakarken, na-gâh anı gördi ki sofa üzerinde bir hub suretli pehlivan, yüzi ayın on dördine beşzer. Şehzade, dahi bu kal'ayı dört yaña nazar iderken, na-gâh kulağına Kur'an avazı geldi. Çevre yaña nazar eyledi. Gördi kim bir kız, Kur'an okur. Ta'accub eyledi ve eyitdi:

"Bu küffar kal'asında Kur'an oku[nu]r, Müslimanlar gibi. [Kız] Dahi karındaşlarını gözlerken gözleri şehzadeye düş olup, kendi kendiye eyitdi:

"Bir varayım, göreyim ne kişidir?" deyüp kal'adan inüp, sofa yanına geldi. Gördi kim bir yiğit sofa üstünde oturur. Atı otlar, kendi fariğ oturur. Kız ilerü varup;

"Es-selamu 'aleyküm, ya Muhammed Hanife ki Şah-ı Merdan 'Ali'niñ oğlısın." didi. Pes şehzade bakup;

" 'Aleyke's-selam." didi.

Gördi kim bir cemile kızdır ki ayın on dördine beşzer ve kadd-i kameti serve beşzer [ve gözleri nergise ve zülüfleri reyhana ve tudakları la'l-i Yemen'e ve yanakları kızıl güle beşzer]. Çün şehzade eyitdi:

"Ey mahbube-i zama[n]! Sen kimsin ki adımı ve atamın adını bildiñ? " didi.

/202/

Kız eyitdi:

"Ey Emir-zade! Ben bir gice yaturken düşümde Muhammed Mustafa'yı gördim. Seni başa gösterdi ve beni saña helallığa virdi ve benim adım Zeyne'l-'Arab'dır."didi. Muhammed Hanife, eyitdi:

"Ya Zeyne'l- 'Arab! Dervişe burhan 'âşığa nişan." Zeyne'l- 'Arab eyitdi:

"Ya Emir-zade! Bil ki benim şahidim Kur'an'dır." deyüp Kur'an okumağa başladı. Şehzade:

"Gerçekmişsiñ." didi. Zeyne'l- 'Arab, eyitdi:

"Ya Emir-zade! Tur saña biraz mal vireyim." Emir-zade, eyitdi:

"Ben 'ömrümde, uğrılık itmedim. Her ne alursam kılıcımla aluram? didi.

Bunlar kelamda iken bir toz belürdi. Yaban tarafından bir atlu gelür. Zeyne'l-'Arab, eyitdi:

"Ey Emir-zade! Bu gelen benim karındaşım Cumhur'dur. 'Arab 'Uraba içinde katı behlivandır. Naziri yokdur ve hem İslam ehlini sevmez. İmdi ya Emir-zade, kendini gizle." didi. Emir-zade, eyitdi:

"Ey nigar! [Var sen] Ben herkiz kâfirden gizlendiğim yokdur. Kâfirden gizlenmek, erlik değildir. Yürü sen, kal'aya var ki ben göreyim hikayet neye varır?" didi.

Pes Zeyne'l- 'Arab gitdi. Şehzade, gördi. Cumhur, şikârdan döndi. Bir karındaşı var idi. Bir hacet için yaban yere gitdi. Cumhur, altı kardaşıyla toğrı kal'aya geldiler. Çün şehzade [gördi kim Cumhur kal'aya gitdi.] suffa üzerinde karar eyledi. Cumhur, dahi geçüp tahtına karar eyledi. Dahi [şikârda her ne olmuşdı, anı müzakere iderdi. Na-gâh] Zeyne'l- 'Arab, ilerü gelüp eyitdi:

"Ey biraderler! Ben dahi bir nesne gördüm. Siz de gördiñiz mi?" didi.

Eyitdiler:

"Görmedik." Zeyne'l 'Arab, eyitdi:

"Ben Emirü'l-Mü'miniñ İmam-ı 'Ali'niñ oğlını gördüm. Siz ne 'aceb görmediñiz. Eğer göreydiñiz 'aklıñız çak olup, kendiñizden giderdiñiz." didi. Cumhur, eyitdi:

"Ya Zeyne'l 'Arab! Bu haber, hayır haber değıldir. Ancak ne yerde oturur ve kande gördüñ sen anı [di]." didi. Kız eyitdi:

"İşte hurma bostanında, sofa

/203/

üstünde oturur." didi. Cumhur bir karındaşına eyitdi:

"Tiz var ol yiğidi gör öyle midir, yağı mıdır? Cenk için mü geldi? Ne için geldi ise sor. İyle tiz başa haber getir." didi.

"Eğer cenk için geldi ise [sen de] cenk eyle. Bir oğlan imiş, tut getir. Eğer yavuzluk iderse başını kes, getir." didi.

Pes ol kişi, silah geydi. Atına binüp, kal'adan taşra çıkup, hurma ağaçları yanına geldi. Sofa üstünde bir arslan oturur. Yüzi bedir aya beñzer. İki bölük sacını iki yanına salmış. Heman bir na're urup, üzerine hücum eyledi. Şehzade dahi karşılayup, na're urdı ki kal'a [kal'a halkı heybetinden] ditredi. Bu gelen kâfirin adına Zurre dilerdi. Gayet pehlivan [kişi idi]. Çün şehzadeniñ heybetin gördi. Heman kal'aya kaçdı. Cumhur, gördi ki Zurre'niñ beñzi bozulmuş, elleri ditrer, [yüreği oynar]. Cumhur eyitdi:

"Ey Zurre ne olduñ? Bir oğlandan bu kadar korkmuşsın." Zurre eyitdi:

"Ya Cumhur! Ol oğlan hamle idüp bir na're urdı [ki] sandım ki yerler gökler yarıldı. 'Aklım başımdan gitdi [ve ben can havfindan bunda geldim]." didi.

Cumhur, bu sözi eşitdi, hayli melul oldı ve bir 'Utarid adlu karındaşı var idi. Heman yerinden kalkup eyitdi:

"Ya Zurre! Bir oğlandan korkup geldiñ. Anı bunda bize medh idersin." [deyüp] biraz laf urdı. Zurre eyitdi:

"Ya 'Utarid! Anı sen bunda getirürsen cihanda erlik başa haram olsun." didi.

'Utarid, heman atına binüp gürzin eline alup bağceye geldi. Gördi kim sofanın üzerinde bir pehlivan oturur [ki heman bir arslana beñzer. Adam yüzine bakamaz]. Heman şehzade [fi'l-hal] atına binüp 'Utarid'e karşı vardı. Pes 'Utarid, şehzadeye bir gürz urdı. Şehzade dahi elin uzatdı, çekdi elinden alup [Şah-ı Merdan Muhammed Hanife, Zeyne'l 'Arab]

/204/

yabana atdı. Çünkü 'Utarid, bu heybeti gördi. 'Aklı başından gidüp döndi, eyitdi:

"Ey yiğid! Sen ne kişisin, bunda geldiñ bunca erlik ve bahadrlık idersin?" didi. Emir-zade eyitdi:

"Kulağım işitmez. Yakın gel de söyle." Çün 'Utarid bunu işitdi, eyitdi:

"Ey yiğit! Çok sözi ko. Bu gürze cevab vir." Şehzade, eyitdi:

"Yakın gel de söyle, kulağım işitmez."

'Utarid, bu sözi işitdi. Gürzin havale eyledi. Şehzade şöyle çekdi ki [gürzden ma'ada 'Utarid'i atından ayırıyup] kendi yanına getürdi. Boynına yumruk urdı. Ta kâfiriñ iki ayağı yukaru geldi. Şehzade atından indi. Yüzine tabanca urdı ve eyninden harb aletini çıkardı ve [bir kemend-ile] elin ardına bağladı. Andan boğazından bir hurma ağacına bağladı. Kendi[si sofa üzerine] oturdu. Çün Cumhur, gördi. 'Utarid gelmedi. Hayli mel'ul oldu. Hüşşam, adlu bir karındaşı var idi. Aña emretti:

"Tiz var, haber getir."

Hüşşam, dahi silahın geyüp ata binüp bostana vardı, gördi. Sofada bir hub oturur. 'Utarid, bir ağacda bağlı turur. Hüşşam, heman Emir-zade üzerine hamle eyledi. El uzadup gürzin elinden aldı, yabana atdı. Anı dahi bağladı. Cumhur, gördi ki Hüşşam gelmedi. Melul oldu, eyitdi:

"Bunların halleri nice oldu?" deyince baki kalan kar[ın]daşları, her biri bir nevbet vardılar. Her birini bir ağaca bağladı. Cumhur, gördi ki gelmediler, [haberleri dahi bilinmedi. Heman atına bindi ve silahın takınup, kal'adan hurma bağçesine vardı. Gördi ki sofa üzerinde bir yiğid oturur ve altı karındaşları herbiri bir ağaca bağlı turur. Cumhur, ta'accub bir zaman fikr idüp gördi ki bu yiğid hic kendüye hamle eylemez. İlerüye gelüp, eyitdi:

"Sen kimsin ve ne kişisin ki

/205/

bunda gelüp bunun gibi bir iş işledin? Bunca behlivanları bağladın. Div misin peri misin?" didi. Şehzade eyitti:

"Yakın gel de söyle. {gel de söyle} Kulağım işitmez." [didi]. Cumhur, gerçek sanup ilerüye varmak diledi. Yine havf eyledi, eyitti:

"Bu kişi cadu imiş. Bunları tılsım ile bağlamışdır. Yohsa bu bir oğlandır. Bunun bu kadar hüneri kande ola?" döndi, eyitti:

"Ey yiğid! Dinin hakkı için toğrı söyle kimsin?" Emir-zade eyitti:

"Bu kâfir bilmezse ben bilürem, din hakkı-çün dimeği zira Lat-ı Mehmülat" hakkı gibi fikr ider. Çün din-i İslam pakdır. Anın hakkı dahi pakdır [hem 'azimdir, hem 'izzetlüdir.]" Şehzade eyitti:

"Çünkü sen başa din andını virdin. Ol 'azizdir." deyüp eyitti:

"Ey Cumhur! Şöyle bil ki benim Emir-zade Haydar-ı Kerrar ve Şah-ı Merdan ve Merd-i Meydan 'Ali bin Ebi Talib ve benim adım, Muhammed Hanife'dir." deyüp sofadan indi, atına binüp Cumhur'un yolın bağladı. Cumhur, dahi şehzadeye süngü havale eyledi. Şehzade, süngüyü alup yabana atdı. Elin sundı. Cumhur'ı kuşağından kapup yere urdı. Heman şahin gibi göğsi üzerine çıkdı. Hancerin çıkardı kim başını kese eyitti:

"Ey Cumhur! Gel Müsliman ol, Tanrı Te'ala Hazretleri'ni bir bil ve Muhammed'i Hakk peygamber bil. Ta kim canını bağışlayam. Cumhur, bu sözi işitti, eyitti:

"Bu yiğidin dini hakk olmasaydı bu kadar [erlik idüp bu kadar] pehlivanları tutup [esir gibi] bağlamazdı." eyitti:

"[İmdi] Heman bunun dinine girmek gerekdir." deyüp eyitti:

"Ey pehlivan! Senin dinin ne dindir? Eyit başa taparım." didi. Şehzade eyitti:

"Benim dinim budur ki parmak getirüp eyidesin:

"Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammedin 'abdehu ve Resulehu, digil." didi. Cumhur, heman parmak kaldırıp Müsliman oldu.

/206/

Şehzade, üstünden kalkdı, eyitdi:

"Ey Cumhur! Şimden girü sen benim kardaşımıñ." Cumhur, kabul idüp eyitdi:

"Ey şehzade! Karındaşlarımı halas eyle." Şehzade, eyitdi:

"Ey Cumhur! Ben anları sağ komam. Hatırın hoş olsun. Meğer Müsliman olalar." didi. Cumhur, tiz karındaşlarınıñ yanına varup eyitdi:

"Ey biraderler! Ben imana geldim, siz dahi gelüp eman bulasız. Eğer yok dirseñiz hud eman virmez, öldirir." didi. Çün altı karındaşları eyitdiler:

"İş öyle oldıysa; var bizi kurtar!" [Cumhur, yine şehzade yanına] Gelüp eyitdi:

"Ey şehzade[m]! Muradın yerine geldi." didi.

"Şehzade, tiz bunlara dahi iman 'arz eyle." didi. Heman bunları ben[d]den halas eylediler. [Anlar dahi] Sıdkla imana getirdiler. Andan sonra şehzade alup şehre geldiler. Şehir kavmine haber itdiler. Cümlesi gelüp Müsliman oldu ve Zeyne'l-'Arab'a sen de Müsliman oldılar. Zeyne'l 'Arab, eyitdi:

"Ben Müsliman olalı, yiğirmi gündür." Cumhur eyitdi:

"Ne sebebden Müsliman olduñ?" [Zeyne'l- 'Arab] eyitdi:

"Bir gice Muhammed Mustafa'yı gördüm. Baña eyitdi, gel Müsliman ol. Seni bir kişiye vireyim ki benim yüreğim yağı ve gözüm nurıdır ve Tañrı'nın velisi, Şah-ı Merdan ve Şîr-i Yezdan Hazret-i 'Ali oğlu Muhammed Hanife'dir, didi. Ben eyitdim, ya Resûl-ullah, sözün gerçek ise ben ol yiğidi ve 'Ali'yi göreyim. Heman bu yiğid içerü girdi. Ben eyitdim, bu kimdir? Hazret-i Resûl eyitdi, bu Muhammed Hanife'dir. Ben eyitdim, ya kanı 'Ali? Na-gâh bir heybetli kişi çıka geldi. Yüzün nurıyla 'âlem münevver olmuş. Kadd-i kameti hub, yassı ya'renlü, Hazret-i Resûl eyitdi: Ya Zeyne'l 'Arab seni bu kişiniñ oğlu bu yiğide virdim. Velâkin imana gelesin, didi. Bu

sözi eşitdim. Heman imana geldim. Andan sonra vakit ola bu ahvali bir yerde beyan eyleyem. Benden

/207/

şahid isterler ne cevab virelim." didi[m]. Hazret-i Resûl -'aleyhi's-selam-:

"Aç ağzını." didi. Ağzımı açdım. Mübarek ağzı yarını ağzıma sürdi.

"Tanığımız bu olsun." didi.

"Fi'l-hal Kur'an okumak müyesser oldı. Uyandım, Kur'an okurum." deyüp düşüni vasf itdi. Çün Cumhur, bu sözi eşitdi, eyitdi:

"Ya Zeyne'l- 'Arab! Ol Kur'an didiğin ma'nayı okıyabilür misin?" Zeyne'l- 'Arab:

"Na'am." deyüp bir 'aşir Kur'an okudı. Cumhur,

"Saddak ya Resûl-ullah!" didi.

Çün Zeyne'l- 'Arab, bu ahvali beyan eyledi. Cumhur'uş 'itikadı muhkem oldı; amma bu kal'aya Seb'a Kal'ası, dilerdi. 'Azim kal'a idi. Çün Cumhur ve altı karındaşı ve halkı Müsliman olup şehzadeye muti' ve münkad oldılar. Namaz ve oruç her ne kim din-i İslam'a yarar var ise öğrendiler. Cumhur, şehzadeye gayet muhabbet idüp [bir gün] eyitdi:

"Ey şehzadem! Bir nesne Tanrı Te'ala -'azz ve celle- Resuli katında ola, ashab anı kabul iderler mi?" Şehzade eyitdi:

"N'ola maslahatdır."

Çün şehzadeden işitdiler. Şad-ı hurrem oldılar. Cumhur ve karındaşları düğün tedarığın gördiler. Beşaret-i tabl çalındı [ol kadar şenlik eğlediler ki ta'biri mümkün değildir] ve etraftan 'arab 'Uraba beğlerine hayır idüp düğüne okudılar. Anlar ki İslam ehli idi. 'Arab beğleri, fevc fevc leşkeriyle kimi düğün temaşasına ve kimi yeyüp içmeğe kimi İslam kutlu olsun, dimeğe kimi de ittifak itmişler ki İmam-ı 'Ali'nin oğlu Muhammed Hanife -radiyallahu 'anh- gelüp şunı gibi erlik ve bahadırlık idüp Cumhur'ı altı kar[ın]daşıyla Müsliman eylemiş ve kal'a halkı 'umumen Müsliman olmuşlar. Şehir ne erkânda ve ne resimde ise il-memleket ol

erkânda ola, deyüp şol kadar adam cem' oldı ki [sanasın mahşerdi]. Biz geldik, İmlak hikayetine. Çün

/208/

İmlak, Müsliman oldı. Lakin içinde münafıklığı gitmeyüp muhkem idi. Ahir şehza[de]ye bunca hıyanetlik eyledikten sonra Cumhur, karındaşlar[ıy]la Müsliman olup Zeyne'l-'Arab'ı şehzadeye virdiklerini işitdi. Canına od düşdi. Melul oldı. Zeyne'l 'Arab'ın 'aşkı canını yakmışdı. Zira kendi bunca zamandan berü 'âşık idi. Kendinin yiğirmi biñ ere güci yeterdi. Lakin Cumhur'ın havfindan canı yoğ idi ki Seba Kal'ası'na vara. Çün gördi ki Cumhur n'eyledi, [bu havf dahi gönlüne düşdi; amma içinde kini gitmedi. Bari] bu tedbiri itdi ki:

"Şimdi ben Div Sefid'e haber gönderüp didi ki:

"İmlak'am, Âdem oğlıyam ve sen ki divsiñ. İkimiz dahi bir kıza aşık olmışdık. Şimdi bir cazu 'Arab oğlanı sihr ile gelmiş. Ol kızını alıyor. Benim hud mecalim yokdur ki varam. Zira ki şimdi Cumhur'dan havf iderem ve ol 'Arab bir can alıcı kişidir ol sebebden korkaram. Bari sen derman eyle, Zeyne'l-'Arab'ı ol 'Arab oğlanına virme." deyüp bir [mektup yazup bir] zengi eline virüp, Div Sefid'e gönderdi.

Div Sefid, nameyi okıdı. Aña göre İmlak'a haber gönderdi; amma İmlak'ı şol Tatar kurdı tutmuş, koca gibi turmayup yüreğın uvardı. Kâh saray üstüne çıkup ve kâh yere indi [kâh oturur, kâh turur]. Gazabından ne ideceğın bilmez. İşte İmlak, bu derdiñ içinde.

Biz geldik Cumhur hikayetine. Çün Cumhur, düğün tedarigın görüp, etraf-ı âlem 'Arab 'Uraba işitdiler ki Medine sultanı oğlı Seba Kal'ası'na gelmiş. Zeyne'l 'Arab'ı alurmuş, deyü.

Pes her 'Arab beyleri kimi at ve kimi deve ve kimi koyun ve kimi karavaş saçılık getürdiler. Düğüne mübaşiret eylediler. Yimek-içmek halk yediler, içdiler. [Şöyle kim] Düğün resmi tamam [oldı]. Heman bezediler [anda] Zeyne'l 'Arab'ı

/209/

cehazıyla gerdeğe getürdiler. Şem'alar yakdılar. Huddamlar, Emir-zade'yi gerdeğe kodılar. Cumhur, eyitdi:

"Ey Emir-zade! Gafil olma. Div Sefid'den bunca zamandır Zeyne'l 'Arab'a aşıkdır; amma benim korkudan bu Seba Kal'ası'na gelmedi. Şayed bu gice gele." didi.

Pes halk tağılup, Emir-zade sarayda kaldı. Ba'dehu uykuya vardılar. Bir zamandan sonra kız anı gördi ki saray kapusu açıldı. Bir el uzanup kızın yakasından tutup götürdi. Kız feryad idüp;

"Ya Emir-zade! Baña imdad eyle, bu Div Sefid'in elinden al." deyü ah eyledi.

Emir-zade, uykudan uyandı. Gördi kim kız yanında yok, gitmiş. Bir "ah" itdi.

"Ey diriga! Kanı bunca 'ahd-i peyman? Kanı bunca nan u nemek? Div Sefid, gelüp kızı alup gitdi. Ben, Cumhur katında mahcub oldum." deyüp kal'adan inüp kapuyı açdı. Atına binüp revan oldı. Tiz ol gice içinde vardı. Bu tedbiri eyledi ki İmlak, Div Sefid'in makamın bilürdi. Çün İmlak'a yetişdi. Sabah dahi oldı. Bir na're urup:

"Ey İmlak! Tiz gel berü." didi. İmlak eşitdi. Derhal aşağı inüp, Emir-zade huzurına geldi.

"Ya Emir-zade! Nedir maslahat?" didi. Emir-zade kıssayı söyleyüp:

"Tiz gel, Div Sefid'in makamın göster, gidelim." didi.

İmlak, şehzadenin önüne düşüp, bir menzil yol gidüp Div Sefid'in makamına geldiler. Emir-zade gördi ki bir kuyudur, bir taş ile berkitmiş, kırk batman ola. İmlak eyitdi:

"İşte budur!" Emir-zade atından inüp,

"Ya Kerim, bi-zeval!" deyüp taşı kaldırup kapu açıldı. Şehzade eyitdi:

"Ya İmlak! Gel bu kemende yapış, ben kuyuya ineyim." didi. İmlak:

"N'ola!" deyüp kemende yapışdı. Şehzade indi. Gördi kim ilerüde bir mağara var. Kırk adım menzil birkac adım ilerüye vardı. Anda bir kapu gördi. İsm-i 'azam

okuyup, kilide üfürdi. Bi-iznillah kilid açıldı. İçerüde altun taht üstünde div yatup uyur. Seksan arşun boyı var.

/210/

Başında göbeğine varınca ak kâfura beñzer. Göbeğinden aşağısı katrana beñzer. Bir mel'un divdir kim eğer âdem oğlanı taşrada görse 'aklı çak olup heybetinden ölürdi. Şehzade:

"Ey Kadir-i pür-kemal! Bu diviñ katlini sen başa asan eyle." deyü Hakk'a münacat eyledi.

Na-gâh anı gördi ki, Zeyne'l 'Arab, taht ayağına sacından bağılu turur. Tiz anı bendden halas eyledi. Heman diviñ başı ucuna gelüp bir na're urup, div uykudan uyanup kalkdı, oturdu. Çevre yaña nazar eyledi. Şehzadeyi gördi ve Zeyne'l 'Arab, bendden halas olmuş, eyitdi:

"Hay sen kimsiñ?" Şehzade eyitdi:

"Ey la'in! Sen benim elimden halas ola mısın ki benim helalim alasıñ? Bire kâfir, ben Emirü'l-Mü'minin 'Ali oğlu olam sen başa bunıñ gibi iş idesin. İşte geldim ki başını kesem, kanını dökem ve vücudıñı bu âlemden kaldırıram." didi.

Çünkü div bu cevabı eşitdi. Gazaba gelüp, heman kalkup eline bir taş aldı ki tamam dört yüz batman ide. Şehzade'niñ üzerine atdı. Heman kılıcıñ taşa karşı tutdı ve Allah'ıñ İsm-i 'Azamıñ okıdı. Taş iki pare oldı. Mel'un div, bu işi gördi ki bir hamle dahi eyledi. Şehzade Allah u Te'ala'ya münacat itdi.

"İlahi Padişah-ı la-yezal! Sen başa fırsat vir." deyüp heman havaya ağdı. İnerken dive öyle bir kılıc urdı ki hıyar gibi kesildi. Div eyitdi:

"Ey la'in! 'Ali oğulları bir darbden ziyade bilmezler." didi.

Div, heman geberdi. Şehzade, Hakk'a şükür[ler] eyledi. Bu diviñ hazinesine nazar eyledi. Bir sandık içinde tolu cevahir, la'i-i mercan gördi. Sandığı Zeyne'l 'Arabra kuyu dibine getürdi.

"Ya İmlak! Hazır ol." deyüp çağırdı. Sandığı kilidleyüp kemend ucuna bağıladı. İmlak'a:

"Çek!" didi, çekti.

/211/

Yine kemendi aşağı sarkıtdı. Şehzade, bu kerre Zeyne'l 'Arab'ı bağlalayup;

"Ya İmlak! Çek." didi, çekti.

İmlak gördi ki can başına sıçradı. Tiz atına sandığı yükletti. Dahı Zeyne'l 'Arab'ı cebren alup gitdi; amma şehzadenin atı kuyu yanında idi. Çün İmlak, kuyu yanında idi. Çün Emir-zade, kuyu içinde kaldı, katı avazla çağırıp:

"Ya Zeyne'l 'Arab! Ya İmlak" deye gördi, hic cevab gelmedi ve çağırıp eyitdi:

"Ey benim atım, ben bunda kaldım. Sen başa meded eyle." didi.

Heman at kuyu üstüne gelüp, kemendi kuyuya bıraktı. Şehzade, şad olup, kemendi beline bağlayup heman taşra çıktı. Atının yanına geldi. İki gözlerinden öbdi. Heman arkasına gelüp, at dahi Zeyne'l 'Arab'ın gitdiği yola gitdi. Bir sa'at geçmedin, İmlak kal'asına yetişdi. Gördi kim Seba Kal'ası tarafından bir toz kopdı. Gördi kim Zeyne'l 'Arab'ın yedi kardaşları iştmişler ki; Zeyne'l 'Arab'ı, Div Sefid almış. Şehzade, divin ardınca gitmiş. Çün şehzadeyi gördiler, şad ı hurrem oldılar. Şehzade, divi öldürüp Zeyne'l 'Arab'ı bir sandık ile kuyudan çeküp ve kendisi kuyu içinde kalup, İmlak kâfir Zeyne'l 'Arabla sandığı alup gitdi.

"Ben yine Allah'ın 'inayetiyle kuyudan çıkdım ve atıma binüp geldim ki Zeyne'l 'Arab'ı ve malımı alam." deyü bir bir hikâye eyledi.

İmlak kal'asına giderken na-gâh bir toz belürdi. Anı gördiler ki toz içinden iki server peyda oldı. Biri İmam-ı Hasan ve biri İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anhüma-"dır. Heman Cumhur'u katına gelüp eyitdi:

"Bu gelenlerin birisi büyük biraderimdir ve biri küçük biraderimdir." didi.

Şehzadeler, gelüp yetişdiler ve Muhammed Hanife sergüzeşti[ni] beyan eyledi ve dahi Cumhur'u ve karındaşları gelüp mübarek ellerin öpüp gördiler. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey biraderler! Atamız Emirü'l Mü' minin otuz biş

/212/

ashabla gelüp İmlak kal'asına yaklaşdılar. Bir sa'atden sonra inşa'allah gelürler." didi.

Çün Muhammed Hanife, eşitdi. Şad-ı hurrem oldı. Pes şehzadeler, Cumhur karındaşlarıyla İslam leşkerine karşu varup yetişdiler. Çün İmam-ı 'Ali'ye haber oldı ki İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin ve İmam-ı Muhammed Hanife -radiyallahu 'anhüm- geldiler, deyü İmam-ı 'Ali gayet řad oldı. Heman atlarından inüp mübarek ellerin öpdiler. Şah-ı Vilayet, bunları bağrına basdı ve Muhammed Hanife, sergüzeştin bir bir beyan eyledi. Pes Şah-ı Vilayet, bir ah idüp mübarek gözleri toldı. Muhammed Hanife'yi bağrına basdı ve bir zaman mübarek yüzine bakup işlediği işe ta'accübde kaldı ve Muhammed Hanife, aferinler okıdı. Hayır du'alar eyledi ve bir zaman [didar] görüşdiler. Hazret-i 'Ali bakdı görđi ki Muhammed Hanife'niň melaleti var. İmam-ı 'Ali eyitdi:

"Ey oğul! Niçün melul turursun ve niçün ağlarsın? Muhammed Hanife, eyitdi:

"Ey ata! Ol zaman İmlak la'in benim mahbubemi kuyudan çıkı[n]cak alup gitdi. Korkarım ki ol la'in benim helalime el uzada deyü ağladı. İmam-ı 'Ali, dahi ağladı ve eyitdi:

"Ey ođul! Melul olma. Varayım helaliňi getüreyim." deyüp 'azm eyledi.

Ol kal'anıň hendek kenarına yetiřdi. Görđi kim Malik-i Ejder, leřkere kara gul olmuř. İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ya Malik! Benden gafil olma. Bu gice kal'anıň içine girsem gerek." deyüp İsm-i 'Azam, du'asın okuyup hendekden kapu açıldı. İmlak Sarayı'na irişdi. Görđi kim 'ayş u 'işret iderler. Bir zevkdir ki vasf olunmaz. Tiz yine İsm-i 'Azam, okuyup kendüsine urdı. İmam cümle halkı görür, kendiyi kimse görmez idi. İmam-ı 'Ali, sürđi bir eve vardı. Bakdı kim bir taht var, üzerinde Zeyne'l 'Arab oturmuş ağlar.

"Hele bir göreyim, bu kızın vefadarlığı var mıdır?" deyüp bir yere

/213/

oturđı. Bir zamandan sonra görđi ki bir kâfir kızın üzerine girüp, evi halvet idüp kâfir kızın yanına oturđı. Diledi kim el ura. Kız feryad idüp:

"Ya Rabb! Birliğin hakkı-çün Arslanın 'Ali'yi bu gece başa gönder. Ta ki bu murdar kâfirden halas olam." deyüp ağladı ve du'a eyledi. Çünki kâfir bunu eşitdi, eyitdi:

"Ey mahbube! Niçün bunun gibi kelam söylersin?" deyüp kıza el uzatdı. Kız zarılık eyledi. Hazret-i 'Ali'niñ yüreği yanup 'aşk-ıla bir na're urup eyitdi:

"Ey mel'un! Çek elini ol temiz bedenden. Murdar eyleme!" deyüp gazaba geldi. Hazret-i 'Ali'yi kâfir gördi. 'Aklı başından gitdi, eyitdi:

"Hay ne kişisin ki benim halvet-hanemde bunun gibi söz söylersin?" İmam-ı 'Ali, eyitdi:

"Ey kelb ibni kelb! Ben Tanrı Arslanı 'Ali'yem. Geldim ki saña Muhammed Hanife'niñ helaline kasd eylemek nice olur, göresin." didi. Zeyne'l 'Arab, Hakk'a şükreyledi. Hazret-i 'Ali, kâfiri aşığa alup tiz iki elin ve ayağın bağladı. Andan kıza eyitdi:

"Ya Zeyne'l 'Arab! Turı gel." Kız heman sevinüp kalkdı. Hazret-i İmam'ın kademiñe baş kodı.

Pes İmam, bir sırık bulup getürdi. İmlak'ın bir kolıyla bir budı arasına geçürdi. Kaldırdı, omuzına aldı.

"Ya Zeyn! Sen öñümce yüri."

Pes Zeyne'l 'Arab, şad oldı. Hazret-i 'Ali'niñ öñüne düşdi. Kal'a kapusına geldiler. Kapuyı kobarup yabana atdı. Heman hendek kenarına geldiler. İmam-ı 'Ali, çağırdı:

"Ya Malik! El vardı ha!" deyüp elinden kâfiri atdı.

Malik-i Ejder, yavaşca tutup yere kodı. Malik-i Ejder, zanneyledi ki bir sandık maldır. Kâfiri göricek gazaba gelüp yüzine birkac tabanca urdı. İmam, Zeyne'l 'Arab'ı koltuğına alup;

"Ya Allah" deyüp hendek[i] sıçradı. Tiz at çekdi. Zeyne'l 'Arab'ı bindirdi, eyitdi:

"Ya Malik! İmlak'ı getir." Malik dahi kâfirin beline kemend bağlayup kelb gibi sürüyüp, ta leşkere getürdi.

/214/

Kanber, varup Muhammed Hanife'ye müjde eyledi. İmam-ı 'Ali, Zeyne'l 'Arab'ı Muhammed Hanife, katına getürdi. Muhammed Hanife, şad-ı hurrem oldı. Malik, gelüp eyitdi:

"Ya İmlak! Nicedir halin? Gel, Müsliman ol." İmlak, eyitdi:

"Ben Müsliman olmuşam, Emir-zade elinde." Malik eyitdi:

"Ey la'in! Çünkü Müsliman olduñ, Emir-zadeye bunca işler eylediñ. Hud sen kâfirsin" deyüp gazaba gelüp heman bir kılıc urdı. Canını cehenneme ısmarladı. Heman Malik, Şah-ı Merdan katına geldi. Macerayı vasf eyledi. İmam:

"Vallahi, gayet erlik eylemişsin." didi.

Ol gice karar eylediler. Çün sabah oldı namaz kılındı. Atlarına bindiler. İmlak Kal'ası'na yürüyüş eylediler. Kal'a halkı bildiler ki İmlak'ın işi tamam olmuş. Kal'a kabusu yabanda yatur. Bir gicede bunca iş, olmuş. Heman cümlesi:

"El-aman" didiler. Şah eşitdi, atından indi. Kal'a halkı gelüp 'itikadla Müsliman oldılar. İslam leşkeri üç gün anda karar eylediler. Hazret-i 'Ali, ol kal'ayı Cumhur'a virdi. Katran, dahi kendiyi kal'adan aşağı atdı. Canını cehenneme ısmarladı. İmlak'ın malını Şah-ı Merdan, katına getürdiler, develere yükletdiler. Medine'ye geldiler. Hazret-i Resul'in mescidine kondılar. Ol ganimet malını mücavirlere kısmet itdiler. Hazret-i 'Ali, yüz yere urup, eyitdi:

"Ya Resullallah! Muhammed Hanife'nin hali size ma'lumdur." deyüp bir bir hikayet eyledi. Çün Hazret-i Resul eşitdi, eyitdi:

"Ya 'Ali! Zeyne'l 'Arab'ı Muhammed Hanife'ye ben nikâh eyledim. İmana geldiler. Hazret-i Resul-i Ekrem'in mübarek dizlerin öpdiler. Resul-i Ekrem, bunlara:

"Sefer zahmetlerinden nicesiz?" didi. Du'a itdiler. Andan hirkes tamamına gitdiler. İşte bu kıssa burada tamam oldı.

İmam-ı Hasan kıssası kaldı. İnşa'allah atıye de beyan ideriz.

"İlahi, bu kazıyyeyi okıyanı, dıñleyanı, yazanı rahmetiñle yarlıgakıl, ya gani!

/215/

Hazret-i Muhammed Mustafa'nın sancağı altında koyan ve İmam-ı 'Aliyye'l Murtaza -radiyallahu 'anh- elinden şeraben tahuran erzanı kıl ve müellif-i Kitab-ı Şems-i Haki dervişi hayır du'a ile yâd ideñe Hakk Te'ala rahmet eylesün." Âmin.

"Ya Rabbe'l-Âlemiñ ve ya Hayr'an-nasırın. Birrahmatike ya er'hame'r-rahimin.

HAZA GAZAVAT-I İMAM HASAN -RADIYALLAHU 'ANHU- RABİ' İBNİ MALİK

Ol nur-i dide-gan-ı Mustafa ve ol sürur-i sine-i Murtaza, anası Fatımatü'z-Zehra ve ol İmam-zade-i müzekki -radiyallahu 'anha- çün Muhammed Hanife, kıssasında dimişdik ki üç yolın birisini İmam-ı Hasan, ihtiyar eyledi. Ol sağ yol idi ve orta yolu; İmam-ı Hüseyin, ihtiyar eyledi ve sol yolu Muhammed Hanife ihtiyar eyledi. Her biri bir yola gitdiler. Muhammed Hanife, "Katran ve İmlak Cengi'ni" eyledi. 'Akıbet selamet ve şaduman gaza ile ve maksud-ıla yine Medine'ye geldi; amma biz geldik İmam-ı Hasan kıssasına. Çün İmam-ı Hasan -radiyallahu 'anhu- sağ yola gitdi. Fikri kendüye eyitdi:

"Bu Muhammed Hanife, bizim anamızdan değildir. Bir kâfir kızındandır. Bu kadar gayreti var. Biz hud Muhammed kızı Fatıma evladıyuz. Eğer bize bir bela isabet iderse dedemize Cebra'il gelür. Babamıza haber yetişür, biz andan girü kalursak bize 'ardır." deyüp karındaşıyla veda'laşup gitdi.

Meğer İmam-ı Hasan'ın gitdiği yol Mekke yolu idi. Ol gün ahşama değin gitdi. Bir yerde karar eyledi. Bir mikdar eğlendi. Yine dun içinde atına binüp revan oldı, gitdi. Sabah olunca sürdi. Çünki sabah oldı. İmam-ı Hasan, giderek bir zamandan sonra bir yüksek yere çıkıdı. İlerüye nazar eyledi. Gördi, beriyye içinde bir karaltı nesne var; amma kâh ga'ib olur. Çün İmam-ı

/216/

Hasan bu nesneyi gördü. Hiç değildir, kılıc ya süngüdür. Bundan gayrı nesne değildir." deyüp sürdü.

Beriyye tarafına gitdi. Varup gördü ki bir il, on biñ kadar var. Bir yere konmuşlardır. Sığır, deve, atdır. Koyun rızıkdır. Bi-hadd-i kıyas ve her bir eviñ öñünde bir at bağı ve bir süngü dikilmiş, hazır turur. Orta yerde bir taht kurulmuş. Üzerinde adam misali but turur ve bir keşiş ol butı her tarafa dönderir. But döndükçe kâfirler aña secde iderler. Bir cem'iyetdir, yemek ve icmek, 'ayş u 'işret temaşadır ki demek olmaz. Çün İmam-ı Hasan -radiyallahu 'anh- bunu gördü. Bir deve güden oğlana sordı:

"Ey çoban! Bu kavim, ne kavimdir?" Çoban eyitdi:

"Bu kavim, Rabi' İbn-i Malik, kavmidir. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Bunlar kâfir midir, Müsliman mıdır?" Çoban eyitdi:

"Bunlar ateş-perestler. Oda tapar ve buta Hable'l-'ala dirler." didi. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Bu halk, bunda niçün cem' olmuşlar? Ne [şenlikler] iderler? didi. Çoban eyitdi:

"Ey yiğit! Bunlar otuz {otuz} tokuz gündür oruc tutarlar. Bugün haber geldi. Medine'de İmam-ı 'Ali'niñ oğlı ava çıkmış. Bu berr-i yaban içinde ga'ib olmuş. Meğer bizim bedevî obalarında birisi görmüş. Şimdi gelüp haber eyledi. Bunlar, ol beşaretde[dir] ki ahşam anı bir yerde gafil iken ele getüreler. Ol sebebdan anlarıñ şenliği budur ve dahi bir bahadır er var ki Tehama beğlerinden. Aña dahi adam irsal eylediler, gelsün deyü. Bu gice olmadan gelir." didi ve eyitdi:

"Ey yiğit! Sen ne kişisin ve ne kabiledensin?" didi. Şehzade eyitdi:

"[Ben] Beni Zübeyr, kabilesindenim, bezirgânım. İki deve ga'ib itdim. Anı isterim. Hiç gördün mi?" didi. Çoban eyitdi:

"Görmedim." İmam-ı Hasan eyitdi:

"Şol görinen hurma ağaçları tükenince ola ki Tehama beğlerine karşı gelesin."

/217/

didi. İmam-ı Hasan, bu haberi alup eyitdi:

"Varayım, Tehama beğlerini bir geniş temaşa ideyim. Göreyim ne kişilerdir? Andan sonra yine gelem. İnşa'allah bu kavme bir iş ideyim." deyüp gitdi.

Na-gâh karşıdan bir toz kopdı. Zamandan sonra gördi ki yedi atlu yaraklu [yaraklu eginleri cebe cevşenlü] İmam-ı Hasan'a doğru geldiler. İmam-ı Hasan, at başın çeküp turdı. [Bunlar, İmam-ı Hasan'ı görüp turdılar.] Bunlar, İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ne kavmişiniz [ve ne kabiledensiniz ve adınız nedir ve kande gidersiniz]?" didi. Bunlar eyitdiler:

"Biz Tehama beğlerindeniz. Rabi' İbn-i Malik'e gideriz." didiler. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Anda ne maslahat gidersiniz?" Bunlar eyitdiler:

"Kaydımız vardır." İmam-ı Hasan'a:

"Ne kişisiniz? Kande gidersiniz ve kangı kabiledensiniz?" didiler. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Beni Zübeyr kavmindenim, bezirgân kişiyem. Benim develerim var idi. Mugaylan yerken ga'ib oldı. Yüküm yerde kaldı. İki sevgülü develerdir. Anı isteyü Rabi' İbn-i Malik, kavmine uğradım. Bir sarbandan su'al itdim. Bir haber söyledi. Meğer ol maslahata gidersiniz." didi. Bunlar eyitdiler:

"Nice söyledi?" İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Şöyle eşitdim ki Medine'de 'Ali dirler bir bahadır var imiş. Anı üç oğlu var imiş. Ava gitmişler; amma bir oğlını bu berr-i yaban içinde تنها görmüşler. Anı bir fırsat ile ele geçürmek için buraya cem' olmuşlar. 'Aş u 'işret iderler ve hem Tehama beğlerine haber gönderüp tiz gelsünler. Ol oğlanı ele getürevüz, dimişler." didi. Bunlar eyitdiler:

"Ey yiğit! Sen Ben-i Zübeyir'den değilsin. Ol Medine'den gelen 'Ali'niñ oğlısın." didiler. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Hayır, ben Ben-i Zübeyir İbn-i Ebi Turab oğluyam. Ticaret için Yemen'e gitdim. Medine'ye dahi girmemişem." didi.

Meğer yedi kişiniñ içinde bir pir kişi var idi. Birgün tebdil-i suret olup Medine'ye vardı. Muhammed Mustafa'nıñ mescidine girdi.

/218/

İmam-ı Hasan ve Hüseyin'i gördi, bilürdi. Heman ol pir eyitdi:

"La, vallahi sen Beni Zübeyr kabilesinden değilsin. Meğer İmam-ı 'Ali'niñ büyük oğlu İmam-ı Hasan sensin!" İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ya şeyh! Adam adama beñzer. Yanlış haber söyleme. Ben bir garib kişiyem, bezirgânım." Pir eyitdi:

"Hay! Biz bunun gibi eline ve fi'iline aldanmışız. Elbette sen 'Ali oğlısın ve bu kavmiñ dahi istediği sensin. Bu 'illette dilersin ki bizim elimizden halas olasın." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ya şeyh! Var kendi yolına git. Bizi müsaviden ko." didi. Pir, becid oldu. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Eğer ben İmam-ı 'Ali oğlu olacak olsam zehi sa'adet ki anıñ gibi bahadır kişi-zade olam. Devletli, heybetli, behlivan-zade olam. Ol değilem de İnşa'allah ol olam." deyüp eyitdi:

" 'Ali oğlundan ne istersiniz? Ol sizniñ neñizi aldı? Ol kendi işinde siz aña yagı olmak reva mıdır?" Bunlar eyitdiler:

"İşte bildik, 'Ali'niñ oğlısın. Nicün kendini gizlersin?" İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Nicün gizlemeyim?" Bunlar eyitdiler:

"Hele bu beriyye içinde seni bulduk. Şimdi fırsattır ki biz seni şikâr idüp Rabi' İbn-i Malik'e başıñı armağan idevüz." didiler. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"İşniñ erlik midir? Yohsa zulüm midir?" Eyitdiler:

"Erlikdir." İmam, eyitdi:

"İmdi, erlik işi bir bir gelüp cenk itmektir." Bunların beği olan kişi eyitdi:

"Erlik oldur ki vara her ne hüneri var ise göstere." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ahsentü, ey beğ! Kişi evvel bahadırca gönder göreyim ve hem bende çokdan berü kılıc kalkan oynatdığım yokdur." Meğer bu Tehame beğleriniñ Zerka eyitdi:

"İşte saña bir pehlivan vardı." Adına Cemir, dirlerdi.

Heman atını debüp ilerüye varup gürzin çevirdi. İmam-ı Hasan, üzerine indirdi. İmam-ı Hasan, heman el uzatdı. Kâfirin gürzi inerken şöyle çekdi ki kafirin kolı

/219/

kopayazdı. Çün Cemir bu işi gördi, 'aklı başından gitdi. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ya Cemir! Bir hamle dahi idersin, ya ben mi ideyim?" didi. Cemir eyitdi:

"Ey yiğit! Senin 'âdetin nicedir?" İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Benim oldur ki üç nevbet kâfir evvel hamle ider. Andan bir nevbet, biz ideriz." Kafir eyitdi:

"Eğer üç hamlede ben seni yeğsem razı olur mısın?" didi. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Eğer üç hamle ve eğer on hamle ve eğer maksudın her ne kadar ise öyle eyle; amma biz bir[kez]den ziyade itmeyiz."

Bunu kâfir işitdi. Derhal süngü ile hamle eyledi. Kendiye mazarrat değmedi. [Çünkü] Nevbet İmam-ı Hasan'a değdi. İmam-ı Hasan'ın dahi bir gürzi var idi. Atası Emirü'l-Mü'minin 'Ali, virmişdi. Tamam yiğirmi beş batman idi. Heman ol gürzi, İmam-ı Hasan eline aldı. Kâfir dahi kalkanın karşı tutdı. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ey mel'un! Tanrı birdir ve Muhammed Hakk peygamberdir ki bu gürzden eman bulasın." didi. Kâfir eyitdi:

"Ey yiğit! Otuz yıldır ben Lat-ı Menat'a taparım. Şimdi saña iman mı itsem gerek." didi. Heman İmam-ı Hasan, tekbir getirüp;

"Ya Allah!" deyüp gürzi kâfirin başına indirdi. Kâfirin beyni burnından çıkup ve boynı üzilüp başı gürz önünce gitdi. İmam-ı Hasan, çün kâfiri tebeledi. At başın çeküp turdı, eyitdi:

"Ya Zerka! Bir er dahi gönder, gelsün." didi. Zerka, eyitdi:

"Sabreyle, bir er göndereyim ki beni ol vakit bilesin." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ya Zerka! Bu gürz, Hamza pehlivanın gürzidir. Kâfirler, takat getüremezler. Bir başı boynı pekçe yiğit gönder. Cemir'in başı çürük imiş, gürze tayanmadı. Çün Zerka, bu sözi eşitdi. Ne ideceğin bilmez.

Hasan, bunların sakalına güler.

/220/

Bunlar, hud 'aciz oldılar. Zira aralarında Cemir'den pehlivanı yoğ-idi. Kalanı heman bir alet idi. Zerka, eyitdi:

"Ey yiğit! Seniñ adın nedir? İmam-ı Hasan eyitdi.

"N'eylersin?" Zerka eyitdi:

" 'Ali'nin oğulları çokdur; amma sen kanğı oğlusın?" didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey mel'un! Benim adım İmam-ı 'Ali'dir. İmam-ı 'Ali'nin benden yaşlu oğlu yokdur." didi. Zerka eyitdi:

"Ol karavaşdan olan oğlı cavlanur. Zira ol Gazanfer'e [kâfir gibi pehlivanı] galib gelüp tepelemiş. Var mı seniñ hic namın anıldığı." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey kâfir! İmam-ı 'Ali'nin oğullarında benden kemteri yokdur. Hele bu dem iş başa düşdi. Çalışmak gerekdir. İmdi çok eğlendim. Bir dahi gelür kişi var mı? Gönder, gelsün. Yohsa gafil olma ki vardım saña." didi. Zerka, ol pire eyitdi:

"Ey pir! Var sen bu yiğide cevab vir." Ol pir, eyitdi:

"Ya Zerka! Benim 'ömrüm tükenmişdir. Pir ü za'if kişiyem ben bir ejderhaya nice cevab vireyim?" didi. Zerka eyitdi:

"Ya nice idersin, 'Ali'niñ oğlusıñ, didiñ. Başımıza şunıñ gibi bela getürdiñ var def' eyle. Ne isterse vir, elinden halas olalım." didi.

Bu kez pir, 'Ali'niñ oğlı didiğine peşiman oldı. Zerka, bu kez 'aciz kaldı. Ne care kılsun, "Meydana girmek gerek." deyüp atından indi. Kulanını çekdi. Heman binüp süngüsün eline aldı.

"Ya Lat-ı Mehmilat, saña sığındım." deyüp şehzadeye hamle kıldı, eyitdi:

"Ya Hasan! Erlik kandesin ki bunca iş idüp meydan içinde göğüs gerüp turursıñ." deyüp İmam-zade üzerine süngü havale eyledi.

İmam-ı Hasan, kamçıyla savdı. Zerka, geçüp yürüdi. Ya'ni atınıñ başını yeñemez gibi, yoldaşlarına kaçır. İmam Hasan, çün bunu gördi.

"Gafil elimden çıkdı, [gitdi]. Eğer ben bunları sağ korsam varup çok fitneler zahir olur." deyü heman

/221/

bunıñ ardından irişüp, Hamza pehlivan gürzin eline alup;

"Ya Zerka! Meydandan kaçma erlik değıldir ki vadi-i Tehama padişahı olasın. İmdi gel, bu gürze cevab vir, yahud imana gel." didi. Zerka eyitdi:

"Ya yiğit! Var, aramızda yaramazlık olmasun. Na-gâh saña bir ziyan ire. Babañ bizimle yavuz olur, [arada cenk olup çok adam telef olur]. Var git, ben seniñ gibi çocuk ile cenk itmem." didi.

Şehzade, bu sözi eşitdi. Heman gürzi indirdi. Zerka, kalkanın karşı virdi. Şehzade, kuvvetle şöyle indirdi ki Zerka'nıñ başı yabyastı olup at üstünden yıkıldı. Canı cehenneme gitdi ve bu beş kişi bir uğurdan kacdılar. Şehzade eyitdi:

"Eğer şimdi ben bunları sağ korsam varır, bir fitne iderler. İmdi asıl budur ki bunlardan hiç dil çıkarmayam. Andan sonra Rabi' İbn-i Malik ordusına varayım." deyüp heman ol firar iden kâfirlere yetişüp biraz gürz urup anları dahi cehenneme ulaşırdı. Döndi, yine yola gitdi.

Gördi ki ol haber aldığı çoban deve güder. Şehzadeyi görüp eyitdi:

"Ey yiğit! Develeri buldın mı?" İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Hayır!" Çoban eyitdi:

"Hiç Tehama beğlerinden kimseye uğradıñ mı?" didi. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Gördüm, yol üzerinde birkaç kişi öldürmüşler, yabyastı yaturlar. Çoban eyitdi:

"Meğer ol Zerka'dır ki bunda gelürdi. Zerka'yı da'vet eylemeğe benim karındaşımı gönderdiler idi. Bunlar olmasun ve benim karındaşım bir [kara ata binerdi ve kendi dahi kara] yağız erdir." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Yüri, var. Toprağa yaslı komış." didi.

Pes çoban yakasına el urup feryad iderek 'Arab ordusına gitdi. İmam-ı Hasan dahi bildi ki iş ayrıkısı oldı. Zira gavga becerdi.

/222/

Heman atından inüp, biraz yem virdi ve kendi dahi biraz itmek yedi ve biraz diñlendi. Çoban, 'Arab ordusına varup şamata eylemeğe başladı, eyitdi:

"Va-veyla, va-musibeta, va-hasreta." diyüp feryad eyledi. Çün Rabi' İbn-i Malik, çadırına geldi, eyitdi:

"Ya Malik! Ne oldıñ? Ol yabanda aradığın bela başına gelmiş. Kanı karındaşım? Zerka yolda 'Ali'niñ oğlıyla buluşmışlar. Anları tepelemiş."

"Saña kim haber virdi?" didiler, eyitdi:

"İşte bezirgân kişi haber virdi ve benim karındaşımın atıyla, tonıyla, nişanlarıyla haber virdi."

Çünkü Rabi' İbn-i Malik, bu haberi eşitdi. Can başına sıçradı. Meğer sabaha kadar hoş şarabı içmiş, mest olmuş. Tiz atına binüp ve bir er, fasık 'Arablar bile bindiler. 'Acelesinden alat-ı harbi katı kuşanmadı. Ancak bir kılıc kuşandı. 'Azım idüp, İmam-ı Hasan, yanına geldi. Zanneyledi ki Vadi-i Tehame'dendir. Diledi ki haber sora. İmam-ı Hasan'a yakın geldi. Gördi ki bildiği adam değildir. Heman üzerine varup, eyitdi:

"Ne kişisiñ?" Şehzade, eyitdi:

"Kâfirlere bela ve kadayım. Mü'minlere kar[ın]daşım."

Çün Rabi'in can başına sıçradı. Heman şehzadeye kılıc çeküp, hamle eyledi.

"Hay beğ kişi! Tizlik eyleme. Evvel haberin vir, andan sonra cenk eyle." didi.

Rabi' dinlemeyüp cenk ardınca oldu. Şehzade gördi ki iş ayrıksı oldu. Heman gürzin çıkardı, eyitdi:

"Ya Rabi! 'Arab 'Uraba içinde olmuş iş değildir ki bir beğ kis[ş]i bir garib kişiyle yabanda ölmüş adamlardan ötüri, gele cenk ide." deyü hayli nasihat eyledi.

Ol mel'un mukayyed olmadı. Çün kâfir hamle idüp, kılıc indirdi. İmam-ı Hasan, kalkan getürdi. Men' eyledi, eyitdi:

"Ey kâfir! Mızrak çuvala sığmaz. Eğer bilmediñse bil. İmam-ı Hasan, benim. İmdi gafil olma,

/223/

vardım." deyüp gürzin eline alup yetişdi. Kafire bir gürz urdı ki [köfte gibi] eti kemiği birbirine karışdı. Canın cehenneme ısmarladı. Çün Rabi'in işi bitdi. Şehzade eyitdi:

"Ey kafirler! Kanı bir kimse bu gürze vire?" Kimse cevab viremeyüp heman orduya firar itdiler. Beğleri geberdi. Çobansız koyuna döndiler. Dive beñzer bir kâfir, İmam-ı Hasan'a hamle eyledi. Şehzade bu kâfirin yedi hamlesin savdı. Ahşam irişdi; amma şehzade gayet yorulmuşdı. Kendi aç, atı aç. Bir mişe içinde bir penah yerde karar eyledi. Bir zaman uyumadı, sonra uyudu. Düşünde ol Seyyi'd-i Kevneyn Muhammed Mustafa -Sallallah u Te'ala 'Aleyhi vessellem- eyitdi:

"Ey nur-ı didem Hasan! Bugün Hakk Sübhan ve Te'ala, melekleri nusrete irsal itse gerekdir. Hiç elem çekme. Bu gaza, ulu gazadır." didi.

Çün İmam-ı Hasan uykudan uyandı. Gördi ki sabah olmuş. Tiz atına binüp bir yüksek yere çıkıdı. Gördi ki dünki kâfir obasında seyran ider. Pes şehzadenin yüreği oynadı, eyitdi:

"Ey kâfir! Dün benimle cenk eylediñ. Ben seni şöyle mi kosam gerek?" didi.

Ol kâfir, dahi bir tazi ata binmiş ve harb aletini kuşanmış, bir ejderha kâfirdir ki İmam-ı Hasan, anı yanında bir genc oğlandır. Heman meydana geldi. At başın çeküp turdı. İmam-ı Hasan'a eyitdi:

"Ey yiğit! Ne kişisin ve adın nedir ve kimin oğlusun ki gelüp bunun gibi iş işledin?" İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ey kâfir! Ne sorarsın kim olursam olayım. Eğer elinde hünerin varsa meydana gel, seninle cenk idelim." deyüp meydana gelüp bir na're urdı. Heybetinden 'aklı başından gidüp süngüsü yere düştü. Ebsem turdı. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey la'in! Ne turursun gelsene [meydana]." Kafir eyitdi:

"Katlan, benim dahi leşkerim ve erlerim vardır. Şimdi gelürler.

/224/

Ben seni gitmeyesün, deyü beklerim." didi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey kâfir! Cümle cihan leşker olsa benim anlardan derdim yokdur; amma ben sana bir iş ideyim ki cümle 'Arab 'Uraba içinde çavlına." deyüp heman kafiye hamle eyledi kim bir gürz urdı. Beynini tartağan eyledi. Meydan içinde yata kaldı.

Şehzade yine er diledi, kimse meydana gelmedi. Na-gah yaban tarafından toz kopdı. Gördiler ki bir 'alemle bir kişi beriyeye içinden çıkageldi. Bir zamandan sonra bir kişi, bir tazi ata binmiş, belinde kılıc elinde süngü şehzadeye yakın geldi. Gördü ki Medine'de bir sahabe-zade vardır. Adına 'Abdullah-ı Yemeni dirlerdi. Şehzadeyi bilüp yanına geldi. Şehzade bunu gördü, gayet sevindi. Zira 'Abdullah, gayet pehlivan idi. Tiz atından inüp, şehzadenin elin öpdü, görüşdiler. Hal hatır soruşdılar. 'Abdullah'ın sudağında hurma var idi. Çıkarup İmam-ı Hasan'ın önüne kodı. Şehzade, yeyüp çok şükür eyledi.

Meğer Hezil vilayetinde bir kâfir var idi. Adına Süryani dirlerdi. Gördü ki Rabi' İbn-i Malik ve Zerka ve altı yoldaşıyla ve Şeyda butları cümle İmam-ı Hasan, debelemiş. Çün 'İbri, bu işi gördü vay ki kakıdı. Leşkerini sağına solına bağladı ve kendi şikârın ortasında bir geniş yerde meydan bağladılar. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ya 'Abdullah! Ben bunlardan bir er dileyüp tebeleyim. Sonra hurda adamlar kalur. Anlara ne 'itibar? Küffar leşkeri dahi gelüp cenk yerine ulaşdılar. Gördiler ki, 'Abdullah-ı Yemeni, İmam-ı Hasan katında turur. Pes 'Abdullah at debüp eyitdi:

"Ya 'İbri! Diñle İmam-ı Hasan ne dir?" didi. 'İbri:

"Ne dir?" didi. 'Abdullah:

"Bizim işimiz turmagla olmaz, bize bir er göndersün. Avare turmayalım, dir." didi.

Meğer 'İbri'niñ bir pehlivanı var idi. Gayet bahadır idi. Heman anı gönderüp:

"Yürü, var şunları tepele. Başlarını başa getir." didi.

/225/

Ol kâfir dahi meydana at başın çeküp turdı. 'Abdullah-ı Yemeni, şehzade elin öpüp meydana girüp eyitdi:

"Ey kâfir, hamle eyle." Kâfir heman süngüsin havale eyledi. 'Abdullah, savdı. Bu kerre gürz ile hamle eyledi. Anı dahi bu kerre gürz ile hamle anı dahi men' eyledi. Kılıcla hamle eyledi. Anı dahi men' eyledi. Nevbet 'Abdullah'a değıdi. Hüccet arz kabul itmedi. Bir na're urup kâfire bir gürz 'aşk eyledi. Ser-i bi-devleti tartağan oldu. Süryani 'İbri, bu hali gördi vay ki kakıdı. Tiz bir kâfir dahi gönderdi. Ol kâfir dahi 'Arab içinde nam-dar idi. At depüp meydana girdi. Kâfir, İmam-ı Hüseyin'e mukabil olup şehzadeye süngü havale eyledi. İmam-ı Hüseyin, kılıcın çıkardı. Kâfiriñ hamlesi men' eyledi. Hic hüccet itmedi. Bir kılıc urdı ki ta eğere değün iki pare eyledi. Kâfiriñ canını cehenneme ısmarladı. Şehzade, at başını tutup turdı. 'İbri kâfir, leşkerine eyitdi:

"Bunlara birer varmakdan çare yokdur. Heman bir uğurdan at salalım. Bunlar iki kişidir. Ola ki birin ele getürevüz." deyüp leşkerine emreyledi. Heman bir uğurdan at saldılar. Sağ kola, İmam-ı Hasan, sol kola 'Abdullah-ı Yemeni girdi. Şöyle kılıc urdılar ki yeryüzünde kan revan oldu. 'Akıbet 'İbri, İmam-ı Hasan'a uğradı, eyitdi:

"Ya Hasan! Bunca adamıñ kanını saña kor mıyam?" deyüp kılıcla hamle eyledi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey Ma'rus! Kanı olmaz, imana gelmeyince. Eğer sen dahi imana gelürsen azad ideyim. Eğer yok dirsej başını keserem." didi. Kâfir {kâfir} kakıyup kılıc havale eyledi. İmam-ı Hasan, eyitdi:

"Ey kâfir! Hamleyi ko, imana gel." Kâfir eyitdi:

"Çok söyleme. Başın keserem."

İmam-ı Hasan, [çün] bu sözi işitdi. Heman Emir Hamza pehlivanın gürzin eline alup kâfire bir gürz indirdi. Başını çürük kabak gibi tartağan idüp canını

/226/

cehenneme ısmarladı. Çün anı gördiler. Herbir kaçmağa yüz tutdılar. Kâfir gelüp Müsliman oldı.

Pes gaza işi tamam oldı. İmam-ı Hasan ve 'Abdullah, kâfirlerin çadırına gelüp ne mal [ve kumaş] var ise atlara yükletdiler. Medine'ye geldiler. İmam-ı Hasan, 'Abdullah'ı Medine'ye müjdecı gönderdi. Hazret-i Resul, sabah namazın kılup ashaba nasihat iderdi. 'Abdullah-ı Yemeni gelüp

"Ya Resûl-ullah! Size beşaret olsun ki İmam gelür." didi.

Hazret-i Resûl, şad-ı hurrem oldı. Heman ashabla ve İmam-ı 'Ali ile karşulayup İmam-ı Hasan, dedesini hazretini gördi. Heman atından inüp vardı. Mübarek dizin öpdi ve Hazret-i Resûl, anı öpüp, kocdı. Şah-ı vilayet, dahi şad-ı hurrem oldı. Mescid-i 'Azam'a geldiler. ganimet malını mücavirlere kısmet itdiler ve Fatıma -radiyallahu 'anha- ile [dahi] görüşdiler. Kazıyyeyi nakil eyledi. Hazret-i Resul-i Ekrem, dinleyüp {dinleyüp} tahsin itdiler. İşte İmam-ı Hasan kıssası tamam oldı. Bundan sonra İmam-ı Hüseyin'i beyan idelim.

HEZA GAZAVAT-I İMAM-I HÜSEYİN -RADIYALLAHU 'ANHU-

Hüdavendan-ı ahbar şöyle rivayet ider ki evvel ki kazıyyede şöyle dimişdik ki Muhammed Hanife -radiyallahu 'anh- sol yolu ihtiyar eyledi ve İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anh- sağ yolu gitdi. Yolların herbirinde nice gazalar eylediklerini fi'l-cümle hikayet eyledik. Şimdi İmam-ı Hüseyin -Radyallahu 'anha- orta yola gitdi. Anı

beyan idelim, inşa'allah-u Te'ala. Ravi şöyle rivayet ider ki İmam-ı Hüseyin, ol gün ahşama

/227/

değin yürüdü. Çün karanlık oldu. Bir yer[d]e atından inüp biraz istirahat eyledi. Yine atına binüp revan oldu. Ta sabaha değin geldi. Sabah oldu. Bir yüce yere çıkdı. Çevre yaña nazar eyledi. Yakın yerde hic bir nesne görmedi. Mugaylan dikeninden gayrı. Biraz dahi yürüdü. Ta ki sultanı [kuşlık] oldu. Bir nesne bulamadı. Lakin bu yol tağıldı. Bir ince yola düşdü. Şol kadar gitdi ki öğle namazı vakti oldu. Heman atından indi. Teyemmüm idüp namazını kıldı. Biraz dinlendi. Yine binüp gitdi. Ahşam oldu. Irakda bir kubbe görindi. İmam-ı Hüseyin, eyitdi:

"Hele şimdi gicedir. Bir yer de ineyim. İstirahat ideyim." deyüp indi.

Atına biraz yem verdi ve kendi dahi biraz hurma yedi. Biraz dinlendi. Ba'dehu atıñ yanına vardı. Eyerin alup biraz sığadı. Diledi kim biraz yata. Na-gah bir arslan gelüp İmam'ın atına hamle eyledi. İmam-ı Hüseyin, heman ayak üzre gelüp bir na're urdu. Arslan kendinden gitdi. İmam, yetişüp arslana bir süngü urdu. Öte yana gecdi. Arslanı tebeledi. Oradan kalkup bir ahir yere vardı. Anda karar eyledi. Çün sabah oldu, namazın kıldı. Tesbih okudu. Atına bindi. Kubbeye yakın geldi. Gördi kim kubbe önünde bir ak mermer var, billura beñzer ve ol mermere altun hal ile yazmışlar ki:

"Bir zaman ola, bunda bir Emir-zade gele ki ol Haşimi Kureş-i Ebtahi Zemzemi ve Mekke ve Medine sultan-ı 'Arab ulusu 'Abdü'l-muttalib neslinden Muhammed Mustafa'nın kızı oğlı ola ve İsm-i şerifleri Hüseyin ola. Bu kubbe önüne gelüp bu hatdı okıya ve bu mermer taşın dibini kaza. Zira bu kubbe miftahı bu taşın dibindedir. Çıkarup bu kubbenin kapusını aç. İçinde bir cadu vardır. Adına, Sahir Zerka dirler. Bu kubbeyi

/228/

ev yapmışdır. İçinde kendi makamı vardır ve bu kilidli turur, içine kimse giremez. Çün bu kubbe açup içerüye giresiz. Zerka, seni görüp sihir eylese gerekdir. Gafil olursan Zerka seni alır; amma kubbe içinde bir taş vardır. Evvel girdiğin gibi ol taşın üzerinde oturursun, Zerka, sağa muti' [olur]. Her kande dilersen hüküm idersin ve bu

kubbenin gün toğdı tarafında bir küb vardır. Zerka, aña biner ve bir çıbık vardır. Eline alır ve seni küpün içine kor ve küpe bir çıbık [ile bir kez] urur. Küb inler. Pervaz ile havaya ağar. Her nereyi dirlersen seni ilete; amma bu küpden çıkdığın vakit ya yeleğin ya kılıcın koyup çıkasın. Ta kim küpe yine giresin. Bir sa'at içinde seni mağribden maşrika iletür." didi.

Çün İmam-zade taşın dibini kazdı. Miftahı çıkarup kapuyı açdı. İçerü girdi. Ol taş üzerinde oturdu. Heman kubbenin içi ditredi ve bucağı yarıldı. Na-gâh bir div, suretinde bir kimse çıkageldi. Yetmiş arşun kadd-i kameti var idi.

"Ya Emire'l- Mü'minin oğlı Hüseyin! Maksuduñ nedir? Seni bunda kim getürdi." didi. İmam-ı Hüseyin, eyitdi:

"Bu kubbede bir taş[da] yazılmış. Ol sebeble kapuyı açdım." didi. Zerka eyitdi:

"Ya Emirü'l- Mü'minin! Tur imdi. Atını bu kubbenin içine çek ve sen bu küpin içine gir, otur; amma evvel baña söyle mağrıba mı gidersin, maşrika mı yahud Kaftağı'na mı gidersin? Bu küb içinde ileteyim." didi.

İmam-ı Hüseyin, heman atını içerüye çekdi. Kendi küpe girdi ve çubuğı eline aldı ve bir kez urdu, [gördi] küp [bir avaz-ıla] inledi. Dönüp çarha başladı. Döne döne kapudan çıkdı. Kapu dahi kapandı. İmam, eyitdi:

"Ya Zerka! 'Umman'a ilet, temaşa eyleyim. Ta kim Dedem Muhammed Mustafa'ya varıcak

/229/

bu 'Umman'da her ne 'acayib ve garayib görürsem anlara haber vireyim."didi. Zerka eyitdi:

"Ya İmam-zade! 'Umman'da bir 'acayib şehir vardır. Anı size temaşa itdireyim." didi. İmam-zade, eyitdi:

"Gayet kerem idersin." didi.

Pes 'Umman tarafına küpi iyitdi. Şol kadar yer gitdiler [ki] yer gök bulut gibi oldu. Tamam sultan-ı kuşluk olunca gitdi. Na-gâh bir deryanın üstüne irişdi. Gördi kim bu deñiz ak süde beñzer. Zerka eyitdi:

"Ya İmam-zade! İşte bu 'Umman'dır. Herbir köşesinde benim gibi yüz bin cazu vardır." didi.

İmam-ı Hüseyin, bu haberi işitdi. Mübarek gözleri yaşıla toldı, eyitdi:

"Bela ki benim başıma gelmedi. Ben kendi elimle ihtiyar itdim." Zerka, eyitdi:

"Ya İmam-zade! Seniñ göñlinde bu nesne vardır ki bunda saña bir mazarrat irişe, deyü korkarsıñ. Bu fikri ko. Ol İmam-ı 'Ali, seniñ babandır. Ben andan vallahi korkarım." didi.

Çün İmam-ı Hüseyin, bu sözi işitdi. Şad-ı hurrem oldu. Pes ol demde kübi biraz turturdılar. 'Akıbet bir 'acayib yere geldiler. Gördiler, bir bir küçük şehir var. Bu şehir içinde adam suretli kuşlar var. Bu kuşların birer ayağı var. Suretde âdem lakin 'azaları tüylü ve iki eli var. Her bir kolunun uzunluğu yigirmi arşun mikdarı var. Anların işi [daima] balık yemektir. Anlarda ayrık yemek içmek balık etinden gayrı yoktur. Çün Zerka, bunları temaşa iderdi ve İmam-ı Hüseyin'e eyitdi:

"Medine, buraya altı aylık yoldur ve ilerüde benim bir makamım vardır ve benim bir üstadım var. Adına, Sehba cazu dirler. Saña itdirem." deyüp bir mikdar dahi gitdiler.

Bir yere irişdiler ki ol Sehba'nın memleketidir. [Meğer] Mağrib vilayetinde bir yer var imiş. Ol yerde bir kal'a var imiş. Adına, Kal'a-ı Ahenruba dirlerdi. Sehba'nın bir kızı var imiş. Aña

/230/

Mahire, dirler imiş. Bu, Kal'a-ı Ahenruba'nın tahtı imiş ve bu kal'aya Emirü'l-Mü'mininin Hamza -radiyallahu 'anh- varmış. Murad eylemiş ki cenk idüp bu kal'ayı ala. Lakin görmüş ki bir kal'adır ki kullesi 'ayyuka çıkmış ve burc, barusı fi'l-cümle poladdan ve kendiyesi bir kayadır ki vasfı kabil değil ve içinde mıknatıs taşı var imiş.

Her ne kadar mağrib memleketinde temür var ise kal'aya getürmüş. Mıknatıs cezb eder alurmuş. İmdi.

"Ya İmam-ı Hüseyin! Gel sen Kal'a-ı Ahen'i temaşa itdireyim. Yine andan kubbeye iletelim." dedi.

Heman küpe bir çubuk urdı. Küb Kal'a-ı Ahen'den yaña gidüp, kal'a içine girdiler. İmam-ı Hüseyin, küpden çıkdı. Bunı kal'a caduları görüp, Zerka cazuyı birbirlerine haber virdiler ve

"Zerka bir adam getürmüş, geliñ yiyelim." didiler.

Heman biñ yedi yüz cazu, bir yere cem' oldılar; amma Sehba ve Katna ve Zerka bir taraf oldılar. Zerka eyitdi:

"Ya Sehba! Ben [bu] yiğidi emanet getürdim. Ben yiğit, ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'nın kızı oğlıdır. Bunun bir babası [vardır ki] yeryüzinde ve gökde ayrık anıñ elinden kurtılmazız." dedi.

Çün cadular, Zerka'dan bu haberi işitdiler ve eyitdiler:

"Bu kişi ol medh eylediğın kişinin oğlı ise bize bir vilayet ya bir keramet göstereñ. Ta ki halas ola." didiler. İmam-ı Hüseyin, eyitdi:

"Hakk Te'ala'nın 'inayetinde bir keramet ki cümleñize fa'ide ola; amma benim bir şartım vardır. Yerine getürsinler." dedi. Zerka, eyitdi:

"Nedir?" İmam-ı Hüseyin eyitdi:

"Bir keramet göstereyim ki bunlar Müsliman olsunlar."

Zerka cadulara söyledi. Katna, eyitdi:

"[Pek eyü!] Biz de imana gelürüz." dedi. Pes İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anh- abdest aldı. İki rek'at namaz kılup du'a eyledi ve eyitdi:

"Ya Allah, ya Rahman, ya Rahim,

/231/

bi-hakk-ı enbiya'i ve'l mürselin! Sen bu kâfirlere kudret göster ki keramet isterler. Ol Habib'in Muhammed Mustafa'nın hürmetine ve Arslanın 'Aliyye'l-Murtaza'nın

hürmetine benim hacetimi reva kıl." didi ve dahi du'a tamam olmadan yer de[pre]ndi. Tañrı Te'ala'nın ['azamet-i] kudretiyle zelzele kobdı. Kal'a şöyle ditredi ki kal'a içinde her ne kadar kilise var ise kubbeleri aşığa gecdi ve Hable'l a'la -ki büyük sanemleri idi-. Yüziniñ üstine yıkıldı. Hurdahaş oldu ve ol od ki altı yüz seneden berü yanardı, aña taparlardı. Ol sa'at söyüdü ve kal'a [-ı Ahenruba]nın divarları yarıldı ve bedenleri ve kulleleri yıkıldı ve kiliselerde olan keşişler İncil'i unıtdı[lar]. Dillerine bu geldi ki:

"Lâ ilâhe illallâh, Muhammed Resûl-ullah!" deyü çağırışdılar ve Sehba tahtından düşdü ve Katna cazu sersem oldu. Her ne kim İmam-ı Hüseyin didi, tamam oldu. Katna cazu, bunları gördi.

"Bu ne hikayetdir? Nice idelim? Amma bu oğlanın dini hakk olmasa bu kadar elinden gelmez. Gel imdi, rahiblere gidelim." deyüp [Katna ve Sehba ve Zerka] bu üçü kalkup rahiblere geldi. Gördiler kim bunlar kelime-i şehadet getirürler. Bildiler ki bunların dini batıldır. Din, Muhammed dinidir. Heman cazuların cümlesi bir araya geldiler. İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anha- haber eylediler. Mübarek yüzün gördikleri gibi;

"Lâ İlâhe illâllah Muhammedü'r-Resûl-ullah!" deyüp zünnarların kesdiler. Bir vecde gelüp ayet okudılar. Kal'ada [her] ne kadar kâfir var ise Müsliman oldılar. [İmam] mescid yap[dır]up ezan okıyup, cema'atle namaz kıldılar. Bunlara şer'iat bildirdi. Andan Zerka:

"Ya İmam-zade! Kübe gir." didi, girdi. Zerka, bir çıbık urup, küb havalandı. Bir kal'a gördiler. Meğer bunun beği Yahudi imiş. [Heman] Zerka [cazu], kal'a kapuşına gelüp eyitdi. İmam-ı Hüseyin, küpden çıkdı. Zerka, yahudi {yahudi} katına varup selam virdi. Yahudi, eyitdi:

"[Ya Zerka!] Selamın Muhammedî [selamı]'dir." Zerka eyitdi:

"Na'am. Muhammedî olduk, el-hamdulillah." didi. Yahudi 'acayıbledi.

/232/

Zerka eyitdi:

"Nicün 'acayıblersin? Ben kendi ihtiyarımla olmadım. Bil ki Keramet-i Vilayet, beni imana getürdi."

Yahudi, bu cevabı işitdi.[T]'acel[il]e sormağa başladı. Zerka, eyitdi:

"Ey yahudi! Kal'a-ı Ahen'den hikâye işit[me]din mi?" eyitdi:

"İşitdim. Ya Zerka! [Kal'a-ı Ahen'e] kim vardı?" Zerka:

"Medine Sultanı! İki cihan fahri Muhammed Mustafa -'aleyhi's-selam-ın kızı oğlu, İmam Hüseyin -radiyallahu 'anha- geldi. Heb Müsliman oldılar." Yahudi eyitdi:

"Ya Zerka! Ol keramet sahibi paşişah, kandedir?" Zerka eyitdi:

"İşte, benimle bilebilir."

Heman Yahudi, Zerka ile İmam-zadeye geldi ve bir er rahib [var idi], bunlara galebe avazla:

"Es-selatü ve's-selam 'aleyke ya Resûl-ullah!" deyü şhadet getürüp Müsliman oldılar.

İmam-ı Hüseyin, emritdi. Kal'a halkı, [gelüp] Müsliman oldılar. Yahudiye İmam-ı Hüseyin eyitdi:

"İsmiñ nedir?"

"Benim adım, 'Abdüsanem'dir." İmam, eyitdi:

"Estağfirullah! Adıñ 'Abdüssamed olsun." didi ve 'Abdüssamed, yarı malını İmam-ı Hüseyin'e virdi. Bunlara beş vakit namaz öğretti. Andan yine küb içine girdi. Zerka, kübe bir çıbık urdı. Küb havaya ağdı. Kubbeye irişdi. İmam-ı Hüseyin:

"Kubbe kapusın açdı. Atına bindi. ['Abdüssamed'in virdiği] malın nısfını alup, nısfını Zerka yanında [emanet] kodı. Medine'ye revan oldı. [Çün Medine'ye] yakın geldi. Ashab-ı Resûlden bir kimse vardı. [Adına] 'Ubeyd bin Cerrah, dirlendi. Aña uğradı. İmam-ı Hüseyin, karındaşlarıñ sordı.

" İmam-ı Hasan, geldi. Muhammed Hanife, gelmedi." didi.

Andan Ebu 'Ubeyd'i Medine'ye müjdecî gönderdi, varup Medine'de İmam-ı 'Ali'ye andan Resûl-i Ekrem'e beşaret eyledi. İmam-ı Hüseyin, dahi çıkageldi. Toğrı dedesi mescidine geldi. Resûl-ullah -'aleyhi's-selam-ıñ dizin öpdi. Andan ganimet malını mücavirlere kismet itdiler. Andan Resûl-ullah'a bir bir her ne oldıysa Zerka ile hikâye eyledi. Hazret-i Resûl, 'azim tahsin eyledi ve bağrına basup hayır du'alar [eyledi].

Bu kazziyye burada tamam oldı. Pehlevanlarıñ erliğine, Hakk Te'ala'nın birliğine, müşrikleriñ körliğine, Resûl-ullah'ın dostlığına ve dostlarıñ şadlığına 'aşk-ıla Muhammed'e salâvat

"Allahümme salli 'ala

/233/

Muhammedin ve 'ala âli Muhammed ve sahbihi." ecma'in. Âmin ya mu'in.

MU'CİZATÜ'L NEBİ -'ALEYHİ'S-SELAM-

Ebû'l-Hasan el-Bekri bin Muhammed bin İshak ve İbn-i Hüşşam Rahmihümullahu Te'ala şöyle rivayet iderler ki[m]: Ya'ni Habib-i Ekrem sallallahu 'aleyhi ve'ssellem hazretleriñ peygamberliği zahir olup, mu'cizatı berekatı yedi iklime irişüp çünkü [Muçdinki] San'an vilayetine irişdi. San'an, on şakika 'Arablara uymuş idi ve dört yaña el uzadup, çok vilayete hüküm iderdi. Günlerde bir gün, bir kişi gelüp padişahın huzurunda Resûl -'aleyhi's-selam-ın evsaf-i cemilesin ve ahlak-ı hamidesin ol kadar vasf eyledi ki padişah, can-ı dilden 'aşık olup görmeğe meyl eyledi. Aram idemeyüp halvet-hanesine uykuya vardı ve kal'asında bir murassa' taht üzerinde bir münevver cemal gördi ve üzerinde kızıl yakutdan düzülmiş, kubbe içinde cümle 'alemi münevver eylemiş ve bir ak sakallu pir önünde turup nida ider ki:

"Seyyid-i ka'inat ve hulaşa-ı mevcudat, Habib-i Hüda ve Şefi'-i Ruz-i Ceza, Hatemü'l-Enbiya-ı Muhammed Mustafa budur." didi.

Padişah, murad eyledi ki Sultan-ı Enbiya'nın ayağına düşse. Resûl-i Ekrem, buyurdi:

"Ya melik! Evvela layık ol, sonra ziyaretimize gel." didi. Malik, eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Nice itmek gerek?" buyurdılar ki:

"Evvel, Hakk Sübhane ve Te'ala'nın birliğine ve benim peygamberliğime iman getüresin."

Melik, heman parmak kaldırıp kelime-i şehadet getirüp Müsliman oldu. Hazret-i Resûl, hitab idüp;

"Ya sa'id, şimden sonra [bu fani 'âlemde] yirmi bir gün 'ömrün kaldı. [Andan] Rahmet-i Rahman'a gark ile ahirete nakl idesin." didi.

Melik, bu heybetle uyanup içi nur ile münevver olmuş. Bildi ki düşü [Rahmani ve] gerçektir. Bu şadlıkla [kalkup] hazineye vardı. Bir [çift] sandık içinde enva' dürlü armağan ve tuhfeler toldırup mühürleyüp ve bir Yahudiden on dört bin akçeye bir deve alup emaneti götüre, deyü padişahın on dört yaşında bir oğlu vardı. Adı, 'Abdurrahim ve lakabı Ebu'l Hacen idi. Yanına çağırıp düşüni söyledi, didi ki:

"Ey gözüm nuri! Hazinem içindeki sandığa

/234/

hedaya koyup on dört bin akçeye bir deve alup deveciye ısmarladım. Vakta ki ben dünyadan giderim. Sen benim yerime padişah olasın benim vakdim yokdur. Ol deveye sandıkları yükledüp Medine'ye varup düşümde gördüğüm ahir zaman peygamberini aşikâre göresin ve imanını muhkem idüp emaneti teslim idesin." didi.

Padişah dar-ı fenadan, Resûl-i Ekrem'in haber virdiği beka sarayına göçdi. Oğlu Ebu'l-Haccan, padişah oldu. Bir kaç günden sonra baba vasiyyetine meşgul oldu. Memleket ulularını cem' eyledi. Birini yerine vekil eyledi. Sandıkları deveye yükledüp yanına bir kimse aldı. Medine canibine revan oldu. Ahşama dek yürüdi. Çün karanlık oldu. Deveye [eyitdi]:

"Ey mübarek! Yalnızlık gördüğüm yokdur. Heman isterim ki bu gice beni, Hazret-i Muhammed sallallahu Te'ala 'aleyhi vessellim işığıne getüresin." didi ve kendisi sandıklarına üzerinde yatup uyudu. Resûl -'aleyhi's-selam-ın [mübarek] şevkiyle deve ol gice Medine şehrine geldi. Deve silkindi. Ebû'l Hacen'i uyandırdı. [Bu dahi] Şehri görüp Resul-i Ekrem'in mu'cizatıdır." deyü Hakk'a şükürler eyledi.

"Kimden haber alayım." deyü şehriñ kenarına yürüdi. Na-gâh on kişiye rast geldi. Sakalları ak, sufiyan tonlar ile ellerinde 'asa hem tesbih, salâvat-ı şerife götürürler. Çün Ebû'l Hacen, ol cema'ati gördi. Yanlarına geldi, eyitdiler:

"Ey oğlan! Kanden gelürsin?" Ebu'l Hacen eyitdi:

"Sizler kimlersiniz? Bu şehir ne şehir dirler? Evvel beyan eylen." Anlar da:

"Bu Medine şehridir. Bunıñ yâri-garı, ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa." Ebu'l Hacen eyitdi:

"Ol kutlu peygamber kangıñızdır? Ta kim üzerine la'l-i yakut nişar idem, idem." didi. Anlar:

"Aramızda Muhammed yokdur." didiler. Ebu'l-Hacen:

"Kendiniñ kim oldıñın ve padişah düşünde Müsliman [oldıñın] hedaye düzüp ahirete gittiğini." didi. Meğer bu on kişi münafıklar imiş. Birbirine bakup;

"Gördiñiz mi bu cazuyı Medine'de oturup San'an'a hükm ider." didiler, eyitdiler:

"[Seniñ] Babanıñ ahiri [hayr] olmuş. Zira ol cazulığa aldanup dinini terk idüp gitmiş." didiler. Ebu'l Hacen, bu sözleri eşitdi, eyitdi:

"Ya kavim, ben ol peygamberiñ hidmetine şöyle 'itikat ile geldim ki olur olmaz sözle dinimden dönmezem. Bunıñ gibi herzedem ne hasıl olur." deyüp yürüdi. Ol

/235/

münafıklar, didiler ki:

"Biz bize eyledik. Şimdi oğlan Resûl-ullah, huzuruna vara, biz de namaza varavuz. Bizi görüp Resûl-ullah'a [bizim] sözimiz haber vire. Bizi arayup haçlarımızı çıkaralar. Bizi helak ideler." didiler.

Münafıkların başı var idi. Anıñ yüzine baktılar. Ol mel'un:

"Bunu ben yaparım." didi. Ebu'l Hacen, divesiniñ başın çeküp turdı. Ol münafıklar, didiler kim:

"Ey yiğit! Biz seni tecrübe eyledik, [sen] sadık imişsin. Seni Resûl-i Ekrem, huzuruna ta'zim ile getürelim." deyüp araya alup biri sacından tutup yere urdı ve ol kadar döğdiler ki Ebu'l Hacen'in 'aklı başından gitdi ve bir gözin çıkardılar. Başını pare pare itdiler. Münafıklar, deveyi sürüp ve birisi Ebu'l Hacen'i sürüp mescid kapusına bıraktı, gitdi. İçerü girip gördi ki Hazret-i Resul-i Ekrem ashabıyla oturur. Heman 'emamesin çıkarup feryad eyledi.

"Ya Habiballah! Eğer kâfir ise de konuğa ikram idiñ, deyü buyurdunuz. Geçen gice San'an'dan bir butperest konuğı evime alup, yaturdum. Meğer kalbinde kem niyyet var imiş. Hazineme girüp cem'i malımı iki sandığa koyup ve bir yahudiden on dört biñ akçeye bir deve almışdım. Ol deve yükletmiş ve bir yaşında oğlum varıdı. Anı boğazlamış, gider. Çün sabah oldı. Bu kazayı gördüm. Nakiş idüp Canib-i Hakk'dan kazaya sabreyledim. Her tarafa adamlar gönderdim. Ta kim tutdım malımı aldım. Oğlumın kanı kaldı.

Resûl-ullah -sallallahu 'aleyhi ve selem-, su'al buyurdılar ki:

"Ol oğlan ne kaddar?" Münafık, eyitdi:

"On üç, on dört yaşında ola?" didi. Hazret-i Ebubekir -radiyallahu 'anh- eyitdi:

"Bu yaş[ın]da olan oğlan gurbetde bu kadar iş işleye 'acayibdir." didi. Resul-i Ekrem, münafıka, didi kim:

"Oğlan, şimdi kandedir?" Münafık eyitdi:

"Katilimdir, ya Resullallah. Elime girincek oğlum acısından bir kaç kerre urdum. Mescid kapusunda yatur."

Hazret-i Bilal -radiyallahu 'anh- emr eyledi. Oğlanı kucağına alup içerüye getürdi. Resul-i Ekrem, huzurunda kodı. Resul-i Ekrem, eyitdi:

"Ya Bilal! Bu oğlanı kaldırup başın al." didi.

Bilal, Ebu'l Hacen'in başın kaldırup yüzi kan ile toprağa bulanup belürsüz olmuş. Yüzünü yıkayup pak eylediler. Heman ayın dördü gibi,

/236/

şavk olup münevver oldu. Resul-i Ekrem, oğlanın yüzine bakup Hazret-i Ebubekir'e eyitdi:

"Ya Sıddık! Bu işler bu oğlanda gerçek ise 'acebdir." didi. Ol münafığın adı Talib idi. Resul-i Ekrem, buyurdı ki:

"Ya Talib! Bu işe şahidin var mıdır?" didi. Münafık, eyitdi:

"Ya Resûl-ullah! Tokuz şahid getürem." didi. [Dahi] Varup münafıkları getürdi.

Bu haber Medine'de şayi' oldu. Ashab -radiyallahu 'anhüm- bölük bölük mescide cem' oldu. Münafıklar, gelüp selam virdiler. Altısı[nı] bir yaña, beşi bir yaña oturdılar. Salba, Ebu'l Hacen'in yanına gelüp eyitdi:

"Katilimdir, kanını isterim." Resul-i Ekrem, eyitdi:

"Şahid gerek." Heman tokuz münafık ilerü gelüp didiler ki:

"Ya Muhammed! Biz canımız kimseden ötüri getürmezüz. Hakk Te'ala'nın kelamında buyurdunuz [idi] kim:

"Vela tektümü'ş-şehadete" imdi biz tanıklık viririz kim, bu kişi bu oğlanın hakkında ne dirse gerçektir." didiler.

Resullallah, çün bu sözi dinledi. Emirü'l-Müminin, 'Ömer ile 'Ali'ye emreyledi ki ta bu oğlanı götürüp ellerin kesüp darağacına asalar ve andan oda yakup külini havaya savuralar. Hazret-i 'Ömer, heman ayağa kalkup Eflah dahi mazlum oğlanı arkasına alup siyaset meydanına getürdi. Meydana geldi. Eflah, Ebu'l Hacen'in iki ellerin kesdi. Andan;

"As!" deyü emreyledi. Andan Eflah, eyitdi:

"Ya gulam! Boğazına ibi geçürdim. Hiçbir cevap virmek yok mıdır?" diyince oğlan eyitdi:

"İki el, bir baş ayağına dek yavuzluk ile o kesilmekle baş kesilmeğe layık değil midir?"

Ayağın dahi kesdiler. Üzerinde kan kıyası kaldı. Şehir halkı odun ile siyaset meydanına geldiler. Meğer Emirü'l-Mü'minin, İmam-ı Hasan ve Hüseyin - radiyallahu 'anhüma- Hazret-i 'Osman'dan Kur'an ta'liminden yemeğe [destur ile] giderken şehrin içinde bu 'azim feryadı görüp su'al eyledik de bunlara hikâye eylediler. Hikmet-i Rabbani İmameyniñ bu ahvalden hatırları gamnak olup birbirine didiler ki:

"On dört yaşında bir sabi ve garib ola, bu işi nice ide? Gel bu oğlanı biz de görelim." didiler.

"Eğer gönlümüzde bir yer iderse dedemize reca idelim, kurtaralım ve kendimize kar[ın]daş idelim." deyüp

/237/

ol meydana geldiler. Cema'at eyitdi:

"Ya Ebu'l Hacen! İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin, seni ziyarete geldiler." diyince Ebu'l Hacen, bir kez deruninden ah idüp can teslim eyledi.

İmam-ı Hasan, başı altına el sokup kaldırdı. Ebu'l Hacen'in yüzün göricek ah idüp 'aklı gitdi. Yüzüne su serpdiler 'aklı geldi, eyitdi:

"Karındaşım, bu yatan seni zan itdim. 'Aklım gitdi. Bilmem, ben hud cedd-i a'lamdan işitdim ki her kim benim Hüseyinim'e beñzeye andan hata gelmez. İmdi, bu oğlandan hata gelmemek gerekdir." didiler ve 'emamelerin eline alup, siyah giysüleri ve yüzleri kül olmuş, feryad ile:

"Ya Cedd! Ya Habiballah!" deyüp mescide geldiler. Resul -'aleyhi's-selam-, bunlarıñ yüzini gördi. Mübarek gözleri yaş ile toldı, eyitdi:

"Ey gözüm nurları! Güci kimden gördiñiz?" didi. İmam-ı Hasan eyitdi:

"Ya Cedd! Eya, eya Resûl-ullah! Gerce gayet terk-i edebdir; amma güci Hazretiñiz'den gördük." didiler. Resul-i Ekrem, eyitdi:

"Ey gözüm nurı! Benim 'âlemde fa'idem ve himmetim oldur ki ahiretde bir za'if karınca benden hak da'va itmeye. Siz benden ne gördiñiz?" didiğinde İmam-ı Hasan eyitdi:

"Siz buyurmadınız mı mübarek lisanınızla, her kim benim Hüseyinim'e beñzerse andan hata gelmez." didiğinde Resul-i Ekrem, Ebubekir'e nazar idüp didi ki

"Bu oğlandan hata gelmez didiğim, bundan ötürü idi." Ebubekir-i Sıddık - radiyallahu 'anha-

"Beli ya Resûl-ullah!" didi. Bunlar eyitdiler:

"Muradımız budur ki ol oğlanı yandırmayup, ol kişiniñ ellerinden kurtarup Hakk Te'ala dergâhına reca du'a idesiz ki hayat bula. Eli ve ayağı sağ ola, bize karındaş ola." didiler. Resul -'aleyhi's-selam-, Bilal'e emreylediler:

"Ömer'i ve cümle ashabı ve on kişiyi mescide getüreler."

Bilal -radiyallahu 'anha- [varup] haber virdi. Cümle ashab, mescide geldiler [ve] ol on kişiler, dahi geldiler. Beşi bir yaña, beşi bir yaña oturdılar. Emirü'l-Mü'minin Ebubekire's Sıddık ayak üzre turup bunlara selam virüp eyitdi:

"Beni bilür misiz?" Eyitdiler:

"Bilürüz. Ben-i Temim kabilesiniñ ulusu, Hazret-i Resul'in yarigarısın."

"İşte zahirim budur, batınım dahi bilür misiz?"

/238/

"Bilmeyüz." didiler. Ebubekir, eyitdi:

"Batınım budur ki bir gün Resul-i Ekrem'e Cebra'il buyurdu ki bu yerler ve gökler, yoğ iken ne var idi." Cebra'il buyurdu ki:

"Yerler ve gökler, yoğ iken vahdet meydanı var idi ve ol meydanın ortasında bir direk var idi. Direğin başında iki göğercin var idi. Biri benim, biri Ebubekir'in ruhi idi. Cenab-ı Hakk'dan hitab geldi ki:

"Uçuñ! Her kangınız geçerse anı ahir zaman peygamberime yarigar ve şefa'at hil'atini aña geydirem." didi.

Ruhlarımız 'azamet meydanında şöyle pervaz eyledi ki şehadet parmağı orta parmak ile bir yere gelse orta parmak nice geçerse ancak ol kadar ilerü geçdi." deyü Hazret-i Resul, bunu beyan kıldı.

İşitdiniz, saddak ya Resûl-ullah!" didiniz. Hazret-i Ebubekir, didi ki:

"Benim hürmetime bu oğlanı başa bağışlayın." didi, eyitdiler:

"Seniñ Hakk katında olan mertebenden bize ne? Biz oğlanı bağışlamayız." didiler. Ebubekir, ebsem oldı. Nevbet, Emirü'l Mü'miniñ 'Ömer'e geldi. Ayak üzere turup selamdan sonra:

"Benim batınım bilür misiz? " 'Ömer -radiyallahu 'anh- eyitdi:

"Resul-i Ekrem'den işitdim buyurur, Hazret-i Rabbü'l- 'Âlemin buyurmuş ki:

"Benden sonra peygamberlik gelse başa gelürdi." İmdi bu oğlanı başa bağışalayın."

"Seniñ mertebenden bize ne? Bağışlamayız." didiler.

'Ömer -radiyallahu 'anh- ebsem oldı. Bu kerre Cami'-ül Kur'an Emirü'l Mü'miniñ 'Osman, ayak üzre turup selamdan sonra:

"Batınımı bilür [mi]siz?"

"Bilmeyiz." didiler. Hazret-i 'Osman, eyitdi:

"Resul-i Ekrem'den işitdim, her peygamberiñ Cennet'de komşusu vardır. Benim de Hazret-i 'Osman'dır. Pes Cennet'de komşuluğa dilek ideyim sizi." didi. Anlar eyitdiler:

"Biz Cennet'de olıcak, yakın ırak birdir. Bağışlamayız." didiler. Hazret-i Osman, ebsem oldı. Bu kerre ol Günuz-i Şe'riat Esedullahi'l Galib, Emirü'l-Mü'minin İmam-ı 'Ali, ayak üzre turup:

"Beni bilür misiz?"

"Beli, İslamıñ direği, ehl-i imanıñ beyi Resûl-ullah'ıñ damadısn."

"Batınım dahi bilür misiz?"

"Bilmeyiz." didiler.

"Benim hakkımda Resûl-ullah, buyurdı ki: Hakk Te'ala, Kevser sakiliğın başa ihsan itse gerekdir. Cümle ümmetden evvel size sunayım. Oğlanı başa

/239/

bağışla."

"Eğer anlar nasibimizde var ise evvel sonra birdir. Bağışlamayız." didiler. Hazret-i 'Ali, ebsem oldu.

Bu kez nevbet, Hazret-i Ekrem, geldi. Ayak üzere kalkup, cümle ashab kalkdılar. İşaret itdi, oturdılar. Resûl-ullah buyurdu:

"Beni bilür misiz?"

"Beli, bilürüz. Hatemü'l enbiyanın sultanı asfiya, Muhammed Resûl-ullahsın." didiler.

"Bu zahirimdir. Batınım dahi bilür misiz?"

"Bilmeyiz." didiler. Sultan-ı Enbiya buyurdu ki:

"Hakk Celle şanehu, mahz-i hikmet ve rahmetinden ben, 'abd-i za'ife hürmet kılup;

"Levlake levlake lema halakt-ül-eflake." deyü buyurdu. Ya'ni,

"Ya Muhammed! Eğer seni yaratmasam felekleri yaratmazdım." dahi beni şefi'ül müznibin kıldı. Melekler asuman ve zemin tanık olsun. Sizi kıyamet günü Cenab-ı Hakk'dan şefa'at itmeyince ümmetimden hiç kimseye şefa'at itmeyeyim. Bu oğlanı başa bağışlayın." didi. Ol münafıklar, eyitdiler:

"Ya Muhammed! Hakk Te'ala Hazretleri, Kur'an'da haber virüp buyurur:

"Men zellezi yeşfe'u 'indehu illa bi-iznihe." Hakk'dan izin olmaya bize şefa'at idemezsin. Öyle ise bu oğlanı başa dahi bağışlamayız." diyicek Allahu ekber, kebiran ashab arasında bir feryad kopdu ki zemin ve asuman harekete gelüp 'arş ditredi. İmam-ı Hüseyin -radiyallahu 'anh- ağlaştılar ve cümle anda didiler ki:

"Bu on kişi hâşâ ehl-i İslam ola. Bunlarda bir hal vardır." Resûl-ullah sallallahu Te'ala 'aleyhi ve sellim hayretde kaldı. Na-gâh Cebra'il -'aleyhi's-selam-geldi, eyitdi:

"Ya Nebiyallah! Hakk Te'ala başa selam eyledi ve buyurdu ki:

"Cümle ashabı yanına alup 'amamesin sarınup, minber üzerine çıkup benim dergâhıma hamd ü senadan sonra oğlanı ve bindiği deveyi on kişiyi minber önünde cema'at huzurunda deveyi oturdup ve 'amamesin bir ucın deveni başı üzerine örte. Ol deveyi su'al ide. Ben Kemal-i kudretimden ol deveyi söyledem. Cümle ahvali beyan ide." deyüp Cebra'il makamına 'uruç eyledi.

Hazret-i Resul-i Ekrem, bunlara bildirdi. Cümle emir üzre meydana çıkup ve ol on kişiyi ve deveyi ve ol oğlanı hazır itdiler. Andan sonra muntazır oldılar. Resul-i Ekrem, Hakk Te'ala'nın fermanı üzre gidüp minbere çıktı ve Hakk Te'ala Hazreti'ne hamd ü senalar eyledi. Cümle ashab –radiyallahu 'anh- münevver, 'aziz cemalini müşahede eyleye.

Tekbir kılup Esselatü ve'sselam 'aleyke ya Resûl-ullah, deyü hadimler deveyi minber önüne çekdiler. Resûl-ullah, mübarek ridasıyla devenin başını örtüp, mübarek ayağı üzerine kadem-i şerifin koyup du'a eyledi. Ta kim deve söyleye. Bu sözi 'ayan eyleye. Du'a dergâh-ı 'izzetde kabul olup deve, izn-i Hakk ile lisana gelüp avazla:

"Eşhedü enla ilahe illallahu ve eşhedü enla Muhammedü'r Resulallah." didi. Resûl-ullah, eyitdi:

"Ol Tanrı hakkı-çün on sekiz bin 'âlemi var eyledi. Anın 'izzetine haber vir. Nereden gelüp, bu oğlan kimdir? Bu oğlan seni kande aldılar? Söyle." didi.

Deve söz agaz idüp, eyitdi. San'an Melik'i düş görüp Müsliman olup, 'ömri yakın oldığın andan sonra

/240/

Resûl-ullah için hedaye düzdiğini ve deveyi bir yahudiden on dört bin akçeye satun alup Hazret-i Resul'e getüre, deyü vasiyyet kılup, vefatından sonra oğlu, padişah olduğunu, kırk günden sonra bederi vasiyyetini yerine getürmek için yalnız yola düşüp, Hakk'ın 'inayetiyle Sen'an'dan bir gecede Medine'ye gelüp bunlara rast geldiğini bir hikayet eyledi ve Ebu'l Hacen'i göreyim." didi.

Resul-i Ekrem, emreyledi, oğlanı getürdiler. Deve, padişah-zadeyi bu halde göricek feryad-ı figan eyledi. Ashab arasında bir velvele kopdı. Heman Cebra'il gelüp:

"Ya Resûl-ullah! Cenab-ı Bari selam idüp buyurdu ki: Bu oğlanın cezasını böyle takdir itmişdim. Bundan sonra eğer dilerse yine sağ ola. İsteyenler 'ömürlerinden koyabildikleri kadar bağışlasunlar. Ben kudretim ile aña can virem." deyüp Cebra'il 'uruç eyledi. Resul-i Ekrem, ashaba bildirdi. Anlar dahi şad oldılar. Bir kaç yıl 'ömürleri virüp İmam-ı 'Ali, sükût eyledi. Resul-i Ekrem:

"Ya 'Ali! Niçün sükût eyledin?" didi. İmam-ı 'Ali, eyder:

"Ya Resûl-ullah! Bundan böyle ne kadar 'ömrüm var, bilmem ki hebsini vireyim." didi.

Resûl-ullah, tahsin idüp, Hakk'ın emri şerifine müntazir oldu. Derhal Cebra'il gelüp:

"Ya Resûl-ullah! Tanrı Te'ala selam idüp buyurdu ki: Ben Kerim, Rahim padişahım ki cümle eşya ihsan keremimden mahcubdur. Bugün 'Ali'nin kerem-i sehasından cümle ashabın 'ömürlerini bağışladım. Habibim, oğlanın ellerini ayaklarını yerlerine koyup ridasını örtüp dergâhıma münacat etsün. Oğlana 'ömür vireyim." didi.

Resul-i Ekrem, secde-i şükür idüp, münacat eyledi. Derhal kabul oldu. Ebu'l-Hacen, aksırup ayak üzere geldi. Ashab dahi, salâvat-ı şerife getürdiler. Ebu'l-Hacen, gözün açup, Resul Hazreti'ni göricek ayağına düşüp;

"Eşhedü enla ilahe illallah vaidehu la şerifike leh ve eşhedü enne Muhammed abduhu ve resuluhu." didi.

Cümle ashab, tekbir getürdiler. Resul-i Ekrem, yüzünü sildi. Münevver oldu. On münafık hacil oldılar. Ba'dehu Resul-i Ekrem, emreyledi. Her birisini 'azab-ı şedid ile helak idüp oda yakdılar. Ol iki sandığı Resul-i Ekrem'in huzur-ı şeriflerine getürüp, içindeki malı eşyayı ashaba bağışladı. Bir habbe almadı. Ebu'l-Hacen, dahi hizmet-i Resul'de kaldı. Resul Hazretiyle nice yıllar gazalarda beraber olup Irak fetihinde Rüstem'i bu katl eyledi, deyü haber 'âlemde dasitan oldu. Vallah u 'alemü bi's-sevab ve ileyhi el-merci'u ve'l-ma'ab.

SONUÇ

“Hz. Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik” adı ile çalışmamıza kaynaklık eden metin, İslamî fetih ve gaza hikâyelerinin ağırlıklı olarak işlendiği kahramanlık konulu dinî nitelikli bir destandır.

Cenknemeler de “Battalname”, “Danışmendname”, “Saltukname”, “Hamzaname” gibi Türk dünyasında var olan ve halk edebiyatı içinde yer alan, toplumun her kesimi tarafından sevilerek anlatılmakta olan destanlardan birisidir. Cenk anlatısının ana kahramanı Hz. Ali’nin gerçekten yaşamış olması ve tarihsel kişiliği ile son Peygamber Hz. Muhammed’e olan yakınlığı halkın cenknemeleri daha çabuk benimsemesine ve daha çok sevmesine sebep olmuştur. Çoğunlukla Osmanlı devleti döneminde tam olarak şekillenen, yazıya aktarılan ve taşbaskı tekniği ile çoğaltılan cenknemeler, konusu ve sade bir dil ile vücut bulmuş olmasının da etkisi ile saraydan devletin en uzak ücra köşelerine, edebiyat muhitlerinden ordunun içine kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde sürekli olarak var olmuş, okunmuş ve anlatılmıştır. Harf inkılâbının ardından Arap alfabesi ile yazıya aktarılmış olan cenknemeler için bu süreç –kısa süreli de olsa- sekteye uğramıştır. Çünkü Yeni Türk Harfleri’nin kabulüyle Arap alfabesi ile Osmanlıca yazılmış olan bu eserler, sadece eski yazıyı bilen kişiler tarafından okunabilir hale gelmiştir ve yeni yazıya aktarılmadığı için yeni nesle ulaşmakta küçük sorunlar yaşanmaya başlamıştır.

Özellikle yeni nesle ulaşması amacıyla yaptığımız “Hz. Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik” adlı çalışmamızı hangi metot ile değerlendirdiğimizi, vardığımız sonuçları ve bu çalışma ile Türk edebiyatına ve Türk halkbilimi bilim dalına neler kazandırıldığını şu şekilde maddelemeye çalıştık.

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki “Hz. Ali Cenklere Üzerine Bir Tetkik” adlı çalışmada taşbaskısı Osmanlıca metin merkez alınmıştır. Bu metnin yanı sıra araştırma konusu ile ilgili olarak başta Millî kütüphane olmak üzere Ankara ve İstanbul’da bulunan kütüphanelerde yer alan, kitap ve makaleler taranarak mümkün olduğu kadar tarafsız ve doğru bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca internet üzerinden de pek çok kaynağa ulaşma imkânı sağlanarak tarafımızdan hikâye anlatma geleneğinin sözlü, yazılı ve elektronik ortamdaki devam şekli takip

edilmiştir. Sözlü kültürde hala yaşadığını tespit ettiğimiz cenknameler, halk arasında da en fazla bilinen ve okunan destanlar içindedir.

1. Sabit metin olması sebebiyle birçok bilim adamı tarafından “*kadavra*” olarak nitelendirilen lakin Türk destan ve halk hikâyeciliğinin geçirmiş olduğu evrelerden birisi olması sebebiyle özel bir önem arz eden yapı, bu çalışma ile incelenmiş ve farklı alanlarda araştırma yapacak kişilere kaynak teşkil etmesi hedeflenmiştir.

2. Medeniyet ve kültür değişimleri ile edebiyatımıza giren Hz. Ali Cenklere, konu bakımından dinî nitelikli kahramanlık destanı olması sebebiyle kerametlerin, destan motiflerinin, Allah yolunda İslâm dini uğruna yapılan savaşlar esnasında sihir yoluyla ortaya çıkan binlerce askere karşı verilen olağanüstü mücadelelerin, kahramanlıkların ve savaşların sergilendiği hadiseler sahne olmuştur.

Manzum-mensur karışık biçimde yazılan ve nazım bölümlerin metnin genelinde oldukça az yer kapladığı zaman zaman realist hadiselerin zaman zaman da hayali ve olağandışı hadiselerin konu edindiği Hz. Ali Cenklere, Türk kültürü içinde millileştirilmiş epik destandır.

3. Çalışmamızdaki metin 13.-15. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Metnin Eski Anadolu Türkçesini muhafaza etmesinin yanı sıra eser içinde Arapça ve Farsça kelimelerin yerine günümüz Türkçesine ait kelime kullanımları tercih edilmiştir. Bu tercihte eserin sözlü kaynaklardan yazılı kaynaklara aktarılmış ve halk içinde şekillenmiş olması etkili olmuştur. Tüm bunlara rağmen eser içinde kullanılmak zorunda kalınan Arapça ve Farsça kelimeler ise Türkçe konuşan insanların pek de yabancı olmadığı kelimelerdir. Cenk anlatımında temiz, duru, açık, sade bir halk dilini görmek mümkündür. Günümüzde var olan birçok deyim ve bazı atasözlerinin sıklıkla kullanılmış olması bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Eserin genelinde “*etmek, eylemek, olmak, kılmak, tutmak ve urmak*” gibi yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiil yapılarını sıklıkla görmek mümkündür. Kısa ve etkili cümle yapıları anlatımda akıcılığı ve kolaylığı sağlamıştır.

Hız. Ali Cenklere söz varlığı, üslûbunun zenginliği, fiillerin ve fiil cümlelerinin çokluğu, benzetmelerin ve deyimlerin kullanım sıklığı ile Türk dilinin çok güzel kullanıldığı metinlerden biridir.

4. İncelememiz neticesinde halk arasında anlatılan ya da okunan cenk anlatılarının sadece hoş vakit geçirmek maksadıyla uydurulmuş destanlar olmadığını, aynı zamanda dinleyici grubunu -özellikle erkekleri- eğitime, İslâm dininin üstünlüklerini dile getirerek dini yayma, İslâm büyüklerini överek ve yücelterek tanıtmaya gibi didaktik yönü ağır basan bir takım önemli vazifeler üstlendiğini gördük. Bununla birlikte eser içinde Türk adet, gelenek ve görenek özelliklerine, halk hekimliği bilgilerine, inanç öğelerine, yerel söylemlere de rastladık. Bu durum da bize konusu millî, kahramanı Türk olmayan ve Türkiye coğrafyası dışında yer alan mekânlarda geçen cenk anlatılarının Türk toplumu kültür, inanç ve dil özellikleri içerisinde millîleşmiş olduğunu ispat eder niteliktedir.

Yine bu düşünceyi desteklemek maksadıyla Hız. Ali Cenklere'nde geçen coğrafya adlarının Mekke, Medine, Şam, Bağdat, Hayber... vb şekilde olması sebebiyle anlatının Arap ya da Fars kaynaklı bir eser olduğunu söylemek mümkündür. Lakin bu eserin çeviri mi yoksa telif mi olduğu henüz belirlenememiştir. Ne olursa olsun cenknamelerin dil özellikleri göz önünde tutulduğu zaman bu eser, Anadolu sahasında kaleme alınan ilk eserlerden biridir. Cenknamelerin anlatım biçimi, olayın dinleyiciye/okuyucuya aktarım şekli, formellerin kullanışı, kahramanların tanıtımı, kelimelerin seçimi, cümlelerin kuruluş şekli, deyimler, atasözleri vs. bu eserin Türk kültürü içinde şekillenerek Türklere aidiyet taşıdığını göstermektedir.

5. Bu çalışmamız ile Arap alfabesiyle yazılmış olması sebebiyle Türk toplumu içerisinde okuma yönünden sadece belli bir kesime hitap eden cenkname metnini, Latin alfabesine çevirerek yeni nesle bir kültür mirası bırakmış olduk.

6. Ortaya çıkarılan metnin daha sonra olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadroları, bakış açısı, dil ve üslûp değerlendirmesi yapılmıştır. Böylelikle o dönemin sosyal hayatı, dil özellikleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

7. Metin üzerinde yapılan inceleme sonucunda cenk anlatısının şekil bakımından hem mensur hem de manzum kısımlardan oluştuğu fakat zamanla manzum kısımların unutulması ya da herhangi bir sebeple eser içinde azalmış olduğunu söylemek mümkündür. Eserde var olan manzum kısımların ise müstensih tarafından yer yer değişikliklere uğratılarak ve çeşitli eklemeler ile çıkarmalar yapılarak farklılaştırıldığı, beyitler halinde ve mesnevî tarzında yazılan şiirlerin vezinlerinin sağlam nitelik taşımadığı görülmüştür. Bu durumun sebebi ise cenknamenin kaleme alındığı dönemde aruzun henüz Türk edebiyatına tam olarak yerleşmemiş olmasıdır.

Metinde yer alan mensur kısımlar incelendiğinde ise cenk anlatısı içinde zaman zaman masal formellerinin ve motiflerinin kullanımı ile eserin masala yaklaştırıldığı tespit edilmiştir.

8. Çalışmamızın “Hz. Ali Cenklere’nde Geçen Belli Başlı Motifler” adlı bölümünde, eserde var olan pek çok motifin, dünya anlatmalarında da yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tespitimizde, *Stith Thompson’in Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinde, dünya masallarına uyguladığı metot kullanılmıştır. Ancak burada İslâmî-dinî motiflerin, *Motif Index of Folk-Literature*’da yer almadığı görülmüştür. Bunu, Türk halk destanlarının kendine has millî motifleri olarak değerlendirebiliriz. Tespit ettiğimiz bu motiflerin; daha çok olağanüstülükler, din, inanış ve gelenekler üzerinde olması, kültür farklılıklarını (sünnet düğünü, melek, iblis, derviş, Kur’ân-ı Kerîm okuma, abdest alma, namaz kılma, kader inancı, fethe çıkma) açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Tespit ettiğimiz dokuz küçük cenk anlatısı içinde motiflerle ilgili olarak yaptığımız çalışma sonucunda ağırlıklı olarak; “Hayvanlar”, “Sihir”, “İmtihanlar”, “Cemiyet”, “Evlilik”, “Esirler ve Kaçaklar”, “Din” motif gruplarının işlendiğini gördük. Bu motif gruplarının yanı sıra eserde “Yasak”, “Olağanüstülükler”, “Devler”, “Aldatmalar”, “Çeşitli Motif Grupları”nın da kullanıldığını gördük.

9. Yapılan araştırmalar sonucunda tespit ettiğimiz Hz. Ali Cenklere’nin varyantlarından biri olan ve elimizdeki metin ile büyük benzerliklere sahip olan Necati Demir ve M. D. Erdem’in ortak çalışması olan “*Hz. Ali Cenklere*” (2007: 153-

328) adlı çalışmadan da istifade edilerek, metin mukayese edilmiş ve fark edilen kelime ve cümle eksiklikleri “[]” işareti içinde verilmiştir.

Her halk yaratısının halkbiliminde ayrı zenginlik kaynağı olduğu ve farklı nitelikleri de içinde barındığı düşüncesinden hareketle yapılan çalışmada “[]” işareti içinde verdiğimiz farklılıklar için taşıdığımız amaç, kesinlikle “*ur-form*”a ulaşma değildir. Burada amaç, olay ağırlıklı bir eser içinde yer alan anlatım bozuklukları ve kelime eksiklikleri sebebiyle net olmayan bazı ifadelerin düzeltilerek farklı okuyucu grupları tarafından eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Eserler arasında tespit edilen bu değişiklikler, tarafımızdan inceleme sürecine dâhil edilmemiştir.

Cenknamenin edebiyatımızda görülmeye başladığı dönemler, Türk toplumunun en hareketli savaşları yaşadığı yıllardır. Anlatılan konunun dinleyici topluluğunu cezp etmesi ve İslam büyüklerinin özellikle de Hz. Ali'nin halk tarafından çok sevilmiş olması ve genel kabullerimize, inanç dünyamıza, edebî zevklerimize uygun nitelik taşıması cenknamelerin Türk toplumu içindeki kabulünü arttırmış ve bu tür, sözlü ve yazılı edebiyatta yaşayarak günümüze kadar gelmiştir. Hz. Ali Cenklere içinde bulundurduğu pek çok folklorik özellikle halk edebiyatının vazgeçilmez kaynaklarından biridir.

Ayrıca Türk kültür tarihi açısından önemli bir birikim olan cenknameler, Türk milletine din ulularını ve kutsal toprakları tanıtmaları açısından oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde toplum olarak bazı hassasiyetleri yaşayıp yeni nesillere aktarma konusunda cenknamelerden geçmişte olduğu gibi bugün de yararlanılmalıdır. Öz değerlere sahip çıkan, bilinçli ve huzurlu bir toplum olma yolunda değerlendirilmesi bakımından Hz. Ali Cenklere, eşsiz bir hazine hükmündedir.

SÖZLÜK

-A-

âgâh	: Bilgili, uyanık, haberli.
aleyh-il-la'ne	: "Lanet onun üzerine olsun!" manasında şeytandan bahsedilirken kullanılan bir söz.
âmme	: Hala.
ârâm	: Durma, eğlenme, dinlenme, yerleşme, istirahat etme.
ârâste	: Bezenmiş, süslenmiş.
âsân	: Kolay.

-B-

bedr	: Ayın on dördüncü gecesi, dolunay.
bel-girdâr	: İş kötü olan.
beriyye	: Çöl, kır, sahrâ.
bezirgân	: Tüccar.
bî-hod	: Kendinden geçmiş.
bi-izni-illâh	: Allah'ın izniyle.
bisât	: Kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı.
bünyâd	: Asıl, temel, yapı.

-C-

cazu	: Cadı.
cem' etmek	: Toplamak.

cibâl	: Dağlar.
cühûd	: Yahudi, cıfit.
-Ç-	
çün	: Çünkü, mâdemki.
-D-	
dehr	: Dünya.
der-akab	: Hemen arkasından.
dermân-de	: Biçare, aciz, beceriksiz, zavallı.
-dide-gân	: Görmüşler.
diriga	: Yazık, yazıklar olsun, eyvah.
div	: Dev.
-E-	
evsâf	: Sıfatlar, kaliteler, özellikler.
-F-	
fârig	: Vazgeçmiş, çekilmiş. Rahat, asude.
filhâl	: Bu anda, hemen şimdi.
-G-	
gehi	: Bazen, arasıra.
girdâr	: Meşguliyet.
gulgule	: Gürültü, şamata, bağışma, çağrışma.

gulüvv	: Haddini aşma, ileri gitme, aşkınlık, taşkınlık.
gussa	: Keder, kaygı, tasa.
-H-	
hacel	: Utanma, utanıp şaşırma.
hâcib	: Kapıcı, perdecî. Evvelce vezirlere, amirlere denirdi.
hacîl	: Utanmış, utancından yüzü kızarmış.
halak	: Paçavra, yıpranmış eski şey.
hamuş	: Sessiz, susmuş.
harir	: İpek.
hâyende	: Çiğneyen, çiğneyici.
hayme	: Çadır.
hazer	: Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.
hergiz	: Asla, katiyyen, hiç bir vakit, hiç bir suretle.
herze	: Boş lakırdı, saçma.
hûb	: Güzel, hoş, iyi.
hud	: Zırh, başlık, miğfer.
humûd	: Düşme, zayıflama.
hurrem	: Şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan taze.
huruş	: Coşma, cıgıltı, gürültü, şamata, telaş.
hüccet	: Senet, delil, eskiden şeriat mahkemesinde verilen bir hak.
-İ-	
ikdâm	: Gayretle ve sebatla çalışma.
irsâl	: Gönderme, gönderilme, yollama.

istikbâl : Gelecek zaman, birini karşılama, birine karşı çıkma.

istikbâl-i kible : Kibleye yönelme.

-K-

kabiliyyet : Anlama, anlayış, kabul edilebilirlik, alabilirlik.

kadd : Boy.

kaziyye : İş, husus, dava, mesele.

kemter : Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız.

kevneyn : Cismanî ve ruhanî âlem. Dünya ve ahret.

kırma : Önceden sakaların kullandığı ince deriden yapılmış deri su kabı, saka tulumu.

-L-

lain : Kovulmuş, nefret kazanmış, istenmeyen, lanetli.

leşker : Asker.

-M-

mahtum : Hatemlenmiş, mühürlenmiş, bağlanmış, kilitlenmiş.

maslahat : İş, husus, madde, keyfiyet.

Mecid : Allah adlarındandır.

mecrâ : Suyun aktığı yer.

mefhum : Fehmolunmuş, sözden çıkarılmış mana, kavram.

melâlet : Usanç, usanma, bıkmak.

menâl : Sahip olunan, ele geçirilen şey.

mesalih : İşler.

mezmum	: Beğenilmemiş, zemmolunmuş, ayıp.
muattar	: Güzel kokulu.
mukarrer	: Kararlaştırılmış, şüphesiz, sağlam.
mukarrir	: Takrir eden, yerleştiren, sabit kılan.
muntazır	: İntizar eden, gözleyen, bekleyen.
musâhabet	: Sohbet etme, konuşma, görüşme.
mutahhara	: Temizlenmiş, temiz.
mücavir	: Yurdunu ve diyarını terk ederek zamanını Haremeyn-i Şerifte ibadetle geçiren.
müheyyâ	: Hazır, hazırlanmış.
mükemmil	: İkmal eden, tamamlayan, tamalayıcı.
münacaat	: Allah'a dua etme, yalvarma.
münakkaş	: Nakşedilmiş, nakışlı, resimli işli.
müsâhabât	: Sohbetler, konuşup görüşmeler.
müsahhir	: Teshir eden, ele geçiren.
müsellim	: Teslim eden veren.
müeyesser	: Kolayı bulunup yapılan, kolaylıkla olan.

-N-

nakâ	: Temiz olma, paklanma.
nâme	: Mektup, yazı.
nâ-müstahikk	: İstihkak olunmamış, hakedilmemiş.
nekkâre	: Davul, kös, dümbelek.
nevâhte	: Okşanmış, saz çalmış.
Nîrân	: Cehennem, tamu, ateş.

-P-

pare	: Parça.
pefid	: Alçak, rezil, pis, murdar kimse.
Perverd-gâr	: Besleyip terbiye edici, rızıklandırıcı: Allah.
pes	: Sonra, daha sonra.

-R-

rakk	: Üzerine yazı yazılan tabalanmış deri.
râm	: İtaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.
Regaip	: Rağbetle istenen şeyler.
reva	: Uygun.
revan	: Hemen.

-S-

salâbet	: Manevî kuvvet, dayanma, peklik.
salâbet	: Peklik, katılık, sağlamlık.
salavat	: Hz. Muhammed'e bir dua.
sefid	: Ak.
semaen	: İşiterek.
ser-gerdân	: Başı dönen, sersem, şaşkın.
serir	: Taht, yatacak yer.
server	: Komutan, reis, amir.

seyelân : Akma, akıntı.

sureta : Görünüşte.

süngi : Mızrak.

-Ş-

şâh-bâz : Yiğit, şanlı, gösterili adam.

şefife : Saydam.

şetm : Sövme, sövüp sayma.

-T-

ta'azzum : Büyüklük.

târ u mâr : Dağınık, karmakarışık.

tazarru : Kendini alçartarak yalvarma.

tebâh : Bozuk, çürük, berbât harap olma. Yıkılmış, tükenme.

tehi : Boş, hünersiz, marifetsiz, bilgisiz.

tekâbül : Karşılaşma, karşılık alma.

telkîn : Fikir aşılama.

-V-

vafir : Çok bol.

-Y-

ya : Ey.

-Z-

zahib	: Bir fikre veya zanna uyan, kapılan.
zâhir	: Görünen, açık-belli meydanda.
zebun	: Aciz, güçsüz, zayıf.
zehre	: Yiğitlik, cesâret.
zengi	: Zenci.
zur	: Güç, kuvvet.
zünnâr	: Papazların bellerine bağladıkları örme, sarkık kuşak.

KAYNAKÇA

- ABDULLAH, Kemal. 1997. (Aktaran: Ali Duymaz) *Gizli Dede Korkut*. Ötüken Yay., Ankara.
- AKALIN, Sami. 1990. *Alkışlar ve Kargışlar*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara.
- AKSAN, Doğan. 1993. *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif. 1986. *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri Üzerine*, Akçağ Yay., Ankara.
- AKTAŞ, Şerif. 2005. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat. 1990. “Halk Hikâyelerinde Kahramanlara Nasıl Ad Verilmektedir?”, *Millî Kültür*, Sayı: 70, 36-39.
- ALPTEKİN, Ali Berat. 2002. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ankara.
- ALTINTAŐ, Halil ve M. ŞAHİN. 2005. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet Vakfı Yay. III. Baskı, Ankara.
- ASLAN, Ensar. 1990. *Halk Hikâyeleri İnceleme Yöntemleri/Yaralı Mahmut Üzerine Bir Araştırma*, Diyarbakır.
- ATTAR, Ferîdüddin-i. 1990. (Çev. A. Gölpınarlı) *Mantık'al Tayr*, MEB Yay., C.I, İstanbul.
- AYAN, Handan Müge. 1998. *Başlangıcından Günümüze Litografi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AYDOĞAN, Emine. 2006. *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- BALİ, Muhan. 1982. *Halk Edebiyatında Nesir*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum.
- BANARLI, Nihat Sami. 1998. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, MEB Yay., Ankara.
- BAŞGÖZ, İlhan. 1975. “Halk Hikayelerinde Söz Kalıpları”, *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı*, *Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Yay.*, İstanbul, 47-59.
- BORATAV, Pertev Naili. 1978. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÇAĞIN, Sabahattin. 2002. *Hikâye ve Tahkiyeli Eserleri Oluşturan Unsurlar*, Ders Notları, İzmir, Göksu Kitapevi, 1-32.
- ÇETİN, İsmet. 1990. “Türk Halk Hikâyelerinin Tarihi Gelişimi”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 6, 35-39.
- ÇETİN, İsmet. 1992. “Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılacak Çalışmalarda Ele Alınacak Konular Hakkında”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 13, 49-50.
- ÇETİN, İsmet. 1997. *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknameleri*, KB Yay., Ankara.

- ÇETİN, Nurullah. 2007. *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. 1999. “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Osmanlı Tarihlerinden Aşıkpaşazade’nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler”, *HÜEFD –Osmanlı Devletinin Kuruluşununun 700. Yılı özel Sayısı-*, Ankara, 65-82.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. 2000. *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yay., Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. 2003. *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yay., Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. 2005. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yay., Ankara.
- DEMİR, Necati, M. D. ERDEM. 2007a. *Saltıkname*, Destan Yay., Ankara.
- DEMİR, Necati, M. D. ERDEM. 2007b. *Hız. Ali Cenklere*, Destan Yay., Ankara.
- DEMİR, Necati, M. D. ERDEM. 2007c. *Hız. Ali Destanları*, Destan Yay., Ankara.
- DEMİR, Necati. 2006. *Dânişmend Gazi Destanı*, Hece Yay.. Ankara.
- DEMİR, Necati. 2007. *Müseyyeb Gazi Destanı*, Hece Yay., Ankara.
- DEMİRCİ, Ali: 2006. *Hız. Ali-Hız. Fatıma Kızları ve Kız Torunlarının Alevî Bektaşî Türk Kültüründeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRCİ, Mehmet. 1988. “Tarih Şuuru ve Derviş Gaziler Hakkında”, *TDTD*, İstanbul, Ağustos 20. Sayısı, 46-50.
- Derleme Sözlüğü. (1993) *Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yay., Sayı: 211, C 8, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. 1999. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DORSON, M. Richard. *Günümüz Folklor Kuramları* (Çev. Selcan Gürçayır ve Y. Özay), Geleneksel Yay., Ankara.
- EKİCİ, Metin. 1998. “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 39, 25-34.
- ELÇİN, Şükrü. 1993. *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara.
- ERGİN, Muharrem. 2004. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- GENÇ, Reşat. 2000. “Kültür Tarihimizde Destanların Yeri ve Dede Korkut Olaylarının Zamanı Üzerine”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, AKM Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. 1990. *Hazret-i Ali*, Dergâh Yay., İstanbul.
- GÖRKEM, İsmail. 2000. *Halk Hikâyeleri Araştırmaları*, Akçağ Yay.. Ankara,

- GÖRÜNÜR, Leyla, S. ÖGEL. 2006. "Osmanlı Kaftanları ve Entarilerinin Farkları ve Kullanışları", *İTÜ Dergisi, Sosyal Bilimler*, C. 3, Sayı: 1, 59-68.
- GÜZEL, Abdurrahman, M. TATÇI, 1990. "Hazret-i Ali ile İlgili Bir Manzum Hikâye: Destan-ı Ejderha ve Hazret-i Ali'ye Atfedilen Bir Eser Emsâl-i Hazret-i Ali", *Gazi Üniversitesi Gazi eğitim Fakültesi Dergisi* C. 6, Sayı: 1, 67-69.
- HONKO, Lauri. 1984. "Empty Text, Full Meanings/On Transformal Meaning in Folklore", *ARV Scandinavian Yearbook of Folklore*, C. 40, 95-125.
- <http://tdk.org.tr/KIRLI/TR/dosyagoster> Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN, "Dil ile Folklor İlişkilerinin Özellikleri"
- <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=kulan>
- <http://www.ansar.de/itarih22.htm>
- <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster>
- KAPLAN, Mehmet. 1985. *Türk Edebiyatında Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet. 1992. *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet. 1996. *Türk Edebiyatında Araştırmalar III Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KARADAĞ, Metin. 1995. *Halkbilimine Giriş*, Akademi Yay., Balıkesir.
- KARADAĞ, Metin. 1999. *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ürün Yay., Ankara.
- KAYA, Doğan. 1991. "Sivaslı Âşık Noksanî'nin Manzum Kan Kal'esi Cengi", *CÜSBD*, Sayı: 14, 146-160.
- KAYA, Doğan. 2007. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl. 1998. *İlim Beldesinin Kapısı Hazret-i Ali*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- KÖKSAL, Hasan. 1984. *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, KTB Yay., Ankara.
- KÖKSAL, Hasan. 1985. *Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Üçdal Yay., İstanbul.
- KÖKSAL, Hasan. 1997. "Battal Gâzi ve Manas Destanındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II*, KB Yay., Ankara, 53-77.
- KÖSE, Nerin. 1997. "Türk Halk Hikayelerinin Tasnifi Hakkında", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II*, KB Yay., Ankara, 97-104.
- MATTEI, Jean-Lois. 2004. *Hız. Ali Cenknâmeleri*. Kitabevi Yay., İstanbul.
- MUNGAN, Murat. 2002. *Cenk Hikâyeleri*, Metis Yay., İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal, M. EKİCİ, N. ÖZDEMİR, G. Ö. EKER, S.GÜRÇAYIR. 2006. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, Geleneksel Yay. Ankara.

- OĞUZ, M. Öcal, S. GÜRÇAYIR. 2005. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Geleneksel Yay. Ankara.
- OLRIK, Axel.1994a. (Çev. Yok) “Halk Anlatılarının Epik Kuralları I”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 23, 2-5.
- OLRIK, Axel. 1994b. (Çev. Yok) “Halk Anlatılarının Epik Kuralları II”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 24, 4-6.
- ONG, Walter J. 1995. *Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Teknolojileşmesi*, (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin. 1993. *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., Ankara, C. I.
- ÖGEL, Bahaeddin. 1995. *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., Ankara, C. II.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. 1977. *Türk Halkbilimi*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.
- ÖZDEMİR, Ahmet. 2005. “Mehmet Akif Ersoy'dan Genç Yazarlara Nasihatler”, *Yağmur Dergisi*, Sayı:26, İzmir.
- ÖZTÜRK, Mustafa. 2000. *Çağlar İçinde Türk Destanları*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. 1983. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul, C. I-II-III.
- PALA, İskender. 1999. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul.
- PALA, İskender. 2002. *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- SAĞLAM, Alâattin. 1972. *Hız. Ali'nin Cenklerinden Berber Kalesi Cengi*, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim, A. B. ALPTEKİN, Y. SAKAOĞLU, E. ŞİMŞEK. 1997. *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikayeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim. 1974. “Formel Kavramı ve Türk Masallarında Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Yay., Ankara, 148-154.
- SAKAOĞLU, Saim. 1985. “Atasözleri ve Deyimler Bibliyografyası-Ek.”, *Türk Folkloru Dergisi*, Sayı: 66, 12.
- SAKAOĞLU, Saim. 1997a. “Manas Destanı ile Anadolu Destanlarında Kurtarıcı At Motifi”, *Manas 1000 Bişkek Bildirileri* (Yayına Hazırlayan E. Gürsoy, Naskali), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara. 165-172.
- SAKAOĞLU, Saim. 1997b. “Efsane-Menkıbe Bağı”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II*, KB Yay., Ankara, 241-246.
- SAKAOĞLU, Saim. 1998. *Dede Korkut Kitabı: İncelemeler, Derlemeler, Aktarmalar*, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay., C. I-II, Konya.
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati. 1998. *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İrfan Yayınevi, İstanbul.

- SESİGÜR, Hülya. 1993. *Litografya Tekniği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul.
- SEZEN, Lütfi. 1991. *Halk Edebiyatında Hamzanameler*, KB Yay., Ankara.
- SPIES, Otto. 1946. *Türk Halk Kitapları*, (Çev. Behçet Gönül [Necatigil]), İstanbul.
- ŞENER, Sevda. 1998. *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- ŞİMŞEK, Ahmet. 2001. "Tarih Eğitiminde Efsane ve Destanların Rolü", *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, Sayı: 3, 11-27.
- ŞİMŞEK, Ahmet. 2006. "Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi", *Bilig Dergisi*, Sayı: 37, 65-80.
- TEKİN, Mehmet. 2006. *Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yay., İstanbul.
- TERZİOĞLU, Öykü. 2007. "Alkış ve Kargışların, Sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodların Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri" *Milli Folklor Dergisi*, Ankara, Sayı:75, 34-37.
- TOÇOĞLU, Nurdan Tuhfe. 2007. " 'Karikatüre Beddua': Yeni Bir Kargış mı?", *Milli Folklor Dergisi*, Ankara, Sayı: 75, 38-42.
- TURAN, Fatma Ahsen. 1997. "Dede Korkut ile Oğuzname'deki Ortak Formüller", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II*, KB Yay., Ankara, 299-308.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi *Devirler, İsimler, Eserler, Terimler Sözlüğü*. 1994. Dergah Yay., C. 4. Ankara.
- Türkçe Sözlük. 1998. TDK Yay., C. I-II. Ankara.
- TÜRKMEN, Fikret. 1996. *Halk Bilimi Yöntemi*, TDK Yay., Ankara.
- YAŞAR, Hülya. 2007. *Hazret-i Ali'nin Haver-name Cenkleri (İnceleme-Metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Sivas.
- YAZICIOĞLU, Ahmet Bican. 1999. *Dürr-i Mekkun, (Saklı İnciler)* (Çevrim yazı ve notlar: Necdet Sakaoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Yazım Kılavuzu. 2005. TDK Yay. Ankara.

EKLER

